ANTUN RADIĆ

SABRANA DJELA

VI

D[R] ANTUN RADIĆ:

SABRANA DJELA

VI.

SELJAČKA SLOGA

D[R] VLADKO MAČEK I RUDOLF HERCEG

ZAGREB 1937.

SABRANA DJELA D[RA] ANTUNA RADIĆA.

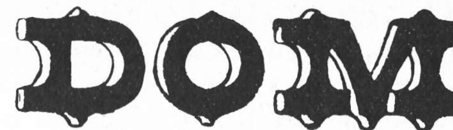
DOM 1904.

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB

Drugo izdanje.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 1. || U Zagrebu, u četvrtak 14. siečnja 1904. || God. 5.

Peti stalež.

Peti stalež — to su seljaci. Zašto su oni peti stalež i je li vriedno što o tom i više kazati, to ću sada razložiti.

Kadgod je govor o tom, kako ljudi s ljudima živu, kako se slažu ili ne slažu, kako se bore u selu, u gradu, ili u cieloj zemlji i državi — kadgod je o tom govor, mnogi rado spominju veliku francezku bunu ili revoluciju, koja je bila pred 110 godina. A mnogima to nije pravo ni drago, kad se i spomene ta revolucija, osobito pred narodom, pred seljačtvom. No i tu treba, da čovjek sudi razložno, kao i u svakoj stvari. A u ovoj stvari treba držati na pameti dvoje, i to: Prvo, što je bilo, bilo je, i nije dobro, da se to taji. Čovječji um traži svemu uzroke, a razum razloge, — a svemu se najlakše i najnaravnije nadju uzroci i razlozi, ako se povieda, kako je što bilo. To je povjest. Zato su već stari rekli, da je „povjest učiteljica životu i svjetlo istine“. I baš zato, što je povjest svjetlo istine, — baš zato ima ljudi, koji se boje toga svjetla, pa im nije drago, da se povieda, što je njegda bilo, — jer se iz toga drugi uče. Ovo su, to mi već znamo, najgori neprijatelji čovječanstvu. Povjesti dakle ne treba tajiti. — Drugo, što u ovoj stvari o revoluciji treba držati na pameti, to je ovo: Ako tko spomene kakvu bunu ili revoluciju, ne treba odmah misliti, da je i on za bunu i za sve ono, što se je u buni učinilo. Ne, to nije tako. Ne mora biti ni to, da moraš kakvu staru bunu odmah i prokleti, čim ju spomeneš. Ne, ni to ne treba, i ako se ne slažeš s tom bunom. Tko hoće da dobro vidi uzroke i razloge, taj treba da mirno povieda i sluša svaku istinu.

No dosta o tom. Ja vam ne bi bio ni toliko rekao, da nema takvih ljudi, koji se i toga boje, što se narodu spominje revolucija. Ali nema druge, ja ju spomenuti moram, ako hoću da me dobro razumiete, kao što moram spomenuti „pope i grofe“, što njekima takodjer nije drago. Ali povjest je povjest.

Daklem da već jednom spomenemo tu strašnu francezku

revoluciju, i to zato, da doznate ovo: U toj revoluciji prvi se put javlja za sebe treći stalež. Pita se: koji je to bio „treći" stalež? A koji je bio „prvi" i „drugi" stalež? O tome smo se razgovarali gotovo pred tri godine, pa ću sada nješto ponoviti.

Prvi stalež — to je bilo svećenstvo („popi"), a drugi stalež — to je bilo plemstvo („grofi"). Kao drugdje po Evropi, tako i u Francezkoj, samo ova dva staleža imala su pravo dolaziti u sabor, — oni su bili sabor, oni su bili država. U njemačkom jeziku i danas rieč „staat" („štât") znači isto, što mi kažemo „država"; a „stat" ili latinski „status" — to znači „stalež". I francezki se državi kaže „état", a to je ista ona rieč „stat" t. j. stalež. Pa to je i pravo: tko ima vlast, to je država. Zato je francezki kralj Lujo XIV. i kazao: „Država — to sam ja!" Ali je to mogao reći istom onda, kad je on sâm imao svu vlast u rukama.

Kako rekosmo, ona dva staleža: svećenstvo i plemstvo — to je bila država. Ali osim ova staleža ima u narodu još i drugih: tu su učenjaci, tu su trgovci, tu su gradski obrtnici i radnici, tu su gradski i seoski posjednici (gradjani i seljaci). Svi ovi zajedno, koliko se je za njih pitalo (jer za radnike i seljake nije nitko pitao) — svi su ovi bili onaj „treći" stalež, i imali su pravo izabirati u francezki sabor toliko zastupnikâ, koliko i plemstvo i svećenstvo, — premda ih je bilo, a i danas ih ima kud i kamo više, nego svećenstva i plemstva. No kraljevi francezki riedko su sazivali i pitali ovakav sabor, u kojem bi bili svi staleži, nego su vladali sami po svojoj volji i po volji velike gospode. Kakva je to strašna vlada bila, to se u kratko ne može ni reći. Narod je najteže osjećao to, što ga je sve gulilo. Napokon ipak nije bilo kud kamo, nego god. 1789. sazove kralj Lujo XVI. sabor svih staleža, t. j. svećenstvo, plemstvo i gradjanstvo, — i tu se sad javi „treći" stalež. Sâm jedan svećenik napiše prije sastanka toga sabora knjižicu: „Što je to treći stalež?" — Treći stalež — to je gradjanstvo, koje će skoro imati prvu riečmjesto svećenstva i plemstva, — pisao je taj pop.

Tako je i bilo. Kad se je sabor sastao, odmah su gradjani tražili, da se kod dokančanja broje glasovi po glavama, a ne po staležima, kako se je prije brojilo. Treba naime znati, da je vlada morala pristati na to, neka gradjani izaberu u taj sabor isto toliko zastupnikâ, koliko svećenstvo i plemstvo zajedno. I tako je bilo u saboru 600 gradjana i 600 popova i plemića zajedno. Ali što bi to hasnilo, da je ostalo pri starom, t. j. tako, da svaki stalež ima jedan glas: popi jedan, grofi jedan, a gradjani jedan? To ne bi ništa hasnilo, jer su „popi i grofi", držali zajedno, osobito u glavnoj stvari, radi koje se je sabor sastao

naime: radi poreza. Do onda nisu ni popi ni grofi plaćali nikakvoga poreza, pa je zato i bio sazvan taj sabor, da tu stvar uredi. Razumije se, da bi popi i grofi bili složno za to, da ni dalje ne plaćaju poreza, kao ni do onda, a to su onda dva glasa proti jednomu: svećenstvo i plemstvo proti gradjanstvu. Zato su gradjani tražili, da se broje glave. Popi i grofi nisu htjeli na to pristati, a gradjani, treći stalež, učine ovo: oni proglase: Mi smo sami narodna skupština, mi ćemo sami urediti državu i dati joj zakone. Kralj na to nije pristao, nego je na tu narodnu skupštinu poslao vojsku! No — sad je boj bio gotov. Sviet se je pobunio, dan na dan boj, dok za dvie i pol godine poslie toga nije i sâm kralj izgubio glavu (dne 17. siečnja 1793, dakle za koji dan bit će ravno 110 godina).

Nemam kada, da vam pripoviedam, kako je to dalje išlo, koliko je krvi proliveno, kako je došao Napoleon i postao cesar, kako su i njega skinuli i protjerali, pa postavili opet za kralja jednoga Luja, kako je opet nastala druga revolucija (1848) i druga skupština i republika, pa opet novi Napoleon (III., treći) i poslie njega (od god. 1870.) opet treća republika, koja traje i danas. Ne mogu svega toga pripoviedati, samo kažem: Sve je to vodio i radio onaj „treći stalež". A kako je i što je radio taj „treći stalež u Francezkoj, tako se je više ili manje radilo i po ostaloj Evropi, pa ponješto i kod nas Hrvata.

No vriedno je još jednom upitati: A koji su i kakvi su to ljudi — taj „treći stalež", koji danas svuda po Evropi više, ili manje drži svu vlast u rukama? Koji su to i kakvi su to ljudi? — Na to se odgovara: To je „gradjanstvo" (purgarija ili buržoazija). Kad mi kažemo „gradjanin", onda mi obično mislimo na kakvoga kućevlastnika u gradu, na kakvoga imućnijega trgovca, gostioničara, krojača, kovača i t. d. Jesu li takvi ljudi stvorili revoluciju i sve ono dalje do danas?

Ne, to nisu oni ljudi, koji su sve ono učinili i koji danas vladaju. „Treći stalež" — to su u prvom redu školani ljudi, a onda bogati ljudi. Ovi danas vladaju, to je „treći stalež". Oni se silno razlikuju od prvoga i drugoga staleža, od svećenstva i plemstva; oni vladaju na drugi način. Svećenstvo i plemstvo imalo je u rukama strah, ugled (auktoritet), stare pravice i stari rod ili pleme. „Treći stalež" svega toga nema i do svega ne drži ništa, ili drži malo; kod njih vriedi samo ono, što svaki čovjek može sam steći: znanje, vlast i bogatstvo.

Nisam vam svega rekao, što bi trebalo reći za taj treći stalež, jer se to ne dade u kratko. Dodat ću samo, da je taj treći stalež ono isto od prilike, što su „liberalci" ili slobodnjaci, proti

kojima se već odavna diže novi, i to „četvrti“ stalež, t. j. radnici. O tome smo se već razgovarali i spomenuli socijaliste, koji grme proti svemu, što je „treći stalež“ stvorio i uredio. Spomenuo sam i to, kako sve to više ljudî ovoga „četvrtoga staleža“ dolazi u sabor (na pr. u Njemačkoj), i kako se njeki boje, da će socijalisti obladati. To bi bila vlada „četvrtoga staleža“.

Dovle sam vas morao dovesti, ako sam htio da razumiete, kako na red dolazi „peti stalež“, t. j. seljački, pa da vam još i o tom kažem koju.

Prvo, što treba da vam kažem jest ovo: Nemojte misliti, da će seljaci tako brzo dobiti vladu u ruke. Ah, gdje je to?! Dok su prva dva staleža („popi i grofi“) držali vladu, — i onda je za pravo vladao samo cesar i papa, a sve se ostalo ravnalo po njihovoj volji. Kad je nadvladalo gradjanstvo („buržoazija“), mislite, da su debeli birtaši ili mršavi krojači i t. d. postali ministri, prefekti i drugačiji kakvi poglavari? Ili što mislite, tko vodi današnje socijaliste? Bogataši, milijunaši-židovi znadu voditi one iste socijaliste, koji idu za tim, da unište bogataše (kapitaliste)! — Ne bi dakle valjda bilo drugačije ni kod seljačtva, nego bi i tu rieč imali posve drugačiji ljudi, valjda socijalisti, a ne sami seljaci, — kad bi i u toj stvari sve išlo, kao i do sada.

Drugo, što treba pokazati, jest ovo: Kadgod koji stalež nadvlada, udari skôro gotovo sve opet natrag, nastane tako zvana „reakcija“. Da to razumiete, čujte ovo: Oni, koji su u francezkoj revoluciji vješali „pope i grofe“, ili im skidali glave (i to posebnom mašinom: „gilotinom“), — oni su sami za koju godinu izgubili glave pod istom gilotinom: dali su ih pogubiti jučerašnji njihovi drugovi! Ili čujte ovo: Gradjani su toliko vikali na grofe, rugali se njihovoj magarećoj koži, na kojoj imadu napisano svoje plemstvo i grofovstvo, — a što vidimo danas? Ne samo bogati židovi, nego i drugi bogati „gradjani“ nemaju druge želje, nego da postanu baroni, ili barem plemići! A socijalistički agitatori i vikači, koji toliko viču na činovnike, nemaju opet druge želje, nego da postanu kakvi činovnici, na pr. predsjednici ili blagajnici kod radničke „okružne blagajne“, pa da bez brige „beru plaću“!

„E, pa to je onda sve skupa komedija — sva ta borba za slobodu i pravo! Je li onda vriedno i slušati i čitati kojekakve prazne rieči o svem tom?!“

Nije sve to komedija, nego je to ovako: Tko prvi ide, taj obično bludi i luta, a tko ide za njim, tomu je već lakše. „Peti stalež“ ili seljačtvo — stalno će se jednom maknuti i tražiti svoje, o tom nema sumnje, kao što je tražio svoje „treći“ i „četvrti“ stalež. No da na tom putu ne bude lutao i bludio, treba da znade, kako su lutali drugi prije njega. Na jedanput se dakako ne može sve to ni pregledati, ni pokazati; ali bi bilo naravski, da će se seljačtvo okoristiti izkustvom drugih staleža, te u svoj borbi udariti boljim putem, kad za to čas dodje. To će biti i nuždno s dva razloga: prvo za to, jer seljačtva ima najviše, kud i kamo više nego gradjanstva i radničtva zajedno, pa bi to strašno u svietu bilo, kad bi seljačtvo udarilo onakvom stranputicom, kako je bilo udarilo i gradjanstvo i radničtvo; drugo zato, što bez seljačtva nema ni gradjanstva ni radničtva: neka skrene s puta seljačtvo, skrenuo je čitav narod i država.

Ovo sam htio da vam kažem na početku godine. Seljačtvu kao i radničtvu mnogi obećavaju i proriču koješta, ali sam ja uvjeren, da tu ima dosta krivih proročanstva, sve u dobroj želji. A ja ne bih htio, da vam što krivo prorečem. Ja želim, da seljaci, koji će u toj borbi za slobodu i pravo biti po redu posljednji, budu po uspjehu — prvi.

To će i biti, ako budu radili razložno i razborito; a to će biti, ako ne budu išli sliepo, nego ako se okoriste tudjim iskustvom. A toga opet nema bez prosviećenja.

Hrvatska nesloga.

Stalno ste već čuli ili čitali, da smo mi Hrvati nesložni, kao i ostali narodi našega plemena, t. j. svi Slovjeni. Da su svi Slovjeni, a osobito da smo mi Hrvati nesložni, to nam vrlo rado pod nos bacaju naši neprijatelji; toga su pune njihove knjige, i u tom oni vide svoju sreću: dok se Slovjeni jedni s drugima, ili Hrvati medju sobom kolju, dotle je njima lako. Naši ljudi vide to i sami, pače mi se i sami krivimo radi toga i opominjemo, — ali sve uzalud: nesložni, pa nesložni!

Evo baš na početku ove 1904. sve je kod nas Hrvata nesložno i zavadjeno, smeteno i smućeno, da se Bog smiluje.

Ne ćemo mnogo mudrovati, nego recimo: To je istina, — ako i nije sve baš onako, kako kažu naši neprijatelji i kako se mi sami još gore grdimo. No mi ćemo tu stvar uzeti na oko, pa da vidimo, zašto je to tako, pa onda: mora li to tako i ostati.

Da mene tko upita, jesu li ljudi po svojoj naravi više za svadju, ili za ljubav i slogu, ja bih bio u neprilici, što da odgovorim. Ali kad čovjek promisli, može se, mislim, lako uvjeriti, da su ljudi ipak više za ljubav i za slogu, a osobito za mir. I što više čovjek misli, sve se više priklanja misli: Jest, čovjeku godi ljubav, čovjeka veseli sloga, čovjek uživa u miru. Pa zašto bi sviet toliko uzdisao za ljubavlju, za slogom i za mirom, da mu to

nije po srcu, da mu to nije u krvi, u naravi, da nije tako stvoren! To je sve liepo i preliepo, — ali kad tamo, sviet je pun mržnje, nesloge i nemira! Kako je to?

Mislio bi čovjek, da je na to težko odgovoriti, ali ja mislim, da nije. Ja velim i opet: Čovjeku se hoće ljubavi, sloge i mira. I zato će čovjek sve učiniti, da do svega toga dodje, da dodje do mira. Kad čovjek misli, da taj i taj ne će ljubavi, ne će sloge ni mira, — svadja je neprijateljstvo gotovo. Malo ima, mislim, ljudî, koji bi drugomu činili zlo samo zato, da mu učini zlo. To su zlobni ljudi, velimo. A najviše ljudi čini zlo, da sebi učini dobro. Oni toliko i ne misle na tudje zlo, koliko na svoje dobro. U tom se ljudi ravnaju njekako po onoj: „Ako hoćeš mir, spremaj rat“.

No to je preveliko mudrovanje. Po tom bi malo tko bio kriv svadji i neslozi, po tom bi svi ljudi i narodi bili jednaki. Možda na koncu konca i jest tako, — ali kako mi danas sviet i ljude vidimo, nije tako. Tu treba ipak razlikovati i ljude i narode. A ako pogledamo tu razliku, morat ćemo zbilja priznati, da medju Slovjenima, a osobito medju nama Hrvatima ima više svadje i nesloge, nego drugdje. Pustimo ostale Slovjene, pa ostanimo doma, da vidimo, što je krivo našoj neslozi.

Vi znate, da se najviše i najžešće svadjaju — svoji medju sobom. To je stara stvar. A to je i naravski ponajprije zato, što su svoji medju sobom jednaki. A jednaki pred jednakim nema, štono je rieč „rešpekta“, nego — što na srcu, to i na jeziku — i svadja je gotova. A onda — svoji se poznadu, oni jedan drugomu, štono je opet rieč, vide u želudac, i čim padne u naglosti koja rieč, eto opet jedan drugomu kaže, što mu vidi u želudcu, a to ovomu žao, — i eto oda zla i gore.

Eto tako je i kod nas Hrvata: Mi smo svi svoji, svi jednaki, i to svi jednaki bogci, tako da nitko do nikoga ne drži mnogo. Kod nas nema familija, koje se ne bi miešale koliko toliko s narodom i kojima svatko ne bi vidio u želudac; ako i ima koja, to nije naše, to su tudjinski velikaši i bogataši, koji se s nama doduše ne svadjaju, ali za nas ni ne mare. A naše su velikaše davno već posmicali što Turci, što Niemci. Što je ostalo, to se potudjinčilo.

Drugi je uzrok našoj neslogi ovo: Oko nas su susjedi jači, bogatiji i ponosniji: oni nas i ne gledaju. A znate, kako čovjek voli, da ga gledaju! No tko će te doma gledati? Što ima na tebi gledati? Neka pogleda svatko sebe, pa vidi isto! Svi smo mi jednaki, pa zato jedan na drugoga i ne gledamo, niti se jedan u drugoga ugledamo, nego se ugledamo — u susjede. Oh, kako su srećni njeki naši ljudi, kad ih tudjinac samo pogleda! A što istom, ako tudjinac komu od nas samo namigne, pa kaže: „A što bi ti s tima tvojima?! Što oni znadu! Nego znaš ti što: Deder ti ovako, pa da vidiš . . . Slušaj ti mene, ako hoćeš. Nisam ti ja neprijatelj, ja to za tvoje dobro . . . No, pa ako ne ćeš — meni svejedno. Što je meni do vas! Ja samo tako . . .“ A naš čovjek sluša to i misli, da taj tudjinac može i više, nego što može. I tako se jedan naš ugleda u ovoga susjeda, drugi u onoga, — i nesloga je gotova. Ta znate, da mi imamo svoje „madžarone“, koji gledaju na Madžare, i svoje „obzoraše“, za koje su govorili, da gledaju na Beč i na Austriju; a skoro ćemo imati i svoje „talijančare“, koji će gledati opet na kraljevski Rim, kako njeki već davno gledaju na papinski Rim. Ne treba zaboraviti ni na „slavoserbe“, koji su gledali i gledaju na Srblje, na njihova kralja i kneza u Crnoj Gori, a osobito na silnoga ruskoga cara. Kako onda ne bi bio najveći Hrvat bilo tko, samo ako nikamo ne gleda, nego vjeruje, da će nama pomoći samo Bog i Hrvati sami!?

No treći i najveći uzrok našoj neslozi — to je ovo: Vi znate, da školani ljudi vode narod, pa ako su oni nesložni, narod će se težko složiti. A naša gospoda, to je jedna istina, nisu složna, a i ne mogu biti. Vi znate, da čovjek radi po svojoj misli, a u naše gospode — koliko glava, toliko mislî. Zašto? Zato što — —

Čekajte. Ljude mogu u slozi držati tri stvari: ljubav, strah i misao. Ova je treća najjača, misao.

Oh, misao! Znate li vi, što je to misao? Znate li vi, što je to jedna misao u stotinu, tisuću i u milijun i milijun dušâ?

Ne znate vi toga, jer vi toga niste osjetili. Ili možda i jeste, ja ne znam. Ja vam samo kažem, da misao može od čovjeka učiniti drugoga čovjeka. Jedna misao najviše ujedinjuje i slaže ljude. A tu je naša jedna velika neprilika. Narodi oko nas imadu svoje želje, svoje velike misli, za koje su spremni dati blago i život; oni te svoje misli šire i propoviedaju u družtvu, u novinah, u knjigah, — a naš školani sviet to čuje i čita i na tom svoju dušu grije. A domaća mu je hrvatska misao hladna, a možda je i nema. Zato nema sloge . . .

Ali ne ću da vas ovako ostavim, nego ću vam za danas kazati samo jednu našu misao, koja je mene sto puta već ogrijala, pa će možda i vas . . .

Gdje je Medjumurje na Dravi od Dubrovnika na moru, gdje je otok Vis od Zemuna, — do 500 km ravne daljine! Ja sam se tuda ponješto provezao i svuda našao naš sviet, naš jezik. I kad sam počeo izdavati ovaj list, našlo mu se čitalaca po cielom tom prostoru, i oda svuda mi pišu, da razumiju, što pišem, jer

da pišem, „kao da s nama iz jedne zdile jedete“ . . . Pa ja onda mislim i mislim: Bože, zašto je to tako raztrgano i tudjinu podložno?! A isti govor na tolikom prostoru, ista duša! Ne treba, nego da saznademo jedni za druge, i nas eto u jednoj misli . . .

Mi Hrvati nemamo do danas jednoga doma; a dokle ga nemamo, neka nam u misli bude jedan dom, — dokle se širi naš jezik, kako je ono i rekao jedan Niemac: „Prava je domovina zapravo jezik“.

Ovo je početak velikoj jednoj narodnoj misli i — narodnoj slozi.

Hrvatski računi s Ugarskom.

Stotina mi je stvari na pameti, koje bi trebalo da vam na ovome mjestu kažem, ali se opet i opet moram povratiti na ovu stvar, na našu muku, naše žuljeve, naš život, — na naše novce, kojima mi sami u banskoj Hrvatskoj nismo gospodari. I premda je o tom bilo mnogo govora i razgovora u „Domu“ u ove četiri godine, — to je tolika stvar, da o njoj treba i opet progovoriti. A treba tim više, što ima na žalost i narodnih zastupnika, koji ne znadu, kako je to s tim našim računima!

Znate li dakle, o čem se radi? — U kratko se radi o ovom: Hrvatski narod u banskoj Hrvatskoj plaća poreze i daće kao i drugi narodi po svietu, — ali kad se ti novci poberu i skupe, nije im jedini i pravi gospodar hrvatski narod ni hrvatski sabor, nego im je gospodar Ugarska, ugarski sabor, Madžari, koji u Ugarskoj vladaju.

Eto, to je ciela ta stvar u kratko kazana.

A nastalo je to tako god. 1868., kad je hrvatski sabor sâm na to privolio i pristao na onu glasovitu nagodbu s Ugarskom. Ta nagodba kaže u kratko, da banska Hrvatska i Ugarska imadu doduše i svaka svoju, ali i obadvie zajedničku jednu vladu u Pešti. A kad ima svaka svoju vladu, i još zajedničku vladu, lako se razumije, da su tu potrebni dvoji troškovi: jedni za domaću (autonomnu), drugi za zajedničku vladu ili za „zajedničke poslove“. Tu je onaj čvor ili uzao, gdje se naši računi počinju plesti.

„Kako to?“ — pitate. — Ovako je to: Ugarska je veća, Hrvatska je manja, a jednu vladu imadu zajedno i zajedno ju plaćaju. Posve je naravski, da će veća stranka i više plaćati za tu zajedničku vladu, jer ta zajednička vlada ima s većom strankom i više posla.

Pita se sada: Koliko će Hrvatska plaćati za zajedničku vladu? — To je trebalo izračunati po tom, kako je koja velika i

koliko koja poreza plaća. To se je i računalo, pa se je izračunalo ovako:

Ako se za zajedničku vladu troši 100 K, ima Ugarska platiti 92 K i 07 f, a Hrvatska 7 K 93 f; ako se troši 200 K, ima Ug. platiti 184 K 14 f, a Hrv. ima platiti 15 K 86 f, i tako dalje: Ugarska na svaku stotinu 92 K 07 f, a Hrvatska na svaku stotinu kruna 7 K 93 f.

„Pa to nije mnogo“, reći će tkogod, — „tih 7 K 93 f. Ugarska plaća mnogo više.“ — To će reći onaj, tko ne zna, ni kolika je Ugarska, ni koliko treba troška za zajedničku vladu. Ali tko zna, da u Ugarskoj ne živu samo Madžari, nego i Hrvati (uz naše „bunjevce“ i „šokce“, pa Slovence), Srbi, Slovaci, Rušnjaci (Rusi), Rumuni (Vlasi), Sasi (Niemci), Židovi i Cigani, dakle osam naroda; treba znati, da samih Madžara ima (kako oni računaju) tri puta toliko, koliko Hrvata u banskoj Hrvatskoj; dalje treba znati, da Rumuna ima više, nego Hrvatâ, a Slovakâ gotovo jednako; treba znati, da Židova ima u Ugarskoj blizu milijuna, a znate, koliki oni imadu imetak u rukama. Dakle kad se sve to promisli, nije čudo, što čitava Ugarska plaća 92 K 07 f., a banska Hrvatska samo 7 K 93 f na stotinu.

No treba znati još i to, koliko se troši na tu zajedničku vladu, pa će se onda vidjeti, koliko iznese onih naših 7 K 93 f ili okruglo blizu 8 K. Dakle čujte: Za zajedničke poslove troši se svake godine oko šest stotina milijuna kruna (600,000.000 K). Sada računajte dalje sami:

Od 100 K ima Hrvatska platiti oko 8 K, a od 100 milijuna ima platiti oko 8 milijuna, a od 6 stotina milijuna 6 puta toliko, t. j. oko 48,000.000 K. A znate li, koliko je to novaca? To je toliko novaca, koliko svake godine nisu donieli ni svi naši čisti dohodci!

„Pa kako je onda Hrvatska platila toliko, kad toliko niti nema, t. j. kad toliko ne nose svi skupa čisti prihodi njezini? Čim je onda platila svoju domaću vladu i podmirila domaće potrebe?“

Imali, nemali, Hrvati su priznali, da su toliko dužni platiti. Ali kad se je vidjelo, da toliko ne mogu platiti, ili ako bi i mogli, ostalo bi im premalo za domaće potrebe, — načinili su s Ugarskom drugu pogodbu, i to ovakvu: Sve hrvatske dohodke pobrat će zajednički ministar financija, a onda će Hrvatskoj vratiti toliko, koliko joj treba za domaće potrebe; ako što ostane, to će biti za zajedničke potrebe, pa bilo dosta, ili ne bilo. Ako to, što ostane, bude dosta za zajedničke poslove, dobro; ako ne bude, nadoplatit će to Ugarska, ali Hrvatska toga ne mora vratiti.

„Pa to je dobro i predobro! Ako se Hrvatskoj povrati od

njezinih dohodaka toliko, koliko joj treba za domaće potrebe, a Ugarska nadoplati, ako treba za zajedničke poslove, — kud ćeš bolje?!“

Jest, ali se pita: Tko ima pri tom rieč, kad se pita, koliko Hrvatskoj treba za domaće potrebe? Vi stalno mislite, da tu imadu rieč samo Hrvati. Ali nije tako, nego se i za to moraju Hrvati pogadjati s Ugarskom, koliko će se Hrvatskoj vratiti za domaće potrebe.

„E pa mi onda nismo sami gospodari svojim dohodcima!“

To i Bog zna, da nismo. — Ali čujte još malo: Kad se je pitalo, koliko Hrvatskoj treba za domaće potrebe, pristala je Ugarska na to, da se nama od naših dohodaka vrate 44 K od svake 100 Kruna; a ostalih 56 K zadrži zajednički ministar za zajedničke poslove. Razumije se, kad su zajednički poslovi tako veliki, da ovaj ostatak nikad nije dosta, da pokrije našu dužnost za zajedničke troškove, pa to onda nadoplati Ugarska i onda kaže, da Hrvatsku uzdržava. — Koliko je Hrvatska dužna plaćati za zajedničke poslove, to se zove kvota ili ključ (to je onih 7 K 93 f); a koliko treba za domaće potrebe, to je tangenta (to su one 44 K od 100 K). Ključ se izračuna po porezu, a za tangentu se pagadjaju, i to svakih 10 godina. Posljednji se je put ključ izračunao i tangenta ugovorila god. 1889., i to na 10 godina, tako da je ta nagodba prestala već god. 1899., t. j. pred 5 godina i još nije sklopljena nova, nego se naši s Ugarskom već pet godina pogadjaju, a staru nagodbu samo produljuju sve na godinu dana, pa je tako i ovih dana produljena u hrv. zagr. saboru.

Zimi.

Istina, — u lakim samo
Pahuljicam snježi, —
Al mi srcu čarne gore
Bieli snieg je teži.

Goru mogu pregaziti
Za dva, za tri sata,
I seoskoj ljubi svojoj
Pasti oko vrata.

Ali snieg će zamest pute,
Kud se ona šeće, —
Pa je tamo do proljeća
Oči vidjet ne će.

Juraj Minotić Selski.

Mali razgovori.

Život.

Mudraci proti ženi. Upravo je za čudo, kako se svi najveći i najglasovitiji mudraci u tom slažu, da je žena zlo. Kad bi se sve popisalo, što su mudri ljudi za žene izrekli, izašla bi velika i grdna knjiga, za koju bi se moglo reći, da je puna otrova, koji truje život, jer truje veselje za život. Ta kakav je to život na svietu — bez žene? Ili kakav ja to život, gdje žena nije čovjek, nego nekakva nesreća za nevolju? — Tako misle barem obični ljudi, koji previše ne mudruju.

Ali idimo i pitajmo mudrace.

Jedan od najvećih mudraca na

svietu jest indijski učitelj i svetac Buddha, ili lakše rečeno Buda, koji je više stotina godina prije Isusa naučao posebnu svoju vjeru. Čudna je to vjera, o kojoj smo se, mislim, već i razgovarali. Glavno je u toj vjeri ovo: Čovječe, nemoj ništa željeti, a kamo li što uživati, jer dok čovjek uživa, dotle i strada; najsrećniji je onaj, tko ništa više ne želi i ne uživa, za kojega nema više ništa: taj je blažen. To posebno blaženstvo zovu Budini vjernici „nirvana".

Lako je razumjeti, što ovakva vjera uči za ženu. Vi znate, ako išto čovjeka vuče i drži u životu, to ga vuče i drži žena, i to koliko od radosti, toliko od smilovanja na nju i na djecu. Pa što će onda sa ženom buddhaši, koji ne će da živu, nego da živi umiru, koji ne mare ni za kakvu radost i veselje? — Tako je učenik jedan Buddhin našao na zdencu sirotu djevojku i zamolio ju vode. No kako je taj učenik, Ananda po imenu, bio gospodskoga, a djevojka nizkoga roda, a Indijci na to jako paze, odgovori djevojče tomu „svetcu": „Nizka sam roda i nevriedna, da ti podam vode". No Ananda je bio valjda dobro žedan, a možda ni djevojka nije bila loša, pa joj milo reče, da je ne pita za rod, nego za vodu. Djevojče je bilo srećno, što je našlo dobra čovjeka, pa podje za njim i tako doznade, da je Ananda učenik Buddhin. Dočula je valjda i to, što Buddha kaže za žene, pa ode k njemu i stane mu se moliti: „Gospodine, dopusti, da smijem stanovati, gdje i tvoj učenik, da ga smijem gledati i služiti mu, jer mi je drag". — Buddha će joj na to: „Prakrti (tako je ime bilo djevojci), srce ti je puno ljubavi, ali ti ne razumiješ svoga srca. Ne ljubi tvoje srce Anande, nego ljubi njegovu dobrotu. Osvoji si dakle njegovu dobrotu . . ." I još koješta je rekao, ali pripoviest ne kaže, što je djevojče reklo.

Svoje je učenike Buddha strogo opominjao, neka se čuvaju ženâ, jer je ženski smieh i suze njihove — to su najveći neprijatelji samostancu. Ali to još nije ništa, nego ovo: „Žene su razbojnici, kojima je istina laž, a laž istina". „Ognjište obiteljsko — to je tamnica i kut nečistoće". Zato su pravi buddhaši bježali od svojih žena u pustinju. Žene su znale donieti za njima djecu i moliti ih, da se vrate domu i ognjištu, k ženi i djeci svojoj. Ali su na sve to tvrdi buddhaši odgovarali kao i pustinjak Upaka po imenu: „Pa da baciš naše diete i šakalima (vucima), ili psima, ne ćeš me, jadnice, natrag vratiti".

Pa i sam je Buddha ostavio svoju ženu i otišao u pustinju. Pred smrt zaželi njegov otac, da si vidi sina, i Buddha dodje u dom k otcu, a tu mu je živjela i žena. Nije pošao k njoj, da ju vidi, ali ni ona k njemu. „Ako sam išto vriedna, reče tužno sirota, — doći će, da me vidi". — Pošto se Buddha porazgovorio s otcem i s prijateljima, upita hajde i za Jašôdharu, ženu svoju. — „Ona bez prestanka na te misli i vječno za tobom gine; po tvome primjeru ostrigla si kosu, odrekla se mirisavicâ, jednom na dan jede, na zemlji spava, a nove prosce sveudilj odbija". — Dugo je trebalo, ali Buddha se ipak odluči i podje k toj mučenici. A Jašôdhara padne preda nj, ogrli mu noge i gorko plače, — ni rieči mu ne prigovara. Pristala je napokon i uz njegov nauk i stupila u buddhaški samostan.

Ali dosta o Buddhi i buddhašima, jer nije radi ove stvari trebalo ići tako daleko. Ja sam na svoje uši čuo ovakvih prodika proti ženama, i to ozbiljnih i promišljenih prodika — ovdje kod nas — od naših seljaka. Poznao sam osobito jednoga, koji je tako govorio, i sve, što je bilo pametnije, — držalo ga za pametna čovjeka. A čitao sam u jednoj ruskoj knjizi, da tako misle i ruski kozaci (konjanički ruski graničari): tamo da otac znade sina i ubiti, ako za ženom gine, ili se ženi dade premamiti. A mogao bih vam nabrojiti takvih mu-

draca dosta po cielom svietu, — ali čemu? Reći ću vam samo dvie stvari:

Sva ova mudrost proti ženi — to je vrlo plitka mudrost. No ipak je to početak razmišljanja, — ali samo početak. Čovjek počinje pravo mudrovati istom onda, kad počne razmišljati, kako je težko *dobro živjeti*, t. j. živjeti po njekom redu. Kad čovjek stane o tom razmišljati, prva je dakako težkoća — živjeti sa ženom: žena je prvi „vrag". Ali je to plitka mudrost, ako se tko hoće da rieši tê težkoće tako, da kaže prosto: „Ne treba žene, ne treba se ženiti!" To je prava buddhaška mudrost, kao i ono: Kad je težko živjeti, — onda je najbolje i ne živjeti! — Zato ovako o ženi misle tek oni ljudi, koji su samo na pol prosviećeni, koji su još „barbari", kako kažu gospoda.

Drugo ću vam reći ovo: Ako se i medju prosviećenim svietom nadje koji ovakav mudrac proti ženi, krivo je tomu to, što žene zbilja znadu koji put pačiti čovjeku, koji je nješto nakanio po svojoj misli. No tomu je opet krivo to, što mužkarci malo mare za to, da i ženama razlože svoje osnove, t. j. da ih pouče i naobraze. A i danas se još u tome malo radi, jer baš prosviećeni ljudi drže i danas svoje žene većinom za bedake. A da se i malo postaraju za to, pa da ženama svojim iskreno odkrivaju tajne svoga uma i volje onako, kako im znadu odkrivati tajne svoga srca, — na milijune bi se nalazilo ženâ, koje bi kao Jašôdhara Buddhina pošle sa svojim muževima ne samo u pustinju, nego i u smrt.

Sviet.

Troškovi za papinski dvor morat će se sniziti, jer nema dohodaka. Najviše je dohodaka dobivao papa do sada od tako zvanoga „Petrova novčića", t. j. od dobrotvornih darova, koji su znali biti i veći od tisuće, ali su se i novčić po novčić sabirali po župnim crkvama. Za pape Pija IX. (devetoga) i na početku vlade Leona XIII. nosio je „Petrov novčić" oko 6 milijuna (6,000.000) K. Ali god. 1902. donio je taj novčić samo dva milijuna. To je nastalo od tuda, što je prije Francezka sama darovala dvie trećine ciele te svote (t. j. sama do 4 milijuna), a sada ne daje ni polovice. Njekoji su za to krivili rimsku politiku proti Francezkoj, a drugi kažu, da nije kriva politika, nego je krivo jedno to, što bogate obitelji francezke ne mare više tako za vjeru, a drugo, što bogatstvo prelazi sve to više iz katoličkih ruku u ruke židovima i protestantima. A onda treba misliti i na to, da je to drugačije bilo pred 30 godina, kad se je po svietu raširio glas, da je papi oteta njegova država i vlada, pa da je i on sam postao „vatikanski sužanj". Narod je taj glas slušao s djetinjskom tugom i rado odkidao novčić i darovao za patnika. Danas je to već djelomice zaboravljeno, a djelomice je sviet bolje upućen o sužanjstvu sv. Otca. Glavno će pak biti to, što bogatstvo po cielom svietu odlazi iz ruku katolika u ruke židovima i nevjernicima. Pomislimo samo na naš hrvatski narod, koji je sav u dugu, — a komu je dužan? Bome onomu, tko za sv. Otca i ne pita.

Kako bilo, dohodaka nema dosta, pa treba gledati, kako će se namaknuti, ili kako će se troškovi smanjiti. Kardinalska komisija predlaže sv. Otcu, da se ukinu njekoje službe i plaće, a uza to i to, da se svake godine sastavi proračun i pošalje po katoličkom svietu, da se vidi ne samo to, koliko se troši, nego i to, na što se troši, pa će ljudi radje i davati. Uza to njeki misle, da bi bilo posve u redu, kad bi i talijanska vlada davala za taj proračun, osobito za uzdržavanje zgradâ (stanja) u papinskom gradu Vatikanu, jer te zgrade ne samo da služe Talijanskoj, nego su i vlastničtvo njezino, premda je proglašeno, da stoje izvan njezina zemljišta. Osim toga Talijanska živi od Crkve, jer u Rim dolazi svake godine na milijune ljudi i potroši tu i po Talijanskoj do trista milijuna (300,000.000) K. Talijanska je i sama, kad je papi otela vladanje i državu, ponudila papi 4 milijuna lira (kruna) dohodka na godinu, i za to je stvoren posebni zakon („garancijski zakon"), ali je papa to odbio i nije do sada ni solda primio. Nije ni trebao, jer je to katolički sviet dobrovoljno nadoknadio. Ali se pita: Hoće li tako biti i dalje? Ako ne bude, bit će i to jedan razlog, da se papinski dvor pomiri s kraljevskim talijanskim dvorom, pa da stane primati ovaj dohodak. Njeki su, naravski, strašno proti svemu tomu, a njeki opet za to.

Glasovi iz naroda.

Iz okolice zaprešićke javlja nam se prijatelj (kako sam kaže): „tužno, srdito i nezadovoljno", pa ćemo to, ako bude prostora, priobćiti dojdući put.

Glas iz Čičarije u (Istri) čut ćete takodjer drugi put.

Iz Amerike. Ja sam ovdje sedam godina u Fayette City. God. 1897. probavio sam 4 mjeseca u štrajku bez posla. Zatim smo počeli raditi uz malu plaću u ugljenokopu, — uvike pod zemljom. Sjećam se rose i sunca, mjeseca i zelene trave, — ali uzalud! Lampa na glavi — to je moje sunašce, vodica podamnom — to je moja rosica, kamen nada mnom — to je moja zvjezdica, pik i šuplica — to su moja dječica, a karica (tačke) — to je moja Ljubica, miši i mišice — to su moje ptičice... Takvo je življenje ovdje u ugljenokopu! — — Čemu sve to? — E, čovjek misli: Čemu sam proputovao tolik put i sve morske valove te liepe dane protepao? Hoću da nješto postignem. Ali kad čovjek digne plaću, plati stan, hranu, a što malo ostane, šalji kući. Iza toga prestane radnja, onda si ovdje privezan!... *Ž. K.*

Prosvjeta.

Knjige „Matice Hrvatske" za god. 1903. vidite oglašene na 2. str. omota. Nisu sve za vas mnoge, ali vas ima dosta, kojima bi mogle vrlo dobro poslužiti osobito ona Milobarova, Careva i one pripoviesti Poljakinje Oreškove. A posve lako će svatko čitati i petu od Klaića i naučiti iz nje mnogo. Sve skupa vrijede 6 K medju braćom. Tko vas ne može sâm, složite se po dva, jer je gotova grehota ne dati za toliko dobrih knjiga tih 6 K.

Ako se sjećate, mi smo se jednom malo porazgovorili o „Matici Hrvatskoj", pa ćemo i opet skoro.

„Hrvatski Narod" se je povećao i vrlo mnogo popravio. Tko želi sam držati, ili komu preporučiti koji drugi list osim „Doma", neka drži i preporuči „Hrv. Narod", ili u Istri i Dalm. „Pučki List", kojega je ove god. tiskano 8.000 kom. 1. broja. Na druge svadljive, špekulantske ili loše listove nemojte uzalud trošiti novaca, osim ako baš imate; dobro je sve pogledati, pa ako ne valja, odbaciti.

„Pučki Prijatelj" zove se vrlo dobar list, što već petu godinu izlazi u Krku (u Istri), a piše najviše o gospodarstvu. Izlazi 2 puta na mjesec, a stoji samo 2 (dvie) K.

„Naše Pravice" zvat će se list, što će ga od mjeseca veljače izdavati dr. P. Magdić u Varaždinu.

Knjižice za narod počelo je izdavati više ljudi. Tako je dr. St. Ortner izdao već II. knjižicu „Hrv. nar. razgovora" " („Zemlja i narod"), a poslie se javio iz Dubrovnika M. Marjanović, a za njim preporučuje u „Hrv. Pravu" svoje knjižice dr. F. Binički.

„Hrvatska Misao" zovu se mjesečne knjige (po 60 str.), što ih izdaje St. Radić u Zagrebu (Medjašna ul.), a stoje na god. 8 K, za djake 6, za seljake 4 K.

„Uzničke Uspomene" St. Radića,

II. svez., stoje 1'50 K, za seljake 1 K. dobivaju se, gdje i „Hrv. Misao.“

Bilježke.

Da bi „Dom“ svaki tjedan (nedjelju) izlazio, to su već prošlih godina njekoji željeli i pisali, a ijetos se opet takvi javljaju veleći, da bi rado plaćali veću cienu, samo da imadu „Dom“ svake nedjelje. — Ja priznajem, to bi bilo liepo, dobro, potrebno, i što još hoćete, ali ne može biti. Prije svega treba znati, da za to treba unapried položiti kod suda 4.000 (četiri tisuće) Kruna kao novčić. Zašto? Zato, što svaki list, koji izlazi više nego dva puta na mjesec, mora položiti tako zvanu „jamčevinu“ (ili „kauciju“), ako se samo malo bavi politikom. Toga svagdje nema, a kod nas i to spada k slobodi pisanja. A četiri tisuće — to su novci! Drugo bi bilo, da se nadje 400 ljudi, prijateljâ „Domu“, koji bi „Domu“ uzajmili svaki po 10 K ili 5 for., — onda bi prvi novci bili tu. Dakle ako ima toliko ljudi, neka se jave dopisnicom, pa kad ih se nabere blizu četiri stotine, mogli bismo u ime božje početi. Probajmo! Krasno bi to bilo, istina je, da si čitaoci sami pomognu stvoriti list, kakav hoće da imadu. A nisu to baš veliki novci — 10 K, osobito kad bi se to lako odužilo: Dobivao bi dvie godine „Dom“ badava, t. j. platio bi ga unapried na dvie godine. Ciena bi dakako bila „Domu“ veća, valjda 5 K.

Ali tu dolazi druga neprilika, a to je: Bi li svi dosadašnji predplatnici htjeli držati list po 5 K? To je pitanje! Ali probajmo i to, — možda će ići! Znat ćemo barem, koliko nas ima, koji čvrsto stojimo uz ovaj list. — Ja nisam toga počeo, ali radostno čekam prijave. U ime božje!

Naša slika.

„Domovu“ naslovnu sliku slikao je poznati naš slikar Oton Iveković, o kojem će „Dom“ skoro više kazati

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Po hrvatskom narodu.

„Mnogo se viče!“ Svake godine, kad se otvore delegacije, dodje cesar i kralj medju delegate (zastupnike), pa s njekojima prozbori po koju rieč, a tek s malo njih progovori više rieči. Ljetos je cesar upitao našega zastupnika Biankina: „Kako je u Dalmaciji?“

Biankini odgovori: „Na žalost uviek zlo!“

Cesar: *„Mnogo se viče.“*

Biankini: *„Gdje?“*

Cesar: *„Svagdje!“*

Biankini: „Vaše Veličanstvo, nitko ne viče niti ne plače, kad ga ništa ne boli. *Jadi su hrvatskoga naroda svuda neizmjerni!*“

Cesar: *„Bit će već bolje.“*

Na to će Biankini: „To i mi najživlje želimo!“

Tri dalm. zastupnika, i to: Josip Smodlaka, Petar Ruževič i Ante Radić izstupili su iz dalm. zemaljskoga odbora, a prva su dvojica položila i zastupničtvo, jer se u zemaljskom odboru, kako kaže dobro vama poznati Josip Smodlaka, ne može ništa za narod. Isti je Smodlaka bio već tri puta izabran u taj odbor, pa nije htio da u nj udje; napokon je rekao, da hoće, ako bude tako i tako; a kad nije tako bilo, Smodlaka kaže: Ja s vama ne mogu. — Uza to je Smodlaka položio i zastupničtvo, a u isti čas izstupio iz kola (kluba) dalm. hrvatske stranke prava. Vidi se po tom, da bi i u Dalmaciji njeki htjeli nješto novo u politici. Osobito je razboritijima dodijala svadja i boj sa Srbljima, a htjeli bi, da bude jednom mir i s Talijanima (kojih ima oko 15.000 samo, a nas 40 puta toliko). Jednom riečju: I u Dalmaciji traže

naši nove putove — za staru našu i svetu želju: jedinstvo, slobodu i sreću čitavoga hrvatskoga naroda. No svakako treba spomenuti i to, da Smodlaki prigovaraju naše novine u Dalm. Izabralo ga eto u zemaljski odbor („zem. odbor“ — to je mala zemaljska vlada), da radi, a on ne će da radi! — Sad novine javljaju, da se ona dva zastupnika nisu zahvalila, nego samo Smodlaka.

Jos. Frank mora se opet braniti, jer mu ne vjeruju pa ne vjeruju, sumnjaju pa sumnjaju. Osobito ga je uzeo na oko riečki „Novi List“, koji je ovih dana donio o njem takovu viest, da su (piše „Hrv. Pravo“) sami pristaše Jos. Franka tražili od njega, neka razjasni tu stvar, pa je on zbilja počeo, da se pere, ali tek poslije 12 dana. „Novi List“ mu je odgovorio i na to pranje (ali nije odgovorio na psovanje, jer je poznato, da „Hrv. Pravo“ vrlo ružno psuje) i pokazao Franku, da se je sam još više zamočio. A radi se u kratko o tom, što su već mnogi rekli i napisali: da je Frank u više prigoda znao pomoći njegdašnjemu banu Khuenu, zagovoriti ga u politici, obraniti, pače njekako i pohvaliti, — a sve zabadava, iz same čiste ljubavi za istinu i pravicu, koja traži, da i protivniku priznaš sve, što je istina. Ali u tom baš grmu leži zec, jer ih ima, koji u to ne vjeruju, da je Frank tako strašni protivnik Khuenove politike. A kako Khuen nije nezahvalan, znao je i on ići na ruku Jos. Franku u njegovu poslu, kako je već mogao. Tako je nješto napisao i „Novi List“ i spomenuo, kako je Frank mudro govorio u saboru, kad je Khuenova vlada kupila za državne novce imanje Božjakovinu. Khuen je bio vrlo zadovoljan time, kako je Frank govorio, a „Novi List“ je dodao i to, da je Frank kao odvjetnik vodio jednu veliku parnicu za grad Zagreb i zaslužio time velike novce (kažu 20.000 for.). Kako to — on opozicionalac, a zastupnici u gradskom vieću zagrebačkom madžaroni! Kako su madžaroni dali zaslužiti jednomu opozicionalcu, pa toliko? — To je, što je Frank ovih dana tumačio svojim vjernim. Ja drzim, da nije jasno protumačio.

Iza toga se u „Nov. Listu“ javio odvjetnik dr. Gustav Gaj i pod svojim imenom napisao, da je njemu bivši predstojnik kod hrv. vlade Kršnjavi kazao ono o Franku, i to baš ovako: Kad je Frank počeo govoriti o Božjakovini, Ban je probliedio; a kad je vidio, da ga Frank brani, kao da mu je kamen pao sa srca. Na to je Kršnjavi upitao Bana: „Što je (Frank) za to dobio?“ — „Još ništa, reče Ban, ali ja ga razumiem“. Na to je Frank dobio onaj posao, kojim je zaslužio 20.000 for.

Poslije Gaja javio se naravski Kršnjavi (dakako: madžaron) i brani Franka veleći, da Gaj piše koješta, da dobro ne pamti i t. d.

Ciela je stvar došla i pred sabor, gdje je Frank predložio neka se izabere komisija od 11 lica, koja će tu stvar iztražiti.

Sve je ovo doduše gadna stvar, ali toga ima i drugdje po svietu. Što je ono nedavno bilo u Ugarskoj, gdje je prijatelj staroga našega Bana htio da podmiti zastupnika Papa! A što je bilo u Francezkoj, pa u Talijanskoj! — No krivo bi mislio, tko bi držao, da će tu njekakva komisija što pronaći i da će tu tko moći što osobito posvjedočiti. Takve se stvari ne obavljaju pred svjedocima.

Za ovu stvar je glavno to, što Jos. Frank ne taji i ne može tajiti, a to je: on je po volji gradskoga zastupstva zagrebačkoga dobio posao, u kojem je zaslužio silne novce. A zna se, da se to zastupstvo vrlo dobro slaže s vladom. To je glavno, — a drugo su pripoviesti, koje nisu ni bolje ni gore od drugih pripoviesti.

Po svietu.

Rat Ruske s Japanom. Najnovije viesti javljaju, da će svakako doći do rata izmedju Ruske i Japana, premda

Rus ne želi rata. Jedne ruske novine pišu, da to ne će biti rat samo medju Ruskom i Japanom, nego medju čitavom Azijom i Evropom, medju bielim i žutim ljudima.

Što se tiče tih „bielih i žutih“ ljudi, to treba znati, da smo mi Evropljani biele puti (kože), a Kitajci su i Japanci žute puti; mi smo kavkazka, oni su mongolska rasa (plešina). Dalje treba znati, da je ta žuta rasa mnogobrojna: sam Kitaj (Kina) broji preko 400 milijuna glava, t. j. kud i kamo više, nego što imadu sve velike evropske države zajedno. Da će silni ovaj sviet provaliti opet jednom u Evropu, kako su njegda provalili Huni, Madžari i Tatari (Mongoli), o tom se piše već dugo vremena. Svim azijatima postavili su se na čelo Japanci.

Razne viesti.

Grof Khuen Hedervary, njegdašnji hrvatski Ban, odputovat će ove nedjelje u Egipat, gdje će ostati pet nedjelja. S njim će poći, kažu jedni, grof Erdödy, a drugi kažu, da će s njim Tomašić (Tomassich), bivši ministar bez torbe. Khuen će, kaže se, u Egiptu počivati.

Trista tisuća K zakartao je njeki Dundjerski, sin njekoga milijunaša u južnoj Ugarskoj. No otac kartašev nije htio da plati tolikih novaca, već donese svjedočbu, da je njegov sin lud. — Ja držim, da za to nije trebalo svjedočbe. No čudno je, da ovakvi dugovi vriede pred sudom.

Strašan požar, u kojem je poginulo preko 700 ljudi, i to najviše drobne djece, dogodio se u Čikagu (Chicago, u Amer.), i to u kazalištu. Kod toga je požara najstrašnije to, što sviet nije izgorio, nego su se ljudi u stisci zgnječili, pogazili i podušili još prije, nego što je oganj do njih došao. Nješto se na pozornici (gdje se igra) upalilo, pa čim se to dogodilo, vikne njetko vatra, a vatrogasci i kazalištni ljudi prvi pobjegoše. Istina je, kušali su spustiti željezna vrata („zastor“) izmedju gledališta i igrališta, ali se je to njekako zadjelo, pa ostalo viseći, i tako plamen navali u gledalište. Njekoji su ljudi ostali na mjestu mrtvi sjedeći — valjda od straha. Drugi navališe napolje, i tu nasta prava nesreća. Kazalište je bilo puno djece i ženskoga svieta (igralo se za djecu), pa jači mužkarci stadoše djecu i žene gaziti, pače su ih bacali preko ograde dolje, samo da iznesu svoju živu glavu. I zbilja — gotovo nijedan mužkarac nije stradao. Nesreća je bila i to, što su vrata za nuždu bila pozatvarana. — Ova grozna nesreća dokazuje, kako je sviet još nerazuman, i Bože prosti, nemilosrdan kao živina. Da se sviet tako ne boji smrti, bilo bi ostalo u životu barem polovica onih nesrećnika, a možda i svi. Upravo je čudo, kako sviet od straha izgubi razbor, sviest i dušu.

Nesreća se pronesla dakako svietom, pa se sad iztražuju sva kazališta, jesu li dosta uredjena proti požaru. Tako je i kajzer Vilim dao zatvoriti svoje dvorsko kazalište, a odredilo se koješta i u Zagrebu, da se preprieči nesreća. Ali još će uviek ostati istina: Sviet u strahu i bez razbora — gotova nesreća sam sebi i drugomu.

Drobne viesti.

Za pomoćnika zagr. nadbiskupu posvetit će se po privoli sv. Otca zagr. kanonik Iv. Krapac, kojega je cesar i kralj već davno imenovao biskupom (jer biskupe u svojoj državi imenuje on), ali u Rimu nisu htjeli, da se posveti za biskupa, pa je bio više godina samo „imenovani“ biskup, koji ne može obavljati nikakove biskupske službe (ne može rediti svećenika ni dieliti potvrde itd.).

Biskupom šibeničkim (Šibenik je u Dalm. uz more) imenovan je Vicko Pališić, pa je ovih dana položio i prisegu pred cesarom u Beču.

Proti Fr. Potočnjaku počela je 16. o. mj. pred sudb stolom u Zagrebu razprava radi nekakvih knjižica, koje je pisao proti grofu Khuenu, dok je taj bio još ban. Potočnjaka su bili zatvorili još prošloga ljeta i držali ga zatvorena tri i pol mjeseca.

☛ Tko ne kani „Doma“ držati, neka 1. broj vrati; a tko kani, neka barem javi dopisnicom.

☛ Ovaj je broj, pošto je bio zarobljen dogotovljen 20. siečnja. Br. 2. izaći će koncem siečnja.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

☛ Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 2. ‖ U Zagrebu, u četvrtak 28. siečnja 1904. ‖ God. 5.

I. 70. 1903. U ime Njegova Veličanstva kralja! Kralj sudbeni stol u Zagrebu zaključio je na predlog kr. državnog odvjetničtva u Zagrebu, da tiskopis odtiskan u povremenom časopisu »Dom« od 14 I. 1904. br. 1. i to: I. Iz »Narodnih i političkih viesti« čitavu drugu viest pod naslovom. »Ako ne . . -« zajedno s naslovom. II. Iz »Drobnih viesti« iz treće viesti «proti Fr. Potočnjaku« od rieči »sve bez« do rleči »i piše« tvori učin prestupka § 300. i 302. i prekršaja § 308. k. z. Stoga se izriče zabrana daljneg razpačavanja rečeuoga tiskopisa, zapliena se potvrdjuje, zaplienjeni primjerci imadu se uništiti. a presuda ova proglasiti na celu prvog budućeg broja časopisa »Dom«. Razlozi: Čitavim smjerom i sadržajem pometog tiskopisa nastoji se razdražiti neistinitim kazivanjem i izapačivanjem činjenica na mržnju i prezir proti organom vlade u pogledu njihova uredovanja, potiče na neprijateljstvo proti Madjarskoj narodnosti, odnosno razprostire lažan glas, kojim se uznemiruje javna sigurnost, bez dovoljnih razlogah, s kojih bi se imao držati istinitim, što tvori učin prestupka, označenog u § 6 i 12 t. p i §§ 32, 33 i 34 t. z.

Kr. sudbeni stol. U Zagreuu 20 siečnja 1904.

Rotter.

Pučki učitelji.

Pučki učitelji u banskoj Hrvatskoj predali su saboru molbu, u kojoj traže:

1. da se pučkim učiteljima povisi plaća;
2. da ne budu više „općinski“, nego „kraljevski“ (zemaljski) činovnici, da ne budu ni pod vlašću općinskoga odbora, a da ih obćina i ne plaća;
3. da se orguljaška služba odieli od učiteljske, t. j. orguljanje u crkvi neka ne spada u učiteljsku službu;
4. pučkim učiteljicama neka se dopusti udaja, koja im je sada zabranjena.

Prije nego što kažem, je li ovo pravo ili dobro, što učitelji traže, reći ću pet, šest rieči o tom, kako su, da tako kažem, postali pučki učitelji, kako im je drugdje po svietu, a kako kod nas.

„Pučki učitelj“ ili „školnik“, ili još i „meštar“, — to je novi gospodin, ako se i može reći, da je to „gospodin“. U staro vrieme, u ono vrieme, dok su Grci i Rimljani bili prvi i jedini i prosviećeni i uredjeni narod ovdje u Evropi, — u ono vrieme nije se ni znalo za kakvoga „pučkoga učitelja“, jer nije bilo ni pučke škole, kako sam vam i posljednji put kazao. Onda sam vam rekao i to, da su ono vrieme gospoda davala učiti svoju djecu kod kuće, ali vam nisam rekao, tko je tu djecu učio. A to vam je bilo čudno. Ja sebi toga ne mogu poduše ni sam pravo pomisliti, kako je to bilo, ali stare knjige pišu, da su onda djecu učili robovi. A što je to rob,

— znate li, što je to? Rob u ono vrieme — to je bio stvor kao čovjek, ali nije bio čovjek, jer nije bio svoj, nego je imao gospodara. Nije to bio sluga, nego baš rob. Sluga ne mora služiti, ako ne će, a rob je morao; ako nije htio, smio je gospodar učiniti od njega, što je htio: mogao ga je tući, mogao ga je prodati, a i ubiti, — pa nikomu ništa! To je bio „rob", ili kako su ga Rimljani zvali: to je bio „servus".

Ovakvi dakle robovi ili „servi" — to su bili gospodskim dječacima učitelji; velim „dječacima", — jer se djevojčice nisu učile. — Ovakav rob, kad je postao učitelj, onda se je zvao „pedagog", a to znači: „vodi dječake", jer ih je zbilja i vodio po gradu na šetnju, u kupelj i t. d., nosio im stvari, dvorio ih i služio — kao pravi gospodski rob. To je bio taj „pedagog". A vi sebi možete lako misliti, kakav je život bio takvomu „pedagogu", jer vi znate, što je to — služiti gospodsku djecu! O, Bože moj, ne daj vam toga izkušati! Služiti gospodsko diete, i još ga učiti, — a ne smiješ mu ništa, jer si ti sluga, ti si dapače rob, a to je gospodin, pače: to je tvoj gospodar! — Nije zato čudo, što ima stara latinska rieč: „Koga bogovi mrze, toga učine pedagogom".

Tako je bilo u staro vrieme. — Kad je propalo rimsko carstvo, nisu propali Rimljani: oni su ostali i dalje gospoda, njihov je jezik i dalje bio jedini „gospodski" jezik, kojim se je sve pisalo bez pitanja, da li to razumiju novi narodi, koji su potukli rimsku vojsku, ali nisu potukli rimske gospode. Taj jezik vlada još i danas, kako znate, u službi katoličke Crkve, a prije je vriedio i na sudu i svuda. Novi narodi u zemlji staroga rimskoga carstva — to su bili poglavito Niemci i Slovjeni. Sad više nije bilo robova, jer ni Niemci ni Slovjeni nisu znali, što je to: oni su bili od prilike svi jednaki. Ali tko će sada učiti gospodsku djecu? — Nitko. Ta nova gospoda, ti junaci i velikaši ne mare mnogo za knjigu i pismo, njima je glavno: konj i mač, pa boj! Zato ih i ima velika većina, koji ne znadu ni svoga imena podpisati. Naši stari bani i župani tamo pred tisuću godina, pa i malo kašnje, nisu valjda znali ni toliko čitati i pisati, koliko danas znade djak prve pučke škole! Čitanje i pisanje — to je i dalje ostao posao grčke i rimske gospode, koja su još ostala na svojim imanjima. I tako su tudjinci bili jedini pismoznanci, i to na zapadu Latini, na Iztoku Grci. Zato i nije čudo, što na pr. mi Hrvati nemamo od pravih svojih starih kraljeva nijednoga pisma na svom jeziku, nego sve u latinskom! Jedino, što nam je sačuvano od pravih naših kraljeva u hrvatskom jeziku, i u našem glagolskom pismu, jedan napis na kamenu to je od kralja Zvonimira.

A tako je bilo po cieloj Evropi. Pa čemu onda kakve „pučke" škole? „Puk" — to je narod, to su seljaci, pa tko će njih učiti i čemu? Što će njima tudje latinsko pismo i tudji latinski jezik, kad oni toga ne razumiju, kako ni pismoznanci ne razumiju narodnoga jezika! A onda — tudjinski su pismoznanci mrzili i prezirali taj novi narod, koji se naselio po selima: Latini su seljake zvali pagani (što se je i do danas sačuvalo u rieči „pogani"). — U to vrieme dakle nije ni moglo biti ni govora ni o pučkoj školi, pa ni o „pučkim" učiteljima. Sve, što nije bilo grčko ili rimsko, sve je — osim ono malo židova, pak Arapâ u Španjolskoj — sve je u cieloj Evropi bilo nepismeno i u tamnome neznanju.

Istina je, proti ovoj jedinoj vladi latinskoga jezika nad svim narodima bili su se digli već pred 1500 godina (oko godine 400 po Is.) Goti (germansko ili njemačko pleme), koji su imali svoje pismo („rune"), pa je njihov biskup Vulfila preveo sveto pismo na gotski jezik. Ali za malo propadoše i Goti i njihovo pismo.

Kašnje, pred 1000 godina, javiše se i medju nama Slovjenima sa svojim pismom i s knjigom na slovjenskom jeziku braća Konstantin i Metodij: to su naši svetci Ćiril i Metodij (Konstantin je dobio ime Ćiril, kad se je zakalugjerio). Ali i oni su izpred biesa rimskih pismoznanaca jedva iznesli živu glavu, jer rimski pismoznanci nisu uz svoje pismo, uz svoj jezik i uz svoju mudrost trpjeli drugoga pisma ni drugoga jezika. No blagoslovljeni posao ovih naših svetaca nije ipak netragom propao; njihovi su učenici pobjegli daleko od rimskoga biesa, no ipak medju svoj narod — u Bugarsku i Srbiju, a poslie se njihovo djelo presadilo u Rusiju, gdje i danas srećno cvate. Bili su se zaustavili i medju nama Hrvatima, no tu je pod rimskom netrpljivošću njihovo djelo ginulo i ginulo — do dana današnjega: i danas se još naši popovi glagolaši bore, da obrane stare svete knjige hrvatske.

„Ali kamo si to, čovječe, zašao? Je li to razgovor o pučkim učiteljima?"

Vičite, koliko vam drago, ali ja vam moram pokazati, zašto su pučki učitelji „nova" gospoda. Eto: već smo prošli 500 god. do Is. i 1000 po Is., a još ne vidjesmo nijednoga pučkoga učitelja. No još malo, pa ćemo se i s njim sastati.

Cielo ovo vrieme za vlade rimskoga jezika u Evropi jedini su pismoznanci bili svećenici, a osobito redovnici (samostanci) rimske Crkve, pa onda oni, koji su se kod njih i od njih naučili. Oni su uzimali k sebi i seljačku djecu, da ih izuče za svećenike i redovnike. Ali da bi se tko starao za „narod", da ga nauči pismu i knjizi, — na to nije nitko mislio. Na to nije mislio ni Luter, koji je prvi uredio njekakve škole za narod, te se u njima je učilo čitanje sv. pisma i pjevanje. Učitelji su u tih lutoranskih

školah bili — zvonari i šekutori (sakristani, „prakatori")! To su bili prvi „školnici", prvi „pučki učitelji" prije 350 godina.

Ne ću vam dalje dodijavati, kako se ovdje ili ondje kušalo, da se uredi škola za narod, a i ne znam toga potanko. Dosta će biti, kažem li ovo: Ako se je gdje uredila škola za narod, bilo je to u prvom redu za to, da se narod lakše nauči kršćanski nauk, ili pak za to, da se nauči čitati i pisati i time se onda služiti u soldačiji. I za čudo: tu vidimo opet ono isto, što smo vidjeli kod Grkâ i Rimljana, pa kod Lutera, t. j. učitelji su opet — sluge, i to ili sakristani („mežnari", „šekutori") kod crkvenih škola, ili kaprali kod državnih („carskih") škola. I vi ste mnogi zapamtili gdjekojega učitelja, koji je prije bio kapral.

Tako je bilo od prilike sve do pred sto godina. Onda se je počelo ljudski vikati na sve starinske pravice i krivice, počelo se sve to više vikati: „narod", „narod", pa „sloboda", „sloboda", i što je glavno: „prosvjeta", „prosvjeta", „prosvjeta"! U tom duhu rodila se i prva prava misao o pučkoj školi, — o takvoj pučkoj školi, koja hoće zbilja, da narod prosvieti, i u kojoj učitelj ne će biti sluga, t. j. „mežnar" ili „kapral", — nego izučeni i prosviećeni gospodin. (Svršit ću budući put.)

Što je sudjeno nama Hrvatima?

Jedni ljudi vele, da je njekomu sudjeno to i to, a drugi vele, da to nije istina, nego da je svatko sam kovač svoje sreće. A ja kažem, i ne šalim se, da je istina jedno i drugo, i to podpuno. Istina je, da je svatko kovač svoje sreće, — samo ako znade kovati. Ako ne zna kovati, zbogom i sreća...

No kanimo se šale, kad nam i onako ne ide od srca. Poglедajmo po svome narodu, koliko komu oko i pamet može dosegnuti, promotrimo sve, pa se pitajmo onako tiho: A je li nama zbilja sudjeno, da nama svima bude ovako do vieka, dok nas bude? Je li nama možda zbilja sudjeno, da od nas ne će biti nikada ništa, nego ovako, ili možda još i gore? — A kako nam je, najbolje se vidi po tom, što se mi evo ne smijemo o tome pravo ni razgovarati. Ja vam mogu samo onako u pol glasa kazati: Gledajte seljaka našega, kako je njemu, to onomu u ravnici posavskoj i podravskoj, to onomu u zagorju zagrebačkom, da i ne govorim o ličkom i primorskom kamenu, pa o moru, a ni o onoj sirotinji po Bosni i Hercegovini, koja jedva da živi ljudski. Ili da vam spomenem, tko su nam poglavari i gospodari: u banskoj Hrvatskoj poslie Hedervarya — Pejacsevich, u Dalmaciji Handel, u Bosni i Herc. od nedavna Albori, u Istri Goess. Ni jedan se ovaj

ne diči time, da ga je hrvatska majka rodila, pače osim Pejacsevicha nijedan od njih ne zna hrvatski. Treba li više kazati?

„A što je nama zato, ako kakav Handel ili Goess ne zna hrvatski? Što mi imamo s tim više, ili manje?! Daj ti nama, da nam bude drugačije dobro, a Handeli i Goessi — kako njima drago! "

Mnogi od vas, a možda i svi vi, koji ovo čitate, — možda tako mislite, — a nije tako. Ja ću vama kazati samo nješto, koliko mogu, pa ćete odmah vidjeti, da nije onako. Eno gledajte: Naš seljak u Dalmaciji i Istri ne može prodati svoga vina, a to mu je jedino, što ima. A zašto ne može prodati? Zato ne može, što ima dosta talijanskoga vina. A tko je dopustio, da talijansko vino smije k nama? — Oni su to dopustili, koji su poslali Handela i Goessa. Eto! — Ili prosudite ovo: Naši ribari u istoj Istri i Dalmaciji smiju loviti ribu samo u svojoj obćini, a talijanski ribari po cielom našem širokom moru. Tko je to Talijanima dopustio? — Oni, koji su poslali Handela i Goessa! — A hoćete li, da vam koju kažem za šumu i za pašu u našoj ravnici? Hoćete li, da vam kažem za šumske štete i globe? Hoćete li, da vam kažem, zašto toliko i toliko puta idete uzalud k sudu i k oblasti?

Ne ću da vam to kazujem, kao ni stotinu drugih stvari, koje znate i vi, a znam ih i ja. A koliko ih još ima, za koje ja ne znam, a koliko opet takvih, za koje vi ne znate, ili bolje: znate, ali mislite, da tako mora biti! Jedno ću vam samo kazati, a to je ovo: Neka čovjek ima dosta i jesti, i piti, i u što se obući, i glavu kamo sklonuti, pa i još štogod, — mislite li, da mu je to dosta za čovječji život? — Ja ne znam, što vi mislite, ali znam po stotini i stotini ljudî, da to nije dosta za čovječji život. Za čovječji život treba još i to, da čovjek bude — svoj i da mu svatko to prizna i da mu daje mjesto i čast, koje i ide čovjeka, koji je svoj. A komu drugi zapovieda i drži ga za ništa, — taj nije svoj, taj ne zna, što je čovječji život.

Ja na žalost moram sumnjati, jeste li vi svi ovo i razumjeli, što ste pročitali. No ja znam stalno, da se vi svi gotovo do jednoga tužite, kako vam je zlo na sve strane, pa vam kažem ovo: Čovjek, koji ne zna, koliko to vriedi biti svoj, — taj će se tako tužiti, dokle ga bude. To je naravski, jer će takvomu uviek biti onako, kako budu drugi htjeli, a ne on sam. A čovjek se riedko ne tuži na ono, što drugi hoće.

Eto vidite, u što sam ja evo zagrezao: tužim se i jadikujem i ja sam. No to i jest ono, što mi je na pamet doneslo pitanje: Je li nama Hrvatima baš sudjeno, da do vieka ostanemo ovako raztrgani, siromašni jadni kukavni i tudjinu podložni?

Ovo pitanje nije prvomu meni palo na pamet, nego je stalno, da ovo pitanje muči stotinu i stotinu naših ljudi, koji ne misle samo na sebe, nego i na svoj sviet i narod oko sebe. Osobito pak oni, koji ništa za sebe pravo i ne rade, nego se bore i bore za narod, — njima je stalno to pitanje na pameti. Tako su i pok. Starčevića pitali njegovi prijatelji: što on misli, što će biti od Hrvatâ. Stari je na to odgovorio njekako čudno: da je svaki čovjek, a još više svaki narod — da je to, kaže, zagonetka, te da se ne zna, što će biti od kojega naroda. Može, kaže, biti sve i ništa. A hoćemo li da sudimo po tom, kakav je danas hrvatski narod, ja — kaže pok. Starčević — ja vidim mnogo toga u tom narodu, što svjedoči na propast. Tu je onda dalje spomenuo stari, da Hrvati više troše, nego što imadu, a osobito to, da Hrvati mnogo više drže do tudjinca i do tudjinštine, nego do svojega.

Što se tiče ovoga suda pok. Starčevića, to mi se čini, da on nije dobro razumio, što su ga prijatelji pitali. Meni se čini, da su prijatelji njega pitali, što on vjeruje za Hrvate. Da im je rekao: Ja vjerujem to i to, — prijatelji bi njegovi bili mnogo mirniji, jer su oni obično vjerovali, što je on vjerovao, — toliko su već onda do njega držali. — Stari je naprotiv mislio (meni se i opet tako čini), da prijatelji traže, neka im proreče, što će biti od Hrvatâ. Tu se je stari bojao, da se ne poreže, jer ništa lakše od toga, kad čovjek stane proricati. Zato je govorio onako: i ovamo i onamo, da je narod zagonetka i t. d.

Mnogo je bolje ono drugo, što je rekao: da Hrvati previše troše i da previše drže do tudjinca. To su već stvari, po kojima se može suditi, a ne treba sliepo proricati. No i o tom treba kazati koju rieč. — Čudim se, da je pok. Starčević, koji je napisao i umnih stvari, spomenuo baš ono dvoje, jer to dvoje nisu takove stvari, koje bi mogle narod upropastiti. Evo, zašto: Sav sviet zna, da čovjek ima dosta za trošak, pače i previše, samo ako radi. Ako dakle tko više troši, nego što ima, to je dokaz, da taj čovjek ne radi, da je lien, jer više potroši, nego što zaradi. I zbilja se vidi, da lieni ljudi više troše, a radini ljudi čuvaju žuljeve. Ali još glavnije je ovo: Da naš narod zbilja više troši, nego što ima, — to bi Hrvati već odavna morali propasti, jer to trošenje traje već tisuće godina, — ako je istina, da je to u krvi našemu narodu. — Što se tiče one druge stvari, — toga nema kod nijednoga naroda, pa ni kod Hrvatâ, da bi naime više držao do tudjinca. Poznato je, da svaki narod, kao što i svaki čovjek drži najviše do sebe. Čitajte, ili slušajte samo naše junačke pjesme, pa ćete čuti, da je naš Kraljević Marko bio najjači medju svim junacima, a i ostali naši junaci svagda su potukli Turčina, — što naravski nije istina, jer smo i mi Hrvati ostali dosta puta krvavih glava.

No pok. je Starčević ipak imao pravo toliko, koliko je istina, da hrvatska gospoda previše troše i da previše drže do tudjinca. Ali to nijedno nije čudo. Ono prvo ne treba da vam razlažem, a i za ono drugo znate, kako sam posljednji put rekao: da su mnoga naša gospoda po srcu više tudjinci, nego Hrvati, jer su im misli iz tudjinskih knjiga napunile glavu i ogrijale srce i dušu.

„Dakle bi ipak nješto moglo biti od nas Hrvata?“ . . .

Čekajte malo, ja nisam još ništa rekao, nego ću vam sada kazati, i to najprije ovako:

Našemu je narodu sudjeno već mnogo toga. Je li nam sudjeno pravo, ili krivo, to je sad svejedno: sudjeno je, gotovo je, i nitko na svietu ne može više učiniti, da onoga ne bude, što jest. A evo, što je nama već sudjeno:

Prvo: Nas su Hrvate raztrgali naši susjedi, tako da smo jedni podložni jednomu, drugi drugomu. Radi toga je nastalo to, da mnogomu našemu čovjeku iz Dalmacije moraš istom dokazivati, da je Hrvat, a „Dalmatinac“ se zove samo po zemlji Dalmaciji, koju je tako krstio još Bog zna tko. Tako je s Bošnjakom, Hercegovcem, Istranom, Bunjevcem i t. d.

Drugo: Njetko je njegda rekao: „Čija vlada, njegova i Vjera.“ Je li to istina, ili nije, je li to pravo, ili nije, — to je druga stvar, ali za nas je Hrvate to kruta istina. Što je našega naroda bilo pod vladom rimskih prijateljâ, — to je pristalo i uz rimsku Crkvu i katoličku Vjeru; što je bilo dalje od rimske vlasti, to je pristalo uz grčku Crkvu i primilo pravoslavnu Vjeru; što je došlo pod Osmanliju, to je primilo Vjeru Muhamedovu. Za to je bilo i boja: Nije jedna križarska vojska išla u Bosnu, da tamošnji narod pritjera u rimsku Crkvu.

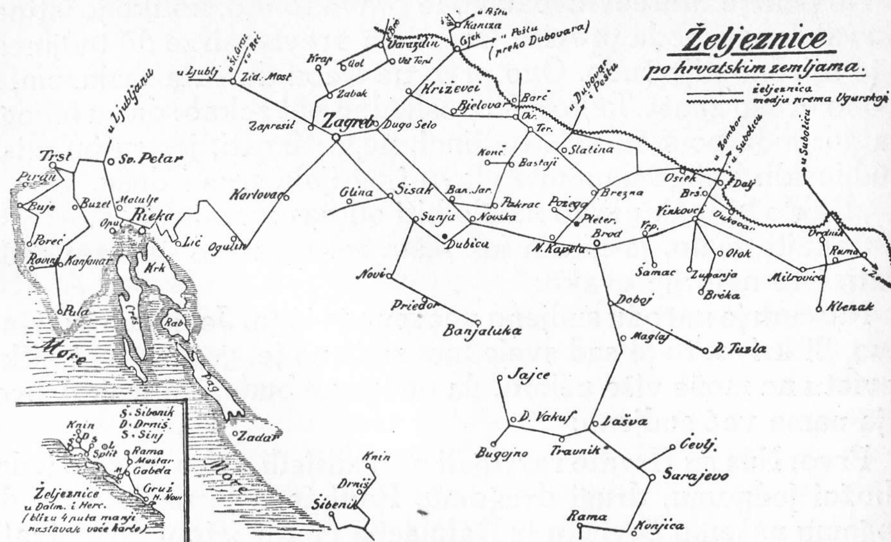
Treće: Tudjinci su nam nametnuli tudje zakone i običaje, po kojima nas stotine godina već vladaju, pa nam je dosta toga već prošlo i u navadu, ako i nije u krv.

Četvrto: Tudjinci su nam iškolali mnogu gospodu, i to jedni jednu, drugi drugu, a jednu i drugu udaljili od naroda.

Peto: Tudjincima su k nama širom otvorena vrata, tako da k nama tudjinci ne samo dolaze, nego se i u našoj zemlji radjaju već blizu stotina godina tudjinci: ljudi, koji nisu naši. —

To nam je eto sudjeno do sada, i to sve proti nama. Hoćemo li, da nam se i u buduće ne bude tako sudilo, — sudimo mi sami po svem tom, što nam je činiti i kako nam se je vladati.

Željeznice po hrvatskim zemljama.

Pogledajte prije svega malo ovu gore mapicu ili zemljovidić, i ako niste baš naučni gledati ovako sitne stvari, kao što su ova slovešca na njoj. Sjetite se kod toga, ako ste zaboravili, da je na zemljovidu uviek desno iztok, lievo zapad, gore sjever (bura), a dolje jug.

Gledajte dakle te željezne pute po hrvatskoj zemlji počevši od Zagreba, i to najprije na jugoiztok. Tu ide željeznica preko Siska, Sunje, Dubice i Nove Kapele (Batrine) i Broda (na Savi) do Vinkovaca, a odatle skreće na sjevero-iztok u Dalj i dalje u Ugarsku, gdje još sve do Subotice ima dosta našega naroda (u samoj Subotici do 70.000!), a na jugoiztok preko Mitrovice i Rume u Zemun i dalje u Biograd.

Na sjevero-iztok ide iz Zagreba željeznica preko Dugoga Sela i Križevaca do Gjekenješa (Gjek.) na Dravi i dalje po Ugarskoj preko Dubovara (Dombovara) u Budim-Peštu.

Na sjevero-zapad ide željeznica preko Zaprešića, iza kojega za malo prelazi u Štajersku, a onda dalje preko Zidanog Mosta (Štajnbrika) na zapad u Ljubljanu, a na sjever (preko Celja) od Pragrškoga (Pragerhofa) u Št. Gradac na jednu, a na iztok preko Čakovca i V. Kaniže (u Ug.) u Beč na drugu stranu.

Napokon na jugo-zapad, ili bolje na zapad ide željeznica iz Zagreba preko Karlovca i Ogulina na Rieku do mora, odakle se može preko Matulja do Sv. Petra, a odatle na jednu stranu(na sjever) u Ljubljanu, a na drugu stranu (na zapad) u Trst, odakle ide jedna željeznica zapadnom obalom Istre do Poreča, a druga

Čistina i crkva Sv. Petra u Rimu.

sredinom Istre preko Buzeta do Kanfanara i odatle ravno na jug u Pulu, a na zapad u Rovinj.

To su glavne željezničke pruge. Osim ovih ima još i tako zvanih susjednih (ili „vicinalnih") željeznica: Dugo Selo—Novska, Križevci-BjelovarVirovitica (Vir. na mapici)-Terezovac-Slatina itd., pa onda „zagorska željeznica" od Zagreba preko Zaboka i Varažd. Toplica (na mapici krivo zabilježeno Vel. Topl. mjesto Var. Topl.) do Varaždina, odakle se može do Čakovca, a odatle na jednu stranu preko Subotišta (u Ugar.) u Beč, a preko Kaniže (u Ug.) u Peštu. Druge željeznice: oko Pakraca, Požege, Vinkovaca, pa (na zapadu) od Zaboka u Krapinu (Krap.) i od Varaždina do Golubovca (Gol.) te napokon od Siska u Glinu — vidite i sami.

Sve je ovo bilo do sada u banskoj Hrvatskoj i Istri. Ali pogledajte sad bosansku Hrvatsku. Tu vidite, da iz Broda na Savi ide željeznica preko Doboja, Maglaja i Lašve u Sarajevo, a odatle preko Konjice i Rame u Mostar (što se vidi — ako vidite — na maloj kartici lievo) i dalje do blizu mora u Metković(na kartici M) u Dalm.; jedna grana tê željeznice dieli se od Gabele u Hercegovini na jug i skreće u Gruž kod Dubrovnika na moru, a druga ide dalje na jug sve do Herceg-Novoga na moru.

Ostaje nam još, da spomenemo ona tri pedlja željeznice, što ima oko Splita u dalm. Hrvatskoj: od Splita na moru ide željeznica do Perkovića, a odatle na jednu stranu k moru u Šibenik, a na drugu preko Drniša u dalm. zagorje do Knina. Još ima komadić željeznice od Splita u Sinj (na maloj kartici S). — Sve su ove željeznice u dalm. Hrvatskoj male „gorske" željeznice, koje imadu uzke kolotečine i mala kola (vagone), kao što i one u bos. Hrvatskoj, osim one, što ide od Sunje preko Novoga u Banju-Luku: ta je široka.

Neka vam ne bude žao, što sam vam iz ove karte čitao i pisao ono, što ste mogli s malo pažnje i sami pročitati: prošetali ste se uza me časak okom po našem raztrganom domu, u kojem bi ja htio, da vam se svaki kutić srcu priraste, jer su svuda tuda naši ljudi, za koje mi malo znamo i malo marimo . . .

A sada samo još njekoliko rieči.

Čim bacite pogled na ovaj zemljovidić, morate opaziti, kako je Zagrebu na jug i zapad sve — prazno, bielo. To je jedno, što morate opaziti. Drugo je ovo: Jedna jedina nit vodi iz Zagreba do mora: to je ona željeznica do Rieke. Ovo dvoje: ona praznina i ona jedna nit — to vam pokazuje očito cielu politiku, koja nad nama vlada.

Da vam to bolje razjasnim. Gornja banska Hrvatska — to je s Kranjskom i Štajerskom kao jedna zemlja i jedan narod od starine; to je od starine trgovalo i poslovalo jedno s drugim. Ali to njekomu nije išlo u račun, — zato je trebalo sagraditi druge pute: eno, preko Drave vodi željeznica na šest mjesta! A u Kranjsku i Štajersku ne možeš nego preko Zid. Mosta, ali pitaj naše trgovce, kako! Kako se dugo mora čekati u Zid. Mostu, kakva je tarifa!

Što se tiče dalm. Hrvatske, to nema nikakve željeznice iz nje ni u bansku, ni u bosansku Hrvatsku, osim ono malo kod Gruža i Herc.-Novoga, pa i to je gradjeno radi vojske, a ne radi naroda. A iz banske vodi u bosansku Hrvatsku samo ono preko Broda, odakle je bliže Pešti. Gledajte samo onu željeznicu, što vodi od Zagreba do Siska, Sunje, Novoga i Priedora do Banje-Luke: zašto je prestalo kod Banje-Luke do Jajca? Zato, što bi srce bosanske Hrvatske bilo preblizu Zagreba.

Ili pogledajte, kako se ono pretrgla željeznica kod Knina: ne će pa ne će dalje, ni u bansku, ni u bosansku! Koliko se i koliko već jauče, da se sagradi željeznica od Splita preko Livna u Bos. (gl. na maloj kartici lievo L: to je Livno) do Bugojna, ili kako bilo od Knina do bosanske Hrvatske, — pa sve uzalud.

No o tom ćemo se mi još razgovarati, samo dobro študirajte onu karticu. Osobito dobro držite na pameti, da od Zagreba do mora vodi jedna jedina nit.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Dalmacija, to je dugi, a dosta uzki komad hrvatske zemlje uz more. Duga je do blizu 400 km, tako da brzi parobrod treba od Zadra do Kotora preko 18 sati vožnje bez prestanka, — a to još nije kraj, kako Zadar nije baš početak. Što se dalje pruža od banske Hrvatske, to je sve uža, jer što dalje od braće, a i od gospodara njegdašnjega: od Mletaka (Venecije), — to je Turčin lakše poodgrizao komad po komad, pa se i danas broji to pod Bosnu, to pod Hercegovinu, koja je jedna i druga Dalmaciji za ledjima. Na dva mjesta pače (kod Kleka izpod Metkovića, i kod Herceg-Novoga blizu Kotora) — na dva mjesta sieče ju Hercegovina i seže do mora. Nije to, mislim, samo slučajno, nego treba znati, da je današnja Dalmacija nastala od tri diela: jedan je dio bio pod Mletcima, drugi je bio pod svojom vladom dubrovačke republike, a i treći je bio jedno vrieme slobodan: tu je, najdalje na jug, već uz Crnu Goru, — tu je bila kotorska republika.

Ali nisam nakanio, da vam opisujem taj dio domovine našega naroda, a niti da vam o njoj na dugo pripoviedam, što mi ne bi bilo težko, a bilo bi mi drago. Nakanio sam zabilježiti samo ovo nekoliko redaka.

U naše dane gledaju i paze na tu našu Dalmaciju osobito oštro i oni iz Beča, i oni iz Pešte. U Beču se već od više godina čuje za njekakvo družtvo, koje bi imalo „podići" Dalmaciju i otvoriti ju stranomu svietu, a njoj samoj namaknuti nješto više prirade za život. Ovih je opet dana čitao u Beču neki Niemac iz kajzerove države pred velikim družtvom i tumačio bečlijama: kako je Dalmacija

liepa i kako bi mogla biti na korist „monarkiji" (t. j. državi bečkoga cesara. A Madžar opet njeki Havaš po imenu putuje po Ugarskoj od grada do grada i diže svoje Madžare: neka za Boga ne dadu, da Beč otme Dalmaciju!

S tom nesrećnom Dalmacijom — to vam je čudna igra već stotine godina. Kakva je to zemlja, koja je 200 puta tako duga, kako je široka! Takve zemlje na svietu nema. Ali to je samo dokaz, da Dalmacije nije tako ni Bog stvorio, niti ju je tako hrvatski narod naselio, nego su medju Dalmaciji načinili tudjinci po svojoj volji, samo da rastave ono, što je Bog sastavio.

Da u Dalmaciji ne živu Hrvati, nego da su tamo Niemci, ili Madžari, ili Talijani, — Dalmacija bi danas bila raj: tu bi bilo željeznica, tvornica, rudokopa, kupališta, riečju: svakoga dobra i prilike za život. Ali kad bi tako bilo, bilo bi dobro — Hrvatu, a to njeki ne će. Zato je trebalo odsjeći uz more samo komadić i metnuti to posebnu vladu; zato se iz Dalmacije ne grade željeznice, jer bi time bilo opet sastavljeno, što zajedno spada, — jer bi tako Hrvati ojačali.

No da se jedna zemlja ovako odsieče od susjedâ i da se zanemari, kao da nije ničija, — tomu se već sav sviet ruga, a i *„mnogo se viče"*, pa treba nješto barem pokušati. I Beč kuša, da taj „biser" ne propane. A Madžari ne dadu, jer to od starine spada „kruni ugarskoj". Ne bi li Bog dao pameti, pa dok se dvojica čupaju, da mi dodjemo do svoga?!

Glasovi iz naroda.

Glas iz „Čičarije" (u Istri). Ovdje u našem dielu Istre, koji spada pod kotar koparski i obćinu *Buzet*, živi jedan okretan i bistar narod, koji je, dok je pred 15 godina bio pod vlastju Italianâ u obćini, bio mnogo više cienjen i pažen nego je danas, premda obćinom upravljaju sami Hrvati. To su naši „čiči", a njegovo krševito zemljište nazvano je „Čičarija". To vam je jedan takav kraj, da vam je mnogo huji (gori) nego je hrvatsko primorje okol Senja, jer tamo barem imade nekoliko trsova ili loze i k tomu ima izpod sebe plavo Jadransko more, po kom se mnogi mladić odputi, kako je rieč, trbuhom za kruhom.

Ali ovdje u ovoj našoj Čičariji nemaš kuda. Vinske lozice nema, sinje more je daleko, željezne tračnice, rekao bih, skoro još dalje, šume u visokim gorama imade ponješto, ali ako hoće tužan „čič" da iz nje drvo doveze bilo k moru, bilo gradu, bilo k željeznici, evo stoji ga 1 kub. metar ništa manje nego 24 Krune! Mislit valja onda, tko da to plati, i još povrh toga hrani onu sirotinju, koja mora da na svojih ledjih iz šume kao mazga vuče, ako hoće da se u zimi ogrije i prehrani. Tko je tomu kriv?

Zbilja ne mogu reći, da su to kriva naša hrvatska gospoda, to jest naši zastupnici u istarskom saboru, jer su oni uviek, a osobito prošle godine 1903. mnogo govorili i pobijali talijanske nepravde, a posebno u jednoj sjednici dao je prešni predlog naš dični zastupnik dr. M. Trinajstić: da je već skrajnje vrieme, da se u pomoć priteče barem sa komadom dobroga puta buzetskomu krasu, to jest „Čičariji". Ali krivnju stavljam na obć. zastupstvo i ako, je kako rekoh, čisto hrvatsko. Oni okol grada Buzeta većinom su tako rekuć okrunjeni cestami i dobrimi putevi, a ova jadna „Čičarija", ako hoće da iz kuće izadje, u pogibli je, da si polomi noge.

Ne znade onaj narod, koji je u okolici i blizini ovoga grada *Buzeta*, da su ga naši kršni „čiči" pred petnaest godina oslobodili izpod talijanskog robstva! A danas, kad jedan „čič" hoće da pred zastupstvom odkrije svoju tugu i nevolju, što dobi za odgovor? — „Kaj ćeš ti, čič, hudič!"

Kad bi hotio, gosp. uredniče, sve

izjadati što se tomu „čiču" krivo čini, ne bi nabrojio svega pa da pišem 15 dana — s jedne strane pošto sam neuk, kako obično jesmo svi ovdje u naših krajevih, s druge strane, pošto sam slab pisar, jer mnogo vremena trebam, dok arak napišem, s treće strane, kad bi ja danom i noću pisao u novine, tko bi onda hranio moga otca, majku, ženu i djecu!

Zaključujuć svoje prosto i slabo pisanje, ja vam, g. uredniče kažem, da smo mi ovdje od svih susjeda zapušćeni. Što kažem zapušćeni, to je istina. Austrija je samo onda voljela Hrvatsku, kad je bilo trebalo u boj, a Buzet samo onda voli „čiča", kad je treba na izbore.

J. P. iz Lanišća.

Gospodarstvo.

Tarifalna politika. Da vidite, što je to „tarifalna politika", čujte ovo: Za prievoz brašna iz Zagreba u Braziliju (u južnu Ameriku!) manji su troškovi, nego za prievoz željeznicom iz Zagreba u Varaždin. — Za žigice, koje se na pr. iz Osieka šalju u Mostar (u Hercegovinu), plaća se po vagonu 686 K, a iz Pešte do Mostara (što je za 247 km dalje), plaća se samo 434 K, tako da jeftinije dodje, ako se žigice najprije pošalju iz Osieka u Peštu, pa onda natrag dolje k nama (pa bi bilo preko Osieka) u Mostar. —

Zašto je sve to? To je očito. Ako željeznička uprava hoće da se poveća trgovina u kojem gradu, odredi takve tarife (prievozne ciene), da je izvoz robe jeftin, pa eto sve u redu. Tko će na pr. u Mostaru biti tako lud, da naručuje žigice (ili što drugo) iz Osieka, kad mu jeftinije dodju iz Pešte? — Tako „tarifalna politika" može uništiti njeke gradove i krajeve, pače i zemlje, a drugima opet pomoći do prometa, dohodka i bogatstva. Razumije se, da tarifalnu politiku u Hrvatskoj vodi Ugarska (t. j. Madžari, koji u Ugarskoj vladaju).

Biljezka.

„Vatikanski sužanj". „Kat. List" opet nemilo prigovara „Domu" radi onoga, što je u posljednjem broju bilo o troškovima za papinski dvor. „Kat. List" je prigovarao i kudio i prije, i mnogo, no ja sam šutio. Sad vidim, da će biti gore, budem li šutio. Kušat ću još, što se može postići razlogom.

Ono o onim troškovima izvadio sam u glavnom i u pojedinostima iz jednoga svećeničkoga lista. Od početka do kraja sve sam redom i po smislu vjerno prenio u „Dom", osim onih rieči, kojima »Kat. List" prigovara, t. j.: da je narod danas bolje upućen o sužanjstvu sv. Otca. To je u onom listu drugačije kazano, i to ovako: „A osim toga treba računati i s tim, da je njegdašnje djetinje smilovanje sa sv. Otcem, kad se je razglasilo svietom, da je lišen svoje države, da mu je sve oteto (orobljeno) i on snižen do „sužnja vatikanskoga", u narodu svuda potamnjelo i ugaslo":

Ja sam to u kratko rekao i dodao ono, čemu „K. L." prigovara. A dodao sam istinu. Ja sam na pr. kao diete, kad sam i ja davao svoj „Petrov novčić" mislio, da je sv. Otac zbilja sužanj, komu dobro dodje i moj novčić. Držim, da su tako mislili i drugi, jer „sužanj" je tužan i nevoljan, i ja sam tu rieč čuo samo u svezi „turski sužanj" i da njetko nekoga veže kao sužnja. A od vjeroučitelja sam čuo baš tu rieč „sužanj". — Danas sam bolje upućen, a mislim, da su i drugi.

No odatle ne izlazi, da sv. Otcu ne treba za velike kršćanske stvari darova i prinosa, pa ja to nisam ni mislio, kamo li napisao, a to mi „K. L." podmeće i time me potvara. Odatle, mislim ja, izlazi samo to, da treba stvari nazivati pravom riečju, a ne služiti se riečima, koje nama gospodi znače drugo, a narodu drugo; izlazi za ovu stvar to, da se narod

ni jedan čas ne smije ostaviti u bludnji, da je sv. Otac sužanj, koji tako strada, da mu za uzdržavanje njegove osobe treba ovakvih sitnih prinosa. Ja barem ne znam, kakva bi šteta mogla nastati za Vjeru i za dobar život, kad bi se narodu kazalo, da sv. Otac ni danas ne živi kao sužanj, nego kao odličan i poštovan velikaš, recimo kao cesar, te da mu na službu stoje ne samo niži poslužnici, sluge i podvornici, nego i gospoda, to njegovi duhovni, to svjetovni službenici, i to u svojim palačama i sa svim, što spada gospodstvu. A da se tomu dodade, da sv. Otcu treba troška na to i na to: na vjerovjestnike, siromašne biskupe, Crkvine zastupnike i t. d. i t. d., — zar narod, mislite, ne bi davao? Ja mislim, da bi. Osobito veliko djelo za širenje Vjere moglo bi kršćansku dušu uznieti za dar mnogo više, nego što ju slika nemoći i stradanja pritište do smilovanja, — bez obzira na to, što bi ovakav dar bio čišći i dostojniji, jer bi nikao iz istinskoga uvjerenja, a ne iz bludnje, pa bilo i najmanje, o „sužanjstvu" sv. Otca.

Zašto me dakle opadate i sumnjičite, što rasipam bludnje?

A što me „K. L." potvara, da sam se bio pritajio, i ostalo, — Bog mu oprostio. Na Sud ćemo valjda oba.

Naša slika.

Crkva sv. Petra u Rimu. „Tko nije vidio crkve i peći se klanja", kaže naš narod. A tko je vidio samo svoju seosku crkvu, taj misli zacielo, da je to najveća crkva na svietu, jer seoski naš čovjek ne može sebi ni pomisliti veće, ljepše i čudnije gradjevine od crkve. Crkva sama velika i visoka, a onda još toranj (kula) sa zvonovima — to je jedina zgrada svoje vrsti u cielom kraju. K tomu dolazi i to, što je crkva od stotinâ godinâ, kako sam vam jednom rekao, jedino mjesto, na kojem se barem jedan put u godini nadju ljudi iz čitavoga kraja, i gdje toliko toga čuju i vide, što im napunjuje srce i dušu i diže misao. Zato je posve naravski, što seoski sviet ima o svojoj crkvi ciele priče, osobito o tom, kako se je gradila, — jer toga obično nitko ne pamti. Tako sam ja za svoju crkvu čuo ovu pripoviest: Crkva je bila sva gotova, samo još treba gore na vrhu tornja utaknuti u luknjicu krst (križ). A to je visoko i pogibeljno. Našao se napokon čovjek, koji će i to učiniti. Kad je bio na vrhu tornja — a okolo sve narod čeka, hoće li to srećno poći za rukom — pita onaj odozgor: „U koju ću luknju utaknuti?" — Majstor mu vikne: „U srednju!" I on utakne i padne s tornja, a narod mu se stao moliti za dušu. Zavrtjelo mu se u glavi u onoj visini, pa je vidio tri luknje mjesto jedne.

Naravski, ovakva priča može nastati samo u takvom narodu, koji nije nikad vidio, kako se crkva gradi; jer da je vidio, vidio bi i to, da krsta ne treba s pogibelju života uticati u luknju, nego su do vrha sagradjena lazila („grušti"), po kojima pažljiv čovjek hoda kao po zemlji.

A kad obična seoska crkvica ima svoju povjest i priču, koliko se onda može pričati i pripoviedati o velikim crkvama, koje su se gradile stotinu godina i na koje se potrošilo stotinu milijuna novaca! — Takva je jedna crkva i ona, što je vidite na str. 25. Pred crkvom je čistina ili pijac, koji je 273 m dug i 226 m širok; oko čistine u okrug glasovita šuma od stupovlja (kolonada) sa 284 stupa i 162 svetca od kamena. Usred čistine stoji egipatski stup (obelisk), a sa svake strane jedan vodoskok. Crkvu je pravo počeo graditi papa Julij II. god. 1506., a posvetio ju gotovu papa Vrban VIII. god. 1626.: gradila se dakle 120 godina, a potrošeno je na nju preko 120 milijuna lira! Za uzdržavanje samo troši se svake godine 160.000 lira. Crkva je duga iznutra 187 m, a široka 137 m; ciela je visoka 45 m, a samo ona okrugla kapa (kupula) visoka je 117 m, ali samo donle, dokle se može po njoj ići. Da se baš sva natrpa ljudima, stalo bi u nju lako preko 30.000 ljudi.

Pod onom kapom stoji oltar, na kojem samo sv. Otac služi misu (ili tko drugi, ako dobije od pape pismo); pod oltarom je grob sv. Petra sa 89 svjetiljki (lampi), koje uviek gore. — A što u njoj još sve ima, to bi trebalo dugo nabrajati.

⥱ NOVINE ⥰

Narodne i političke viesti.

Po hrvatskom narodu.

Hrvatski sabor u Zagrebu opet vieća već preko nedjelju dana. Glavna je stvar, kao u svakom saboru, razprava o proračunu (za god. 1904). Vriedno je zabilježiti, da vladina stranka („madžaroni") ne govore više baš onako, kako su prije znali govoriti, nego njeki priznavaju narodne potrebe i želje. To je znak, da se narodno nezadovoljstvo ne dade više tajiti, i da su narodne skupštine dobra stvar. No krivo bi sudio, tko bi po tome mislio, da se narod može mirno zanesti na vladinu stranku, doklegod se ne pokažu čini, a ne samo rieči. — Vriedno je spomenuti i njekoje predloge i govore.

Zast. Pliverić (od vladine stranke) predložio je, i to prešan predlog, da se nova financijalna nagodba ima sklopiti s Ugarskom do konca lipnja ove god. Sabor je to prihvatio, a već je i bilo zadnje vrieme, da se nješto učini, jer je velika šteta, koju banska Hrvatska trpi poradi toga, što još vriedi stara nagodba, koja je u mnogom za nas krivična.

Zast. Derenčin (od opozicije) predložio je novi zakon za saborske izbore. Nema tu još govora o tom, da bi svaki punoljetan i pošten svoj gospodar imao pravo glasa kod izbora. Ne, tomu bi vladina stranka stalno mnogo prigovarala. Novi zakon traži samo slobodu izbora i odredjuje kaznu za one, koji bi tu slobodu priečili bilo mitom (pićem, novcem, obećanjem), bilo kakvom silom. Sudio bi u toj stvari kr. stol sedmorice. — Ovakav zakon vriedi već više godina u Ugarskoj. Proti priedlogu nije govorio doduše nitko od vladine stranke, ali je pitanje, hoće li većina taj priedlog primiti, kad ga odbor prouči i donese pred sabor. Svakako će se tu vidjeti, boje li se suda za svoje čine kod izbora, ili se ne boje. — Sramota je, što o tom priedlogu pišu „starčevićanske" novine „Hrv. Pravo": boje se kazati, da su proti tomu priedlogu, pa zato nedostojno grde Derenčina: da je govorljivi starčić, komedijaš i t. d.

Konac „khuenovštini". Njekoje naše novine, koje imadu više kuraže, stvorile su posebnu rieč: „khuenovština"; a to znači sve ono zlo, što se je rodilo i držalo u banskoj Hrvatskoj za banovanja Khuen-Hedervaryjeva. Kakvo je to zlo, to vi i sami znate, a još bolje ćete vidjeti po ovom dogadjaju: Kod brodske imovne obćine služi već mnogo godina nadšumar plemić Niemčić, koji je ujedno i narodni zastupnik, i to i u zagr. i u peštanskom saboru. (To nosi dosta novaca: do 8.000 K.) Brodska imov. obć. ima silne šume koje se prodaju za milijune, pa zemlje, koje se daju u arendu. Službenici dakle te imov. obćine imadu posla s pogodbama za velike novce, a vi znate, da se čovjek može pogoditi i dobro, a bome i zlo. No pogodbama Niemčićevim nije sve do ljetos bilo prigovora: Khuenova je vlade sve te pogodbe odobrila. Ali ljetos se pod novim banom, dogodilo drugačije. Družba zagrebačkih i peštanskih židova pogodila se za

imanje Pleternicu, a kad tamo, vlada ne samo da nije odobrila pogodbe, nego je Niemčića skinula sa službe i uzkratila mu penziju. Što je učinio on i njegov pomagač mu procjenitelj Agić, to se ne zna; ali da je učinio nješto, što se ne smije, to je očito.

Njeki po tom sude, da je došao konac „khuenovštini". Za njeke stvari i ja bih rekao, da je to moguće, jer je to ipak razlika, kad je Ban čovjek bogataš, pače milijunaš, koji će do potrebe i pljunuti na prljavu hiljadarku. A razlika je i još koješta, na pr. Krajcsovics i Шумановић (Šumanović). No „khuenovština" je gadna zmija, kojoj se rep miče i onda, kad je glava već davno smrskana. — Vriedno je zabilježiti, da čisti starčevićanci ne spominju „khuenovštine" u svojih novinah.

Nemira je opet bilo u bjelovarskoj županiji i u Oriovcu, pa je zast. Harambašić pitao radi toga vladu u saboru. Težko vam je o tom što više pisati. „Domovi" čitaoci iz onih krajeva mogli bi nam štogod javiti.

Radi dogodjaja u Kunovcu, gdje je ono prošle god. u lipnju ubijeno šest ljudi, pitao je zast. Vinković u saboru vladu, neka razjasni, kako je došlo do krvi. Sabor je bio zadovoljan odgovorom, ali pravo hrvatsko srce ne može na te dogodjaje misliti bez velike tuge i boli, niti tako skoro zaboraviti poginulih mučenika.

Dalmatinski socijalisti imali su pred koju nedjelju sastanak u Spljetu. Očito su to bili sami Hrvati, kad se je govorilo i o slozi sa Srbima i o miru s Talijanima.

Razne viesti.

Tri kralja sastat će se ovoga proljeća i to u našoj Opatiji (u Istri): švedski kralj Oskar, saski kralj Albert te cesar i kralj Franjo Josip.

Jedan nadvojvoda. Ferdinand Karl, zaručio se, pišu novine, s kćerju jednoga profesora. Hoće li doći do ženitbe, to se još ne zna, ali valjda ne će, jer cesar ne dade: nije gradjanska cura par nadvojvodi. Nadvojvoda je sad general-major. — Poznato je, da se je i bečki princ i budući cesar i kralj Franc Ferdinand, takodjer oženio sa groficom, a ne princezom.

Njekadašnja princeza Štefanija, sada udata za madž. grofa Lonjaja, tuži svoga otca, kralja belgijskoga Leopolda, za materinstvo, t. j. da joj vrati materin imetak. Kralj je sav svoj imetak poklonio državi, a kći kaže, da je tu bilo i materinskoga joj imetka. Nada se dobiti 15 milijuna K.

Nesreća na željeznici dogodila se nedavno izmedju Spljeta i Sinja u Dalmaciji. Vjetar je srušio željeznicu s nasipa u ponor i tu je ubit jedan starac, a ranjeno težko 7 i lako 12 ljudi. Kakve su željeznice po hrvat. zemljama, o tome možete čitati na drugome mjestu u ovom broju „Doma". Ovdje hoćemo da spomenemo samo još i to, da su nesreći krivi oni, koji su tu željeznicu gradili, t. j. napravili ili odobrili nacrte (planove). To su sve tudji ljudi, koji nemaju pojma, kakva je primorska bura (sjever). Ali kad je željeznica bila gotova te došla pregledba, rekao je jedan tamo od službenika: Od toga ne će biti ništa, tu će bura prevaliti vozove. Ali tomu su rekli, neka šuti, i on je šutio, ali je dao to zapisati. Sad je eto došlo na njegovo: nesreća je tu. — Novine pišu, da bi bilo pravo i u redu, da se kazne oni, koji su krivi toj nesreći t. j. koji su tako željeznicu gradili.

Drobne viesti.

G. Š. Bresztyenszky, koji je bio nedavno opasno obolio na srcu, ćuti se sve to bolje.

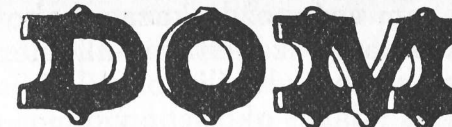
Dr. Fr. Potočnjaka riešio je sud od obtužbe.

Proti Hrvatima kazao je, pisale su novine, nješto ružno jedan častnik (oficir) u Petrinji. Zast. Tuškan pitao je vladu, je li to istina, pa je dobio odgovor, da nije onako rekao, kako je to bilo u novinah; no ako je i drugačije što rekao, što Hrvate vriedja, bit će strogo kažnjen. — Nije čudo, da Frankovi starčevićanci i u ovoj stvari odmah okreću stvar proti Slavenima, a ne proti Niemcu. Onaj se častnik zove naime Hanel, a frankovac odmah udri po Čehu (jer je to češko prezime): Eto, takvi su, tobože, Česi!

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 3. | U Zagrebu, u četvrtak 18. veljače 1904. | God. 5.

Pučki učitelji.

(Drugi razgovor.)

Kad sam vam ono posljednji put dosta dugo pripoviedao samo to, kako je sviet stotine i stotine godina bio bez „školnika“ ili učitelja, — vi ste njegdje uzdahnuli i rekli: „Blaženo je to vrieme bilo! Kamo sreće, da ni sada nema nijednoga! Bilo bi barem manje plaćanja, a i djeca bi mi bila više na hasnu“.

Ne ću reći, da svi vi tako mislite, ali ima vas ipak. A ja vam se ne čudim. No ipak — da se malo i o tom još porazgovorimo, — možda ćemo se složiti.

Krivo bi mislio, tko bi po svem tom, što sam do sada rekao za pučkoga učitelja, — tko bi po tom sudio, da je sviet toliko i toliko stotina godina mogao biti samo bez učitelja. Ne, nije samo učitelj „novi“ gospodin, nego su gotovo sva gospoda državni službenici — sve su to nova gospoda. Sviet je stajao i srećno živio stotine i tisuće godina, a da nije znao ni za kakvoga drugoga gospodina — osim popa i soldata, — koliko su soldati bili gospoda. Isti oni „grofi“, t. j. velikaši i posjednici, — i to su bili stotine i stotine godina soldati; a kad više nisu bili soldati, onda im je brzo bio i kraj: na njihovo su mjesto došli trgovci i školani ljudi, jednom riečju: gradjani.

Ovdje treba da jednu stvar dobro zapamtite, ako hoćete da ono dalje dobro razumiete.

Čudno je, pazite, ovo: Stotine su i tisuće godina prošle, a nikoga nije boljela glava radi toga, što je većina naroda u neznanju, i to većina baš onoga naroda, koji sav sviet hrani i brani. A onda najedanput poslie toliko i toliko stotina godina počelo se vikati: „Dajte prosvietite narod! Dajte prosvietite narod!“ Najedanput poslie toliko stotina godina počela gospoda narod upravo tjerati i siliti, da ide u školu, da se prosvieti! Kako je to? Kako je nastala ta promjena?

To je ono, što treba dobro zapamtiti, a ja mislim, da ćete me i razumjeti.

Sto puta sam vam već možda kazao, kako je šaka ljudî tisuću i više godina držala na uzdi čitave milijune naroda. Kazivao sam vam i to, kako su te uzde, ili bolje: kako je taj jaram bio težak. Mi to mnogi još i danas oko sebe vidimo i ćutimo. Kazivao sam vam i to, kako se je prosti i neuki seljački narod znao baš oružjem u ruci dići, da taj jaram sa sebe skine; sjećate se možda Matije Gubca. Ali sve je bilo uzalud, dok nisu došli učeni ljudi, koji su se znali braniti i boriti istim oružjem, t. j. znanjem. Tako je sve po malo došlo do francezke revolucije, — koju sam vam valjda već i trista puta spomenuo, pa ću i još barem tri puta toliko, premda nisam u tu revoluciju baš tako strašno zaljubljen; spominjem ju toliko zato, što je ta revolucija jedan liepi i zgodni primjer u toj stoljetnoj borbi: tu se je jasno vidjelo i zlo i dobro, koje nastaje u ovakvom boju!

Ali to još nije ono, što treba zapamtiti, nego zapamtiti treba ovo: Učeni ljudi, koji su se borili za dobro naroda i za pravicu, — oni su vidjeli, da je tomu najveća zapreka i spačka baš sam narod: narod je najveći svoj neprijatelj i najveći pomagač onoj šaki ljudi, koja ga je od stoljeća i stoljeća držala u jarmu. — A zašto, za Boga? — Zato, što je narod ne samo neuk, tup i glup, nego i lien misliti, tako da voli sto puta zamahnuti najtežim mlatom i kolcem, nego samo jedan časak misliti! A ova neukost, tupost, glupost i lienost u mišljenju — to je najmekanije sedlo i sjedalo onoj šaki ljudi. Treba samo prirediti kakvu paradu ili komediju, treba u narod turiti kakvu veliku laž, ili proglasiti nješto čudno — i sve je dobro: šaka ljudî i dalje sjedi na milijunima ludih glava. Koliko se već puta dogodilo, da su pravedni i prosviećeni ljudi stjerali onu šaku ugnjetača u kozji rog i pritisnuli ih o zid, tako da se je mislilo: narod je sada, hvala Bogu, slobodan, — a za malo je onoj šaki i opet pošlo za rukom, da je došla do vlasti i gospodstva. Kako to? Tako, što je neuki, tupi, glupi i lieni u mišljenju narod sam opet letio u jaram! I tako se činilo, da je narodu za uviek sudjeno robstvo i sužanjstvo.

I tako su se oni borci za pravicu i za dobro naroda uvjerili, da je sva borba uzalud, doklegod narod bude tako neuk, glup, tup i lien u mišljenju. Odatle je nastalo to, da se je počelo tražiti, neka sama vlada i država uredi škole, i to za sav narod tako, da svatko bude mogao u školu bez posebnoga svoga troška: neka budu javne škole za svakoga, pače, tko ne će da dade svoju djecu u školu, neka se prisili.

Eto, tako je došlo do pučke škole i do pučkih učitelja. Pučka ili narodna mala škola — to je stvar, koja narodu daje prvo oružje za borbu proti stoljetnoj krivici šake ljudî: tu se uči čitanje, — a dalje već po malo ide samo. To je pučka škola, za to je ona i nastala. Da nije toga, — pučke škole ne bi ni sada bilo, kako je nije bilo tisuće godina. Nisu se pučke škole osnivale radi samoga znanja i mudrovanja, tobože: sad narod zna, da se Zemlja okreće oko Sunca, a ne Sunce oko Zemlje, — i sad je odmah sretan, što to znade! Ne! Dok su se škole radi toga osnivale, nije bilo ni govora o pučkoj školi, nego su za to bile učene latinske škole.

*

Ali vratimo se jednom već k pučkomu učitelju, pa da vidimo, je li pravo, što ono traže: da ne budu više obćinski, nego „zemaljski“ (kraljevski) činovnici, i da učitelj ne bude ujedno i orguljaš.

Tu treba prije svega spomenuti ovo: Čudno je, što je država dala zakon za škole i učitelje, a ostavila je njeke stvari onako, kako su njegda bile. Dok se država nije ni malo starala za pučke škole, nego su kakve takve škole držali župnici, ili obćine i gradovi na svoj račun, kako su znali i mogli, — onda je bilo lako razumjeti, što se država ne mieša u te škole. Ali od kad ima državni zakon o školi i o učitelju, čudno je malo, što je pučki učitelj još i danas u njeku ruku kao „mežnar“, i ako ne baš „kapral“, a ono kao njeki obćinski gospodin-pandur. O tom još koja rieč, pa ćemo biti pri svršetku.

Oni, koji su stotine i stotine godina bez ikakvoga pitanja nad narodom vladali, brzo su i dobro spoznali, da je pučka škola velika stvar i da bi ona mogla narod zbilja osloboditi iz mnogoga jarma. Drugi su se opet bojali, da će u školu doći kojekakvi ljudi za učitelje, pa će u mlade glave zabiti i mnogi rdjav čavao, a u srce usaditi mnogu otrovnu biljku, osobito pak, da će se narod odvratiti od svoje Vjere i Crkve i njezinih poglavara. Diete je četiri do pet godina u školi gotovo svaki dan, a u crkvi samo svake nedjelje. Što će to biti, ako učitelj bude govorio drugo, a duhovni poglavar drugo? — Da se svemu tomu stane na put, odredjeno je u državi bečkoga cesara ovo: Cesar je god. 1855. načinio s papom nagodbu, u kojoj se medju ostalim odredjuje i ovo: „Čitavo naučanje katoličke mladeži u svim školama ima se ravnati po nauku katoličke Vjere, a biskupi će po pastirskoj svojoj službi u svim školama vjersko odhranjivanje voditi te paziti, da se ni u jednoj nauci ništa ne nadje, što bi bilo proti katoličkoj Vjeri i čestitomu vladanju“. Onda se kaže dalje: „Svi učitelji za katoličke škole bit će pod Crkvenom pazkom“, a onda: „Školskoga nadzornika za Crkveni kotar imenovat će Nj. Veličanstvo izmedju ljudi, koje mu biskup naznači“.

Tako je pučka škola i pučki učitelj došao pod pazku i pod nadzor Crkvenoga nadzornika. Učitelj, istina je, nije bio više „mežnar“, ali je znao, pod čijom je pazkom, pa je zato i nastala rieč u šali, da su učitelji župniku i čizme biksali, — samo da im ne bude prigovora; a kako ima svakakvih ljudi, bilo je župnikâ, koji su učitelja držali za svoga slugu, ili barem to, da su oni nad njim. To je mnogomu učitelju ogorčilo službu i omrazilo popove.

No to nije predugo trajalo. God. 1878. stvoren je u banskoj Hrvatskoj školski zakon, koji je čitavu pučku školu posve preuredio. Od onda nema župnik s učiteljem drugoga posla, osim što učitelj orgulja, kad župnik služi misu. Sad bi se eto htjeli učitelji i toga riešiti, no ne samo toga, nego i obćine i „školskoga odbora“. Po školskom naime zakonu pazi na školu „mjestni školski odbor“, u kojem su većinom sami seljaci, a često je i predsjednik toga odbora seljak. Seljak, pak da on bude nadzornik gospodinu učitelju! Njega da učitelj moli, ako hoće tri dana dopusta! — Toga bi se htjeli pučki učitelji riešiti, — toga i orguljanja „pod moraš“.

Na prvi pogled — to su male stvari; ali kad se bolje pogleda, — nisu, nego su velike. Ja zato ne ću danas do kraja o toj stvari, nego ću samo još dvie, tri.

Što se tiče orguljanja, lako je moguće, da je to gdjekojemu učitelju neprilično; gdjekoji se učitelj razgovara na pr. sa svojim župnikom samo tako, da jedan govori od oltara, a drugi odgovara s „koruša“ . . . Lako moguće, i to je neprilika. Ali će tu biti i nješto drugo. Tu će biti ponajprije nješto stare, a nješto nove zlovolje na popove radi koječesa, a glavno: bit će tu nješto od onoga nastojanja, da se potrgaju sve niti, koje školu vežu s Crkvom, t. j. da škola bude sama za sebe, a učitelj sam svoj gospodar.

Što se tiče obćine i obćinskoga odbora, i tu će biti kojekakvih pravih neprilika, na pr. to, da obćina ne plaća u redu učitelja, pa i još koješta. No glavno će tu biti ovo: Svatko želi, da mu gospodar bude — što dalje od njega, a ne da mu gospodari njetko, tko mu svaki dan vidi ne samo u lonac, nego i u želudac. „Što bih ja bio komugod podložan! Ako već moram biti podložan, neka budem podložan onomu, komu su i s v i učitelji podložni: s v i učitelji neka imadu jednoga gospodara, — vladu i njezine nadzornike“.

Kad učitelji ovako govore, onda oni doista misle na sebe, i to im nitko ne smije zamjeriti; ali se meni čini, da ne misle na narod, radi kojega su postavljeni. No o tom još jedan posljednji razgovor, pa da to jednom svršimo.

Nema više »madžarona!«.

Nedavno je rekao u zagr. hrv. saboru zastupnik Egersdorfer (lakše će vam biti, ako izgovorite Egezdofar), jedan od prvih madžarona: da se madžaroni preokreću ili obraćaju! To je velika stvar, ako i nije istina. Dosta je, da to kaže jedan onakav madžaron. Zato je to vriedno bliže pogledati i prosuditi.

Što su „madžaroni“? — Na žalost je za „madžaronske“ vlade, koja traje već preko 30 godina, na žalost je, rekoh, za te vlade narodu u banskoj Hrvatskoj tako zlo i posvuda tako nezadovoljstvo, da mnogi i mnogi drže „madžarone“ za same — — Skoro sam rekao ružno, tako da bih mogao i nehotice koga uvriediti. No reći ću ipak: Mnogi misle, da su „madžaroni“ sami lopovi i „prodane mješine“, tako da sam ja u strahu, počnem li madžarone od toga braniti, da će tko i mene okrstiti „madžaronom“ i „prodanom mješinom“. Jest, tako je: „madžarone“ je pogibeljno braniti. Ali ja mislim, da to nije dobro — tako govoriti ni za madžarone. Istina je, mi smo nesrećan narod, pa nam je brzo svatko lopov i izdajica, jer kako smo nesrećni, lako svakoga krivimo za svoju nesreću. No kod nas ima već toliko takvih „lopova“ i izdajica, da je težko naći poštena čovjeka: „lopovi“ su ne samo madžaroni, nego su „lopovi“ i obzoraši, i „čisti“ — sve lopov na lopovu jaše, — kako ono reče njeki Rus. U te tolike lopove nitko već pravo ne vjeruje, ali ne vjeruje bome ni u to, da još poštenih ljudi . . .

No sva je sreća ili nesreća, što su madžaroni takvi, ako i nisu „sami lopovi i prodane mješine“, — da ih nitko ne može i ne će da brani; što više: malo ima i samih madžarona, koji bi se branili. Ne ću ih zato braniti ni ja, nego ću po duši i bez srditosti i mržnje kazati, što su toliko krivi ti madžaroni. Kakvi su imamo to ljudi?

O tom ja mislim ovako:

Prva i najveća madžaronska krivnja jest to, što oni kao političari nemaju srca ni smisla za cieli hrvatski narod. Vi znate, da nas Hrvatâ ima i izvan banske Hrvatske, ali madžaroni za druge Hrvate ne mare: oni se staraju — koliko se staraju — za „narod ovih kraljevina“, t. j. za narod u Hrvatskoj i Slavoniji, a ostali Hrvati — što im Bog dade.

Vi se možda čudite i pitate: „Pa kakvi su to ljudi? — Gdje su im oči, uši i pamet? Što oni ne vide i ne čuju, da je sve oko nas isti naš narod: to u Dalmaciji, to u Istri, to u Bosni i Hercegovini, to u Medjumurju i u Bačkoj? Pa ako su i oni sami, t. j. ako su i madžaroni Hrvati, kako mogu, a da ne žele dobra svim Hrvatima?“ — Žele oni to mnogi, o tom nema sumnje, ali to je

sve. A znate, da se od čije želje nije još nitko udebljao. Žele oni možda, ali u politici ništa ne rade za to.

A to je i posve naravski. „Madžaroni“ — to su oni političari, koji su prijatelji madžarske politike. A što to znači „prijatelj madžarske politike?“ — Tu, vidite, odmah nastaje težkoća i neprilika, u kojoj je „Dom“ bio već više puta. Zašto? Zato, što se u banskoj Hrvatskoj, gdje odlučuju madžaroni, ne smije slobodno kazati, što je i kakva je madžarska politika. Na svu sreću ima Madžarâ i madžarona, koji su toliko iskreni, te kažu: što je to i kakva je to madžarska politika prema Hrvatskoj. Tako je njegdašnji Ban Khuen, kad je u Ugarskoj postao prvi ministar, kazao ovo: U Hrvatskoj se ne pravi politika, nego se za Ugarsku i za Hrvatsku pravi politika u Ugarskoj.

To je i zbilja prava madžaronska misao, pa ću vam sada kazati, što to znači, da se za Hrvatsku pravi politika u Pešti, u Ugarskoj.

Kad se „pravi politika“, ili kad se „vodi politika“, to znači, da se snuju i odredjuju velike stvari za cieli život i imutak narodni, i to ne samo za sadašnjost, nego i osobito za budućnost. Ako se dakle politika za Hrvatsku pravi i vodi u Pešti, to znači, da se u Pešti snuje i odredjuje, što će biti s Hrvatskom. A razumije se samo po sebi, da to snuju i odredjuju Madžari, koji u Ugarskoj vladaju.

Ne treba gotovo ni pitati, možemo li mi Hrvati biti time zadovoljni, što Madžari za nas snuju i odredjuju. A ne treba to ni pitati zato, što se samo po sebi razumije, da Madžari sve to snuju i odredjuju onako, kako će biti na njihovu korist i na njihovu slavu, a ne na našu korist i na našu slavu, na korist i na slavu hrvatskoga naroda.

To je ona velika razlika, koja dieli madžarone od svih drugih hrvatskih političara. Vi znate, da svaki čovjek snuje i smišlja, što će i kako će; a znate i to, da smo mi Hrvati imali te i danas, hvala Bogu, imamo takvih ljudi, koji snuju i smišljaju, kako bi se što više učinilo za sreću i slavu našega naroda. Ali kad su madžaroni zadovoljni time, da za nas snuju i smišljaju Madžari, a ne mi sami, — onda je očito, da madžaroni sami ne snuju i ne smišljaju ništa. Vi znate dalje — jer to znade već i svako diete — da naši narodni političari ne snuju ništa samo za banske Hrvate, nego misle i na ostali hrvatski narod; to je, može se reći, danas već kao evangjelje za svakoga Hrvata: da ćemo se mi Hrvati sjediniti i da ćemo biti svoji na svome. Pa što mislite, kako se madžaroni drže ovoga našega evangjelja?

Ja i opet ne ću reći, da su madžaroni proti tomu po svom srcu, — premda ima i takvih. (To i nisu Hrvati, nego Madžari, koji živu u Hrvatskoj.) Ja ću dopustiti, da bi mnogomu madžaronu bilo drago, da se Hrvati sjedine, — ali samo tako, da postanu madžaroni, t. j. da se sve to prepusti Madžarima: neka nas oni sjedine, pa da svi Hrvati budemo ne samo pod sv. krunom ugarskom, nego i pod madžarskom politikom, koja hoće, da u svim „zemljama krune ugarske“ budu prvi Madžari.

Proti tomu ne bi bili ni Madžari sami; oni i sami snuju, kako bi svoju vladu proširili ne samo na bansku, nego i na dalmatinsku i bosansku Hrvatsku, pače i dalje preko Srbije i Bugarske sve do Turske. To je tako zvani madžarski imperijalizam, t. j. nastojanje, da pod svoju vlast dobiju tudje narode, kao što je njekada rimsko carstvo širilo svoju vlast ili „imperijum“ nad tudjim narodima po Evropi, Africi i Aziji.

Ne ćemo reći, da svim madžaronima srce bije za tu stvar, da Madžari poklope sve narode na Iztoku; ali svakako je stalno prvo to, da oni ne misle na budućnost Hrvatske bez Madžarâ; drugo to, da oni i ne misle na druge Hrvate, nego samo na bansku Hrvatsku ili „Hrvatsku i Slavoniju“. A to je iztočni grieh madžaronski: u tom su se oni griehu rodili. Da to bolje razumiete, još samo rieč.

Mnogo sam vam puta već rekao, da smo mi Hrvati bili preveć nesrećni i da nam se je dom odavna već raztepao, a mi sami pošli u službu jedni jednomu, drugi drugomu gospodaru. Tako je to trajalo četiri do pet stotina godina, pa je sviet već mislio, da je Hrvatska propala. Ali nije. Pred sedamdeset godina počeli se Hrvati buditi — i onda se začula pjesma: Još Hrvatska nî propala . . . Svi, koji su bili za to, da se Hrvatska „visoko ustane“, — svi su ti spadali u novo jedno kolo, u onu jednu stranku: narodnu stranku. Pa znate li, tko se je proti tomu digao? Znate li, tko je bio proti toj narodnoj stranci? — To su bili prijatelji Madžarâ, — to su bili prvi madžaroni.

Tako je nastala madžaronska stranka. K toj madžaronskoj stranci pristupila je na žalost i ona narodna stranka, pa se sada svi zajedno zovu „narodna stranka“, ali im je nepoznata ona pjesma: Još Hrvatska nî propala . . . Dapače su novine znale pisati, da su pod vladom te „narodne stranke“ stražari u miru puštali razbijače, a zatvarali bi ljude, kad bi zapjevali: Još Hrvatska nî propala. Ako to i nije istina, ali je svakako očito po tom, kako Hrvati misle o madžaronima.

No sad eto kaže u saboru pred cielim svietom jedan od prvih madžarona, Egersdorfer: da se madžaroni vraćaju na program one stare narodne stranke, koja se je rodila uz pjesmu: Još Hr-

vatska nije propala ... Vi ste možda mnogo puta čuli prve rieči ove pjesme, ali stalno ne znate, da je to dulja pjesma i da je u njoj mnoga rieč na mjestu, — da je to cieli „program“, t. j. cieli plan i osnova svega onoga, što je željela i oko čega je radila ona narodna stranka. Da upoznate glavne misli iz te pjesme, koju bi svaki Hrvat morao svagda govoriti samo odkrite glave, evo vam glavnih misli:

Iza prve kitice (ciela pjesma ima 11 kitica), koju stalno znate na pamet, i koja kaže:

Još Hrvatska nî propala,
Dok mi živimo,
Visoko se bude 'stala,
Kad ju zbudimo!
Ak' je dugo tvrdo spâla,
Jača hoće bit;
Ak' je sada u snu mala, —
Će se prostranit, —

kaže se u 2. kitici, kako Hrvatska više puta sanja čudne sanje:

Jednoć vidi županije
Sve ponovljene,
Stare slavne sve banije
S nova stvorene.

U snu vidi Hrvatska, kako Hrvati „složno dižu glase u visinu“ ovako:

Braćo, danas koli vodi,
Danak svetkuje,
Hrvatska se preporodi, —
Sin se raduje.
U kolu su svi Hrvati
Stare države,
Stare slave vjerni svati:
'z Like, 'z Krbave,
Kranjci, Štajer, Gorotanci
I Slavonija,
Bosna, Srbi, Istrijanci
Ter Dalmacija.
Svi Hrvati se rukuju
I spoznavaju,
Istinski se sad kušuju,
Rieč si davaju.
Neka znadu svieta puci
Njihov novi svez, —
Hvalit će ih vnukov vnuci,
Njihov narod ves (vas) ...
Neka živi naša sloga,
Svaki pravi Slav,
Pravi sinko roda svoga
Neka bude zdrav!

To je program stare narodne stranke, — a to je ujedno evangjelje svakoga „pravoga sinka roda svoga“ hrvatskoga. Ako se madžaroni zbilja povraćaju na ovaj program, — onda doista madžaronâ više nema; onda „neka znadu svieta puci njihov novi svez, — hvalit će ih unukâ unuci, — njihov narod sav ...“

Ali mi, koji danas živimo, — mi ih radi toga hvaliti ne ćemo, jer madžaroni — ostaju madžaroni. To pokazuju svi njihovi čini i poslie svega onoga, što su nedavno u saboru — govorili.

No i ako nema nade, da će sadašnji madžaroni okrenuti svoju politiku, ima, mislim, nade u to, da ne ćemo imati novih madžarona, ili barem: da ne ćemo više imati ovakvih madžarona. Ono sjeme, što ga je posijao Gaj i drugovi mu onom pjesmom: Još Hrvatska nî propala! ... — ono je sjeme doneslo ploda barem toliko, da danas nikoga ne možemo držati za pravoga Hrvata, tko jednako ne misli na sve Hrvate. A tko jednako misli na sve Hrvate i takvu politiku vodi, — to nije više madžaron.

Mali razgovori.

Dom i rod.

„Turci“ (muslimani) i katolici u Herc. Bosni. Ne znam, sjećate li se, da je „Dom“ javio, koliko je ono bilo vike po novinama i trke po Bosni, a sve poradi jedne turkinje, i to zato, što su ju s djecom pokrstili, to jest, što je ostavila svoj „turski“ zakon i primila kršćanski. Sad opet čitam, da ta stvar nije još zaspala. Bilo je o tom ovih dana govora u Beču u delegacijama, gdje je jedan poslanik pitao ministra Burijana: što li je to s tom ženom, s tom Salkom Sivrića. A novine sad počele o toj stvari opet svoju.

A nije ni čudo, što se o toj stvari toliko piše, a još više potajno kuha, jer je to velika stvar, koja se tiče ne samo velikoga diela našega naroda, nego je još više na srcu i bosanskoj vladi i poglavarima rimske Crkve. Premda bi o tom trebalo i velikih razgovora ja ću vam za danas kazati samo malo, a do zgode više.

Da u kratko kažem, stvar stoji ovako: Kad je bečki cesar dobio tursku Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu, da u njoj načini mir i red, dobili su za malo i kršćani svoje poglavare, kako ih imadu i drugdje. Treba naime znati, da za turske vlade nije u Bosni bilo ni župnika, a kamo li biskup, nego su bili samo redovnici-fratri („ujaci“), a sad je cesar s papom postavio za rimsko-katoličke kršćane jednoga nadbiskupa i dva biskupa. Uza to je nova vlada odredila i to, kako se ima raditi, kada na pr. „turčin“ ili muslim hoće da se pokrsti, ili kršćanin da se poturči. No papa na ovu vladinu odredbu nije pristao. Na to je vlada dala drugu odredbu, no papi nije po volji bila ni ta odredba, ali je ipak pristao, neka bude tako, kad nije drugačije. No vlada se sama ne drži ove svoje odredbe, kažu katolički poglavari, pa se je, kažu, ne ćemo držati ni mi. Odatle sve neprilike: Vlada traži, da se odredba poštuje, a katolički poglavari rade po svojemu propisu, i papa im daje pravo. To je gotov rat. Zato se je s onom Salkom i dogodilo tako, da se je s djecom morala skrivati, pa su ju oružnici tražili svuda, pa i po samostanima (kloštrima) kod sestara, gdje su ju i našli, a ona se poslie, premda je bila već pokrštena, udala za „turčina“. Zato je kažnjen župnik, koji je Salku krstio. Zato se ni danas ne zna, gdje su Salkina djeca, pa ih oblast još sveudilj traži, a svećenici katolički ne će da kažu, gdje su djeca. Da neprilika bude veća, treba znati još i to, da se je Salka već pokrštena udala za „turčina“, pa je sad zatvorena i ona u njegovu haremu!

Razumije se samo po sebi, da sve ovo nije nikakav red. Da tu ima reda, ne bi vlada morala tražiti djece, kad ima ljudi, koji za djecu znadu. Tu nješto nije u redu; ili vlada nema pravo tražiti djecu, ili pak oni, koji za djecu znadu, nemaju prava djece skrivati.

Ali ostavimo to. Glavno je pitanje: A čemu tolika buka radi jedne žene i njezine djece? Ženi se ni djeci nije ništa dogodilo, sve je živo i zdravo, — a onamo buka i galama! Čemu to?

To je ono, čega jadni narod i jednoga i drugoga zakona pravo ne zna, nego samo sluša, kako je „din (Vjera) u pogibelji“. Ta ako tko hoće u drugu Vjeru, neka ide! Što tu ima tko drugi posla, da brani, ili da sakriva i t. d.? — Ali kad se zna, da je ona turkinja udovica imala diete *s oženjenim* čovjekom katolikom, pa kad tako osramoćena nije imala obstanka medju svojima (medju „turcima“), — tko će onda vjerovati, da se je ona zaželjela kršćanskoga nauka i života? Zaželjela se ona toga, da joj djeca padnu s vrata, pa se pokrstila, i djecu dala pokrstiti, jer je znala, da će se katolički poglavari za djecu postarati. Tako ba-

rem pišu i katoličke novine. A po tom izlazi na onu: Tko te hrani, i ćaćom ga zovi, — a to u ovoj stvari znači, da će djeca pripasti onoj Vjeri, koja ih bolje hrani.

Ja vam svega toga ne bi ni spominjao, da nema ove stvari: „Turci" u Bosni i Hercegovini — to i nisu nikakvi Turci-Azijati ili Osmanlije, nego je to naš sviet, našega jezika, plemena i običaja, — samo su Muhamedova zakona. Razumije se, da je njima njihov din i zakon i njihova Vjera mila i draga, kao i svakomu svoja. A sad oni eto vide, kako ih kane na sve moguće načine „povlašiti" (pokrstiti). A tko to radi? To rade ljudi, koji se zovu Hrvati. „Pa su to naša braća i prijatelji — ti Hrvati?! To su naši dušmani, a ne braća i prijatelji!" — Tako govore naši „turci", — tako se oni diele i tudje od braće svoje Hrvata, a do toga tudjin radi o glavi jednima i drugima...

To su težke naše neprilike. A pomoći tu nema druge, nego upućivati po malo narod jednoga i drugoga i trećega zakona, upućivati i prosviećivati, neka otvori oči.

A „Dom" će se na ovu stvar još povratiti.

Politika.

Tudji zakoni. Vi znate, da banska Hrvatska ima posebne svoje zakone za sve, što spada na sud, na upravu (obćine, kotare, županije i vladu) i na školu i crkvu. Sjećate se možda, kako sam vam jednom napisao: da bi zagr. hrvatski sabor mogao dati i takav zakon, da bi čovjek bio objesen, ako bi samo iglu ukrao. Isto tako mogao bi zagr. sabor sutra ukinuti sve obć. načelnike, sve kotarske predstojnike, župane, banske savjetnike, vladine predstojnike, pa i istoga Bana, a dati svu vlast, recimo, jednomu vojvodi i njegovim vojnicima, ili odrediti tako, da bi svu vlast imali seoski starješine, a sve starješine da bi na pr. izabrale jednoga gospodara cieloj banskoj Hrvatskoj. Hrvatski bi sabor mogao odrediti i to, da bi i stariji ljudi morali ići u školu, ili to, da bi se u naših školah učilo ruski govoriti. Što se tiče Crkve i svećenstva, mogao bi sabor odrediti na pr. to, da župnika izabira narod, a da ga plaća država i t. d. Razumije se, dakako, da bi kod svega toga na to morao pristati i kralj Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Ali kad bi sabor to odlučio, i kralj na to pristao, nitko na svietu ne bi imao prava miešati se u to, osim tko bi radi toga navalio na Hrvate oružjem i silom, t. j. tko bi hrvatskomu kralju i narodu radi toga naviestio rat. Što se tiče Crkvenih stvari, trebalo bi, da na to pristane i papa, jer bez toga ne bi svećenstvo dobre volje slušalo.

Sve bi to, vidite, mogao zagr. hrv. sabor, pa ipak banski Hrvati nemaju do danas nijednoga posebnoga svoga zakona za sud. U banskoj Hrvatskoj ne sudi se po hrvatskim zakonima, nego po tudjinskim. Kako to? Tako, što je hrvatski sabor primio i priznao gotove tudjinske zakone, i narod se mora tih zakona držati.

Pitat ćete možda: A čiji su to zakoni i tko ih je dao i stvorio? — To su „austrijanski" zakoni; stvarali su ih dugo njemački učenjaci još pred 100, a dali ih narodu bečki cesari pred 50 godina. Mnogo toga, što ima u tim zakonima, uzeto je iz starih rimskih zakona (osobito, što se tiče imetka, na pr. kod nasljedstva).

Na ove se zakone ne tužimo samo mi Hrvati, nego i njeki drugi narodi pod Bečom. Jedini su se Madžari oslobodili tih zakona i stvorili sebi nove svoje zakone. Najviše se prigovara tim zakonima, što ih je dao sâm cesar po svojoj volji i po savjetu svojih ljudi, a ne pitajući naroda, jer je onda cesar vladao još sam bez sabora. Drugo se prigovara to, što u tih zakonih ima mnogo rimske zduhe ili rimskoga duha, koji našemu narodu nije po duši.

Vriedno je zabilježiti, da se je na te zakone tužio nedavno i jedan

madžaronski zastupnik u hrv. saboru. Dok je Khuen vladao, nije se nitko usudio ni pisnuti. Sad bi možda moglo biti štogod, pa bi i novinama odlanulo. Najstrašniji su za novine paragrafi 300.—305., pa onda 65. kazn. zak.: to su oni, po kojima i radi kojih se robe novine.

Glasovi iz naroda.

Iz Preložčice dobio je „Dom" ovo pismo pisano dne 2. veljače o. g.:

„Možda vam je već poznato, da mi žene ovdje u Posavini izradjujemo razne stvari za nekoga Bergera trgovca u Zagrebu. Izradjujemo zavjese za prozore, salvete, nekakve nastolnice, vankuše, i više toga, čemu ja ni imena ne znam. Mi čujemo, da toga Bergera podupire vlada, s razloga, da naša roba ide u sviet. Na dalje se čuje, da taj trgovac naše radnje skupo prodaje. I to je ono, što mi ne da mira, da se taj čovjek toliko obogaćuje, a na naš račun.

Zar nebi mogle mi, koje te stvari radimo, same svoju robu razašiljati, kad bi znale, kamo? — No toga je puno, što bi nama trebalo znati, a ne znamo ništa. Meni je, kao da sam na trnu, nješto bi rada, a ne znam ni sama, kako bi počela i što bi pitala; zato Vas molim, da mi ne uzmete za zlo, što Vas uznemirujem.

Ja bi željela znati, bi li mi mogle otvoriti taj posao na svoje ime. Da se nas složi njekoliko, ja mislim, da u tom ne treba Bog zna kakve mudrije. Ili možda treba? Ako Vi mislite, da mi seljakinje ne bi mogle voditi taj posao, to Vas molim, da mi u kratko javite, što o tom mislite; ako bi pak moglo što biti, što bi nam prvo trebalo učiniti? *Marija K.*"

Za ovoga je Bergera govorio u saboru jedan madžaronski zastupnik (Barlović) i tražio od sabora, da se Bergeru dade podpora, a hvale ga i jedne novine u Zagrebu. Ovih je dana Berger u svojem dućanu razmjestio stvari, što su ih izradile naše seljanke, a on će ih poslati na svjetsku izložbu u Sent-Luj (St. Louis) u Ameriku, gdje će ih zacielo dobro prodavati, jer su stvari doista liepe i vriedne. Zašto bi sabor Bergeru dao podporu, to ja ne znam.

A što Preložčanka Marija K. pita: bi li naše žene same mogle raditi i naći kupca za svoje radnje, to ja mislim, da bi, i to ovako: Žene raditi znadu, tu im ne treba pomoći. Ako nemaju novaca za potrebne stvari, — tu neka sabor dade podporu, pa bilo i zajam; a ako ne znadu, kamo će s robom, neka u Zagrebu otvore svoje skladište (magazin), pa će trgovci doći.

No tu bi trebalo naš sviet složiti u zadrugu, koja bi imala svoja pravila i svoj red, — da se žene ne posvade. O tom još koju rieč drugi put.

Svaštice.

Čija je Zemlja i sve dobro na njoj? Sva Zemlja i sve dobro i blago na njoj — to je Izraillevo ili židovsko. Tako negdje kaže, ako se ne varam, sv. pismo staroga zakona. Drugi opet kažu, da to nauča židovski „talmud" (Što je to, to sad ne ću razlagati.): da sav sviet pripada židovima. No recimo, da i nema takve nauke u talmudu, živa je istina, da židovu sve dobro ovoga svieta leti samo u ruke. I štogod kršćani rade, da i sami nješto dobra na svietu uhvate, — sve je uzalud: židov i kod toga ima svoj profit. Poznato je na pr., da se proti židovskim bankama osnivaju katoličke banke, — pa što vidimo? Ne mogu pa ne mogu bez židova, — židov i tu ima svoj profit. Da je zbilja tako, čujte ovaj istinski dogadjaj:

Kako čujem, jedna je katolička banka, koja se je baš zato osnovala, da se pomogne seljačkomu narodu, da ga drugi ne bi gulili, — tâ je banka htjela kupiti jedno imanje (zemljište). Ali je sreća htjela, da se banka nije sama pogodila za imanje, nego je pozvala u pomoć židova, i židov se pogodio i dobio za taj svoj posao — što mislite, koliko? Dobio

je 32 000 (trideset i dvie tisuće) Kruna! — Banka je zemlju kupila zato, da ju onda preprodade seljacima na manje komade, pa i zbilja sada prodaje tu zemlju. Ali banka mora dobiti svoje novce i još ono, što je dala židovu. Tko će dakle židova platiti? — Platit će ga seljaci, koji će morati zemlju skuplje platiti, još i više, nego što vriedi, — samo da se židovu plati profit.

Bilježke.

„Dom" u saboru. Zastupnik Mile Starčević psovao je nedavno u saboru „obzoraše", pa je za svjedoka svojim psovkama pozvao i „Dom" i pročitao, što je „Dom" nedavno pisao o „slavoserbima". — Bez obzira na to, što bi gosp. Mile mogao naći pametnijega posla za sabor, on je pozvao za svjedoka njekoga, tko mu ne može ništa posvjedočiti za „slavoserbe", jer što su „slavoserbi", to znadu samo čisti starčevićanci, koji su tu rieč izmislili. Što mi drugi znamo za „slavoserbe", to smo samo od starčevićanaca naučili. Malo smo naučili, to je istina, ali je i to malo dosta, da se starčevićanci i tim u saboru pohvale. Što imaju, tim klimaju.

„Dom" u god. 1904. Sve novine drže to kao tajnu, koliko imadu predplatnika. Jedne čine to zato, da sakriju dobitak (tih ima malo), a druge zato, da se ne sazna, koliko njihova stranka ima pristaša. „Dom" nema nijednoga ovoga razloga, jer mu ne treba skrivati dobitka, niti su „Domovi predplatnici kakva stranka, koju bi „Dom" vodio na uzici. Zato ću vam sve reći, jer je koješta vriedno znati.

„Dom" će u godini 1904. imati težko više od 2.500 predplatnika. Do sada ih ima oko 2.400, a tečajem godine moglo bi ih doći još 100. No vriedno je znati ovo: U godini 1903. i u mjesec dana god. 1904. došlo je „Domu" preko 1000 (jednu tisuću) *novih* predplatnika, — ali ih je isto toliko vratilo „Dom". To je velika promjena. To je znak, da se je vodila velika „agitacija" proti „Domu", ali i za „Dom". Tko je radio za „Dom", ja ne znam; ali tko je radio proti, to znam. Iz mnogo i mnogo mjesta pisali su mi prijatelji, da su župnici i kapelani propoviedali proti „Domu". I u Zagrebu je jedan svećenik odvraćao djake u crkvi od „Doma", a u Oriovcu je (kako mi pišu) jedan ježuvit kazao: da će ježuviti biti zadovoljni svojim misijama (prodikama), ako se u Oriovcu ne bude „Dom" čitao. I zbilja: iz Oriovca su gotovo svi predplatnici vratili „Dom". Još više je „Doma" došlo natrag iz Dalja (dolje na Dunavu, na ugarskoj medji); zašto to, ne znam. Možda bi nam to koji prijatelj znao javiti?

Uz ovoliku agitaciju od strane svećenstva — pravo je čudo, što je „Domu" ostalo i toliko predplatnika, jer to nije mala stvar, kad se što sa svetoga mjesta javno i pred cielim narodom kudi. Dakako, da se je znalo i to dogoditi, da su dvojica, trojica odmah poslie prodike pisala, neka im se „Dom" pošalje. Njeki misle, da to nije pravo, što popovi smiju ovako u crkvi kuditi koji list i time mu nanositi štetu. Da pravo kažem, i meni se to čini malo krivo, — ali je ipak, mislim, bolje, da se pusti, i da se tomu ne prigovara: neka širi svaki svoje, — premda novine u tom nemaju toliko slobode, koliko je imadu svećenici u crkvi.

Ovih 2.400 predplatnikâ — to je priličan broj, kad se uzme na um, da to nisu predplatnici na silu i kojekako zbubnjani, a osobito kad se pomisli na toliku protivnu agitaciju. Ali sve je to još kao ništa. Što je to, kad od 1000 odraslih Hrvata jedva po jedan čita „Dom"!

Ovo malo htio sam vam spomenuti, da vidite, kako polako napreduje svaka stvar bez onoga bum-bum — bum-bum-bum! Napreduje polako, ali zato — stalno.

Japansko-ruski rat.

Sav sviet govori o ratu, što već desetak dana traje medju Ruskom i Japanskom. Da to lakše razumiete, razložit ću vam redom.

Ruska i Sviet. Rusko je carstvo toliko, da moraš pokazati gotovo cieli Sviet, ako hoćeš da pokažeš rusko carstvo. Zato pogledajte ovu okruglu karticu (mapicu), na kojoj se vidi suha polovina Zemlje; na drugoj je polovini samo more, Australija (Aziji na desno) i komad Južne Amerike.

Onaj obruč, što je prevučen sredinom Afrike i vrhom Juž. Amerike, to je polutnik (ili ekvator): tu je najveća vrućina. Ono kolešce povіše u sredini — to je sjeverni pol, tu je vječni led.

Suha polovina Zemlje.

Evropa, Ruska i Azija. Koliko je rusko carstvo, to vidite na drugom zemljovidiću. Velik dio Evrope (već odanle, gdje je na zemljovidiću slovo *p* od *Evrope)* i preko polovine Azije — sve je rusko, sve ono nad medjom (koja je na mapici označena ovako: - - - - - -) čak do japanskoga mora u Tihom oceanu.

Gdje je Japan (ili Nipon)? Japan je u Aziji na moru, i to na Iztoku. Pogledate li na zemljovidić na str. 46. ćete vidjet na Iztoku (desno) gore tri veća otoka: srednji se zove *Hondo*, donji *Kiu-Šiu* ili *Saikaido*, a gornji *Sahalin*. Ova dva donja — to je Japan (a Sahalin je ruski).

Zašto je nastao rat? Ruska već više stotina godina ide u Aziji sve dalje napried, na Iztok. Prije desetak godina počela je graditi i željeznicu iz Evrope preko ciele Azije do Tihoga oceana: to je glasovita sibirska željeznica, koja je duga blizu osam tisuća kilometara (8.000 km). Kad se je ta željeznica približavala kraju Azije, odlučili su Rusi, da ne će željeznice graditi po svojoj zemlji do mora, jer bi im tu slabo koristila, budući da je more tu većinom smrznuto, pa se po njem ne može ploviti, a onda čemu i željeznica? Zato su se Rusi počeli pogadjati s Kitajem: neka ih pusti preko medje na svoje zemljište - u Mandžuriju, pa će preko Mandžurije sagraditi željeznicu do mora niže na jugu, gdje se more ne smrzava. Kitaj je na to pristao i tako Rusi sagradiše svoju željeznicu preko Mandžurije do mora, a još su od Kitaja izhodili i to, da im je predao luku Port-Artur. Sviet se je na to zbunio, jer je tako Ruska došla na vrata ne samo Kitaju, nego i Japanu. Od onda se Japanci spremaju, da Ruse odatle potjeraju.

Mogu li što Japanci? Japanske zemlje ima na otocima baš deset puta toliko, kolika je banska Hrvatska, t. j. do 420.000 četv. kilomet. (a banska Hrv. ima 42.000). No ta je zemlja jako gusto naseljena, tako da Japan ima 20 puta toliko duša, koliko banska Hrvatska, t. j. komad zemlje hrani ondje još jedanput toliko svieta, koliko kod nas. Naroda ima Japan toliko, koliko čitava država bečkoga ce-

sara. Japanci su Azijati, t. j. za nas kao divljaci, krivobožci, ali se već mnogo godina muštraju i farbaju na evropski način, a Niemci i Englezi su im u tom učitelji. Danas imadu Japanci koješta, što i mi u Evropi, osobito im je dobro, kažu, uredjena vojska i brodovlje. Novaca će, mislim, biti u njih vrlo malo, a danas bez novaca nema rata.

Kako je počeo rat? Ruska se je vlada pogadjala s japanskom o tome, kako će se kao blizi susjedi slagati. Ali najedanput japanska vlada naloži

i to na suhu. Rusi i sami znadu, da su Japanci na moru jači, jer Ruska ima u toj daljini malo brodova. Što će joj tamo brodovlje, kad su njezine luke većinom smrznute! Eno u Vladivostoku ima više brodova, ali su u ledu zamrznuti. Javlja se ipak, da je ovo brodovlje iz Vladivostoka probilo led i razorilo veliki japanski grad Hakodate (koji leži na onom gornjem otoku). No odlučit će bitka na suhu, tamo njegdje na rieci Jalu. Dok Japanci tamo dodju s vojskom (ako budu mogli vojsku izkrcati), treba za

Rusko carstvo u Evropi i Aziji.

svomu poslaniku u Petrogradu, neka se ništa više ne dogovara i neka ne čeka nikakvoga odgovora, a drugi već dan navali japansko brodovlje iznenada na Ruse u Port-Arturu, i tu su odmah tri ruska broda oštećena. (Ova tri broda stoje preko 80 milijuna K!) Drugi dan bila je bitka na moru kod Čemulpa, i tu su propala dva ruska broda; jedan je potonuo („Korejec"), a drugoga je („Varjag") kapetan sam digao dinamitom u zrak; dakako, da je i sam zaglavio. Koliko su brodova izgubili Japanci, to se pravo ne zna, jer englezki brzojavi strahovito lažu. Čuje se ipak, da i Japanci imadu velike štete.

Što će dalje biti, to Bog zna, ali se misli, da će Japanci dobiti batina,

to tri nedjelje dana, jer od Seula, gdje će se izkrcati, nema do Jalu željeznice, nego loša cesta. Ali i Rusi će trebati i više nego tri nedjelje, dok im vojska stigne željeznicom iz Evrope. No Ruska može čekati, dok dodje i druga vojska, jer ima novaca za tri ratne godine, a Japan ima novaca samo za pet mjeseci. Osim toga ima Ruska gotovo tri puta toliko naroda i vojske, koliko Japanci.

Kako se drže druge države? Premda je gotovo očito, da su sve druge države jedva dočekale, da Japan započne rat, ipak se sve drže „neutralno", t. j. ni simo, ni tamo. Jedino, ako bi Francezka pomagala Rusu, onda bi Englez morao pomoći Japanu; tako su se pogodili. Američani,

Englezi i Niemci osobito žele, da Japan Rusa potuče. Tu se očito vidi samo mržnja na Ruse i zavist, osobito kad se pomisli, kako je ciela Evropa vikala na „žuto pleme", kad su se ono digli Kitajci. A Japanci su isto „žuto pleme".

je i naša budućnost. Nastradaju li Rusi sada, stradat ćemo mi još stotine godina, ako ne do vieka. — A nije se bojati svietu ruske pobjede. Rus ne će po stotinu Japanaca vezati pred topove, pa s njima u zrak! — kako su Englezi vezali jadne Indijce.

Japan, Koreja, rusko i kitajsko carstvo.

A komu mi Hrvati želimo sreću junačku? A komu drugomu, nego svomu? Neka se kaže, što mu drago, da Rusi nemaju pravo, i što ja znam, — nama srce kaže, da Rusi imaju pravo već zato, što su naši. Tako je u svietu i u malim stvarima, da svoj voli svomu, a kako ne bi ovdje, gdje ide za glavu i za cielu rusku budućnost! A ruska budućnost — to

Kad Bog dade sreću ruskomu junaku, onda daje sreću — čovjeku. To zna cieli sviet, i zato je Rus mirno došao do na kraj Azije. A to je ono, što svjetske razbojnike peče.

Naša je želja i molitva: Dao Bog sreću Rusu, da uništi svjetske razbojnike te da jednom načini u svietu mir i donese ljudstvu sreću!

⇛ NOVINE ⇚

Narodne i političke viesti.

Khuenovci — to su oni u madžaronskoj stranci, koji bi i dalje htjeli da bude onako, kako je do nedavna bilo. Drugi bi opet htjeli malo više na narodnu stranu. Za sada su još u većini khuenovci.

Medju hrvatskim svećenstvom nješto se kuha, nješto vrije. Jedni traže i rade, da se osnuje posebna katolička stranka i posebne novine, koje bi izlazile svaki dan. Tu vodi prvu rieč sarajevska „Vrhbosna" i krčka (na ot. Krku) „Hrv. Straža". Tu se piše oštro, odlučno, strogo: sve je pokvareno kod nas Hrvata, sve novine, sva družtva, svi ljudi: „Novi List", „Jedinstvo", „Dom", isti pobožni „Obzor", akademija, Matica Hrvatska — sve je to bez Vjere, proti Vjeri, ili s malo Vjere. — Oni u Zagrebu malo su tiši, pače kao da se dobro ne gledaju s onima u Bosni i na Krku. — Treći upućuju na mir i razbor, ali se kriju i taje: ne podpisuju se pod ono, što pišu. — Ja držim, da će u prvi čas barem nadvladati oni najljući, ali će s vremenom nadvladati razbor. Nismo mi Hrvati ni tako rdjavi, ni tako nerazboriti, kako misle njeki naši tirolci. Pa nješto smo se i naučili.

Muslimani u Bos. i Herc. kane osnovati svoju tiskaru, i to u Sarajevu. Stvar je uzeo u ruke Adem aga Mešić. To je dobro. Što muslimani budu više čitali, to će se lakše složiti s ostalim plemenom svoga jezika. Katolici u Hercegovini imadu već u Mostaru svoju: Hrvatsku dioničku tiskaru.

„Madžari" u Bosni. Na pitanje njekoga Madžara u delegacijama odgovorio je ministar za Bosnu i Herc.: da u Herc.-Bosni ima od 100 službenika 38 Madžara! Na to je Madžar upitao: „A jesu li medju Madžare ubrojeni i Hrvati" (iz banske Hrvatske)? — „Dakako!" — odgovori ministar. — I Madžar je bio zadovoljan, samo kad u Bosni služe „Madžari", — premda ni deseti od tih Madžara ne zna madžarski.

Za kvarnerske otoke piše „Novi List", da bi se moralo po pravu opet spojiti s Dalmacijom, s kojom su i prije bili, dok ih Beč nije priklopio Istri. Kad bi to bilo, onda bi se dakako s Dalmacijom zajedno sjedinili s banskom Hrvatskom, — kada do toga dodje — (Kvarnerski otoci — to su otoci izmedju banske Hrvatske i Istrije; najveća su tri: Krk (Velja), Cres i Lošinj, koji zajedno imadu 40.000 duša.)

*

U Macedoniji je opet buknuo ustanak, te boj traje već od 14. o. mj., i to izmedju Arbanasa i turske vojske. Neprijatelji Rusije jedva to čekaju, da uzmognu obaviti, što davno kane, dok je Ruska zapletena u rat.

Nezadovoljnici u Ruskoj spremaju revoluciju, pa su razaslali po svietu proglas. Misle, da bi im moglo poći za rukom, jer većina vojske mora u rat. Sram ih bilo!

Razne viesti.

Ruski je car, kažu, obolio, i to radi japanskoga rata. Da bi to mnogi htjeli, to je lako vjerovati. Ali za sreću ruskoga naroda nije ruskomu caru nikada više zdravlja trebalo, nego upravo sada.

Biskup Strosmajer proslavio je nedavno 90-ti svoj rodjendan. Dobio je čestitaka i pozdrava s mnogo strana. Bog ga poživio!

Pok. fratru Jukiću kane podići spomenik u Bosni. I zaslužio ga je. Jukić je još za turske vlade u Bosni, pred 60 i više godina, radio pišući za svoj narod. Mnogo je, jadan, prepatio.

☞ **Lanjski dužnici** ne će dobiti 4. broja „Doma".

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredništvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

☞ Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 4. ‖ U Zagrebu, u četvrtak 25. veljače 1904. ‖ God. 5.

»Sveta« Rusija.

Sto i više puta čuo sam te rieči: „Svjataja Rus" ili „Svjataja Rossija" (Святая Русь, Святая Россія), a vi ste možda čitali barem te rieči, pa ne znam, jeste li kada na to pomislili: zašto se kaže: „sveta" Rusija. Zašto „sveta"?

Ni ja nisam na to mislio, premda sam, kako rekoh, sto puta čuo te rieči. Ali u ovo vrieme, kad Rusija vodi rat s Japancima te sav sviet govori i piše o njoj, čitam opet rieči: „sveta" Rusija, a čitam i tumačenje, zašto se tako zove. Pomislim i ja na to — i odmah mi je bilo jasno, zašto Rusi zovu svoju domovinu, da je „sveta". Kazat ću to u kratko i vama, i to ne samo radi Rusije, nego i radi nas samih.

Vi ste stalno čuli rieči: „sveta zemlja", pa znate, da je ta sveta zemlja Palestina, u kojoj se je rodio i po kojoj je hodio Isus. Ako je ikoja zemlja sveta, ova svakako jest, i tu ne treba nikakvoga razlaganja, — kao ni za to, što se Jeruzolim zove „sveti grad". — Što se i Rim zove „sveti" grad, i to se razumije lako ne samo po tom, što su u njem živjeli i umrli mnogi svetci i mučenici, nego i po tom, što u njem već blizu dvie tisuće godina sjedi Glava cieloga kršćanstva na Zapadu. — Zašto se kruna ugarska zove „sveta", to ne znam, ako se ne zove zato, što se je ugarska kraljevina zvala „Marijina kraljevina" (t. j. kraljevina svete Marije), ili možda zato, što je jedan ugarski kralj bio svetac (sv. Ištvan-kralj) i bio prozvan „apostolski kralj", kako se i danas zove kralj ugarski.

Ovo sam vam spomenuo zato, da vidite, po čem se stvari zovu svete. Spomenem li vam još, da su i mnoga i premnoga malena mjesta „sveta", t. j. zovu se barem tako: n. pr. tolika mjesta: Sv. Ivan, Sv. Petar, Sv. Jelena, Sv. Jana itd. itd., — odmah vidite, da se tako zovu po crkvi, koja u tome mjestu stoji. A tako je i ona druga mjesta: Rim, krunu ugarsku — a možda i još koje mjesto — i stvar posvetila ih je Crkva i Vjera. Tako njeki misle,

da se Rusija zove „sveta" zato, što su u njoj tolike svete crkve, a osobito da se zato zove i Moskva sveta, što u njoj ima toliko crkvi.

Ja ne velim, da to nije moguće, pače mislim, da je to vrlo lako moguće. Ali se ja pitam: A zar nema na pr. i u Francezkoj možda još i više svetih crkvi, — pa zašto Francezi ne zovu svoje domovine: „sveta" Francezka? Zašto toga ne čine i drugi narodi? Zašto mi Hrvati ne zovemo liepe i nama mile domovine svoje — zašto je ne zovemo: sveta Hrvatska? Zašto? Ili zar crkve u Francezkoj ili u našoj Hrvatskoj nisu svete? Ili zar francezki ili hrvatski narod ne drži svoje crkve za svete?

Ja ne znam, što o toj stvari misle sami Rusi, i što oni kažu, zašto je njihova Rusija sveta. Ali koliko sam ja vidio ruskoga naroda i čitao ono, što taj narod uz gusle pjeva (kao i kod nas što se je pjevalo i još gdješto pjeva), pa onda po tom, što sam čitao ruske pisce, — meni je kao na dlanu očito, zašto je Rusu njegova Rusija sveta. Ne morate mi vjerovati na rieč, nego sudite sami, a ja ću vam reći, što o tome mislim.

Tko hoće da znade, što je Vjera, osobito kršćanska Vjera, i što ona može načiniti od čovjeka, — taj neka ide medju seljake, pa neka gleda i sluša bilo mužko, bilo žensko. Ja sam to gledao i nagledat se nisam mogao, kao što se čovjek ne može naživjeti, jer takav život — to je život. Ja vam ne znam drugo reći nego to, da mi se je činilo, kao da je dobru čovjeku seljaku sve na nebu i na zemlji sveto, štogod je Bog stvorio; a sveta je osobito Zemlja, crna majka naša, koja nas hrani svojim kruhom, kojega mi djeca ne digosmo, kad bi pao na tle, a da ga ne poljubimo. No vi poznate u dušu naše ljude, poznate i sami sebe, pa sudite. Sjetite se, kako je naš čovjek zahvalan Bogu za svako i najmanje dobro, što ga ima u svietu; sjetite se, kako se blaženo razgovara s „milim sunašcem", koliko puta spomene „dragu kišicu". A tako se naš čovjek milo priklanja svemu, što je dobro njemu samomu, ili svietu. Ne treba, da ja vama razlažem, što je našemu čovjeku ona crna Zemlja, koju sam već spomenuo, a još manje, što mu je njegova zemlja, koja ga hrani, i njegov dom. Oh, zemlja i dom svoj! Nitko ne zna, što je to, tko svoje zemlje i doma svoga nema, ili toga nikada ni imao nije. Taj ne zna, kakvo je to blaženstvo, kad čovjek poslie duga i težka puta stigne, osobito u tamnoj noći, u svoj dom, pod svoj krov, — na suho, na toplo, na sigurno i na svjetlo, k ognjištu svomu; ciela mu duša govori: dragi moj dome, dobri moj dome, sveti dome! . . .

Ja ne znam, razumiete li vi mene, što hoću da kažem. A vidite, ne ću da kažem ništa drugo, nego to, da je dobru čovjeku

sav sviet dobar, t. j. dobar čovjek vidi u svem samo dobro, osobito same dobre ljude. A pomislite vi sada još ovo: Ide ovakav dobar čovjek iz doma po poslu, pa kudgod ide, — svuda nalazi dobre ljude, naše ljude: treba mu na putu prenoćiti s kolima i s blagom, — primaju ga kao svoga, časte ga, razgovaraju se prijateljski i prostiru mu mekanu postelju. Čovjek je sav blažen i duša mu govori: „Oh, blažena naša zemlja! Kudgod dodješ, dobro dodješ".

Tako je od prilike manje ili više kod svih naroda, i tako nastaje ljubav za dom i domovinu. Ali kod Rusa je to još drugačije. Prosudite samo ovo, što ću vam reći, pa ćete odmah vidjeti razliku:

Ja bih vam mogao dovesti barem tri Hrvata, i svaki bi rekao, da mu je druga domovina. Jedan će reći: toga i toga nema u cieloj Hrvatskoj; drugi će reći: toga i toga nema u svoj Bosni; treći će spomenuti Dalmaciju, a četvrti i peti možda Slavoniju ili Istru. Eto: nema nas Hrvata ni podpuna četiri milijuna, a nemamo jedne domovine, koja bi nam bila nada sve mila i draga i za koju bismo držali i govorili: „A, to jest nješto — ta naša Hrvatska!"

A kako je drugačije kod Rusâ! Njih ima do sto milijuna, i svaki od tih 100 milijuna znade, da je u Ruskoj, da je Ruska njegov dom. Možda svaki Rus i ne zna, kako je velika ta njegova Rusija, — ali stalno ima milijun i milijun Rusâ, koji nikada nisu nogom stupili na tudju zemlju, nego sve oko njih — to je rusko, to je Rusija! Zato je Rusu njegova Rusija — to je njemu sviet, jer on drugoga svieta ne pozna, za drugi sviet ne zna, osim ako je štogod čuo za „niemca", koji ne zna ruski.

Osim toga ima još nješto u Rusâ, što drugdje nema, a osobito nema kod nas. A to je ovo: Vi znate vrlo dobro, da naš čovjek ne može već ni preko praga, a da se na svakom koraku ne potepe to o židova, to o švabu, ili o kakvoga drugoga tudjinca. A dodajte k tomu još to, da tudjinci često imadu kod nas veću čast i vlast, nego mi domaći ljudi, — pa onda prosudite: Možemo li mi misliti, da smo u svojoj domovini gospodari? Možemo li ikada pravo znati, što je naše i do kuda je naše? A sjetimo li se još, kako tudjinci postupaju s nama u toj zemlji, — možemo li ikad iz pune duše reći: „Oh, blažena ti zemljo naša, domovino naša!" — ?

Ne možemo. Nama ne ostaje drugo, nego naše dvorište i naš dom, kuća naša i krov nad njom: to je jedino još blaženo i sveto, jer to je jedino naše, — ako i to nije već zaduženo i zapisano komu za dug . . .

A kako je drugačije Rusu, koji može po ruskoj svojoj zemlji hodati i tri dana unakrst i poprieko, a da se ne namjeri na tudjina,

— nego sve bradati Rus do Rusa, — sve svoj do svoga! Pa kako da mu ne bude mila i draga takva domovina: tolika i tako velika, a sva ciela ruska i samo ruska!

Doista — takvoj domovini još malo treba, pa će biti i sveta, baš sveta: treba još, da bude kršćanska. Dobri ljudi, kad postanu kršćani, postanu još bolji, — postanu njekako već na ovom svietu, ako se tako smije reći, — postanu sveti. Meni se je barem više puta činilo, da su pobožni seljaci kao svetci, jer nisam znao, što bi im još trebalo do svetosti: tako su bili dobri. A Rusi su dobri, kršćani su i većinom pobožni, bogabojeći ljudi. A kako sam ono u početku rekao, da je dobru čovjeku sve na svietu dobro, — tako mi se čini, da Rus dobrotom i pobožnošću svojom napunja čitavu svoju Rusiju: čitava mu je Rusija dobra i pobožna, kad se po svoj Rusiji širi jedan narod, sve dobri ljudi, i jedna sveta kršćansko-pravoslavna Vjera. Dodajte k tomu, da Rus u svojoj crkvi ne čuje druge rieči osim ruske, — pa kako da mu ne bude sveta Rusija, kad je ona tako velika, sva svoja, sva ruska, sva dobra, sva kršćanska, sva pobožna i božja!

Jest, Rusija je, rekao bih, ruska i božja, i zato je sveta.

A meni samo tuga lieže na srce i na dušu, kad uza to pomislim na našu Hrvatsku, koja sva nije ni naša, niti sva božja, pak zato, sirotica, nije ni srećna, ni ljubljena...

Hrvati i Madžari.

Što se mi po više puta razgovaramo o Madžarima, to nije nikakvo čudo, jer su Madžari naši susjedi, i to takvi susjedi, koji imadu s nama dugu medju: od Varaždina dolje do Zemuna s jedne strane Drave njihovo, s druge strane naše. Istina je, nas od Madžarâ ne dieli samo Drava, nego i još koješta drugo, osobito drugi zakoni. Ali ipak imademo već 800 godina jednoga kralja, a već preko 100 godina i njekoje jednake zakone. Od god. 1868., t. j. već 35 godina, nemaju Hrvati osim svojih domaćih stvari ništa u rukama, nego su sve predali Ugarskoj (t. j. Madžarima, koji ondje vladaju), i to uz stalnu pogodbu. Kako se Ugarska drži te pogodbe, — to je ciela hrvatska politika od onoga vremena: vječne tužbe i vječno jadikovanje. Radi čega se banski Hrvati tuže i jadikuju, o tom smo se i mi već mnogo razgovarali, — ali dosta se nismo, jer dosta o tom ne će biti sve dotle, dok budu trajale naše nevolje. Mi Hrvati, i to svi, a ne samo banski, — mi propadamo, to je stalno. Nije samo to, što mi bježimo iz doma; nije samo to, što ne živimo ljudski, kako živi ostali sviet oko nas, premda bismo mogli i bolje živjeti, nego drugi. Glavno je

to, što nema nade, da će ikad bolje biti, — ako sav narod ne spozna: od kuda sve to zlo. Naše zlo je — političko zlo, a narod toga ne zna. A dok narod toga ne zna, ne mogu vodje narodni ništa proti našemu političkomu zlu. Zašto? Zato, jer su sami, jer narod nije najodlučniji i najkuražniji ondje, gdje se odlučuje o politici, nego je odlučan i kuražan ondje, gdje to često ništa ne hasni, nego je još i na štetu.

Zato treba, da i zadnji seljak znade prstom pokazati, od kuda naše zlo dolazi. A kad bude to znao, onda mu treba razložiti, kojim se putem možemo toga zla riešiti. Kod jednoga i kod drugoga treba paziti na dvoje, i to: prvo na to, da se ne kaže previše, a kamo li, da se kaže laž; drugo treba paziti na to, da barem pametniji ljudi budu znali, što se može, a što se ne može. O svem tom treba narod uputiti najprije u banskoj Hrvatskoj, jer ako banska Hrvatska politički propane, — onda ne znam, hoće li što ostati.

Ja ću ovdje spomenuti samo ono političko zlo, od kojega strada narodni imetak u banskoj Hrvatskoj. To zlo dolazi najprije iz financijalne nagodbe s Ugarskom, a onda iz postupka peštanske vlade. Ja ću vam samo glavne stvari nabrojiti, a vi treba da to ne samo pročitate, nego da to i na pamet naučite tako, da ćete to moći svakomu liepo po redu razložiti. — Dodajem još to, da ovdje ne ćete naći ništa nova, što nije bilo već u naših novinah, a većinom i u „Domu".

Zlo, koje izlazi iz financijalne nagodbe.

Kod ove stvari, o kojoj smo se mnogo puta razgovarali, treba paziti na ovo:

Njeki naši ljudi spominju to: koliko se toga banskoj Hrvatskoj meće u račun, što na nju ne spada. Tako se na pr. kaže, da se Hrvatskoj meće u račun trošak za uredjivanje riekâ u Ugarskoj, za skupe zgrade (sabornicu i t. d.) i za mnoge druge stvari, a osobito plaćanje kamatâ za državni dug, od kojega je Hrvatska imala malo, ili nikakve koristi. To je sve istina, ali kod toga treba držati na pameti ovo: Banska Hrvatska plaća danas za sve zajedničke troškove 56 filira od svake Krune svoga dohodka; je li to dosta, da se pokrije njezin dio, to Hrvatske nije briga. Pa neka Ugarska naračuna, da Hrvatska ima koje godine platiti 100 milijuna, a onih 56 filira od svake hrvatske Krune iznese samo, recimo, 10 milijuna, — stvar je u redu: Ugarska od Hrvatske više ne traži: ona traži samo 56 filira od svake Krune. — Ali sad pazite: Što više Hrvatska ima dohodka, to više dobije Ugarska od nje za zajedničke troškove, — to je istina. Ali je istina i ovo:

Što više Hrvatska ima dohodka, to više ostaje i njoj za domaće potrebe, kad se svaka Kruna podieli: za zajednicu 56, za dom 44. Glavna je dakle stvar, kako se računaju hrvatski dohodci.

Sad prosudite: Za računanje dohodka zdrav razum i pravica govori ovako, i to:

Prvo: Štogod se plaća u banskoj Hrvatskoj, to je hrvatski dohodak i od toga ima (po pogodbi) ostati doma 44 filira od svake Krune, a 56 ide u zajednicu.

Drugo: Od svake stvari, na koju se troši zajednički dohodak, treba da bude i zajednički dobitak, t. j. Hrvatskoj se ima od toga dohodka dati njezin dio.

No ni za prve ni za druge dohodke nisu računi čisti. A vodi te račune Ugarska ne pitajući nikoga iz Hrvatske. Kad su računi gotovi, onda se pošalju samo hrvatskomu saboru „na znanje", t. j. sabor tim računima ne može prigovoriti.

O svem je tom mnogo pisano i govoreno, i to je baš uzrok, što se Ugarska i Hrvatska već šestu godinu pogadjaju, a pogodit se ne mogu. To je dodijalo i „narodnoj stranci" („madžaronima"), pa je i ona odlučila u posljednjem saborskom viećanju: da se nagodba imade svakako dogotoviti do konca lipnja o. g. Hoće li biti do onda gotova, i kakva će biti, vidjet ćemo. A sada da nabrojimo u kratko, od čega se Hrvatskoj ne računaju dohodci.

Banskoj Hrvatskoj ne računaju se ovi domaći dohodci:

1. porezi, što ih plaćaju banke (novčarne) i druga družtva, koja kod nas zaslužuju i posluju (osiguravajuća družtva, fabrike itd.);

2. porezi i pristojbe, što se plaćaju od prodaje naših šuma i od šumskoga poslovanja;

3. dohodci od željeznica u Hrvatskoj;

4. dohodci od željezničke biljegovine i provozarine;

Od zajedničkih dohodaka ne računa se Hrvatskoj njezin dio, i to:

1. od pošte, brzojava i telefona; 2. od lutrije; 3. od vojne takse; 4. od marvinskih putnica; 5. od potrošarine.

Ovamo bi trebalo pribrojiti i dohodak od grada Rieke, koja je po zakonu barem toliko hrvatska, koliko je i ugarska, i na koju se troši od naših (zajedničkih) novaca, — a mi nemamo od nje ništa.

Pitate li: Koliko banska Hrvatska po tom štetuje? — odgovorit će vam naši računari, da banska Hrvatska radi takvoga računanja trpi **svake godine** štete za **najmanje 24 milijuna K,** — a to je toliko, da se svakoj i najmanjoj glavi ili duši u Hrvatskoj učini šteta za deset Kruna na godinu!

Postupak zajedničke vlade u Pešti.

1. Zajednička vlada ravna tarifalnu politiku tako, da je to više na korist Ugarskoj. Sjetite se, što je „Dom" o tom nedavno javio. Danas zapamtite ovo: Trgovac drva može iz Ugarske, i to iz daljine preko 1.000 kilometara, jevtinije dopremiti svoju robu na Rieku k moru, nego trgovac iz naših Fužina, koje su Rieci na pragu!

2. Zajednička vlada gradi željeznice onako, kako je to na korist Ugarskoj. O tom je „Dom" pisao.

3. Zajedn. vlada izdaje odredbe za trgovinu blaga, t. j. smije li se bolestno blago (na pr. svinje) izvažati iz Hrvatske. To je često na veliku štetu našemu svietu, a čini se to zato, što se kaže, da naši živinari ne razumiju svoga posla. Razumije se: Kad ne smije naš čovjek prodati, onda može bolje prodati onaj u Ugarskoj.

4. Zajedn. vlada daje dopust za osnivanje tvornica (fabrikâ). Tvornice plaćaju veliki porez. Čujte: Njetko je htio sagraditi tvornicu za čišćenje petroleja, i premda je već bio kupio zemljište u Hrvatskoj, morao je graditi tvornicu na Rieci. Ta je tvornica platila do sada oko dviesta milijuna K (200,000.000) poreza. Da je na našem zemljištu, dobila bi Hrvatska samo do sada od toga dva puta po 44 milijuna, t. j. 88,000.000.

Ovo nije sve. Kako se je postupalo s krajiškim šumama, kako su se dielili crkveni i školski fondovi (ostavštine za crkve i škole), kako se danas radi sa šumama, s domobranstvom i još koješta, — toga ne spominjemo. Ne smijemo samo zaboraviti na to: da toliki Ugri (ponajviše Madžari i madž. židovi) služe u Hrvatskoj kruh, a naš se sviet mora potucati po Americi. — Ne spominjemo ni svega onoga, od čega doduše nemamo štete, ali nas boli, jer vriedja našu čast i ponos.

To su eto vječne naše jadikovke. Dokle ćemo tako jadikovati?!

Spekulacija kupovanjem i prodavanjem zemljišta.

Od kad se naš sviet porazdielio, ima ljudi, koji ostaše gotovo bez zemlje. Bio čovjek u zadruzi s mnogo braće, a drugi zadrugar sam svoje loze, — pa svoj braći polovina, a onomu samcu polovina. Vi to znate bolje od mene. Kud će sad jadan čovjek na onih pet, šest brazda zemlje, a jedna od druge daleko! Što će, nego hajde kupi. No od koga?

Na sreću ima u nas, osobito u banskoj Hrvatskoj, još dosta zemlje, što je ostala u rukama velikašima: ima još velikaša, kako

smo se već i razgovarali, koji imadu po 10, po 20, pače po 40 do 60 tisuća rali zemlje! Takvih ima mnogo. Druga je sreća ili nesreća, što na ovakvim velikim imanjima ne će gospodarstvo nikako napried, nego sve natrag i natrag, dok se ne zaduži, a onda se mora prodati. Tko će ga kupiti? Riedko se dogadja, da tko kupi takvo gospodarstvo, pa sam dalje gospodari; kako nije mogao napried stari gospodar, ne može ni novi. Zato takva zemljišta kupuju takvi ljudi, koji ne kane zemlje obradjivati, nego ju kane opet prodati, — ali na malene komade, i to seljaku. Tu eto može seljak doći do zemlje.

Ali tu nastaje ono, što sam gore napisao: spekulacija. Spekulanti znadu, da seljaku treba zemlje, pa time i spekuliraju: gdje je najveća nužda za zemlju, tu ju oni najradje kupuju, da je tim bolje prodadu. Mnogi tako dobiju dvostruko toliko, koliko su za zemlju dali. Zato su se spekulanti upravo polakomili za takvom trgovinom, pa ima ljudi, i to ne samo kod nas, nego i drugdje, koji se drugim poslom i ne bave, nego samo „parceliraju" zemlju: prodaju zemlju na male „parcele" (čestice). Razumije se, da znadu čvrsto stiskati seljaka: ne dadu pa ne dadu izpod tolike i tolike ciene, kad vide, da seljaku treba. Zato je vlada u njekim državama takvu spekulaciju zabranila. U banskoj Hrvatskoj nije to zabranjeno, pa mnogima ide taj posao vrlo dobro za rukom. Tim se poslom bave i njekoje banke (novčarnice) i štedionice. Njekoje su baš primorane na taj posao, ako komu uzajme novaca, a taj ne može vratiti; da se banka naplati, uzme imanje i prodaje ga na komade. No druge opet banke samo time spekuliraju, i posao im, kako rekoh, ide dobro, osobito ako imanje kupe na dražbi (licitaciji). Tu ponajviše i može samo banka kupiti, jer pojedinac čovjek nema toliko novaca (po više stotina tisuća), a da i ima, ne može svaki čekati, dok mu seljaci sve izplate.

Ovakva bi se spekulacija morala urediti, da ne kažem zabraniti. „Dom" je doduše, kako kažu, njekakav strašan „liberalac" i slobodnjak, — ali mu se ipak bolje svidja ono staro vrieme, kad je oblast odredjivala cienu svakoj funti mesa, — da mesar ne guli gladne i željne mesa sirotinje. Danas je pak gotovo sve slobodno, tako da se slabiji ne može baš nikako braniti. Čudno je samo to, što ima i pravovjernih konservativaca, koji su za sve starinske običaje, — pa i oni rado primaju dobitak od ovakve spekulacije. Što ćemo: novac je novac, pa kad ga komu daju, nitko ga ne odbija...

No da se vratimo na stvar. Onu bi spekulaciju trebalo urediti. Možda bi najzgodnije bilo ovako: Ako se u kojem kraju prodaje kakvo zemljište, prva neka ima pravo kupiti obćina, u kojoj

to imanje leži, a onda ona neka prodaje, pa bilo i na dobitak. Bude li dobitka, neka se tim dobitkom sagradi škola, ili bolnica, ili bilo što drugo za obće dobro. Pače, ako obćina ne bi imala novaca, država bi joj tu morala ići na ruku. — Ako pak ne bi htjela toga zemljišta kupiti domaća obćina, onda bi neka imala prvo pravo koja susjedna obćina, pa onda sve daljnije obćine. Istom onda, kad nijedna obćina ne bi htjela kupiti, onda bi mogao kupiti trgovac spekulant. No onda bi taj slabo spekulirao.

Ovakav zakon trebalo bi stvoriti što prije. A da se što prije stvori, trebalo bi, da se zato postara sâm narod u onim krajevima, gdje ima malo zemlje. — „Kako?" — pitate. — Sastanite se u skupštinu i dajte molbu (peticiju) na sabor.

Mali razgovori.

Dom i rod.

„Najčišće hrvatsko plemstvo". Čitam ovo: „Stranka prava je od svojega postanka naučala, dokazivala i dokazala, da je Bosna zemlja hrvatska, a bosanska vlastela najčišća hrvatska klasa našega naroda. Zato ne bismo mogli mirno gledati, da nam se *taj dio* naroda ošteti. A s druge strane znademo, da je i kmetu težko".

Ovo treba razložiti.

„Bosanska vlastela" — to su današnji bosanski begovi (spahije), naravski svi do jednoga „turci", t. j. Muhamedova zakona. Ali oni nisu od početka svoga roda bili „turci", nego su bili kršćani, i to ili rimske ili njekadašnje bosanske bogomilske Crkve. Kad su Turci-Osmanlije osvojili Bosnu, nije bilo druge, nego ili junački braniti svoj dom i posjed do zadnjega daha, ili se poturčiti, t. j. priznati tudjina za gospodara, pokloniti se njegovoj Vjeri i proroku Muhamedu. Bosanska vlastela, t. j. velikaši, posjednici i bogataši — oni su voljeli ovo drugo: priznali Osmanliju gospodarom i poturčili se. Kad su to učinili, ostavio im novi gospodar staro imanje na uživanje. Poturčilo se valjda i nješto naroda, više možda za volju gospodi, nego od sile, — jer se za sirotinju nije ni pitalo, što vjeruje, a klanjati se i onako morala svemu, što je tursko. No više je naroda ostalo vjerno svojoj Vjeri jedne ili druge Crkve, tako da i danas ima u Bosni i Hercegovini kršćanâ iztočne (grčke pravoslavne) i zapadne (rimske) Crkve. Rimske su kršćane okupljali oko sebe fratri-franjevci, a pravoslavni su se držali i sami, jer se oni nikada nisu, mislim, dragovoljno podložili Turčinu: ta oni su hajdukovali do jučer i čuvali tako i obraz, i slobodu i Vjeru. Pjesme o starim junacima i junačtvu čuvale su spomen na slobodu do dana današnjega.

Ali vratimo se k velikašima ili k „vlasteli" bosanskoj. Čitao sam, rekoh, da je „stranka prava" naučala, da je to najčišća klasa hrvatskoga naroda. I doista je to njegda njegdje napisao pok. Starčević: da su današnji begovi najstariji i najčišći hrvatski plemići. Premda ta nauka nema za pravo nikakvoga smisla, jer smo svi mi jednako stari: svaki nas vuče lozu od Adama, — ipak se našlo ljudi, koji su bili srećni, što eto i mi Hrvati imademo svoje stare plemiće. To nije čudo. Ja sam vam već više puta razlagao, kako se naša djeca odhranjuju u strahu i pokornosti pred gospodom. A znate i to, da se kod nas još mnogo drži

do plemstva. A sad eto odkrio Starčević najstarije i čisto hrvatske plemiće! Što ćemo drugo, nego pred njima na koljena, pa da im ljubimo skute i ližemo pete, — pa bili to i „turci"!

No na sreću nije bilo baš tako. Kolikogod je hrvatska mladež poštivala pok. Starčevića, ipak je do te mladeži došao onaj jaki glas novoga vremena: da plemstvo na staroj koži upisano ne vriedi ništa. Pa tako se je ona nauka Starčevićeva brzo zaboravila. Pa kako i ne bi! Hrvatski je narod od svoje sirotinje odkidao i davao za narodne stvari, za nauku i knjigu hrvatsku i za svaki naš napredak; davali su za to i kojekaki „nečisti" velikaši u našoj zemlji: Nugenti, Prandaui, Strosmajeri i t. d. — a koliko su dali za hrvatsku stvar bogati bosanski begovi, ti „najčišći" hrvatski plemići? — Ništa, ni prebite pare! — No ništa, što nisu dali; ali gdje je i jedan, da je barem kazao, da je Hrvat te da s hrvatskim narodom jednako osjeća za narodno naše dobro? — Nema ni jednoga! — Ljudi napokon imadu oči i pamet, pa vide, da to „najčišće" hrvatsko plemstvo nije Bog zna što.

Ali iza pok. Starčevića poče njegovu nauku širiti g. Jos. Frank te ponovi i onu rieč o hrvatskom plemstvu bosanskih begova i stane kojekako mamiti u svoju stranku i ostali muslimanski narod upravo tako, kako je stao braniti i zagovarati židove. I to su sada najveći Hrvati: turci i židovi, i to samo po dva, tri; a radi ove dvojice ili trojice, da im se ne zamjerimo, — zaboravit će hrvatski narod sve ono — —

Ali nije vriedno dalje. Htjeli bosanski begovi, ili ne htjeli, oni su naši, i to naša i svoja muka i nevolja; ali nitko nema srca, da im to kaže, nego s njima onako mile-lale, mame ih to Srblji, to Hrvati misleći, da se što dobra može tako postići, a ne samo i jedino iskrenošću i otvorenošću.

Nauka, umieće i knjiga.

„Knut" je ruski kozački korbač, ali od nas se od nedavna zove tako novi list, što ga u Mitrovici (dolje na Savi, a na medji izmedju Hrvatske i Srbije) izdaje Isa Velikanović. Prvi mu je broj bio još njekako onako, kao da se je gazda Isa zlovoljan ustao, pa sve samo ljutito mrči. Ali u to zviznuše zrakom dva „Knuta" zajedno: spleo ih Velikan onako ljudski, — da ga poljubiš u junački brk. Sad ne mrči samo, nego se i smije. To je, da znate, list za šalu, ali ne onakav, kakvih je i do sada bilo u nas od časa do časa, u kojima nije bilo ništa do prostih poruga i nezgrapnosti. A ovo je fino i liepo, da ti se često samo pamet tiho smije, a usta miruju. — „Knut" bije po dva puta na mjesec sve u osam struka ili 16 strana. Ciena mu je 10 K na godinu.

Gospodarstvo.

Dalmatinsko vino od prošle godine već je posve razprodano. Toga nije bilo već više godina. Je li to sada zato, što se je čulo, da će vino poskupjeti, kad se zakrči put talijanskomu (t. j. kad se ukine „klauzola"), kako mu se i zakrčio, ili pak zato, što je vino vrlo dobro? Ciena je bila oko 20 do 24 K po sto litara, a ruso vino (opol) i po 26 do 28 K.

„Vinarska Udruga" u Spljetu poziva narod, neka u skupštinama viče proti klauzoli, jer još nije stalno, nije li Beč ukinuo klauzolu samo na godinu dana, pa da onda pritisne još i gore.

Zadružno gospodarstvo u Vel. Bukovcu (u Podravini). Mnogi će se čitalac sjećati, koliko je „Dom" pisao za novčane i potrošne seljačke zadruge, pa se te zadruge, osobito novčane, vrlo brzo osnivaju, i kako čujem, dobro napreduju. Pomogla je tu mnogo — narodna nevolja, mnogo i bistra i poštena pamet našega naroda,

a vrlo mnogo i mnogi narodni prijatelji, medju kojima su njekoji župnici i kapelani prvi, što im služi na čast.

U Vel. Bukovcu držala se ovih dana zadružna skupština. Predsjednik je toj zadruzi grof Dioniz Drašković, koji je uz župnika Strahinšćaka sve to i vodio tako, da tu narod ima ne samo novčanu zadrugu, nego i potrošnu udrugu, t. j. narod ima svoj dućan, gdje kupuje, što mu treba i prodaje, što mu ne treba. Iz računâ se vidi, da obadvie zadruge dobro napreduju. Novčana seljačka zadruga primila je blizu 116.300 K, a izdala 113.500 K novaca. Vriedno je zabilježiti, da zadruga ima i tudjih novaca na štednji, i to preko 28.000 K. Pita se samo: Jesu li to seljački novci? — Ona druga, potrošna zadruga, primila je 93.350 K, a izdala 90.680 K. Robe ima za 18.500 K, a žitka u magazinu za 8.276 K. Čistoga dobitka imala je ova udruga preko 1.660 K. Na skupštini je bilo govora i o tom, kako bi narod sagradio zadružni mlin. —

Predsjednik je na skupštini u govoru hvalio i svećenstvo, koje je sve to učinilo, a korio narod, što svećenstvu ne daje bez suda onoga, što mora dati. — Možda bi bilo bolje, da je g. predsjednik ovo prešutio, barem za sada. Ako komu činiš dobro, nemoj mu odmah toga spočitavati, jer će mu presjesti, i jer će misliti, da si mu dobro učinio radi svoje koristi. Nemarnjaka i nepoštenjaka ima svagdje, pa se takvi valjda i ne primaju u zadrugu. — Bilo bez zamjere!

Od čega i koliko se mora plaćati porez i druga občinska i državna daća u banskoj Hrvatskoj, o tom će skoro izdati knjigu Fabijan Kovač u Sisku. Knjizi će biti ciena 1.60 K.

Skupoća mesa u Osieku. Osječki se mesari brane, da su zato morali povisiti cienu mesu: 1. jer su narodu uzeti pašnjaci, pa ne može držati blaga; 2. zato, što sve bolje blago odlazi u tudjinu na tržište; 3. zato, što je prevelika gradska potrošarina. — Da ne govorimo o pašnjacih, ono je treće opet jedna stvar na štetu narodu. Da mesar ne mora plaćati velike potrošarine, mogao bi bolje platiti narodu. Druga je šteta za siromašniji narod u gradovima, koji tako ne može doći do komadića mesa, jer je preskupo. A sve to zato, što su gradski troškovi preveliki, pa ih mora podmirivati i sirotinja odkidajući sebi od usta. A na što idu i komu su na korist toliki gradski troškovi?

To je pitanje, vidite, koje se i nas tiče, koji ne živimo u gradu. Zato ćemo se o tom posebice porazgovoriti.

Glasovi iz naroda.

Iz Daljoka (u Ugarskoj, u baranjskoj županiji, odmah preko Drave iz hrv. virovitičke županije) pišu, da je tamo napokon svršena borba proti občinskomu bilježniku, koji je svoj porez (porciju) bez ičijega znanja prepisao na selo, tako da selo mjesto njega plaća. Osim toga je g. notaruš znao biti, da prostite, i pijan. Zato se digla tužba i našega bilježnika osudio ne samo podžupan na 200 K i naknadu štete, nego i županijski odbor („közigazgatas") na 400 K i troškove, a napokon i ministarstvo, koje ga odsudi još i na gubitak službe i još ga predade kaznenomu sudu (kriminalu; „igyüszeg"). — No na veliko čudo ustadoše njekoji seljani za bilježnika: „Šta! Nije to tako, da njekoliko ljudi mogu bilježnika iz sela izterat. Tu će bit još mrtvih ljudi!" — I zbilja: ondješnjemu na mjesto kneza izsjekli mlade sadjenice u livadi i na Božić pucali revolverom u pendžer (prozor). „Je li to moguće, da se rod s rodom i komšija s komšijom za oto mrzi i prezire? Jesu li se kadgod dva zvaničnika posvadili pa i potukli za paore i nadničare!"

Tako pitaju na koncu naši dopisnici i kukaju. A ja im ne znam drugo kazati, nego ovo: To je ono, što

se evropski kaže „korupcija" i „demoralizacija", t. j. kad je sviet pokvaren i bez poštenja. To je korupcija i demoralizacija, koja se od službenika (zvaničnika) širi i u narod; a to je korupcija, da veće od nje nema. Znadu oni, koji su za osudjenoga bilježnika, zašto su za njega.

Iz Virja (u Podravini) tuži nam se prijatelj na Dravu, što ona tamo radi. Tuži se još i na zastupnika Matuncija, koji za narod ništa ne radi. — Sve su to stare stvari, ali se tim teže podnašaju.

Svaštice.

Pula ili Pulj? U našoj domovini ima mnogo mjestâ, kojima nisu imena nadjenuli naši djedovi, nego tudjinci, koji su davno prije nas ovdje živjeli. Lako je za imena, kao što je Gorica, Vrhgorac, Sutjeska, Zaton, Draga, Mlaka, Lokve, Rude, Vrbovac, Dubrava, Rakitno, Koprivno ili Koprivnica, Travnik i t. d. i t. d. To se zna, da su to naši djedovi tako nazvali po gori, po vodi, po drvu i travi. Ali što ćete, kad čujete: Sisak, Zadar, Neretva i t. d.? Bog zna, tko je ta mjesta tako nazvao i zašto! — Takvih mjesta ima osobito mnogo u primorskoj Hrvatskoj, gdje je njegda bio Bog zna tko, poslie to Grci, to Rimljani. Naš je narod ta tudja imena na svoju preokrenuo, ali tudjinci i danas izgovaraju ta imena na svoj način, pa se često mieša naše ime s tudjim, te se ne zna, kako je pravo, — kad nijedno nije pravo naše.

Tako ima u Istri grad, koji se zove *Pola* i *Pula*, a njeki kažu i *Pulj*. Koje je pravo?

Ne ćemo dugo o tom razpravljati nego je najbolje paziti na to, kako izgovara narod. Što se tiče *Pule* i *Pulja*, bolje je *Pula* nego *Pulj*. *Pulj* bi moglo biti nješto drugo, jer Puljizi — to su talijanci iz talijanske zemlje Napulja, koja se talijanski zove *Napoli*.

Bilježke.

„Svaka je vlast od Boga". Zastupnik u hrv. saboru pop Šnap branio se u saboru, zašto je uz vladu: zašto, kaže, jer je to po nauku sv. Otca pape i sv. Crkve, koja uči, da je svaka vlast od Boga. — Nisam još čuo ni čitao, da je tko stariji pozvao ovoga popa na red, ili da su mu barem koje katoličke novine prigovorile, što ovako izvraća kršćansku nauku. Ili možda to nije izvraćanje? Dosta je spomenuti samo to, kako se talijanski svećenici — po naputku papinu — drže prema svojoj vladi, pa je odmah jasno, može li pop Šnap braniti svoje madžaronstvo naukom iz sv. pisma. Rad bih znao, hoće li ga tko od njegovih po zasluzi poučiti.

Čisti starčevićanci i bosanska vlada. Kako možete čitati na drugome mjestu, bosanska je vlada izdala njekakvu odredbu za begovske šume. O toj odredbi piše „Hrv. Pravo", ali se našlo u sto neprilika: ne bi se htjelo zamjeriti begovima, a još manje vladi, pa se svija i previja pred vladinom milošću, da je upravo odurno. „Ovdje će se gdjekomu pričiniti, da mi više sklonosti poklanjamo pučanstvu, nego li zemaljskoj vladi. No neka bude uvjeren štovani čitatelj, da mi težimo samo za istinom i pravicom." No kad bi to i bilo, pišu dalje te novine, to nam misaoni čitatelj (za pravo: vlada) ne smije zamjeriti... Mi se ne ćemo, kaže, prenagliti... „Ali zato tim toplije molimo koju obaviest s kompetentne (t. j. vladine) strane" i t. d. Tako piše „H. P."

Kakvo je to puzanje i lizanje? Pa kako to, da bi bos. vlada obavješćivala „Hrvatsko Pravo"? U kakvoj je svezi „H. P." s bos. vladom? Ili zar je možda bosanska vlada — starčevićanska!

A prava je sljeparija, kad se „Hrv. Pravo" tuži, što u Bosni nema upravnoga sudišta, t. j. takvoga suda,

koji bi sudio i vladi. A sljeparija je to eto zato: Kad njeki u banskoj Hrvatskoj traže od vlade nove zakone, pa i upravno sudište, onda starčevićanci pišu, da su to mladi obzoraši i izdajice! „Kakvi novi zakoni, dok smo u robstvu! Najprije treba da se borimo za samostalnost: najprije stvorimo samostalnu Hrvatsku, onda ćemo stvarati zakone po svojoj volji! Tko hoće nove zakone, dok stoji nagodba, to je madžaron" i t. d. — A sad ovdje u Bosni traže tobože upravno sudište. A zašto ne traže, da se Bosna prije sjedini s banskom Hrvatskom? Pa kakvo je to šaranje s vladom?

Sljeparija, sljeparija! i ništa drugo.

Iz »Knuta«.

Neka hvale Bogu! Tuže se u hrvatskom saboru njeki madžaroni, da u banskoj Hrvatskoj ne zna čitati ni 50 ljudi od stotine. Bog je dobar, pa ne dade, da toliki ljudi mogu čitati, što naši madžaroni govore.

*

Zagonetka. Zašto se „izborni red" zove baš tako: „*izborni*" red?

Toga nitko pod ovom kapom nebeskom ne zna.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

„Nesavjestni huškari" U banskoj Hrvatskoj javljaju se opet nemiri: narod se skuplja, obično pred obćinom, i traži nješto. Što traži? Od koga traži? — Na to odgovara list „Tjednik bjelovarsko-križevački", koji izlazi u Bjelovaru, a piše vazda „službeno", t. j. onako, kako od prilike govore ljudi od oblasti, a pišući o tim „žalostnim dogadjajima" brani zakon i oblasti, što naravski nije zlo. Zlo je, ako je istina ovo: „Tjednik" piše: „(Ljudi) nahuškani od nesavjestnih huškara srtaju u nesreću u propast". Pak dalje: „Narod je po bezdušnim ljudima zaveden... Rekoše na ime, da bi im se zajednički posjed, nazove li se „zemljištnom zajednicom", oteo, da bi se prodao njekakvim grofovima, pa da bi morali plaćati državi desetinu, a grofu petinu itd. I još u posebnoj viesti „Kako se huška" piše: „Dne 23. o. mj. putovao je pravcem od Bjelovara prema Daruvaru njeki čovjek, obučen na gradsku, te je stao u Drlanovcu i tamo ljude upućivao, neka podju pred svoj obć. ured, jer da su onamo stigli njekakvi madžarski spisi, pa ostanu li tamo 14 dana, da ćemo svi biti prodani Madžarima. — U istoj obćini dielila su se pisma, od kojih je jedno i nama u ruke došlo. U tim se pismima pozivlje „mili moj hrvatski seljače": neka se digne najdulje za 14 dana proti svim činovnicima i neka u gruntovnicama prekriže sve unose" (upise) itd., jer ta (piše „Tjednik"): „da će seljak, ako mu urodi više od 5 vagana žita, od preostaloga morati platiti" itd. itd.

Ovo je doista strašno! Ako je i polovica ovoga istina, kako je to moguće, da upravne oblasti to dopuštaju?! Tu se je vidio čovjek, kako upućuje narod; tu se je vidjelo, kako su se dielila pisma; tu je jedno pismo u rukama „Tjedniku"; tu su ljudi, koji su po toj uputi radili, — i oblast ne zna, tko je onaj čovjek!

Ne, dragi „Tjedniče", — to nije samo tako! Ti pišeš: „Rekoše..." *Tko* je rekao? *Tko?*

Ovako se ne brane oblasti! Bez obzira na to, što ti „huškari" huškaju tako glupo, da toga nitko na svietu ne može vjerovati, — tražiti uzrok nemirima u ovakvim nedokazanim tvrdnjama, — to je tako presmiono, da bi to dobra i poštena uprava radi svoje časti i ugleda morala zabraniti.

No kako bilo, — iztraga se mora povesti, a glavno: ljude treba izpitati o onom „čovjeku" i „pismima".

Opet mrtvih. U Pitomači je bilo nemira radi obćinskih stvari, pa su oružnici pucali te jednoga čovjeka ubili i više njih ranili. Druge novine javljaju, da su 4 čovjeka ubita. Bože moj!

Hoće li i naša vojska u rat? O tom se dosta piše i opet poriče, da ne će. — Naša vojska ne bi išla u Aziju, nego na Balkan, u Macedoniju (Tursku). Sve zavisi o tom, hoće li za Macedoniju biti dosta žandara, ili će trebati i vojske. — Je li istina, da se i Turska sprema, to se ne zna, ali se čuje. Bugarska, kažu, miruje već za volju Rusu.

Kod hrvatske vlade u Zagrebu bit će opet promjene, kako se čuje i piše: otići će sa svoga mjesta predstojnici sudstva i školstva (Marjanović i Pavić). S Pavićem, čuje se, nisu ni madžaroni zadovoljni. Prigovara mu se osobito, što je za njegove vlade mnogo njegova roda ponamješteno u bolje službe.

Veliki župan Rubido (varažd. županije) ide sa svoga mjesta. Jedni kažu, da će to zato, što se u njegovoj županiji javljaju nemiri (u Sv. Križu-Začreću), a on odmah traži vojsku. Vlada je vojsku pozvala natrag, pa sad kažu: Rubidova više ne vriedi. — Možda je to doista tako, ali bolje pogadjaju oni, koji misle, da se Rubido dobro ne gleda s novim banom — već odavna. Ne treba zaboraviti, da je Rubido jedan od onih, koji bi rado sjedjeli na banskoj stolici, — pa se je njegovo ime i spominjalo.

I za župana Kukuljevića (bjelovarsko-križevačke županije) se čuje, da bi išao, jer u njegovoj županiji ima još više nemira. Njeki kažu, da je čudno, što nije već otišao, jer je jednom rekao, da on s Khuenom stoji i pada. Khuen je pao, a ovaj još stoji. — Kažu, da Kukuljević mnogo boravi u Beču, a zna se: Kad mačke nema kod kuće, onda miši gospodare...

Narodne skupštine držale su se u Otoku i u Županji (u dol. Hrv.). U Otoku je osobito dobro, kako čitam, izkitio madžarone u pjesmi Pavo Subašić, od kojega „Dom" može i sliku pokazati, jer je Pavo, i ako je siromah seljak, čovjek i drugačije poznat, tako, da mu je akademija već pred pet, šest godina dala sliku načiniti. — Pavo, za kojega znam, da „Dom" dobiva, mogao bi pjesmu poslati, pa ako u njoj nema zločinstva, mogli bismo s njom u sviet.

Nemir u Virju — svršio se mirno. Preko 1000 ljudi došlo na pokladni utorak (na „fašnik") dne 16. o. mj. pred obćinski ured, pa obćinskoga bilježnika izveli ili izpeljali iz njegove uredske sobe, a ključe sasvim u redu predali gospodaru obćine — načelniku. Dne 18. velj. došle u Virje 2 satnije (kumpanije) vojnika, oružnici i gospoda od županije. Dočekalo ih je sila naroda, — ali na sreću nije nikomu ni vlas s glave pao, jer se našlo pametnih ljudi, koji su stvar uredili ovako: Odmah se popisalo sve, što je bilježnik (njeki Aušperger) kriv, pa se je to onda pročitalo, a bilježnik se sam zahvalio na službi, — i narod se je mirno razišao. Da se je sve tako liepo svršilo, ima se, pišu novine, mnogo zahvaliti uredniku „Podravca" Ljubiću. Virjanski je bilježnik bio već zatvoren i tri puta iz službe otjeran. Takvih ljudi ima više u obćinskoj službi po banskoj Hrvatskoj, pa bi bilo na čast vladi novoga Bana, koji je rekao više puta, da on hoće „dobru i poštenu upravu", da se barem ovi „lepoglavci" (kako ih narod gdjegdje zove) odstrane iz službe. A bilo bi to i na korist narodu.

U obćinama po banskoj Hrvatskoj narod je vrlo nezadovoljan, pa je zato i bilo nemira (u Sv. Križu - Začreću, u Pitomači, Virju, Kloštru). Bolje su učinili obćinari iz Farkaševca i Dubrave, koji su došli u Zagreb, da se potuže vladi. Vodio ih je zastupnik Harambašić. — Istina je, to je trošak, bez kojega bi moglo biti, — ali samo kad bi što hasnilo.

Iz Dalmacije ne dolaze dobri glasi. Sjećate se možda, kako je „Dom" bio javio, da je u tom kraju hrvatske domovine mnogo toga krenulo na bolje: da su došli mladji ljudi, da se počelo misliti na slogu sa Srbljima i na mir s Talijanima, pa da će se rieč tih mladih ljudi čuti i kod vlade. A kad tamo, morao vam je „Dom" javiti, da onaj zastupnik Smodlaka, kojega smo toliko i po zasluzi hvalili, — da ne samo nije htio da stupi u „zemaljski odbor", nego je pače položio i samo zastupničtvo. Iza toga se stalo mnogo pisati po novinama, a to nije drugo, nego mlatiti praznu slamu. Sve je to dobro došlo namjestničtvu, t. j. vladi u Zadru, pa se ona već veseli, kako će i opet imati svoju vjernu stranku. Misli se, da bi takova stranka mogla biti „klerikalna" (popovska), koja već ima i svoje novinice („Dan"). Vlada je počela i raditi: razpušta obćinske odbore.

Dok je vrieme, trebalo bi da naši tamo, koji su za narod, skupe pamet.

Muslimanski djaci u jednoj školi u Sarajevu odlučili su, da ne će više na nauk, dok poglavarstvo u toj školi ne učini njekakvoga reda. A kakav je red u toj školi, u koju ne dolaze djeca, nego momci od 20 godina, sudite po tom, što njekoji „učitelji" dolaze u školu pijani, a njekoji i ne dolaze po više dana. (Tako barem javlja njetko u „Hrv. Pravu".) Razumije se, da su i ti učitelji „turci" (muslimani), kao i svi djaci, koji se tu uče za učitelje malih škola (mektebâ ili mejtefa). — Ako je to istina, onda ne znam, kako se mogu „turci" tužiti, što je švabo došao u Bosnu, da napravi red! Budimo mi ljudi svaki na svome mjestu, pa da vidimo, što će nam švabo.

Grad Zagreb dužan je liepe novce: 3,768.800 K (tri milijuna sedamstotina i toliko tisuća). Grad se je zadužio najviše tim, što je potrošeno, da se uredi potok Medvešćak, koji je tekao kroz grad pun smrada, a znao je načiniti i štete. Potoku je izkopano drugo korito, a to je stajalo silne novce, koje je trebalo uzajmiti. — Kamate, što ih je grad plaćao za taj zajam, bile su prevelike, pa je gradsko zastupstvo ovih dana odlučilo, da se novci drugdje uzajme, i to uz manje kamate (4 K 91 f od 100 K ili 4.91%) i na odplatu u 50 godina, te još tako, da grad kod novoga toga zajma dobije od svake stotine samo $96^1/_2$ K. Zajam će izplatiti ugarska hipotekarna banka. — Njeki su gradski zastupnici proti tomu, jer kažu, da bi se trebalo i drugdje upitati za novce, pa bi se možda dobilo jeftinije. O tom će još odlučiti vlada. — Njeki misle, da se grad zato tako žuri s tim zajmom, jer se boji, da bi skoro moglo biti rata, pa bi novci bili skuplji; u vrieme rata je sve skupo.

Japansko-ruski rat vodi se, naravski, dalje. Kako u svakom ratu, tako i sada šire tolike laži, da je težko znati, što je istina. Na koncu će se opet vidjeti, tko je lagao. „Dom" ipak javlja, što se piše.

U prošli ponedjeljak (22. velj.) navalili su Japanci opet na Port-Artur, ali su ih Rusi tako odbili, da su im četiri broda i dvie prievozne ladje potopili. U boju je bio i ruski brod „Retvizan", koji je bio oštećen, kad su Japanci ono prvi put navalili. U Petrogradu je i u Parizu bilo sve veselo radi toga, a i u našem Spljetu. — Japanci su koji dan poslie sami potopili na ulazu u port-artursku luku njekoliko svojih starih brodova, i to zato, da Rusi tuda ne uzmognu proći. To se radi u pomorskom ratu.

Ako pogledate na treći zemljovidić u 3. br. „Doma", vidjet ćete, da izmedju Kitaja, Rusije i Japana leži Koreja. To je slobodno carstvo (ima 14 milijuna duša, t. j. dva puta toliko, koliko ima Madžara sa židovima i ciganima u Ug.). Sad korejski car (doma se zove „mikado") ne zna, što bi: preko njegove zemlje tuku se Rusi i Japanci, a on ni ovamo,

ní onamo. Japance pušta u miru, ali se nada, kažu, da će ih Rusi protjerati. U zadnji čas se čuje, da su Japanci „mikada" skinuli i Koreju zauzeli, ali se ne zna, nije li i to laž.

Glavni će boj biti na suhu, tamo na korejskoj medji, kod rieke Jalu. Rusi se pomiču dalje otuda, dok im stigne vojska. Ruski je vojvoda Kuropatkin kazao: Ruska je tako spremna, da ni jedan Japanac, koji se izkrcao na suho, ne će više vidjeti svoje domovine. — Ah, nesrećni rat!...

Englezka se, kažu, sprema nješto proti Rusa: njezino je sve u Indiji i dalje gore lievo do ruske medje. No za svaki slučaj sprema i Francezka svoje brodovlje. Dodje li do toga, — to će biti svjetski rat.

Rumuni u Ugarskoj bune se proti gospodi. Tako pišu madž. novine, ali tako čudno, da je težko istina. Čudno je i to, što su nedavno novinama brzojavili: da je oblast zabranila Rumunima sastajanje u šumah. Nješto mora biti—u blaženoj Ugarskoj. — Da su Rumuni u Ug. nezadovoljni, to je stara stvar. (Ima ih tamo do tri milijuna.)

Razne viesti.

Za Macedonce se sprema u Zagrebu večernja zabava dne 5. ožujka.

Za Ruse se čuju s mnogih strana po hrvatskom narodu sve samo dobre želje, pače se za ranjenike šalju i darovi. U Spljetu (u Dalm.) je narod po ulicama slavio Ruse i njihovu pobjedu.

Željeznicu po ledu voze Rusi u svojoj Sibiriji. To je ovako: Sibirska željeznica prolazi uz veliko jezero Bajkal, koje je samo za četvrtinu manje od ciele banske Hrvatske! No željeznica uz jezero nije još gotova, nego ide samo do jezera, pa opet od njega dalje, a preko jezera se kola prevažaju na brodovima. To ide polako, — a sada treba vojsku što brže voziti na boj proti Japanu. Na sreću je sad zima, jezero smrznuto, pa daj ti na led kolotrčine (šinje) — i vozi! Pa tako Rusi i učiniše na čudo svietu: po ledu ide željeznica 40 kilometara (dva sata lagane vožnje) daleko! Samo ne daj Bože skoro juga!

Požar u Americi kao da ne će prestati. Iza onoga požara u Čikagu izgorio je grad Baltimore (ima oko pol milijuna duša), a sada opet gori grad Rochester.

Drobne viesti.

Pop Šnap, zastupnik u hrvat. saboru, okrivio u saboru bivšeg obć. bilježnika u Sesvetah (kraj Zagreba), Mileusnića, da je nepošteno radio s obć. imetkom. Mileusnić ga nije mogao tužiti (jer zastupnik nikomu ne odgovara za ono, što kaže u saboru), pa ga je na ulici dočekao i rekao mu najprije, da poreče, što je rekao. No Šnap reče: „Ne ću, peri se! Peri se!" A Mileusnić s jedne i s druge strane Šnapa pestnicom po obrazu, a onda korbačem po glavi. „Što to radiš, Marko?" — viče Šnap. „Perem se" — odgovara Mile. — Šnap ga tužio, a sud ga osudio na 45 K.

Hodočašće (proštenje) u Lurd u (Lourdes, Majci božjoj lurdskoj, u Francezkoj) spremaju slovenkki i primorski biskupi. Cieli bi put i boravak u Lurdu trajao 12 do 14 dana (tri dana u Lurdu), a trošak je proračunan za jednu osobu, i to za vožnju, stan i hranu, po prilici 255 K za treći razred (342 K za II. razr.). Tko od nas želi na taj put, može se prijaviti velč. g. popu Mati Poloniju u Krku u Istri, i to do Uskrsa.

„Naša Cajtung". Pod tim naslovom izašle su na fašnik u Sisku šaljive novine, koje vrlo zgodno predočuju, kakvi su židovi ljudi i Hrvati. Medju ostalim javljaju te novine i to, da „dne 16 februara bude se ga deržao veliki pučki skupćina u Sisek, kod koji bude govoril prvi naše politiker od Starčovec stranjke o javni i privatni poštenja, i kako se ga mora manipuliren, da se ga ne dojde u Lepoglava".

Za Macedonce poslala je „Domu" nar. čitaonica u Gradištu po g. A. Vargi 9.60 K. Mi smo to poslali „N. Listu" na Rieku.

Za Ruse poslao je g. Prebeg iz Mirnovca 2 K. I to smo poslali „N. Listu".

Ovaj je broj dogotovljen 28. velj.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka)

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu ‚Doma‘ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 5. | U Zagrebu, u četvrtak 17. ožujka 1904. | God. 5.

»Kako se mi moramo mučiti!«

„A mi se mučimo, kao niema živina, kao zmija na trnu!..."

Kako se često čuje ovakva tužba medju našim seljačkim svietom! A onda se obično dodaje: „A oni ništa ne rade, nego samo dobro debelo jedu i piju, a mi..." — Vi znate, koji su to „oni," koji „dobro debelo" jedu i piju.

Ne znam, što ćete mi reći, ali ja moram s vama ovu stvar na čisto iztjerati, pa pisao vam još sto puta o tom. Ja vam naime odmah otvoreno kažem, da — —

Ali ne ću ništa napried kazati, nego ću vam najprije razložiti, a vi onda, kako vam drago.

Mnogo sam puta mislio, vidite, na ovu stvar: Kako je to, da ljudi drže, to za prokletstvo božje, što moraju raditi?! Jest, ljudi drže, da je to baš prokletstvo božje. Kad sam bio mali, ja se tomu nisam čudio. Onda su me učili, kao i vas: da su prvi ljudi — Adam i Eva — da su sagriešili, a Gospod Bog ih je onda kaznio, i to ne samo prve ljude, nego i njihovo potomstvo do konca svieta. Ne samo to, što su prvi ljudi bili iztjerani iz raja i tako dalje, što vi sve znate, nego još i to: Da prvi ljudi nisu sagriešili, ne bismo se mi danas morali „mučiti," ne bismo morali raditi, ne bi nam zemlja rodila trnjem i koprivljem, nego bismo živjeli posve drugačije. Bog zna, kako bismo živjeli, — ali „mučiti" se ne bismo morali. „Prokletstvo božje," kako bi sviet rekao, ili bolje; osuda božja radi grieha — to je uzrok, što se čovjek muči na ovom svietu.

Nemojte misliti, da ću ja vama sada tumačiti sv. pismo. Ne ću. Ja sam htio samo, da vas sjetim na to, kako sviet misli, da je posao i râd — da je to „kaštiga" ili kazna. Toliko se sviet boji muke u poslu! Ljudi težaci i radnici misle, da je težački posao — na pr. oranje i kopanje — da je to najveća muka na svietu, i da bi oni bili blaženi, samo kad ne bi morali raditi. U drugu opet ruku misli težački sviet većinom, da je „gospodi" i boga-

tašima najljepše baš zato, što ne moraju ništa raditi. I baš iz ovoga mišljenja izlazi, mislim ja, najviše zla, jer iz ovoga mišljenja izlazi ne samo nezadovoljstvo, nego i jal i mržnja na sve one, koji ne moraju roditi, koji se ne moraju mučiti. Ali iz ovoga mišljenja izlazi i ono veliko i najveće zlo: što sve na svietu ide samo za tim, kako se ne bi moralo „mučiti," — kako ne bi moralo raditi! Što sve ljudi ne rade u svietu, samo da ne moraju raditi! Koliko se vara, koliko se prosjači, koliko se spekulira, mota i prevraća, — a zašto? Samo i samo zato, da se čovjek ne „muči," — da ne mora raditi.

Prosudite sami, pa recite, je li, nije li tako.

„Jest, tako je, — ali tko to može svietu zamjeriti, kad je istina, da je posao muka, pa nije čudo, da mu se čovjek ugiblje kao i svakoj muci. Ili ako baš i nije svaki posao prava „muka," ipak svaki čovjek voli ne raditi, nego raditi; i da je na volju svietu, te da ne treba živjeti, t. j. jesti, — Bog zna, bi li i jedan čovjek dobre volje radio! A ako je tako, onda se bome može i mora reći, da bi čovjek najzadovoljnije živio, kad ne bi morao raditi, te da bi to za svakoga bilo najbolje. Ne kažu po tom krivo, koji kažu, da je posao samo nevolja, „kaštiga" i pokora čovjeku, jer bi bez toga čovjek mogao vrlo lako biti. Zato i nije istina, što njekoji kažu, da je čovjek baš stvoren za râd, za posao i za muku! Kako bi bio za to stvoren, kad bi mu najbolje bilo bez toga! Što njekoji ono kažu, da je zdravo za čovjeka, ako radi, i da je to tielu potrebno, — to je samo jedna (kako bi u šali rekli Hrvati) — to je jedna slavoserbština, t. j. jedna mudra i fina laž, da se bedaci zasliepe, neka se i dalje za druge muče. Da je to samo prekuhana laž to se očito vidi po tom, što nitko od onih, koji kažu, da je zdravo raditi i da je to tielu potrebno, — što nijedan od tih ljudi ne će sâm da pljune u šake i da u poslu traži zdravlja, — nego svi ti samo dobro debelo jedu i španciraju; a za čudo, ako im se hoće zdravlja, ne mašaju se pluga ni motike, nego idu u toplice, ili na more, na „rivijeru", u Egipat — i Bog zna još, kamo! To je njihovo „zdravlje"! A mi drugi neka tražimo zdravlje — svijajući svoju grbu na ledjima i žuleći ruke! Nijedan još pravi radnik, koji sâm radi rukama, — taj nijedan nije još držao prodike: kako je to „zdravo" — raditi. Tako prodiču samo oni, koji i ne znaju, što je rad, posao i muka. Jednom riečju: Posao, rad i muka — to nije čovjeku po volji, to nije čovjeku po naravi, nego proti volji i proti naravi čovječjoj. I tko drugačije govori, taj ni sam sebi ne vjeruje".

Ovako biste mi mogli odgovoriti, a ja ću vama na to ovo: Istina je, da se sviet ugiblje poslu, ali nije istina, da je posao

najveća muka, i da bi čovjek bio blažen i srećan, samo kad ne bi morao raditi. Ne, to nije nikako istina. Nije po tom istina ni to, da je posao najveći uzrok nezadovoljstvu, nego je istina, mislim, ovo:

Ljude bije na svietu devedeset i devet nevoljâ, a stota nevolja — to je rad i posao; i ova stota nevolja — ona je svemu kriva, ali samo zato, što čovjek u poslu misli, da mu je posao kriv, što radi njega nema kada, da se rieši drugih nevolja, na koje bez prestanka misli. Dajte vi čovjeka riešite barem polovice njegovih drugih nevolja, riešite ga barem nepravde i bolesti, pa ćete vidjeti: ići će na svaki posao pjevajući! Ja sam to vidio, ja to znam. Osobito dajte riešite čovjeka krivice: dajte mu, da radi za sebe i za svoje, a ne da se muči za drugoga; dajte mu, da njegova muka da bude njemu, njemu i djeci njegovoj, — pa ćete vidjeti, hoće li se tužiti, da se muči. Hoće i onda mnogi, to je istina, osobito velika sirotinja; ali će svatko ipak i blagoslivljati svoju muku, svatko će se svojom mukom dičiti, — a sada ju samo proklinje.

Pa onda — dajte čovjeku slobodu: dajte mu, da radi po volji. A dok mu toga ne dadete, nemojte se čuditi, nemojte ni prigovarati, što mu se ne će raditi. Ta komu se na svietu hoće onoga, čega mu se ne će!? Imajte pamet, ljudi! . . .

Eto, to vam ja u kratko mislim o radu, o poslu i muci.

Kako je ptici to u naravi, da pjeva, tako je čovjeku u naravi to, da misli i da radi. Tko ne misli, taj i ne radi; i ako tko radi, a ne misli, toga sile na rad, taj ne radi po svojoj misli, — i za to će rad i muku proklinjati. Eto: čovjek je tako rob, i zato proklinje svoje robstvo, a ne proklinje posla, za koji je stvoren.

Vi se možda čudite, što ja kažem, da je čovjek rob. Da se toliko ne čudite, kazat ću vam ovo:

Vi ste čuli, a i u „Domu" čitali za piramide u Egiptu. To su vam grobovi, grobnice, u kojima su sahranjeni egipatski kraljevi. Vi nemate, štono je rieč, ni pojma, kolike su to zgrade, kolika je to hrpa i gomila kamenja: jedna je od njih široka i duga dolje do 310 koraka (233 metra), a onda je u visini sve to uža, dok se ne digne na visinu od 145 metara! Pomislite vi sada, koliko je trebalo muke, dok se je toliko kamenje sneslo na hrpu i diglo u tu visinu! Koliko sam mogao u brzini izračunati, ima u toj piramidi oko deset milijuna (10,000.000) komada kamenja! Uzmemo li sada, da je sa svakim kamenom, koji je po prilici jedan korak dug i širok, a nješto niži, — da je sa svakim takvim kamenom imao jedan radnik posla čitav dan, dokle ga izlomi, izkleše, doveze i digne na mjesto, — što mislite, kako bi dugo morao

raditi taj radnik, kad bi sam radio? — Morao bi raditi najmanje 33 tisuće godina dan na dan! A uzmimo, da mjesto jednoga radnika radi tisuća (1000) radnika, to bi tisuću radnika moralo graditi onakvu piramidu najmanje trideset godina! A sve je to malo računano! Prava je istina, da je oko piramidâ na tisuće ljudi radilo za čitavoga života jednoga vladara-faraona!

Pitam ja sada: A čemu se je to gradilo? — U slavu i u čast vladaru ili faraonu, u slavu i čast njegovu poslie smrti! Tko je od tolike muke imao ikakvu korist? Je li itko mogao raditi taj posao po svojoj volji? — Nije. To je radilo roblje, pusto roblje!

A to je samo jedan veliki primjer iz davnoga vremena. Mnogo bolje nije bilo ni poslie. U kršćansko vrieme u Evropi gradile su stotine i stotine naroda kule i gradove svojoj gospodi. I danas vidite ruševine i podrtine njekadašnje narodne muke.

„Ali danas ipak nije tako“ — mogao bi tko prigovoriti. Istina je, nije baš tako. Ali da vam spomenem velike radnje i gradjevine: velike priekope (kanale), pa željeznice, onda kuće u gradovima, te da vam stanem razlagati, kako radnik dobiva od toga posla samo toliko, da jedva životari; pa da vam stanem potanko razlagati, kako danas osim seljaka nema gotovo radnika, koji bi radio po svojoj volji i za sebe; da vam i za seljaka kažem, kuda ide njegova muka, ako se dobro promisli, — onda biste se brzo sa mnom složili i rekli: Bome nije čudo, što sviet proklinje rad, posao i muku! A ne proklinje je, velim i opet, zato, što je muka, nego zato, što mu je proti volji i što se ne muči za sebe.

U jednu rieč: Ne činite drugomu, što ne želite, da vama drugi čini, — t. j. nemojte daviti i na njem jahati, nego mu dajte volju, dajte mu slobodu. Čovjek nije čovjek, dok nije slobodan, dok ne radi, što hoće. Neprijatelji dobra i slobode izvraćaju rado ovu misao te viču odmah: „A kud ćemo doći, ako bude svatko radio, štogod hoće!“ — Ali nije tako! Ne treba, da čovjek radi, štogod hoće, nego da radi, što hoće, t. j. da ne mora raditi, što ne će. A to je velika razlika! Ne moram ja raditi baš sve, štogod hoću, ali mogu ipak raditi samo ono, što hoću: ako ne mogu i ne smijem jedno, što bi htio, uzet ću drugo, što hoću, a i mogu i smijem.

Sloboda se čovječja najviše očituje baš u radu. To je posve naravski, pa zato se sloboda i traži riečima: Dajte mi, da radim, što hoću. I kad se to čovjeku dade, onda zbilja radi. Ciela ona velika borba, koju danas vodi radnički sviet za svoju muku, — to je najdostojnija borba. U toj se je borbi već mnogo postiglo. A kad se postigne sve, što je moguće i pravedno, — vidjet ćete, hoće li se sviet tužiti: „Kako se mi mučimo!“ — Ne će, jer će se mučiti po volji i za sebe.

»Izvadio program iz srca naroda.«

„Hrvatskomu narodu ne će biti bolje sve dotle, dok čitav narod ne prihvati jedinu spasonosnu misao, to jest program neumrloga svoga sina Antuna Starčevića; program, štono ga je Starčević izvadio iz srca i iz duše samoga naroda“.

Nebrojeno puta čule su se ove rieči na zabavama, sastancima i u saboru, a nebrojeno su puta i napisane. — „Nema nam spasa bez programa Starčevića, a to je program, kojega Starčević nije sam izmislio, nego je to program, što ga svaki Hrvat nosi u srcu“ — i tako dalje i tako dalje. Na stotinu se načina kaže ista ova misao.

Ne ću sada pitati: Kako to, da drugi put opet čujemo, da je pok. Starčević bio narodni mudrac, koji je velikim svojim umom pokazao narodu put do sreće, do spasa? — Što se govori i piše ovako, po tom se vidi samo to, da se govori svašta. Ne velim to zato, što bi mislio, da je to baš veliko zlo, što ljudi svašta govore, što se jedno s drugim ne slaže. No kad se koja liepa rieč i glas toliko i tako raširi po narodu, da u taj glas mnogi vjeruju, a ne misle: je li to moguće, ili nije, pa kad radi toga možda naopako rade, jer vjeruju, što nije istina — —

„A što nije istina? Zar nije istina, da svaki pravi Hrvat — —!“

Doći ćemo već i na to. Sad hoću da kažem ono do kraja. — Ljudi naopako rade, kad vjeruju nješto, što nije istina. I ne samo da naopako rade, nego i jedan drugoga krivo sude, — kad jedan vjeruje, a drugi ne vjeruje. Ako je gdje tako, onda je zlo, kad se koješta govori i piše, što ne može biti. A evo, što ne može biti:

Ne može biti, da je pok. Starčević svoj program izvadio iz srca i iz duše narodu. Ne, na veliku našu žalost, — to ne može biti. Ja sad ne ću spominjati svih onih učenih i preučenih stvari, što je pok. Starčević pisao, i to mnogo puta vrlo mudro. Za te stvari svatko zna, da Starčević nije toga mogao naučiti od naroda, t. j. da on toga nije izvadio iz srca i iz duše narodu. To je očito, jer narod nije nikad ni čuo za one stvari.

„Pa za sve to nitko i ne kaže, da je to Starčević od naroda naučio, nego se to misli tako, da je Starčević naučao ono, što želi svaki Hrvat, t. j. da Hrvati budu svoji i slobodni, da Hrvatska bude Hrvatom, kako se ono kaže. A to je istina, da je Starčević to naučao, i da to želi svaki Hrvat. To ne može nitko poreći.“

No to je baš ono, da se na žalost i to može poreći, jer —

„Da! Može se i to poreći, jer ima na žalost slavoserbah i prodanih mešinah, koje ne žele, da Hrvati budu svoji i slobodni, nego misle i rade samo to, da hrvatski narod bude tudji rob i

sužanj, a Hrvatska da ne bude Hrvatom, nego svakomu tudjincu, kojemu su ju oni za mastne službe prodali. Jest, jest, tako je, moj slavoserbe! Idi ti — —"

Idem ja, da vam razložim, kako imadu krivo, koji ovako govore.

Kamo sreće, kad bi svaki Hrvat želio, da Hrvatska bude Hrvatima, t. j. da Hrvati budu svoji i slobodni!

Ali kad bi to bilo, Hrvati bi već davno bili svoji koliko-toliko. Ne velim ja, da su Hrvati najgori ljudi, te da su oni jedini narod, koji sebi ne želi dobra. Ali je stara i istinita rieč: Za što ne znaš, za to i ne pitaš, t. j.: toga i ne želiš. Tako je i u ovoj stvari. Da vam to razložim, čujte ovo:

1. Velika većina Hrvatâ ne zna, što su Hrvati, kakvi su i koliko ih ima.

2. Velika većina Hrvata ne zna, što je to, kad se kaže: „Hrvatska Hrvatima", ili kad se kaže: „slobodna i ujedinjena Hrvatska".

3. Velika većina hrvatskoga naroda ne zna posve ništa o tom, kakva je Hrvatska bila njekada, i vriede li i danas stare njezine pravice, i kakve su to pravice.

4. Većina naroda ne zna, bi li narodu bilo bolje, kad bi Hrvatska bila slobodna i ujedinjena, i zašto bi mu bilo bolje.

5. Većina Hrvata ne zna, kojim bi se putem i načinom moglo doći do toga, da Hrvatska bude ujedinjena i slobodna.

Sve je ovo u kratko program „stranke prava", a svega toga narod ne zna. A kad narod toga ne zna, onda ne može biti, da je pok. Starčević taj svoj program izvadio iz srdca i iz duše narodu. Da to i bolje razumiete, spomenut ću vam jedan primjer. Program stranke prava kaže na pr., da su muslimani ili „turci" u Bosni i Hercegovini, — da su to pravi i najčišći Hrvati; a ostali narod toga većinom ne zna, već naprotiv drži i bosanske „turke" za Turke, ruga im se, a ponajviše ih i mrzi, kao što opet tî „turci" zovu ostali narod „vlasima" ili „švabama". Seljaci u ravnici zovu Ličane „vlasima", a Ličani njih „kranjcima" i „madžarima". Nemojte misliti, da ja mnogo držim do toga, što se ovako ljudi iz jednoga kraja drugima rugaju. Ne to. Ruga se i jedno selo drugomu, — pa ništa zato: oni svejedno znadu, da su svoji. Ali kad je govor o „turcima", „vlasima", „kranjcima", „madžarima" i t. d., — to je druga stvar, jer se tu vidi, da se taj narod ne pozna medju sobom, da jedan drugoga drži za stranca, a možda i za neprijatelja. A sav onaj narod, koji se nikako ne pozna, nego se pače mrzi, — sav bi taj narod trebalo skupiti u jednu državu, pod jednu vladu. Tko će to učiniti? Hoće li to učiniti sam narod?

Želi li to taj narod? Po čem se vidi, da to narod želi? Odgovorite sami.

A još je gore, kad se pita za one druge stvari. Gdje narod znade štogod o tom, kako su hrvatski velikaši izabrali za kralja prvoga Habsburgovca, ili kako su prihvatili „pragmatičku sankciju"? Narod o tom nema ni pojma. Pa kako se onda može reći, da je taj program izvadjen iz srca i iz duše naroda? A nema starčevićanskoga programa bez „cetinskoga izbora" i bez „pragmatičke sankcije". Što je to jedno i drugo, to je narod čuo od gospode, a nisu gospoda čula i naučila od naroda.

„Sve je to moguće. Ali se ipak ne može kazati, da narod sam sebi ne želi dobra".

A — to je nješto posve drugo. Narod želi sebi dobro, to je istina; ali on pri tom ne pita ni za Hrvate, ni za Madžare, ni za Niemce i t. d., nego gleda da se rieši svoga tlačitelja, pa bio to Niemac, bio Hrvat. Narod želi slobodu i ljudski život, — i to je sve, što se od njega mogu i gospoda naučiti. A da bi se gospoda mogla od naroda naučiti kakav „politički program", — to je prosto nesmisao, štono je rieč. Gospoda, ako imadu srca i dušu, mogu se od naroda naučiti, kako je narodu zlo i kakvu pravicu hoće, a sve ostalo treba da se narod uči od gospode. Posebice pak treba da se narod uči od gospode to, kako je narodnomu zlu kriva i politika, pa kako treba politiku voditi, da bude narodu na dobro.

Tako vam je ta stvar. Nije istina, a nije ni moguće, da bi neuki narod, kao što je naš, nosio u srcu i u duši kakav „politički program"; a ako je tako, onda nije istina ni moguće, da je tko bilo kakav program izvadio iz „narodne duše". To je samo prazna rieč, i tko ju kaže, taj možda dobro želi, ali malo misli, a možda gdjekoji i spekulira pred narodom, tobože: ovo je vaš program, izvadjen iz vaše duše, mi smo za taj vaš program, a vi ste proti nama! Ali tko hoće da narodu kaže istinu, taj treba da mu kaže ovo: Politički program sastavljaju i stvaraju svagda i svagdje učeni, školani ljudi, a onda se taj program širi po narodu: narod uči program od gospode, a ne uče ga gospoda od naroda. Dosta je, ako je program tako zamišljen, da bude na korist narodu, kad jedanput od programa postane istina.

A u ovoj stvari, što se tiče političkoga programa, u tom su naši politički ljudi učinili, što su mogli i znali. Što nam hasni kriviti koga, što nismo učinili više, i što nam je narod u toj stvari gotovo posve neuk? Ništa ne hasni. Učinimo bolje i više mi, koji mislimo, da bolje i više znamo i možemo. A učiniti se ima u toj stvari mnogo, vrlo mnogo.

Naši »kućarci« (»prnjari«, »canjkari«, »bobkari«).

„Ide prnjar!“ — Da, ide „prnjar“: vuče se preko plota s onom velikom i težkom torbom na ledjima, s okovanom debelom batinom u ruci — kojom se brani od seoskih pasa — ide, a žene se već kupe i za čas će oko njega biti cieli vašar. Postavio došljak torbu na stol, razvezao ju te vadi: rubce (marame), „cajg“, vunu, konce, igle, prstenje, sapun i još kojekakve sitnarije. A oko njega sviet, najviše žene, mlade žene, pa djeca. Muž dolazi riedko koji blizu: to je ženska trgovina.

To je naš prnjar. Gdjegdje ga zovu „canjkar“, preko Dunava u Bačkoj — i tamo dolaze! — tamo ga zovu „bobkar“ i još njekako čudno na madžarsku. Gospoda im kažu „kućarci“, jer idu od kuće do kuće. Gdjegdje se čuje rieč „hauzirer“, što po njemačku znači baš „kućarac“.

Koliko ja znam, pametni ljudi na selu ne trpe prnjara. Tko je u dug natjerao mnogu kuću, ako nije prnjar?! On je sve malo po malo odnio iz sela stotine i stotine, a mjesto stotinâ ostavio rubce, predjicu i drugo koješta, što treba za žensku gizdu. Stotina ga je već ljudi, osobito muževa, proklelo — toga prnjara.

I doista, kad se ja sjetim toga prnjarskoga pazara i vašara, — znate li, što mislim? — Mislim na one divljake tamo u Africi pa na ostale narode u Aziji, kojima ljudi iz našega svieta, iz Evrope, donašaju kojekakve sitnarije, koje ovdje nisu ni za djecu. Mislim na to i ljutim se. Stotine i stotine godina, mislim ja, živio je naš sviet bez tih rubaca i končaca, bez toga „cajga“ i koješta drugoga, a sada eto prnjara s tom novom robom. Mislio bi čovjek, da se nitko ne će ni ogledati na te kojekakve krpe i dječje igračke, — ali bi se prevario: grne sviet i kupuje! Iz početka je prnjar zadovoljan prnjama: daj ti njemu svojih starih prnja, on će tebi dati nove robe. Pa tko ne bi dao prnjâ! Što će ti prnje? — A za malo nema više ni onih „dobrih“ starih prnja, onih lanenih, konopljanih (od kojih se pravi najbolji papir!), nego sve prnje od pamuka i predjice njekakve, kojih ni prnjar ne će, nego traži novaca. Traži i dobije! Dok je išlo za prnjke, kako tako: prnjar dade za mnogo prnjaka malo robe, — ali zato su ono stari prnjci, „koji nisu ni za što“ (za prnjara su dobri!), a „roba“ je nova i liepa. Ali kad je mjesto prnjaka trebalo dati novaca, — koliko ćeš dati? Toliko, koliko prnjar cieni! Što ti znaš, kakva je ciena toj novoj robi?

I tako su prnjari dugo vremena dobro pazarili, a gdjekoji došli do novaca, a po tom i do imetka. Ja sâm znadem za dvojicu, koji su tako hodali s torbom po selu, a onda se nastanili u stranom selu, te su danas prve gazde.

Rekoh, da su se ona dvojica nastanila u „stranom“ selu, pa ćete me možda pitati: A odkuda su ti prnjari? Kakvoga su oni naroda? — To je poglavita stvar, radi koje sam počeo ovaj razgovor.

U mojem kraju u dolnjoj Posavini, govorili su ovim prnjarima, da su „kranjci“. I zbilja ima medju njima i kranjaca, t. j. ljudi iz slovenske Kranjske, tamo gore uza Savu. Ali ih ima mnogo i iz banske Hrvatske, tamo iz kotara delničkoga blizu kranjske granice, pa i govore kao kranjski i zato ih drugi Hrvati i zovu Kranjcima. No bili iz Kranjske, bili iz banske Hrvatske, svakako su naši ljudi, koji ne mogu doma živjeti, nego idu ovako po svietu za zaslužbom. Pa baš zato, što su to naši ljudi, započeo sam, kako rekoh, ovaj razgovor.

Vi ste stalno čuli, a već ste i u „Domu“ mogli čitati, da smo mi Hrvati vrlo dobre sluge svakomu tudjinu. Kaže se, da smo mi osobito dobri soldati, i to je istina. Ali ovi kućarci ili prnjari pokazuju, da smo mi i za drugi posao, za trgovinu, samo je i opet istina, da i u toj stvari služimo tudjincu. Ne znam, sjećate li se, što sam već i u „Domu“ spomenuo, kako je sviet danas pun robe, što se radi u tvornicama (fabrikama). Tê robe ima previše za domaću potrebu, pa za to Englezi, Francezi, Niemci i drugi narodi, koji imadu mnogo tvornicâ i mnogo robe, gledaju na svaki način, kako bi tu svoju robu proturali u sviet, kako bi svojoj robi našli tržište ili stovarište, t. j. gdje bi tu robu mogli prodati. Kazao sam vam već i to, da se radi toga vode i ratovi. Zašto je bio kitajski rat pred njekoliko godina? Zato, što su Kitajci (Kinezi) počeli tjerati od sebe tudjince! I moralo je doći do rata, i Evropa je prisilila kitajskoga cara, da svoje gradove na moru otvori evropskoj robi i trgovini.

U našim zemljama, pa ni dalje na istoku: u Srbiji, u Bugarskoj i t. d. nema još tvornica, pa zato najbliži susjedi naši: Niemci i madžarski židovi svakako gledaju, da svoju robu proturaju i razprodadu kod nas i u bratskim zemljama, u Srbiji i u Bugarskoj te na čitavom Balkanu: od Trsta do Carigrada i na jug do Soluna. A da im to bude lakše, našli su se opet Hrvati, da im služe: to su ovi kućarci ili prnjari, koji na izmučenoj svojoj grbi raznašaju tudjinsku robu po svom narodu.

Reći ćete možda: „Pa i oni kod toga služe“. — Istina je, i oni nješto zasluže. Ali je to nješto gotovo ništa prema onomu dobitku, što od toga imadu tudjinci. Prije svega treba znati, da Niemci (iz Beča i iz kajzerove države) šalju ovamo k nama najlošiju robu, koja se drugdje ne može lako prodati. Eno vam i u Zagrebu „bečkih bazara“, a u njima sama loša i nikakva roba.

A kod nas se sve to prodade pod sladki med: odoše dobri naši novci za lošu robu! A onda naš kućarac kupuje tu robu iz takvoga „bazara“ (pazara), ili od kakvoga drugoga trgovca (ponajviše židova), tako da naš kupac mora za tu lošu robu platiti dvostruki dobitak: veliki dobitak trgovcu-židovu, a manji dobitak kućarcu, koji ga bome krvavo zasluži, lomeći svoja pleća pod težkom torbetinom, s kojom se provlači preko grabâ i plotova. Tako se on jadan kini i muči daleko od doma, tako on sabire novčić po novčić, deseticu po deseticu od naše lude sirotinje, da to onda saspe u tudjinski žep!

To su vam naši kućarci ili prnjari: dobre sluge za tudjina! To vam je sudjeno svakomu neukomu i neuredjenomu narodu: da sâm pomaže tudjinu, da ga što lakše odere i oguli. Naši ljudi pomažu eto, da rodjenoj svojoj braći narinu lošu tudjinsku robu. Nije im zamjeriti, jer i oni hoće da živu. Znadu i oni barem to, da od njihove muke imade najviše koristi trgovac-preprodavač. Ali što će! Živjeti se mora.

No nisam ja ovoga razgovora napisao, da obranim naše kućarce. Meni je naprotiv na misli to, da ovako dobri trgovci upotriebe svoju muku na veću korist sebi, a i narodu svomu. No za to danas nema više mjesta.

Mali razgovori.

Politika.

Bi li s Talijanom, ili s Madžarom? — Nedavno je „Dom" nješto spomenuo, da se kod nas sprema nova velika politika, naime to: da su se naši u Dalmaciji pomirili s Talijanima i talijanašima. Nije od onda prošlo mnogo, došli su izbori na Rieci (pri moru), i tu su se naši složli s Madžarima — a proti Talijanu. I naše novine sad pišu, kako je to dobro. Ja mislim, bilo ovako ili onako, da nije dobro svaki čas mienjati prijatelje, nego treba zrelo prosuditi, s kim je bolje: s Madžarom, ili s Talijanom, pa se onda toga i držati.

Ovo nije mala stvar, pa se zato valjda naši političari nisu do danas odlučili, na koju će stranu. Ima ih naravski, koji će reći: „A što to treba prosudjivati! Najbolje i proti jednomu i proti drugomu!" — Ali to ne samo da nije politika, nego to nije razborito ni za običnu pamet. Nas Hrvata ima malo, pa kud ćemo, ako budemo sa svih strana imali same neprijatelje? Od toga nema ništa. Zato bi naši političari morali to pitanje dobro uzeti na oko. Budemo li se mi morali boriti na tri strane: proti Niemcu, proti Madžaru i proti Talijanu (a njeki bi htjeli još i proti Srbljinu), mi ćemo biti svagda potučeni. Da nas ima i deset puta toliko, tako ne bismo smjeli raditi. Tako ne radi nijedan narod.

„Pa što ti onda veliš: s kim ćemo?"

To nije lako kazati, dok se sve ne prosudi. Kad bi moglo biti po srcu, ja bih najvolio — sa svima liepo i mir. Ali to ne ide. — Drugo bi bilo ovo: Tko ima pravo, s njim ćemo i mi. Ali što ćeš, ako nijedan ne će pravo, nego obadva hoće nama krivo?! — Dalje kažu njeki, da je bolje držati s jačim, a drugi opet uče: drži sa slabijim proti jačemu po onoj: Dva loša ubiše Miloša — A oni najmudriji kažu: Od koga imaš više koristi, s njim se složi.

Svaki od ovih kaže nješto pravo. Ali i za svaki ovaj nauk treba još mnogo znati. Hoćeš li na pr. da se držiš onoga nauka, da se treba složiti s jačim, pita se: A tko je jači? Je li jači Madžar, ili Talijan? Za onaj drugi nauk pita se opet: A od koga bismo mi mogli imati više koristi: od Madžara, ili od Talijana? — Jednom riečju: Politika nije šala; tu treba svašta znati.

No ja vam danas ne ću i ne mogu svega toga razložiti, nego ću vam reći u kratko ovo:

1. Niemci će biti, kako se po svem vidi, neprijatelji Slovjenima, dakle i Hrvatima, Bog zna, do kada. Madžari opet, kako se po svem vidi, hoće da budu veliki i jaki i više, nego što mogu, pa koliko ne mogu sami, pogodili su se s Niemcima. Tu dakle nema pitanja, što nam treba misliti za Madžare, osobito kad se sjetimo, kako oni postupaju sa Slovacima i Hrvatima u Ugarskoj, pa kako se vladaju prema Hrvatskoj.

2. Ne može se misliti, da bismo mi Hrvati odbili Talijane sasvim i posve od naše morske obale: oni su tu preko tisuću godina uz nas, pa niti oni makoše s mjesta nas, niti mi njih. Nama je sudjeno, da se s njima tu pogadjamo: oni na jednoj, mi na drugoj strani mora; oni će se zalietati k nama, mi po malo k njima.

3. Madžari su daleko od mora, oni sami ne mogu tu ništa, nego samo po volji ili Hrvatâ, ili Talijanâ, ili po volji jednih i drugih; no proti volji i jednih i drugih — ne mogu Madžari pri moru ništa. Drugim riečima: Ako se Hrvati slože s Talijanima — —

„Dobro. Ali ako se Talijani slože s Madžarima, kako se već više puta i jesu? . . ." E, onda je, naravski, zlo po nas, osobito ako smo i sami tomu krivi. No ima i proti tomu lieka, — ali o tom drugi put.

Narodno gospodarstvo.

Hrvatska poljodjelska banka. Stariji „Domovi" čitaoci svakako se sjećaju, koliko je u „Domu" pisano za hrvatsku poljodjelsku banku i za hrvatske seljačke novčane zadruge još onda, kad banke nije ni bilo, pače i onda, kad na banku nije nitko ni mislio, ili barem nije nitko o tom pisao. Kako je urednik „Doma" bio medju onima, koji su banku slagali i osnivali, bilo je u „Domu" više bilježaka i viestî o tom poslu, pa su se mnogi obraćali na „Dom", koji su htjeli da što saznadu o toj banci, osobito pak oni, koji su htjeli da osnuju hrv. seljačku zadrugu.

No sve se to najednom promienilo: „Dom" nije više pisao ni o banci ni o zadrugama — ni rieči. Kako to? Zašto to? — Ovako i zato: Dok banke nije bilo, nego ju trebalo tek stvoriti i narod uputiti, što je to, dotle je „Dom" pisao o svem tom po svojoj glavi, kako je najbolje znao. I tomu nije nitko prigovarao. A i tko bi? Budi bez zamjere kazano, „Dom" je držao, da je i on pomagao banku stvoriti, jer nijedan drugi list, koji ulazi u narod, nije toliko naroda upućivao o toj stvari. Tako je njekako došlo, da je „Dom" pisao o banci kao o svojoj stvari, pa da mu nitko i nema pravo prigovarati i u to se miešati. No kad je banka bila gotova, reče uredniku „Doma" jednoga dana jedan upravitelj nove banke, i to njekako strogo, kao gospodar: „Čuješ, ti više ne ćeš smjeti pisati o banci, što budeš ti htio". — Ja sam samo u čudu gledao, malo se zamislio, a onda kazao: „Do-o-o-bro". I „Dom" više nije pisao o hrvatskoj poljodjelskoj banci.

„Ti više ne ćeš smjeti pisati o banci, što bi ti htio". — Zašto? — pitam ja sam sebe. — Prvo zato, što . . . što . . . što bi se moglo mi-

sliti, da tu ima i još tko drugi rieč osim onih, koji su u banku dali *novaca*, i koji su joj sada gospodari. A to ne ide tako. Što ima s bankom na pr. „Dom", ili koji drugi list?! Banka je banka. Ona ima — kao i svaka druga trgovina i posao — ona ima svoje „poslovne tajne", koje ni na koga ne spadaju, a najmanje na novine. Što imadu novine s bankom!? To se razumije kao „dva puta dva je četiri", da banka ima svoje posle, za koje nikoga nije briga, i koji se ne viešaju na veliko zvono, pače se ne viešaju ni o zvonce. To je barem jasno. — A drugo zato, što... što bi „Dom" mogao napisati, da je Hrv. poljodj. banka — da je ona „naša", t. j. da nije madžaronska. A to nije potrebno. Što to treba trubiti, da je ta banka „naša"! Kad bi se trubilo, da je banka „naša", mogao bi tko pomisliti, da je i njezin predsjednik „naš", da su i svi upravitelji banke „naši", napokon, da su „naši" i oni, koji su za banku dali najviše novaca. A to baš ne bi bilo svakomu od ovih drago, da se to misli. Pa onda zašto bi se to vjesilo na veliko zvono, da je to „naša" banka? To za banku nije zgodno. Banka je banka; ona daje novce uz kamate i uz dobru sigurnost, i — ništa više. Pa zar to nije dosta? Svejedno je, je li banka naša, ili nije, samo kad dade novaca. Za banku i nije politika. U to se banke ne miešaju. Banke imadu svoj posao: davati novce, primati kamate, parcelirati imanja, a politika — to nije bankin posao. Tko je vidio banku, da se bavi politikom! —

I tako dalje — mislio sam ja, kad mi se reklo, da ne smijem pisati o banci, što ja hoću. Je li sve ovo ovako, ja ne znam, ali sam uvjeren, da sve ovo nije daleko od istine, kao što sam uvjeren, da to nije dobro. Kazat ću vam u njekoliko rieči, zašto to nije dobro.

Kad se je banka slagala ili snovala, na sva se je usta govorilo i pisalo, da je takva banka potrebna i nuždna zato, što narod propada; a propada narod zato — tako se govorilo i pisalo — što vlada ni domaća ni zajednička (u Pešti) ne čini, što bi morala činiti. Jest, zajednička vlada dala je i posebni zakon za „vjeresijske udruge", u kojima će seljak lakše doći do novca. No baš na te udruge pokazivali su osnivači banke prstom i govorili i pisali: to nije *naše*, mi hoćemo svoje udruge. — Ovo ne može nitko poreći, kao što ne može nitko poreći, da je to politika. A sad najedanput: Banka je banka, banka nema posla s politikom! No ako banka nema i ne može imati posla s politikom, — zašto smo onda svi skupa varali narod, da će mu ta banka biti spas itd.? Ako se radi samo o novcu (novac je novac!), zašto narod ne bi išao u „vjeresijske udruge", kad ni tamo novac nije mnogo skuplji?

No da se pravo razumijemo, treba da vam kažem ovo: Ja dopuštam, da za nijednu banku nije politika. Zbilja je istina: Banka je banka. I baš zato, što banka nije drugo, nego banka, — baš je zato grieh trubiti, da je ova ili ona banka „za narod", da će spasiti narod itd. *Banka je banka*. Svaka će banka na svietu utjerati od naroda, recimo, na 176.000 još 32.000 i natjerati ih u žep židovu, ako ima nade, da će i za sebe utjerati od naroda barem još toliko profita, tako da narod plati svega blizu 40% (40 od 100) profita. Nije zato čudo, što je to učinila i „Hrv. poljodjelska banka". Kad se je tomu prigovorilo, sasvim je naravski, da su i upravitelji „Hrv. polj. banke" odgovarali: „Tako se radi".

Ako se ovako radi i ondje, gdje se toliko govori „za narod", onda nije čudo, što čovjek gubi vjeru u to, da bi kakva banka pomogla narodu. Nije to u ostalom prvi put, što smo se mi Hrvati prevarili, kad smo se nadali spasu od jedne — banke. Mogu i banke nješto, ali samo onda, ako u njima ima i — ljudî. A samo ime, pa zvala se banka ne znam kako liepo, — samo ime ne znači ništa. I onako je banka samo banka, jedna kao i druga; a kad su još ljudi u njoj, kako ne treba, onda pogotovo. — Ne čudite se zato, što je i „Hrv. polj. banka" poslie onoga čina s onolikim i onakvim profitom — za sve nas samo — banka i ništa drugo.

Kazao sam vam sve ovo zato, što je nedavno na skupštini „Hrv. polj. banke" bilo prigovora i velike buke baš radi onoga profita i još radi kojećega. Poslie te buke odpustila je banka dva svoja službenika: ravnatelja dra Korporića i nadzornika dra Krištofa. Zašto — to znadu upravitelji banke; ostali naš sviet zna za ove ljude, da su *naši*. Mjesto dra Krištofa, kojega zacielo mnogi poznate, namjestila je banka još prije njekoga Majnarića, koji je preko 20 godina bio pod Khuenovom vladom obćinski bilježnik, a uza to je postao imućan čovjek (kao i njekoji drugi obć. bilježnici). Je li i taj „naš", prosudite sami — i ne zamjerite, što sam vam tako dugo dodijavao kazujući vam i ovu našu žalost.

Svaštice.

„**Sveto pismo**". Sjećam se još danas jednoga dogadjaja iz svoga djetinjstva. Pokojna moja draga majka, Bog joj dao duši lako, donesla jednom, kad se vratila s puta, baš iz Zagreba, malu knjižicu nama djeci, koji smo znali čitati. Mala je to bila knjižica, ali dosta debela, a u njoj sve drobna, drobna slova. Kaže majka, da je to *sveto pismo*. Tako joj rekao čovjek, koji joj knjigu ponudio i prodao, a imao još takvih knjiga pun koš: nosio ih okolo i prodavao — po 27 (sjećam se dobro) novčića.

„Sveto pismo!" — mislim ja i otvorim prvu stranu i čitam:

Novi Zavjet Gospoda našega Isukrsta. „Je li to sveto pismo? Je li to ono sveto pismo — —"

Kažem ja ljudima u selu, da imam sveto pismo. „Pa da bi se sveto pismo moglo dobiti za 27 novčića! Pa da bi sveto pismo prodavao njekakav potepuh, kramar, možda i židov!" — Tako su govorili ljudi. „Gdje bi ti došao do svetoga pisma! Misliš ti, da se sveto pismo daje komugod u ruke!"

Jednom riečju: nitko nije vjerovao. Po onom, što sam ja čuo od ljudi za „sveto pismo", nisam ni ja mogao vjerovati. Ali ja vam ne mogu pravo kazati, što su i kako su ljudi govorili o svetom pismu, t. j. ja u malo rieči ne mogu izreći, koliko su ljudi držali do sv. pisma. Jedno je stalno, a to je: Nitko nije vjerovao, da bi komu od njih moglo doći u ruke sv. pismo, da on na svoje oči vidi i znade, što tamo piše.

Za tu se stvar dočulo i u našoj školi: da njetko ima sv. pismo. Kad nam je na to „gospo'n mladi" (vjeroučitelj ili kapelan) kazao, da to ne može biti, i ako tko ima takvu knjigu, neka ju samo baci u peć, — ja sam bio uvjeren, da mala ona knjižica zbilja nije sv. pismo.

Ja i danas imam tu knjižicu, i danas znam, da je ona zbilja sveto pismo, t. j. *Novi zavjet* itd., kako na njoj i piše. Danas znam i to, kako takve knjižice dolaze u sviet, a i koješta drugo, pa ću vam u kratko i kazati. A došlo mi je to na pamet, kad sam ovih dana čitao, da su Englezi poslali u Japan pol milijuna (500.000) komada „sv. pisma" u japanskom jeziku i badava to razdavali japanskim vojnicima: neka se tobože širi evropska „kultura" medju njima.

To je stara stvar, starija od 100 godina, što Englezi šire po svietu sv. pismo u svakom jeziku na svietu. Kod njih već ima dugo „britsko i svjetsko biblijsko družtvo", koje je do sada turilo u sviet preko 130 milijuna knjiga sv. pisma. Poslie Engleza počeli su i drugdje osnivati takva družtva (u Švicarskoj, Njemačkoj itd.), koja prodaju sv. pismo

za male novce. Bilo je takvo družtvo i u Ruskoj, te je izdalo sv. pismo u 30 različnih jezika. No ruska je vlada zabranila tomu družtvu, da širi sv. pismo, ali je car Aleksandar II. to opet dopustio pred 40 godina. Kako je danas u Ruskoj u toj stvari, to ne znam; ali da ruski popovi toga rado ne gledaju, to znam.

Je li kakva korist od toga, što se toliko tih knjiga sv. pisma širi u narod, to se gotovo svi slažu u tom, da je korist mnogo manja od troška za tu stvar. Englezi barem, koji toliko čitaju i šire sv. pismo, nisu baš najbolji ljudi, pače ih mnogi računaju medju najgore. I naš se je pokojni Šenoa ljuto narugao „gospoji Evropi", kad joj ono kaže:

„Ti šalješ spasa knjige svete.
U strane ljudožderske sviete",

a tu, kaže dalje, gdje ti brat pogiba na turskom kolcu, — tu se Evropa i ne miče. (A mislio je naš Šenoa na jadnu našu braću kršćane u Hercegovini za rata god. 1875.)

Ja takodjer mislim, da od čitanja sv. pisma nema neuk čovjek mnogo hasne, premda ja ne bih ni kratio, da se čita. Rimska Crkva nije danas za to, da sv. pismo čita tkogod i bez pazke, pače je to, mislim, i zabranjeno. Stari su kršćani znali i morali znati mnogo iz sv. pisma na pamet.

»Domovim« prijateljima.

Za „Dom", da bi izlazio svake nedjelje, javilo se do sada toliko prijatelja, koji bi unapried platili po 10 K, koliko se ja nisam ni u snu nadao. A nisam se nadao zato, što poznam naše ljude: teško se giblju, a uza to misle: „A, pa što! I onako nitko ne će, a što ću ja sam!" A ne treba tako misliti, nego onako, kako i piše jedan prijatelj: „I sa mnom je jedan više." — Tko dakle može, a misli, da bi to dobro bilo, neka se požuri, pa bismo možda već od 7. broja mogli početi svake nedjelje.

A još bolje bi bilo, da se prijatelji prijave, ali da tu misao ostavimo za drugu godinu. Za ovu godinu bilo bi bolje, da se svatko postara, kako bi se „Dom" što više proširio. Sad, kad je prošla trećina godine, trebalo bi platiti samo 2 K, pa ćeš dobivati „Dom" do konca godine. Već od 6. broja imat će „Dom" liepih slika iz svih naših krajeva (osobito iz Bosne), pa iz Srbije i Rusije, a i iz Japana. Slike su već naručene i pogodjene.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Politički vodje u Zagrebu opet su se razišli. Sjećate se, kako je ono pred Božić zastupnik Bresztyenszky javio, da ne će više da bude predsjednik „hrv. stranke prava". Na to je i obolio. Dok je u bolesti ležao, napisao mu je u novinah dugo pismo odvjetnik, stari političar i predsjednik „Dioničke tiskare" Mazzura i kazao mu u tom pismu dosta toga bez obzira. Po svem se činilo, da Bresztyenszkoga ne će nitko više zvati u „hrv. stranku prava". Tomu su se osobito veselili čisti starčevićanci, jer oni znadu, da naše svećenstvo mnogo drži do g. Bresztyenszkoga, pa da će za njim, t. j. da ni popovi ne će u „hrv. stranku prava". Toga su se valjda i bojali glavni i stariji ljudi u hrv. stranci prava, pa su dne 10. ožujka, kad su se sastali, milo pozvali g. Breszt., da im bude predsjednik. Naprotiv su njekoji, koji su i upravitelji „Hrv. polj. banke", rekli tu na mjestu, da ne će nikako, da u hrv. stranci prava bude tajnik ili poslovodja g. St. Radić, i to zato, što ih je u skupštini tê banke isti dan pred podne (dne 10. ožujka) uvriedio: da nisu pošteni ljudi. G. St. Radić od-

govorio im je, da ih nije uvriedio, nego je pitao, što je imao pravo pitati: kako je s onim židovskim profitom u „Hrv. polj. banci". Da ih je htio uvriediti, on se, kaže, ne boji kazati, što misli, pa bi i njima bio kazao, što ih ide. No tu nisu vriedili nikakvi razlozi, nego je bilo očito, da su njeki mladi ljudi, osobito St. Radić, na veliku spačku starima. Zato je St. Radić rekao staroj gospodi: s Bogom!, pa se zacielo ne će više k njima vratiti, a valjda ni još koji od mladjih ljudi. U „hrv. stranci prava" ostat će dva tri stara obzoraša, gdjekoji svećenik, koji ne će pod čistostarčevićansku zastavu, i od pravaša g. Tuškan. Što će biti od drugih pravaša, koji hoće da budu zbilja u opoziciji i da ne traže i ne čekaju milosti ili pomoći od vlade, to Bog zna. Mladi će se, kojih ima za pravo najviše, skoro skupiti i nastaviti posao. I tako će doći do onoga, do čega je imalo već prije doći, i o čem je „Dom" već podavno pisao, — imat ćemo *Hrvatsku seljačku stranku.* Mnogi će iz početka koje vrieme vikati, ali tko će na to paziti! Nitko, kao ni do sada. Seljaci, koji su ikoliko prosviećeni i upućeni, — oni će biti zadovoljni. — „Dom" će vam, naravski, javiti sve dalje, kako bude. Gledajmo samo svi, da bude dobro, kao što će, ako Bog dâ, i biti.

Nemiri u Zagrebu. U četvrtak 17. ožujka htjeli su njekoji ljudi u Zagrebu, ponajviše djaci visokih škola, da se u pravoslavnoj crkvi odsluži služba božja s molitvom: da Bog dâ, da Rusi potuku Japance. Malo je doduše čudno moliti Boga, da njetko dobije batinâ, ili čak kuglu u glavu, — ali mi smo na to naučni: u našim se crkvama moli barem svake mlade nedjelje za cara i kralja, da mu Bog dâ „neprijatelje svladati", ili kako naši latinski svećenici mole od oltara: „hostes superare." — Službe nije bilo, jer je pakrački pravoslavni vladika (episkop) — pod koji spada zagrebačka pravosl. župa (občina) — zabranio službu za Ruse pa mirna Bosna, — ali su zato čisti starčevićanci upotriebili tu zgodu, da pokažu, na čijoj su strani: da li na ruskoj, ili japanskoj. A pokazali su to tim, što su opet, kao i ono u rujnu mjesecu 1902. god., navalili na zagrebačke Srblje. Najprije su čistostarčevićanski djaci skinuli i razbili njekakvu ploču srbskih djaka u sveučilištu i tu se sa Srbljima potukli, a onda je počelo po gradu. U zagr. sveučilištu ima dosta malo starčevićanskih djaka, a više ima tako zvanih „naprednih" djaka, koji se više drže uz naše mladje političare i uz „hrv. stranku prava". Budući da je „Obzor" branio i naprednjake i Srblje, navalili su starčevićanci kamenjem na „Obzorovu" tiskaru, da polupaju prozore. „Napredni" pak djaci, da se osvete, navalili na kuću starčevićanskoga vodje Jos. Franka i razbili na njoj prozore. Još su porazbijani prozori na kući, u kojoj je srbska banka. Tučnjava i razbijanje traje i dalje (od četvrtka do nedjelje), pa je već došlo u Zagreb i dosta oružnika i vojske. Oružnici čuvaju i Jos. Franka. — Sviet na ulici, kažu, govori proti Franku; njeki pače kažu, da je Franku „odzvonilo". No ja mislim, da nismo još tako pametni. Frankove opet novine pišu, da je sve uz njega i za njega. — Vriedno je spomenuti, da su djaci starčevićanci (frankovci) ponajviše iz Dalmacije i Bosne. Sad oni iz Dalmacije, čujem, dolaze k sebi i ostavljaju frankovštinu.

*

Slavenski i njemački djaci krvavo su se potukli 11. o. mj. u Beču. U bečkom sveučilištu ima više tisuća djaka, a medju njima bit će koja tisuća Slovjena, t. j. Poljakâ, Čehâ, Hrvata, Slovenaca itd. No Niemci bi ipak htjeli da budu sami gospodari u bečkom sveučilištu, t. j. da se naši djaci ne smiju tamo vladati, kao da su kod kuće, nego kao da su gosti u tudjini. Tako su već više puta imali neprilika radi toga, što su se u sveučilištu

pokazali sa svojom zastavom na prsima: Niemci odmah udri! A to nije u redu, jer Beč nije njemački grad, nego ga uzdržava ciela država: vladu i gospodu u Beču plaćamo i mi upravo tako, kao i Niemci, a od toga Beč i jest velik, što su u njem tolika gospoda, koju i mi plaćamo. Pa i sveučilište uzdržavamo i mi. — Tučnjava je bila krvava, pa se nješto i porušilo u sveučilištu pod tolikim teretom. Slavenima su se napokon pridružili i Talijani. — Bilo je boja i u Zlat. Pragu medju češkim i njemačkim djacima.

U Ugarskoj je opet red, jer je opozicija popustila, pa je sabor mogao obaviti najnužnije poslove. Prvi je posao bio, da sabor dopusti kralju nove vojnike (rekrute), pa će se skoro obaviti novačenje (vizita, asentacija) po Ugarskoj i Hrvatskoj, a pričuvnici će (rezervisti) biti pušteni kući. Tako će i narodu odlanuti. Teže će biti onima, koji nisu plaćali poreza, jer će se sada početi i porezi utjerivati. Ministar je obećao u saboru, da se pri tom ne će strogo postupati, pa da se ni kamati na dužni porez ne će računati.

Rusko-japanski rat. Japanci su, kako znate, iznenada navalili (u noći od 8. na 9. veljaču) na rusko brodovlje u Port-Arturu, pa su poradi toga bili u početku jači, jer su znatno oštetili najbolje i najnovije ruske brodove, premda svega brodovlja nisu uništili, kako su računali. Ali što dalje, to se gore piše po Japance. Oni su bili nakanili, da će odmah moći prevezti svoju vojsku i izkrcati na suho u Koreji, ali to im ni do danas nije pošlo za rukom, jer su — pišu jedne velike njemačke novine — jer su luke zamuljene, pa brodovi ne mogu pristati. Moguće je i to, ali moguće je i to, da Rus ne dâ na suho. Kako bilo, zlo po Japance. Iste novine pišu, da se Japanci kane tako izkrcati, da dodju Rusima za ledja; ali i same odmah dodaju: a što onda, ako Rus bude jači, te Japanci ne budu mogli natrag k moru, kad su se sami zavukli Rusu za ledja i tako si presjekli put do mora?!

Jedan brzojav od 19. o. mj. kaže, da su Rusi zarobili do 2000 Japanaca. Njekoje novine kažu, da ta vijest još nije potvrdjena, a druge, da to nije ni moguće.

Drobne viesti.

Župnik Jemeršić izašao je iz zatvora. Dočekali su ga i pozdravili čisti starčevićanci i odmah načinili paradu za sebe. Zato valjda drugoga svieta i nije bilo. Medjutim je, kažu, i sâm velečastni govoreći tom prilikom rekao, da je „starčevićanac“, kao što se u zadnje vrieme i njeki drugi izmedju svećenstva okreću k Franku. Tako je vriedno uz put zabilježiti, da i madžaronski popovi, koji prodiču proti „Domu“, preporučuju narodu „Frankovu Zastavu“. Tako mi barem piše prijatelj za jednoga. A mi što ćemo, kad su danas pokršteni Židovi ne samo najveći Hrvati, nego i najbolji katolici!

„Japansko Pravo“. Tako od nekoga vremena zovu ljudi novine „Hrvatsko Pravo“ jer su gadno pisale proti Rusu, a za Japance. Radi toga su te novine izbačene iz njekojih čitaonica. Na to su pisali kod „Jap. Prava“ stali milo prevraćati očima: da oni nisu proti Rusu, — samo da ne izgube predplatnikâ.

Školu za kuhanje osnovat će gospojinsko družtvo u Zagrebu. To je potrebna stvar, pa ćemo se o tom jednom porazgovoriti radi onih djevojaka, koje sa sela dolaze u grad.

Za i proti. U riečkom „Nov. Listu“ brani njeki tobože „Josipov“ naš „Dom“ proti prigovorima sa strane katoličkih novina. Brani vrlo dobro, pa hvala njemu i „Nov. Listu“. I zadarski „Nar. List“ preporučio je „Dom“ s dvie, tri rieči, pa hvala i njemu. — Naprotiv „Kat. List“ prigovara opet, a sarajevska „Vrhbosna“ piše „Domu“ dugu obtužbu, pa će još i nastaviti. Spljetski „Dan“ takodjer kudi „Dom“, a prigovorio je i „Nar. Listu“, što je „Dom“ preporučio. Ali kad „Dan“ prigovara već i „Pučkomu Listu“, koji je tako dobar i pobožan, onda zbilja čovjek ne zna, tko će proti takvim prigovorima obstati.

 Ovaj je broj dogotovljen 21. ožuj.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 6. | U Zagrebu, u četvrtak 31. ožujka 1904. | God. 5.

Seljak i car.

Starovjerska politička pripoviest.

Čitam evo ovu pripoviest, koju ste možda već i vi čuli:

Bio njegda jedan car. Dočuli seljaci za toga cara, da on dobro hoće seljaku, ali nikad ne mogoše dočekati nikakvoga dobra. Zato se dogovorilo njekoliko seljaka, pa hajde oni ravno k caru u njegov grad, da ga pitaju: kako je to, da seljaci toliko čuju, kako car ljubi seljački narod i kako mu toliko dobra čini, a uza sve to seljaku nikad bolje. Kako su seljaci došli do carskoga dvora, odmah su ih doveli pred cara, jer je car bio strogo zapoviedio svojim dvoranima, neka ne odbiju nijednoga seljaka, ako bi za njega pitao. I tako seljaci stupe pred samoga cara i upitaju ga, što je to i kako je to, kažu, da oni toliko čuju za svakakve polakšice, koje je car odredio za seljački narod, a kad tamo, oni ne osjećaju baš nikakve polakšice. — Car odmah pošalje po svoje ministre i službenike, koji su bili u gradu (a bilo ih je mnogo), i postavi ih sve u jedan red jednoga do drugoga: napried najvišega ministra, a na kraju posliednjega pisara. Iza pisara postavi car seoskoga starješinu ili sudca, koji je tu bio došao sa seljacima, a iza starješine postavi redom seljake, sve po tom, koliko je koji imao zemlje. Onda car pozove caricu i zapoviedi joj, neka donese vrećicu brašna (múke, melje). Kad je carica donesla vrećicu, zagrabi car pregršt brašna, okrene se k prvomu ministru i reče mu, neka podmetne obadvie ruke; a onda mu saspe brašno u šake i reče, neka brašno dade dalje drugomu ministru, drugi pak trećemu i tako redom sve do posljednjega pisara. Kako je brašno išlo iz ruku u ruke, svaki put se malo brašna prosipalo i svakomu na rukama ostalo nješto brašna. Kad je brašno došlo do pisara, bilo ga je još samo za štipac, a kad se nješto prosulo i starješini i njemu ostalo na rukama, ostalo je za seljake samo nješto prašine, a do zadnjega nije došlo ni praška. — „Vidite, dragi seljaci“, reče

na to car, „kako je to, da od mojih dobročinstva do vas malo dolazi, ili ne dolazi ništa. Zato ne će biti dobro, seljaci, dok se mi dva ne spojimo".

Odmah vam kažem, da je ovo starovjerska pripoviest. Ova pripoviest jasno i kratko kaže, kakva je njegda bila vlada. Dan današnji nema kod nas ni daleko oko nas onakve vlade. No premda danas nema onakve vlade, ipak se još i dan današnji šire u narod ovakve pripoviesti, i narodu se takve pripoviesti dopadaju. — „O, vidiš, kakav je to bio car! To je bio pravi car! I baš je tako: Da je na carevu, dobro bi nama bilo! Ali što češ, kada dobro ne ide iz carske ruke ravno k nama, nego se povlači kroz tolike ruke, a dok dodje do nas, ne ostane za nas ništa. Nego znate što! Ne će biti ništa, dok mi sami ne odemo ravno k caru! Ravno k Njegovomu Veličanstvu!".

Ovako naš sviet misli, a ovako i radi. Nema tomu dugo, što je kod mene bio čovjek, koji me je molio, da mu napišen molbu „na cara". Pripovieda ovo i ono, pa „sad nema druge, ja ću na Veličanstvo". A nije to prvi. — Još ih više ima, koji dolaze, da im napišem molbu na Bana. „Ja moram pred Bana!" Ovo su starovjerski ljudi, koji misle, da je Ban i danas, što je njegda bio; oni na pr. ne znadu, da Ban ne može ukinuti nijedne osude, te da Ban nikomu i nikada ne sudi. Ima, to je istina, u Zagrebu „kraljevski banski stol," — ali Ban ne sjedi pri tom stolu i ne sudi, nego su tu sudci, koji imadu svoga predsjednika.

To vam je političko starovjerstvo u našega naroda. To političko starovjerstvo — to je mnogo krivo, što je s našim svietom vrlo teško u politici, te nikako ne možemo napried. Da vam kažem samo jedan primjer, kako se s ovakvim starovjerstvom ne može napried. Evo: Ima kod nas ljudi, koji ne idu na izbor, kad se bira zastupnik. A znate li, zašto ne idu? Zato, što nisu dobili pozivnice!

Ne znam, možete li vi pravo prosuditi, kako je to nezgodna i nepriličua stvar, kad je čovjek tako „zalupan", kako njeki rado kažu, kao što ne znam ni to, vidite li vi, kolika je to razlika: ovakav politički starovjerac i uz njega drugi čovjek, koji zna, da nijedan službenik nema nikakve vlasti sam po sebi i od sebe, nego ima vlast samo zato, što je on oblast; a oblast se postavlja po zakonu, a zakone daje narod ili sam, ili s vladarom. Pa ipak ima ljudi, koji misle, da nema druge, nego poslušati službenike, što oni kažu za izbor; pa što oni ne dopuste, — o tom nema ni govora!

Ali krivo imadu, koji zato kažu, da je naš narod „zalupan". Ja bih malo drugačije rekao, i to baš onako, kako sam već prije

rekao: naš je narod u toj stvari starovjerski. A nije on tomu kriv. Već smo se o tom razgovarali, kako se kod nas i po svietu oko nas već stotine i stotine godina nauča, da „sve dolazi odozgora", t. j.: narod je podložnik i podanik, a onda i pokornik i poslušnik. A kad se je ipak vidjelo, da „odozgora" dolazi i zlo, i to više puta veliko zlo za narod, — onda su izmišljene onakve starovjerske pripoviesti, koje su u narodu još više utvrdjivale staru vjeru.

„A kakva je to „stara vjera", o kojoj toliko govoriš? Reci ti, kakva je to tvoja nova vjera?"

Nemam ja nikakve nove vjere, niti sam ju ja izmislio. Ta tobože nova vjera — politička vjera — to je stara stvar, tako stara, kako je i čovjek na svietu star. Od kada ima ljudi na svietu, od onda jedni hoće, da budu drugima pastiri i gončine; a drugi se tomu otimlju i kažu: Mi nismo ovce ni volovi, nego ljudi. Oni prvi znali su se gdje i gdje tako osiliti, da je sviet već posve bio zaboravio, da su svi ljudi jednaki. Jest, sviet je to bio zaboravio, jer su njeki ljudi dokazivali svietu, da su oni nješto drugo i da su posebne pravice dobili, i to čak od samoga Boga. To je bilo tako daleko došlo, da su čitavi sabori morali narodu dokazivati: „Narode! Pamet u glavu! Svi smo mi slobodni, jer smo svi jednaki, jer smo svi braća." Tako se je to bilo zaboravilo pod starinskom vladom, da je to trebalo dokazivati i razlagati u debelim knjigama, i da je to francezki sabor morao posebice narodu proglasiti! Proglasiti i na znanje dati morala se zasliepljenomu narodu stvar, koja je očita i jasna kao sunce! —

No vratimo se još k onoj starovjerskoj pripoviesti. Pripoviest je, istina, starovjerska, ali se vidi, da je izašla iz zdrave čovječje glave, koje još nije robstvo ubilo. Pripoviest kaže u kratko: Ne će biti bolje, dokle se car ne spoji ravno sa seljakom, t. j. s narodom. U toj rieči ima dosta politike, pa ću vam još i to razložiti u tri rieči.

Zdrava čovječja pamet misli posve pravo, da je i car čovjek, te da to ne bi bila nikakva strahota, kad bi car zagrabio šaku brašna, pa ju sasipao ravno seljaku u ruke. To kaže zdrava pamet. A starovjerska politika nije ni znala za narod, a kamo li da bi se car dotaknuo seljačke ruke! Drugim riečima to znači ovo: Starovjerska politika nije mogla ni pomisliti, da bi car ravno pitao seljaka, neka kaže, što mu treba i gdje ga tišti, t. j. da bi car viećao sa svojim narodom. Bože sačuvaj! Što zna ludi i neuki narod! Za to su tu ministri i savjetnici, grofi i baroni, pa neka oni kažu. A tko bi još pitao za volju kakvoga prostaka! On je za to tu, da sluša, pa da bude zadovoljan s onim, što mu se milostivo

dade, a ne da komandira: To mi i toliko mi treba!

Pa ipak, vidite, ta je politika propala, jer narod danas šalje svoje zastupnike u sabor, i oni viećaju s kraljem: Tako ćemo i tako ćemo. Ali — da vas dugo ne zadržavam — ima mnogo toga, što još nije propalo. Još ih ima mnogo izmedju vladara i seljaka, koji po svojim rukama i prstima raznesu sve brašno, tako da do seljaka dodje samo prašina. Jednom riečju: Još ni danas nema politike, za koju bi seljak mogao reći: A, sad će biti i nama dobro. — Nema je i ne će je biti, dok i seljak zdravom svojom pameću ne strese sa sebe starovjerske zalupanosti i starovjerskoga robskoga straha; ne će takve politike biti dotle, dok se i seljaku ne otvore oči. Danas je on većinom ne samo sliepac, nego i rob, koji se tek u najvećoj nevolji i očajnosti upa svoje oči podići do „cara“, a kamo li bi se usudio slušajući zdravu svoju čovječju pamet, da posegne šakom u carsku vrećicu, u kojoj je spravljena prava njegova muka!

Što će nama Hrvatima donieti proljeće?

Najprije da ponovimo, što već znamo:

U kratko sam vam javio, da je radi židovskoga profita i guljenja naroda došlo do buke u „Hrvatskoj poljodjelskoj banci“. Isti dan po podne raztepla se „Hrv. stranka prava“. Za koji dan donesoše novine glas, da se je osnovalo „Hrvatsko katoličko tiskovno družtvo“, koje će izdavati i svoje dnevne velike novine. Drugim riečima sve ovo znači u kratko ovo: „Hrvatska stranka prava“, u kojoj su se bili složili „svi pošteni i dobri Hrvati“, — ta se je stranka raztepla, a mjesto nje se javljaju klerikalne ili popovske novine, a za njima će doći i klerikalna stranka.

Istina je: Vodje „hrv. stranke prava“ nisu još proglasili, da su se raztepli; „glavno glasilo hrv. stranke prava“, t. j. „Obzor“ još izlazi i ništa o tom ne javlja, — ali je ipak prilično stalno, da ćemo skoro imati novu popovsku stranku.

O svem tom treba da vam kažem koju rieč posve otvoreno, i to najprije o popovskoj stranci.

Do pred koju godinu bili su hrvatski popovi na glasu kao prvi narodni ljudi i rodoljubi, te nije bilo družtva, gdje se nisu dali hvaliti. Svuda im se svakom prilikom i neprilikom nazdravljalo: „naše dično rodoljubno svećenstvo“ itd. Toga su bila puna usta mnogomu i mnogomu čovjeku, osobito vinopiji. Reći ću otvoreno, da je u toj hvali bilo i istine. — No malo po malo vidjalo se sve to više hrvatskih popova medju madžaronima. Evo na pr.: osim staroga Strosmajera, koji se već dugo ne mieša u politiku, nismo mogli reći za nijednoga biskupa katoličkoga u cieloj Hrvatskoj, da je „naš“. Zagrebački kanonici (kojih sada ima 16, a imadu dosta velike dohodke) — samo su dvojica ili trojica „naši“. Od seoskih župnika i kapelana bilo je naših nješto više. Ali u zadnje vrieme bila je već prava riedkost, da bi ikoji seoski pop baš onako bez straha bio na našoj strani. Napokon su u naše dane počele njekoje svećeničko-katoličke novine pisati, da je katolička Vjera u Hrvatskoj u pogibli, pa da bi trebalo osnovati posebnu „katoličku“ stranku. Uza to su te novine ljuto kudile malone sve oko sebe: sve listove i sve ljude. I naš su „Dom“ proglasili za bezbožni list, koji piše proti Vjeri, pa ga ne bi smjelo biti ni u jednoj kršćanskoj kući. U to je došao i novi Ban u Zagreb. Nadbiskup ga zagrebački dočekao i u svojoj ga kočiji odvezao u banske dvore. U saboru pak reče Ban, da pruža ruku svećenstvu. Nabiskup zagrebački prihvati pruženu ruku i napiše svojemu svećenstvu opomenu: kako se ima vladati u politici. Sve je to tako išlo i koješta se šaputalo, dok dne 10. ožujka nije „Hrv. polj. banka“ (u kojoj ima najviše crkvenoga novca) — dok nije ta banka odpustila iz svoje službe dva naša čovjeka, a odbor „Hrv. stranke prava“ odpustio i trećega. Osim toga htjedoše već taj dan da izadju iz te stranke i njeki drugi ljudi. Tako se stranka počela razpadati. Sad je došlo davno očekivano vrieme, da se osnuje nova stranka — klerikalna ili „popovska“.

Ovako smo u brzo stvar dotjerali do danas. Ali da se bolje razumije, treba segnuti dosta natrag, pa pogledati i po svietu.

Rekoh, da ću vam kazati sve otvoreno, pa evo i kažem najprije ovo: Svećenici rimske Crkve nisu poznati po svietu kao osobiti prijatelji političke slobode svoga naroda, — pače posve protivno: prigovara im se, da su znali biti i proti narodnoj slobodi. Kad se ovo našim popovima spomene, oni se odmah žestoko dižu govoreći: Pa nismo li mi bili prvi, koji smo ustali za hrvatski narod?! Nije li u kolu Ljudevita Gaja, koji je Hrvate probudio, — nije li u njegovom kolu bilo toliko „popova“?! A tko je poslie davao za naše narodne stvari? Tko je kupovao knjige i plaćao za narodna družtva? Tko, ako nisu popovi?! Tko je sve do jučer vodio narod na biralište, da bira „našega“ zastupnika, ako nije pop?! Nije li istina, da su oružnici vodili popove svezane u tamnicu?! Nisu li neki popovi i čamili u tamnici?! —

Ovo nije samo hvala, nego tu ima i istine, kako sam već rekao. Ali — —

„Što: ali? Kakav: ali? Jest, istina se ne može poreći, ali kada treba popu priznati, da je dobro učinio, — onda se odmah nadje njekakav: „ali“. Poznamo mi vas! To je vaša zahvalnost.

Jest, to nam je hvala, što smo vas sve podigli, što u Hrvatskoj ne bi ništa ni bilo, da nema nas mrzkih popova!“ ...

Tako se ljute i ne dadu doći do rieči. Ali stvar treba razložiti, pa evo da nastavimo:

Ono nije samo hvala, nego ima u tom i istine, da su hrvatski popovi bili jedno vrieme i za narod. Ali tu treba držati na umu ovo:

1. Biskupi hrvatski nisu ni iz daleka učinili za narod onoliko, koliko su mogli i morali. Što je biskup Strosmajer učinio više nego drugi, to treba držati na umu (uz sve ostalo) to, da je on baš u to vrieme, kad je radio za narod, bio na glasu kao čovjek, koji je proti koječemu, što se je u Rimu htjelo i čemu sviet prigovara. On dakle za pravo i ne ide u račun medju latinaške popove.

2. Svećenstvo je hrvatsko bilo za narodnu hrvatsku stvar poglavito onda, kad su se Hrvati morali braniti protiv Madžarâ. A treba znati, da su oni u Beču bili takodjer protiv Madžarâ. A što hoće Beč, hoće gotovo svagda i Rim. Tu se hrvatski popovi nisu dakle trebali bojati prigovora ni iz Beča, ni iz Rima. Kad se je Beč s Madžarima pomirio, i naši su se popovi počeli drugačije vladati, tako da su mnogi „tirolci“ (t. j. ljudi koji vjerno služe Beču i Rimu) — preko noći postali i madžaroni i tako nastali „madžarolci“, kako ih je nazvao pok. Starčević. I samoga nadbiskupa zagrebačkoga Haulika htjeli su u Beču preokrenuti na madžaronstvo, no nije se dao od sramote: jučer bio proti Pešti, a danas da bude za Peštu! — Poslie toga ima sve više popova, koji nisu ni „madžarolci“, nego prosto madžaroni.

3. I hrvatski su rimski popovi domaća djeca, i to ponajviše djeca, koja su izašla iz seljačkoga opanka. Zato bi pravo čudo bilo, kad se medju njima ne bi našlo ljudi, koji nisu zaboravili otca i matere, braće i roda svoga. Bilo ih je zacielo, koji dobroga i čovječjega srca svoga nisu dali prevariti i zavarati nikakvom premudrošću, nego su kao kršćani pomagali nositi jaram narodu svomu.

4. Ako su hrvatski popovi marili za narodnu stvar „više, nego koji drugi stalež“, — pita se: A koji bi to bio drugi stalež? Ta do nedavna nije kod nas ni bilo nikoga osim „popova i grofova“: sve je ostalo bila neuka sirotinja bez ikakve rieči. Popovi su bili jedini, koji su se mogli školati, da služe Crkvi; oni su uz „grofe“ jedini bili, koji su nješto imali. Poslie su došli plaćeni činovnici, koje vlada postavlja i odpravlja. Pa je li onda čudo, što su popovi nješto učinili i dali?! Da nisu ni toliko, koliko jesu, kakvo bi ime zaslužili?!

5. Ovo peto je glavno, jer i boli. A boli to, što se čuje, kako naši popovi sad ovomu sad onomu nabrajaju i tuže se, što su oni učinili i dali, — kao da su time učinili njekakvu milost, a ne da su bili dužni učiniti, što je dobro i pravo.

Rekoh, da je ovo peto glavno. Nije glavno samo zato, što boli, nego i zato, što pokazuje, kao da se rimski popovi ne računaju k svomu narodu, nego kao d asu za sebe, kao da duša njihova i srce njihovo i sva snaga i imetak njihov — kao da to sve pripada njekomu drugomu, a ne narodu, iz kojega su izašli. Ima ih, znam stalno, koji ovako misle, jer su ih ovako naučali i naučili. — No o ovom petom još — sto puta!

Za sada samo ovo: Ovakvi popovi spremaju „katoličke“ novine, za kojima će doći katolička stranka. Za sviet oko nas to nije novost: toga ima gotovo svuda po svietu. Što se je to kod nas tako dugo vuklo, dok se je dovuklo, glavni će razlog biti to, što smo mi Hrvati, da kratko kažem, dobri. Mi smo gotovo svi bez razlike, i gospoda i seljaci, hvalili i slavili svoje popove, i nitko se nije usudio, da im prigovori. Gdjekoji su govorili, da smo mi u „popovskom sužanjstvu“ i još koješta. Ali najsramotnije je bilo ovo dvoje: Bilo je u nas, pa i još ima ljudi, gospode, koji mrze popove i potiho im za ledjima šapću svašta, samo ništa liepa, — a u lice su s njima kao dobri prijatelji, i Bože sačuvaj, da bi gdje javno štogod popovima prigovorili. — Druga je sramota ovo: Popovi to znadu, da ima takvih ljudi, pa ne samo da ne diraju u njih, nego im se kažu prijatelji te s njima zajedno sjede i snuju, premda znadu za gdjekoje, kako nepošteno živu.

Ove je laži dosta. Laž je tmina, a tmina je smrt. Neka naše svećenstvo slobodno osnuje svoje novine i neka progovara, tko k njemu spada. Poznat ćemo se, — bit će više svjetla, manje tmine i laži. U jednoj stvari bit će osobito dobro, i to u ovoj: Do sada su sve stranke hvalile svećenstvo i ulizivale mu se. A zašto? Zato, što misle, da popovi imadu rieč kod naroda, pa da će oni natjeravati narod u ovu ili onu stranku. Tako je to i bilo. Zato su se obzoraši i frankovci jagmili za popovima, tako da je to već i odurno bilo; osobito je bilo odurno, kad su židoljubi počeli lizati popovske halje. (Oprostite rieči, ali se odurna stvar ne može pristojno kazati.) Toga je već dosta, preko glave i preko grla. Pustite narod, — kamo hoće. Neka mu pop ne mieša u Vjeru politike, a niti u politiku neka ne mieša Vjere, — pa ćemo vidjeti, koliko naroda imadu popovi za svoju stranku, a koliko su naroda Vjerom dovukli u druge stranke. Neka i seljaku jednom svane vedar proljetni dan bez laži. A da se previše ne nadate, poručuje vam „Dom“ svima, da će seljaci listom u svoju — u seljačku

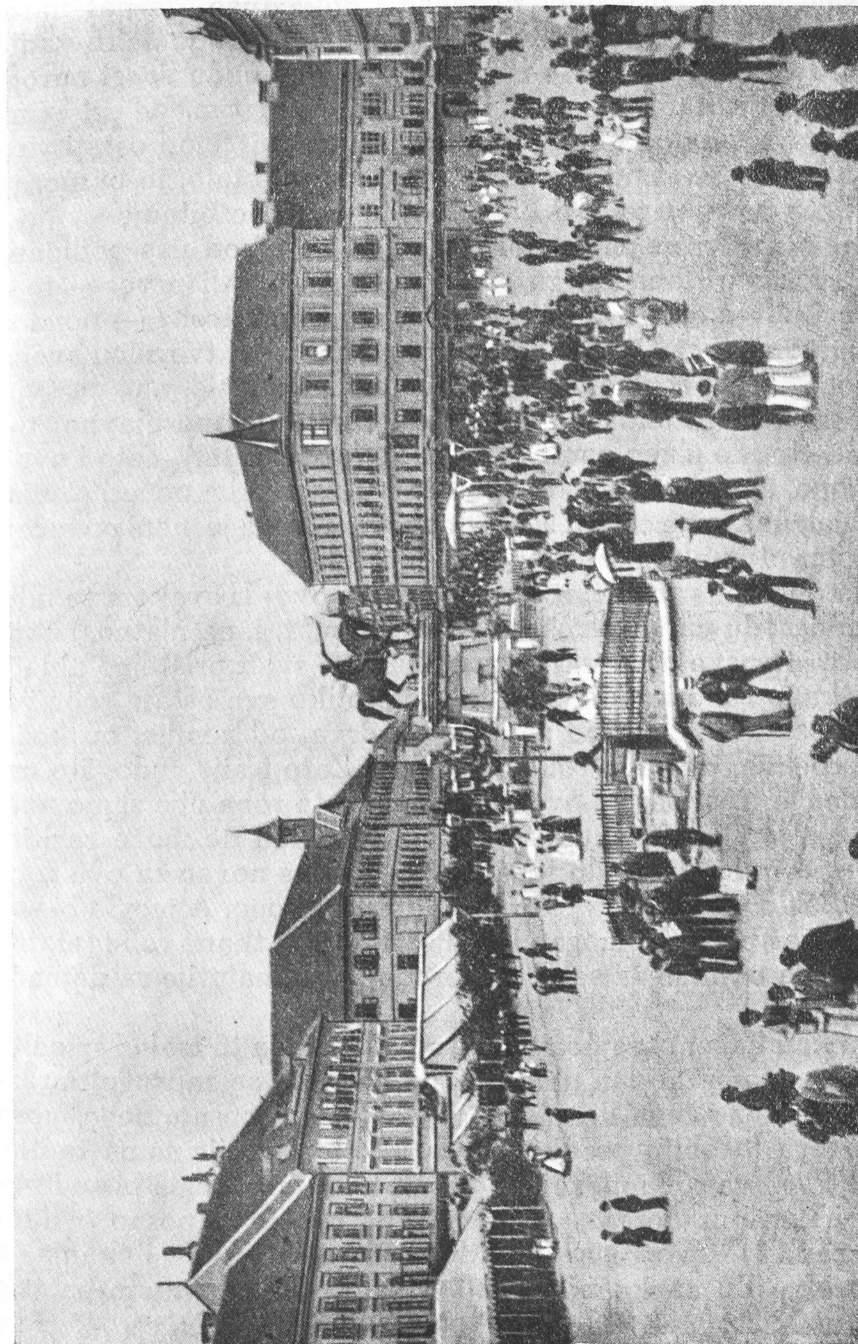
stranku, koju će proljeće donieti hrvatskomu seljaku. Donielo mu s njom i svako dobro, koje politika može donieti!

Seljačke domaće rukotvorine.

Kad smo se posljednji put razgovarali o prnjarima, spomenuo sam i to, kako su prnjari krivi, što su mnogi volovi otišli na pazar, a onda ni volova, ni novaca: novci odoše za rubce, za predjicu, za „cajg" i t. d. Ovo je tako velika stvar, da se je o tom vriedno porazgovoriti, kako bi se tomu na put stalo. Ali to nije dosta, nego bi trebalo gledati, da prnjari ne odnašaju novaca, nego da ih donašaju seljaku.

Od kad se je sviet u Evropi, osobito u Njemačkoj, silno umnožio, pa od kada su izumljeni toliki strojevi (mašine), koje mogu u malo vremena mnogo robe izraditi, od onda se je po Evropi nakupila silna roba, osobito svakakva predja i svakakve tkanine (platno, bez, „cajg", sukno i t. d.). Takve robe ima posvuda tamo previše za domaću potrebu, pa se zato raznosi svuda u sviet, osobito ovamo k nama i na Balkan (u Srbiju, Bugarsku, Rumunjsku i Tursku), pa i u Aziju i Afriku. Mislio bi čovjek, da se daleki sviet ne će ni ogledati na te tudjinske krpe, a kad tamo, sviet to ipak kupuje. Što to sviet kupuje, tomu ima više uzroka. Jedno je to, što su žene posvuda jednake, pa bi na sebe pometale sve, što mogu, osobito ako ima što šareno. Drugo je to, što te stvari i nisu baš preskupe, osobito ako se uzme na um, da se mogu dobiti i bez novaca. Treba samo pomisliti na to, kako su dugo naši prnjari davali robu za „prnjke". A tako oni ljudi u Africi daju za tu robu svoje domaće stvari, kojih imadu dosta, a ne znadu im ciene. A što naš sviet kupuje takvu tudju robu, ima još jedan posebni razlog, i to ovaj: Od kada se je naš sviet porazdielio, od onda je svaka žena gospodarica: ona mora i kuhati, mora i krave dojiti, sir činiti, vrt rediti — i još stotinu drugih stvari. Ali se sada pita: Tko će presti? Tko će tkati? Tko će šivati — i sve one poslove obavljati, koji su potrebni, da čovjek ne hoda gol?! Gospodarica ne može, kad ima i drugoga posla. Nema druge, nego — kupi.

Lako se razumije, da na taj način odlaze silni novci u tudji sviet. Ne znam, sjećate li se, što smo se jednom — davno već — razgovarali: da je samo onaj narod bogat, kojemu se izplaćuje njegova muka. Prosudite dobro, pa ćete se i sami uvjeriti, da drugoga bogatstva nema. A sad uzmite na um, da naš narod svoju muku (na pr. blago, žito i t. d.) jevtino prodaje, a tudji posao skupo

Jelačićev trg u Zagrebu.

plaća, — pa ćete vidjeti, da naš narod mora biti i ostati siromah. Zato sam ja već više puta razlagao i dokazivao, da naš narod ne će doći na zelenu granu sve dotle, dok bude tako radio. Drugim riečima kaže se to i ovako: Dok nas budu drugi narodi, kako gospoda kažu, „izrabljivali", t. j. gulili tim, da mi njima plaćamo sve skupo, a oni nama jevtino, — mi ćemo ostati siromasi. Kako bi se tomu „izrabljivanju" na put stalo, to bi morala biti glavna naša briga. Ali kako? — to je drugo pitanje.

Njeki misle, da bi najbolje bilo, da se i kod nas podignu i urede tvornice (fabrike) za svakvakvu robu. Ali prvo — to je lako reći, ali je teže to i učiniti, jer za tvornicu treba — novaca, i to mnogo novaca. A ako dodje tudjinac i uredi tvornicu svojim novcem, mi i opet imamo malo od toga. Istina je, naš će sviet nješto zaslužiti, kako već gdjegdje i služi, ali ono glavno, t. j. profit, — to ide u žep onomu, čiji je novac (kapital). Zato i ovdje vriedi ono, što i u svakom gospodarstvu, t. j. treba početi s onim, što čovjek ima, a ne čekati samo govoreći: „E, da je meni novaca!" A naš narod ima toga prilično za početak.

Da dugo ne razvlačim, kazat ću vam ovo: U svakom se uljudjenom narodu najviše troši na tkanu robu, t. j. na platno, sukno i t. d. To je posve naravski, jer se uljudjeni sviet pristojno oblači. Same tkane robe izradjuje se toliko, koliko sve ostale robe zajedno. (Ostala je roba od željeza, od drva, od zemlje, od kože, kosti i rogova, pa onda roba za hranu.) Zato i nije čudo, što naš sviet mnogo troši baš za ovakvu robu, jer ta roba nije samo nuždna, nego je i za žensku gizdu, koja se nikad ne može zasititi. Kad bi naš sviet samo do toga došao, da naš novac za ovu robu ne bi odlazio u tudjinu, već bi to bilo vrlo mnogo. A moglo bi se i više, t. j. naš bi narod mogao izradjivati toliko tkane robe (platna i sukna), da bi imao za sebe i za prodaju, i to najprije za domaću prodaju.

No kad kažem „za domaću prodaju", treba to malo razložiti.

Rekao sam, da dan današnji, od kada su se zadruge porazdielile, ne može žena dospjeti na svoj ženski posao, nego mora mnogo toga (osobito predje) kupovati, što je prije sama radila. Ali kako se ova roba može izradjivati u tudjini, mogla bi se izradjivati i kod nas doma, — samo treba razdieliti posao ovako: Jedne žene i djevojke neka rade samo oko predje i tkanja, a druge neka idu za kućnim poslom. Naravski, da to treba tek urediti, pa ću za čas kazati i o tom rieč.

Ali „domaća prodaja" nije samo to, kad se domaća roba prodaje u svom selu ili u svom kraju; „domaća" bi prodaja bila i to, kad bi na pr. naše posavske žene prodavale svoje platno našim ličanima i primorcima, koji danas kupuju platno za rublje većinom iz tudjine. A bila bi domaća prodaja i to, kad bi domaće naše bosansko i dalmatinsko vuneno sukno dolazilo na pazar u naše ravnice i prigorske strane, gdje nema ovaca, pa ni vune.

Ali kako bi se to uredilo? — Za prvi početak ne bi trebalo drugo, nego da naši ljudi znadu, bi li mogli i gdje bi mogli svoju domaću robu prodati. A kad bi znali, da će naći kupca, neka svatko radi što više domaće robe onako, kako je i do sada radio.

No to je baš ona neprilika, koja muči i ostali sviet: treba naći robi tržište ili stovarište, — treba znati, kako ćeš robu prodati. A u tom je naš sviet neizkusan i neupućen. Naše posavske žene nemaju na pr. ni pojma, da bi one svoje platno mogle dobro prodati ličanu i primorcu; a primorska žena ne zna, da bi posavka rado kupila vunene primorske čarape. Zato sam ono posljednji put, kad smo se razgovorali o prnjarima, napisao: da bi naši prnjari mogli narodu i donašati novce, a ne samo odnašati, t. j. naši bi prnjari (kućarci) morali sve to izpitati, gdje u narodu ima kakve robe i gdje bi se mogla prodati. Kad bi se oni na to dali, prenašali bi oni našu domaću robu, koristili bi svomu narodu, a ne bi se mučili za profit židovu.

Kad bi se ovako po malo počelo, onda bi se mogle složiti rukotvorne zadruge, t. j. složilo bi se više ženâ i ljudi, koji bi imali svoje skladište (magazin) za robu. Ne bi prošlo dugo, i naša bi si roba na taj način skoro otvorila put i u tudji sviet.

Bilo bi mi vrlo drago, da mi tko od čitalaca „Domovih" javi, što o toj stvari misli.

Mali razgovori.

Sviet.

Zašto je nastao rusko-japanski rat? Taj je rat nastao radi Kitaja, ili bolje radi Kitajaca ili Kineza. A evo, zašto: Kitajaca ima mnogo, vrlo mnogo. Kažu, da ih ima do 400 ili preko 400 milijuna (400,000.000), t. j. deset puta toliko, koliko ima svega naroda pod bečkim cesarom, ili sto puta toliko, koliko svih nas Hrvata! A to je mnogo. No to nije sve. Kitajci su vrlo dobri radnici. Svaki je Kitajac kao onaj, komu: „što mu oči vide, to mu ruke načine". Kitajac za kratko vrieme nauči svaki zanat, i to tako savršeno, kao nitko.

Sad vi prosudite: tolika množina, pa takvi radnici! Zato su pred Kitajcima u strahu svi susjedi, osobito Amerikani preko mora. Amerikani nikako i podnipošto ne puštaju Kitajaca k sebi. Oni Kitajce zatvaraju, proganjaju, a u potrebi i ubijaju, — pa ipak se Kitajci sele u Ameriku! Kako? U sanducima ili u bačvama zabiti kao sušena riba, ili što drugo, — tako oni putuju preko mora! A onda se preko šumâ i gorâ skrivaju, dobave si kojekako krive pašuše — i eto ih na mjestu. Gdjegod se nastane, najljepše napreduju, bili poljodjelci, bili trgovci, ili radnici.

Pred Kitajcima su u strahu i Rusi

i Japanci: da se ta množina naroda k njima ne razlije. Što onda? — Zato su se jedni i drugi dali na posao, da silni taj narod urede i njegovu snagu na svoju korist obrate. Što sve Japanci rade za tu stvar, to bi se moralo dugo razlagati. Za danas će biti dosta, ako kažemo to, da su Japanci zamislili slogu i savez svih naroda žutoga plemena, t. j. svih Mongola. Da do toga dodje, Japanci su već bili oružjem navalili na Kitaj, ali su se uvjerili, da to ne valja, nego da treba Kitajce učiti i pokazivati im zajedničkoga neprijatelja — biele Evropljane, koji su toliko straha zadali Kitajcima. Ovaj posao ide Japancima vrlo dobro za rukom, jer su oni već danas Kitajcima učitelji za vojničke stvari.

Narodno gospodarstvo.

Gospodarsko družtvo obstoji u Zagrebu već preko 50 godina, a osnovali su ga isti oni ljudi, koji su Hrvate oko Zagreba probudili, t. j. naši „ilirci". Družtvo je učinilo vrlo mnogo za narodno gospodarstvo, osobito je osnovalo po domovini dosta „gospodarskih podružnica". Izdavalo je i svoje novine za učenije gospodare („Gospodarski List") i za seljake („Seoski gospodar"). Što ja znam, ove su novine dosta malo vriedile. A i samo je družtvo, kažu, u posljednje vrieme malo radilo, i to zato, što mu je vlada slabo pomagala; a vlada mu je slabo pomagala zato, što je na narodni trošak kupila veliko imanje Božjakovinu (to je njekoliko sati od Zagreba na iztok), pa je svu brigu i trošak upotriebila za gospodarstvo na tom imanju: odatle su se u narod pošiljali bikovi, loza, sjeme i t. d. Tako je „Hrv.-slav. gospodarsko družtvo" zahirilo, pa su njekoji prosviećeniji gospodari bili nezadovoljni videći, da družtvo radi malo ili ništa, a vlada ne može na sve dospjeti, pa to i nije njezina dužnost. To se je nezadovoljstvo pokazalo i nedavno na glavnoj skupštini gospodarskoga družtva, na kojoj su skupštinari izabrali novi odbor. Novi se je odbor obratio ovećim pismom na Bana i htio, da Banu predade to pismo, ali Ban nije pustio preda se toga novoga odbora. Zato se je cieli odbor zahvalio, pa će skoro biti opet skupština.

I ja mislim, da bi se moralo iz svih sila nastojati, da dobijemo čestito gospodarsko družtvo. Mi smo seljački i poljodjelski narod, pa bi gospodarsko družtvo moralo biti prvo i najveće naše družtvo.

Iz Rieke u Ameriku. U više novina bilo je ovih dana prigovora onima, koji hoće da prevoze naše ljude u Ameriku preko Rieke. Prigovaralo se najviše tomu, što nema dosta mjesta na parobrodu, pa jadni ljudi moraju više dana čekati i u ludo trošiti od onoga, što su težkom mukom skucali za put. Prigovara se dalje i tomu, što oblasti u Ugarskoj upravo natjeravaju ljude, da putuju preko Rieke. — Ovo putovanje preko Rieke uvela je ugarska vlada, kako se kaže, za to, da ima bolje na oku svoje ljude, a onda i za to, da trošak za put dodje u ruke domaćim brodovlastnicima i trgovcima. No kao „domaći" ne računaju se Hrvati, pače ni Riečani, jer brodovlastnici naručuju na pr. meso za tolike ljude iz Pešte, a od riečkih mesara nisu htjeli mesa kupiti ni uz istu cienu.

„Hrvatsku štedionicu u Vukovaru" (dolje u Hrv. na Dunavu) osnivaju njeki tamo ljudi i pozivaju na upisivanje dionica (akcija). I ovdje se u tom pozivu govori o hrvatstvu, o „hrvatskoj sviesti", o „hrvatskoj stvari", o „dičnom hrvatskom imenu" i t. d. Ovo je sve liepo, samo dao Bog, da ovo ne ostanu samo rieči za hrvatsku stvar. — Dionica stoji 50 K, a ima se skupiti glavnice 100.000 K.

Ciene žitu i mesu bile su prošle nedjelje (od 20. do 27. ožujka) u Pešti ovakve (sve za novi cent, t.j. za 50 kg):

Pšenica . . . 8.04 K

Raž (rž) . . 6.32 do 6.42 K
Ječam . . . od 5.60 do 5.75 K
Zob (ovas) . 5.40 do 5.72 K
Kukuruz . . 4.80 do 4.50 K

Brašno br. 0 po 13.60 K, pa onda redom br. 1, 2 do 8 po 13.—, 12.40, 11.80, 11.40, 11.—, 10.20, 9.40, br. 7½ po 8.40 i br. 8 po 5.70 K; posije po 4.15 K.

Svinjska mast bila je po 65.— do 65.50 K 50 kg.

Naša slika.

Jelačićev trg u Zagrebu. Kako je Zagreb srce hrvatske zemlje, tako je Jelačićev trg srce Zagreba. I zagrebcu se čini, ako nije na Jelačićevu trgu, da nije u Zagrebu.

Na Jelačićevu trgu stoji spomenik Jelačića Bana: Ban Jelačić sjedi na konju, a sablju podigao na sjevero-iztok. Na spomeniku piše ovo: *Ban Jelačić 1848*. — To je godina, kad je Jelačić s hrvatskom vojskom išao preko Drave.

Iz Jelačićeva trga ide se na zapad u Ilicu. Tu su glavni dućani zagrebački, tu je vazda najviše svieta: to je glavna žila, kojom teče krv — promet i posao zagrebački. *Ilica* se za pravo zove *Vilica*, kako i kažu stari zagrebci, a zvala se tako od starine, i to zato, što je tu bilo staro zagrebačko *selo*, a *grad* zagrebački bio je samo gore na briegu, na Griču, gdje i danas stoje banski dvori, vlada i t. d. Gore je dakle bio grad, a dolje selo ili latinski *villa;* a malo selo — to je onda bila *vilica.*

Na drugu stranu, na iztok, ide se iz Jelačićeva trga u „Vlašku ulicu", koja se zato tako zove, što su tu njegda bili najprvo naseljeni *Vlasi*, t. j. Talijani, koji su zidali stolnu crkvu sv. Kralja. Naši stari zvali su prije Talijane *„Vlasi"*, kako ih i danas zove naš narod u njekim krajevima. (A i Poljak i Čeh kaže Talijanu „Vlah"; a Madžar kaže talijanskomu rodu Rumunu opet Vlah ili Olah.)

Jelačićev trg se ne zove samo „trg", nego i jest zbilja trg ili tržište, gdje se trguje: kupuje i prodaje. Svako jutro pun je taj trg ponajviše seljačkoga našega svieta iz selâ oko Zagreba. Ponajviše su to žene, koje prodaju svakakvo zelenje, jaja, sir i t. d. A milota ih je pogledati u onim bielim i crvenim skutima (rubačama), a svakoj u očima čitaš, da je naša.

Govoreći o Jelačićevu trgu sve sam u napasti, da vam kažem i još koju o Zagrebu. Ali će i zato biti zgode.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Metež medju gospodom u Zagrebu. Ne znam, što kažu stariji ljudi, ali nama se mladjima čini, da ovakvoga meteža medju našom gospodom jošte nije bilo. No bit će, da je bilo, samo mi mladji ne pamtimo, to je jedno; a drugo: ovakve se stvari nisu kazivale narodu, jer „narod ne smije znati, da se i gospoda svadjaju", te da ni gospoda svagda ne znadu, što bi i kako bi; a osobito narod ne smije znati, da i medju gospodom ima „ciganije", štono je rieč. A sve je to naravski, jer su i gospoda ljudi, a nisu svetci, — kako bi njeki htjeli.

Metež je nastao ponajviše zato, što su „djeca ponarasla". Došli su mladi ljudi, kojima su stare laži i ciganije dodijale, pa traže malo više svjetla, slobode i — poštenja. Osim toga počelo se njekako i naše svećenstvo bojati, kaže, za Vjeru, i prigovarati istim mladjim ljudima: da su bezbožci i t. d. To je malo čudno, jer ni naši starci u Zagrebu nisu baš tako pobožni i bogabojeći ljudi, — pa se njima nije prigovaralo. Ali stari su bili mudri, pa su znali šutjeti i

svoje mišljenje (i „činjenje!“) „za sebe zadržati“ — i svećenstvo je bilo zadovoljno. A mladi su znali štogod „bubnuti“, — pa udri po bezbožcu! A uzme li se pravo, stvar nije tako strašna, niti su mladi tu što krivi. Kriva je ona neprilika u Rimu s onim „svetim Jeronimom“, kad su ono Hrvati ostali prevareni. Od onda su *sve* naše novine njekako drugačije počele pisati i o Rimu, i o Stadleru, i o biskupima i t. d. Sve je bilo zlovoljno, pa i sami popovi. Najviše ih je valjda rasrdilo to, što su htjeli braniti izgubljenu stvar u Rimu, a nijedne novine ne će da to tiskaju. I radi toga odmah: *Sve* su novine bezbožne, sve su novine framasonske, — kupimo novce za svoje novine!

Tako je ta stvar, mislim. Istina je još, da ima mladih ljudi, koji nisu bogobojeći, pače da nemaju ni u sebi ni nad sobom nikakvoga zakona. I na ove se viče, i pravo je, da se viče. Ali ruku na srce, pa pitajmo naše popove: Zar su ovo *prvi* naši „bezbožci“? Bilo je ovakvih i do sada, pa su se njeka gospoda s njima bratimila, a nisu ni pomišljala, da ih treba „obnoviti u Kristu“.

Ali ne ću dalje, — mogao bih se razljutiti, a to ne bi hasnilo. O svem tom bit će još dosta razgovora. A što se mene tiče, ja se nadam dobru.

Tko je kriv, što se je raztepla „Hrv. stranka prava“? — Da i tu ne budu krivi oni, koji su toj stranki produljili život i raširili glas u narodu (a to su bili mladji ljudi), treba zapamtiti ovo: „Hrvatsku str. prava“ ostavio je prvi njezin predsjednik g. Bresztyenszky. Zašto? Zato, jer mu se je prigovaralo, što je novoga Bana onako pozdravio, recimo, kao stari madžaron i kao tirolac tirolca. To je ozlovoljilo i neke zastupnike od opozicije, pa nisu više dolazili u sabor. Drugi pak zastupnici bili su s pozdravom g. Bresztyenszkoga posve zadovoljni i sretni, što ne moraju udarati na vladu. I tako se hrv. str. prava držala u saboru tako kukavno, da je to prava sramota. Zato se je i raztepla.

Hrvati su u Italiji slabo poznati, a koliko su poznati, drže nas tamo za tate i razbojnike. To je zato, što su naši graničari (krajišnici) u službi bečkoga cesara tamo god. 1859. bili vojnici — kao vojnici, a k tomu došli kao neprijatelji, pa su do danas ostali u zloj uspomeni. Sad se Talijani sve više uvjeravaju, da ni hrvatski vrag nije ni tako crn, ni toliko kriv, kako se misli. Da o tom svoje zemljake uvjeri, razlagat će skoro jedan talijanski profesor u Milanu, kakvi su i što su Hrvati.

Hrvatski djaci u visokim školama u Zagrebu, u Beču, u Pragu, u Pešti, t. j. gotovo po svim sveučilištima, složni su proti tomu, što su njeki djaci starčevićanci (ili frankovci) sjekirom polupali ploču (tablu) srbskoga djačkoga družtva u zagr. sveučilištu, o čem smo posljednji put u kratko javili. (Srbski na ime djaci u zagr. sveučilištu imadu svoje posebno družtvo, koje ima u sveučilištnom hodniku svoju ploču s ćirilskim napisom: Срп. акад. потпорно друштво, t. j. Srpsko akademičko potporno družtvo. Ovaj je napis trn u oku starčevićancima, pa je ova ploča bila već više puta razbita i skinuta.)

Ovako složna nije još nikad bila hrvatska mladež u toj stvari, naprotiv su djaci, koji su uviek u velikoj većini bili „starčevićanci“, — uviek bili i najljući protivnici Srbalja i samoga srbskoga imena. A treba priznati, da i ostali hrvatski gospodski i gradjanski sviet ne trpi Srbalja, nego ih za porugu zove „vlasima“. Zašto je to tako, to bi bila duga pripoviest, pa sad o tom ne ćemo razpravljati. Dvoje se ipak mora reći, a to je ovo: Svadja i nesloga sa Srbljima — to je naša propast. Da nema ljudi, koji kažu, da „Srbalja nema“, i da ih oni „ne priznaju“, — ne bi Srblji bili većinom madžaroni i ne bi voljeli madžarske zastave od hrvatske, pa kao od prkosa tražili posebnu srbsku zastavu. No o tom ćemo se još porazgovoriti. A za sada je vriedno bilo zabilježiti, da hrvatska mladež vidi tu narodnu nesreću. Možda će ipak i u tom biti bolje.

U peštanskom saboru bilo je ovih dana dosta govora o Hrvatskoj i o Hrvatima. Govorio je o tom i prvi ministar Tisza. Mi ćemo se o tom još porazgovoriti, a za danas bilježimo ovo: Prvi je ministar priznao, da Hrvati imadu razloga, što su nezadovoljni, budući da Hrvatska zbilja trpi štetu radi financijalne nagodbe.

Talijani i Slovjeni dogovaraju se u Beču, ne bi li se kako složili. Glavno je tu pitanje, hoće li se složiti Talijani s našima u Trstu i u Istri. Već sam vam nješto bio javio, da se je za slogu počelo raditi u dalm. saboru, a sada se u Beču nastavilo. Do toga ne bi bilo došlo, da nije ove stvari: Talijani traže od bečke vlade, da podigne jedno talijansko sveučilište. Najprije su tražili, da se to sveučilište podigne u Trstu, a onda u gradu Roveretu (u Tirolu, tamo bliže talijanskoj granici, a dalje od nas). No Niemci na to ne će da pristanu, a Talijani da će se u bečkom saboru složiti s Česima, s Hrvatima i Slovencima proti Niemcu. Tako je došlo do toga dogovora. Česi su tu samo miritelji medju Talijanima i nama.

Ova će stvar ići težko. Ako se u Trstu (na moru) osnuje talijansko sveučilište, navalit će u Trst talijanski djaci, — a vi znate, da su djaci danas najveći „političari“: oni najviše buče i „demonstriraju“. U Trstu bi dakle bilo jedno novo ognjište talijanštine proti Hrvatima i Slovencima, — jer treba znati, da u Trstu ima mnogo Hrvata i Slovenaca, a oko njega sve je naše: gotovo ciela Istra i primorje. Zato naši traže, da se u Trstu osnuje ne samo talijansko nego i hrvatsko-slovensko sveučilište. Osim toga traže naši, neka Talijani dopuste, da se i za nas dižu škole svuda, gdje nas ima, a gdje smo pomiešani s talijanskom gospodom.

Treba napokon spomenuti, da ovi Talijani, o kojima je govor, spadaju pod Beč. A drugo su oni Talijani, koji imaju svoga kralja u Rimu.

Rat u Macedoniji? Njekoje su novine dočule, da željeznice u Ugarskoj i u Bosni već od 6. travnja ne će primati tereta, i to od onda pa do 20. travnja. To je, misli se, zato, što će se prevažati vojska iz sjever. Ugarske (slovačke regimente) i iz Galicije (poljske regimente).

Rusko-Japanski rat teče dobro po Ruse, jer su baš posljednjih dana Japanci odbijeni i potučeni i na moru i na suhu. U prošlu nedjelju (dne 27. ožujka) pokušali su Japanci u 2 sata u noći, da zatvore rusku luku Port-Artur tako, da rusko brodovlje ne bi moglo van, a onda bi Japanci svoju vojsku mogli izkrcati. No sreća im je loše poslužila: Rusi su im potopili četiri broda. Na ruskoj strani poginuo je mjernik Zvjerjev i 6 podčastnika, a ranjen je sam zapovjednik i 12 momaka. Mrtvoj braći slava i pokoj, a živima zdravlje!

I sami Englezi priznavaju, da japanska mornarica nije učinila ono, čemu su se Japanci i njihovi prijatelji nadali. Rusko je brodovlje čitavo, pa će moći zapriečiti, da Japanci izkrcaju svoju vojsku.

Japanci šire lažne viesti. Tako su već 19. ožujka javili, da su osvojili Port-Artur. — Pita se: Čemu laži i komu koriste? — To vam je ovako: Japanci zato šire lažne glasove, prvo, da se Kinezi pobune i pristanu na njihovu stranu čujući, da su Japanci jači. Ali lažne viesti šire Japanci i u Evropu, i to zato, da načine štetu Rusima na novčanom tržištu. U Evropi imadu novčari dosta ruskoga papirnoga novca, pa čim se čuje, da je Rusija u ratu izgubila, odmah ruski papiri gube vriednost, jer se misli, Ruska ne će moći tih

papira izplatiti kovanim novcem. Na taj su način Rusi već izgubili silne milijune.

Razne viesti.

Kajzer i talijanski kralj sastali su se ovih dana na njemačkom brodu u Napulju (u Italiji). Liepo su jedan drugomu nazdravljali i govorili samo o miru. Spomenuli su i trećega druga i saveznika: bečkoga cesara. — Kajzer je pošao u Italiju, da si počine, a u Napulju je, kažu, baš vrlo liepo.

Grof Tolstoj, kad su ga upitali, na čijoj je on strani: da li na ruskoj, ili japanskoj, odgovorio je ovako: „Ja nisam ni za Rusku, ni za Japan, nego sam za ruski i za japanski radnički narod, kojega njihove vlade varaju i sile, da se bije proti svomu dobru, proti svojoj savjesti i proti svojoj vjeri.“ — Taj Tolstoj — to je pravi socijalist i anarhist.

Duhan u Crnoj Gori ne smije se više (od početka ove god.) saditi kao ni kod nas, nego je i tamo sadjenje duhana „monopol“, t. j. to smije samo država (tamo knez), koja od toga ima i dobitak. Razumije se, da je narod poradi toga nezadovoljan, kako je i kod nas bio. To će valjda i biti uzrok, da je ovih dana planulo i izgorjelo skladište (magazin) carskoga t. j. kneževskoga duhana u mjestu Podgorici.

Požidovljeni seljaci — to je pravo čudo. A javlja se takvo čudo iz dalekoga ruskoga kraja, tamo od rieke Volge (koja teče u Crno more). Ako je istina, što jedne njemačke novine pišu (a kažu, da su to izvadile iz ruskih popovskih novina), — pravi tî ruski seljaci obdržavaju u svem židovsku vjeru: obrezavaju djecu i t. d. Povrh toga vjeruju, da su oni ovdje u Ruskoj u sužanjstvu i čekaju Mesiju, da ih izbavi iz toga sužanjstva i odvede u obećanu zemlju. I još kojekakve tamne gluposti vjeruju. Sve to ne bi čovjek ni vjerovao, kad ne bi znao, da u velikoj Rusiji ima dosta tmine, osobito u dalekim zapuštenim krajevima. No kako je u te daleke krajeve mogao doći židov, koji je seljacima napunio glave ovom glupošću, — tako bi se tamo mogao potruditi i koji pop ruski, pa skinuti narodu s duše vječni strah sužanjstva. Nego sve mi je njekako sumnjivo, da je sve ovo izmišljeno, samo da se vidi, kako eto ruski seljaci lako vjeruju u sužanjstvo, kad su zbilja sužnji.

Starac od 109 god. umro je nedavno u Stolivu kraj Kotora (dolje na jugu uz more). Zvao se Luka Mirković, a bio je 40 god. mornar (matroz). Dobro je pušio i kavu pio.

Drobne viesti.

Župnika Jemeršića (pišu „Nar. Obrani“ iz Grubišnoga Polja) slavno su dočekali njegovi župljani i prijatelji, kad se je vratio iz zatvora. Bilo je tu do 50 kola i sva sila naroda.

Onaj „katolički“ proglas ili poziv, kojim se osniva „Hrv. katol. tiskovno družtvo“, podpisao je (pišu novine) i g. Bresztyenszky i g. Seigerschmied (recite, ako možete: Zajgeršmit). Tko je g. Bresztyenszky, to ponješto znate. A g. Zajgeršmit — to je poglavar svih opatica (koludricâ, dumna) sv. Vinka po našim krajevima, po Srbiji, Bugarskoj i Macedoniji. Na tom je mjestu bio prije naš Andr. Jagatić. Za g. Zajgeršmita nije se do sada ništa čulo, a kažu, da i nije Hrvat, nego od njegdje bliže Tirolu. — Vriedno je zabilježiti, da je g. Bresztyenszky znao, da se sprema katolička stranka još onda, kad je bio predsjednik „Hrv. stranke prava“.

„Glavno glasilo hrv. str. prava“, t. j. „Obzor“ valjda će imati mnogo štete, kad se počne izdavati „katolički“ dnevnik. Treba na ime znati, da će i medju predplatnicima „Obzorovim“ biti barem koja stotina (možda i 500) svećenika, koji će valjda većinom ostaviti „Obzor“ i držati svoje katoličke novine. I drugi će dnevnici izgubiti dosta predplatnika.

Hrvat u Bugarskoj. Jedan od najboljih glumaca (predstavljača) u zagr. kazalištu (teatoru), Fijan, igrao je ovih dana u glavnom bugarskom gradu u Sofiji. Igrao je vrlo liepo, pa su ga braća Bugari slavili i na rukama nosili. I sam knez bugarski zvao je Fijana k sebi i pohvalio ga. Razumije se, da je naš Fijan i u Sofiji govorio hrvatski, pa nema sumnje, da su Bugari gotovo sve razumjeli. — Možemo spomenuti, da je i ravnatelj bugarskoga kazališta rodjeni Hrvat po imenu Tucić, a otišao je tamo pred koji mjesec.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2. puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredništvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 7. | U Zagrebu, u četvrtak 14. travnja 1904. | God. 5.

Pogibao od naroda!

Pred koji dan dogodilo se opet zlo u Samoboru kraj Zagreba: narod navalio na svoga zastupnika (i to od opozicije!), razderao i popalio knjige i pisma u obćini i kotarskoj oblasti, dapače zapalio i kuću, u kojoj stoji kotarska oblast. Više o tom zlu čitat ćete na drugome mjestu, a ovdje da vam kažem, što o toj stvari mislim. Prosudite sami, kad ovo pročitate, razlažem li ja ovo ovako od straha, ili je to kakva druga spekulacija, ili je možda i istina, što ću vam kazati. Jedno vam samo ponovno kažem: promislite, a onda sudite.

Svaki od vas, pa i onaj, koji najmanje znade, — svaki vas znade, da ima ljudî, za koje se kaže, da su „za narod“. Nikako mi se ne će, da vam dugo i široko raztežem, ali ovoliko evo ipak moram kazati:

Kad se kaže, da je tko „za narod“, onda je odmah blizu misao, da je njetko i proti narodu. A tko je proti narodu? Pa tko je narod? Recimo: U selu se nastanio trgovčić, koji je ujedno i krčmar i za njekoliko godina cielo mu je selo u žepu: sve je, kažu, po malo selo „ošišao“, ako nije i „ogulio“. Njegova se svuda sluša, i gdjegod ima što mastnije, to on uhvati. Napokon se čuje koji glas: „Taj radi proti narodu“. A oni, koji su proti tomu krčmaru ili trgovčiću, oni su „za narod“. A pitam ja: Nije li i onaj trgovčić — nije li i on „narod“, ne spada li i on k narodu? Zar je svatko proti narodu, tko hoće sebi dobro?

„Ali ne tako! Ne kaže se zato, da je on proti narodu, što hoće sebi dobro, nego zato, što hoće krivo!“

Recimo, da hoće krivo. Ali zašto se onda kaže, da je proti narodu? Mnogi vas ima susjeda, koji hoće krivo (hoće na pr. da priore medju i t. d.), pa ne kažete, da je proti narodu, nego da je proti vama. I za zločince se kojekakve ne kaže, da su proti narodu, nego im se kaže, da su zločinci, pa s njima pred sud. —

A ovaj trgovčić ili krčmar možda baš i ne će krivo. Ako ljudi kod njega piju i troše, — zar on koga na to sili? Ako su ljudi dužni, pa mu rade i robuju, — je li ih on prisilio, da se zaduže? Ako se mnogi od njega nadaju pomoći, pa ga zagovaraju i hvale, — može li se zato reći, da on hoće krivo? Jednom riečju: Je li on kriv, što ljudi idu k njemu, kao pčele na med? Je li on kriv, što je sve znao okrenuti na svoju korist i tako postao mogući gazda?

„E, moj dragi! Ne znaš ti, što je nužda. A onda ne znaš ti, kakvi su ljudi. To je baš ono, što je sviet sliep i neuman, pa ne vidi, kako je razpreo svoje mreže i sve nas jednoga po jednoga pohvatao, a sad nas drži. Pitaš: zašto mu kažemo, da je proti narodu? Zato kažemo, jer je zbilja proti narodu. Ne bi se on obogatio, da hoće samo jednomu krivo. On se je tako i namjestio medju neumni narod, znajući, da je neuman“.

Drugim riečima hoćete vi, mislim, da kažete ovo: On je proti narodu zato, što hoće da se okoristi narodnom nuždom i neumnošću. I to je, mislite vi, krivo.

Ni ja ne kažem, da je to pravo i dobro. Ali sad kažem ja: To je baš ono! Odkad ima ljudî, od onda ima i takvih, koji računaju ili spekuliraju na to, što sve čovjek može postići od množine naroda. Svatko, tko nije sliep, taj vidi ovo:

Stotina ljudi može pomoći jednoga čovjeka, a jedan ne može stotini pomoći gotovo nimalo. No kako ima ljudi, koji spekuliraju, da se pomognu od množine naroda, tako ima i ljudî, koji kažu, da je to „proti narodu“. Ovi ljudi govore i viču: Zašto bi se narod dao „izrabljivati“, t. j. zašto bi narod dao, da se drugi pomaže na njegov račun! — To su onda „prijatelji naroda“, to su ljudi, koji su „za narod“.

Ovako je, u kratko rečeno, nastala borba „za narod“. Hoćemo li pravo, treba tu spomenuti još i ovo: Ima ljudi, koji su „za narod“ samo zato, što su jalni (nenavidni) njekomu, tko se je medju narodom pomogao; jalni su i biesni, što oni sami ništa ne mogu. Drugi opet, i to iz samoga naroda, viču zato, što su sve svoje protepli, pa je to došlo u ruke onomu, koji je tobože „proti narodu“. Sad je njetko drugi kriv, što su oni tako zlo prošli! Ali treba reći i ovo: Ima ljudi, koji u duši osjećaju svaku krivicu, pa i onda, kad vide, kako siromah i neuman čovjek pušta svoje drugomu; oni toga ne mogu gledati, nego bi mu odmah doviknuli: „Čovječe, ne daj se! To je za te krivo! Promisli!“ — To su oni narodni „advokati“, koji tako govore, narod napućuju i — „puntaju“. Oni su za narod baš iz čiste duše i srca. Oni imadu u duši njekakvu misao, koja im ne dade mira, nego uviek i uviek

misle samo na to, kako je siromahu i bedaku krivo, pa kako bi se to drugačije u svietu uredilo, tako da siromah i neuk čovjek ne bi uviek drugomu služio.

Ovakvih „advokata“ i „puntara“ bilo je svagda pomalo. Vi znate, kako narod pripovieda i pjeva za hajduke: pripovieda i hvali ih, da su bili dobri za sirotinju. Čuli ste možda i za našega Udmanića. Ali od jedno sto godina ima ovakvih „advokata“ i „puntara“ i medju gospodom, — i to su oni pravi „prijatelji naroda“, o kojima čitate svaki dan, jer su ih pune novine. Bit će skoro i 200 godina, što se medju gospodom vodi velika pravda o tom: Imali pravo vladati i zapoviedati samo vladar (cesar, kralj, knez), ili pak narod sâm sebi? — To se je doduše znalo već pred dvie tisuće i više godina, jer je i u staroj Grčkoj i u Rimu u staro vrieme davao narod zakone i postavljao poglavare. To su gospoda u Evropi dobro znala, pa ipak se preko tisuću godina nije za narod ni pitalo, nego je vladar vladao sâm „po milosti božjoj“. Na to su se, kako rekoh, javili „puntari“, koji su počeli dokazivati, da i narod ima njekakvo pravo i vlast. Pravda je dugo trajala. Dokazivalo se riečju, a bome i šakom — oružjem. Napokon se je svuda kod nas u Evropi priznalo, da i narod ima njekakvo pravo, i to ili narod sam, ili zajedno s vladarom. Njekoji su pače dokazivali, da nitko nema nikakve vlasti, ako je ne dobije od naroda! Narod jedini ima svu vlast, narod je „nad svim“, — narod je „suveren“, kako se kaže učeno.

Sad je nastala nova politika. Brzo se je pronio glas, da narod ima svu vlast; na sva usta počelo se govoriti, da to i gospoda priznaju, pače da i sami vladari popuštaju uzde. Do onda nije nitko ni pitao za narod, a sada se ništa drugo i ne pita, nego samo to: „Što hoće narod? Za koga je narod?“ Sad su nastali i prvi svakakvi izbori, a onda i „korteši“, t. j. ljudi, koji nagovaraju i mame narod, neka dade „glas“ tomu i tomu. Od onda su i „stranke“, od kojih svaka kaže i trubi: „Narod je za nas. Narod je za nas!“

Ova nova politika doniela je sa sobom pravu pokoru. Zašto? Zato, što je politika teška stvar.

„Što je politika?“ — pitat će tkogod. — Politika — to je sto i jedan posao i briga za to, kako bi ljudi u redu i miru jedan s drugim živjeli. Učinite, da ljudi budu u redu živjeli, da svakomu bude svoje u miru, — i vi ste stvorili najbolju politiku. Ali to je upravo ono, što je težko. Tu treba poznati ljude, njihovu narav i običaje, njihove potrebe; tu nije dosta znati samo to, kako je doma, nego i to, kako je u susjedstvu: kakvi su susjedi, što oni hoće i traže kod nas, i t. d. i t. d. To je politika. A sad recite vi

narodu: „Ti imaš pravo, da vladaš i zapoviedaš, te da bude onako, kako ti hoćeš." Što će iz toga nastati? — Zlo će nastati.

„Kako, za Boga, zlo? Ta ako bude onako, kako narod hoće, bit će narodu dobro, — a to je glavno! — Eto, što smo doživjeli, da i „Dom" piše, da će biti zlo, ako bude onako, kako narod hoće!"

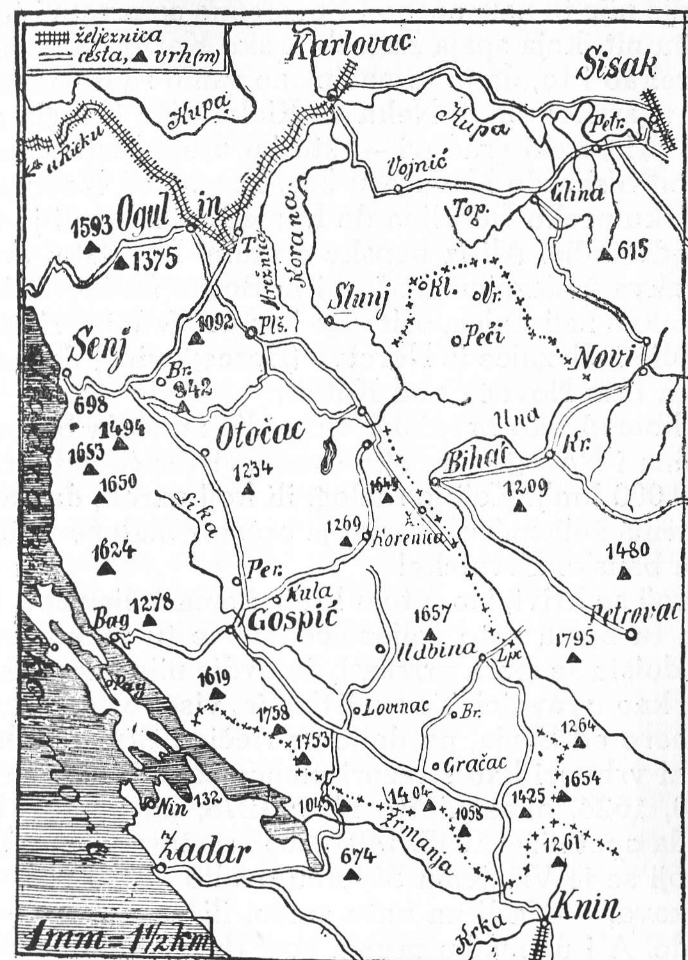
Narodu već jest zlo. I upravo zato, što je narodu zlo, hoće narod, da se najedanput rieši svega zla, koje se je nakupilo u stotine i stotine godina. To zlo treba odstraniti na stotinu mjesta i na stotinu načina, a nije dosta navaliti na kotarsku oblast i zapaliti ju!

Jest, ja vam to kažem otvoreno, a vi, — što vam drago. To je pogibao od naroda, od samoga naroda, pogibao od naroda, komu je zlo i koji je neuk. Komu je zlo i tko je neuk, taj najlakše vjeruje; komu je zlo, taj rado vjeruje, da je njegovu zlu kriv onaj, za koga se kaže, da je najviše kriv, pa bila to i laž; a tko je neuk, taj sve vjeruje, pa i najveću bedastoću. Pamtite, što sam vam nedavno rekao: Oni, koji su za narod, bili su već sto i sto puta stjerali u rog narodne tlačitelje, — pa opet ništa! Zašto? Zato, što je isti taj narod opet povjerovao svojim neprijateljima i najveću laž, i najveću glupost, a svoje prijatelje ostavio na milost i nemilost svojim tlačiteljima. Gdje je bila veća laž, — tu je bio narod; gdje je trebalo počiniti veću glupost i nesreću, — tu je opet bio narod.

„Što dakle? S narodom opet u kut, pa neka trpi i strada kao i do sada! A zašto ste nam onda toliko pisali i govorili, da se dignemo, da se maknemo? Čega ste se najedanput tako prestrašili?"

Malo da nisam odgovorio, da smo se prestrašili — naroda. Ali ne, — ne treba se bojati naroda, nego se treba bojati njegova, neznanja i neukosti. Ne ide ta stvar tako žurno — ta politika: polako, pa ćemo brže doći. Naši bi neprijatelji bili veseli, da mi nakanimo odmah sutra sve preokrenuti. Ne dajmo im toga veselja. Narodne su skupštine ponješto narod probudile, ali sada treba, da se dobro i posve otriezni, pa da gleda, pazi i da se uči. Ići će to polako, kako sam sto puta rekao, ali ako bude išlo, ići će samo tako. Inače je gotova pogibao od samoga naroda, kao što je svaki čas gotova pogibao od svakoga nerazuma.

Željeznice na hrvatskoj tromedji.

Evo pogledajte ovaj zemljovidić ili mapicu: to vam je tromedja razkidane hrvatske zemlje. U gornjem kutu desno Sisak u banskoj Hrvatskoj, pod njim Novi i u sredini Bihać u bosanskoj, a u donjem desnom kutu Knin u dalmatinskoj Hrvatskoj. U donjem lievom kutu eno vam Zadra na moru u dalm. Hrvatskoj, a da smo zemljovidić malo raširili, pokazala bi nam se u lievom gornjem kutu Rieka, a iza nje eto opet medja, jer iza Rieke prestaje banska Hrvatska, a dolazi Istra. (Križići s piknjicama ovako + . . . + to je medja na ovom zemljovidiću.)

Kad smo se nedavno razgovarali o željeznicama u hrvatskim zemljama, onda sam vam spomenuo, da cieli ovaj kraj medju

Siskom, Riekom, Zadrom, Kninom i Bihaćem nema ni pedlja željeznice osim onoga krnjega komadića od Siska preko Gline. (Na kartici ovdje nije to naznačeno.) Spomenuo sam vam i to, da ima jedna jedina nit, koja spaja Zagreb preko Karlovca s morem; ali sam vam rekao i to, da je to načinjeno samo radi Rieke, koja je u rukama ugarskoj vladi: Neka se Rieka diže (i digla se je!), a ostali naši primorski gradovi — što im drago! Istina je, ide željeznica i od Siska do Novoga u bos. Hrv., i od Novoga dalje u bos. Hrvatsku preko Dobrlina do Banje Luke, — ali je tu pretrgnuta, ne ide dalje. Ali iz banske u dalm. Hrvatsku ne ide baš nigdje nikakva željeznica! Pače ni iz Bosne ne ide u dalm. Hrvatsku nikakva željeznica, osim što je u posljednje vrieme sagradjen komadić željeznice iz Neretve (Hercegovine) do Gruža kod Dubrovnika i do Novoga kod Kotora.

Ovaj komad oko hrvatske tromedje izmedju Siska, Rieke, Zadra, Knina i Novoga ima oko dvadeset tisuća četvornih kilometara (20.000 km²). Koji je razlog, ili koji uzrok, da na tolikom prostoru nema željeznice? Ta taj je prostor malone tolik, kolika je polovica banske Hrvatske!

Oni, koji su krivi, što u tom kraju nema željeznice, brane se i kažu, da tu nema zato željeznice, što je tu težko graditi željeznicu. I doista se mora priznati, da ovdje nije tako lako graditi željeznice, kao u ravnici. Tu su, istina je, visoke gore. Pogledajte samo uz more od Senja, pa dalje uz riečicu Zrmanju do Knina: tu su visoki vrhunci kao stražari ponamještani: 1494 m (metra), 1653, 1650, 1624, onda nješto niže: 1278, pa opet 1619, 1758, 1753, a onda opet niže: 1045, 1404, 1058 metara visine. To je naš Velebit, koji se je Višnjemu Stvorcu ovako grdno prosuo iz milostiva rukava, — da li na našu sreću, ili na pokoru, — to On jedini znade. A i uz medju prema bos. Hrvatskoj diže se visoka Plješivica (1649 i više gore uz Unu 1657 metara), a preko Une joj ide uz bok Grmeč planina (1209 m i 1480 m), pa nad njom (na zemljovidiću je to pod njom) dalje u Bosnu Zrljevica planina (1654 m), a onda Dinara planina (1654 m), koja se pruža duž ciele medje izmedju dalm. i bosanske Hrvatske. Istina je dakle, da to nije šala ovuda graditi željeznice preko ovih planina. Ali kad se je mogla izgraditi željeznica preko velike Kapele (1593 m) tamo izmedju Ogulina i Rieke, mogla bi se i ovdje. Ne treba misliti, da se željeznica gradi baš preko najvišega vrha, nego mnogo niže. A ako je na putu visina, može se gora prokopati, t. j. načini se tako zvani „tunel" (prokop, prorov). Treba samo znati, što su na gorske željeznice potrošile druge države. Tako su na pr. Francezka i Talijanska pred 30 i više godine sagradile zajedno željeznicu preko svoje medje, preko gore Cenisa (Mont Cenis), i to takvu željeznicu, prema kojoj bi ova naša bila šala. (Na gori Cenisu probušen je prokop na visini od 1300 m, a dug je preko 13 km! Ciela je željeznica stojala 75 milijuna K. Osim ovoga najvećega prorova ima još drugih blizu 40. Nad prorovom leži još visina od 1650 m.)

Nisu dakle gore krive, što u ovim krajevima ne grade željeznice, nego je krivo nješto drugo. Krivo je najviše to, što se ugarska vlada boji željeznice, koja bi išla u Senj, ili kamo drugamo na more, osim na Rieku. Ta pogledajte samo na karticu: Nije li bilo kud i kamo lakše sagraditi željeznicu od Ogulina ravno u Senj preko male Kapele (1092 m), nego naokolo tamo gore na Rieku! A bit će kriva i politika, ona „prava" politika, koja hoće, da tromedja ostane tromedja, t. j. da mi Hrvati ne uzmognemo jedni k drugima. Kad bi se željeznica izgradila do Gospića, grehota bi bila, da se ne gradi i preko granice dalje u Dalmaciju. Ali zašto bi Hrvati jedni k drugima išli ravno po suhu?! Ne, nego preko Rieke na more, pa onda ako hoćeš u Zadar i dalje.

Od kad se zna za željeznice, moli naš sviet iz onoga kraja, da mu se dade željeznica. Posljednjih 30 godina bilo je o tom govora, razprave i pisanja gotovo svake godine. Trgovačke komore i županije i pišu i mole ministra u Pešti, neka im se smiluje, — i napokon se ove godine ugarska vlada smilovala: odredila deset milijuna (10,000.000) za tu tobože „ličku" željeznicu. Kažem „tobože ličku", jer narod traži ličku željeznicu, a ministar kaže, da će se graditi željeznica od Ogulina preko Plaškoga (Plš. na kartici) do Zavalja (Z na kartici) i preko medje do Bihaća. To nije „lička" željeznica, jer je Lika gore (na kartici dolje) oko Gospića i riečice Like.

Proti ovoj ministrovoj željeznici, koja bi se imala graditi punih pet godina (do 1909.), digoše ovih dana glas skupštinari ličko-krbavske županije i umoliše bana i ministra, neka ne gradi željeznice samo do Bihaća, nego najprije od Ogulina do Senja na more, a odatle preko Otočca u Bihać na jednu, a u Gospić na drugu stranu. Od Gospića bi se onda morala sagraditi željeznica preko medje u Dalmaciju do Knina, a od Knina je već gotova željeznica preko Drniša k moru na dvie strane: u Šibenik i u Spljet.

Kad se grade željeznice, pazi se i na to, kuda treba vojsku voditi i voziti. Mi Hrvati doduše ne idemo za tim, da što komu otmemo (Bog, da nam ostane ono, što imamo!), ali naši gospodari ipak nješto uviek snuju u našoj zemlji, kao da će preko naše zemlje osvajati sviet. Tako se je i ono željeznice iz Neretve (Her-

cegovine) do mora gradilo, kažu, ponajviše za vojsku, a tako se sada čuje, da će bečka vlada graditi željeznicu od Knina (valjda preko Petrovca) do Novoga u Bosni, i to sve iz „strategijskih“ (vojskovodnih) razloga). Neka samo gradi, bilo s kojih razloga, — nama će to dobro doći, jer vojska valjda ne će na nas?

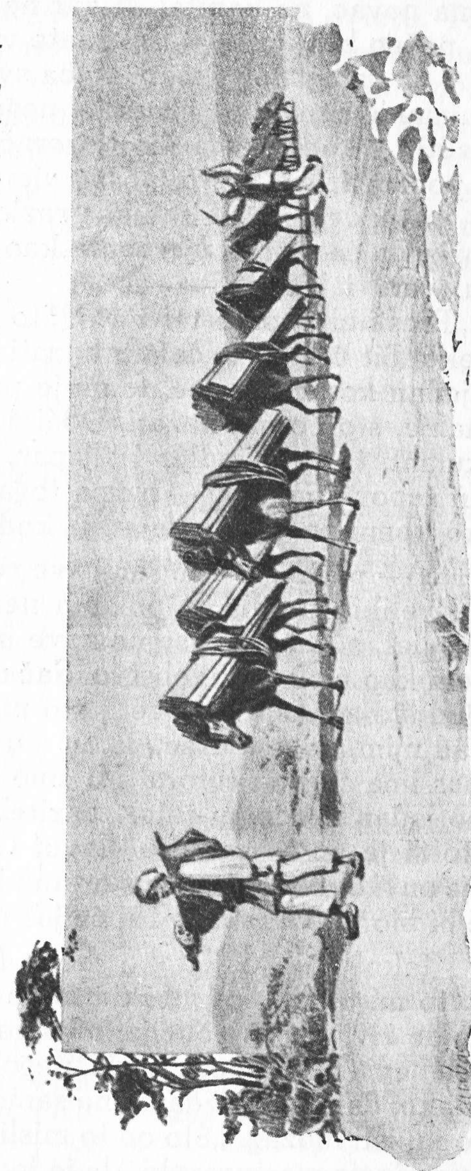
Sagrade li se zbilja ove željeznice, onda bi tromedja hrvatska oživjela, a sada je mrtva, — više mrtva, nego pred 500 godina. Da vam je znati, kako je još pred 500 godina bilo živo u Kninu, u njegdašnjem kraljevskom hrvatskom gradu! Tu je bilo kao srce hrvatske zemlje, jer je još sve naokolo: i današnja Bosna i Dalmacija — sve je bilo pod Banom. Hoće li biti i opet, to nije ni do željeznice, kao što nije bilo ni pred 500 godina, nego je do nas, kakvi ćemo mi biti...

Radničke plaće u Americi.

Vi znate, kako se sviet polakomio za Amerikom, i to ne samo kod nas, nego i drugdje. Ali kod nas se može reći, da se je sviet upravo polakomio za tom Amerikom. A nije se polakomio za Amerikom, nego za — plaćom američkom, za američkim dolarima ili talirima. Pomislite vi samo: jedan jedini čovjek može na dan zaslužiti dva do dva i pol dolara, pa i više! Nije to šala: 10 do 12 kruna na dan! A zasluži to običan čovjek, koji nije nikakav zanatnik (majstor), te kod nas nije mogao zaslužiti ni peti dio toga. Ni peti dio! Ta znate, da su to kod nas već skupi radnici, koji se plaćaju po forintu (2 K).

Pita se: A što je ta Amerika, kad se u njoj može tako plaćati? — „Tamo je bogatstvo“ — kažu njeki. Ali to nije dosta. Odkuda bogatstvo? Pa neka je ne znam kakvo bogatstvo, — ako se težaci tako plaćaju, toga bogatstva mora brzo nestati, ako se posao ne izplaćuje. Ta znate, kako se kod nas gospodari tuže, kad su težaci malo skuplji: „Ne ćemo dobiti ništa, — već sve će otići na težake!“ — Nije dosta kazati ni to, da tamo ima malo radnika, jer je poznata stvar, da se posao tim manje izplaćuje, što ima manje radnika, jer što ih ima manje, to su skuplji. Mora dakle biti drugi uzrok, što Amerićani mogu tako dobro plaćati svoje radnike. Pa i jest drugi uzrok, pače više uzroka, kojih kod nas nema, pa zato kod nas nema ni zaslužbe. O tim se je uzrocima vriedno ne samo porazgovoriti, a onda sve ostaviti, kako je i bilo, nego treba te uzroke dobro promisliti, pa se onda latiti posla. To je lako kazati, ali je teže pokazati, kakvoga bi se i kojega bi se posla latio naš čovjek doma. Ja u cielom tom pisanju proti Americi nisam nigdje našao takvoga razloga, koji bi me

uvjerio, da smo mi sami krivi, što u nas nema sviet zaslužbe, nego mora za njom u Ameriku. Zato ću pokušati sâm, da vam to razložim.

Bosansko-dalmatinska „željeznica“.

Dobre zaslužbe za radnika nema i ne može je biti, dok nema velikoga posla koji se neprestano radi, a mora napredovati brzo, jer mora biti na vrieme gotov. Kod velikoga posla treba mnogo radnika, pa ako ih nema, skuplje se plaćaju oni, koliko ih ima. Kad radnik radi kod posla, koji ne smije prestati, tu se pogotovo mora plaćati dobro, jer radnici mogu svaki čas pomrsiti gospodaru račune i upropastiti ga. To isto vriedi za posao, koji mora biti na vrieme: tu nema šale, tu se s radnicima ne nateže, nego plati, ako hoćeš, da se radi. Ali što je glavno kod velikoga posla, to je ona vjera u posao, koja obećaje veliki dobitak, koja daje čovjeku volju. Kod velikoga posla ne gleda čovjek na malenkosti, tu se ne cincari i ne cjenka, — tu se radi, tu se plaća, ali tu se i dobiva.

Ali mogao bi tko upitati: „Pa što smo mi krivi, što kod nas nema velikih posala, kao što su velike tvornice, rudokopi itd.? Nije li tu glavna stvar — novac, pa i opet novac? A gdje ćeš uzeti novaca, ako ih nema?“

Ovo je doista istina. Ali prvo i prvo treba znati, da ni Amerićanima nije novac — kapital — pao s neba; drugo: nije istina, da kod nas nema baš ništa novaca; treće: ipak nije ni novac najveća zapreka. Tu je krivo nješto drugo, i to ovo, što i jest glavno.

Rekao sam, da dobre zaslužbe nema bez velikoga posla. A prosudite sada, što sve treba za veliki posao. Vi opet odmah mislite na novac, na kapital. A zar ne znate za onu rieč, da je taj i taj „počeo bez ičega"? Da, znate vi to. Ali to je ono: treba početi. A da uzmogneš početi, treba sve unapried proračunati, sve do najmanje sitnice. A još prije, nego počneš, treba veliki posao zamisliti. A kad si zamislio i proračunao, treba imati srca i kuraže početi, treba u svoj posao vjerovati. A sad ako nemaš novaca, imaju drugi. Ako ti njima razložiš, što si zamislio, i to tako razložiš, da će morati vjerovati, kao što i ti vjeruješ; pa kad vide tvoju vjeru i kuražu — —

„Prestani, molim te! Prvo, što će kod nas kazati takvomu čovjeku, bit će to, da će mu kazati: to je norc, to je fantast, taj ima jedan kotač previše, tomu je prepuna glava! To će biti još najmanje, što će mu kazati. Doći će drugi, koji će kazati: to je spekulant, to je švindler i sljepar, taj bi htio da sebi na tudji račun žepove napuni. — Nema toga kod nas, moj gospodine, da bi tko komu pomogao. Jalan je kod nas sviet".

No — pa to ste već sami sve rekli, što je krivo, da kod nas nema velikih posala, a po tom nema ni zaslužbe. Mi smo još stari sviet, a Amerika se ne zove uzalud novi sviet. Kod nas je i u tom kao njekakvo robstvo. Sačuvaj Bože, da bi kod nas smio tkogod što zamisliti i početi, što nisu zamislili i počeli oni, koji su nad njim, koji se drže, da su mu tutori. Pazite dobro: Svatko od nas ima stotina tutora! Mi smo svi već na to naučni, da budemo jedan drugomu tutor, pazitelj i gazitelj. — „Gle ti njega! A što si je on to zabio u glavu! On će nama pamet soliti! Pa tko je on?! Jučer smo ga još hranili kod našega stola! Da nije nas, gdje bi bio taj kukavac! Taj će još upropastiti narod."

I tako dalje — i tako dalje. Mi smo, pamtite, stari sviet, osobito mi ovdje pod bečkim cesarom. Mi smo stari sviet, koji ne dade živjeti bez policije: mi smo svi policajti, stražari, mi svi skupa nemamo drugoga posla, nego da jedan na drugoga pazimo, i to tako, da mu zagledamo ne samo u želudac, u jetra i bubrege, nego i u isti mozag. „Što on to misli? A što bi on to tako mislio!" A onda je posve naravski, da je jedan drugomu jalan. Kad nitko ništa ne radi, pa neka ni drugi ne radi.

Ja znam, da će mi gdjetko prigovoriti, da nije ovako. Ali dopustite mi jedan primjer: Židovi kod nas ipak napreduju. Zašto? Ima i tu više uzroka, ali je jedan uzrok i to, što oni ne spadaju pod našu komandu: oni su od vajkada za sebe, oni ne moraju slušati „očinskih" savjeta, njih nisu od djetinjstva učili samo na

pokornost i poslušnost, nego su im njihovi davali „pinklac na puklac, t. j. torbak na grbu — pa idi svietom i radi, što znaš.

Ponavljam i po treći put: Mi smo u starom svietu. Taj je sviet protivan svakoj novoj i slobodnoj misli, jer nijedna nova i slobodna misao ne bi bila na korist onima, koji čuvaju ono, što imadu. Taj stari sviet — to je jedna velika kasarna, stražarnica, puna tužikanja, jala, svadje, gdje se samo zagriza, petlja, kleveće i ogovara, rovari, podkapa, klipovi pod noge bacaju i ljudi jedan drugoga, ako baš treba, uništuju. Tu vlada zlovolja, tu se kuburi i životari, tu se ne radi. A kakav rad, takva i plaća. Amen.

Mali razgovori.

Dom i rod.

„Srblji-katolici" i „pravoslavni Hrvati". Obično se misli, da naš čovjek rimskoga zakona (katolik) ne može biti Srbljin, a čovjek „staroga" ili pravoslavnoga zakona (ili „vlah") da ne može biti Hrvat. No uzprkos tomu nadje se gdjekoji „pravoslavni Hrvat", i to gdje u Lici ili oko Zagreba; a na jugu naprotiv, osobito pri moru oko Dubrovnika i Kotora ima već dosta „Srbalja katolika". Što više: u samom Dubrovniku i okolici ima, čujem, šest rimskih (katoličkih ili latinskih) popova, koji kažu, da su Srblji. I za čudo — kakvi smo mi ljudi! Hrvatima je drago, ako se nadje koji „pravoslavni Hrvat", a ne mogu razumjeti, kako bi latin mogao biti Srbljin; isto se tako Srblji diče, što ima i Srbalja-katolika, a onamo opet kažu i dokazuju, da je sav pravoslavni narod po banskoj i bosanskoj Hrvatskoj — da su to sami pravi Srblji! Eto, takvi su ljudi! Pa da i mene upitate, ja bih vam kazao, da mi se vrlo čudno čini, kad na pr. pop-latinaš kaže, da je Srbljin.

Što nam je dakle misliti u ovoj stvari?

Ja mislim ovako: Valjda nema sumnje, da su njekada Hrvati bili drugo, a Srblji drugo, pa su i jedni i drugi znali, zašto su Hrvati, ili zašto su Srblji. Kad ne bi bilo tako, ja ne znam, zašto bi se jedni zvali ovako, drugi onako. No i ako su valjda Hrvati bili drugo, a Srblji drugo, svakako je stalno, da su govorili vrlo sličnim jezikom te da su bili iste naravi, običaja i života. Samo tako je bilo moguće, da su se u brzo tako pomiešali, da ih sviet nije mogao razpoznati. Kažem: *sviet* ih nije mogao razpoznati, ali oni su svejedno znali, tko je od njih Srbljin, a tko Hrvat. No i ove bi razlike bilo s vremenom nestalo, t. j. naš čovjek ne bi danas nikako znao, zašto je Hrvat, a zašto Srbljin, da nije došlo nješto drugo. Vi mislite, da ću ja kazati: da nije došla Vjera, pa je naš katolički sviet ostao uz Hrvate, pa i ne bio starinom Hrvat, a pravoslavni uz Srblje, pa ne bilo u njem i na njem ništa srbskoga. Ali nije to samo Vjera.

Treba na ime dobro znati, kako se je njegda Vjera širila, t. j. ovako: Što je naroda bilo pod katoličkim vladarom, to je s vremenom moralo postati katoličke Vjere. To je moralo biti. Možda se sjećate, što smo se razgovarali, kako su u staro vrieme išle čitave vojske u Bosnu, da bogomilski narod privedu na katoličku Vjeru. Ali nije svuda trebalo ni vojske, nego je to išlo mirnijim načinom. Svakako je stalno to, da su podanici bilo ovako ili onako s vremenom primili Vjeru svojih gospodara. Zato u našoj zemlji, koliko je bila pod vladom katoličkih vladara,

i to najprije domaćih kraljeva hrvatskih, onda ugarskih i napokon cesara bečkoga, — u čitavoj našoj zemlji pod vladom katoličkih vladara ne bi danas bilo nijednoga sela koje druge Vjere, — da se nije poslie doselilo pravoslavnoga naroda, i to nedavno pred kojih 200 godina. A tomu je doseljenomu narodu morao cesar obećati i dati pismeno, da mu ne će u Vjeru dirati. Pa ni to nije pomoglo, nego su ipak pravoslavni prelazili u katoličtvo i nastali t. zv. „unijati" (sjedinjeni).

Dakle znate li sada? Nije Vjera prva bila, koja je naš narod razdielila, nego je to bila vlada i politika: što je bilo pod jednom vladom, to je bilo jedne Vjere i Crkve.

Da je u nas malo više razbora, mi bismo se iz ovoga mogli i nješto naučiti, i to u kratko ovo: Hrvati su imali od starine svoju državu, a poslie i Srblji svoju. Pa kad danas nema razlike medju Hrvatom i Srbljinom, i kad nijedan ne zna kazati, po čem se razlikuje od drugoga, — ne bi li bilo najpametnije, da sav naš narod u hrvatskoj državi bude Hrvat, a u srbskoj državi Srbljin? A što tu treba pitati za Vjeru? Ta Vjeru smo i onako dobili onakvu, kakvu smo imali vladu. Što bi nas to dielilo?!

Ali upravo tu ima jedan grm, u kojem leži zec. Ima naime našega naroda, koji nije nikako za hrvatsku državu, nego za srbsku. Tu se sada ne pita za drugo, nego za to, što tko misli i želi, t. j. kakvu hoće politiku. Tko je „naš" čovjek, pa hoće hrvatsku državu, — taj je Hrvat, pa bio on koje mu drago Vjere; a tko ne će hrvatske države, taj nije Hrvat, pa bio tri puta katolik. To dakako vriedi za inteligenciju, pa medju školanim Hrvatom i Srbljinom nema druge razlike, nego jedino razlika — *politička*. Neuki narod naravski misli, da je za to Srbljin, što je „srbske" (pravoslavne) Vjere.

Politika.

Socijalisti proti seljačkoj stranci. Ovih dana sastali su se u Zagrebu socijalisti iz hrvatskih zemalja, da viećaju. Medju ostalim prosudjivali su i to, kakve su naše stranke, što je posve u redu. Razumije se: nijedna stranka nije ništa, a jedina je prava stranka socijalistička. I to se lako razumije. Kad bi koja druga stranka bila dobra, čemu bi onda bila posebna socijalistička stranka? Tako misli svaka stranka, da je najbolja i da će spasiti narod. Socijalisti se u tom razlikuju od drugih stranaka, jer se druge stranke znadu ipak kadkada složiti, pače i spojiti. Toga socijalisti ne će; oni kažu, da je socijalistička stranka tako daleko od ostalih „gradjanskih" stranaka, kao nebo od zemlje. A zašto? Zato, što sve druge stranke živu na račun radnika, — one radnika „izrabljuju", t. j. živu od njegove muke.

Ako se ovo promisli sa zrnom soli u glavi, moglo bi biti istina. Ali o tom kašnje još rieč. No što se tiče zlovolje socijalističke na naše hrvatske stranke, to mislim, da se socijalisti nemaju razloga tako jako tužiti, ako se ogledaju na posljednje godine. Treba naime znati, da su naše stranke posljednjih godina, od kad su se ono počele slagati, zvale na svoje skupštine i sastanke takodjer i socijaliste. Istina je, naše su stranke činile to zato, što naše gradjanstvo (trgovci i gospodari-obrtnici) ne mari za politiku, pa na skupštinu ne bi nitko ni došao, da nema radnikâ. Ali što ćeš, kad su radnici u velikoj većini socijalisti? — „Ništa zato!" — rekoše gospoda fiškali te pozvaše i socijaliste. — Sve je to dakle istina, da su naše gradjanske ili „gospodske" stranke zvale socijaliste u svoje kolo samo iz nevolje. Ali treba znati i to, da su se naši ljudi još pred koju godinu krstili pred socijalistom kao pred nečistim duhom. A kad je tako,

pa kad su ipak počeli zvati socijaliste, onda bi i socijalisti morali to priznati.

Ali ovo samo uz put. Glavno je ono, što socijalisti kažu, da sve ostale stranke živu od radničke muke. To je istina, ali samo tako, ako medju radnike računamo i seljake. Ali ako tko misli, da su samo gradski (tvornički i zanatnički) radnici jedini radnici, onda je bome istina, da i oni živu od tudje muke, — od seljačke muke. Zato nije čudo, što su socijalisti na ovom svojem sastanku ustali proti seljačkoj stranci: i oni se boje, da će i seljaci početi da traže svoje. Osim toga socijalisti dobro znadu, da će njihove prodike izgubiti svaku vriednost, kad jednom dodju k sebi seljaci. Seljaku ipak ne može nitko kazati, da živi od tudje muke. A što je glavno, to je ovo: Socijalisti uviek pokazuju na toliku množinu radnikâ, kao da hoće da tim zastraše gradjanske stranke. No ako se stane pitati za množinu, gdje su onda gradski radnici prema množini seljakâ! — Napokon se socijalisti i zato boje seljaka, prvo: što seljak (koji je ikoliko razuman) vjeruje u Boga i u dušu, — a do toga socijalisti ne drže mnogo; drugo: seljak nije za to, da se svakomu sve otme (uzme), pa da nitko ništa nema, nego da svi imadu sve.

I tako imadu socijalisti dosta razloga, da budu proti seljačkoj stranci. A da su pravi i zdušni ljudi, koji poštuju tudju muku, — morali bi se veseliti, što se i seljačtvo diže za svoju čovječju čast. Ako seljak nije radniku brat, a tko mu je onda?

Bilježke.

„Pogibao od naroda". Prvomu razgovoru u ovom broju treba da dodadem još ovo:

U „Domu" je već više puta bilo govora o „gospodskoj" politici. Naravski, svaka je politika bila i bit će „gospodska", jer politike ne će voditi seljaci, kako je to u „Domu" već više puta razloženo. No loša je ona politika, koja gleda u prvom redu na gospodsku korist, pa kad je govor o posebnoj „gospodskoj" politici, onda se misli takva politika. A u toj pravoj „gospodskoj" politici ima ovo jedno veliko zlo: Ima ljudi kojima je prva i gotovo jedina briga, da postanu što prije i poštopoto narodni zastupnici. Kako kod nas nije narod ni malo upućen u politiku, pa ga je težko dobrim i istinitim razlozima u jedan čas osvjedočiti, — onda se kuša način, kojim to brže ide, t. j. govori se svašta, i to krupno i debelo, a gdje se može, štogod se i dade. Najveća je nesreća, kada se u jednom kotaru bore dvojica od opozicije: tu se onda laže, da Bog sačuvaj, jer se mora nješto prišiti protivniku. Ali je zlo i to, kada se naš čovjek bori proti madžaronu, pa je previše neuztrpljiv te narod i drugačije mami, a ne samo razlozima. Kad to narod vidi, on više pravo ne vjeruje i počne misliti, da je to ciganija te da nikomu nije za narod, nego za sebe.

Velika je pogreška bila i to, što su se davali novci onima, koji su kod nemirâ nastradali; a još je gore bilo, što su dobivali novaca i oni, koji su malo ili nisu ni malo stradali. Tu je trebalo pomoći samo onima, koji su zbilja radi nesreće došli u nevolju. Da se je na to pazilo, ne bi se našlo ljudi, koji su dolazili „po novce", pa kad ih nisu dobili, počeli vikati i psovati: „Pa što smo se mi za badava puntali!?" — Sram bilo ovakovih ljudi, koji traže plaću, što su se borili za svoje dobro. Ali su krivi i oni, koji su mislili, da se narodna nevolja i nesreća smije upotriebiti za —

Ali ne ću doreći, da ne bude komu krivo. Bez muke, poštenja i stalnosti nema ništa ni u politici.

„Radi osobnosti" — seljačka stranka. Socijalist g. Korać je kazao

na socijalističkom sastanku i to: da će seljačka stranka biti samo izgovor za osobnosti St. Radića.

G. Korać, ako mu je do istine, morao bi svakako dokazati, kakve su to osobnosti, radi kojih St. Radić osniva seljačku stranku. Sjećamo samo g. Koraća, da ima već više od godine dana, što je St. Radić napisao knjižicu za seljačku stranku. A gdje je to, kad je „Dom" pisao o seljačkoj stranci! Koje su onda „osobnosti" bile tomu krive?

„Dom" ne će ni s kim svadje, pa ni sa socijalistima, ali molim samo — pošteno. Nije dosta slušati samo šaptanje, nego se treba upitati: A možda je to šaptanje samo radi — osobnosti?

Naša slika.

Bosansko-dalmatinska „željeznica". Evo, vidite ju, kakva je. To je najnovija „konstrukcija": nije ni širokotračna, nego četveronožna, pa obavlja svoju službu, da se bolje ni željeti ne može! — Ali šalu na stranu! Kako je u onim stranama potrebna željeznica, to najbolje pokazuje ova slika. U Bosni ima dosta šume; ima i vode, koja tjera pilu i pili daske, a u Dalmaciji nema te robe gotovo nigdje ni za liek. No kako ćeš to dopremiti, kamo treba, kad nema ni ceste, a kamo li željeznica?! Evo ovako: Priveži kljusetu sa svake strane po dvie tri daske, — pa hajde goni, muči sebe i jadno živinče.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Po hrvatskom narodu.

Klerikalne (popovske) stranke ne će valjda biti, a valjda ni katoličkih novina. O tom je najviše odlučio stari naš i veliki biskup Strosmajer, koji je dao javiti u novine, da on nije za takvu stranku, pače se poslie pisalo, da nije ni za katolički dnevnik. Ali nije samo to, nego je i vrlo mnogo svećenika proti tomu, da se oni diele u posebnu stranku od ostalih Hrvata. Koji su tomu razlozi, da su i sami svećenici proti takvoj stranci, to se mi možemo samo domišljati, jer se do kojekakvih šala i zabadalica, što se o tom čuju, ne može mnogo držati. No glavni će razlog biti ipak razbor i prava ljubav za narod, a toga je u hrvatskih popova svagda bilo, kada se nije štogod izvana snovalo. Čuje se i to, da ima dosta svećenika, koji nisu zato, da se radi pogrešaka i nesporazumka baca odmah prokletstvo na sve one, koji ne misle baš na vlas onako, kako bi to njeki svećenici htjeli. Takvi svećenici sa žalošću i strahom gledaju na to, kako na pr. „Hrv. Straža" (katolički list u Krku u Istri) ne nalazi hrvatskih novina ni nijednoga hrvatskoga lista, u kojem ne bi bilo bezbožtva. — No kako bilo, svakako je sreća, što do toga nije došlo, a velika hvala ide biskupa Strosmajera. Ostane li i hrvatsko svećenstvo stalno u toj misli, da se ne smije dieliti od ostaloga naroda, mogle bi se brzo zaboraviti kojekakve svadje, štono su u posljednje vrieme nastale medju svećenstvom i njekom gospodom, pa bi se s vremenom mogli naći složni svi, koji su zbilja za pravicu, za slobodu i napredak, a ne samo za sebe. Da to ne će ići lako, vidi se po tom, što je jedan svećenik iz dvora zagrebačkoga nadbiskupa navalio u jednih novinicah na „Obzor" radi toga, što je javio, da je biskup Strosmajer proti popovskoj stranci. „Obzor" je na to odgovorio kratko i zagrozio se, da će kazati više, ako ne budu mirovali oni, koji tu stranku snuju. „Obzor" znade po svoj prilici više,

nego mi drugi. Mi se samo domišljamo, da su medju svećenstvom dvie stranke: jedna za slogu s Hrvatima, druga proti tomu. Pitanje je sada, koja će stranka nadvladati. Sad su u prvi čas, čini se, na konju oni, koji su za slogu. Medju njima je (to je vriedno zabilježiti) i urednik „Katol. Lista" g. Korenić, koji bi, kako pišu novine, volio pustiti „Kat List"; nego da objavi, da se spremaju klerikalne novine. Da je tu ciela stranka, koja hoće novine, i to stranka, koja ima dosta novaca (a toga seoski naši popovi nemaju baš previše), to se vidi i po tom, što se govori (ako je istina), da su za radnike kod tih katoličkih novina odredjene velike plaće: uredniku 600, prvomu suradniku 400, a trećemu 300 K na mjesec! To su novci! Za urednika su nakanili pozvati iz Amerike unijatskoga popa Relića, koji je nedavna bio u Mitrovici (dolje u Hrv.). Prvi bi suradnik bio, kažu, jedan naš poznati pjesnik (nije pop). Novine bi se tiskale kod Ant. Scholza (Šolca) u Zagrebu. — Ako laže onaj, tko to kaže, ja samo bilježeći polagujem, ali perem ruke.

Kako bilo sve to zlo bi bilo svakako, kad bi i većina seoskih svećenika pristala uz klerikalnu (popovsku) stranku, premda njeki (koji baš nisu najbedastiji) kažu, da bi to bilo dobro, jer što mora biti, neka jedan put bude. Mora li baš i k nama doći taj boj, ja ne znam. Ja sam već jednom napisao, da toga boja ne želimo svi mi, koji smo ikoliko složni, što se tiče dobroga čovječjega života i sreće hrvatskoga naroda, pa bili ili ne bili popovi.

Poslie skupštine u Samoboru (kraj Zagreba) dogodilo se opet zlo: ljudi navalili na svoga zastupnika Kipaha (Kiepacha), a onda u kot. oblasti i u občini razbili blagajnu i uzeli novac (kažu preko 6.000), onda zapalili spise i pokućstvo. Štete ima, kažu, do 100.000 (sto tisuća) K, jer su uništene mape, koje su stajale silne novce. — Novine ne pišu jednako, kako se je sve to dogodilo. — Najprije su njekoje novine javile, da su čisti starčevićanci (mladi Pisačić iz Zlatara, župnici Miletić iz Šestina kraj Zagreba i Mrakužić iz Rudâ kraj Samobora, a i domaći Samoborac Kompare), — da su narodu govorili proti domaćemu zastupniku Kipahu: da je madžaron, da su uz njega oblasti i sud, pa mu je sud dosudio parnicu proti narodu radi šume i paše. Poslie se je doznalo, da Pisačića nije tamo ni bilo, ali su bila obadva ona župnika, Miletić i Mrakužić. O šumi i paši nije se na skupštini govorilo, nego je medju narod podieljen njekakav spis proti Kipahu radi te paše (segregacije), a župnik je Miletić i govorio proti Kipahu, i to radi toga, što je Kipah u naglosti prigovorio, što je jedan radnik na toj skupštini govorio samo o „pišljivom Starčeviću". To je Kipah rekao tiho, i još se izpričao, što mu je to u naglosti izmaklo, a župnik je Miletić ipak to kazao cieloj skupštini, i to vičući i prieteći se Kipahu, da će on to zapamtiti. — A na kot. oblast i občinsku kuću navalili su ljudi, kaže „Hrv. Pravo", zato, da unište spise, pa da tako ne bude ništa od onoga suda o šumi i paši. Drugi opet kažu i pišu, da domaći ljudi nisu navalili na ured, nego da su to bili nepoznati stranci, a preobučeni na seljačku; blagajnu (kasu) su otvorili majstorskim orudjem i pokrali sve, što su našli. Da su to bili domaći ljudi, koji su htjeli da unište samo spise, ne bi bili krali.

Čisto-starčevićanske novine pišu, da su svemu krivi „obzoraši", koji na toj skupštini nisu dali starčevićancima govoriti, pa je narod radi toga bio na njih ljut (jer je sav narod, naravski, uz čiste starčevićance, — ako to tko vjeruje); krivi su „obzoraši" i zato, što su prije izbora obećavali narodu svašta, pače, da ne će plaćati ni poreza. — a sad narod vidi, da je prevaren;

krivi su obzoraši i zato, što je zastupnik Kipah obzoraš, a radi proti narodu, kad mu je po sudu uzeo pašu i šumu. — Ostale novine pišu naprotiv, da su sve to priredili čisti starčevićanci, jedno zato, da omraze Kipaha, pa da dadu izabrati za zastupnika svoga čovjeka župnika Miletića; drugo zato, da izvrgnu ruglu „obzoraške" skupštine, koje se drže posvuda, a kod kojih oni nemaju rieči. Što se tiče Kipaha, pišu ove novine, njega narod poštuje, a ni radi segregacije nisu na njega kivni.

Iz svega se vidi, što se do sada znade iz novina o toj stvari, da su smutnji zbilja krivi čisti starčevićanci. Oni i sami priznaju, da se njihovi ljud nisu za skupštinu starali, pa je posve naravski, da nijedan od njih nije bio odredjen, da govori. Pa ipak su njihovi ljudi htjeli govoriti, i to onda, kad je već skupština bila gotova. To je već nered. No još je veći nered i smutnja, kad se na skupštini počne spominjati zagrebačka gospodska svadja i ako se o Starčeviću govori samo zato, da se omraze „slavosrbi" i t. d. Osobito je pak bila gotova smutnja, kad je Miletić počeo tužiti Kipaha radi „pišljivoga Starčevića", premda Kipah nije toga glasno rekao i premda se je izpričao. A kad se zna, da župnik Miletić hoće da bude zastupnik mjesto Kipaha, onda je sve ovo jasno kao na dlanu. To je ono, o čem pišem na drugome mjestu: kad ti ljudi hoće da preko noći postanu zastupnici.

No najstrašnije bi bilo to, kad bi se dokazalo: da su čisti starčevićanci htjeli smutnju za to, da vlada zabrani skupštine, kad se dogadjaju takve stvari. Jesu li to htjeli, ili nisu, to nije doduše svejedno, ali je stalno, da će vladi i oblastima poslie svega ovoga biti lakše, da zabrani skupštine. Strašno je i ono, ako se dokaže, da su čisti starčevićanci preobukli strane radnike u seljačko odielo, a ti ljudi onda počinili ono zlo i sramotu, — a sve pod poštenom i častnom seljačkom haljinom i rubačom. Dokaže li se to, sramota za svakoga i zadnjega seljaka, koji bi htio imati posla s ovakvim „političarima".

O našim računima s Ugarskom počeli su se ovih dana odabranici našega zagr. sabora dalje dogovarati i pogadjati. Još jučer (13. o. mj.) javile su novine, da će se naši s Ugrima (koji su svi do jednoga u tom odboru Madžari) — da će se sporazumjeti; ali danas (u četvrtak 14. trav.) dolaze glasi, da do sporazumka ne će tako lako doći, jer Hrvati traže čiste račune. Tako su Madžari mislili, da će banska Hrvatska dobiti u ime potrošarine 3 do 4 milijuna, a naši računaju 7 do 8 milijuna. Uza to je baš danas iznio u „Obzoru" njeki vrli vještak u financijama (valjda zastupnik Fr. Vrbanić) novu veliku krivicu, jer je dokazao, da je banska Hrvatska od god. 1882. do 1902. prikraćena za **4½ milijuna K,** i to time, što nije ništa dobila od suviška vojne takse!

*

S rusko-japanskoga bojišta dolaze nepovoljni glasovi. Rusi su doduše odbijali i odbili Japance svaki put, kad su ovi htjeli da zatvore luku Port-Artur, ali im se je dne 7. o. mj. dogodila nesreća: njihov ratni brod „Petropavlovsk" nabasao na podmorski ruski lagum (minu) i potonuo! Na njem je potonuo i zapovjednik brodovlja Makarov, a spasio se veliki knez Ćiril i dosta častnika i momčadi. Mrtvo se tielo Makarovljevo još nije našlo. Rusi se već od početka nisu nadali, da će njihovo brodovlje biti jače od japanskoga, jer oni tamo imadu malo brodovlja. Odlučni će boj biti na suhu; kada, to se još ne zna. To čeka cieli sviet: Što će tu biti!

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 8. | U Zagrebu, u četvrtak 28. travnja 1904. | God. 5.

Jedna stara laž.

Ima „starih laži“ i više, a ne samo jedna. A baš su stare laži krive, što sviet ne može napried, t. j. što tako polako ide napried. Stotine i stotine godina vjeruje narod kakvu veliku laž, pa mjesto da ide napried, ide stranputice, kad ga drugi kao sliepca vode za nos. Bez velikoga mudrovanja može se reći, da to i jest jedini i pravi napredak, što sviet sve to manje vjeruje laži. „Biksane“ cipele, urica s lančićem, tvrdo gladjena („štirkana“) košulja — to nije pravi napredak, premda to njeki kažu. Čovjek može u biksanih cipelah i u tvrdo gladjenoj košulji i s uricom na lančiću i t. d. — on može sa svim tim biti, Bože prosti, pravi pravcati vol, što se tiče misli i uma; a mnogi pastir, koji krpama noge omata, košulju trnom kopči i vrieme po suncu i po zviezdah računa, — taj može biti mudriji od maloga Salamuna, samo ako nije u ludo proživio svoga vieka s ljudima.

Ali da vidimo ovu jednu staru laž. Htio sam da vam ovu jednu laž spomenem već posljednji put, kad smo se ono razgovarali, kakve su plaće u Americi. A htio sam ju onda spomenuti zato, što je i ova stara laž uzrok svemu onomu zlu, o kojem smo se tamo razgovarali.

Na kakvu laž mislim, sudite po ovom: Vi ste mnogi stalno sto i sto puta čitali, kako se naši „rodoljubi“ i „domoljubi“ muče i bore za „mili narod“ i „dragu domovinu“, te da su spremni „sve, pače i isti život žrtvovati za narod i za domovinu“.

— „Pa što, — to da je laž?! Da je sve to laž?! To je, kažeš, ona velika i stara laž?! Ta ako je to laž, onda — —“

Ako je ovo laž, onda je zlo, to je istina. Ali ja još nisam rekao, da jest laž, ni da nije laž, nego vam kažem najprije ovo: Premda se laž razlikuje od istine kao tmina od svjetla, ipak je istina i to, da je svaka laž slična istini. Da laž nije slična istini, tko bi joj vjerovao?! A što je laž više slična istini, to je pogi-

beljnija, jer joj sviet lakše vjeruje. A velike one i stare laži — one i jesu zato tako velike i pogibeljne, što su sakrite pod istinom: odozgora je liepa istina, koja se svietu pokazuje, a pod njom grdna laž. To je u ostalom stvar, koje nisam ja izmislio. Vi se stalno sjećate, kako sv. pismo kudi i grdi ljude, koji su kao „pobieljeni grobovi": iz vana liepi i bieli, a unutra gad i smrdež.

— „Pa dobro, neka je tako; ali što to spada na naše rodoljube i domoljube? Ili hoćeš da kažeš time to, da su naši rodoljubi i domoljubi „pobieljeni grobovi", t. j. da je sve to laž, i da to nisu nikakvi ni rodoljubi ni domoljubi? Ili hoćeš još i više da kažeš, naime: da je sve to tako laž, da na svietu ni nema nikakvih rodoljuba ni domoljuba? — Ako tako, onda hvala liepa! Ali samo pazi, čovječe, da nam i u tom ne otruješ dobroga našega naroda. Što bi naš narod, da nije svagda imao svojih rodoljuba i domoljuba, svojih požrtvovnih boraca, koji su žrtvovali imetak, svoju sreću, zdravlje i isti život, a sve za mili narod i dragu domovinu?! I to su onda „pobieljeni grobovi"! Naš Svačić, naši Frankapani, naši Bakači i Berislavići, naši Zrinjski, naš Jelačić, koji su se svi borili za narod i domovinu mačem u desnici, pa onda naši junaci na peru i na rieči, osobito u naše vrieme, pa toliki rodoljubi rasijani po narodu, kojima se ni ime ne zna, a koji su svoj narod vodili u borbu na izbore, te radi toga bili proganjani i zatvarani, — to su sve „pobieljeni grobovi", je li? Ako je to tako, onda ni ti sa svojim „Domom" nisi drugo, nego grdni pobieljeni grob, pače otrovno voće, koje — —"

I tako dalje. Znam, da ih ima dosta, koji ovako rogobore još prije, nego što sam svoju rekao o toj stvari. Ali sve to nije tako strašno, nego je to, mislim, ovako:

Prosudite evo ovo: Čitam, da se je u tom i u tom našem gradu našlo „kolo rodoljuba", koji su u „rodoljubnom pregnuću" osnovali — štedionicu. Već prve ili druge godine donese štedionica 10%, 12%, pače 15% i više kamata i gospoda ravnatelji zadovoljno kažu u skupštini i dadu tiskati u novine, da im je „ovo rodoljubno poduzeće" pošlo za rukom, da je „narodu otvoren opet jedan izvor blagostanja i jedno sredstvo napredka".

Vi me možda ne razumiete, pa ću vam reći otvoreno: Ljudi slažu štedionicu, da im novci donesu više kamata, i to bez ikakve brige i posla, a ipak kažu i proglasuju, da su „požrtvovnošću" stvorili „rodoljubno" djelo. Ako ne vjerujete, mogu vam to pokazati crno na bielom u novinah, pače i urezano u kamen. A to je, vidite, laž, da je to rodoljubno kakvo djelo, nego je to obično sebeljubno djelo, kojemu ne bi bilo prigovora, samo kad se ne bi skrivalo pod rodoljublje i kad bi kamate bile nješto manje.

A tako vam je i u njekim drugim stvarima. Počnu naši ljudi ovo ili ono, i neki im bies ne dade mira, nego najprije proglase, da je to „rodoljubno" djelo, za koje često treba velikih „žrtava" i „samozataje". Tako se to proglasuje i za politiku. Tko se kod nas bavi politikom, osobito ako je u opoziciji, — taj čini „rodoljubno" djelo, taj se „žrtvuje", taj „pregara", taj u neizkazanoj „samozataji" strada i pati, a sve za mili dom i dragi i sladki narod. I to se koji put znade tako pisati, osobito govoriti, da bi čovjek mislio: Oh, ovi siromasi političari — tako stradaju i pate, tako se žrtvuju i zatajuju, da se ni svake nedjelje ne smiju ni jedan put do sita najesti, a kamo li napiti! — A to je laž.

„Što ti to kažeš?! To da je laž, da je na pr. slavni naš Starčević žrtvovao cieli svoj život u radu za narod?! On i toliki drugi, koji su mogli dobiti visoke časti i mastne službe, ali su sve to pregorjeli za dobro domovine i naroda! A to im je sada plaća i zahvalnost, da im se ni njihova nesebičnost ne priznaje!"

Dobro je, što ste spomenuli Starčevića, premda ima i drugih njemu sličnih i njemu ravnih, koji doista nisu tražili ni službe ni časti. Ali ne ćemo sad o tome razpravljati, da ne zadjemo predaleko, nego ću skrenuti drugim putem, pa ćemo svejedno doći, kamo treba.

Ima ljudî, koji kažu, da je to svakomu čovjeku dužnost, da radi i da se pače i „žrtvuje" za narod i domovinu. Koji tako kažu, oni se razložno ne smiju hvaliti: da su „rodoljubi", da se žrtvuju i t. d. A oni naprotiv, koji govore, da su „rodoljubi", i da je njihov posao težak, i da rade požrtvovno, samozatajno, nesebično i t. d., — što oni misle? Očito je, ovi misle kazati ovo: „Vidiš, sviete i narode, mi ovo ne moramo činiti, ovo nije naša dužnost, ovo mi činimo samo iz ljubavi, iz dobre volje. I kad ne bismo činili, nitko nam ne bi smio prigovarati". —

Eto, to hoće da kažu oni, koji govore i pišu o rodoljublju, o žrtvama, o nesebičnosti, samozataji i t. d.

A to je zlo. Ja sad ne ću da o tom razpravljam, je li to svagda laž i koliko je laž, nego ću vam pokazati, da se na ovaj način ne može daleko doći. Čujte:

1. Kad vodje narodni govore, kako oni dobre volje rade za narod i kako se žrtvuju, jer od toga imadu samo neugodnosti i štete, — onda je narod u neku ruku njihovo roblje. Prosudite samo: može li narod štogod prigovoriti takvim vodjama? Kako možeš prigovoriti ljudima, koji stradaju za tvoje dobro?! — Ne, tu ne može biti govora o tom, da bi sav narod po svojoj pameti i sviesti nješto uradio za svoje dobro. Gdje su takvi vodje, tu narod ima samo slušati one, koji rade i koji se žrtvuju za njegovo dobro.

Tu vodje nisu nikomu odgovorni, tu oni rade, što hoće. — Prosudite, kako je u toj stvari kod nas.

2. Kad se narodu govori, da se vodje žrtvuju za narod, t. j. rade, što im nije dužnost, jer se nitko ne mora za drugoga žrtvovati, — znate li, što se onda lako dogadja? Dogadja se to, da vodja svaki čas može ostaviti svoje mjesto govoreći: „Ah, što ću se ja dalje natezati! Ja mogu biti i bez toga. Za tolike žrtve — kakva mi je zahvalnost? Ja idem kući!" — I čovjek liepo ode kući i nikomu ništa. — Znate li sada, zašto su se toliki naši ljudi u posljednjih desetak godina izgubili, tako da se za njih ništa ne čuje i ne zna?

3. Dok je čovjek mlad, dok nema žene ni djece ni nikakve brige, — najlakše mu je činiti dobro. Kako nije s nikim u pravdi ni u zavadi, on bi dao svakomu svoje; a kako mu je duša dobra, dao bi najprije sve onima, koji nemaju i koji su slabi, a to je narod. A kako još sam nije mnogo izkusio, ravna se po tom, što čuje od starijih ljudî i što se uči u školi. A stariji ljudi govore i u školi se uči, kako je „sladko i častno za domovinu umrieti" i t. d. i t. d. I mlad bi čovjek zbilja možda za domovinu i umro, osobito kad čuje, da se toliki i toliki rodoljubi „žrtvuju za domovinu i narod". — Ali za malo dodje mladić medju ljude, domovina ga zove na posao, a on sve malo po malo spoznaje, da je doduše možda častno za domovinu umrieti, ali da to nije baš tako „sladko" Na veliku svoju radost vidi za tim mladić, da se ni „prokušani" i glasoviti rodoljubi nikako ne jagme za tom sladkoćom i za čašću, da umru za domovinu. I njemu odlane, duša mu odahne i oči mu se otvore te vidi, da je ljubav za dom i narod posve drugačija u — knjigama i novinama, a posve drugačija u — životu. Mladić spozna jednu veliku laž, kojom se narod drži u robstvu, dok mu se govori, da se rodoljubi žrtvuju za njega, da su pače spremni za njega dati i život... Blago si ga mladiću, ako mu se omrazi samo laž, kojom je pokrivena stara i vječna istina: da je sladko i častno za domovinu umrieti! Ali na žalost u 99 slučajeva od stotine omrzne mladiću i istina poradi stare velike laži. I zato ima tako malo siedih starčevićanaca i stekliša.

Eto! Prosudite samo ovo troje, pa ćete priznati, da smo mi doista u starom svietu, gdje se mnogo lažju pazari. A ova jedna laž samo je jedna karika u dugom lancu starih velikih laži, koje kod nas i u svietu oko nas gospodstvuju.

Hrvatska i Ugarska

poslie najnovijih dogadjaja.

Ovih je dana cieli sviet govorio i pisao o Ugarskoj, i toliko, koliko nije valjda već od god. 1848. Nije šala: Preko 40.000 (četrdeset i tri tisuće) željezničkih službenika ostavilo svoju službu i svoj posao, tako da najedanput nisu mogla ni jedna željeznička kola ni s mjesta. A to nije šala! Nije samo to, što je litar mlieka stajao u Pešti toliko, koliko litar vina, a jedno jaje, kažu, stajalo cielu Krunu, nego i to, što preko Ugarske vodi željeznica i u drugi sviet osobito na iztok u Carigrad, — a sad eto ne mogu ljudi iz Njemačke, Francezke i t. d. — ne mogu po svom poslu na put, jer ugarske željeznice ne voze. Pobunili se službenici, što im vlada i država ne dade veće plaće, pa ne će da rade, dok im se ne poveća plaća i ne dadu još njeke pravice. Nastao tako zvani štrajk, i to takav, kakvoga još nije vidio sviet. Nisu to samo gladni radnici, koji ne će na posao, nego su tu i gospoda glavari, ravnatelji i t. d.: i oni ostavili posao i prkose vladi. A svih, kako rekoh, ima preko 40.000, a to sve čitavih pet dana bez posla, i to po čitavoj Ugarskoj, a dakako i po banskoj Hrvatskoj, jer banska Hrvatska svojih željeznica nema, nego po njoj voze „magyar-államvašutak" (madžarske drž. željeznice) A što je to, možete prosuditi po tom, što iz samoga Zagreba odlazi na dan do 15 vlakova. A što je istom moralo biti u Pešti, gdje svaki dan treba samo 200.000 hektolitara mlieka, a to sve dolazi željeznicom! A gdje su ostale potrebštine za život! Jednom riečju: za vladu je nastala golema neprilika, iz koje nije znala nikud nikamo. Današnja je trgovina i cieli promet tako uredjen, da se bez željeznice ne može ni pomisliti. Osim toga, što je država svaki dan izgubila njekoliko milijuna (milijuna!) dohodka, koliko su štete pretrpjeli trgovci! Koliko se je mesa i druge robe pokvarilo, jer je moralo čekati gdjegod na putu, kolike su pošiljke i pisma zakasnila i koliki poslovi radi toga zategnuti!

A sve su to — svu tu golemu štetu — načinili dragoj svojoj majci domovini vjerni njezini sinovi, pravi Madžari, jer drugoga službenika osim Madžara nema na „madžarskoj" željeznici(osim njekoliko njih u banskoj Hrvatskoj)! Nisu to, velim i opet, učinili kojekakì gladni i neuki radnici, nego školana gospoda činovnici, koji su cielu stvar i vodili.

Poslie ćemo pitati: kako to, da su oni to htjeli učiniti, a sad pitam: Kako to, da su oni to smjeli? Kako su smjeli učiniti toliku štetu državi ljudi, koji su se zakleli i položili prisegu, da će slušati svoje poglavare?

Da, to je pitanje! Ali to je pitanje, na koje bi bilo težko odgovoriti gdje drugdje, ali nije težko odgovoriti u Ugarskoj. — Zašto? — pitat ćete. Zato možda, što mi Hrvati mrzimo Madžare, a onda i Ugarsku, u kojoj oni sami vladaju, pa nam je lako vjerovati svako zlo za Ugarsku? — Ali ne, nije tako. Evo ovaj veliki štrajk željezničkih službenika — to je veliko zlo, ali toga nismo mi Hrvati izmislili! A što je ono bilo do pred koji mjesec dana? Nije li u ugarskom saboru bio pravi pravcati štrajk, kad ono radi buke madžarskih opozicionalaca nije sabor mogao ništa raditi, tako da se nije porez pobirao, niti su se momci zvali u vojnike? Što je ono bilo? Kako su ono smjeli Madžari?

Kako! — Tako, što Madžari sve smiju, jer su jedini gospodari u Ugarskoj, oni su u njoj „vladajući narod“. To nismo izmislili mi, nego se to u Ugarskoj nauča, to govore zakoni, to propoviedaju ministri. A kako bi se onda moglo štogod zakratiti narodu, **koji vlada!**

Da to posve razumiete, treba da vas sjetim da u Ugarskoj ima drugih naroda više nego Madžarâ: njih ima preko sedam milijuna (kažu), Rumunâ tri milijuna, Slovaka preko dva mil., Sasâ-Niemaca preko dva mil., i našega naroda (Hrvatâ, bunjevaca i Srbalja) 800.000 (osam stotina tisuća), a vladaju, kako rekoh, samo Madžari: njihov jezik i njihova gospoda. A ovako treba da i ostane. Zato se ne smije ni pomisliti na to, da bi Madžari nješto htjeli, a da to ne bi i bilo, t. j. da se njihovoj volji ne bi udovoljilo. Pa makar došla i ciela država u pogibao, Madžarima se mora udovoljiti bilo kako i bilo na koji način, jer ako im se ne udovolji, odmah će ponarasti rogovi drugim narodima: „Eto, Madžari ipak ne mogu sve, što bi htjeli! Hajdmo, tražimo i mi svoje pravo i slobodu!“ A to bi bila najveća pogibao: to bi bilo proti „madžarskoj državnoj misli“, to bi bilo proti madžarskoj državi. A to ne smije biti. Takva je danas politika, takav je danas „sistem“: da u Ugarskoj imadu vladati samo Madžari.

Kad sve ovo znamo, onda nije čudo ni ovo: Kako znate, banska Hrvatska ne spada pod Ugarsku zemlju, niti hrvatski narod spada pod madžarski, nego je Ugarska posebna zemlja, a banska Hrvatska posebna; Hrvati su posebni narod, a Madžari posebni. Da to nješto vriedi, sudite po tom: Hrvat smije kazati: „Ja sam hrvatski rodoljub, jer ljubim svoju hrvatsku domovinu“, — a Slovak na pr. iz Ugarske ne smije kazati: „Ja sam slovački rodoljub, jer ljubim svoju slovačku domovinu“. Ako bi Slovak tako kazao, mogao bi lako imati posla s državnim odvjetnikom i sa sudom! On može reći samo ovako: „Ja sam madžarski rodoljub, jer ljubim svoju madžarsku domovinu“. To vriedi i za Hrvata

iz Ugarske. — Ali to samo uz put, da znate, da banski Hrvati nisu pod Ugarskom, nego su s njom samo u njekom savezu i pogodbi. O tom smo se dosta razgovarali, pa znate i to, da se Hrvati svakih deset godina pogadjaju za novce, t. j. slažu svoje račune ili sklapaju financijalnu nagodbu. Posljednji put sklopljena je ta financijalna nagodba god. 1888., pa je trajala do 1898. Nova nagodba imala se je sklopiti već god. 1898., dakle pred punih pet godina, ali taj posao nikako ne ide, nego se Hrvati s Madžarima uzalud pogadjaju već evo šestu godinu! I baš su se ovih dana opet razišli i razkrstili, jer se ne mogu složiti.

Ali sada dolazi ono glavno, zašto sam vam rekao, da se ne čudite. Pišu naime njeke novine, da su Hrvati u strahu: Što će biti, ako Hrvati Madžarima ne popuste! „Madžari su jaki, — kako se mi možemo protiv njih postaviti! Oni mogu, ako hoće,

I to je „voz“ siena!

otrgnuti od banske Hrvatske tri donjo-hrvatske (slavonske) županije (požežku, virovitičku i sriemsku), pa što je onda banska Hrvatska? Ništa! Što onda mogu banski Hrvati?! Ništa i opet ništa! Zato ne će biti druge, nego da mi popustimo“.

Čitam doduše u istim novinama, da se toga nije bojati, da bi Madžari odkinuli od banske Hrvatske one tri županije, jer oni to po zakonu ne mogu bez privole hrvatskoga sabora u Zagrebu. Tako i ja mislim. Ali je ipak vriedno spomenuti ovaj strah, da se vidi, što i naši ljudi misle o madžarskoj jakosti. A evo, zašto je to vriedno znati:

Uz ove Hrvate, koji se boje, ima i drugih, koji se ne boje, nego kažu: „A što nama mogu Madžari?! Dobro, ugarska (zajednička) vlada može odrediti, da se banskoj Hrvatskoj ne će davati one 44 Krune od svake stotine dohodka, pa tako Ban ne će moći

plaćati činovnikâ ni podmirivati drugih potreba. No kad bi do toga došlo, narod bi dobrovoljno darovao vladi za njezine potrebe, pomogao bi i grad Zagreb, pa drugi gradovi, i Hrvati izvan banske Hrvatske, pa bismo se već njekako turali. A što bi Madžari u zajedničkom saboru, kad naših 40 zastupnika ne bi tamo htjelo doći? A što bi bilo, da naši u Pešti stanu praviti „obstrukciju“, pa još k tomu hrvatski govoriti, što im je slobodno po zakonu! Madžari bi dali sve na svietu, samo da se u njihovu saboru ne čuje hrvatska rieč. Oni bi već popustili!“

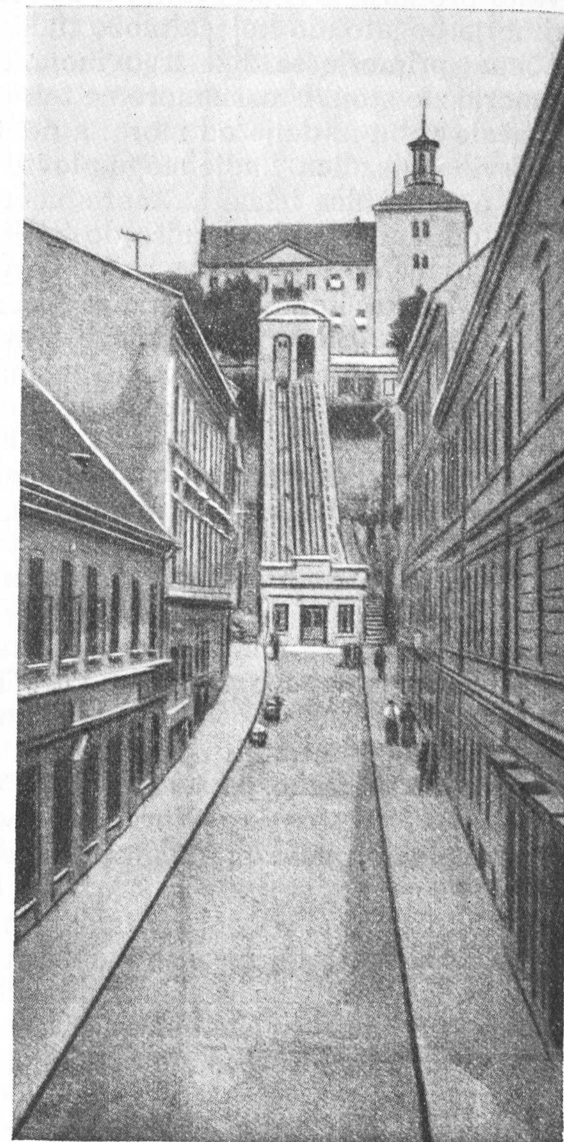
Premda ovako pišu i pametne naše novine, ja vam moram kazati, da su ovo prazne rieči, jer o tom nema govora, da bi od toga moglo štogod biti. Naši će madžaroni svakako popustiti, t. j. primit će ono, što Madžari dadu. Što se naši madžaroni malo bore, to je, čini se, samo zato, da se vidi, kako oni ipak brane naše pravo, pa da za to saznade i narod. A treba da madžaroni dodju na kakav-takav glas u narodu, jer bi se moglo dogoditi, da bi kod prvih izbora bilo sve protiv madžaronâ, osobito poslie svega ovoga, što je bilo posljednjih godina, i pošto je otišao Khuen. No da bi se madžaroni u istinu na noge postavili i tražili naše pravo i protiv volje Madžarâ, — na to se ne može ni misliti. To bi madžaroni mogli onda, kad bi uz njih bila većina naroda, pa kad bi narod bio dobro upućen i na slogu naučan. Ali toga svega nema.

I tako bi čovjek rekao, da će ovako zlo još dugo trajati. Ali ako pravo prosudimo sve ono, što se dogadja u Ugarskoj i u Hrvatskoj, svakako se je u kratko vrieme mnogo toga promienilo. Sami željezničari malo da nisu srušili ugarske vlade. To je dobar znak, jer se po tom vidi, da u Ugarskoj nema čvrstoga reda. Gdje vojska mora praviti red, tu već reda nema. A nema reda, jer nema pravoga zadovoljstva, jer nisu nezadovoljni samo željezničari, nego i svi oni, koji su im odobravali. A odobravale su im malone sve novine i čitavo gradjanstvo. Vidi se dakle, da je i onima u Ugarskoj dodijalo, pa da žele pravedniji način vladanja. Dodje li do toga, pravednije će se pogadjati i s Hrvatskom.

Parobrodarska družtva na našem moru.

Mi smo se već više puta razgovarali o moru, pa i o našem moru jadranskom. Razlagao sam vam jednom, kako je vodeni put najjeftiniji, kako su se ljudi u prvom početku naseljavali uz rieke, a onda i uz more. Prosudite samo: Ako su dva sela uz rieku, može se i težka roba iz jednoga sela u drugo dopremiti bez ceste

i bez kolâ, pače niz vodu i bez ikakve muke. A po moru te odnese vjetar — Bog zna kamo. Zato su i prve napredne i uredjene države bile uz velike rieke (na pr. uz Nil u Egiptu, Asirija i Babilon uz rieke Eufrat i Tigris), a poslie su uz more bili najnapredniji narodi: Punci ili Feničani, pa Grci i Rimljani.

Zagrebačka uzpinjača.

To su u ostalom stare i poznate stvari, jer treba i danas pomisliti samo na Engleze, koji su postali, to, što jesu, samo po moru. Zato i naši ljudi, naši Hrvati mnogo govore o našem moru: da mi moramo biti svoji i slobodni, napredni i jaki, jer mi imamo more. „A što Madžari! Oni imaju svoje Blatno (jezero), oni ne mogu do mora, nego samo preko hrvatske zemlje. A što bi bila i država bečkoga cesara, da nema pod njim i hrvatske zemlje i hrvatskoga mora! Malo bi brojila, jer ne bi imala mornarice, a države bez mornarice malo vriede“. — Tako i slično govore i pišu naši ljudi. I to je dobro i liepo, što mi svoju domovinu cienimo, jer što je više cienimo, više ćemo ju i ljubiti, čuvati i braniti. A i istina je to barem ponješto, da naša domovina vriedi, osobito naše dugo i vijugavo primorje. Da ne vriedi, ne bi se bili za Dalmaciju otimali toliki vladari.

„Pa kad su narodi uz more napredni, jaki i bogati, kako to, da mi Hrvati nismo? Kako to, da su naši primorci, i to banski i dalmatinski i istarski, da su većinom sirotinja?“ — To je ovako: Svako primorje živi od svieta, a ne samo od sebe. Samo je ono primorje bogato, do kojega može tudji i domaći sviet, ili drugim riečima: primorje se diže trgovinom. A gledamo li na to, naše primorje zlo stoji. U naše more ne teku velike rieke, koje bi lako donašale robu iz dalje od mora, a nema, kako znate, ni gotovo nikakvih željeznica. Ladje mogu ploviti samo jedan komad po Neretvi, a željeznica izlazi na more samo kod Rieke, pa onaj komadić od Knina preko Drniša do Splita i Šibenika, onda ono iz Hercegovine do Metkovića, pa do Gruža i Herceg-Novoga. A to je ništa. Rieka, koja je spojena sa srcem Hrvatske, ona i napreduje. Ali srce Bosne nije spojeno ni sa Senjem, ni sa Spljetom. A što je kamenita Hercegovina spojena s morem, i to lošom malom željeznicom, to je kao ništa. Tako je eto naše primorje odsječeno od svoje zemlje. — A za daleki sviet vriedilo je naše more mnogo više onda, dok se nije znalo za Ameriku. No od kada se je odkrila Amerika, sviet je nagrnuo onamo, — a put onamo mnogo je bliži iz Njemačke, iz Francezke, iz Španjolske i iz drugih zapadnih zemalja, nego iz našega mora. Iz našega je mora bliže u Afriku i (preko suezkoga priekopa) u Aziju, a tu nema ni iz daleka onoga bogatstva kao u Americi.

Ovo sam vam spomenuo samo radi toga, da uzmognete bolje prosuditi, koliko nama vriedi naše more, a koliko bi više vriedilo, da imademo takvu vladu, koja bi se starala, da do primorja posagradi željeznice.

No uza sve to naše je primorje ipak živo, jer uz naše obale plove mnogobrojne ladje i parobrodi. A ta vam je stvar uredjena ovako:

Kako su veći parobrodi tako skupa stvar, da ih ima parobroda, koji stoje po više milijuna kruna, a za pol milijuna ne može se sagraditi baš velik parobrod, — lako se razumije, da riedko koji čovjek može imati po više većih parobroda. Zato se slaže više ljudi u družtvo, pa imadu zajedničke brodove. To vam je „parobrodarsko družtvo“. Takvih družtava ima na našem moru više, a glavna su: „austrijski Lloyd“ (lojd), „Adria“ i „ugarsko-hrvatsko parobrodarsko družtvo“. No budući da su parobrodi državi na korist, a njekoji odpremaju i poštu, to je posve naravski, da njekim parobrodarskim družtvima daje i država njeku pomoć. To je naravski zato, što su parobrodi na svačiju službu kao ceste i željeznice, pa kad država troši na željeznice i ceste, pravo je, da troši i na parobrode. Tako imade podporu od ugarske države i „Adria“ i „ug.-hrvatsko parobrodarsko družtvo“, a i „Lloyd“ ima podporu od bečke vlade.

No osim ovih družtava, koja imadu podporu od države, imade i drugih družtava, koja nemaju podpore. Baš nedavno se je složilo čisto „hrvatsko parobrodarsko družtvo“ u Senju i sagradilo već jedan parobrod, koji se zove „Hrvatska“. Ovo je družtvo nastalo najviše zato, što naš sviet nije zadovoljan s „ugarsko-hrvatskim parobr. družtvom“; a nije zadovoljan zato, što ovo družtvo ima na svojim parobrodima i madžarske napise, i to na prvome mjestu, a mora više puta izvjesiti na njima i madžarsku zastavu. A i drugo se koješta prigovara tomu družtvu, u kojem su gotovo sve sami naši ljudi i naši novci (ravnatelj mu je Hrvat Mate Polić).

Ali ima i još jedna neprilika, i to ova: U Dalmaciji ima više parobrodarskih družtava, a i pojedinaca, koji imadu svoje parobrodiće. (Tako ima na pr. „dubrovačko parobr. družtvo“, onda S Topić i drug, pa Rimondo; ova su obojica Hrvati.) Neprilika je to zato, što ova družtva jedno drugomu pobijaju cienu za vožnju, t. j. jedno pušta cienu niže od drugoga, samo da više posluje: družtva previše „konkuriraju“ i tako se ubijaju. Zato se već podulje misli na to, kako bi se ova dalmatinska družtva ujedinila u jedno družtvo, pa je nedavno bio o tom i njeki dogovor u Beču. No ni ta stvar ne će ići bez zapreka. Jedni su proti tomu zato, što bi to bilo na štetu „austrijskomu Lojdu“; drugi su proti tomu, da tu novcem pomognu njekoje novčarnice izvan Dalmacije (na pr. zagrebačka „Prva hrv. štedionica“, pa ljubljanska jedna i jedna češka banka); treći se boje, osobito trgovci, da će onda ciene biti više, jer ne će biti više družtava, pa se ne će u cienama nadbijati. No uza sve to ima nade, pišu novine, da će se stvoriti jedno družtvo i da će biti na korist i vlastnicima i narodu. Dao Bog i dobra pamet!

Svakako treba da se nješto uradi, jer je plovidba po našem moru vrlo slaba, tako da u mnoga mjesta ne dolazi pošta ni roba po četiri dana. To današnji dan ne bi više smjelo biti.

Jedno bi još bilo svakako u redu, a to je, da to dalmatinsko družtvo bude hrvatsko, tako da čovjek, kad se bude vozio na kojem brodu toga družtva, bude znao i morao znati: ja sam na hrvatskom parobrodu, na hrvatskome moru.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Devet stranaka ima u banskoj Hrvatskoj, i ništa manje, — piše virjanski „Podravac". Evo: 1. madžaronska, 2. hrv. str. prava, 3. Starčevićeva (čista) str. prava, 4. socijalistička, 5. kršć. socijalna, 6. napredna, 7. srbska, 8. klerikalna (popovska) i 9. seljačka. Ove se dvie posljednje tek stvaraju.

Mnogi viču na stranku samo zato, što je nova. „Opet nova stranka!" No čudno je malo, što već dugo vičemo: Hoćemo jednu stranku, — a kad tamo, imademo ih 7 do 8, a da i ne znamo pravo za to. Na to treba sjetiti osobito one, koji govore proti seljačkoj stranci, pa hoće „jednu" stranku. A gdje su bili do sada? Zašto su do sada trpjeli 7 i 8 stranaka? Kad ih ima 7 i 8, za još jednu kako-tako. Možda će ta biti baš najbolja!

Što se tiče nove klerikalne (popovske) stranke, tu su se posljednjih dana dogodile velike stvari. Najprije je, kako znate, biskup Strosmajer dao javiti u novine, da je on proti klerikalnoj stranci, pače i proti novinama klerikalnim. Sad tu viest potvrdjuje i urednik „Kat. Lista", pop g. Korenić, koji je zbilja volio ostaviti „Kat. List" (kojemu je gospodar zagr. nadbiskup), nego da pristane uz klerikalnu stranku. Tim, što je Korenić otvoreno ustao protiv klerikalne stranke, i to u samom „Kat. Listu", prije nego ga je ostavio, — tim se je hrv. svećenstvo razdvojilo. G. Korenić otvoreno kaže, da će „katolička" stranka biti na štetu i narodu i Vjeri; nije za to, da se u Vjeru mieša politika; kaže, da nema razloga za takvu stranku, jer naši ljudi nisu proti Vjeri, a nisu ni tako loši i ne misle zlo. I još je više toga vrlo liepo napisao g. Korenić u dugom svom pismu, kojim se oprašta i rastaje sa svojim čitaocima. Šteta je samo velika, što se g. K. nije liepih onih i dobrih misli uviek jednako držao, dok je bio urednik „Kat. Lista". Ali možda nije ni mogao. Bog zna. Svakako je g. K. sada pokazao ne samo to, da je bolji rodoljub, nego i bolji političar od onih, koji hoće klerikalnu stranku. To ćete doskora vidjeti.

Što se tiče onih, koji su za „katoličku" stranku, to je pravo čudo, kako pišu u svojih novinah. Ako je istina ona njemačka riеč, da ima krivo, tko je grub i tko se ljuti, — onda ovi ljudi imadu tri puta krivo: tako su grubi i tako se ljute, tako psuju i grde.

Njeki su se naši i nadali, da će se popovi razdvojiti, i tomu su se veselili. Ja ne znam, imamo li razloga veseliti se radi toga, t. j. hoće li to biti na korist slobodi, napredku i narodu. Sve mislim, da ne će, a razložit ću vam to drugi put.

Naši Bunjevci (u Ug.) pišu u svom listu „Nevenu": „Bog je dao nas na ovaj svit. On će nas uzdržati. Protivnici misle: Ovaj narod umriti mora. A Bog veli: Ovomu narodu ja sam dao života. — Tko će biti jači? — Sigurno Gospod Bog. Uzaludno je dakle, što su poduzeli naši neprijatelji, uzaludno progone one, koji brane naša Bogom data prava; uzalud hoće da nas u grob stave oni, koji nam svakojake poteškoće čine i koji nas potiskuju te zatvaraju narodu put k prosviti; uzaludne su uhode, koje hoće da traže buntovnike med nama. Nas nitko ne buni na svist narodnu; sav se narod probudjuje i ustat će iz groba nehajnosti, pa će kršćansku i modernu (naprednu) prosvitu primiti i savladati propast".

Ovako se evo tuže i tješe braća naša pod ugarskom vladom, kojoj su gospoda Madžari.

No braća se naša ne tuže samo i ne čekaju skrštenih ruku, dok im dodje spas, nego se primaju i posla.

Tako čitamo u istom „Nevenu", da će njihova „Zemljodilska štedionica", koju su lanjske jeseni počeli snovati, u mjesecu svibnju početi hvala Bogu, svoj posao, Bog joj dao svaku sreću i napredak! —

Naši se Bunjevci ljuto tuže i na svoga nadbiskupa u Kalači. Tako pišu „Nevenu" iz Sombora (Sombor ili Samobor — to je kakih 4 do 5 sati kolima daleko od Dunava, t. j. od banske medje), pišu, rekoh, iz Sombora, da su naši Bunjevci gradili 50 godina i sagradili napokon crkvu. A kad je crkva bila gotova, kaže nadbiskup, da nema popa za tu crkvu! I tako je nova crkva predana fratrima karmelitancima, a narod je želio franjevce. Kad to nije moglo biti, želio je narod, da barem jedan fratar bude naš, t. j. da znade hrvatski, — ali nadbiskup ne da ni to! Zato baš vrlo dobro piše „Nevenov" dopisnik: „No al kako radi (nadbiskup), tako mu se i vraća. Kalača nas želi otudjit od svoga materinskoga jezika, al nas otudjuje od sebe same. Naš je narod bio najpobožniji, a sad se med njim najviše širi socijalizam. U Sonti (to je odmah preko Dunava, kakva dva sata) je i danas vojska još od poklada; u Čonoplji (to je dalje od Sombora) javno izrugali sve, što je sveto, a u Somboru mal što nisu izbatinali svećenika kod jednoga ukopa. Naravno: katekizam se ne uči bunjevački (hrvatski), al socijalisti svoje nauke i bunjevački šire. „Svaki ono viruje i slidi, što razumi".

Narodno gospodarstvo.

Groznica u župi dubrovačkoj. Kod slavnoga Dubrovnika, grada na moru, daleko na jugu, ima kraj po imenu „Župa". To je dubrovčanima ono, što se drugdje kaže „vladanje" ili „ladanje", t. j. selo, a „grad" je samo Dubrovnik: u njem su u staro vrieme vladali „gospari", vlastela, a u župi su bili „kmeti". A treba znati, da je Dubrovnik imao u staro doba svoju vladu, svoga kneza, koji nije bio podložan ni talijanskom lavu mletačkomu, ni turskom zmaju. — No to samo uz put. U Župi živu i rade naši ljudi sadeći najviše lozu. A kršne su to Hrvatine, jer je kraj zdrav, — dok pred koji tri godine nije tamo njeki dubrovački konte (grof) Kaboga stao praviti opeke (cigle) i dao izkopati grdne jametine, u kojima se skuplja i ostaje voda, a u vodi se legu komarci i svaka gamad i iz nje izlazi kužni zrak. Mora da je tako, jer se prije za groznicu (zimicu) nije u Župi ni znalo, a sada ima do 300 bolestnika! Vlada šalje narodu i njekakve bobice (pilule) proti groznici, pa i pomažu. Ali što ćeš, kad bobice ne mogu ukloniti zla! Zato su se župski glavari obratili molbom na namjestnika u Zadru, neka dade ukloniti onu vodurinu.

Proti talijanjskomu vinu, t. j. da se iz trgovačkoga ugovora s Talijanskom briše onaj dodatak (klauzula); da talijansko vino ne plaća velike uvoznine (carine) u državu bečkoga cesara, — proti tomu se davno diže osobito naša Dalmacija. Držalo se već i više skupština proti tomu, a i općine su digle svoj glas. Ovih se je dana i gospodarsko vieće u Zadru obratilo na ministra radi toga. No kako se s Talijanima pogadjaju. Niemci, kojima je svejedno, hoćemo li mi svoje vino prodati, ili ne ćemo (jer oni vina nemaju osim ono malo kiseliša u Tirolu), sve nas je strah, da će onaj dodatak (klauzula) ostati i u novom ugovoru. A našega nijednoga čovjeka ne će da zovu k tomu pogadjanju! — Diže se glas i za to, da se zabrani uvažanje talijanskoga ulja.

Radi skupoće mesa u Zagrebu nakanilo je gradsko vieće, da otvori mesnicu na gradski trošak. Čuje se naime, da su mesari krivi, što je meso skupo (1 kg. stoji 1 K 40 f), pa da ih prisili, da popuste cienu, otvorit će grad svoju mesnicu, gdje će se meso prodavati jeftinije, a onda će i mesari

popustiti. — Proti tomu se diže zagrebačka mesarska udruga, i to najprije molbom na gradskoga načelnika, neka ne dade, da se ta gradska mesnica otvori jer će to uništiti mnoge mesare i njihove obitelji. Mi, kažu mesari, nismo krivi, što je meso skupo, nego je krivo to, što je sve skupo; mi mesari, kažu, siečemo već dugo na gubitak, što pokazuju naše knjige.

Ja mislim, da mesari imadu pravo, jer je blago skupo; a kad je skupo blago, mora biti skupo i meso. Drugo bi bilo, kad bi mesari po dogovoru skupo držali meso (t. j. kad bi stvorili tako zvani „kartel": glavni se mesari dogovore i obvežu, da će po tom i po tom sjeći meso). Povrh toga je istina, da bi gradska mesnica mogla mesare uništiti, a da grad sam drži sve mesnice, od toga, mislim, ne bi bilo ništa. Ali je glavno, kako se meni čini, što ni mesari sami ne odredjuju ciene, nego njeki novčari, koji na veliko kupuju blago i prodaju mesarima. Tako je, to znam stalno, jedan „ober-svin'ar" jedno vrieme odredjivao cienu svinjetini (krmetini).

Tko putuje u Ameriku preko Rieke na brodovima Kunard-linije („Karpatija", „Slavonija"), tomu ne će Amerika dopustiti, da se izkrca, t. j. taj će morati natrag. A došlo je do toga ovako: Ugarska se je vlada pogodila s onom Kunard-linijom tako, da će svake godine barem 30.000 ljudi putovati preko Rieke u Ameriku, a svi će se ovi, naravski, voziti na brodovima ove Kunard-linije. A cieli je taj ugovor načinjen zato, da i „naši" ljudi nješto zasluže. Kunard-linija će pobrati trošak za prievoz, ali će svakako više svieta dolaziti na Rieku, a osobito će se hrana za brodove kupovati na Rieci, ili bolje u Pešti. — Kad se je u Americi čulo za ovaj ugovor, Američani su tomu prigovorili, ali je ugarski ministar Tisza rekao u saboru: Ako Američanima nije pravo, neka si poprave, — tobože: što će Ugarska pitati Ameriku, s kime se i kako se pogadja. Ali su si Američani i popravili, što im nije pravo, i to ovako: U Americi se ne smiju izkrcavati „pogodjeni radnici", t. j. ako se ja unapried dogovorim, da ću za koju fabriku dovesti toliko i toliko radnika, — onda ovi radnici ne smiju u Ameriku. Tako je Amerika odlučila, da su i ovi radnici, koje ugarska vlada šalje preko Rieke, da su to pogodjeni radnici, pa ih ne će pustiti k sebi.

Tko je nakanio u Novu-Zelandu, neka ne ide, jer pišu „Domu" odanle, da smole više nema (naši tamo najviše kopaju smolu), pa su mnogi u velikoj nevolji.

Bilježke.

„Pokret". Tako se zove list, što od 17. o. mj. izlazi svake nedjelje u Zagrebu. (Ciena mu je poštom 9 K na god.) To su novine ili glasilo „hrvatskih *naprednjaka*", a naprednjacima se zovu njeki mladji ljudi u Zagrebu. To su oni isti, koje zovu i „realisti", i na koje se dosta vikalo: da su mladi obzoraši, pače mladi madžaroni, bezbožci, socijalisti, anarhisti — i još koješta, a drugi su ih hvalili. A istina je to, da su „naprednjaci" brašno, od kojega će još biti svašta: obzorašâ, madžaronâ, bezbožaca i t. d., a bit će i čestitih ljudi. Zašto? Zato, što se medju „naprednjake" broje svi mladi ljudi, koji nisu čisti starčevićanci, — a Bog zna, što će biti od mladih ljudi! Njegda su svi naši mladi ljudi znali biti starčevićanci, — pa je poslie od njih bilo svašta, a najviše madžarona. To ste valjda čuli, da su strašni Kovačevići, Spevci itd., da su to bili u mladim godinama ljuti stekliši.

Ne treba dakle svih „naprednjaka" trpati u jedan koš. Da to ne treba, pokazalo se i ovih dana, kad su se „naprednjaci" razdvojili. Sjećate se, što sam javio, da je St. Radić izašao iz odbora „hrv. stranke prava", pa kako sam dodao, da se ne će više vratiti, a s njim ni još koji od mladjih. Tako i jest: pet, šest, a možda i više mladjih ne će se vratiti u hrvatsku stranku prava. To su jedni „naprednjaci". Drugi pak, i to za sada samo dvojica (dr. Dežman, koji je „stari" obzoraš i dr. Hajmrl, koji piše i služi kod „Obzora"), oni su nakanili ostati. I ovi, koji ostaju i dalje u hrv. str. prava, ovi izdaju „Pokret".

Da me upitate, zašto izdaju posebni list, kad su oni u hrv. stranci prava, a ona ima svoje novine „Obzor", ja vam na to ne bih znao odgovoriti. Oni kažu, da zato izdaju svoj list, da ih drži na okupu. A zašto ih „Obzor" ne može držati na okupu, to se opet ne zna. Jednako je težko kazati, zašto se list zove „Pokret", kad ovi ljudi ostaju, kako kažu, na istome mjestu, gdje jesu, dakle se ne pokreću nikamo; a i pišu tako, da se ne će nikomu baš jako zamjeriti, osim što su u 1. broju udarili na njekoje, koji su se madžaronima zamjerili. No zato ne treba kazati, da su to „madžaroni", nego su tu i njeke osobne stvari, koje su im možda i utekle u 1. broju. Ja ih ne branim, pače bi ih rado pokudio, ali ne ću baš zato, što su u 1. broju i proti meni napisali grdnih laži i pokazali veliku mržnju proti meni. Možda će i sami uvidjeti, da su napisali nješto ružno i veliku bedastoću.

Govorilo se, da će novi taj list „Pokret" biti protupopovski list. Kako se vidi, to je bila grdna kleveta. Njetko je opet rekao, da su zato tako mudri i oprezni, te paze i na madžarone, što su i medju madžaronima dvie stranke: jedna stara Khuenovska, druga „naprednjačka". No ovo je očito šala, jer madžaroni idu „napried" samo u — Peštu. Treći kažu, da je „Pokret" osnovan proti seljačkoj stranci, a to su ponješto i sami priznali u 1. broju. —

Sveučilištni djaci — naprednjaci nisu, čujem, posve zadovoljni s tim „svojim" tobože listom, a bili bi možda i manje, da predsjednik djačkoga družtva ne služi kod „Obzora", pa svoje drugove miri i drži na okupu.

„Pokret" uredjuje Dr. Milan Hajmrl, a piše u nj i njeki Matoš, koji inače piše u čisto-starčevićanske novine („Hrv. Pravo"). Čuje se, da su pri tom poslu još njekoji ljudi (na pr. njekadašnji socijalist Anzl), tako da je to na prvi pogled čudno družtvo; no ja mislim, da su se našli, koji zajedno spadaju.

Nezgodno je, što se list zove „Pokret", a njegovi ljudi „naprednjaci", jer ciela ova stvar ne pokreće ništa napried, nego naprotiv ostaje u svem gotovo pri starom i poderanom našem zagrebačkom petljanju i prtljanju. To im se ne smije baš jako zamjeriti, jer je danas takvo vrieme kod nas, da nitko ništa ne može ljudski početi. Više im se mora zamjeriti to, što misle, da je to njekakav „pokret" i da su oni „naprednjaci".

„Furtim". To nije isto, što i „fertik", nego je to latinska rieč, i znači „kradimice", t. j. onako, kao kad čovjek krade. A tako su — piše pop g. Korenić — radili oni ljudi, za pravo onaj pop, koji je htio imati podpis biskupa Strosmajera za „katoličko tiskovno družtvo": uzeo je podpis „furtim", to jest kao da ga je njekako ukrao.

Ovako se ne piše vrhbosanski: „Uvjereni smo, da će dr. Bresztyenszky prostačko zadirkivanje jednoga Radića (Stjepana) ignorirati (t. j. ne paziti na to), kao što se prezire lajanje nemoćne životinje gdjegoder za plotom". — Ovako piše sarajevska „Vrhbosna". — Bože moj! Recimo, da je Stj. Radić nemoćna životinja, koja laje za plotom, pa da nije znamenovan sv. krstom, — zašto bi ga dr. B. p r e z i r a o? Ili zar naši Vrhbosanci već i životinje preziru, pa k tomu još n e m o ć n e životinje? Gospodo, gospodo, štono ste

izašla iz dolačkoga opanka, — ovako vas nisu u Dolcu učili. Jeste li se ovo naučili u Rimu?

Naše slike.

I ovo je „voz“ siena, je li? Ali drugačije se ne dade voziti u bosanskim brdinama, gdje nema nikakve gotovo ceste. A nije tako samo u brdinama, nego i u ravnici, i još čudnije. Tu sam na svoje oči vidio ovo: Posjekli ljudi nekakvo drvo (mislim: vrbu), ostavili granje, pa na granje slažu kup siena. A kad su složili, upregli za stablo volove, pa vuci! Zašto tako? pitate. — Zato, što nemaju kolâ. A i ono, što imaju, — sve od drva, bez komada željeza, a kolesa (kotači) gotovo četverouglјati! — Tako se živi u Bosni!

Zagrebačka uzpinjača — to vam je mala željeznica, što vozi ljude iz donjega u gornji grad Zagreb. Gore je parni stroj (mašina), koja namata uže od žice i poteže kola gore, a druga idu sama dolje. Uzpinjača vozi svaka tri časka (minuta), a plaća se za vožnju 4 filira (II. razr. 6 filira). Komu je sila, plati 18 fil., pa ne treba čekati ni tri časka: vozi ga odmah. — Uzpinjača služi najviše starim ljudima, osobito činovnicima jer su svi uredi u gornjem gradu. Sirotinja se uzpinje i dalje po stubama, što ih vidite sa svake strane uzpinjače.

⇛ NOVINE ⇚

Narodne i političke viesti.

Katoličke novine ipak će izlaziti od 1. svibnja u Zagrebu, zvat će se „Hrvatstvo“, a uredjivat će ih odvjetnik, pjesnik i nar. zastupnik dr. A. Harambašić. I pop je Relić na putu iz Amerike.

O velikom štrajku željezničkih činovnika govorimo u drugom razgovoru. Trajao je pet dana, a morao je prestati, jer nije bilo pravih vodja ni — novaca.

Pogadjanje s Ugarskom radi naših računa — prekinulo se. O tom ima više u drugom razgovoru. Madžarske novine pišu, da Madžari ne će popustiti, a za madžarone kažu, da ne popuštaju zato, što se boje, da bi madžaronska stranka propala, ako popusti. To smo mi već rekli.

*

Predsjednik francezke republike Loubet boravi u Italiji, a dočekuju ga srdačno i slavno. Došao je, da popravi, ako je što kajzer Vilim nedavno pokvario, kad je ono bio kod talijanskoga kralja.

Rusko-Japanski rat teče polako, sve dok ne stigne ruska vojska. Baš danas (28.) javlja brzojav, da su Rusi potopili tri japanska broda.

Razne viesti.

Bečki cesar dolazi za koji dan u Peštu. Madžari će ga dočekati slavno, jer je dopustio, da se slavno prenesu u Ugarsku kosti onoga Rakovca (Rakocija), koji se je stalno i ljuto borio proti Niemcu i Beču.

Šteta radi štrajka ugarskih željezničara iznaša do 300 milijuna 300,000.000) K. Cesarova država ima štete preko 40 mil., a i druge države (Srbija, Turska, Rumunjska, Njemačka, Italija itd.) po 30 do 40 mil.

Željezničari se nisu iz šale pobunili, jer se sada javlja, da su ti ljudi strašno zaduženi: samo što se zna, dužni su do deset milijuna K! Ako je samo svaki drugi dužan, dolazi na svakoga oko 400 K duga.

☛ **„Dom“** ne stoji na god. ništa za onoga, tko ga ne plati.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjeseo (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

☛ Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 9. || U Zagrebu, u četvrtak 12. svibnja 1904. || God. 5.

Kako će biti za 300 godina?

Mnogo se puta čuje: „O, da se sada ustanu naši djedovi, pače još i naši otci, — alaj bi imali što vidjeti!“

Kad se ovako govori, obično se misli na velike i čudne novotarije današnjega vremena: na željeznicu, na telegraf, telefon, električno svjetlo i. t. d. Ali nije samo to i nije to glavno, jer se je promienilo i mnogo drugih stvari, i to takvih, koje ne nose i ne voze, koje se ne mogu rukom pipati. Prosudite samo, kako bi se začudio, da ustane iz groba koji stari grof, pa da počne zvati svoje ljude i županе („špane“), neka tjeraju seljake na tlaku! Kako bi se jadan začudio, kad bi vidio, da seljaci ne će na tlaku, jer ne moraju! — A da ustane onaj još stariji, koji je imao svoj grad gore na briegu, — kako bi se začudio, kad bi vidio, da su stari gradovi porušeni, da po stienama rastu već stoljetni hrasti i kupina, a unuci i praunuci njekadašnjih gospodara živu dolje njegdje medju „kramarima“! Čudi se on, kako to oni dolje sada mogu slobodni sami bez svoje čete šetati, ne bojeći se, da će ih protivnik gdjegod dočekati i osvetiti im se! Nikako on toga ne razumije, što grofovi danas nemaju svaki svoje vojske, nego vojsku ima samo kralj, pa još k tomu takvu vojsku, koje ne plaća i ne uzdržava on sam, nego ju plaća narod! Čudno!

A ima još stotina većih i manjih stvari, kojima bi se pokojni naši i grofovi i „kmetovi“ silno čudili. A isto tako čudili bismo se i mi, da nam se je ustati iz groba tamo, recimo, za 300 godina. Ne mislim ja baš na to, što će još ljudi izmisliti, kako su u ovo njekoliko posljednjih godina izmislili toliko toga. Možda će za 300 godina brodovi ploviti po zraku. Možda će se onda čovjek s jednoga kraja svieta moći razgovarati s čovjekom na drugom kraju svieta, i to bez ikakve žice, kako se danas piše i ljudi razgovaraju po žici iz velike daljine. Možda će onda ljudi jedan drugomu pošiljati takva pisma, koja će govoriti. Možda će pače čo-

vjek čovjeka i vidjeti na daljinu od tisuću i tisuću kilometara. Bog zna! Sve je to moguće po onom, što se već danas znade. I sve će to, nema sumnje, olakšati čovjeku život koliko-toliko. No, kako rekoh, ne mislim baš na takve stvari, nego mislim na to, kako će ljudi medju sobom živjeti to je jedno. A drugo je: kako će ljudi biti zadovoljni sami u sebi.

Ovo su glavne stvari. Što nam hasni sve ono, ako ljudi nisu ljudi?! Što nam hasni sve ono, ako čovjek i za 300 godina bude proklinjao čas, kad se je začeo i kad ga je mati rodila!

Pita se dakle: Ima li kakve nade, imali kakav znak, po kojem bi se moglo suditi, da će u toj stvari biti bolje?

Ne bi htio, da počnem s vama previsoko mudrovati, no ovo vam mogu reći: Jedni ljudi kažu, da na zemlji ne će nikada biti raja, kako ono i naš jedan pjesnik pjeva:

Ah, na zemlji nema raja, —
Želja za njim — to je sve.

Drugi opet kažu, da čovjek treba da traži i nadje sreću i raj ovdje na zemlji, u životu. I na prvi pogled čovjeku se čini, da se ovo dvoje nikako ne može složiti, t. j. jedno i drugo ne može biti istina, nego je istina ili jedno, ili drugo. Zato i jest tolika borba izmedju vjere i nevjere. — No, kako rekoh, ne ću da previše mudrujemo, pa ću vam kazati samo ovo: Naučali i mislili ljudi ovako, ili onako, poreći se ne može, da čovjek ide za srećom i da sreću traži. A vi znate, da sreća čovječja nije ni u jelu, ni u pilu, ni u krvi, ni u mesu, ni nigdje u svietu, pače ni u umu čovječjem, nego je sreća čovječja jedino u duši njegovoj. To ne može nitko poreći. A što je u čijoj duši, to zna samo svatko sâm: nitko ne zna, što je u tudjoj duši. Tko zna dakle, gdje je i kada je čija duša srećna? Tko može reći, gdjė će se čija duša smiriti? Pa kad vidimo, da se milijun dušâ smiri u vjeri i u misli: da u životu na zemlji nema raja, te u toj misli traže raj još dalje, — tko ima razloga kazati, da to nije raj? Svaka duša ima svoj raj; i dok duša sama svoga raja ne spozna, — ta za raj ne zna nikako, pa govorio joj, koliko ti drago.

„A što si se ti namjerio na prodiku o raju?" — Ne bojte se, ne ću dugo I ovo je bilo samo uz put, i to zato, da vam bude jasnije, u čemu stoji sreća: u duši. Razgovaramo li se o napredku, što se medju ljudima vidi od godine do godine i od stoljeća do stoljeća, — razgovaramo se o tom: koliko taj napredak donaša mira i zadovoljstva u čovječju dušu.

A pitamo li za to, mora se doista priznati, da sviet napreduje tako, da čovjek može sve to zadovoljnije živjeti. To se može reći uzprkos tomu, što i danas ima nezadovoljstva, što si pače

dosta ljudi sami život uzimlju. Ja sam nakanio spomenuti vam samo jednu stvar.

Najviše nemira zadaje čovječjoj duši — strah. Strah — to i nije drugo, nego nemir u duši. Čovjek, koji se boji, to je rob. Slobodan se čovjek ne boji. A vi se sjećate, koliko smo se već o tom razgovarali, kako sviet živi u robstvu. Sjetite se samo, što sam ono spomenuo, kako su se gradile piramide, — i svega onoga, što sam dalje rekao. Ljudi ljudima robuju. I na sto načina znadu ljudi opravdati to, što im drugi robuju. Promislite samo dobro, kako je vama.

Ali u toj stvari, vidite, ide na bolje. Znate, da ja mnogo ne držim do današnjih izbora ni do slobode. — Ali ipak je sve to dokaz, da ljudi hoće da živu jedan uz drugoga kao ljudi. Istina je, i danas još ima straha, osobito država zadaje mnogo straha „massi", t. j. množtvu. Strašnih se tu stvari dogadja, od kojih pate milijuni ljudi. Pomislite samo, što trpe i pate te u kakvom strahu živu njekoji naši rodjaci pod vladom tudjega naroda. Što na pr. trpe Poljaci pod njemačkom pruskom vladom, pa i pod istom ruskom! To je tako strašno i tako protivno razumu i duši čovječjoj, te se nikako ne može sumnjati, da će doći vrieme, kad će s duše čovječje pasti i taj težki kamen, pa će milijuni odahnuti — u slobodi. Države će se naime drugačije urediti. Kako se danas više ne gleda mnogo, kakvoga je tko roda, visokoga, ili nizkoga, — tako će doći vrieme, kad se ne će paziti, kakvoga je tko naroda, pa da bi zato imao pravo jašiti na drugom.

A nije samo to. Današnja vojska, današnje državne granice, — sve to nije sveto kao Bog na nebu, sve se to može i hoće preurediti pravednije i tako, da od toga ne budu stradali milijuni.

No najglavnije mi se čini ovo: Ljudi se jedni drugima približuju u mišljenju. Bože moj, kako su njekada jedni narodi druge mrzili i prezirali! Kako su njekada i staleži jedni druge prezirali, kao što se i danas još preziru i mrze u Aziji, gdje su ljudi podieljeni na razrede, „kaste", iz koje ne možeš, dok si živ! Kako su njekada ljude žive u ognju žgali, — a zašto? Zato, što su drugačije mislili i vjerovali, tako čvrsto vjerovali, da su se za svoju vjeru i mišljenje dali sažgati! Pa kako mi danas žalimo one sliepce, koji su njekada brata svoga živa u ognju žgali, — tako će nas žaliti potomci naši, što se mrzimo, preziremo i proganjamo i svakako jedan drugomu život ogorčavamo, — a zašto? Zato, što jednako ne mislimo, što jedni vidimo istinu i dobro ovdje, a drugi ondje. Žalit će sljepoću našu, za koju mi mislimo, ili barem govorimo, da je svetstvo, pa da će i do vieka biti svetstvo.

„Kako će to liepo biti! Što veliš? — za 300 godina!“ — Ako i ne će baš već za 300 godina, ali jednom hoće: ne će ljudi biti sami sebi robovi i krvnici.

Nova hrvatska politika.

Za koji mjesec bit će godina dana, što sam vam u „Domu“ napisao ovo:

„Rekli vi za učenu gospodu, što vam drago, istina je bila, jest i bit će, da su učena gospoda vodje narodu. Narod, koji nema učene gospode, s tim se danas radi, što tko hoće. To si zapamtite, kao očenaš“.

To vam kažem i danas, a dodajem: Narod treba da znade, što i kako od prilike njegovi vodje misle i snuju, pa da im onda pomogne, kad bude trebalo. Ako su vodje sami, od njihova posla ništa. To bi trebalo da i gospoda i vodje drže na pameti, i to čvrsto, pa da svoje misli i osnove šire u narod. Prošlo je vrieme, kad se je politika vodila bez naroda; ono zapravo nije ni bila politika. Nama bi svima morala biti prva briga, da što više naroda sazna za sve osnove svojih vodja i za način, kako ćemo doći do onoga, za čim ide naša politika. Kad bi to bilo, onda ne bi bilo one velike razlike izmedju „naroda“ i „gospode“; onda ne bi bilo na jednoj strani po njekoliko ljudi, koji se cieli svoj život muče — uzalud; onda ne bi dva tri spekulanta mogla voditi politiku, a sve „u ime naroda“; onda ne bi bilo ni toliko svadljivaca medju vodjama.

Mi Hrvati imamo danas njekoliko tako zvanih listova „za narod“, ili „pučkih“ listova. No svi ti listovi imadu u toj stvari istu pogrešku, kao i naše velike novine, koje više, koje manje, i to ovu: Naše novine ili sve skrivaju, ili sve kažu, pa i ono, što ne treba, i što nije istina. To se je vidjelo i u ovo posljednje vrieme, kad su se počele slagati nove stranke: nitko nije htio da napiše cielu istinu o tom što se snuje i zašto se snuje. — Ja ću pokušati, da vam to što kraće razložim.

Mi smo do nedavna imali tri političke stranke, i to: madžarone, obzoraše i pravaše. — Madžaroni zapravo nisu stranka. To su ljudi, koji su za vladu. To je samo slučajno, što se zovu „madžaroni“, jer Madžari imadu vlast; da imadu vlast Niemci, stalno bi se našlo ljudi koji bi bili za vladu, pa bi se onda zvali „njemškutari“. — Prave su političke stranke obzoraši i pravaši, a razlika je medju njima velika, zbilja politička razlika, jer, pazite: Pravaši su htjeli njekada posebnu hrvatsku državu sa svojom vojskom i t. d.; obzoraši su mislili, da to nije moguće, nego da

se treba držati onoga što je tu, pa gledati, da bude za nas Hrvate bolje. „Ono, što je tu“, — to je madžarska jakost, madžarska vlast, madžarska vlada, nagodba s Madžarima. Zato su „obzorašima“ govorili, da su to „madžaroni“. Ali nije tako, premda je to neukome čovjeku težko razložiti, ako ne ćeš da uvriediš madžarone. Možda bi najbolje bilo kazati ovako: Svi bi obzoraši bili pravaši, kad bi se uvjerili, da je moguće stvoriti posebnu hrvatsku državu, — takvi su to čestiti Hrvati. Možda to ne vriedi baš za svakoga obzoraša, ali ostanimo kod toga.

Da ove dvie stranke nisu bile baš protivne i oprečne jedna drugoj, vidi se i po tom, što su se počele pogadjati. A pogodile su se tako, da su jedni rekli: obzoraši su se popravašili, a drugi: pravaši su se poobzorašili. Očito je dakle, kad se je tako moglo govoriti, da obzoraštvo i pravaštvo nisu, barem pod zadnje, bile protivne stvari, jer što je jedno drugomu protivno, to se ne može zamieniti. I u istinu se mora reći, da se je i jedna i druga stranka sve po malo promienila. Glavno je ipak to, što su se promienili pravaši, i to tako, da već davno nema pravaša, koji bi htio posebnu hrvatsku državu sa svojom vojskom i t. d.

Što su se pravaši tako promienili, to je došlo posve naravski, t. j. oni se nisu svojoj misli iznevjerili, nego su se uvjerili, da nije moguća. Oni su se uvjerili, da smo mi Hrvati dosta nemoćni. Oni su se o tom morali uvjeriti, jer su na svoje oči vidjeli, da smo mi posve sami. A znate, kako je čovjeku, kad vidi, da je sam. Oh, to je strašno, čovjek zdvaja i očajava. Pred kojih 16 ili 17 godina bili su pravaši još jaki, još su grmjeli. A znate li, zašto? Zato, što su onda pravaši bili za Ruse te se nadali: Rus će nam pomoći. Ali kad su se poslie omrazili ne samo sa Srbljima, nego i s Rusima, — od onda su pravaši sve to slabiji. Nije ni čudo: Madžari sve to jači, njihova se jakost i vlast sve to više ćuti na svakom koraku, pa tko bi još vjerovao, da ćemo mi Hrvati doći do svoje posebne države! Taj bi morao biti lud. Mi ćemo nješto postići proti cielomu svietu oko nas! — To je pravaše ubilo: priznali su, da mi sami ne možemo. Priznali su zajedničke poslove t. j. priznali su ono, što su priznavali i obzoraši. Zato su se i mogli složiti, zato su se i složili.

„No pa to je dobro. Sad su barem mogli složno raditi za dobro naroda. Pa zašto se je ta njihova sloga raztepla? Ili ako se nije raztepla, kako njeki kažu, zašto ništa ne rade?“

To je dobro pitanje, a treba na to odgovoriti ovako:

Prvo. Ako su pravaška gospoda spoznala, da mi Hrvati ne možemo sami, nego treba da se prilagodimo drugima, t. j. Madžarima i Niemcima, — nije toga spoznao onaj narod, kojemu je

zlo, i koji je dobrim dielom 30 godina slušao pravašku gospodu, kako će se jednom stvoriti „velika Hrvatska“, u kojoj ćemo mi biti svoji i slobodni. Koliko sam vam puta rekao, da ni svaki stoti naš čovjek ne zna i nema pojma, koliko ima nas Hrvata, i što mi možemo! Kakvo je dakle čudo, što naši ljudi misle, da je dosta, ako gospoda hoće, pa će odmah biti i velika Hrvatska i sloboda! A ta gospoda sada ne će! Pa tko se ne bi na tu gospodu razljutio! „To su izdajice“! — Tako je mislio narod, koliko je mislio. A onda prosudite još to: Gospoda su priznala, neka sve ostane u glavnom ovako, kako je danas. Koga će to zadovoljiti! Tko je s tim zadovoljan!? — Sve je to bilo krivo, da narod nije bio zadovoljan s tom slogom. Neuk narod najvoli, da mu pokažeš veliku stvar: veliku Hrvatsku, na Madžare, na izdajice! — i t. d. A mjesto toga ova gospoda govore o paragrafima u nagodbi, o izbornom redu, o financijama i t. d., o čem narod nema ni pojma.

Sve je to dobro znao g. Jos. Frank, i zato je on ostao „starčevićanac“: on je ostao vjeran staroj pravaškoj misli: „Hrvatska Hrvatom! Bog i Hrvati! Slavosrbom štrik za vrat!“ — i t. d. I bilo ih je, naravski, koji su uz njega pristali. Radi njega se je sloga zatezala, a ništa se nije radilo, dok se ljudi nisu dosta ozlovoljili.

Drugo. Kako ste čuli, hrvatska misao nije još s pravašima propala: još ima naroda, koji hoće svoju hrvatsku državu i slobodu, i ako ne zna, kako bi se do toga došlo. To je, velim i opet, naravski. Dok bude i jednoga poštenoga Hrvata, on će htjeti, da bude svoj ne pitajući, je li to moguće, ili nije. Ali ima i učenih ljudi, koji nisu zaboravili na našu slobodu, i koji se nikako s tim ne slažu, da mi priznamo nad sobom tudju vlast. No oni pokazuju i način, kako je to moguće. Pripazite malo bolje:

Ovi su ljudi spoznali dvie velike pogreške u našoj politici, i to: 1. Prva je pogreška to, što su se pravaši omrazili sa Srbljima, s Rusima i ostalim Slovjenima, tako da su se napokon našli sami, izgubili vjeru u sebe i priznali ono, što su priznali.

2. Druga je pogreška ovo: I obzoraši, a još više pravaši doduše su mnogo govorili o narodu, ali pazite: — oni su narodu govorili ponajviše to, kako se oni za narod bore i staraju, da mu pomognu, — a nisu narodu govorili, da si mora pomoći i sâm. A tko će što učiniti za volju šaki gospode?! Nitko! Drugo je, kad nješto traži za sebe stotine tisuće naroda. Danas politike nema bez naroda. — Ali se čini, kao da su naša gospoda ovako mislila: „Ako si narod bude pomagao sâm, — čemu smo onda mi?! Onda narod ne će nas trebati, onda nas ne će poštovati, onda nam ne će biti zahvalan“ i t. d. Kako bilo, naša su gospoda zvala narod, ako su ga zvala, samo zato, da potvrdi ono, što su gospoda zasnovala, ili učinila, premda je bilo upravo žalostno gledati, kako narod od svega toga ništa ne razumije.

Eto, ove dvie pogreške spoznali su mladji ljudi, pa su po tom počeli i raditi: počeli su raditi za slogu i ljubav s našim bratskim susjedima, osobito sa Srbljima, i drugo: počeli su skupljati i naučati narod, da si sâm pomogne. Bez ovoga dvojega: bez sloge sa Srbljima i bez naroda ne može se u našoj politici ništa. O tom su se pametni ljudi u 30 godina mogli uvjeriti.

Ali se nisu njeki uvjerili. Mladji ljudi, i ako su imali nove pute, nisu stvorili nove stranke, nego su i oni pristupili u obzoraško-pravašku slogu. Jedno se je vrieme turalo kojekako. Ali se za kratko vrieme pokazalo, da ne će ići. Zašto? Zato, što su pravaši bili i dalje proti Srbljima, a obzoraši se njekako nisu mogli pravo odlučiti, koje se mjesto u politici narodu ima dati. O tom je vriedno kazati koju rieč više.

Političari i u obće sva gospoda vladaju se prema narodu na dva načina, i to ovako: Jedni se drže, da su narodu kao otci, branitelji, i zaštitnici, a narod je kao djeca, koja treba da slušaju; drugi drže, da su gospoda i narod braća, pa da treba da narod s gospodom zajedno radi. No hoćemo li, da narod uzmogne zbilja pomagati gospodi u politici, treba narod prije svega osloboditi od stoljetnoga straha i strašljivosti pred gospodom, treba mu pokazati, da smo svi ljudi, svi braća, svi slobodni, a onda ga treba prosvietiti: dati mu u ruke knjige, novine, raspravljati s narodom o svem otvoreno, ništa ne skrivajući.

Sve se je ovo po malo i počelo raditi. Ali čim se je počelo — opazilo se njeko nezadovoljstvo medju gospodom, osobito medju popovima. Tu su se prvi put čule rieči, da su to „pogibeljni“ ljudi, koji u narod šire nauku: da se ne treba bojati, da smo svi braća, da je sloboda za sve, pa neka narod ne bude sliepac, neka se ne dade za nos voditi i t. d. Sve su to „pogubne“ i „otrovne“ nauke. A kako je poglavare postavio Bog, nije čudo, što se je reklo, da je ova nauka proti Bogu. Za kratko vrieme digla se velika hajka, najprije na „Dom“, koji je tako pisao, a onda na sve novine, u kojima su pisali mladji ljudi, tako da je i stari „Obzor“ proglašen bezbožnim listom. Na vrat na nos stvorile se posebne popovske novine, koje će braniti Vjeru: rodilo se „Hrvatstvo“. — Tako smo eto došli do klerikalne ili popovske stranke.

No tu se je stvar počela još više zaplitati. Zašto i kako, o tom dojdući put.

Zašto naša radnička snaga lienčari?

Nedavno smo se razgovarali, kolike su radničke plaće u Americi, i kako se kod nas ne može ništa zaslužiti. Već sam onda htio kazati onu glavnu stvar, zašto je to, — ali sam se zavezao drugamo: trebalo je pokazati, da smo mi u starom svietu. Ono ste valjda zapamtili. Sad ću malo dalje.

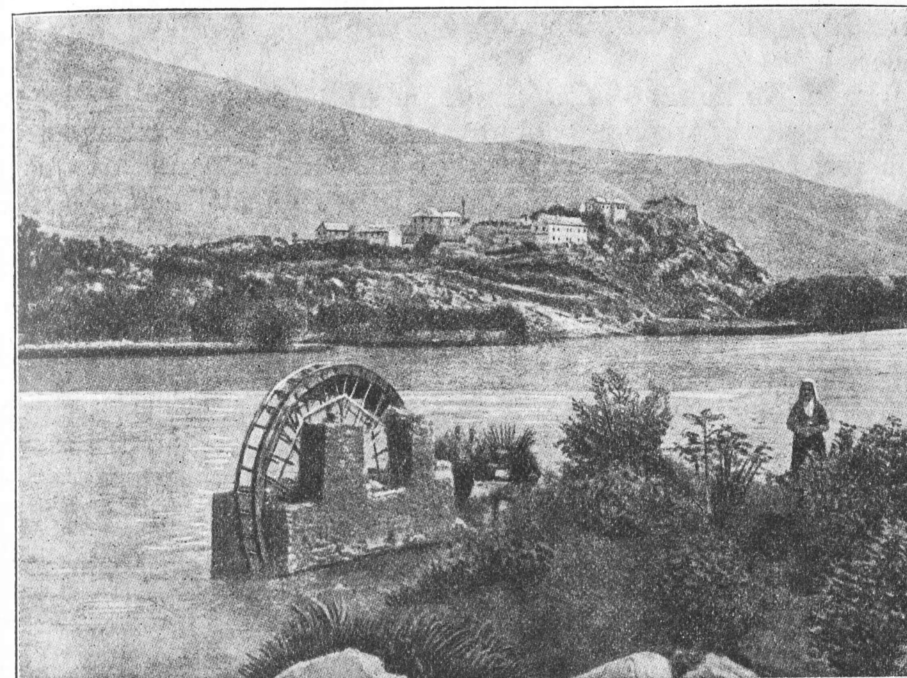
Vi ste stalno već i u „Domu" čitali, što je to organizacija i što vriedi. I doista je organizacija velika stvar, bez koje nema ništa, nikakvoga života, ni napredka, — ali se ja ipak bojim, da vi niste pravo razumjeli, što je to tâ organizacija i kakvo je to čudo. A nije to nikakvo čudo. Naš narod i sâm zna vrlo dobro, da nema organizacije, — samo to naši ljudi drugačije kažu. Ja sam barem već mnogo puta čuo, kako naši ljudi kažu: „Nema tko naroda popeljati". — Znate li vi svi, što je to „popeljati?" „Peljati" — to je ono, što drugdje kažu voditi, dakle nema tko naroda povesti, nema vodje. A kad bi bio vodja, vojske ima dosta, mislim: vojske za posao, za râd. Prosudite samo, koliko ima u nas bezposlene djece, i to po varošima i selima, osobito u Bosni. Prosudite, koliko je dana u godini i naš marljivi seljak bez posla: kad obavi poljski posao, malo što radi, osobito ako nema blaga. No kolikogod radi, ne radi toliko, da bi zaslužio onoliku plaću, kako se plaća u Americi. A kad bi onoliko radio, koliko se mora raditi u Americi, zaslužio bi.

Njekoji misle, da je odmah potrebna tvornica (fabrika), ako se hoće ljudima dati posla. A nije tako. Eno u Kaliforniji (u Americi) sade naši ljudi voćke: jabuke, kruške it. d., i dobro su plaćeni. A to nije tvornica. A koliko kod nas imade puste zemlje, osobito u Bosni! Koliko bi se tu dalo zaraditi, kad bi tko „popeljao" ili „poveo" narod na posao! Istina je, nema tu one silne prostorije zemljišta, kao u Americi. Ali je svakako istina najmanje to, da naša zemlja ne rodi ni polovicu onoliko, koliko bi mogla roditi.

Ali glavna je stvar, tko će narod „popeljati", t. j. tko će početi, tko će uzeti na sebe tu brigu. — Kako je to kod nas težko, to sam vam već razlagao. Ali ću ipak ponoviti. Vidite, neka se nadje čovjek, koji će htjeti, da ljude složi za takav i takav posao, gdje bi se dalo zaslužiti, — odmah će se dići na njega: „A, što će taj našu kožu nositi na pazar! To je spekulant! Taj ide za svojim profitom". — I ljudi se ne će dati. A neka počne kakav posao koji tudjinac, ili židov, koji ništa ne moli i ne nagovara, nego odmah nudja gotov novac, — malo tko pita, je li to spekulacija, i koliki će imati profit; pa ako i pita, ipak ljudi idu i rade.

Ne bojte se, nije tako samo kod nas. To je obično u neprosviećenom svietu, koji nema pojma o velikom gospodarstvu. Vidi neuk čovjek svoga brata u opanku, i taj nješto hoće. „A zašto bi on to bolje znao od mene! Zašto bi on od moje muke imao profit!" Pa bio taj profit kako malen, — neuk je čovjek jalan, on ne će: on voli ne zaslužiti ništa. Ali dodje nužda, pa hajd u Ameriku, ako imaš čim! Onda ne pita, koliko onaj tamo Amerićanin ima od njegove muke profita.

No da pravo kažemo, kod nas i nema baš mnogo takvih ljudi, koji bi nješto htjeli, koji bi htjeli „popeljati" narod. Naši su

Natapanje polja u Hercegovini.

ljudi većinom neuki, nemaju oka, koje bi vidjelo, što se dade učiniti. A da se koji i nadje, ja mislim, taj bi htio odmah nješto veliko. Ja to sudim po tom, kako poznam naše ljude. Ako naš čovjek štogod vidi u svietu, misli odmah, da je vidio cieli sviet, pa hoće Bog zna što, — a sviet mu se, naravski, smije i ruga. To je jedna nevolja, uz one druge. A nova je nevolja ovo: Ako naš čovjek štogod vidi u svietu, što je bolje, — vrlo se često dogadja, da taj dragi naš i mili zemljak počne sve nas Hrvate psovati: da mi nismo za ništa, da od nas ne će biti nikad ništa, da se „za taj narod nije vriedno starati" — i tako dalje. A onda na

koncu treba spomenuti i to, da za takve stvari treba i novaca. Istina je, kako sam vam razlagao, novac nije prva i glavna stvar: novaca se već dobije. Ali kada se dobije novaca? — Novci se daju ljudima, koji su sebi gospodari, koji ne misle, da je njihov već cieli sviet, čim imadu petaču u žepu. Novci se daju ljudima, koji su zrelo promislili, što će i kako. će, kojima je novac samo orudje ili sredstvo za posao, a nije za užitak. Na žalost — naši su ljudi i u tom lake ruke, pa im se težko daje novac u ruke.

Kako vidite, mnogo ima uzroka, što se u nas tako malo radi — toliko, da bi čovjek skoro rekao: ne, ne će ni biti bolje. Ali se ne smijemo previše bojati. Savladajmo samo dvie stvari, pa ćete vidjeti, da će se moći početi. A te dvie stvari, koje treba savladati, to je ovo:

Prvo: Ne budimo jedan drugomu jalni! Sviet je velik i bogat — bit će svakomu, samo neka se radi. Naučimo se na to, da bolji rad i veću brigu treba i bolje nagraditi, i da je to posve pravedno. Nemojmo hraniti trutova, to je dobro; ali nemojmo zavezivati usta volu, koji radi; ne udarajmo po prstima čovjeka, koji prste liže, kad pčelce tare. Kanimo se jala! — Oprostite, što prodičem, — ali je li, da kažem istinu? Dakle, ako tko što zamisli i počne, — pristanite, a nemojte mu računati profita, dokle ga još i nema.

Drugo: Naučimo se na to, da početak treba da bude malen. Ne mora se odmah velika stvar početi; ne mora se odmah u prvoj godini svaki obogatiti. Glavno je, da se počne, da bude barem nješto, pa da to ne propane. A onda liepo dalje, više i više.

Tako. A što bi se i kako bi se i gdje bi se moglo što takvo početi, o tom ćemo se još porazgovoriti. Prvo je, da nam misao bude spremna.

Mali razgovori.

Politika.

„Samosvojnost" katoličke Crkve. Nove „katoličke", ili, kako ih zovu: „klerikalne" (popovske) novine „Hrvatstvo" pišu, da će se boriti i za „samosvojnost" Crkve katoličke. Kako se za tu „ samosvojnost" ne će boriti svećenstvo samo, nego će u boj zvati i ostali narod, osobito seljake, dobro je, da znate, za što ćete se boriti. Zato ću vam to u kratko razložiti, i to pod ovim naslovom „Politika", jer je to stvar, koja s Vjerom nema posla.

Prosudite evo ovo: Tko danas postavlja župnika? Tko postavlja biskupa? — Župnika predlaže biskupu obično njegdašnji „zemaljski gospodin": vlastelin. To su tako zvani „kolatori" ili „patroni" crkveni. Na patronov priedlog postavlja župnika biskup. A biskupa imenuje kralj, a papa ga potvrdi i posveti.

Ili evo drugi primjer: Pred koju godinu izdao je jedan naš veliki župan naredbu, da odraslija mladež mora ići u crkvu na kršćanski nauk; ako tko ne dodje, ima ga kotarska i občinska vlast primorati, valjda globom, žandarima ili zatvorom, — ne sjećam se pravo.

Napokon još ovo: Crkveni poglavari naučaju, da se kršćanin-katolik ima pokoravati oblasti, i to ne samo iz straha i zato, što ga oblast može prisiliti, — nego se mora pokoravati dobrovoljno, „po savjesti" svakoj oblasti i poglavaru, pa i onda, ako oblast ili poglavar hoće zlo i ako hoće krivo.

Po ovom vidite dvoje, i to prvo: da nad narodom vladaju i zapoviedaju dvie vlasti, Crkva i država, ili kako narod od starine kaže: „popi i grofi"; drugo vidite to, da „popi i grofi" rade ili zajedno (na pr. kad postavljaju župnika), ili jedni drugima pomažu. Ovo su samo tri primjera, a ima ih na stotine i tisuće, gdje se to vidi.

Dugo bih vam morao razlagati, kako su došli do vlasti „popi", a kako „grofi", pa zato to ostavljam na strani. Više je potrebno, da vam kažem ovo: Od starine se „popi i grofi" svadjaju i pogadjaju radi te vlasti nad narodom. Stotine godina borili su se osobito njemački vladari (cesari) s papom, i to već pred 800 i više godina, a iza njih kraljevi englezki i francezki. Znalo je to ići tako daleko, da je papa skinuo cesara s vlade i s priestola, a bome i cesar papu, pa postavio drugoga! — Da me upitate, zašto i rad šta su se toliko borili, ne bih vam mogao kazati jednom riečju, nego evo na pr.: Tko ima pravo postavljati biskupe? Kakve pravice imadu svećenici (smije li ih na pr. suditi kraljevski sudac)? Imadu li biskupi slušati samo papu, ili imadu slušati najprije kralja, onda papu? Tko ima pravo nadzirati nauk u školama? — To su stvari, radi kojih se je vodila borba. I to je već politika. A gdje su još tolike druge stvari, gdje se vladar može miešati u crkvene posle, a papa i biskupi u političke!

Tako je to trajalo dugo. Ali kako se dogadja svagda, kad borba i svadja dodija, a jedan ne može drugoga nadvladati, tako je i u ovoj stvari došlo do *nagodbe*. Vladar i papa se nagode: tebi to, a meni to. Takva nagodba medju vladarom i papom zove se „konkordât". Tako je i bečki cesar sklopio s papom konkordat god. 1855.

No vi znate, kako je, kad se živi po pogodbi ili po nagodbi: tu može biti sloge, može biti i nesloge, ali prave slobode nema ni jedan, ni drugi, jer se tu čuje: „Tako se nismo pogodili". A osobito danas, kad sve hoće da bude slobodno, vrlo je težko živjeti po pogodbi i u zajednici. To se vidi i u narodu: Vidite, da se sve dieli i jedno od drugoga rastavlja. Zato nije čudo, što se dižu glasovi i za to, da se Crkva odieli od države, da se posve rastave, t. j. da jedna i druga nema nikakvoga posla, te da jedna drugoj ne pomaže: ni popi grofovima, ni grofovi popovima. To bi bila podpuna sloboda ili „samosvojnost" Crkve. No za to nije ni država, a ni Crkva. Bolje im je, očito, kad jedna drugoj pomaže. Zašto, o tom ovaj čas ne mogu dalje raspravljati.

Sviet.

Jesu li Niemci još tako jaki? — Svih Niemaca na svietu ima oko 65 milijuna, t. j. devet puta toliko, koliko Madžarâ, a pol toliko, koliko ima Rusâ. No kadgod je govor o Niemcima, treba držati na umu to, da jedni Niemci živu s nama pod istim vladarom, i to su Niemci pod bečkim cesarom, a ima ih oko osam milijuna (i još k tomu dva milijuna u Ugarskoj). Ostali Niemci živu pod „kajzerom" u njemačkoj državi, jer, kako znate, drugo je bečki (ili „austrijski") c e s a r, a drugo je njemač-

ki (ili „dajč") kajzer; cesar ima pod sobom Madžare, Čehe, Hrvate, Poljake i t. d., a „kajzer" ima gotovo samo Niemce. Cesarova država ili „austro-ugarska monarkija" — to je nješto drugo, a kajzerova ili njemačka država („Dajč-rajh" ili „Dajčland") to je opet drugo: dva vladara, dvie vlade, dvie vojske i t. d., koje nemaju jedna s drugom računa.

No tako nije bilo uviek, nego su svi Niemci do 1886. god. (do pred 38 god.) bili pod cesarom, t. j. pod ovim istim bečkim cesarom, koji se je još pred 100 godina zvao „rimski" cesar, a onda se prozvao „kajzer od Austrije" ili kako na srebrnoj forinti piše „Austriae imperator", t. j. vladar Austrije. Od bečkoga cesara odkinuo je Niemce najprije Napoleon već pred 100 godina i uredio ih za sebe, ali je cesar još imao njekakvu riečmedju Niemcima. No god. 1866. zaratio se je bečki cesar s pruskim ili prajskim kraljem, koji je cesarovu vojsku i potukao, i od onda nema bečki cesar nikakve rieči medju Niemcima: Prus ga je izrinuo iz njemačkoga saveza. Kad je Prus na to god. 1870. potukao i Franceza, onda se je pruski kralj proglasio njemačkim carem ili „kajzerom", i od onda su na svietu dva „kajzera": austrijski i njemački ili „dajč"; jedan stoluje u Beču, drugi u Berlinu. Mi za razliku zovemo bečkoga „cesarom", njemačkoga „kajzerom", a samo ruskoga vladara zovemo „carem".

Od onda, t. j. od god. 1870., bili su kajzerovi Niemci najjači u Evropi i njegova se riečpo svoj Evropi slušala: njihov glasoviti ministar (kancelar) Bismark vodio je cielu politiku u Evropi. Nije čudo, jer su Niemci nadvladali dvie do onda najjače države u Evropi: bečkoga cesara i Franceza. Od onda su Niemci počeli govoriti, da se ne boje nikoga do Boga. God. 1879. sklopio je kajzer savez s cesarom, a god. 1883, pristupila je u taj savez i Talijanska, te je tako nastao „trojni savez", da čuva mir. Francezka, da ne ostane sama, stupi u savez s Ruskom, i tako nastade „dvojni savez". Od onda, čini se, nisu Niemci više ono, što su bili kojih 20 godina, t. j. od 1870. do 1890., osobito od kada se je i bečki cesar pogodio njekako s ruskim carem radi ovih stvari u Macedoniji, a još više od onda, od kada i Italija sve manje mari za Niemce, a sve se više približava Francezkoj, pače i Ruskoj. Treba naime znati, da je talijanski kralj zet crnogorskomu knezu, a knez je dobar prijatelj ruskomu caru i ruskoj politici. A ne treba zaboraviti ni to, da Italija vreba na Albaniju i tako da se sukobi — s Austrijom, koja takodjer smjera na ove strane. I tako — gdje je „trojni savez"? Tko je s Niemcem?

Tako misle njeki. I sve bi dobro bilo, kad bi se Rusi riešili japanske neprilike. Ali ako njima tamo podje zlo, onda će Niemac opet zajašiti.

Bilježke.

„Hrvatstvo". Tako se zovu novine, što od 2. svibnja izlaze u Zagrebu, i to svaki dan, tako da sad imademo u Zagrebu četvere svakidanje novine. — Ovo su one „popovske" novine, o kojima se je već dosta pisalo, prije nego su počele izlaziti. Čudno je, što je tim novinama vlastnik jedan bogac kapelan, a pisalo se, da će se složiti „katoličko tiskovno družtvo", koje će izdavati knjige, novine itd. Družtva još nema, a novine su tu. Čudno je to zato, što na novinama, koje se izdaju za obranu katoličke Vjere i Crkve, t. j. za obranu vjere, koja nauča čistu i neprikrivenu istinu, — što, rekoh, na takvim novinama ne bi smjelo biti već na prvoj strani tiskano nješto, što nije istina, jer nije čista istina, da je tim novinama vlastnik bogac kapelan g. Plevnjak. Istina je, služe se ljudi ovakvim načinom, da njekoga postave napried: ti si tobože vlastnik, — ali svećeničkomu listu to ne pristaje. Čudno je to i zato, što se po svem vidi, da nije glavna stvar bilo to, da se osnuje „tiskovno družtvo", nego to, da tu budu što prije novine. Ni to nije posve skladno, ni ozbiljno, ni iskreno.

Što se tiče pisanja u tim novinama, to će svaki razboritiji čovjek, bio ili ne bio pop, stalno kazati, da u tom pisanju ima premnogo praznih, plitkih i grubih rieči, osobito u 1. broju. Bog zna čemu nije se nitko ni nadao od tih novina; ali kad su izašle tako loše, s kojegod ih strane pogledaš i kakogod ih obrneš, — to mora umiriti svakoga, tko se je tih novina bojao. Tu se je dokazalo očito i pred svietom ono, što dobri poznavaoci stvari i bez toga znadu, a to je: da najratoborniji katolički svećenici nisu i najsposobniji, te da ne razumiju današnjega načina borbe, ne poznaju ljudi, ne poznaju života ni njegovih potreba. Ovako loše, kako se piše u ovim novinama, nisu pisali ni dječarci oko naših novina pred 15 do 20 godina, koji su znali pisati barem iskreno, vatreno i poletno. Ovdje naprotiv nema uz velike prazne, plitke i proste rieči ništa iskrena. Treba na ime znati, da ove novine pišu za „veliku Hrvatsku", za čisto i „slavno" hrvatstvo toliko i tako, da je čovjeka sram, jer dolazi na misao, da se ovi ljudi rugaju i Hrvatskoj i hrvatstvu. Ovi ljudi pod vodstvom nadbiskupa Posilovića i biskupa Drohobeckoga, Krapca i Maurovića pišu za veliku Hrvatsku i za slavno hrvatstvo; a da ih čovjek upita: „Jesu li ti vaši vodje do sada u politici i malim prstom maknuli, da dodjemo do velike Hrvatske i da hrvatstvo bude slavno?" — što bi odgovorili? Ta ovi su biskupi ili madžaroni, ili se za njih i ne zna u politici. Ovo i jest najodurnije u cieloj toj stvari. Jadno hrvatsko ime — što se sve za njim ne skriva i njime ne pokriva! Pišu za „slavno hrvatstvo", a nijedne rieči proti madžaronima, nego udri samo po „obzorašima" (i „Dom" su, naravski, proglasili „bezbožnim" listom već u 1. broju), koji su im pokvarili račun, jer su odgovorili od njih biskupa Strosmajera.

U „Obzoru" piše proti ovim novinama predjašnji urednik „K. L.", pop Korenić, koji je u ova dva tri dana došao radi toga na glas, što se je digao protiv „popovske" stranke i njihovih novina. Njekima je to vrlo dobro došlo, jer se sad mogu skrivati za g. Korenića, tobože: „Ne pucamo mi na popove, nego puca ugledan svećenik, g. Korenić. Što smo vam mi govorili, to vam sad kaže vaš čovjek."

Drugi opet kažu hvaleći g. Korenića: „A, vidite, ipak Korenić nije takav!" Ali se ljudi u naglosti varaju, jer g. Korenić „jest takav", t. j. on je isti onaj i onakav, kakav je i bio prije svega ovoga. A to njemu služi samo na čast.

Kakva će promjena nastati u našoj politici radi ovoga gibanja medju svećenstvom, o tom ćemo se porazgovoriti drugi put.

Vriedno je napokon spomenuti možda i to, da imamo jedno novo političko ime: uz obzoraše, stekliše, čiste itd. imamo sad i „furtimaše"; to su ovi, koji su „furtim" (kradomice) došli do Strosmajerova podpisa.

Što se tiče toga podpisa, svakako je vriedno spomenuti i ovo: „Furtimaši" kažu (a i drugi stari mrzitelji Strosmajerovi im pomažu u tom): da je to sramota za biskupa Strosmajera, što je podpisao, pa se onda izgovara, tobože, da su mu podpis kradomice izmamili. Nije častno, kažu, za Strosmajera, što ga jedni mogu nategnuti ovamo, drugi onamo. — No to nije tako. Vara se, tko misli, da Stros. daje svoj blagoslov svakomu i svačemu. On je dobro, mislim, znao, što se snuje, i baš zato je podpisao *ono, što su mu pro-*

čitali, jer tu nema spomena o politici, o programu, o stranci itd. „A budete li išli dalje (t. j. budu li njegovo ime miešali u svoju politiku), onda ćete već vidjeti: bit ćete „furtimaši", jer ste mi zamučali, što snujete, a htjeli ste samo moje ime". Tako je Str. valjda mislio, a tako je i bilo. Mislili su, da će zaplesti slavnoga starca, a zapleli su se sami.

Naša slika.

Natapanje polja u Hercegovini. Nigdje toga u našem narodu nisam vidio nego u Trebinju u Hercegovini. Gledajte: Stoji uz rieku (zove se Trebišnjica) — stoji mlin, mlinsko kolo, a bez kuće, bez kamena, bez svega. To i nije mlin. „Nego što je?" — pitam. — I razložiše mi ljudi, da to kolo diže vodu i razlieva po polju. Da nije toga, naši tamo u onoj vrućini ne bi ljeti imali gdjekoje godine zelena lista u bašči (vrtu). — Sve mislim, da su ovu majstoriju donieli u naše strane Arapi, kad su došli s Turcima.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Godina se navršuje u ovom mjesecu, što su ono lani vukli u zatvore naše novinare i druge narodne ljude: Pasarića, Hajmrla, Lorkovića, St. Radića, Šuperinu i druge. Godina se navršuje i prva proljetna trava pokriva grobove lanjskih mučenika, dok drugi još čame po tamnicama i čamit će još dugo. No tkogod je što prepatio, ili još pati, neka ne žali: nije sve to bilo u ludo. A koliko je bilo u ludo, učimo se, kako i što ne treba raditi. — Svima, koji su patili, ili još pate: čast, a pokojnicima spomen i slava! Oni su svoje rane prepatili, ali mi osjećamo i svoje i njihove, — ako smo ljudi.

Za pok. Bresztyenszkim najviše žali „Hrvatstvo". To je naravski, jer je on mnogo pomogao, da je došlo do tih novina. Žali za njim vrlo i „Hrv. Pravo" (Frank i drugovi). „Nar. Novine" pišu posve protivno od onoga, kako su pisale pred godinu dana: onda su grdile pokojnika baš ružno. „Obzor" se je dostojno i pristojno oprostio s predsjednikom svoje stranke, premda je štošta zamotao i izgladio, kako je i naravski, kad je govor o pokojniku. Posve je iskreno i dobro progovorila „Nar. Obrana", dakako sve dostojno, pristojno i po čovječjoj mogućnosti pravedno.

O financ. nagodbi s Ugarskom bilo se pročulo, da je većina hrvatskoga kraljevinskoga odbora (a to su „madžaroni") Madžarima popustila. Na to je izvjestitelj toga odbora Egersdorfer nedavno u novinama javio, da to nije istina. — No ipak se pravo ne zna, što se snuje.

Rakoczy i Zrinjski. Nj. Veličanstvo cesar austrijski (bečki) i kralj ugarski odredio je ovih dana, da se kosti Rakocijeve prenesu u domovinu. Da znate, kako je to velika stvar, čujte ovo: Rakoczy — to su bili na glasu Madžari. Što su nama Zrinjski i Frankapani, to su Madžarima Rakoczy. Ime im je očito hrvatsko: to su Rakovci, kojih i danas ima u Hrvatskoj. No to je više naša sramota, nego slava: oni su bili Madžari. — Rakociji su bili u Erdelju pravi vladari, knezovi, a najglasovitiji je bio Rakoczy Ferenc, — sin Hrvatice Jelene Zrinjske. Otac njegov i djed po materi, ban Petar Zrinjski, bili su se digli proti Beču, ali djed izgubi glavu (1671.), a otca mu cesar pomiluje. No u sinu je tekla očeva i materina krv — mržnja na Niemce. Jedva je prošlo 30 godina, kako mu smakoše djeda, diže se opet proti cesaru unuk, i za koju godinu

ciela je Ugarska uz njega: Rakoci proglasi slobodu svoje domovine. No i Beč je imao svoju vojsku, a najvjerniji i najposlušniji vojnici cesarovi bili su Hrvati. Zvao je Rakoci i Hrvate, da se dignu proti Beču, ali uzalud: oni su išli na Rakocija. Za pet šest li godina potuče cesarska vojska Rakocija, i on morade pobjeći u Tursku (1718.), gdje je i umro (1735.). Kosti mu do danas leže tamo negdje. Ali je cesar austrijski i apostolski kralj ugarski ovih dana premilostivo odredio, da se kosti Rakocijeve prenesu u domovinu. To je za Madžare veliko veselje i slava, kao što je bilo i ono, kad su u domovinu mrtva prenesli svoga Košuta Lajoša, koji se je takodjer borio ne samo proti bečkoj politici, nego i proti cesarskoj kući.

Na sve je to valjda mislio hrvatski zastupnik iz Dalmacije Juraj Bijankini, pa je ovih dana zatražio prvoga ministra u bečkom saboru: neka dade iztražiti, gdje su kosti bana Petra Zrinjskoga, kojemu je krvnik god. 1671. odsjekao glavu u bečkom Novom Mjestu. Što će na to prvi bečki ministar, ja ne znam; ali da kosti bana Petra Zrinjskoga ne će tako skoro počivati u domovini, to je stalno. Što bi se tu više moglo reći, to se ne govori.

Srbski kralj Petar I. dao je na pravoslavno Markovo služiti službu božju na grobu kralja Aleksandra i kraljice Drage. A učinio je to, kažu, zato, neka sviet vidi, da on nije dao ubiti Aleksandra, pa da se ne boji onih častnika, koji su pokojnoga kralja ubili. A to se je govorilo, da ih se boji i da ga oni imadu u šakama, pa ako ne će, kako oni hoće, bit će njemu kao i Aleksandru. Radi tih častnika mnogo se je kralju prigovaralo, neka ih makne iz službe, osobito iz svoga dvora. Kralj toga nije odmah učinio, pa se je reklo, da ih se boji. Radi toga su i gotovo svi poslanici stranih država ostavili Biograd: oni ne će da budu s takim kraljem i s takvim ljudima. Sad će se valjda i to popraviti. — Dne 18. o. mj. dat će se kralj pomazati sv. uljem u samostanu Žiči, a kruniti (vjenčati) se još ne će, jer kruna nije gotova.

Srbska i bugarska mladež, djaci visokih škola, sastali su se ovih dana u Biogradu, da se slože i pobrate. Snovali su, kako već jest kod mladih ljudi, svašta; ali štogod bilo, od sloge i bratimstva njihova može biti samo dobro za njih, — a i za nas Hrvate; nama bez sloge i bratimstva sa Srbljima nema spasa ni srećne budućnosti. Zato bi bilo potrebno, da se što prije sastane i sva naša mladež, t. j. hrvatska i srbska. Ili da počekamo, dok se toliko prosviete naši seljaci, pa da se oni sastanu? Pa zašto ne bi i to bilo! Našli bi se i za to vodje.

*

Papa je francezkoj vladi pisao nezadovoljno pismo radi toga, što je predsjednik francezke republike bio u Rimu, a nije vidio pape, t. j. nije htio da ga vidi, nije ga pohodio, nego je pohodio samo talijanskoga kralja. To je prvi put, što je glava katoličke koje države bila u Rimu, a da nije posjetila pape. To je doista velika stvar, i ja mislim, da to nije u redu. No i tu je politika kriva. Zato ima vjernih katolika, koji su za to, da se papa ne mieša u politiku. Ali to opet nije moguće, dok je Crkva ovako uredjena, da se bez politike ne bi ni čas držala ovakva, kakva je danas. — Novine pišu, da francezka ne će ni da zna za to papino pismo, a papa opet da će pozvati kardinale u vieće radi svega toga.

Razne viesti.

Š. pl. Bresztyenszki umro je u ponedjeljak na večer dne 9. o. mj. To je onaj Bresztyenszky, nar. zastupnik velikogorički, koji se je posljednjih godina mnogo starao, da se slože hrvatski političari. Vama je to dosta poznato, kao i to, da do prave

sloge nije došlo, pače je pokojnik pred koji mjesec i sâm ostavio one, koje je složio. — Pok. Bresztyenszky bio je po službi profesor u sveučilištu. U politici je dugo bio t. zv. „madžaron", pače tajnik prvoga madžaronskoga bana Rauha. Kad ga je Khuen pred 10 godina (još je B. bio dosta jak: u 50. godini) poslao u penziju, onda se je okrenuo proti Khuenovoj vladi i približio opoziciji. Po cielom vladanju držali su ga njeki za „obzoraša", ali je on sam više pristajao uz čiste starčevićance. Bio je na glasu, da je pravi, vjerni katolik. Radi toga je, kažu, i izgubio službu, jer Khuen (koji je bio onaj pravi liberalac, t. j. uviek proti popovima, kad ih nije trebao) nije nipošto trpio, da popovi što za sebe snuju, a već se je onda nješto snovalo, pače je Khuen odkrio njekakvu petljaniju, njekakve izvještaje, što su se imali poslati u Rim. — Pokojnika su držali nada sve i neobično finim, prijaznim i uljudnim čovjekom, a on se je takvim doista i pokazivao. Oženjen nije bio. Živio je na Plesu kod V. Gorice na svom posjedu. Tu je s narodom dosta obćio i upućivao ga, i za to ga ide najveća hvala. Umro je od pogreške na srcu. Svoj imetak (oko 40.000 K) ostavio je velikim dielom sveučilištu za školanje siromašnih djaka, a i za pobožne svrhe. Sahranit će se u Zagrebu.

Za sve, što je dobro mislio, htio i učinio, a osobito za ono, što je učinio seljačkom narodu oko sebe, Bog mu dobri naplatio i dao duši lako!

† **Eugen Kumičić,** književnik i predsjednik starčevićanske (čiste) stranke prava, umro je dne 13. svibnja u jutro. „Dom" će o njemu još koju kazati. Pokoj mu vječni!

† **Ante vitez Šupuk,** načelnik grada Šibenika (na moru u Dalm.), umro je u sriedu 11. o. mj. On je bio medju prvima, koji su u Dalmaciji digli hrvatsku zastavu protiv talijanaša. Bio je zastupnik i u dalmatinskom i u bečko msaboru.

Bečki cesar boravi od njekoliko dana u Pešti. Ovih dana bit će u budimskom kraljevskom dvoru i bal.

Talijanska kraljica Jelena, kći crnogorskoga kneza Nikole, trudna je u petom mjesecu. Tako je ovih dana dvorski nadstojnik javio saboru i starješinama (senatu). Do sada je kraljica rodila dvie kćeri.

Razprava proti štrajkašima, koji su ono nedavno obustavili radnju na željeznicama, odredjena je za 27. svibnja. Tuže ih radi neposlušnosti u službi, radi oštećivanja državne imovine i radi javnoga nasilja.

Krive novce, i to papirne banke po 100 K, počeo je praviti zagrebački kamenopisac Zlamal, rodom Čeh. S krivim bankama pošiljao je ženu u Beč, gdje su ju i uhvatili. Njega su uhvatili u Zagrebu. Najprije je tajio, a onda je plačući priznao. Vazda je, kaže, pošteno živio, ali ga nedavno prevario drug (kompanjon), tako da je izgubio sav imetak, pa se eto dao na zlo. — U Zagrebu se opet pojavili u trgovini krivi petkrunaši. Tko im je majstor, to se još ne zna.

Drobne viesti.

Velikogorički zastupnik bit će poslie pok. Bresztyenszkoga župnik g. Zagorac. Tako je barem pokojnik odredio u posebnom testamentu.

Za pogorelce u Travniku (u Bosni) grade se već kuće, i to zidane mjesto izgorjelih drvenih. Čudno je (što pišu u „Obzoru"), da se grade kuće samo za muslimane („turke"), a katolici da uzalud mole pomoć od vlade. Još je čudnije, što tu piše, da se nove kuće grade onim novcem, što su ga darovali ljudi dobra srca, a sabiralo se i svuda medju Hrvatima za braću bez razlike, kojega su zakona.

Pjesmu Rusima izpjevao je i dao tiskati u „Obzoru" rimsko kat. župnik g. Stojanović. Liepo je, kako rimski pop poziva pravoslavnoga cara, da do vieka štiti krst. Vidi se, da častni ovaj pop ne razlikuje krsta, nego mu je krst jedan i svet, bio rimski, bio pravoslavni. To je kršćanski pop.

Ovaj je broj dogotovljen 14. o. mj.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredništvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

☛ Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 10. | U Zagrebu, u četvrtak 26. svibnja 1904. | God. 5

Kako su si ljudi podielili zemlju?

Ima naroda na svietu, koji živi u vječnom sniegu i ledu, tako da mu je i ista kuća od sniega i leda! Ni pedlja polja ni livade, nikakve trave, nikakvoga zrna, nikakve životinje: ni konja, ni tovara (magarca), ni mula, ni vola, ni ovce, ni koze, — ništa osim jedinoga psa. — „Pa oda šta, za volju božju, živu ti ljudi? Tko ih je tamo naselio!“ — Živu od lova, a love u moru ribe, tulanje i kitove („tulanj“ i kit nije riba, premda živi u moru), a na suhu love one sjeverne jelene: od toga im hrana, ogrjev, posvjet, odielo i sve, a pas mu poveze po sniegu i ledu saonice i još mu pomaže u lovu. Pa ipak ti ljudi živu!

Ali ste pitali: Tko ih je tamo naselio? — A ne pitate, tko je naselio naše primorce na onom kamenu! A tko je naselio naše crnogorce na onim stienama i brdinama?

To je, o čem sam nakanio da vam kažem dvie rieči. A vidjet ćete na kraju, zašto vam o tom govorim baš danas.

Kad je govor o ovakvim ljudima, koji živu ili ovako u sniegu i ledu (što mi samo čitamo u knjigama), ili na kamenu i u brdinama, ili pak dolje u nizini, gdje ih bez prestanka davi voda (što mi dobro znamo, jer tako živi dosta i našega naroda), — pa kad se čudimo: kako se tomu svietu hoće tu živjeti, i kako to, da se odatle ne odseli, — onda se tkogod sjeti, što je njegda u školi čuo, pa kaže: „E, tako je: domovina, kakva bila, rodjenomu je sinku mila.“ — I mi mislimo, da je time stvar protumačena. A nije.

Istina je, čovječja je narav takva, da se za dulje ili kraće vrieme upravo sraste sa svim, što je oko njega i s čim ima posla; istina je po tom i to, da se čovjek nauči na kraj, u kojem živi. To se lako razumije, osobito ako promislimo ovo: Dok je čovjek diete, onda je najsrećniji, jer se za njega staraju roditelji: sve mu donesu gotovo, hrane ga i hrane, osobito majka; znate, da je najbolje na majčinu krilu. Zato djetinjski život ostaje čovjeku

u pameti kao najveća sreća. Kad čovjek odraste, te se mora sâm za se starati, a često i po svietu potucati i mučiti se, — uviek mu se misao i nehotice povraća u ono doba, kad je bio srećan, kad mu je bilo dobro. A to je bilo doma, u domovini. I tu je bilo najbolje, pa gdjegod bila ta domovina: bila i u ledu, bila na kamenu; svatko je u svom domu imao milu majku, otca i rodbinu, medju kojima mu je bilo dobro. Zato ljudi toliko govore, da je doma najbolje i najljepše. To je jedno. — A drugo je ovo: Čovjek je većinom dosta strašljiv i boji se svega nepoznatoga. Daj ti čovjeku pripoviedaj, da njegdje tamo, preko mora, ili preko visokih gora teče med i mlieko, svatko će rado slušati, — ali će malo koji poći tamo. „Kako je tamo, to Bog zna, — a ovdje, kako je, tako je, znamo barem, kako je.“ I to je drugi razlog, što se čovjek drži doma i što mu je dom drag.

Sve je to istina. Ali uzprkos tomu, što je to istina, ljudi ipak ostavljaju svoj dom i sele se dalje, pa je sad ipak glavno pitanje: Kako su se oni ljudi htjeli naseliti u sniegu i ledu, a oni tamo u onim brdinama? Oni valjda nisu ondje od vieka! Komu se je htjelo iz liepe, tople i zelene ravnice u hladne i gole brdine, da već ne spominjemo sniega i leda?

Odmah vam kažem: Nikomu se nije htjelo, nego je — morao. Ne treba ipak misliti, da su se ljudi selili iz tople i zelene ravnice odmah u daleke i visoke gole brdine, — nego je to išlo korak po korak, ili selište po selište. Gdjekoji samo put protjeran je cieli narod odmah dalje u gore.

Da sve to bolje razumiete, prosudite samo ovo: Gledajte dobro oko sebe i pazite: Čije su najbolje i najplodnije zemlje u vašem kraju? Podjite u brežuljke oko Zagreba, pa dalje za zagrebačku goru, pa kad nadjete krasnu livadu ili travnik, pitajte: Čije je to? — Doznat ćete, da prva velika krasna i plodna livada nije seljakova, ni druga nije seljakova, ni treća nije seljakova, nego tek ono na strmini, gdje kiša svaki čas spere i odnese, — ono je seljakovo; a ovo dolje, što je bolje, plodnije i rodnije, — to je „gospoštijsko“: grofovo, barunovo, biskupovo, kanoničko, a danas već i židovsko i fiškalsko. I da vi sad upitate kojega seljaka: „A zašto ste se vi ljudi naselili tamo gore, gdje vam voda sve odnese? Zašto se niste naselili ondje dolje, vidite, u ovoj liepoj ravnici, gdje raste trava, kao svila?“ — da tako kojega upitate, nasmijao bi vam se, i pravo bi imao, jer je pripoviest kratka: Tko je bio slabiji, taj je morao u brdine. Nije se to možda ni dogodilo na jedan put. Otac je možda imao još dobar komad zemlje, a sin je morao pustiti ili prodati, pa uzeti lošiji; a moglo je biti i obratno: Otac je imao lošu zemlju, a sin se dobro prometao, pa došao do boljega komadića. Svakako je istina: Slabiji i lošiji — morao je na lošije.

A kako i cieli narod mora koji put baš bježati u brdine, vidi se eno na našim crnogorcima. Turčin je gonio i gonio, dok nije zatjerao naroda u brdine. Crnogorci se doduše ponose svojim brdinama, pa još i pjevaju:

Orô gniezdo vrh timora vije, —
Jer slobode u ravnici nije!

I baš je tako: Ne dadu živjeti u ravnici, pa hajde ti, moj crnogorče, u brdine i na stiene kamene! Ali slaba je to slava i junačtvo. A da pravo prosudimo, ne znam, je li veća slava i naših primoraca. Znate, koliko smo se razgovarali o moru, koliko vriedi i t. d. Gdjetko se čudi, što su nas Hrvate pustili do mora i što su nam ga toliki komad ostavili. Ali kad se promisli, kako to more nama malo vriedi, jer je zemlja uza nj i iza njega loša, čovjek sve dolazi na misao, da smo i mi Hrvati bježali u ove primorske stiene i grebene, jer su nas gonili. A ono, što je bilo baš uz more, gdje je bilo trgovine i napredka, to nije ni bilo nikada posve naše, nego talijansko . . .

A spominjao sam vam sve ovo s dva razloga: jedno zato, što i u našoj domovini sve komad po komad bolje zemlje odlazi u ruke tudjinu; drugo zato, što se i po dalekom svietu otimaju narodi za dobar i zgodan komad zemlje; a sve, da zapamtite: Tko je jači, bolji komad kvači.

Nova hrvatska politika.

(Drugi razgovor.)

Rekao sam posljednji put na koncu, da se je naša politika počela zaplitati, kad su se javile t. zv. „popovske“ novine, i to tako, da je u prvi čas bilo sve zapleteno. Evo, da vidite, što je bilo zapleteno.

1. Poziv za „katoličko tiskovno družtvo“ podpisao je i pok. Bresztyenszky. Istina, Bresztyenszky se je bio zahvalio na časti predsjednika „hrvatske stranke prava“, ali ga je odbor tê stranke dne 10. ožujka opet izabrao za predsjednika i proglasio to u novinama. Pok. Br. nije na to ništa učinio ni dao znati: ostaje li predsjednik, ili ne ostaje. No mnogi su držali, da i dalje ostaje, jer se je već i prije bio zahvalio, pa je opet primio predsjedničtvo. A onda, ako nikako nije htio da ostane, imao je to javiti: Ne ću, pa ne ću. Istina je, on je bio bolestan. Ali su od njega ipak dolazili glasi u novine, pa se je moglo i to doglasiti. To se nije učinilo. No kako bilo, on je svakako bio član „hrv. str. prava“.

I taj član „hrv. str. prava" zove narod u pomoć za novi posao: da se osnuje družtvo, koje će izdavati novine, i to novine proti „Obzoru", kako se je poslie pokazalo, t. j. proti „hrv. stranci prava". Te nove novine — „Hrvatstvo" — hvalile su same po smrti Bresztyenszkoga, da im je mnogo pomogao. — To je bila jedna smutnja. Ljudi su mislili ovako: Kad bi to bilo proti opoziciji, ne bi tu bilo Bresztyenszkoga.

2. Onaj katolički poziv podpisali su svi biskupi pod Banom, pa i slavni Strosmajer. Ovdje je smutnja bila dvostruka. Jedna je smutnja to, što nitko nije mogao pravo vjerovati, da bi biskup Strosmajer mogao podpisati stvar proti hrv. opoziciji; druga je smutnja, što je težko bilo vjerovati, da bi se Strosmajer složio s onim popovima, koji bi sami htjeli svemu svietu gospodovati. Strosmajer je na glasu radi toga, što je vazda bio za slobodu, pak i za slobodu od Rima, t. j. da se Rimu dade ono, što ga patri, a da mu se ne dade, što ga ne patri, a što bi njeki popovi htjeli. — Kad se je za tim čulo, da je Strosmajer proti toj stvari, i da su njegov podpis dobili samo kradomice („furtim"), stvar se je malo na jednoj strani razbistrila, ali se je na drugoj opet zamrsila. — Evo:

3. Pop gosp. Korenić, predjašnji urednik „Katoličkog Lista", počeo je proti onim popovima pisati u „Obzoru", a „Obzor" i njeke druge novine počele su gosp. Korenića hvaliti, a uz njega su hvalile i ostalo „rodoljubno" naše svećenstvo. Ovo je jedno i drugo bilo mudro. Mudro je bilo to, što je gosp. Korenić ustao proti onim drugim popovima (recimo kratko: proti „furtimaši-ma"); a mudro je bilo i to, što je „Obzor" počeo hvaliti g. Korenića i „rodoljubno" svećenstvo. Zašto je to bilo mudro, kazat ću poslie. A sada prosudite ovo: „Kat. List" (t. j. g. Korenić) pisao je proti našim novinama više ili manje onako, kako su pisali i drugi katolički listovi, t. j. svuda je vidio bezbožtvo, bezvjerstvo, ili barem neprijateljstvo proti rimskoj Crkvi i rimskomu svećenstvu. A znao je prigovoriti i „pobožnomu Obzoru", a „Obzor" mu je znao odgovoriti. Sad najedanput piše g. Korenić, da to tobožnje bezbožtvo, bezvjerstvo i t. d. nije tako strašno, da to ne dolazi od zloće, nego od neznanja, riečju: branio je naše novine protiv „furtimašâ." — „Obzor" je opet u drugu ruku pohvalio g. Korenića i dokazivao, kako je naše svećenstvo bilo vazda i uviek rodoljubno, te kako su naši svećenici: Rački, Pavlinović i t. d. znali složiti svoje svećeničke dužnosti s rodoljubnim dužnostima. Tako su pisale i druge naše novine, kod kojih ljudi misle i rade onako od prilike, kako misle i rade „obzoraši". — Što je dakle? Je li se promienio g. Korenić, ili su se „obzoraši" i njihovi ljudi u čas popravili?

4. Kako je „Obzor" hvalio g. Korenića, tako su čisto-starčevićanske novine (Frankove) hvalile „furtimaše". To je očita smutnja, jer se dobro zna, kako su te novine pisale o svem, što su naši popovi snovali: o katoličkom sastanku (god. 1900.), o poljodjelskoj banci, o ježuvitima, o nadbiskupu zagrebačkom, o nadbiskupu Stadleru i t. d.; svatko zna, da su čisti starčevićanci bili proti svemu popovskomu, i to još prije godinu, dvie, — a sad ovako! — Što je to? Tko se je promienio? Jesu li se promienili popovi, ili g. Frank, koji čiste starčevićance vodi?

5. Nisu samo čisti starčevićanci bili uz „furtimaše", nego su uz njih bili i njeki „stari" pravaši („domovinaši"), pače je jedan takav stari pravaš (g. Harambašić) glavni urednik „furtimaških" novina. Govorilo se pače, da bi se tako pomoću „furtimaša" mogla opet „uzpostaviti" stara stranka prava, koja bi utukla i čiste starčevićance i obzoraše. Nješto tako snovao je još pok. Folnegović, a možda još tko s njim. — A gdje je onda pravaška sloga s obzorašima? Stari pravaš Harambašić sjedi u istoj stranci s „obzorašima", a uredjuje novine, koje nesmiljeno lupaju po njima. — Što je to? Jesu li se pravaši i obzoraši razdvojili, ili nisu?

6. Oni, koji su proti klerikalcima, govore i pišu, da je to tudjinska stranka, da su to tudjinski sluge, koji će raditi ono, što im zapoviedi bečka i rimska politika. A kad tamo, klerikalne novine pišu, da se one bore za krst častni i za — „hrvatstvo slavno". — Što je to? Koje je istina? Od kada je na pr. biskup Drohobecki „slavni" Hrvat?

7. Napokon — da vam previše ne dodijavam — još ovo: Kako sam spomenuo, obzoraške su novine počele hvaliti one popove, koji su se digli proti popovskoj stranci, i spominjati, kako je hrvatsko svećenstvo rodoljubno. No dok jedni popovi brane protiv svoje „furtimaške" braće slobodu i napredak (na pr. jedan u „Nar. Obrani"), drugi su proti popovskoj stranci ponajviše zato, što se boje, da bi to bilo gore za njih, za popove. Oni pišu: Ne budimo ludi! Do sada smo mi svećenici bili svagdje na prvome mjestu, i svuda nam se davala čast, svuda su pazili barem na to, da nas ne uvriede; a ako se mi odielimo za sebe, — ne će nam biti mjesta medju drugom gospodom. Dok smo bili s njima, mogli smo više. — Sad što je to? Jesu li ovi popovi proti popovskoj stranci radi naroda i domovine, ili radi sebe?

Eto vam većih sedam stvari, a ima ih manjih. Ali nemojte misliti, da ću sad početi jaukati, kako je sve to zlo, kako su „obzoraši" neiskreni i prevrtljivi, kako je Frank zloduh, koji ide za tim, da sve raztepe i t. d. Naprotiv ja ću vam kazati ovo:

Stvari kod nas idu svojim redom, — onako, kako su išle i po drugom svietu oko nas. Nismo mi Hrvati ni najbolji, ali bome ni najgori; nismo mi izuzeti od cieloga svieta, niti, kako Niemac kaže: ekstra-vuršt. Istina je, njekoji naši ljudi slaboga razuma misle, da smo mi Hrvati poseban narod i da kod nas rastu posve drugačije i tikve i bukve, nego drugdje; ti ljudi na pr. misle, da kod nas ima njekakva posebna slavoserbska pasmina ljudi, kojima je jedini posao i svrha života, da spremaju propast svomu narodu. To je nesmisao, a nesmisao su i druge takve stvari. Nesmisao je i to, da smo mi njekakav posebni „mučenički i prevareni narod", jer svaki narod ima svoju muku, i svaki je narod bio prevaren; i što je bedastiji bio, to je bio više puta i grdnije prevaren.

Izliečimo se dakle — mi, koji smo bolestni od toga — izliečimo se od krive misli, da smo mi Hrvati njekakav najgori narod, ili njekakav najnesrećniji narod, i da su naša gospoda baš najgora gospoda na svietu, sami nepoštenjaci i izdajice. Zapamtimo još jednom: Politika ide kod nas svojim redom, kao i drugdje. Ima ovdje ondje i koja razlika, ali je u glavnoj stvari jednako.

Prosudimo na pr. to, što se je i kod nas javila popovska stranka. To nije ništa nova na svietu. Popovsku stranku imadu Talijani, imadu ju Francezi, imadu ju Niemci pod cesarom i pod kajzerom, imadu ju i ista naša braća Slovenci, — pa kakvo čudo, što ju eto imamo i mi Hrvati! Nije ni čudo, a ni nesreća. Nesreća će biti, ako smo mi tako ludi, pa se nismo ništa naučili od drugih naroda, koji su imali posla s popovskom strankom.

A kako je s popovskom strankom, tako je i s obzorašima i s pravašima, čistima i nečistima. I kako mi imamo svoje „stare" i „mlade", imadu ih i drugi narodi, ili su ih imali. I napokon, kako su „stari" svagdje sami otišli, ili morali otići u kraj, jer više nisu ni mogli ni znali, što i kako treba, — tako će to biti i kod nas. Pita se samo: koji su to „stari", a koji su „mladi", — jer nisu svagda u politici svi stari, koji su siedi, niti su svi mladi, koji su golobradi; stari su oni, koji su zaostali u misli, pa hoće da brane i čuvaju ono, što se više obraniti ni sačuvati ne može. Ovakvi moraju u kraj. A takvih ima i kod nas Hrvata.

No najglavnije je ovo: Politika je život. Ali naši ljudi malo promišljaju ljudski život, pa i politiku; zato ih je odmah strah, čim se tko makne, pa kudi i udri: „To je nesloga! To je nova smutnja!" A nije ni nesloga, ni smutnja, nego — život. Zato treba prije svega da se naši ljudi nauče, da na politiku gledaju mirno i razložno, kao i na cieli život.

Fiškali.

„Hrvatsko-slavonski" fiškali (t. j. oni samo pod banom) sastali su se bili ovih dana u Zagrebu, jer im je, kažu, zlo, a sprema im se još gore. Da se zla rieše i još gore od sebe odvrate, dogovaralo se njih stotina dva dana.

Vi dakako ne možete pravo razumjeti, da bi i fiškalima moglo biti zlo. Ali ako prosudite, da je zlo svakomu, komu se hoće, da mu bude još bolje, onda ćete već lakše razumjeti. A da znate i to, u čem stoji fiškalsko zlo, kazat ću vam i to u kratko.

Glavno je, rad šta su se sastali naši banovinski fiškali, ovo: Za fiškale (odvjetnike) ima posebni red, u kojem stoji: tko može postati odvjetnik i kako se odvjetnici imadu u svom poslu vladati. Već od njekoliko godina sprema zagrebačka vlada novi odvjetnički red, a toga se novoga reda odvjetnici boje. A boje se zato poglavito, što u tom novom redu stoji i to: Ako odvjetnik štogod skrivi u svojoj službi, imat će posla s državnim odvjetnikom, koji, naravski, ima slušati Bana. A odvjetnici toga ne žele, nego traže, da oni sebi sude sami. U tom se slažu svi odvjetnici. — A što ono novi red hoće, naime: da odvjetnikâ ne može biti bez broja, nego samo toliko i toliko, — u tom se svi odvjetnici ne slažu; jedni misle, da bi bilo bolje, kad ne bi bilo previše odvjetnikâ, jer bi bolje živjeli oni, koji bi bili; drugi se pak toga ne boje, pa su proti tomu, da se unapried zaključi broj odvjetnikâ.

Još se odvjetnici boje zakona, što vlada hoće da ga izdade, na ime: da će njekoje odvjetničke poslove moći obavljati samo javni bilježnici. Tim bi se zaslužba odvjetnička vrlo umanjila.

Uz ovo, što odvjetnicima prieti od vlade, tuže se još i na sudce, pa na svoje štićenike ili „klijente" (t. j. na one, koje zastupaju pred sudom) i napokon na nadripisare. Na sudce se tuže zato, što njekoji sudci ne postupaju liepo s odvjetnicima, a glavno zato, što sudac ima pravo sniziti račun odvjetnikov, ako štićenik preda račun sudu. Ako je istina, što mi kaže jedan odvjetnik, sudci gotovo svaki račun odvjetnikov obale na polovicu. Na svoje štićenike tuže se odvjetnici zato, što njekoji ne će da plate: dok odvjetnika trebaju, onda je dobar; a kad ga ne trebaju, onda je „gulijaš", pa ne će da mu plate. Napokon se odvjetnici tuže ljuto na oblasti, što dobro ne paze na kojekakve „nadripisare", t. j. na ljude, koji nisu odvjetnici, a ipak pišu kojekakve utoke, obavljaju gruntovne prienose i t. d. To su odvjetnicima „konkurenti", oni im uzimlju kruh. —

Tako naši odvjetnici. Ja vam ne bih potanko o tom govorio, da i naš narod nema dosta, a možda i previše posla s odvjetni-

cima, — a ipak gotovo ni jedan naš neuki čovjek ne zna, što je odvjetnik. Mnogi naš čovjek ne razlikuje pravo odvjetnika od sudca, osim samo toliko, što sudca ne treba platiti, a odvjetnika mora.

Drugo, rad šta vam pišem o odvjetnicima, jest to, što je na toj odvjetničkoj skupštini jedan stari i pametni odvjetnik rekao i ovo: „Velika je pogrješka našega naroda, što ne zna cieniti, što nije sklon da prizna zasluge svojih muževa(t. j. ljudî) osobito ne onda, ako su odvjetnici". — Drugim riečima se to kaže, da narod ne trpi fiškala.

Nemam danas toliko prostora, a ni vremena, da se o svem tom potanko razgovorimo, pa ću vam zato u kratko kazati samo dvie, tri stvari.

Onaj stari i pametni odvjetnik strašno je hvalio odvjetnike po svem svietu: kako su se borili za dobro pojedinca i čitavoga naroda proti sili i krivici. Premda ih je po mojem sudu previše hvalio, pa i tudju zaslugu njima u dobro upisao, — ipak se može reći, da je odvjetnička služba potrebna. Istina je i to, da je odvjetnik tim bolji, što je manje pod komandom oblasti i vlade.

No ako se upitamo: Što su učinili i što čine „hrvatsko-slavonski" odvjetnici i kako se bore za pravicu u našem narodu, — ne možemo biti ni najmanje zadovoljni. Evo na ovom sastanku bilo je do 100 odvjetnikâ, a to nisu svi, možda ni polovica. Svi su ti ljudi učeni, koji više, koji manje; vlada im ne može ništa, t. j. ne može ih ni premjestiti, niti ih odpustiti. A mnogima povrh toga nije zlo i dobro živu. Pak čujte: Kad su se na pr. prošle godine držale po narodu skupštine, — tri četiri siromaha morala su oblietati od grada do grada, da narod pouče i ohrabre! Gdje je bilo stotinu naših odvjetnika!? Jest, bili su tu: Ščrbak, Magdić, Šuperina, i ako ne ću da spomenem Vinkovića, Derenčina, Harambašića, koji su narodni zastupnici, — gotovo sam u neprilici, hoću li još koga naći. Trojica, četvorica, petorica — od stotine i više njih! — A kad je trebalo braniti one, koje je državni odvjetnik progonio radi činâ kod nemirâ, koji su to odvjetnici, koji su došli da ih brane, — da ih brane kao sami sebe sa svim svojim znanjem, žarom, uvjerenjem i — bez straha?!

Mi toga nismo vidjeli, niti smo za to čuli. A da su naši odvjetnici i polovica onoga, što je rekao stari onaj odvjetnik, — bile bi to parnice, za koje bi sviet znao! A i bez ovih nemira progonili su državni odvjetnici naše ljude radi takvih stvari, radi kojih bi se onakvi odvjetnici, kakve onaj stari hvali, morali dići, da obrane pravo i zakon! Mi ni toga nismo vidjeli, niti smo za to čuli.

A onda — neka sutra budu novi izbori, hrvatska opozicija ne će imati koga, da ga narodu preporuči za zastupnika. Gdje je stotina i toliko naših odvjetnikâ? —

Seljaci iz pirotske okolice u Srbiji.

Nitko nije i neka ne bude proti tomu, što se odvjetnici bore kod sabora i vlade za svoju slobodu, za svoju čast i za svoju korist. No jednoga neka ne traže današnji „hrvatsko-slavonski" odvjetnici, a to je: neka ne traže, da im hrvatski narod priznade, da su oni u borbi za pravo zaslužili, da im bude bolje.

Za danas ovoliko.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Za svete knjige hrvatske pisao je „Dom" već više puta. A danas, kad se kod nas giblje rimsko-katol. svećenstvo i sprema njekako na posao, pače na boj, potrebno je o toj stvari kazati još koju rieč.

Za one, koji ne čitaju „Doma" od početka, potrebno je prije svega kazati: Ima još i dandašnji u hrvatskoj zemlji pravih rimsko-katoličkih popova, koji sv. službu božju (misu) čitaju i govore starim hrvatskim jezikom i iz hrvatskih sv. knjiga, a ne iz latinskih („dijačkih"), kako se sv. misa čita u većini hrvatskih biskupija (u zagrebačkoj, djakovačkoj, dubrovačkoj vrhbosanskoj itd.). Hrvatski se čita sv. misa pod banom samo u biskupiji senjskoj, onda gdje i gdje po Istri i Dalmaciji. I to treba znati, da se ne moli hrvatski samo ono, što svećenik s narodom moli (molitve, litanije itd.), nego i sam svećenik kod oltara čita i moli hrvatski. Ne kaže od oltara: „Dominus vobiskum", nego hrvatski: „Gospod s vami". A tako i krsti i pričešćuje hrvatski i sve. A ima zato onu debelu knjigu (misal), a to je sveta knjiga, jer su u njoj svete stvari i jer je odredjena za sv. stvari. Imademo dakle i „hrvatske sv. knjige". Još treba dodati, da su te knjige tiskane i starim pismom, tako zvanom „glagolicom". To se pismo ne uči danas u školah, pa ga gotovo nitko i ne zna čitati, nego samo ovi popovi, koji hrvatski misu čitaju. To pismo nije isto, što i ćirilica, nego drugačije. Ćirilicom su pisane svete knjige pravoslavne kod Srbalja, Rusâ i Bugarâ. I jezik je u pravoslavnim sv. knjigama malo drugačiji: ono je jezik stari slavenski, više kao ruski, a u hrv. sv. knjigama čita se pravi stari jezik hrvatski. Razlika nije velika, ali je ipak razlika. Pravoslavni govore, kad se krste ili križaju, ovako: „Vo imja otca" („Во имя отца"), a u hrv. sv. knjigama stoji: „Va ime otca" itd.

A sada ovo: Po hrvatskih zemljah služila se sv. kršćanska služba božja od starine i posvuda hrvatskim jezikom, dakle na pr. i u biskupiji zagrebačkoj. S vremenom je na mjesto hrv. jezika došao latinski. Zašto, kako? — Njekoji (osobito oni u Rimu) rado kažu, da se to dogodilo radi nemarnosti hrvatskih popova: hrvatski popovi nisu marili za svoj narodni jezik, nego su voljeli latinski. Kad bi to bila istina, i koliko jest istina, krivi su samo oni, kojima je dužnost paziti na popove, da ne budu nemarni. Ali to je prazna rieč, kad se zna, da se je latinski jezik narivavao na silu, tako da se je narod bunio. Još se u naše vrieme znalo dogoditi, da su žandari čuvali u crkvi popa, koji je misu čitao latinski mjesto hrvatski.

Kako bilo, hrvatska su gospoda u naše vrieme, i to već podavno, počela o tom pisati, da je to krivica i da treba opet čitavomu hrvatskomu narodu vratiti i dati hrvatsku misu. O tom se je mnogo pisalo i razpravljalo, i tu je mnogo oštrih rečeno proti Rimu. „To je staro pravo hrvatskoga naroda, koje nam je Rim ukinuo, jer je proti nama" itd. Dugo se je tako pisalo. Na to pred 5—6 godina dodje iz Rima odredba, u kojoj se kaže: Nije istina, da hrvatski *narod* ima tu njekakvo pravo, nego je istina, da je sv. rimska stolica, t. j. da je papa milostivo dopustio ovoj ili onoj župi (a ne cielomu *narodu* hrvatskomu!), da se u njoj može služiti sv. misa hrvatskim jezikom. I još je papa odredio, da svaki biskup dade popisati one župe (fare, plovanije), u kojima se je pred 30 godina služilo hrvatski; pa gdje se je služilo, tu se neka i dalje služi, a gdje se nije, tu se i *ne smije!*

Radi ove rimske odredbe nastala je osobito u Dalmaciji gotova buna medju hrvatskim svećenstvom. Kako ne bi, kad se zna, da su baš pred kakvih 30 godina počeli silom tjerati iz crkve hrvatski jezik, pa sada, kad su ga silom iztjerali već pred 30 godina, — sada se ne smije više ni povratiti u crkvu! Kako ne bi, kad se zna, kakve su naputke dobivali biskupi iz Beča (na pr. pok. biskup Štrk, koji je plakao, kad je dobio naputak)! U Dalmaciji su se radi ove rimske odredbe držale i skupštine, a išlo je u Rim i posebno poslanstvo, koje je vodio spljetski načelnik Milić. No sve uzalud. —

Mogli biste me pitati, zašto vam baš sada ovo razlažem. — Kazat ću vam:

Prvo zato, što mi Hrvati imamo silnijega posla od ove glagolice. Mi, koji već tolike stotine godina slušamo u crkvi službu, od koje ni rieči ne razumijemo, — možemo ju slušati još koji desetak godina. Pustimo to zato i nemojmo se radi toga „puntati" niti sebi glave razbijati. Kad obavimo druge silnije stvari, doći će i to na red.

Drugo je ovo: Dok Rim stoji, kako stoji, čitav hrvatski narod ne će nipošto čuti sv. službe božje iz starih hrvatskih knjiga. To je tako stalno, kao što je stalno, da će Rim stajati još dugo baš onako, kako danas stoji. Čemu dakle da se uzalud trudimo?

Treće je ovo: Vidjeli smo i doživjeli, da njekoji ljudi nisu marili za hrvatsku stvar ni toliko, koliko za prašinu na svojim cipelama; no kad je trebalo pomoći za kakvu rimsku stvar, odmah su ovi isti ljudi postali najveći Hrvati i odmah su pronašli, da je hrvatstvo „slavno" i zvali ga u pomoć. Tko zna, ne će li ovi ljudi sutra pisati za svete hrvatske knjige, za to „narodno svetstvo", — samo da povedu za sobom i za svoju stvar „naš dobri" hrvatski narod?

Dakle — da znate.

Narodno gospodarstvo.

Kakva će biti ljetina ove godine po našoj domovini, o tom kod nas novine malo znadu, jer zagrebačka vlada kasno to iztražuje i javlja. Koliko se ipak znade, bila bi ljetina u banskoj Hrvatskoj dobra: jesenski su usjevi dobro prezimili, a i voće i vinogradi dobro kažu. Samo u Sriemu nije najbolje. — Vrlo bi dobro bilo, da čitaoci jave „Domu" svaki iz svoga kraja, kakva se ljetina kaže: onda ćemo na tanko znati. Neka vam ne bude to težko, pa učinite to odmah.

U Americi će biti lošija ljetina od lani, pa se to već i opaža na cieni. Isto se čuje za Rusku, a za Francezku dobro kaže. — Pod bečkim cesarom kaže ljetina ovako: U bečkoj polovici (u Češkoj, Austriji, Kranjskoj i t. d.) kaže ljetina dobro, samo u Galiciji nješto lošije. U Ugarskoj naprotiv zlo kaže, jer nema kiše, tako da se tamo boje zle godine.

Svaštice.

Morski psi pojavili su se ove godine više nego ikada u našem jadranskom moru. To je velika šteta, jer ta nesnaga ždere ribe. Osobito ih se boje naši ribari, koji love ili strežu tuninu, jer taj proždrljivac strašno gospodari medju tunama: najedanput ih proguta po 8 do 10.

Morski pas ili kučak — to je riba, koja naraste velika i preko dva hvata (preko 4 metra), a pojede sve, što joj u usta dospije: nikad sita! Ta nesnaga ne lovi, ne izabire, nego samo otvori usta i leti po vodi, pa što joj naleti u usta, to proždre. Tako su jednomu kučku našli u želudcu cieli magazin, na ime: polovicu kuka (šunke, butine, pršuta), njekoliko ovčijih nogu, zadnji dio jedne svinje, glavu i prednje noge jednoga velikoga psa, svu silu konjskoga mesa, jednu platnenu vreću i kojekakvih tvrdih stvari, koje se ne jedu! Znade progutati i limenu (plehnatu) kantu!

A mornari pripoviedaju još koješta, na pr.: da kučak može progutati cieloga soldata s puškom i sa svim. Osobito rado idu za brodovima, kad umire mnogo ljudi (na pr. od žute groznice), pa se mrtvaci bacaju u more, ili kad je na moru bitka (boj): ne boje se ni grmljavine od topova! — Da bi ovi „morski vuci" lovili i žderali ljude, toga učenjaci (prirodoslovci), koji su mnogo bili po moru, nikako ne vjeruju, jer su vidjeli, kako su ljudi i djeca plivala medju kuččima, pa im se nije ništa dogodilo. Da mrtvace žderu, to je istina. No uza sve to sviet se strašno boji kučka, pa se o njem od starine pripoviedaju strahote. (Sjetite se na pr. onoga, kako je proroka Jonu progutala riba: valjda kučak.)

U našem moru ima kučaka, kažu, mnogo više od onda, od kada je prekopan suezki prekop (iz sredozemnoga u crveno more). — Naši su mornari nedavno ulovili prvoga kučka ove godine, a bio je težak 70 kg.

Bilježke.

„A sada medju narod!" Tako poručuju kranjski klerikalci hrvatskima. I naši, kako piše sarajevska „Vrhbosna", primaju ovaj čudni poziv. Već su preko tisuću godina popovi medju narodom, — i oni za taj narod i ne znadu, oni tek sada pozivaju jedni druge, da idu medju narod! A što su do sada radili i gdje su do sada bili? Da im je tko drugi rekao, da su spavali, ljutili bi se. Sad sami pišu („Vrhbosna"), da su se prenuli (probudili). — Ipak bolje ikada, nego nikada, a ako se dobro late posla, mogli bi kod nas imati nešto uspjeha za svoju stvar, jer još ima dosta neuka naroda, koji će za njima. No ja pravo ne vjerujem. Oni su do sada imali otvorenu i slobodnu crkvu, pa kad ne ide, ne ide. Tko nije radio u crkvi, napolju će još manje; koga nisu slušali u crkvi, napolju će još manje.

„U Hrvatskoj sviće". I to je klerikalna rieč. A sviće zato (piše opet „Vrhbosna"), što se popovi miču, što imaju već i svoje dnevne novine. Pročitao sam dobro, što tu pišu, ali svjetla ne vidim, jer nije onako, kako ti ljudi pišu. Oni pišu na pr., da je katolička vjera „Hrvate držala na okupu jake i samostalne". Mi Hrvati nismo samostalni već preko 800 godina; po tom bi čovjek rekao, da već 800 godina nemamo katoličke vjere. I doista gospoda popovi pišu, da je katol. vjera bila naša snaga samo u „davnoj prošlosti", dakle zbilja onda samo, dok smo još bili svoji, do pred 800 godina. No ako je tako, zašto je naš narod ovih 800 godina hranio i uzdržavao svoje katoličke popove? Ako je katolička vjera već pred 800 godina počela medju nama propadati, gdje su bili i što su radili naši popovi — onda još, kad su imali s grofovima u rukama svu vlast? — Ne, nije dobro štogod pisati. A piše se štogod, kad se piše i to, da je *katolička* vjera davala snage našim djedovima u boju s Turčinom. A je li katolička vjera davala snagu i Srbljima, kad su se borili proti Turčinu u staro ono doba, pa i pred 100 godina, kad su stresli turski jaram?

Nije dobro štogod pisati. Latini kažu, da ništa ne dokazuje, tko sve hoće da dokaže. Vjera, pa i katolička vjera jest mnogo, ali nije sve.

„Samo u crkvi i šakrestiji." Pripovieda mi prijatelj, koji se je ovih dana vratio iz naroda, da mu je jedan naš pobožan seljak, koji ima dosta posla oko svoga župnika, rekao baš ovako: „Ja vidim, da s popom nije vriedno imati posla, nego samo u crkvi i šekrestiji" (sakristiji). — Ja ne držim svake „narodne" rieči za svetstvo, ali je istina da narod u mnogoj stvari kaže istinu, i to baš zgodno i kratko. Tako je i ovo zgodno rečeno, premda nije, mislim, ovako, pa ja nisam za to. Ali spominjem to zato, što su mnogi „liberalci" već davno došli na istu misao i tražili od svećenstva, da se drži crkve i sakristije. A to je, kako se ono kaže, zanimljivo, da je na istu misao došao i seljak. (Tko ne vjeruje, kazat ću mu i ime i župnika.)

Radi „Obzorova" pisanja zovu „furtimaši" na odgovornost — što mislite, koga? Biskupijskoga odvjetnika dra Mazzuru. A zašto? Zato, što je on predsjednik „dioničke tiskare", koja izdaje „Obzor". „Obzor" ne bi smio pisati proti „furtimašima" zato, što je dr. Mazzura biskupiji fiškal! „To se ne slaže" — pišu furtimaši, nego odmah uzeti zaslužbu svakomu, tko nije posve „pokoran i poslušan". I još ljudi pitaju, što je to klerikalizam! To je: ne dati nikomu ni živjeti, ako nije „pokoran i poslušan" popovima. — Dr. Mazzura im je odgovorio dobro, ali bi se moglo i bolje.

„Previše je u ovom „Domu" govora o popovima. Pustimo ih u miru!" — Pravo imate, ali se je toliko toga nakupilo, što je, mislim, dobro znati. Čuvajmo se samo u ovoj stvari mržnje i naglosti, pa će sve biti dobro.

Naša slika.

Seljaci iz pirotske okolice — to su Bugari u Srbiji. Tri okruga: pirotski, vranjski i ljeskovački, u kojima živu pretežno Bugari, priklopljeni su god. 1878. Srbiji. No u Srbiji ih ne broje kao Bugare, nego kao Srblje, — i pravo imadu, jer razlika ni u jeziku ni u životu nije velika: ta vidite, da je to naš sviet u opancima-vrpčenjacima (kako su ih njegda i u posavini nosili), pa darovčane halje i čakšire. A da otvori usta, malo bi se nas koji ljutio, što kvari jezik. Kaže na pr.: „Dok čovek s čoveka vreću pepel ne pojede, ne mož ga pazna", a ne zna kazati: „Dok čovek s čovekom, vreću pepela, ne može ga poznati". Tako ne kažu ovi: „Ja ću biti", nego „Ja (ili još: az) — az šte bude" (t. j. ja ću bude). — Ovaj naš sviet živi još u mnogom na starinski naš način, ali o tom nemam kada da vam pripoviedam. Znajte samo, da nas ima kakvih-takvih sve do Soluna i Carigrada.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Opet je bilo nesreće u narodu, i to u Irigu (u dolnjoj Hrv. na Dunavu): ustrieljena su tri čovjeka, a ranjeno ih sedam. Dogodilo se to u četvrtak dne 19. o. mj., i to radi komasacije (razdjela) zemljišta. Narod je bio proti komasaciji, pa su njeki navalili na njekoga gazdu Damjanovića, koji je bio za komasaciju. Kad su oružnici vodili u zatvor njekoga Lazu Mirkovića, koji je prvi, kažu, udario Damjanovića, pukoše puške. Ne zna se, jesu li oružnici pucali po nalogu, ili sami na obranu zato, što je sviet na njih bacao kamenje. — U irižkom kotaru ima mnogo naroda pravoslavnoga zakona, pa su, čini se, i ovi svi pravoslavnoga zakona, koji su stradali.

Na zastupnika Vrbanića navalile su klerikalne novine („Hrvatstvo"), i to radi toga, što se tobože nije dobro držao proti Madžarima u pogadjanju radi naših računa. Njeki su počeli proti njemu puntati njegove izbornike u pregradskom kotaru. Zast. Vrbanić odgovorio je na to, da nije istina, što se za njega piše, a na to se je „Hrvatstvo" malo izpričalo, a malo drugačije okrenulo.. — A prigovaralo se zast. Vrbaniću prvo, da nije glasovao za ono, što je od Madžarâ tražio zast. Frank (jer se s Madžarima pogadja 15 Hrvata, od kojih ima 13

madžarona i još g. Vrbanić i Frank); drugo, da je zagovarao predlog madžarona Tomašića. Na prvo je zast. Vrb. odgovorio, da nije zato glasovao s Frankom, jer mu ne vjeruje, pa je i razložio, zašto mu ne vjeruje; a Tomašićev je predlog preporučio zato, što je bolji od drugoga priedloga, t. j.: kad ne može biti ono, što ja hoću (a zast. Vrbanić hoće, da se naši novci dadu nama u ruke, t. j. samostalne financije), — neka bude ono, što je bolje, i ako to hoće madžaron.

U cieloj stvari vriedno je zabilježiti i to, što popovske novine navaljuju na Vrbanića, koji je poznat ne samo kao čestit čovjek, nego i kao vjerni rimski katolik, pače je i vitez papskoga reda sv. Grgura. No tu je za stalno klerikalce doveo u nepriliku koji „stari pravaš-domovinaš", — jer će i takva dva tri biti medju njima, pa im klerikalci moraju popuštati. A zna se, kako stari pravaši mrze slavoserbe-obzoraše. Inače klerikalci ne bi na svoga čovjeka za živu glavu, pa učinio, što mu drago.

Mjesto pok. Kumičića, koji je bio predsjednik starčevićanske stranke prava, vodit će poslove zagr. odvjetnik Miško Tkalčić, dobar, kažu, i čestit starčić, ali u narodu nepoznat, a ni gospoda ga ne broje medju t. zv. političke generale: nije zastupnik, ne piše u novine, ne govori na skupštinah, dakle tih čovjek i za sebe. Zato njeke novine pišu, da je to samo komedija, t. j.: sve će kao i do sada voditi g. Frank, a g. Tkalčić će biti, samo da jest. Ako je tako, onda je zbilja komedija.

Popovi oko „Hrvatstva" morali su se primiriti. U prvim brojevima žestoko su udarali na sve: na „obzoraše", na profesore i učitelje, na žene, pače na sve Hrvate; sve je to, pisali su, pokvareno, bezbožno i t. d. Naravski, da su se proti tomu digle druge novine i pokazale ovima, kako pišu štogod i bez razloga. Osobito je vriedno zabilježiti ovo: „Furtimaši" su se hvalili, da su uz njih naši biskupi. No kad su se u prvim brojevima onako zaletjeli i očito osramotili, stale su njeke novine pisati te pitati biskupe: „Što vi nemate boljih ljudi? Je li moguće, da se vi biskupi slažete s ovim, što ovi pišu? Ta ovo je sramota!" — Na to je za koji dan pisalo „Hrvatstvo": da to nisu ni biskupske ni biskupove novine. — Očito je, da su im biskupi poručili: ne miešajte nas i ne skrivajte se za nas baš tako očito; mi smo s vama, ali sve batine neka ne padaju na nas.

Za čudo je, kako u tim katoličkim novinama nema ništa od onoga, što se je obećavalo: da će te novine obnavljati hrvatski narod u Kristu, t. j. braniti Vjeru i t. d. Ništa od toga nema. Naše novine i dalje pišu onako „bezbožno" i još „bezbožnije" nego prije, pa se „Hrvatstvo" na to ne osvrće, nego piše o kojekakvim tricama, čega su pune i druge novine, samo što je to u „Hrvatstvu" mnogo lošije. Jedva je nješto odgovorilo jednomu svećeniku, koji je „furtimaše" u „Nar. Obrani" izvrstno ukorio i poučio. Loše su mu odgovorili, a na ukor nisu ni znali odgovoriti. I na duhovsku su se subotu hajde počele nješto braniti, ali slabo.

Sve se pita: Čemu ove novine? Ne brane Vjere, ne naučaju, — pa gdje je ona silna potreba, radi koje su ove novine nastale? — Dobro se domišljaju, koji kažu, da se tu nije pitalo za Vjeru, nego da su to posve drugi računi, naime: treba pomoći novomu banu.

„Sisački Glas", list zast. Tuškana, piše takodjer proti klerikalcima, jer su proti „Obzoru" i proti „Pokretu", a to znači, da su proti hrv. stranci prava.

„Glasnik djakovačke biskupije" raduje se „Hrvatstvu". I tako vidimo opet smutnju: biskup je proti klerikalnim novinama, a urednik biskupskoga lista za njih. U Zagrebu je bilo protivno: biskup za, urednik proti.

Iz crkvene blagajne imali bi župnici plaćati predplatu za „Hrvatstvo" (nove klerikalne novine), jer da je tako odredio zagr. nadbiskup svojim župnicima, a to zato, što se je vrlo malo svećenikâ javilo, da će držati te novine. Za odredbu nadbiskupovu piše (u „Obz.") jedan svećenik, da nije u redu, jer bi se na trošak crkvene blagajne mogle kupovati bogoslovske knjige i službeni crkveni listovi, — ali nipošto političke novine, kao što je „Hrvatstvo". Sad „Hrvatstvo" javlja, da to nije istina.

Za hrvatske biskupe bilo se pročulo, da će se sastati u Zagrebu na vieće, i to radi toga, da se po hrvatskim zemljama počne opet služiti rimska služba božja u starom hrvatskom jeziku. Naravski, da bi na taj sastanak došli i hrvatski biskupi iz Dalmacije, iz Istre i iz Bosne. No za malo se je javilo, da toga sastanka ne će biti tako skoro. — Vriedno je spomenuti, da su o tom pisale i madžarske novine, i to ovako od prilike: To, što hrvatski biskupi hoće da uvedu u crkvu stari slavenski jezik, to sve ide za tim, da se stvori i posebna slavenska država, t. j. da se hrvatske zemlje, koje spadaju k Ugarskoj i koje su pod bečkim cesarom, — da se te zemlje otrgnu od Ugarske i izpod cesara. Na to su vrlo dobro odgovorile jedne zagrebačke njemačke novine, i to: da je taj Madžar, koji je to napisao, podpuni ludjak. Kako bi biskupi rimske Crkve mogli i pomisliti na to, da što urade proti Beču!? Kad se Beč ne bi imao nikoga drugoga bojati osim svojih biskupa rimske Crkve, onda ne bi trebao toliko novoga troška za vojsku, nego bi mogao i ovu sadašnju vojsku pustiti kući. — I baš je tako, jer boljih prijatelja od rimskih biskupa Beč nema.

Radi ličke željeznice bila je ovih dana velika deputacija (40 ljudî) kod bana. Ban je „obećao", da će „gledati" i t. d.

Jesu li Dalmatinci vjerni? Cesarov feldcajgmajster Bek (Beck) bio je ovih dana u Dalmaciji, da vidi, kako reče, jesu li Dalmatinci još onako vjerni cesaru kao njekada. Dobro pitaju jedne novine: A zašto g. feldcajgmajster nije pitao, jesu li Dalmatinci — gladni? — U Spljetu ga nisu baš od srca dočekali.

Radi računâ s Ugarskom počet će se naši pod kraj ovoga mjeseca opet dogovarati s Madžarima. Kažu, da je stvar uredio stari naš ban Khuen, za kojega kažu i to, da još vodi svu našu politiku. Madžari pišu, da se naši dobro drže, i da će dobiti sve, što traže. To je dobra madžarska politika: vikati na madžarone, da previše traže.

*

Madžari su prijatelji Turčinu od starine, jer su im Turci od starine pomagali proti Beču. Zato je u peštanskom saboru bilo prigovora, što je zajednički ministar Goluhovski nepovoljno govorio o Turskoj pred delegacijama.

U bečkoj delegaciji imademo mi Hrvati samo jednoga zastupnika, i taj je poslie pok. Klaića bio zast. Bijankini, koji je ministrima zadavao dosta brige, osobito radi Bosne i Hercegovine. Toga su se valjda oni u Beču bojali, osobito sada, kad Beč nješto snuje ovdje na našem jugu, pa su nagovorili naše zastupnike u Beču, neka ne biraju Bijankinija, i tako je mjesto njega došao u delegacije zast. Zaffron. Premda je i on od hrvatske stranke, ipak se naši njekoji boje, da nas novi taj delegat ne će onako braniti, kako nas je branio Bijankini. Osobito se boje, da ne će biti odlučan proti vinskoj klauzuli.

Rusko-japanski rat teče u posljednje vrieme srećno za Ruse, jer su Rusi potopili tri ili čak šest japanskih brodova. A i na suhu su Rusi sad srećniji, nego u početku, kad su mnogo vojske izgubili. Ako dalje potraje kiša, kao sada, ne će

Japanci moći napried, a do toga će stići ruska vojska.

Papa se je s Francezkom zbilja razkrstio, t. j. Francezka je pozvala natrag svoga poslanika s papskoga dvora. Njeki kažu, da je tu nadvladala njemačka politika, jer kajzer ide za tim, da se papa s Francezkom zavadi, pa da kršćani u Turskoj dodju pod okrilje njemačko, tako da Francezka ne bi za njih kod Turske imala rieči.

Razne viesti.

Nj. V. cesar i kralj, koji je do sada boravio u Pešti, ide danas u logor u Bruk, 28 u Beč, gdje će na Tielovo biti kod procesije, a isti se dan vraća opet u Peštu, gdje će ostati do 15. lipnja.

Ruski car putuje po Ruskoj i pregledava i hrabri vojsku, koju šalje u boj proti Japanu.

Proti sultanu se urotio, pišu novine, njegov zet Kemal-paša. Uhvaćen je.

Čudnu viest javljaju jedne češke novine, kod kojih ima rieč jedan češki knez Švarcenberg, a to je: da će se bečki cesar skoro zahvaliti. Novine u to ne vjeruju.

Papu Pija devetoga (IX.) kane proglasiti svetcem, pa će skoro početi o tom razprava, dakako u Rimu. Papa Pijo IX. je umro god. 1879., a za njim je došao Leon XIII. (Kako je to, da i papu treba tek proglasiti svetim, kad se već za života kaže svakomu papi: „sveti" otac, to ne znam.)

Svaki dan 20 milijuna Kruna troše Rusi na rat s Japancima, pa još imadu novaca za pet mjeseci. Japanci su naprotiv već morali uzajmiti silne novce.

Njemački učenjaci — „antropolozi" (koji proučavaju, kakvoga su koji ljudi plemena) bili su ovih dana u Zagrebu, a poslie i u Krapini (u Zagorju), i to radi „krapinskoga čovjeka". Pred tri naime ili četiri godine izkopali su u Krapini kosti od čovjeka, kakvoga danas nema. Tim hoće njeki da potvrde nauku: da čovjek nije bio od početka čovjek, nego da je postao od majmuna ili opice (a majmun je opet postao od druge živine i t. d.).

Radi premale nadnice bilo je nemira medju poljodjelskim narodom u zlatarskom kotaru (u zagr. zagorju). Nadnica je po 40, pače i po 25 novč.! Radnici traže jednu forintu nadnice. — Ne bi li nam koji prijatelj javio, što je to tamo?

Put u Ameriku bit će jeftin, jer su se njemačka, francezka, belgijska i holandijska družtva dogovorila, da snize cienu na 48 K (od Londona u Ameriku). A učinila su to zato, da utuku englezku Kunard-liniju, koja vozi i naše putnike iz Rieke.

Papir je poskupio, i to radi japanskoga rata. Odkad je naime rat, američke novine izlaze po više puta na dan, pa troše više papira.

Drobne viesti.

G. Korenić se tuži u novinah, da braća njegova popovi govore okolo za njega, da mu je već žao, što je ustao proti „furtimašima", i da je već rekao: moj grieh, moj preveliki grieh! Tako pripoviedaju seoskim popovima i mame ih k sebi. — G. Korenić piše u „Obzoru", da to nije istina. Njemu, kaže, nije žao, i ne može mu biti žao, jer je sve ono istina, što je napisao. Sad je, kaže, još više uvjeren. — Dakle, po svjedočanstvu g. Korenića, po malo lažu i njekoji takvi ljudi, kojima se to baš ne pristoji.

U Dubrovniku je na Duhove posvećena zastava hrv. pjevačkoga družtva „Gundulića".

Za „hrvatski dom" u Sarajevu, t. j. za zgradu, u kojoj bi se skupljala sarajevska hrvatska družtva, sabrano je već blizu 5.000 K. Tuže se samo odanle, da iz Dalmacije dobivaju malo darova. — Ovo je dobra stvar, što se snuje, a još je bolje, što i ostala braća pomažu bosanskim Hrvatima, da se bolje urede i udruže: neka se zna, da smo braća (Tko želi poslati dar, neka šalje: „Hrv. pjev. družtvu Trebeviću u Sarajevu.)

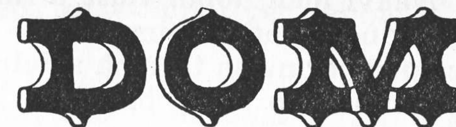
Radi željeznice iz Knina u Novi i iz Splita u Bugojno prodao je spljetski načelnik i predsjednik trgovačke komore spomenicu glavaru vojničkoga stožera Beku.

Izgubio se Mati Čeliku iz Molvâ 25 godišnji slaboumni sin Stjepan. Tko za njega dozna, neka javi nesrećnomu otcu u Molve.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 11. | U Zagrebu, u četvrtak 9. lipnja 1904. | God. 5.

Je li u nas sve »pokvareno«?

Ima ljudî, koji misle i govore, da sviet ide sve to više u zlo, i da je na svietu od dana do dana sve to gore. Drugi opet isto tako misle, ali se nadaju, ili barem tako samo govore, da bi već bilo dobro, samo treba sviet popraviti, poboljšati, treba ga na stari i dobri put navesti. Ovi drugi ne znadu drugo, nego samo kude i psuju današnji zločesti i pokvareni sviet, pa ga zovu, da se povrati tamo njekamo, kad su ljudi dobri bili i kad je na svietu dobro bilo.

Meni se pak čini, da je ovo zabluda, pače da ovi ljudi koji put i zlo hoće. Ja mislim, da je sve dobro pred nama, a nije za nama, t. j.: što dalje, to bolje, a ne: što dalje, to gore. Kažem li vam o tom koju rieč više, možda ćete se sa mnom složiti.

Spomenuo sam već, što i sami znate, da njekoji ljudi jauču i prodiču: Jao i na opako, što će biti od svieta! Sviet će u zloći propasti, ako se ne popravi i ne povrati! — Ali ima već više od stotinu godina, što se je čula nova i čudna rieč: „A dajte si mira i ne starajte se toliko za sviet! Sviet ide sâm od sebe".

Ovo je bila pametna rieč.

Vi ste možda i sami čuli za čovjeka ili ga vidjeli, kojemu je na brigi cieli sviet, i koji misli: Bome će sviet za 24 sata propasti, ako ne bude onako, kako on hoće, ili kako se njemu čini, da bi moralo biti. To su ljudi, koji misle, da se sviet može voditi na užetu kao blažče, i da će odmah sve poći do biesa, čim bi oni uzicu iz ruke pustili. — Ovi nisu naravski ljudi, pa ih zato medju vama i nema: ovakvi mogu biti samo školani ljudi, koji sviet poznaju samo iz knjigâ, pa su sebi u glavu zabili jedan njekakav plan ili osnovu, po kojoj bi sviet morao ići napried; i čim ne ide po toj njihovoj osnovi, — odmah viču, da sviet ide u propast. Zato i nije čudo, što ovakvi ljudi hoće da budu svietu gospodari i pazitelji: bez njihovoga dopuštenja ne bi se nitko smio ni mak-

nuti. I gdjegod su ovakvi ljudi dobili vlast u ruke, postavili su svietu pazitelje, sve jednoga nad drugim.

Ali sve je to zaludu, jer nema toga na svietu, tko bi imao u ruci takav plan ili osnovu, po kojoj bi sviet baš morao ići. Takvoga plana nema.

„Nego što ti zbilja misliš, da sviet ide napried bez plana, t. j. bez glave? Zar zbilja imadu pravo oni, koji kažu: Dajte si mira, sviet ide sâm od sebe? Zar zbilja treba svakomu dati mira, pa neka radi, što zna, i neka ide, kako i kuda zna? Pa što će iz toga nastati? Bome će iz toga nastati pravi babilonski toranj, — ako svatko bude radio, što mu drago!“

Nu, ja vidim, vas je lako uplašiti, jer ste vi previše naučeni na onu uzicu, na kojoj vas vode.

„Pa i ti hoćeš, da nas vodiš na uzici! Zašto onda pišeš, ako ti nije do toga, da nas povedeš?“

Čekajte, doći ćemo i na to. — Najprvo ono, što ste rekli, da sviet ide bez plana i bez glave. Ne ide. Ne ide već zato, što svatko ima svoju glavu — kakvu takvu. A onda nije ipak svaka glava na svoju formu, nego su nam i glave njekako od prilike na jednaku formu stvorene, te ako baš ne ide za prkos, svi ćemo reći za jednu stvar: to je bielo, a za drugu: to je crno. Ljudi se znadu i složiti, — to vi znate. A to je nješto posve drugo. Drugo je, kad ti mene vodiš i vučeš za sobom, a ja ne znam, kamo, i ne će mi se, — a drugo je, kad ja idem s tobom, kako smo se dogovorili i sporazumjeli. Ako hoću, dobro; a ako ne ću, — opet dobro: ne moram. A tako i za ovo i za drugo moje pisanje: Tko hoće s nama, dobro; a tko ne će, — valjda znade još bolji put.

„Pa možda je to i dobro, kako kažeš, ali čemu baš sada to razpredaš? Nije li to nepotrebna njekakva premudrost?“

Mislim, da nije, pače mislim, da je baš sada potrebno bilo, da vam o tom kažem dvie rieči. A potrebno je bilo to zato, što nam je svima, mislim, već dodijalo neprestano jadikovanje: da je sve kod nas pokvareno, pa da sve treba popraviti, sve na jedan plan navesti, sve na jedan kalup nategnuti, i to na njekakav stari kalup, na koji su nas toliko natezali, da su nam i kosti popucale. Ja, kako rekoh, mislim baš protivno, t. j. ovako: Nije u nas ništa pokvareno, — jer se pokvariti može samo ono, što je već bilo dobro. A toga u nas još nije ni bilo, — u nas dobra nije bilo, — ako ga ne će biti.

Tu je velika razlika izmedju naših njekih te njekih ljudi. Jedni misle, da će biti bolje, ako se povratimo natrag, pa da bude, kako je njegda bilo; drugi pak misle, da će biti dobro, ako podjemo napried, jer — kako već rekoh — što je dobra, pred nama je.

A što njeki te njeki govore, da je sviet pokvaren, — to je samo loš izgovor, i to je najlakše kazati, kad njetko ne učini svoje dužnosti. Prekrsti lijepo ruke, ništa ne radi, ništa se ne trudi, pa kad i ne bude ništa, — onda će reći: „A, pa što ću ja, kad je sviet pokvaren!“ Ali kad čovjek bolje pogleda, ne zna si pravo dati računa o tom, što to znači, da je sviet pokvaren, pa ako i bolje promisli, skoro je blizu misli, da tu nije bilo šta pokvariti, jer nije ni bilo dobro.

Ja bih dakle u kratko bio za to, da prestanemo jadikovati, kako je sve kod nas pokvareno; bio bih za to, da se ne okrećemo natrag, pa da ne tražimo dobra tamo, gdje ga nije bilo, a i ako je bilo, prošlo je i nema ga više. Ja sam proti tomu, da nas vuku i potiskuju natrag i da nas navlače na njekakav kalup, nego da nas puste i da mi jedan drugoga pustimo, pa da jednom podjemo čvrsto napried u ljubavi, slozi i u — slobodi, a bez kalupa.

Žalim još samo, što vam nisam svega ovoga mogao kazati jasnije. Ali ako vas i desetorica budu ovo razumjela, bit ću zadovoljan.

Nova hrvatska politika.

(Treći razgovor.)

Treći put evo primam pero, da vam pišem o hrvatskoj, i to o novoj hrvatskoj politici, — ali vjerujte mi, već mi se ne će. Što hasni naklapati o njekakvoj „novoj“ hrvatskoj politici, kad se evo baš ove dane igra stara politika, i to na sve strane! Naši se evo Hrvati pogadjaju s Madžarima za naše milijune, za težku našu muku, pa kad čovjek to čuje i čita, što se to radi i kako se radi, morao bi upravo škripati zubima od jada i ljutine, i to ne samo na tako zvane madžarone, nego na sve skupa.

Dajte samo malo posluhnite, što se i kako se radi. Ali čitajući ovo držite dobro na pameti, da se tu pogadja za milijune, čujete li? Za milijune se pogadjaju, za one milijune, za koje će se voditi iz štale zadnja krava, ili blazina izpod čovjeka (koji ju još ima, i kravu i blazinu) . . . Ali evo čujte:

Šestu već godinu pogadjaju se tamo s Madžarima. Šestu godinu! Šesta već godina teče, što su sami naši madžaroni napisali Madžarima, da je nama krivo, jako krivo. Pa gledajte i čujte: krivo nam je, jako nam je krivo, — i oni, koji tu imaju rieč, oni trpe, da se ta krivica vuče već šestu godinu! Za Boga dragoga, — kad se komu čini tolika krivica, smije li se takva stvar zavlačiti šest godina!? Pa ipak se zavlači i mi već šestu godinu jed-

nako štetujemo — i nikomu ništa! A mi drugi, koji mislimo, da imamo još nješto soli u glavi i pravednosti u duši, — mi mislimo ovako: Ako je krivo, pa bilo komu, bilo Madžaru, ili Hrvatu, i kad vidimo, da je krivo, — tu se ne smije čekati ni jedna godina, a kamo li šest godina. Ili ako se već nikako ne bi moglo, jer ne dade, recimo voda, vatra, kuga ili kakva druga nesreća, što Bog sačuvaj, pa se mora čekati šest godina, — onda bi se moralo odrediti, da se ona krivica i šteta, koju smo mi Hrvati u ovih šest godina pretrpjeli, — moralo bi se odrediti, da se to popravi ne samo za buduće, nego da se šteta za ovih šest god. nadoknadi. Tako mislimo mi, kojih nas nitko ne pita. Ali medju onima, koji tu imaju rieč, medju njima o tom ni spomena! Ni spomena o tom, što mi već šestu godinu gubimo svake godine tolike novce, toliku muku, koja bi nam krvavo trebala za stotinu naših potreba. Nitko nije nigdje spomenuo, da bi bilo pravo, da se ta šteta narodu nadoknadi, — nego: propalo, pa propalo!

Ali idemo dalje.

Naše novine od opozicije viču na madžarone, koji se s Madžarima pogadjaju: zašto popuštaju, što ne prekinu pogadjanje i ne dodju u Zagreb. — Dobro. Madžaroni se ne drže, kako bi trebalo za korist naroda i domovine, ili ako bi koji i htio, većina ne dade, većina Madžarima popušta. Ali znate li, što ću vam reći na to? Čujte, reći ću vam, pa neka bude slobodno komu i žao: Ja ne znam za hrvatskoga političara, pače ne znam, znadem li i za ikojega školanoga Hrvata, koji bi imo pravo vikati na madžarone i kuditi ih radi ove stvari. A znate li, zašto? Zato, što svaki hrvatski političar znade, da madžaroni ne mogu ništa. A zašto ne mogu? Ne mogu zato, jer misle, da ne mogu, — jer se boje! A neka se pokaže taj naš političar, neka se pokaže taj školani Hrvat, koji se ne boji! Sve se kod nas boji, svi se boje, svima je strah već u kostima. Svi i sve je u strahu, i nitko ne vjeruje, da mi Hrvati još što možemo!

Eto, to vam je! I zato je meni odurno, kad čitam u našim novinama cieli onaj — boj na papiru. Sve, što naši ljudi znadu u velikoj ovoj nevolji i pogibelji narodnoj, to je, što znadu kuražno pisati, kao da će od toga koga glava zaboljeti! Pa oni to i znadu, da ne će, i da to ništa ne koristi i da ne će koristiti, — ali ipak pišu i misle, da su bog zna koliko nad madžaronima. A nisu, nego smo svi skupa kukavice. I da je tu još Khuen, ne bi imali kuraže ni pisati.

Vi znate, „Dom" ne psuje nas Hrvatâ. Baš u posljednjem broju, kad sam pisao o toj našoj blaženoj politici, — baš sam onda napisao, da krivo misli, tko kudi Hrvate, da su najgori

ljudi itd. Ali u ovoj stvari ostajem kod svoje rieči: naša je politika hrvatska kukavna, mi smo svi u politici kukavci i kukavice, jer nemamo vjere u sebe. A naša kukavština još je veća, kad hoćemo da ju pokrijemo, pa vičemo samo na madžarone. A gdje su madžaroni odrasli? Gdje su odhranjeni? Gdje im je rod, gdje su im prijatelji? — Medju nama su odrasli, medju nama su odhranjeni, medju nama im je rod i prijatelj, — naši su, jednom riečju, naši su! Kakvi smo mi, takvi su i oni i još po mogućnosti gori. Da smo mi svi drugačiji, da nas ima više u opoziciji, pa da znamo štogod i raditi, — meni vjerujte: i naši bi madžaroni bili drugačiji. A ovako — na koga će se osloniti, ako ih Madžari pritisnu? Lako je reći: „madžaroni su lopovi i izdajice" — ali tim još nije dokazano, da su poštenjaci i rodoljubi, koji druge zovu lopovima i izdajicama.

No da ne pomislite, da ja branim madžarone (osobito, ako vam to tkogod prišapne), evo, što sam htio da vam kažem: Stara naša politika ne može već ni s mjesta, ona se je sama u sebi ugušila. Došli smo evo opet u veliku pogibelj, da ćemo na deset godina izgubiti čitave milijune, pa što radimo? Pišemo samo krivеći madžarone. I opet velim: Dobro je. Dobro je i pisati, i madžaroni su krivi, da nikad ne će Boga vidjeti, što su nas pomogli u ovu nevolju dovesti, — to je sve istina. Ali naši novinarski pisci i sami znadu, da od toga pisanja ne će nikoga glava zaboljeti, pa zato i pišu tako, samo da se ne kaže, da se nije ništa učinilo. Nitko prosto ne vjeruje, da bi moglo biti drugačije, nego što budu htjeli Madžari.

Jest, nješto se je još učinilo: zagrebački djaci hodaju već dva, tri dana po ulicama i viču: „Živjela podpuna financijalna samostalnost!" I to je dobro, premda ti se srce stisne, kad pomisliš, da će 99 od stotine ovih mladića već za koju godinu ne samo dati svoj glas za podpuno naše financijalno sužanjstvo, nego će i raztjeravati narod, ako bude u skupštinah tražio svoju muku. — A ja pitam: Zar nema nikoga drugoga osim tih djaka i dječurlije, koja ne zna, što je to muka i što su žuljevi? Ako nam zbilja prieti takova pogibelj i šteta, zašto se nitko ne miče? Gdje su gradjani, trgovci, posjednici, ljudi na mjestu, koji ne bi vikali za paradu, nego bi znali kazati i rieč, koja bi bila na mjestu, jer oni osjećaju i radost i žalost"? Gdje su stotine naših fiškala? spominjeno biskupâ, kanonikâ itd.), koji „sa svojim narodom osjećaju i radost i žalost"? Gdje su stotine našit fiškala?

Nema toga, ljudi moji! Staru našu politiku vode dva tri fiškala, piše pet šest novinara, a zagrebački djaci — to je narod!

Pa recite vi meni: može li što biti od tê politike? Tko bi se bojao tih „političara" i tko bi njima za volju što učinio?!

Da, ima još nješto. Čujte samo, što pišu jedne novine: Pripoviedaju najprije, kako je g. Egezdofar kazao u Pešti pred našima, da se moramo svakako s Madžarima nagoditi, jer Bog zna, što bi bilo, kad se ne bismo nagodili; to bi moglo imati nedoglednih posljedica. A onda pišu ove novine: „Grožnje s nedoglednim posljedicama možda će djelovati na ovakve junake, kakav je ministar g. Cseh, ali ne će u Hrvatskoj". „Neka gospoda ne izazivlju naroda, da to ne urodi nedoglednim posljedicama". — Jeste li razumjeli? Kaže, da se u Hrvatskoj nitko ne boji nikakve grožnje iz Pešte, jer je tu narod, pa neka gospoda paze i neka ne draže (ne „izazivlju") naroda, jer bi to moglo imati „nedoglednih posljedica".

Bože moj dragi, kako je ovo i nepromišljeno, i kukavno, i bezdušno! Svi znamo, i mogli smo se uvjeriti, da je „dobri naš narod" („dobri" i „naš"!) u takvom položaju, da ne može ništa, ili barem do sada nije mogao ništa razborita i koristna, — i ovi ljudi imadu dušu groziti se, da će taj narod nješto učiniti, da bi madžarone (a valjda i Madžare!) moralo biti strah! Ta što može taj narod drugo, nego počiniti nješto, što će se u svim novinama čitati kao „crni glasi": da je „rulja svjetine" to i to učinila i da je odmah „stiglo oružničtvo" i zatražena „kompanija vojničtva"!? I onda će sve novine bez razlike moliti „prave prijatelje naroda", da „bezrazložno uzbunjeni narod" umire, da opet nastupe „normalni odnošaji" itd. itd.

Eto, to vam je naša stara politika. A hoćete li da vam sve to u kratko i u dvie rieči kažem, reći ću vam ovo:

Naš narod nema gospode, gospoda nemaju naroda. Eto! A sami ne mogu nijedni ništa.

Nova financijalna nagodba.

O ovoj stvari, t. j. o financijama (ili o cielom državnom dohodku) u banskoj Hrvatskoj ne hasni govoriti, ako čovjek dobro ne razumije barem glavnu stvar; ne hasni vikati: „Madžari nas prikraćuju ili oštećuju." Zato ću vam i opet, prije nego što vam kažem, kakva se nagodba sprema, ponoviti sve ono glavno, što u toj stvari treba znati. Dakle pamtite redom:

1. Zagrebački hrvatski sabor nema prava odredjivati, od čega se i koliko se ima plaćati kakve daće i poreza; to odredjuje zajednički sabor u Pešti, u kojem sjedi 40 Hrvata i deset puta toliko Madžara.

2. Porez i daće, što se pobiru od naroda u banskoj Hrvatskoj, — taj porez ne ide u hrvatsku kasu, nego ide u zajedničku kasu u Pešti. Tamo se vode i računi.

3. Iz one zajedničke kase dobiva banska Hrvatska za svoje domaće potrebe (za plaćanje svojih službenika, sudaca i učitelja) — dobiva 44 K od svake stotine, koja je ubrana iz banske Hrvatske; a ono, što od svake naše stotine ostane, t. j. 56 K, to ostaje tamo, i tim se plaćaju zajedničke potrebe, t. j. kralj, vojska, ministri itd. Koliko ima dobiti Hrvatska za domaće potrebe, a koliko ima ostati u Pešti, to se obnavlja i odredjuje svakih deset godina, pa zato svagda i nije bilo tako, kako je danas, nego je prije Hrvatska dobivala 45 od stotine, a 55 je ostalo tamo. Posljednji je put to obnovljeno god. 1888., pa se je imalo obnoviti opet god. 1898., ali se nije obnovilo do danas, — i to vam je ta nova financijalna nagodba, koja se sada slaže i sklapa.

Po tom bi čovjek mislio, da se kod toga posla, t. j. kod toga pogadjanja za drugo ne pita, nego za to, koliko će Hrvatska dobivati od svoje stotine: hoće li 44, ili 45, ili 50. Pa recimo pravo, to i jest glavno. Ali to je baš pitanje: Po čem se to odredjuje, koliko će Hrvatska dobivati od svoje stotine? Da li Hrvatska dobiva zbilja samo toliko, koliko Madžari dobre volje dadu, ili tu ima kakav račun, koji kaže: nas ide toliko, a za zajednicu smo dužni dati toliko?

Tu ima račun, koji kaže, da je Hrvatska dužna dati za zajedničke potrebe (za kralja, za vojsku, za ministre, za željeznice, za mostove itd. itd.) — da je dužna dati toliko i toliko. A koliko je to?

To je pogodjeno ovako: Zajedničke potrebe treba da podmire Ugarska i Hrvatska zajedno, i to svaka toliko, koliko je jaka, koliko može, t. j. po tom, koliko koja plaća poreza. A izračunalo se, da je Ugarska jaka plaćati 92 K i 7 fil., a Hrvatska 7 K 93 fil. na stotinu. Sad samo treba znati, koliko stotina troška treba za zajedničke potrebe, pa onda svaka neka plati svoje: Ugarska 92.07 K, a Hrvatska 7.93 K na svaku stotinu troška, — pa što kojoj ostane, to je njezino.

Ali ovdje treba sada da dobro pazite, jer se u ovom računu naši ljude bune. A to nije čudo. Najprvo sam rekao, da banska Hrvatska ima plaćati od svake stotine 56, a sada evo čitate, da mora plaćati na svaku stotinu 7 K 93 fil. Premda je to u „Domu" bilo više puta razloženo, evo čujte još jedan put. Stvar nije težka, ako se malko pripazi na ovo:

I. Prvo treba držati na pameti, da Hrvatska ima dvoje troškove: zajedničke troškove i domaće troškove.

Seljak iz okolice obrovačke (u Dalm.).

II. Zajedničke troškove plaća zajedno i Ugarska i Hrvatska, i to tako, da u svaku stotinu zajedničkoga troška plaća Ugarska 92.07 K, a Hrvatska 7.93 K.

Dovle je sve jasno. Treba samo znati, koliko treba za sve zajedničke troškove, pa onda neka svaka plati svoj dio. Ali kad se je išlo računati, koliko treba za zajedničke troškove, pa kad se je u svaku stotinu odredilo od Hrvatske 7.93 K, onda se je vidjelo, da Hrvatska ne može toliko platiti, jer joj ne bi ništa ostalo za domaće potrebe. Zato je Ugarska pristala na to:

III. Hrvatska ne plaća u svaku stotinu zajedničkoga troška 7 K 93 fil., koliko bi morala plaćati, nego joj se dade od njezinih dohodaka toliko, koliko joj treba, da najprije podmiri domaće potrebe. A izračunalo se, da će joj dosta biti 44 K od svake stotine onoga dohodka, što se u Hrvatskoj pobere.

IV. I tako se sada više ne pita, koliko bi Hrvatska morala platiti, nego, koliko može platiti; ne pita se više za onih 7.93 K, što bi morala platiti u svaku stotinu, nego mjesto toga ostane u Pešti 56 K od stotine, koja je kod nas od naroda ubrana. Ne

pita se dakle: koliko ima zajedničkoga troška, nego se pita: koliko Hrvatska ima svoga dohodka; ne plaća dakle Hrvatska, kako bi morala, u svaku stotinu zajedničkoga troška, nego plaća od svake stotine svoga dohodka. — A ovo treba dobro držati na umu, jer baš radi ove pogodbe kažu Madžari, da Ugarska Hrvatsku uzdržava. Zašto to kažu? Zato, što Hrvatska ne plaća, koliko bi morala, jer kad bi Hrvatska platila u svaku stotinu zajedničkog troška 7.93 K, to bi izneslo više, nego što iznaša ono, kad Hrvatska plati od svake svoje stotine 56 K.

A sad, ako ste razumjeli, možemo dalje, i to ovako: Glavno je pitanje: A koliko Hrvatska ima dohodka? To je nama potrebno znati zato:

Prvo: Ako Hrvatska ima više dohodka, posve je naravski, da će više dobiti za domaće potrebe, t. j. od svake stotine 44, t. j. čim više stotina, tim više puta po 44.

Drugo: Ako Hrvatska ima više dohodka, više će ostati i za zajedničke troškove, pa Madžari ne će moći reći, da oni Hrvatsku uzdržavaju.

Ali to je baš ono, što se pravo ne zna, koliko Hrvatska ima dohodka, jer se računi vode u Pešti, i nijedan Hrvat do njih ne može! To je ono, što naši traže: čiste račune! To je glavna stvar i kod ove nagodbe. Naši se bore, da Madžari priznadu Hrvatskoj sve njezine dohodke.

Glavni dohodak, koji se do sada nije Hrvatskoj uzimao u račun, to je potrošarina od špirita, piva, šećera (sladora, cukora) i petroleja. Od potrošarine ima Hrvatska i Ugarska zajedno dohodka preko 100 milijuna K, a Hrvatska od toga nije imala gotovo ništa. O tom smo se već dosta razgovarali, pa ćemo se još. Za danas ću vam kazati samo ovo:

Madžari su kod ove nove nagodbe pristali napokon na to, da se Hrvatskoj i od potrošarine dade jedan dio, i to **8 K 12 f** od svake stotine potrošarinskoga dohodka. No razumije se, da će se i ovaj naš dio opet dieliti, kako se dieli i svaki dohodak, t. j. 44 od stotine ostat će za domaće potrebe, a 56 će ići za zajedničke troškove.

No pazite još samo malo: Dohodci od potrošarine rastu svakim danom sve to više u svakoj državi, pa i kod nas, pa bi tako i onaj hrvatski dio od potrošarine bio svake godine sve to veći. A da toga ne bude, traže Madžari, da se u novu nagodbu metne to, da hrvatski dio od potrošarine ne smije rasti, nego ako naraste, ne će to biti Hrvatskoj, nego će se morati dati za zajedničke **troškove.**

Ne treba tek dokazivati, da ovo, što Madžari traže, nije nikako opravdano.

Mali razgovori.

Život.

Gospodsko kumstvo. Prošlih dana, o Duhovima (Trojacima), kad se u katoličkoj Crkvi dieli sv. potvrda (firma, birma ili berma), dolazilo je dosta seljakâ u grad i molilo poznatoga kojega gospodina ili gospodju, da mu djetetu kumuje. A opaža se to već podavno u njekim krajevima, da seljaci vrlo rado traže kuma medju gospodom. To ide tako daleko, da ima već takvih kumova, koji imadu možda na stotine kumčadi, pa ne poznaju ni kuma, a kamo li bi poznali kumče.

Da vam pravo kažem, ja bih se tomu radovao, što tako gospoda i seljaci postaju kumovi i prijatelji. Tomu bi se morao svatko radovati, što nestaje medju narodom kojekakvih pregrada, nego se svi držimo za braću i prijatelje. Ali kad čovjek bolje pogleda, vidi, da tu imamo često posla sa špekulacijom: koji put špekulira seljak, da će naći prijatelja, zagovornika, žiranta za mjenicu, a obično i dar za diete, barem koju forintaču; a gospodin špekulira opet na to, da mu „kum" bude sluga i rob, a osobito, ako ima takvih „kumova" više, pa u svakom selu.

A to nije liepo ni dostojno. Istina je, seljaku nije zamjere, što traži prijatelja medju gospodom i na ovakav način, kad se zna, da seljak stotine i stotine godina nije imao medju gospodom čovjeka, kojemu bi smio dati barem ruku. Ali ipak — kanimo se te špekulacije, pa tražimo kuma, koji će zbilja biti kum, a ne samo po imenu. Osobito pak treba na to paziti onda, kad kakav gospodin misli, da seljaku čini kakvu milost, ako mu kumuje. A seljak ne treba milosti od nikoga osim od Boga, koji šalje kišu i sušu.

Dom i rod.

Naš pravoslavni narod pod bečkim cesarom ne spada pod jednoga poglavara, nego pod više njih. Tako pravoslavni u Hrvatskoj i Ugarskoj spadaju pod patrijarhu u Karlovcima (to je u našem Sriemu u dol. Hrv. tamo blizu Dunava); dalmatinski pravoslavni spadaju pod patrijarhu u Černovicah (to je u Bukovini, pod bečkim cesarom, ali već na ruskoj medji, od nas na sjeveroiztok; tu živu t. zv. crveni Rusi); a bosansko-hercegovački pravoslavni spadaju pod grčkoga patrijarhu u Carigradu. Razumije se, da je to velika neprilika. Nije dosta, što nam je narod razdieljen na dvie i na tri vjere, nego još i to, da ljudi od iste vjere i jezika imadu jedni svoje poglavare u Karlovcima, drugi u Černovicah, a treći čak u Carigradu — u tudjoj zemlji, a tudjin je i poglavar. A što radi taj tudjin s narodom, osobito što su radili s našim pravoslavnim Bošnjacima carigradski poglavari, o tom ću vam skoro više kazati.

Zato nije čudo, što je pravoslavni vladika zadarski (u Dalm. imadu pravoslavni dva vladike: u Zadru i u Kotoru, a u Bosni tri) — što je, rekoh, zadarski vladika Milaš ovih dana pošao za tim, da dalmatinski pravoslavni dodju pod karlovačkoga patrijarhu. A čim je Bosna došla pod upravu cesarovu, radilo se o tom, da i bosanski pravoslavni dodju pod karlovačkoga patrijarhu. Naravski, da bi to bilo vrlo dobro, — ali baš zato ne će toga biti, jer ne dade politika, koja hoće da naš narod drži raztepen na sve strane. Neprilika je još i to, što bi proti tomu bila i Rusija; ona voli na pr., da bosanski pravoslavni ostanu pod Carigradom, nego da dodju pod Beč (t. j. pod patrijarhu karlovačkoga, kojega imenuje bečki cesar).

Politika.

Balkanska politika. „Balkan" — tako se zove sva zemlja medju našim Jadranskim i Crnim morem, dakle od naše Istre na jug, pa uz Dalmaciju i Arbanasku te oko Grčke, pa onda uz Macedoniju do Carigrada, napokon uz Crno more tamo donle, gdje Dunav utječe u to Crno more. Mogli bismo reći i tako, da Balkan leži na desnoj strani Save i Dunava, jer ono, što je na lievoj strani, to se već pravo ne računa k Balkanu, pa po tom ni dobar dio hrvatskih zemalja ne leži na Balkanu.

Ne računamo li Hrvatske, imamo na Balkanu ovih pet država: Crnu Goru, Srbiju, Bugarsku, Tursku i Grčku. Njekoji dodaju i šestu: Rumunjsku.

Glavni su narod na Balkanu Slaveni, i to baš mi: Hrvati i Srblji i Bugari; onda Grci ili Jelini (Heleni), pa Arbanasi i napokon Turci, koji su se ovamo doselili iz Azije.

Velika se je promjena dogodila na Balkanu od onda, od kad su ovamo provalili iz Azije Turci-Osmanlije. Dok nisu došli Turci, bile su na Balkanu tri glavne države: staro grčko-rimsko carstvo, bugarsko i srbsko carstvo. Onda je sve to propalo i stenjalo pod turskim jarmom 500 godina. I velik dio stare hrvatske države dodje tako pod Turčina.

Pred kojih sto godina počeli su se narodi pod Turčinom dizati i oslobadjati, pa tako nastadoše nove države: nova Grčka, nova Srbija, nova Bugarska i jedna nova kraljevina, koje prije nije bilo: Rumunjska. God. 1878. oslobodila se i turska Hrvatska (Bosna s Hercegovinom) i došla pod upravu bečkoga cesara, ali se računa još pod Turčina. Isto tako se računa pod Turčina i Bugarska, premda ima svoga kneza. Ali to je samo tako na papiru, da se ne kaže: Turčinu je oteto. Turskoj je ostao još komad od Carigrada na zapad do Jadranskoga mora, a na sjever i na jug sve je već slobodno: Još je pod Turčinom Arbanaska, stara Srbija, Macedonija i drinopoljski vilajet. Ali ni ovo ne će valjda dugo biti pod Turčinom.

No pita se: A komu će biti ove zemlje, ako se oslobode izpod Turčina? To je baš ono! Za to se trgaju Srblji, Bugari i Grci, pače i Rumuni (jer ima nješto i Rumunâ, t. zv. Kucovlaha), a u naše dane vreba i Italija, ne bi li se kako namjestila u Arbanaskoj, kad joj tako liepo leži odmah ravno preko mora. A ni Beč ne bi mirno gledao, kad bi se to stalo dieliti. „Komu će biti ono turske zemlje, osobito pak: komu će biti Carigrad, kad Turci budu protjerani iz Evrope?" — to je pitanje, i to se baš zove „iztočno pitanje".

Radi ove turske baštine bilo je mnogo svadje izmedju Srbalja i Bugara, jer se ne mogu pogoditi za Macedoniju (tamo uz more, gdje je Solun). Zato se je sav slovjenski sviet obradovao, kad se je nedavno sastao bugarski knez sa srbskim kraljem u Nišu, jer su mislili, da su se pomirili i složili. A u tu slogu je pristao i crnogorski knez Nikola, kako se sudi po pozdravu, što ga je ovih dana knez dobio od svoga zeta Petra, kralja srbskoga. No kad se sjetimo, da Italija gleda na Arbanasku, a da je i talijanski kralj zet Nikoli crnogorskomu, — onda vidimo eto tasta sa dva zeta, a uz njih još bugarski knez, koji za volju svojim Bugarima mora ugadjati Rusu. Sjetimo li se još onoga, kako su Talijani od jedno godinu i više počeli obilaziti našu Dalmaciju i mamiti njekoje naše ljude na svoju stranu (o tom smo već pisali), — onda nije čudo, ako je onima u Beču malo tiesno, pa se lako razumije, što je cesarov feldcajgmajster Beck došao ono u Dalmaciju,

Na ovom zemljovidiću vidite balkanske države: na lievo Hrvatsku (gore u kutu *Zagreb)*, dalje desno komad Ugarske, onda gotovo cielu Rumunjsku (gl. grad *Bukarešt)* i komadić Rusije. Onda dolaze prave balkanske države: Srbija (gl. grad *Biograd* na Dunavu), Bugarska (gl. grad *Sofija* ili Sredec) i Crna Gora (na zemljovidiću piše samo *C. G.;* gl. grad *Cetinje,* na kartici samo *C).* Onda dolazi Turska (gl. grad *Carigrad)* i napokon Grčka (gl. grad. *Atene).* — Lievo se vidi još komadić države Italije, koja ne spada k Balkanu, a desno je Mala Azija.

Osim naše Dalmacije, koja spada pod bečkoga cesara, te Bosne i Hercegovine, vidimo na karti ove turske pokrajine: odmah uz Jadr. more Arbanasku ili Albaniju, nad njom Staru Srbiju, a pod njom Epir, u kojem živu Grci; uz Arbanasku na iztok leži Macedonija (gdje je na moru grad *Solun),* a dalje je tursko primorje, gdje živu ponajviše Grci i Arbanasi, a ima i Bugara.

Glavna je rieka Dunav, pa onda na medji izmedju Bosne i Srbije Drina; kroz Srbiju teče Morava, a izmedju Srbije i Bugarske Timok. U Egejsko more teče Marica izpod Drinopolja, a u Macedoniji Bistrica, koja svojim imenom dokazuje, da smo mi tu još doma.

Na kartici su zabilježena i tri vrha: *Rilo* (visoko 2673 metra) na medji izmedju Bugarske i Turske; u Staroj Srbiji *Ljubotrn* (3050), i na grčkoj medji *Smolika* (2575 m.).

Pazi! Na svakom je zemljovidu gore sjever, dolje jug, lijevo zapad, desno iztok.

da vidi, jesu li Dalmatinci još uviek vjerni. Nije zato čudo ni to, što se je čulo: ako vojska bečkoga cesara podje u rat, bit će rata najprije s Italijom — sve radi Balkana.

Kako bilo, svaki prosvjećeniji Hrvat treba da znade, da na Balkanu živi mnogo našega naroda, i da je sreća i nesreća svih Hrvata svezana sa srećom i nesrećom naše braće na Balkanu. Da je u nas više pameti, prosviećenja i još koječega, — Balkan bi bio hrvatska Amerika, — druge nam Amerike ne bi trebalo.

Narodno gospodarstvo.

Kako kaže ljetina? Njekoji „Domovi" prijatelji posluhnuli su našu molbu, pa su „Domu" javili, kako kod njih kaže ljetina. Mi im zahvaljujemo i molimo opet, neka se i drugi jave. To nije mala stvar. Da je to mala stvar, ne bi trgovci (osobito židovi) toliko za to razpitivali i trošili: to je njima potrebno, da znadu udariti cienu. Da naš čovjek zna, kakva je drugdje ljetina, znao bi se i on ravnati, pa bi svoj prirod ili bolje čuvao, dok dodje ciena, ili kod prve bolje prilike prodao.

Ovo je, naravski, vrlo malo, što mi znamo. Ali kad bi naš sviet više na to pazio, „Dom" bi mogao dosta dobro uputiti svoje čitaoce. Za sada dajemo, što imamo.

Iz Sapne (u požeškoj županiji) piše prijatelj dne 31. svibnja: „Jesenski su usjevi, hvala Bogu, dobro prezimili i do Gjurgjeva su u liepom stanju bili, tako da smo se liepoj žetvi radovali. Od Gjurgjeva nam slabo kiše dolaze, pa ako tako dugo ostane, to nam se je nadati lošoj godini, jer su nam proljetni usjevi: zob, grahorica, pa livadne trave i djeteline malene. U našem mjestu, premda je uzvišeno zemljište, nije loše, kako se iz drugih strana čuje. — Krušaka i jabuka bit će, ako nesrećom ne bi tuča došla. Vinogradi, tko ih ima, liepo uspjevaju. Osobito mi je spomenuti, što se je kod nas pojavio rod na orasih, što ga nisu zapamtili ljudi od 60 i više godina, tako da ima 9 do 10 oraha, gdje su prije bila po 2, 3 ili 4, i to u slici grozda. Sadašnji stari pripoviedaju, da su čuli od svojih starih: koliko je na okupu oraha, toliko će forinti koštati mjerov žita. Na želju naših starih šaljem vam evo na uvid i uvjerenje; oni drže, da je to njekakva slutnja) *Ivan Vidaković.* I zbilja prijatelj šalje grančicu, a na njoj jedan do drugoga kao grozd baš deset oraha, a već na polovicu izrasli.)

Iz Feričanaca (takodjer iz požeške županije) piše 5. lipnja: Jesenji su usjevi jako slabi, proljetni još slabiji, jer kiša nije padala već 2 mjeseca; istom jučer dobili smo malo kiše, i to s ledom, no naškodilo ipak nije.

Iz kostajničkoga kotara (1. lipnja): Za sada prirod dobro pokazuje: vinogradi, šljive, zimski usjevi, pa i kukuruza je dosta posijano. — *S. Stanković.*

Kr. popisni ured u Zagrebu javlja o ljetini ovo: Mraza doduše nije bilo, ali je bilo vanredno hladno, pa je to zaustavljalo rastenje. Kiše je bilo dosta, gdješto i previše, osim u Sriemu i virovitičkoj županiji, gdje već od travnja vlada suša. Prema tomu su žitarice u svim županijama, osim sriemske i virovitičke, dobro pokazivale, a u one dvie vrlo slabo. Zimski usjevi, koje su osim toga i miševi proriedili, bit će vrlo slabi, a proljetni će se oporaviti, ako bude skoro obilne i mirne kiše. Kukuruz se nije po gornjoj Hrvatskoj mogao pravo posijati pod konac radi mokrine, a u donjoj Hrv. radi suše. Djeteline po donjoj Hrv. poniele su uzprkos suši dobro, livade i pašnjaci slabo; a u gornj. Hrv. poniela je krma, kažu ljudi, kao nikad. Vinovoj lozi nema prigovora, ali voće, osobito šljivike hara gamad, osobito po Sriemu.

Mornarsku (nautičku) školu, i to

čisto hrvatsku imademo mi Hrvati u Bakru, a naša djeca idu i u druge mornarske škole: u Dubrovniku, u Kotoru, u Trstu i na Rieci, ali to nisu čisto hrvatske škole, nego njemačko-talijanske, a ona na Rieci je madžarska. Ovih dana pisale su gotovo sve novine o tom, kako bi trebalo više paziti na tu našu jedinu hrvatsku mornarsku školu, u kojoj se naši ljudi uče za kapetansku (kormanušku) službu na brodovima. Još i danas ima na Jadranskom moru na više kapetana Hrvatâ, a ima ih i druguda po svietu. To je dobra zasluža za onaj naš sviet, koji nema kuda, nego na more. A naši su ljudi dobri kapetani. To se ima, kažu, zahvaliti i toj našoj školi, jer je dobra, osobito od kada ima svoj školski parobrod (zove se „Margita", po predjašnjoj banici Margiti grofici Khuenovici). Od svih pet mornarskih škola, što ih ima pod cesarom, samo ova naša ima svoj brod. Ali taj brod, kažu, nije posve dobar, pa bi trebalo nabaviti drugi, ali — nema novaca. Zato su novine pisale, da bi se počeli dobrovoljno kupiti novci. Pa da, bilo bi to dobro, kad se ne bi moralo kupiti na sve strane.

Novi hrvatski parobrodi. Nedavno sam javio, da se je u Senju složilo novo hrvatsko parobrodarsko družtvo, i da je već dalo napraviti jedan parobrod „Hrvatska". Sad se javlja, da je gotov i drugi parobrod „Ante Starčević". „Ugarsko-hrvatsko" parobrodarsko družtvo silno se na to ljuti, pa na svaki način hoće da pokvari posao novomu družtvu, osobito tim, što snizuje svoje ciene, a to mu je tim lakše, što ima, kako znate, podporu od peštanske vlade.

„Domovim" čitaocima i prijateljima.

Moram se potužiti, da se lětos „Dom" plaća mnogo neurednije, nego prošlih godina. Ovo neka bude dosta, jer se meni ne će jamrati i gundrati radi takve neurednosti. Tko hoće da čita, neka plati, i to *u vrieme,* a ne, kad se sjeti. Kažu doduše, da seljaka ne ćeš nikada na to naučiti, — ali bez toga ne ide.

Prijatelje molim ozbiljno, neka porade, da se „Dom" u drugoj polovici godine proširi, t. j. da mu nadju čitalaca i predplatnikâ. „Dom" se može početi s korišću čitati od svakoga broja. Ima vas, prijatelji, koji šaljete „Domu" duge hvale, pače i pjesme pohvalnice, — a jeste li što učinili, da se list proširi? Jeste li popitali, ima li ga tko u svakom susjednom selu? Jeste li poslali imena, komu bi se „Dom" poslao na ogled? — Koji niste, učinite.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

U Zagrebu se najviše ovih dana pisalo i razgovaralo o novoj financijalnoj nagodbi s Ugarskom. Iz Pešte su dolazili nepovoljni glasi, — ali se nije nitko ni maknuo, osim što su djaci vrlo mirno i pristojno hodali po ulicama i nosili napis: „Živjela podpuna financijalna samostalnost!" Djaci su sazvali i političke vodje na sastanak, da se dogovore, što bi trebalo učiniti: vodje se sami nisu sjetili. — Kako bilo, ako do vas dodje kakav glas ili poziv na skupštinu, svakako podjite. — U Zagrebu će se, ako oblast dopusti, obdržavati u nedjelju, 12. lipnja, velika narodna skupština za financijalnu samostalnost. To sve još nije kasno, jer štogod su naši izabranici s Madžarima ugovorili, to još mora sabor odobriti.

Zastupnik Vinković izstupio je iz hrvatske stranke prava. To je ono, što smo naviestili: da se više mladjih ne će više vratiti u tu stranku. — O tom ćemo se, naravski, još porazgovoriti.

Zast. Zaffron, o kojem smo u poslj. broju javili, da zastupa Dalmaciju u delegaciji, govorio je tamo za nas sve Hrvate, i to tako, da su jedni posve zadovoljni, a drugi mu prigovaraju. Istina je, da je zast. Zaffron rekao, da mi Hrvati ne ćemo da budemo ičije sluge, ni njemačke, ni madžarske, ni talijanske, — ali je opet rekaô i to, da bez nas ne može Beč ništa na Balkanu. Dakle — ipak bismo služili Beču za most, po kojem bi Beč prolazio na Balkan. A to se baš prigovara Zaffronu, što nam tu službu daje, u kojoj nismo do sada zaslužili „dolame ni nove ni polovne". — Zaffron je govorio i za vino i za ulje, pa mu ministar povoljno odgovorio.

Madžarske novine pišu, da su Madžari opet dali banskoj Hrvatskoj „dar", da su se opet pokazali kao „veledušni vitezi" i t. d. — Druge opet novine njihove pišu, da je ugarska vlada popustila hrvatskim madžaronima zato, što su joj svagda na pomoć proti opoziciji, t. j. da im je to plaća. — Sve su to više ili manje prazne rieči, koje bi morale prestati, da se nama dade, što je naše.

Tri milijuna više dobit će banska Hrvatska, ako sabor prihvati financijalnu nagodbu onako, kako su se deputati ovih dana u Pešti pogodili. No da to nije pravedno, može se suditi po tom, što je madžaron Spevec još u zadnji čas tražio od Madžarâ *čiste račune.*

Gradjanskim poglavicom u Bosni bit će imenovan barun Benko, rodom Hrvat. I do sada je služio u Bosni, a prije je bio pomorski častnik.

Iz Bosne se tuži njeki „Istina" (u „Obzoru") na ježuvite i opatice (dumne), što su se tamo namjestile, od kada je Bosna pod cesarom: tuži se, da šire njemštinu, jer su većinom Niemci ili Njemice. Ovo je tim čudnovatije, što bosanski ježuviti i njekoji njihovi popovi imadu vazda na jeziku hrvatstvo, kad treba i kad ne treba, tako da je to već odurno. Ali to i jest zato, da se sviet zasliepi.

*

„Naš najveći grijeh" (ili latinski: nostra maksima kulpa) — zove se kniga slovenskoga (kranjskoga) župnika Vugrinca. U toj knjizi piše taj župnik, kako bi koješta trebalo u katoličkoj Crkvi popraviti, osobito kod svećenstva. To je dakle njekakav reformator, kakvih danas ima i drugdje po svietu, a medju njima i učenih i čestitih ljudi, pa i istih biskupa. No još je jača ona stranka, koja hoće da sve ostane pri starom. Zato su ovakve knjige zabranjene, t. j. crkveni poglavari ne dadu da se čitaju, i to pod smrtni grijeh. Tako je zabranjena i Vugrinčeva knjiga, a njega su samoga zatvorili u svećenički zatvor njegdje u Šermbahu.

Rusi u Ugarskoj (ima ih tamo koja stotina tisuća) većinom su prestupili iz pravoslavne u katoličku Crkvu, t. j. postali su sjedinjeni („unijati"). Ali su im Madžari naturivali u Crkvu madžarski jezik, pa su mnogi ostavili unijatstvo i prešli u pravoslavnu Crkvu. No kako je u Ugarskoj velika sloboda, tuženi su ovi ljudi sudu: da su buntovnici, panslavisti itd. Ovih su dana sudjeni.

Bečki cesar dobit će od sultana veliki jedan red (orden) turski. To je, pišu novine, zato, da se pokaže, da se sultan ne ljuti na cesarovu vladu, što je Turskoj nješto prigovarala radi Macedonije. To su isposlovali Madžari kao prijatelji Turske, da cesar počasti i udobrovolji sultana (jer je to veća čast za sultana, nego za cesara). A valjda i sultan štogod očekuje od cesara.

U rusko-japanskom ratu nema mnogo novosti, a što i jest novo, težko je vjerovati. Svakako je ruska luka Port-Artur u pogibelji, jer su ju Japanci obkolili, pa je vojskovodja ruski Kuropatkin poslao vojsku, da oslobodi 30.000 vojske, što je u Port-Arturu zatvorena i bez hrane, kako

kažu. Neprijatelji ruski pišu, da bi mogla propasti ciela ruska vojska, ili barem veći dio, kad bi se daleko odielila od glavne vojske. Svakako će biti strašnoga boja i strašne nesreće — i za nas, ako Rusi izgube bitku. Zato Niemci, Madžari, a i Američani žele, da nadvladaju Japanci, a mi Slovjeni i Francezi stojimo uz Ruse.

U Kitaju su se pojavili silni razbojnici, kako se često u ratno vrieme dogadja. Francezka se sprema, da ih spravi u red s pomoću drugih vlasti.

U Armeniji (u Mal. Aziji pod Turskom) bilo je nemira, pa je jedan zastupnik u francezkom saboru tražio o tom ne samo razjašnjenje, nego i to, da Francezka pošalje tamo svoje brodove, da Turci opet ne pokolju Armenaca, kako su ih poklali god. 1894. Armenci su kršćani.

Razne viesti.

Na ruskoga ministra Lamsdorfa navalio je šakama njeki ruski knez Dugoruki po imenu, koji je sav svoj imetak protepao i sav gotovo sviet izvarao, a ministra molio novaca, ili kakvu službu. Ministar mu nije dao, pa mu se htio osvetiti.

200.000 K penzije dobit će nadbiskup Kohn, koji je morao ostaviti službu, jer se je proti njemu diglo i svećenstvo i narod. A bio je nadbiskupom u moravskom gradu Olomucu. Na velike tužbe proti njemu rekli su mu u Rimu, neka se zahvali, pa je to napokon i učinio, pošto se je vrlo mnogo cielu godinu proti njemu pisalo, a i mnoge narodne skupštine su se držale. Treba ipak kazati, da se to vrlo riedko dogadja, da bi se koji biskup ili nadbiskup na ovaj način morao zahvaliti. — Ovaj nadbiskup bio je pokršteni židov. Dohodaka je imao osam stotina tisuća (800.000) Kruna, a četvrtinu toga traži za penziju.

Generali u rusko-japanskom ratu zovu se ovako: namjestnik ruski u Aziji zove se Aleksijev; glavni je vojvoda Kuropatkin, a generali su Štesel, Skridlov, Saharov i t. d. Japanski su generali: Kuroki, Nodzu i Oku; pomorski se general (admiral) njihov zove Togo.

Objed u Pešti dao je našim deputatima Ban, pošto su se pogodili s Madžarima. Na objedu je bio i stari Ban Khuen i još veliki župan Rubido, ko'ega su trebali valjda za to, što znade madžarski.

Boj s bikovima, onako, kako se to radi u Španjolskoj, uveden je ovih dana i u Pešti. Njekoje su novine zaludu proti tomu pisale. Novce će za to pobirati od ludoga svieta valjda kakav židov ili židovsko družtvo. (Što je i kakva je stvar taj boj s bikovima, to je „Dom" nedavno već razložio i sliku o tom donio.)

Da se ukinu svetci, t. j. da se veliki svetci (na pr. Petrovo i t. d.) prenesu svagda na nedjelju, tako da ne bi bilo svetka osim nedjelje, — to bi htjeli njeki u Bavarskoj. (Bavarska je katol. kraljevina pod svojim kraljem i pod kajzerom, a leži uz Češku nama na zapad.) A hoće to zato, da bude više radnih dana i da se radnici toliko ne opijaju. Katoličke su novine proti tomu.

Papa će dopustiti, da katol. svećenici mogu nositi bradu i brkove (mustače). A to će papa zato dopustiti, što mu se je bilo vrlo težko brijati, pa je kazao: Ako budem kad papa, dopustit ću svećenicima bradu.

Radnici u Aradu (u Ug.), i to više tisuća zidarâ, stolarâ i t. d. obustavilo je posao (štrajkuju).

Novi uzrok sušici (t. j. novi „bacil") našao je njemački jedan učenjak, pa će se od sada sušica (tižika, suha bolest) drugačije liečiti.

Potresi u Bugarskoj silno su se pojavili prošlih dana. Bugarska je na glasu radi svojih potresa. Puna je vrućih vrela (izvorâ).

40.000 K dnevnice podigao je g. Egersdorfer u ovo šest godina, što se pogadja s Ugarskom.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredništvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 12. | U Zagrebu, u četvrtak 30. lipnja 1904. | God. 5.

»Zdrava« seljačka pamet.

Da vam stanem pripoviedati, što školana gospoda govore o seljacima, vi biste se do sita nasmijali, a bome biste se i naljutili, — jer čudno vam je to doista, što gospoda znadu samljeti, kada govore o seljacima, ili kako se često kaže, kad se govori o „našem narodu“. Ja ću vam dvie tri stvari kazati, a onda da vidimo, zašto je to tako, i je li dobro tako.

U obće se može kazati, da školana gospoda ne drže mnogo do seljaka, a osobito ne drže mnogo do toga, što i kako seljak misli o kojoj stvari. Ali od kada su na sviet došli izbori, kod kojih imade glas i „narod“, t. j. seljaci, — od onda i gospoda mnogo pitaju za to, što seljaci misle. Ali tu se istom pravo vidi, kako je sva dosadašnja gospodska politika s narodom prava komedija. Čujte samo ovaj istinski dogodjaj:

Kad se je pred poldrugu godinu složila stara stranka prava s obzorašima, trebalo je odlučiti, kako će se zvati ta novo sklopljena stranka. Razumije se, da su stari pravaši bili za to, da se nova stranka prozove „stranka prava“. Zašto? Jedni govorili: zato i zato, drugi zato i zato, a jedan se nadje, koji je kazao ovako od prilike: „Gospodo, ja sam za to, da se mi prozovemo „stranka prava“. Zašto sam ja zato, gospodo? Zato, čujte me: Ja sam bio u mnogo kotara, pa znate li, što sam čuo i vidio? Ja sam čuo i vidio, da narod „stranku prava“ zove „prava strajnka“. A to je dobro za nas, kad narod misli, da smo mi prava stranka, a sve druge su krive. Koliko ćemo mi imati pristaša samo radi toga, što narod misli, da je naša prava stranka! Tko bi bio tako lud, pa pustio iz ruke ovakvo veliko korteško sredstvo!

Jeste li čuli? Ovaj je gospodin zagovarao za to to ime „stranka prava“, zato velim, što narod ne razumije toga imena, t. j. što razumije krivo! „Stranka prava“ znači, da je to stranka

hrvatskoga državnoga prava, t. j. stranka, koja traži, da se Hrvatima dade njihovo državno pravo. Ali jer to nije kazano na hrvatski način, naravski je, da narod toga ne razumije, nego drži, da je to prava stranka. No naš onaj prijatelj, umjesto da to žali, što narod ne razumije, on se tomu veseli. Što njega briga za to, razumije li narod, što mu se kaže! Glavno je, da narod bude „za nas“, da za nas glasuje, da viče „Živio!“

I vidite: Onaj je gospodin to kazao pred kojih 20 ljudi, i ne samo da je ostao živ (hvala Bogu), nego mu nitko nije ni prigovorio! Nitko mu nije prigovorio: Za Boga, gospodine, to je užasno, to je strašno, što vi to govorite! Zar je vama svejedno, razumije li narod, što mi hoćemo, ili ne razumije!? — Ne, nitko mu nije prigovorio. A po tom se vidi, da je drugima bilo svejedno, razumije li narod, ili ne razumije njihov program: glavno je, da narod dade „glas“, pa bio i prevaren.

Naši dobri ljudi, kad čuju ovakve stvari, kažu obično: To je žalostno. A ja ne velim, da je to žalostno, nego velim, da je to ne samo bezdušno i nepošteno, nego je to i ludo i glupo i nedostojno pametna i ozbiljna čovjeka. — Ali idemo dalje, a onda ćemo kazati, što još treba o toj bezdušnoj i ludoj politici.

Kako sam ono rekao, školana gospoda, a osobito naši političari ne drže mnogo do toga, što misli narod. Da vam je čitati, što ta gospoda govore i pišu o narodu, vi biste se brzo uvjerili, da gospoda govore i pišu o narodu ponajviše onako, kako se govori o djeci, ili o ludjacima, t. j. onda kad je govor o politici. A poznata je rieč, da djeca i ludjaci govore istinu. Zato naše novine ili naši zastupnici znadu koji puta spomenuti, što je rekao taj i taj seljak, „pravi nepokvareni“ hrvatski seljak. I tu se onda čuje rieč, kako sudi „zdrava seljačka pamet“. Razumije se, da je pamet „zdrava“ samo onda, ako je nješto kazala, što ovomu ili onomu novinaru ili „političaru“ ide u račun. No ako se i spomene ta „zdrava“ pamet seljačka, ipak se vidi, da gospoda drže da te pameti samo toliko, koliko drže i do pameti djećje, ili do pameti ludjakove. „Eto tako misli priposti, neškolani hrvatski seljak!“ — znademo kadkad čitati u našim novinama.

Naravski, ni ova tobože hvala ne vriedi ništa, pače je i odurna i glupa. Kazat ću vam, zašto tako mislim.

Vjerujte mi, da bi riedko koji naš novinar ili političar pohvalio „zdravu“ seljačku pamet, da nema ovoga: Mnogi naši novinari i političari obično ni sami ne vjeruju onako čvrsto u sve ono, što govore i pišu, nego oni sve to znadu već na pamet, pa ako štogod i vjeruju, ne ide im baš od srca. A povrh toga oni sve govore već prema tomu, u kojoj su stranci, pa čim koji otvori

usta, već se zna, što će kazati i kako će suditi u ovoj ili onoj stvari. Zato se lako razumije, što naši političari ne drže mnogo do toga, što govore njihovi gradski pristaše, jer oni znadu sve to već na pamet; oni znadu, da pristaša ne bi bio pristaša, kad bi drugačije govorio. Ali recimo, da se nadje koji drugi čovjek, osobito seljak, koji nije „pristaša“ nego po zdravoj pameti kaže slučajno ono, što koja stranka nauča. Razumije se, to će biti veliko veselje medju političarima ove ili one stranke, kada dobiju ovakovo svjedočanstvo od čovjeka, koji nije „pristaša“, i koji ne govori zato, što je pristaša, nego zato, što tako zbilja i misli. Riedko se to doduše dogadja, da bi koji „priprosti i nepokvareni“ seljak posvjedočio štogod za koju stranku, nego obično kaže nješto posve drugo, ali tako, da se može prekrojiti i navući na drugi kalup, kako već kojoj stranci treba, pa da se onda od toga, štono je rieč, „pravi kapital“: gle, kako sudi zdrava seljačka pamet! — A u istinu se svi u duši smiju i sami sebi i „zdravoj“ seljačkoj pameti, jer znadu, da nema zdrave seljačke pameti, koja bi mogla razumjeti štogod u našoj gospodskoj politici. Ali ništa zato, što ne razumije, — samo kad „za nas“ govori!

Ne ću reći, da baš svi naši političari ovako sude o narodu. Ima ih, kojima se, štono je rieč, narod smili, i koji bi gdjekada zbilja htjeli saznati, što narod misli i želi. Ali baš tu nisu na čistu ni ovi ljudi, koliko bi narodna rieč i volja smjela vriediti. Da se dugo ne zadržavamo, ja ću vam u kratko razložiti, što treba misliti o toj stvari i kako bi se u tom morali vladati naši političari.

Kažem odmah. U ovoj stvari treba da podjemo posve novim, drugim putem, nego što su naša gospoda išla do sada. Treba jednom izaći iz ove laži, naime da je gospodi vazda na jeziku narod, narod, naš mili, naš dobri, naš mukotrpni narod, — a ne znadu, što bi s tim narodom počeli, kad je rieč o politici. Jedni vele, da je narod mnoštvo (masa), koje ništa ne zna, a kadro je u času počiniti najveće zlo, pače toljagom zatući najbolje svoje i prave prijatelje, zato se naroda i boje. Drugi pak govore i pišu, da je „narodna duša“ ono pravo, pa da treba slušati tu „narodnu dušu“. A što je ta „duša“ i gdje se opaža, toga nitko ne zna, osim što se koji put spomene, kako tobože „zdravo“ misli seljačka pamet. No uza sve to jedni i drugi pišu, govore i hvale se, da je narod s njima i za njima, premda jedni ne drže do naroda ništa, a drugi ne znadu pokazati, u čem se s njima slaže „narodna duša“.

Iz ove jedne i druge laži treba da jednom izadjemo napolje, pa da kažemo i gospodi i narodu istinu. A istina je ovo:

1. Nema te „zdrave“ pameti seljačke, pa ni ničije, koja bi

sama od sebe mogla što razumna kazati za politiku. Za politiku se treba učiti, treba mnogo toga znati. Zato seljačka pamet, pa bila ne znam kako „zdrava", ne može, ako je neuka, ništa razborito kazati o hrvatskom državnom pravu, o Starčevićevom programu, o nagodbi i t. d. Može, istina je, i neuka seljačka pamet zapamtiti njekoliko rieči o tim stvarima, pa ih ponavljati kao ona ptica papiga. Ali ako koji političar zove takvu seljačku pamet za svjedoka u toj stvari, to je sljepar, to je švindler. Tko hoće da i seljaka ozbiljno posluša i u politici, treba da mu najprije kaže: Brate, uči se.

2. Seljačka pamet može i bez gospodske svjedočbe o svom zdravlju posve dobro suditi o svakoj stvari, koju pozna; a o stvarima, koje se tiču seljačkoga života i potrebâ, može suditi i bolje od svake školane pameti.

Kada bi i kakvu bi rieč seljaci prema tomu mogli i morali imati u politici, toga sada ne ću razlagati. Dosta je, što sam vas upozorio na sljepariju, koja se vodi sa seljačkom „zdravom" pameću. No mi ćemo se na tu stvar povratiti, jer je to nužno upravo sada, kad se snuje hrvatska seljačka stranka.

Starčevićanci su za nagodbu s Ugarskom.

Bit će skoro i 40 godina, što Hrvati u banskoj Hrvatskoj imadu samo dvie stranke: jedna je za nagodbu s Ugarskom ili s Madžarima, koji su u Ugarskoj gospodari, — a druga je proti nagodbi. Za nagodbu su madžaroni ili „narodna" stranka, a proti nagodbi su pravaši ili starčevićanci. To zna već svako naše diete. A ako tko upita: „A jesu li „obzoraši" za nagodbu, ili su proti njoj? — odgovorit će mu starčevićanci: „Naravski, da su „obzoraši" za nagodbu! „Obzoraši" nisu drugo, nego madžaroni; razlika je samo u tom, što su madžaroni „na koritu", t. j. imadu u rukama vlast i mastne službe, —a „obzoraši" idu za tim, da ih s korita ili s jasala porinu, pa da sami dodju na jasle. Jedini su pravaši proti svakoj nagodbi. Pravaši ne će da se pogadjaju s kim drugim, nego sa svojim kraljem".

Ovo je sva naša politička mudrost već 35 godina. Je li tko za nagodbu, ili proti njoj, — po tom se pozna, tko je pravi Hrvat, a ne „slavosrb" i prodana „mješina", t. j. izdajica. Ne pomaže ništa, ako tko kaže: „Ja nisam za ovakvu nagodbu, kakva je danas! Ja sam za to, da se nagodba popravi, da se pregleda, revidira, — ja sam za reviziju nagodbe." — Ništa to ne pomaže, jer starčevićanci znadu i na to odgovor: „Tako! Ti si za to, da se ta stara poderana haljina opet krpa! A, poznamo se! To su oni pravi slavosrbi, koji narod varaju, da će mu pomoći, ako nagodbu obnove i pokrpaju! Vidjeli smo, kako su slavosrbi za mastne službe narod prevarili i nagodbu tako obnovili i pokrpali, da je još sto puta gora! To je svejedno, je li tko za nagodbu, kakva je danas, ili za nagodbu obnovljenu i pokrpanu: sve su to nagodbenjaci, slavosrbi. Sve je to slavosrbska „petljanija".

I tako dalje. I to zna gotovo svako diete. Svako diete znade, da su pravaši 30 godina vikali na „slavosrbe" i grdili ih samo zato, što su govorili i pisali, da žele nagodbu popraviti. Čim je tko samo spomenuo nagodbu, taj je već unapried bio proglašen izdajicom i prodanom mješinom. Pravi su i jedino pravi Hrvati bili pravaši, koji o nagodbi nisu htjeli ni čuti.

Danas su pravi pravaši oni, koji su u „Starčevićevoj hrvatskoj stranci prava"; predsjednik im je odvjetnik Mijo Tkalčić, a glavni političar njihov odvj. dr. Jos. Frank. To su njekadašnji „čisti" pravaši, koji se nisu poslavosrbili. To su oni, koji i danas bacaju prokletstvo na svakoga, tkogod samo spomene, da nama treba njekakva nagodba s Ugarskom. Tako su ovi proglasili madžaronima i one mladje naše ljude, koji su na više načina dosta pokazali, da su za narod, ali su govorili i to, da je nagodba tu, i da se preko nje ne može. —

Pita se sada: A imadu li pravaši pravo u toj stvari? Je li zbilja svatko izdajica, tko je za nagodbu s Ugarskom?

Na to se u kratko ne može odgovoriti, jer je to već velika politika, za koju treba mnogo toga znati. No kako bilo, na ovo može i neuk čovjek pristati, ovo može i neukom čovjeku srce osvojiti, naime ovo, kada tko kaže: „Mi Hrvati hoćemo da budemo svoji. Ne treba, da se mi za to tek pogadjamo s Madžarima, ili s kojim drugim narodom. Mi imamo svoga kralja, kojega su izabrali naši pradjedovi; s njim u dogovoru i sporazumu možemo mi urediti svoje stvari: kakvu ćemo imati vojsku, kakve ćemo plaćati poreze, kakve ćemo imati činovnike itd." — To je prosto i bistro, dok se ne pita: „A može li to biti?" Ali mi sada za to ne pitamo, jer srce ne pita svagda, može li što biti, ili ne može.

Ali se pita nješto drugo, i to ovo: Što je to, kad njetko narodu govori ovako, kako smo malo prvo čuli, — govori ovako, a misli i radi drugačije? Pazite: Ova se nauka lako prima srca: da ne treba pogadjanja, nego: mi ćemo sami. Ovakova je nauka skupila u stranku prava mnogo naroda, jer je narod osjećao, da bi to sve dobro bilo, ali nije mogao prosuditi, je li to i moguće. Recimo sada, nadje se njetko, koji zna, da to nije moguće, — pa ipak narodu i dalje tako govori. I ne samo da govori, nego pro-

glasuje izdajicom sve druge ljude, koji kažu, da to nije moguće. — Kakvi su to ljudi, koji tako rade?

Odgovorite sami. A da vam pokažem, da takvih ljudi ima, pročitajte ovo, što pišu „novine hrvatske stranke prava", i to Starčevićeve hrv. stranke prava („Hrvatsko Pravo") u broju od 28. lipnja ove god.:

„Po našem uvjerenju — pišu te novine — pogrješan je u svojem temelju nagodbeni odnošaj god. 1868. . . . Nagodba imala je biti stavljena na načelo podpune ravnopravnosti, da Hrvatska ne bi bila podčinjena (podložna) gospodarskoj i političkoj vlasti Ugarske. Hrvatska **je imala udesiti odnošaj** zdravoga zamjenitoga (t. j. uzajamnoga, zajedničkoga) života (s Ugarskom), kako bi Ugarska na svojem, a Hrvatska na svojem teritoriju (zemljištu) bile posve samostalne gospodarice svojih gospodarskih sila i financijalnih sredstava".

„Nagodba, to djelo ljudskih ruku, slaba je i nesavršena, a zato je dužnost Hrvatske, koja je tim nesavršenim djelom prikraćena, da nastoji o promjeni odnošaja. Mjesto odnošaja podredjenosti Hrvatske **mora se uvesti odnošaj** ravnopravnosti". — Tako pišu one starčevićanske novine.

Ovo je posve nova starčevićanska nauka. Nova je nauka gotovo svaka rieč. Da bolje razpoznate, kazat ću vam redom:

I. Nova je nauka, da je Hrvatska imala udesiti bilo kakav odnošaj, t. j. posao s Ugarskom. Bio „odnošaj" kakav mu drago, odnošaj je odnošaj, — to je nagodba, osobito kad se spominje „zamjeniti život", t. j. uzajamni ili zajednički život Hrvatske s Ugarskom. To su „zajednički poslovi", radi kojih su pravaši 30 godina proklinjali „slavosrbe". A sad sami naučaju, da je Hrvatska imala, pače da Hrvatska **mora** uvesti taj odnošaj.

II. Nova je nauka, da je nagodba „djelo ljudskih ruku". Do sada su pravaši naučali, da je nagodba djelo „prodanih mješina", koje su za mastne plaće proglasile Hrvatsku „madžarskom krunovinom", t. j. dielom madžarske krune i države.

III. Nova je nauka, da je nagodba „slaba i nesavršena". Do sada su pravaši naučali, da je nagodba ne samo „slaba", nego da je to prokletstvo; do sada se nije naučalo, da je nagodba „nesavršena" (jer je svako ljudsko djelo nesavršeno), nego se naučalo, da je nagodba djelo zločinačko, t. j. nije se naučalo, da je nagodba nesavršena zato, što su ljudi nehotice i neznalice pogriešili, nego se je u sav glas vikalo (koliko se je i gdje se je moglo): da su lošu nagodbu hotimice sklopili griešni i nepošteni ljudi, koji su za to dobili mastne plaće.

IV. Nova je nauka, da bi Hrvatska imala živjeti s Ugarskom „zamjenitim životom" (t. j. zajedničkim životom), a da bi bila posve samostalna gospodarica samo „svojih gospodarskih sredstava". Pravaši su prije naučali, da Hrvatska ima pravo, da bude posve i u svem svoja i slobodna, a sada eto pišu samo o gospodarskoj samostalnosti.

V. Nije nova, ali je čisto slavosrbska ona nauka, što ju sad naučaju starčevićanske novine o nagodbi na načelu podpune „ravnopravnosti": t. j. Hrvatska se ima doduše pogadjati i nagadjati s Ugarskom, — ali „ravnopravno", t. j. tako, da Hrvatska ne bude podložna Ugarskoj. Pa „obzoraši" i ostali „slavoserbi" i ne rade drugo, nego već tolike godine viču i jauču za čistoćom nagodbe, pa onda da se nagodba obnovi, ali na načelu „ravnopravnosti". Ali su pravaši 30 godina učili narod, da su sve to „slavoserbske petljanije za obseniti (t. j. zasliepiti) prostotu".

I tako sada znate, što naučaju čisti starčevićanski pravaši: i oni hoće, da se Hrvatska s Ugarskom pogadja i nagadja. Oni doduše hoće, da se današnji odnošaj promieni, ali da Hrvatska i Ugarska ostanu i dalje u „zamjenitom" (uzajamnom, zajedničkom) životu, samo dodaje staru „slavoserbsku" pjesmu: da Hrvatska bude ravna u pravu Ugarskoj.

Ja vam ne ću sada razlagati, je li ta nauka o nagodbi ono pravo, što nama Hrvatima treba. Glavno je to, što su pravaši za nagodbu, kao što su za nju i „obzoraši". A ako je tako, onda, ne znam, zašto pravaši do zla boga grde sve one Hrvate, koji kažu, da se preko nagodbe i bez nagodbe ne može. Ta to je bio do sada najveći kamen smutnje — ta blažena nagodba! Izdajica je i prodana mješina bio svatko, tko je samo spomenuo kakvu nagodbu s Ugarskom! Koliki su ljudi radi toga proglašeni lopovima i izdajicama! Sad, kad su i pravi i čisti starčevićanski pravaši za nagodbu, — sada bi to moralo prestati.

No ja ne vjerujem. A ne vjerujem zato, što znam — kao što znate i vi, — da ima ljudi, koji grde i kude druge, što rade to i to, — a sami rade isto, pa samo viču: „Drži tata!" — neka narod ne vidi, dok oni sami kradu. I narod zbilja ne vidi, — „pa što ću mu ja! Neka ga uči Bog, ili vrag, — ja ga ne ću učiti" — rekao je jednom pok. A. Starčević. I nije ga učio ni on, niti tko drugi, pa zato narod i ne vidi pravoga tata.

„To je žalostno . . ." — Jest, nama je odmah sve žalostno, da bismo odmah zaplakali. A nije žalostno, nego je bedasto i glupo, — eto! To je sve! Glupo i bedasto, jest! Sviet se kao medvjed dade voditi za nos praznim riečima, — jer je to jedino, što je naučan primati od svoje gospode, kad on njima donese — pune ruke. Za pune ruke — prazne rieči!

Pa komu je pravo, neka mu bude! „Slava Starčeviću! Živio! Živio-o-o!"

Tko — „živio?" — Tko! A zar naš sviet kada pita, komu viče: „živio"? — Svatko! Svatko živio! — i živjet će bolje i ljepše, doklegod bude narod tako — da prostite — sliep i glup.

Bilo vama pravo, ili ne bilo, — ovako je.

Komu se daje točiti vino i prodavati duhan?

Ovih dana progovorio je u peštanskom saboru zastupnik hrvatski Kovačević, koji je do nedavna bio veliki župan zagrebačke županije. On je jedan izmedju onih 40, što ih zagrebački sabor šalje u peštanski sabor, da tamo medju Madžarima zastupaju bansku Hrvatsku. Svako gotovo diete naše znade već, da ovi naši zastupnici ne samo riedko odlaze u Peštu (premda svejedno beru plaću za to), nego i ne govore ništa, ili govore vrlo malo. Razlog je tomu ponajviše to, što malo koji od ovih ljudi znade madžarski. Istina je, mogli bi oni po zakonu (po onoj nagodbi) govoriti i hrvatski, ali toga im se ne će, i to valjda zato, što misle, da to ne bi bilo Madžarima pravo. Kako bilo, ovi naši zastupnici malo govore za svoju domovinu Hrvatsku, nego se hvale, da zato više rade, ako malo govore. No kada tko tako kaže, već se tomu smiju i bedasti, a kamo li ne bi pametni ljudi.

Što je i kako je u peštanskom saboru govorio zastupnik Kovačević, ja vam toga ne bi ovako posebice spominjao, da taj čovjek nije kazao upravo strašnih stvari, i to javno, ništa ne skrivajući. A rekao je medju ostalim i ovo: Ako Madžari hoće, da se Hrvati poprave pa da postanu opet prijatelji Ugarskoj i Madžarima, treba paziti, komu se daje pravo točenja vina, t. j. pravo držati krčmu (bircauz), ili pravo držati trafiku (prodaju) duhana. Tko nije vjeran i pouzdan za madžarsku državu, tomu se to ne smije dati.

Eto, vidite. Da je „Dom" napisao, da se tako radi, t. j. da se krčme i trafike daju samo po tom, je li tko vjeran madžarskoj državi, — ne znam, što bi bilo. A sad evo kaže jedan zastupnik pred cielim saborom: tako se neka radi! Tko nije za madžarsku državu, tomu se ne smije dati živjeti. A vi znate, da seljak nije pio rakije, niti kupovao duhana na pakliće kod židova, dok je smio peći rakiju od svojih šljiva i saditi duhan u svojoj bašči. Od kad se to jedno ni drugo ne smije, od onda ima zacielo više krčama i trafikâ, i u svakoj je obično židov ili židovka, ili kakva druga „vrajla", koja je „vjerna madžarskoj državi". Koliko je

obitelji našlo tako svoj liepi kruh, dok je hrvatski seljak morao za kruhom u Ameriku!

Ne, ja nisam mislio, da će tko ovo javno priznati. Moglo se je slutiti i nagadjati, da bi se ovako moglo raditi; ali da bi se ovako smjelo i moralo raditi, — toga nisam mislio.

No ovo su još male stvari. Mislim, da sam vam već spomenuo, da ima njekakva državna lutrija i da stotine i stotine obitelji živu samo od toga, što prodaju „srećke" za ovu lutriju.

Pa i to je malenkost, jer ima još mnogo velikih stvari, koje imade država u rukama, i kod kojih se može mnogo zaslužiti. Treba na pr. dobavljati hranu i odielo za vojsku. Komu se to daje? — Poslie govora g. Kovačevića ne treba ni pitati.

Bosanski hodža.

Pa ni to nije sve. Država ima danas toliko u rukama, da može u jedan dan usrećiti i obogatiti stotine obitelji, a isto toliko ih može spraviti na prosjačku palicu, ako hoće: ne dade zaslužiti, uzme zaslužbu, — pa eto. To jest: Sve to može biti, ako bi se vlada držala naputka g. Kovačevića.

Ako još spomenemo, da država ima u rukama željeznice te može ravnati i odredjivati put i cienu robi; ako dodademo, da država može dopustiti i ne dopustiti, da se podigne tvornica (fabrika), pa da može tvornici dati i podporu, lako ćemo razumjeti, da bi se gotovo cielo narodno gospodarstvo moralo ravnati po politici, kad bi se vlade držale nauka g. Kovačevića. Drugim riečima: Kod nas u Hrvatskoj, pa u Ugarskoj mogao bi u gospodarstvu napredovati samo takav čovjek, koji bi bio za madžarsku politiku.

Čini se, da bi bilo suvišno pitati: A bi li to bilo pravo? Suvišno je to pitati danas, kad se malo pita za takve stvari. Glavno je pitanje: Može li se to? A ako se može, onda je dobro. Od toliko stotina zastupnikâ — nitko nije prigovorio g. Kovačeviću, da to nije pravo. Očito je dakle: Svi drže, da je pravo, da država pomaže samo onima, koji su za njezinu politiku.

A tko je to „država“? — Francezki jedan kralj, Lujo XIV., rekao je jednom: „Država — to sam ja“. — A tko je danas država, na to ne ću odgovoriti. Toliko mogu reći, da nikad nije bilo tako težko kazati, tko je država, kao što je to težko kazati danas. Njeki kažu, da je narod država, — ali u to gotovo nitko ne vjeruje. A ipak bi bilo vriedno znati i nama neukima: Tko je to tâ država, koja toliko može dati i uzeti? Kako ne bi bilo vriedno znati, kad se tu radi o našem kruhu i životu! Kažu doduše i to, da je država pravo: gdje se radi pravo, tu je država. No ni u to nitko ne vjeruje, nego većina pametnih ljudi misli: gdje je vlast, moć, sila, t. j.: gdje ima vlast, gdje se može prisiliti, — to je država.

Vi možda mislite, da ja u ludo mudrujem. Varate se. Država i državna politika danas je, kako vidite, takva stvar, za koju mora znati i zadnji pastir, — jer mu može dati i uzeti kruh i život. A prošlo je vrieme, kad se za državu nije znalo, nego se pripoviedalo: „Bio njegda jedan car“ — i sve je bilo gotovo; car je sve mogao, a nitko nije pitao: kako i zašto? Danas pak vidimo, da i g. Kovačević odlučuje, tko će dobiti kruha i života, a tko ne će. A tko je g. Kovačević, da bi on nama dielio naš kruh? Tko su i oni drugi s njim?

Ovo njekoliko rieči napisao sam zato, da vidite, kako politika može križati pute gospodarskomu nastojanju i radu; može pače cieli narod u gospodarstvu uništiti. Ta današnja politika i nije drugo, nego gospodarska politika, skoro bih rekao: kruhoborstvo, t. j. borba za kruh. No i gospodarska politika ipak je politika, i tko hoće kruha, nema druge, nego da zagrizne i u politiku.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Pravoslavna Crkva u Bosni. Već smo se jednom razgovarali o tom, što je Crkva, pa smo rekli, da je katolička Crkva samo jedna na cielom svietu, jer ima jednu glavu, i to papu u Rimu. A pravoslavnih Crkvi ima više: ima grčka, ima ruska, ima rumunjska, ima srbska, ima bugarska pravoslavna Crkva, jer svaka ima sama svoju glavu, pa se pravoslavne Crkve zato i zovu „samoglavne“ (ili avtokefalne).

U Bosni i Hercegovini ima preko 600.000 (šest sto tisuća) pravoslavnoga naroda, pa se pita: imadu li i naši pravoslavni Bošnjaci svoju „bosansku“ pravoslavnu Crkvu?

Nemaju. Pravoslavni Bošnjaci spadaju pod grčkoga patriarha u Carigradu. Kako i zašto? Tako i zato, što Bosna i danas spada po pravu pod Tursku, a pod grčkoga carigradskoga patrijarha spadali su svi pravoslavni kršćani u Turskoj. Osim toga treba znati, da se carigradski patrijarha zove „vaseljenski“, a to će reći, da pod njega spadaju kršćani po svem naseljenom ili „vaseljenom“ svietu, t. j. u kratko po cielom svietu. Drugim riečima: carigradski patrijarha drži sebe za papu. I ako je koji narod stvorio posebnu svoju Crkvu sa svojom glavom, bilo je to svagda proti volji carigradskomu patrijarhu, pa su se narodi izpod njega izbavili samo silom. Pred kojih 25 godina odciepili su se Bugari, pa ih je patrijarha prokleo, te su i danas „prokleti“.

Njegda je čitav naš pravoslavni narod spadao pod srbsku Crkvu, koju je osnovao i uredio sv. Sava, odciepivši se od Carigrada. No kad je srbska država propala, spali su i Srblji pod carigradskoga patrijarha, pa je tako pod njegovu crkvenu vlast dospio i pravoslavni naš narod u Bosni i Hercegovini. Za Srblje, koji su se doselili pod vladu bečkoga cesara, postavio je cesar posebnoga patrijarha u Karlovcima.

Kako je našemu narodu bilo pod vladom grčkoga patrijarha, o tom čitam u jednom ruskom listu ovo: „Patrijaršija (t. j. patrijarh i njegovi ljudi) gulila je biskupe, a biskupi su gulili povjereno sebi stado (t. j. pravoslavni narod). To je išlo tako daleko, da su se biskupi znali složiti s turcima-muslomanima, pa su s njima zajedno davili i plienili duhovnu svoju djecu. Svi sveti čini i obredi, na pr. rukopoloženje svećenika, posvećivanje vode i crkve, pače i upravne odredbe, na pr. dopust za gradnju crkve, premještenje svećenika iz jedne župe u drugu, — sve je to služilo samo za to, da se iz naroda iztisne novaca. Sveti se poglavari za drugo nisu ni starali, tako da patrijarha nije pitao biskupa, svećenik nije pitao naroda za što drugo osim za dohodak. — Ne bi čovjek gotovo vjerovao, da to ne piše ozbiljan pravoslavni list. „Domovi“ čitaoci po Bosni znadu o tom zacielo i više. Ali tako je, kad je narodu glava ne samo tudjin, nego tudjin iz tudjine.

Kad je Bosna i Hercegovina došla pod upravu bečkoga cesara, htjeli su oni u Beču, da pravoslavni narod dodje pod srbskoga patrijarhu u Karlovcima. Onda je bio bosanski metropolita Grk Anfim, i on je bio za to, pače je pisao srbskomu patrijarhu Ivačkoviću, da je Bosna došla pod cesara „desnicom Višnjega“, t. j. po volji božjoj. No ipak od toga nije bilo ništa, jer se je uzprotivilo svećenstvo i ono naroda, što je razumjelo tu stvar. Osobito je bio protivan biskup Sava Kosanović: voljeli su ostati pod Grkom i Turčinom, nego da dodju pod Srbljina i Švabu.

I tako pravoslavni narod u Bosni i Hercegovini ostade do danas pod carigradskim patrijarhom. Ali da patrijarha ne bi i dalje gulio biskupâ, a biskupi naroda, pogodio se carigradski patrijarha s vladom cesarovom god. 1880. ovako: Mjesto podpore, što ju je vaseljenski partijarha dobivao od triju biskupija bosanskohercegovačkih, obvezuje se vlada Austro-Ugarske, da će Njegovoj Svetosti patrijarhu Joakimu III. plaćati svake godine 58.000 piastera ili turskih groša u zlatu (a to je po prilici 12.500 K). — U toj pogodbi stoji i to, da biskupi ne će unapried pobirati nikakvoga dohodka, nego će ih plaćati vlada. Tko će plaćati popove pravoslavne, to se ne kaže u ovoj pogodbi. A zato se valjda nije patrijarh ni starao: glavno je bilo, da on dobije svoje gotovo i bez brige. Popove stalno uzdržava i dalje narod, pa bi bilo dobro, da nam

koji čitalac odanle javi, je li to narodu težko.

Nauka, umieće i knjiga.

Kloštarske škole drže danas najviše opatice (duvne, koludrice), i to za žensku djecu; a za mužku djecu otci Isusovci (ježuviti). A prije je bilo mnogo više mužkih nego ženskih škola, u kojima su naučali redovnici, no s vremenom su za mladiće osnovane gotovo svuda po svietu državne škole, kojima učitelje plaća država.

Zašto su ljudi davali svoju djecu u redovničke škole, tomu su dva razloga, i to prvo, što prije drugih škola nije ni bilo osim redovničkih, i što su redovnici dugo bili jedini ljudi, koji su se bavili znanošću i naučavanjem; drugo to, što je svatko gledao, da svoje diete dade u takvo mjesto, gdje se drži red i strogost, da se djeca ne pokvare i ne podju po zlu. Ovo drugo sili i danas mnoge roditelje, da svoju djecu daju u školu Isusovcima, ili duvnama. Vi znate, kakav je mladić, kad mu dolaze godine; a pustite ga sad u grad daleko od očinske kuće, gdje nema ni roda ni prijatelja, nikoga svoga ni starijega, — ne će li tako poći po zlu? Kako ne će, kad toliki podju po zlu i uz otca i mater! Mnogi otac ne zna već, što da počne sa svojim djetetom, kosu si čupa s glave, spavati ne može: ne može ništa sinu! Mnogi tako turi svoje diete u vojničku školu, gdje je red i strogost. Ali ne primaju tamo svakoga, pa kad nema druge, hajde, dat ćemo ga Isusovcima! -- Tako je s mužkom djecom, a sa ženskom je gotovo i teže! Kako ćeš djevojče pustiti samo u grad, gdje nema nikoga svoga starijega? To ne ide. Mužko još možeš dati komu u kuću na stan i hranu, ali žensko se tako lako ne daje u tudje ruke, jer na djevojku treba više paziti u svakoj stvari, a toga nitko ne uzima rado na sebe, da pazi i da odhranjuje tudje diete. Zato su gospoda i bogataši, ponajviše grofovi i plemići, davali već od starine svoje kćeri u „kloštar". Danas ima doduše i drugih t. zv. „institutâ", u kojima se djevojke uče i odgajaju, ali još dosta svieta daje svoje kćeri u kloštar opaticama.

I kod nas u Hrvatskoj imadu redovnici i redovnice svoje škole. Tako imadu Isusovci gimnaziju u Travniku (u Bosni), pa dobivaju i podporu od vlade (mislim 100.000 K na godinu). Opatice sv. Vinka, kojima je poglavarstvo u Zagrebu, imadu školâ za veće i manje djevojčice po čitavom Balkanu, naravski i u Zagrebu, gdje u njihove škole ide do tisuću djevojčica; u Zagrebu imadu i školu za učiteljice (preparandiju).

Kloštarskim se školama mnogo prigovara, osobito onima, što ih drže opatice. Tako je nedavno u riečkom „Novom Listu" gospodja Adela Milčinovićka na široko razlagala, što se sve radi u zagrebačkom samostanu. Ako je i polovica onoga istina, to je strašno, i ne bi smjelo biti. Da zagrebačke opatice znadu tražiti mastne račune, to je odavno poznato.

Sarajevskomu kaptolu, t. j. sarajevskim kanonicima darovao je nedavno zagr. nadbiskup 2.000 K kao pomoć za izdavanje knjigâ. A sarajevski je kaptol izdao već priličnohrvatskih knjiga, i to dobrih, pa čovjek kod toga samo misli: Bože, što bi i koliko bi za knjigu hrvatsku mogli učiniti zagrebački kanonici, kojih ima toliko (sada oko 20), a svaki ima liepi dohodak, kao kakav biskup! Da se oni slože, što bi mogli učiniti, kad toliko čine sarajevski siromasi! — (List sarajevskih kanonika [„Vrhbosna"] doduše kudi „Dom" i grdi njegova urednika, ali se zato istina može priznati, da ti ljudi rade; a rade najviše zato, što imadu vodju — svoga nadbiskupa

Stadlera — koji je živi oganj za katoličku misao.)

Narodno gospodarstvo.

Ljetina (prirod). *Iz gornjega Medjumurja* (to je preko Drave i spada pod Ugarsku) pišu „Domu", da ljetina izvrstno kaže, ako Bog na dalje občuva. Liepo kažu i vinogradi i sadovnjaci (voćnjaci), samo šljivâ ne će biti. Siena takodjer ne će biti, jer rieka Mura davi livade već preko dva mjeseca. — U dolnjem Medjumurju oštetili su miševi zimski usjev, a proljetna sjetva dobro kaže.

Iz Krapja (u Posavini niže Siska) pišu dne 15. lipnja, da je kukuruza liepa, premda je bila suša, jer su svaku noć liepe rose padale, a onda je 11., 12. i 13. lipnja došla liepa kiša. Ono malo pšenice, što je posijano, to je liepo. Livade su u doli fine, a po bregovima slabe, no kod nas su skoro sve livade u doli. Voća ima dosta.

Iz Kaštelanaca (u varažd. žup.) pišu 18. lipnja: Kod nas je za sada, hvala Bogu, u obć. Varažd. Toplice ovako: Vinogradi kažu liepo. Zimski su usjevi liepo dozorili. Voća (jabuka i krušaka) bit će u našem kotaru Novom-Marofu dosta, šljive negdje više, negdje malo. Livada i djeteline velike su narasle. Jednom riečju svega će biti u našem kraju dosta, ako nas tuča ne pohara.

Iz Gradišta (u donjoj Hrv.) pišu 30 svibnja: Hvala Bogu dragomu, koji nam je to dao, jesenski su se vice proljeća, ali od ono doba kod nas još nije bilo kiše, pak su sada zdravo pofalili, ali se ipak nadamo, da će i iz ovoga nješta izaći. Od proljetnih usjeva zob je jako slaba, ne može rasti od velike suše. Kukuruzi su sada dobri, samo da je kiše, da se mogu kopati. Siena će biti jako malo. Voće (šljive, kruške, jabuke itd.) na njekim mjestima je sasvim rodno, a na njekim lošije; ali da Bog i ovo sačuva, bilo bi dobro. Vinograda je kod nas malo starih, ali što ima, ipak su dobro ponieli. Mladih vinograda kroz ove dvie tri godine dosta je zasadjeno i dobro napreduju.

Iz Lipovca (u sriemskoj županiji) pišu 25. lipnja: Hvala milom i dobrom gospodinu Bogu, kod nas je vrlo dobro žito (t. j. pšenica), kukuruz, zob, ječam, vinogradi, šljive, jabuke, kruške — ne može bolje biti, — i to kod marljivih ljudi; kod lienčinâ i pijanica ništa nema.

Iz Zagreba u Zemun i Biograd vozi od nedavna i brzi vlak. Za tim su naši ljudi dugo uzalud uzdisali.

Biljezke.

O g. dru Jos. Franku možete čitati izjavu na drugome mjestu. Da se i u buduće budete znali ravnati, ako štogod napišem o tom našem političaru, čujte ovo, što sam već pred više godina napisao u njegdašnjoj pravaškoj „Hrvatskoj": Krivo čine g. dru Jos. Franku, koji kažu, da je on kupljen ili podmićen, pa da zato vodi takvu politiku, kakvu vodi. Ne, gosp. dra Franka nije trebalo tek podmititi i time dobiti za tu politiku, jer je posve naravski, da on kao njegdašnji židov, poslie bez konfesije, za tim protestant (luteran) i kao Niemac odgojen — za tu politiku radi iz čitave svoje duše i iz uvjerenja. Ja samo mislim i uvjeren sam, da ta politika radi na sramotu i propast hrvatskoga naroda.

Tako sam od prilike napisao onda, a tako kažem i danas. A kako se je g. dr. Jos. Frank u svojoj politici vladao prema banu Khuenu i njegovoj vladi, pa prema židovima i sada prema „furtimašima" i t. d., to se posve slaže s onim, kako je radio, kad je jednu vjeru puštao, a drugu primao.

„Vitežki narod". Tako sebe zovu Madžari. Ja ne znam, zašto. Bolje će to znati zastupnik dr. Vrbanić, koji je Madžare tako nazvao u Pešti, kad je govorio proti nagodbi. „Vitežki" narod znači junački, a znači

i veledušni narod, koji ne ide za tim, da komu što otme, nego pače rado daruje od svoga obilja. Kad je dakle zast. Vrbanić nazvao Madžare „vitežkim" narodom, dao je bolju svjedočbu njihovoj nagodbi, nego što su sami željeli.

Naša slika.

Bosanski hodža — to vam je, ako se tako može reći, islamski, muslimski ili turski „svećenik". Kažem: ako se tako može reći zato, jer muslimski svećenici nisu posvećeni (kao katolički i pravoslavni), nego svaki musliman može biti svećenik i bez posebnoga posvećenja, t. j. bez reda. Hodže se i nose, kao i drugi muslimani, samo što fes omataju bielim rubcem (to se zove „ahmedija"). U Bosni i Hercegovini ima blizu tisuću (hiljadu) hodžâ i „imamâ". Imam je muslimski kao zvonar; on s minareta zove muslimane na molitvu.) Čuo sam od naroda, da je toliki broj hodžâ i imamâ velik teret za narod.

Ovu sam vam sliku donio zato, da vidite, kako su naši muslimani većinom liepi ljudi, pravoga hrvatskoga lica, osobito nosa. I govore svi hrvatski (nego kako bi!). Ima ih, koji ne znadu dobro arabski, a dužnost im je tumačiti narodu koran („turski" ili islamski vjerozakon), koji je pisan arabskim jezikom. Zato mi je posve pravo kazao jedan hodža, da bi najbolje bilo, kad bi se vjerozakon tumačio hrvatski. (Baš je rekao „hrvatski". Još mi je rekao ovo: „Odkuda si ti, kad govoriš tako hrvatski, kao da si iz Bosne?) Hodže uče i djecu u školi, koja se zove „mejtef" ili „mekteb". I za tu školu kazao mi je onaj hodža, da bi najbolje bilo, da i u mejtefu bude sve hrvatski.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Za financijalnu samostalnost bila je dne 12. o. mj. velika skupština u Zagrebu, u kojoj je bilo više tisuća naroda. Čudno su se na toj skupštini vladali zastupnici od opozicije, dr. Frank i dr. Vrbanić, koji su takodjer u onom odboru, koji se je pogadjao s Madžarima. Ova su dvojica na prije hvalila jedan drugoga, onda obojica — madžarone: da su madžaroni rodoljubi i da su se junački borili. Napokon su pohvalili i novu nagodbu, osobito ju je pohvalio dr. Vrbanić: da je bolja od dosadašnje. Ljudi su se u čudu pitali: pa čemu onda ova skupština, kad se nagodba može hvaliti i kad su se i madžaroni junački držali?! A osobito su se ljudi pitali: Čemu skupštine, kad nas dr. Vrbanić plaši, da će biti razbitih glava i nosova! Nitko pravo ne zna, zašto su ova gospoda ovako narodu pamet solila.

I u drugim mjestima bilo je sazvano skupštinâ za financijalnu samostalnost, ali ih je oblast zabranila. Nije ni čudo, jer ima narodnih zastupnika i od opozicije, kojima je drago, što oblast ne dopušta skupštinâ. U Zagrebu se ipak složio odbor od svih stranaka (osim madžaronske), koji ima dalje voditi „akciju" za financijalnu samostalnost. Tomu se odboru njeki rugaju: da je to komedija, jer kako će zajedno čisti pravaši, pa hrv. stranka prava i t. d. — Ja ne bih rekao, da je baš komedija, ali strašno ozbiljna i odlučna stvar ne može biti već po tom, što se prvih dana nije radilo ništa nego su se odbornici medju sobom pravdali o tom, što piše riečki „Novi List". Stalno je, mislim, da su njekoji u tom poslu samo zato, da se opet jednom narodu zamažu oči: da je tobože sve složno. A nije! Pa što hasni to tajiti!

U velikogoričkom kotaru izabran je za narodnoga zastupnika župnik Zagorac. Dobio je preko 400 glasova,

a protivnik Hribar (koji je rekao izbornicima, da nije madžaron) dobio je nješto preko 100 glasova. Novi zastupnik kaže, da pripada hrvatskoj stranci prava.

Veliki župan Kukuljević otišao je ovih dana u penziju. Bio je veliki župan županije bjelovarsko-križevačke. Mnogo su se na njega tužili. Mjesto njega imenovan je velikim županom bivši podžupan Georgijević, koji je već bio u penziji.

Veliki župan Rubido, župan županije varaždinske, bit će, kažu, imenovan ministrom „bez torbe".

Na željeznicama u Hrvatskoj pod banom uvesti će se skoro mjesto madžarskoga hrvatski jezik, kako je i po zakonu. To bi bio početak čišćen a nagodbe, no u to je težko vjerovati.

Zastupnik Kovačević kazao je u peštanskom saboru medju ostalim i to, da Ugarska ima pravo paziti na Hrvatsku; da je svejedno, je li Rieka hrvatska ili ugarska; da bi se u hrvatske škole morao uvesti madžarski jezik, da je ugarska (on kaže: madžarska) zastava zakonita u Hrvatskoj, i još koješta. Osobito je navalio na hrvatsko svećenstvo, a posebice na nadbiskupa Posilovića kriveći ga, da nastoji o tom, kako bi se Hrvatska odkinula od Ugarske. Njeke su naše novine radi svega toga proglasile Kovačevića „izdajicom", mnoge su oštro proti n'emu pisale, a i same madžarske novine nisu bile zadovoljne njegovim govorom. Istina je svakako, da tako ne govori Hrvat i da je sramota, što takav čovjek smije govoriti u ime hrvatskoga naroda; sramota je, što se nije medju 40 onih Hrvata našao nijedan, da mu odgovori. — U ostalom je cieli govor Kovačevićev smeten i smotan. Jedanput kaže, da je Hrvatska posebna država, a za čas, da Ugarska ima pravo na nju paziti, da je u Hrvatskoj madžarska zastava zakonita i t. d.

Iza Kovačevića govorio je u peštanskom saboru stari naš Ban Khuen, koji je sada ministar „uz kralja". On je osobito branio nadbiskupa Posilovića i rekao, da se je nadbiskup vazda vladao u politici, kako treba, te da je i ugarskoj i hrvatskoj vladi išao na ruku. Ministar, koji je „uz kralja", ta je i morao uzeti u obranu prvoga crkvenoga dostojanstvenika u Hrvatskoj; jer kad bi već nadbiskup radio o tom, da se Hrvatska odkine od Ugarske, — onda je gotovo. To se ne smije priznati samo tako, kad bi i bila istina. A onda je nadbiskup Khuenu mnogo i mnogo pomogao u njegovu poslu, pa je i pravedno, da ga je branio.

Za djake hrvatskoga sveučilišta izdalo je bečko ministarstvo odredbu, da svaki djak iz Istre i Dalmacije može učiti nauke u zagrebačkom sveučilištu, i da mu izpiti vriede, samo treba, ako hoće u službu pod Bečom, da položi mali izpit u Beču, i to hrvatskim jezikom. Madžari se i na to strašno ljute veleći, da Beč eto mami Hrvate.

„Jos. Frank". U 1. br. „Doma" o. g. bila je viest pod ovim naslovom o stvari izmedju g. dra. Jos. Franka i dra. Gaja, pa je radi toga g. dr. Jos. Frank tužio urednika „Doma" sudu. Tim povodom, videći, da se g. dr. Jos. Frank ćuti uvriedjenim, držim, da je pravo, da izjavim ovo: Kad sam ono pisao, nije mi bila nakana vriedjati g. dra Jos. Franka u njegovu poštenju. *Dr. A. Radić.*

*

Rusa Bobrikova, koji je bio guverner (upravitelj) u Finskoj, ubio je jedan čovjek, i to ne prostak, nego sin odličnoga činovnika. Ubio ga je radi politike, jer su Finci proti Ruskoj.

O rusko-japanskom ratu nema osobitih novosti. Javlja se, i bit će istina, da Japanci idu napried proti Rusima, a Rusi uzmiču natrag. Nje-

koje novine pišu i o tom, da su Japanci Ruse više puta potukli u manjim bitkama. Naprotiv su ruski brodovi iz Vladivostoka više puta i srećno navalili na japansko brodovlje. Nekoje novine javljaju, da se je rusko brodovlje iz Port-Artura sjedinilo s rus. brodovljem iz Vladivostoka. Očekuje se — kako već javismo — velika bitka na kopnu.

Razne viesti.

Zmajovan Jovanović, srbski pjesnik na glasu, umro je ovih dana u Kamenici u Sriemu. Kakav je bio čovjek, Srbljin i pjesnik, moći ćete se osvjedočiti iz njegove pjesme, koju ćemo tiskati u dojdućem broju. Dugo je živio u Beču, a do pred koju godinu u Zagrebu. Voljela su ga osobito djeca, jer je izpjevao tolike pjesme za djecu, a podpisivao se, kad je djeci pjevao: „Čika Zmajova". Bio je liečnik, pa je liečio najviše djecu. Bio je čovjek, Srbljin i pjesnik, kakvih malo imade. Da Bog dâ, bilo ih više, a njemu čast i svietao spomen medju Hrvatima, kojima je bio ama baš rodjeni brat po srcu i duši!

Englezki kralj pohodio je ovih dana njemačkoga kajzera.

Kći kralja Petra srbskoga poći će preko ljeta k svojoj teci, talijansko, kraljici Jeleni. (Kralj Petar imao je za ženu sestru sadašnje talijanske kraljice.)

Abesinski car ili neguš, Menelik, težko je bolestan, tako da će težko preboljeti, pa se tamo boje njegove smrti, jer će biti nereda i borbe medju raznim plemenima u njegovoj još neuredjenoj državi. (Abesinija je kršćanska država u Africi gore nad Egiptom uz Crveno more. Pred nekoliko godina došao je ovaj Menelik na glas radi toga, što je potukao Talijane, koji su oko njegove države tražili zemlje — kolonije. Pod Menelikom ima još dosta neprosvećenoga i nekrštenoga naroda. Kod njega služe i dva brata Hrvata, Seljani po imenu, iz Karlovca.)

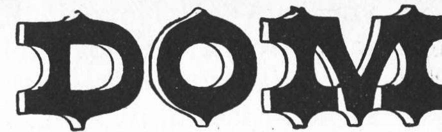
Prvoga francezkoga ministra Kombesa (Combesa) htjeli su podmititi sa dva milijuna K., i to zato, da ne bi dirao u fratre — kartezijance. Treba naime znati, da francezki zakon traži od svake redovničke (fratarske) družbe, da mora imati dozvolu od države, ako hoće da dalje budu zajedno kao družba. Toga prije nije trebalo, nego je na redovnike pazila samo crkvena oblast (biskupi i papa). To i jest ono, o čem se toliko piše u naše vrieme: da francezka vlada progoni katolike. Radi toga novoga zakona izselile su se iz Francezke mnoge redovničke družbe, jer nisu htjele zatražiti od vlade dozvole. Tako bi se morali izseliti i tî kartezijanci, koji su na glasu i radi toga, što prave glasovitu rakiju od bilja (likêr), — pa da im vlada dade mira, kažu, da je njetko htio da podmiti prvoga ministra. To ne bi bilo čudo, jer je takvih stvari već bilo u Francezkoj. A možda je tko htio Combesa osramotiti, jer taj čovjek ima svu silu neprijateljâ radi svoje politike. Da se stvar iztraži, izabrana je komisija. — Kad smo kod te stvari, spomenut ću i ovo: Ja ne mogu pravo prosuditi, što je to s tom protukatoličkom politikom u Francezkoj. No po onom, što čitam, da tamo ljudi navaljuju u crkve, pa razbijaju stvari, gone ljude iz crkve, raztjeruju procesije itd., — po tom sudim, da ni vlada ne radi dobro. Svakomu se, ako ništa drugo, mora dopustiti, da se moli Bogu, kako hoće, gdje hoće i u miru.

Predplatnici u Americi, koji nisu poslali predplate za ovu god., ne će dobiti 13. broja.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredništvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 13. | U Zagrebu, u četvrtak 14. srpnja 1904. | God. 5.

Zašto laž gospoduje?

Vi ćete mi možda odmah doviknuti: „Pa ne gospoduje laž!" — a uvjereni ste i sami, da gospoduje; i da tko hoće da vas sluša, do sutra biste mu dokazivali, da na svietu gospoduje laž i prevara. I još čujem, kako se branite: „Ne bi, ne!" — a sve vam nješto govori: Bome istinu kaže! Laž gospoduje i vlada!

Ja znam, zašto njeki ljudi vrlo rado prodiču, da istina mora nadvladati i t. d., — već znate, kako se to dade liepo govoriti. Djeca i gdjekoji prostodušnik vjeruje još u to, a drugi kimaju glavom, no ne kažu ništa. Ali ima ljudî, kojima je i ta laž dodijala, pak otvoreno kažu: Sve su to prazne rieči! Što hasni sam sebe varati! Laž gospoduje, — pa eto!

Tako sam čuo jednoga i ovih dana. Izučio je sve škole, no službe nema, ali ipak živi dobro: otac mu ima dobru službu, pa ga još hrani. Slušam ga, kako govori mladoj djevojci:

— Zaludu vam je! Masa (mnoštvo, narod) je — masa: treba ju varati.

— Ja ne mislim tako — odgovori djevojka. — Ja ne ću u vašu stranku. Mi ćemo složiti svoju stranku.

— Poštenim sredstvima (t. j. poštenim načinom), je li? No, čekam vas: javite mi se, kad složite dva čovjeka, ako ste im kazali istinu.

I još je dalje razgovaralo ovo dvoje. Dobro se držao on, ali se dobro držala i djevojka. Pametna djevojka. Ne znam, kakvu to kani stranku složiti, ali vidim: hoće da ju složi poštenim načinom, da kaže ljudima istinu. A onaj joj unapried kaže: „Ne će biti ništa, jer sviet ide za lažju". — Da, još je ovo rekao: — Sviet treba goniti bičem (on reče: kandžijom), ali to treba tako urediti, da sviet misli: gle, mi gonimo! —

No to baš nije nikakva velika novost, što taj mudrac pjeva slavu laži, jer ima stara latinska rieč, koja kaže: „Sviet hoće, da

bude prevaren, — pa varajmo ga!" Novo je i malo neobično samo to, što je ono tek rieč, a ovaj evo otvoreno i zbilja slavi laž.

Ovaj je čovjek svakako mislio na to, kako gospoda ne mogu s narodom ništa, ako mu kažu istinu, nego je, misli on, bolje i narod više vjeruje, kad mu se kaže laž. Je li to tako, i zašto je tako, o tom ću za čas kazati koju rieč.

Ali se i ljudi medju sobom, koji nemaju posla s gospodom, često tuže, da bolje ide čovjeku, koji laže i vara. — Za ovo ne bih rekao, da je baš ovako istina. Istina je naprotiv to, da se laž težko dugo drži, pa mora biti vrlo vješt lažac i vrlo prepreden, štono je rieč, ako hoće, da mu se laži ne udje u trag. Pa ako kojemu lažcu ili varalici baš i podje za rukom, da se lažju, recimo, obogati, ja mislim, da nitko od vas ne želi njegova bogatstva, jer vi znate, da to nije nikakav život, kad sviet koga drži za lažca i za varalicu. Život bez poštenja — to nije nikakav život. Kakav je to život, kad čovjek nije u sebi miran i kad ne može svakomu otvoreno u obraz pogledati!

No nisam nakanio, da vam govorim o ovakovim „malim" varalicama, koji medju vama živu. Ovi nisu pogibeljni. Ovi ne mogu jako varati, jer ne znadu mnogo više od vas; a tko hoće da onako čestito prevari, taj mora mnogo više znati od onoga, koga hoće da prevari. Zato se naš sviet najviše tuži na tudjince varalice, na one, koji znadu „sokter bosokter".

No ni ovi nisu oni pravi, premda znadu počiniti mnogo zla i mnogoga spraviti na prosjačku palicu. Prave su varalice one „velike", koje varaju čitav narod i vode ga za nos. Na takve je mislio i onaj kojega sam na početku spomenuo.

Nema druge, onaj čovjek ima pravo: Sviet, neuki sviet, zbilja lakše i više vjeruje laži, nego istini. Premda smo se mi o tom već razgovarali i spomenuli, da je to najveća pomoć nasilnicima i velikim varalicama svieta, — još ću vam o tom kazati dvie tri, jer je to velika stvar.

Zašto dakle neuki sviet vjeruje više laži, nego istini? — Zato, čujte: Tko je neuk, taj ne zna; a t k o n e z n a, t a j v j e r u j e. Razumiete li? Samo onaj mora vjerovati, tko ne zna; jer tko zna, taj zna, a ne vjeruje drugomu.

„Dobro. Ali kad onaj, tko ne zna, mora — kako — veliš — vjerovati, zašto ne vjeruje i istinu tako lako, kako vjeruje laž? Zašto se laž lakše vjeruje?"

Dobro pitate, pa tu treba da popravim, što sam prije rekao, i to ovako: Neuk sviet jednako lako vjeruje i istinu i laž, ali samo onda, ako od toga nema ni štete, ni koristi. No čim sviet iza istine, ili iza laži opazi ili osjeti svoju korist, ili štetu, — odmah se rado naklanja na onu stranu, gdje bi bilo za njega štogod koristi. To se lako razumije, ako držimo na pameti, da neuk čovjek n e z n a p r o s u d i t i, koje je istina; a kad ne zna prosuditi, onda mu je jedno i drugo lako vjerovati, ali ipak radje vjeruje ono, što mu se čini bolje i što je bolje po volji.

No sad pazite: Tko govori istinu, taj ne pazi, hoće li istina biti komu po volji, ili ne će, jer istina je istina, dok je istina, pa se ne može okrenuti ovako i onako. — Naprotiv onaj čovjek (ako je i to čovjek), kojemu nije do istine, taj će istinu preokrenuti tako, da bude svietu po volji. Ali to više nije istina, nego je to laž. Pa tako baš i nastaje od istine laž, da se istina preokrene i prekroji tako, da bude svietu po volji, da bude ljepša, t. j. da sviet bolje primami. Laž i nije za drugo izmišljena, nego za to: da se dopane.

Ali osim toga, što vriedi za sve ljude, ima još nješto, rad šta naš sviet tako lako vjeruje laži. A to je ovo: Narod je kod nas i oko nas u laži baš odhranjen, ili da bolje kažem: Naš sviet nije do jučer ni smio, a ni znao pitati: „Je li to istina?" Ta vi znate, da se još i danas njekim ljudima mora vjerovati, pa govorili oni, što im drago. Gdje se narod tako tobože „nauča", tu sviet samo zija, kad mu se što govori, a ne pada mu na pamet, da sam sebe upita: A je li to istina?

No sve to još nije glavni uzrok, što sviet više i prije vjeruje laž nego istinu. Glavno je ovo:

Zapamtite: N a j t e ž e j e u č i t i o n o g a, k o j i n i š t a n e z n a. A Vi znate, da narod i sviet zna malo, ili ništa. Zato tko bi htio narod zbilja nješto naučiti, taj bi se morao ljudski posla primiti; taj bi morao biti prvo: mudar i dosjetljiv, tako, da ga i neuki može razumjeti; taj bi morao biti osobito strpljiv, pak istu stvar razlagati i tri, i deset, pa i sto puta; taj bi morao biti spreman i na neugodnosti, jer je stara rieč: „Tko istinu gudi, gudalom ga po prstima biju".

Je li po tom čudo, što se malo tko trudi, da svietu istinu razlaže? Nije to čudo. Čujte samo: Gospoda kažu, da je Bog prokleo učitelja ili meštra (pedagoga), t. j. da je to najteži kruh i najveća muka na svietu. A učitelj ide u školi redom: a-b-c, pa onda sve malo po malo iz razreda u razred, — i još je težko! A daj ti uči staro i mlado, mužko i žensko, pa k tomu tako neuko, te još malo, pa bi rikalo i blejalo ili ručalo i bečalo, kako znadu drugdje reći! Ne, brate moj! To je muka. Muka je sto puta razlagati: Vidiš, to ti je tako i tako, ovo ti je ovako i ovako, a ono ti je onako i onako; kad je to tako, a ovo je drugačije, onda

ni ono nije onako, nego opet drugačije — i t. d. i t. d. Tko bi to slušao i razumio!

Je li po tom čudo, što ih malo ima, koji bi razlagali: Vidite, ljudi, naši su djedovi zlo učinili ono i ono, naši otci to i to, zato treba da mi učinimo ovo i ovo; jer, vidite, to vas je stiglo zato i zato, a ovo zato i zato. Naši su susjedi takvi i takvi, u svietu je tako i tako, zato treba da mi okrenemo ovako i ovako. — A, idi! Tko bi to slušao! Lakše je reći: Sve naše zlo došlo je odatle, što su nas slavoserbi prodali za mastne službe.

To vam je jedan primjer, a drugih ima stotina. Tko će si dati truda, pa razlagati na pr. ovako: Vidite, ljudi, kako je liepo i ugodno živjeti, kad čovjek živi pošteno i čestito, kad poštuje tudje mišljenje, tudji osjećaj, tudju želju i volju, tudji imetak, riečju, kad čovjek s čovjekom živi kao čovjek. Samo tako je moguće dobro i napredak u svietu; samo tako će doći sviet do toga, da svatko bude mogao živjeti kao čovjek u ljubavi, slogi i slobodi, za što je i stvoren. — Da! Ali bi ljudi mogli upitati: „Dobro, dobro! Samo kako je to, da vi naše volje ne poštujete?“ A mogao bi sviet još koješta upitati, na što ne bi bilo lako odgovoriti. Zato se ne će svakomu razlaganja, nego je lakše kazati ovako: „Ja sam vam postavljen za učitelja i poglavara! Tko mene ne sluša, toga će vrazi u paklu peći na ražnju i kuhati u kotlu. A da vi znate, kakav je to pakao! Vječne su to muke u ognju, škripanje zubima . . .“ — i tako dalje. Svietu se tako napuni glava vragom i paklom, pa za razloge i ne pita, već ga samo to muči i straši.

„Dakle je to laž, da će griešnici doći u pakao!?“ — Znam, da su mnogi to jedva dočekali, da opet uzmognu od istine napraviti laž. Za pakao ja ne rekoh ništa osim to, da paklena strašila nisu najbolji nauk za dobro. A ima ih, koji druge nauke ne znadu.

No mogu već i svršiti, jer sada možda znate, zašto laž gospoduje.

Nova hrvatska politika.

Mislim, da smo se dosta već razgovarali o staroj našoj politici, premda vam nisam svega rekao, jer je toga previše. Zato ću sada sve skupiti i u kratko reći, kakva bi morala biti nova naša politika. Dakle pazite:

Prvo: Treba promieniti misao ili duh naše politike,

i to u dvojakom smislu, naime:

I. Mi se nemamo ničemu nadati ni od Madžarâ, ni od Niemaca, ni od jednih i drugih zajedno; nemamo se ničemu nadati ni od Talijanâ, ni od Rima i pape; i ne samo da se nemamo nadati, nego se i ne smijemo nadati, jer štogod bi oni nama dali i priznali, dali bi nam i priznali samo onda, kad bi to bilo na štetu našoj braći, a po tom i nama. Naša korist i naša čast, naša sreća i budućnost stoji u ljubavi, slozi i zajedničkom radu najprije sa svim Hrvatima, gdjegod oni bili, a onda s našom braćom Slovencima i Srbljima, a onda sa Slovacima i Česima, onda s Poljacima, a nada sve pak s Rusima.

II. Jedina naša čvrsta snaga leži u našem narodu, i to ne samo u gospodi, koja živu ili od državne plaće, koju im mogu uzeti, ili od čije druge pomoći i podpore, — nego naša snaga stoji poglavito u seljačkom narodu, — samo ako je taj narod prosviećen i pošten. Prva i glavna naša politička misao treba da bude ovo: Ako uz političke hrvatske vodje stoji prosviećen i složan čitav narod, osobito seljački, mi se nemamo mnogo bojati svojih protivnika. To nam je, pamtite, jedina čvrsta snaga. —

Drugo: Treba promieniti način naše politike,

i to tako, da se politika ne bude vodila bez naroda. Zato treba u buduće raditi ovako:

1. Za političkoga vodju ili prvaka ne ćemo priznavati nikoga, tko se je sam za vodju postavio, ili koga je tko u kakav odbor pozvao, nego će naši politički vodje biti oni ljudi, koje za to izabere skupština.

2. U skupštinu, koja će birati vodje i davati im naputke o narodnim potrebama, ne će dolaziti tkogod, nego samo takvi ljudi, koje pošalju pristaše i koji čine za stranku njeku dužnost, a uza to su sposobni za to, da budu skupštinari.

3. Nikoga ne ćemo priznavati ni za pristašu, tko ne čini svoje dužnosti, kako to skupština odredi.

4. Ako hoćemo, da skupštinari i pristaše ne budu samo kimali glavom na ono, što im se kaže, treba, da se vodje često sastaju sa skupštinarima, a skupštinari sa pristašama, t. j. treba da se sastajemo i jedni druge učimo.

5. Iz ovoga izlazi samo po sebi ovo:

Prvo: Narod, osobito seljački narod, ne će u buduće samo „glasovati“ za zastupnika, kojega poslie ne će ni vidjeti pet godina, a kamo li bi znao, što taj zastupnik za narod radi. Naprotiv će narod bez prestanka biti u dogovoru sa svojim vodjama.

Drugo: Narod ne će više biti u politici samo za paradu, bilo za to, da kojega vodju slavi i uzdiže, bilo za to, da se vodje izkažu pred protivnicima: Gle, tobože, koliko je s nama naroda!

— Naprotiv će se raditi bez prestanka, a bez parade, jer politika i nije parada, nego posao i briga za dobro svih nas, niti je politika za to, da se tko hvali i slavi.

6. Iz ovoga svega do sada rečenoga izlazi napokon i ovo:

Prvo: Narod ne će više samo čekati, što će „oni tamo", t. j. tobožnji vodje, kakvi su bili do sada; niti će se šaptati i pogadjati, što je „jedan visoki gospodin" rekao kojemu vodji, i što je njemu vodja obećao, i je li koji vodja Hrvatsku „prodao". Drugim riečima: Mi ne ćemo, da našu politiku vodi tobože u ime naroda njekoliko ljudi, koji ne mogu ništa osim možda štogod po kakvoj petljaniji, za koju narod ne zna. Mi hoćemo vodje, uz koje je prosviećen i složan narod. Tu nema petljanije, nego što narod hoće, i koliko može, toliko će i dobiti.

Drugo: Ne će više biti onoga, što se čuje i vidi već deset godina, da smo „mi" složni, a vodje se svadjaju.

A ne će ovo ni jedno ni drugo biti moguće zato, što bez „nas" t. j. bez pristaša nema ni vodje, pa tko se bez „nas" pogadja, ili bez nas „prodaje", ili se bez nas svadja, — taj nije naš vodja.

Treće: Treba promieniti tako zvani program,

t. j. treba drugačije kazati, što hoćemo, i to u tom smislu:

I. Nećemo kazati samo to, što bi moglo biti za 100 i 300 godina, kad mi budemo svemu gospodari, nego ćemo kazati i to, što hoćemo odmah danas i sutra, a možemo i bez vlade, pa ćemo to i raditi, što možemo. Ovo je tako velika stvar, da bi ju trebalo i tri puta ponoviti. Zato ću ju još jasnije razložiti i to ovako:

Do sada se za pristaše (t. j. za narod) nije ni pitalo, osim onda, kad su bili izbori; pa i onda je tkogod doveo izbornike, koji većinom nisu pravo znali, zašto svoj glas daju ovomu, a ne drugomu čovjeku. Kad je izbor bio gotov, onda pet godina — mir, ništa. Sav politički rad vidio se u tom, što smo izabrali jednoga zastupnika, koji — kaže — ništa ne može proti većini madžaronâ! — To nije ništa! Nego čujte: Ako koja politička stranka ima svojih ljudi, t. j. pristašâ, to su živi ljudi, je li? Pa zar ovi ljudi ne mogu ništa učiniti?! — „Dići se, pobuniti se!? — Bože sačuvaj! Ne to nego, pazite: Ni države ni vlade nema bez ljudî. Sad ako koja stranka ima za sebe mnogo, ili pače većinu ljudî, pa ako ti ljudi, gdjegod po zakonu mogu, ne samo pokazuju, da nisu za takvu i takvu vladu, nego na svakom koraku, gdjegod se to može po zakonu, izriču i šire svoje mišljenje, pa po tom i rade, — ako je tako, dogodit će se ovo: Oni ljudi, koji su se složili za jednu političku stranku, bit će za kratko složni u

čitavom svom mišljenju i radu, tako da će nastati kao novi ljudi, novi sviet, ili kako gospoda kažu: novo družtvo. A novo družtvo stvorit će i novu vladu — po svojoj volji.

II. Uz ovo treba u programu kazati i to, što bismo učinili, kad bismo mi imali vladu u rukama sada, dok je još ovako, t. j. dok je hrvatski narod razdieljen pod više vladâ. Lako je naime govoriti: „Mi bismo to i to, kad bi bilo to i to"; ali dajmo mi recimo, što bismo mi, da smo vlada, učinili sada, dok se mora trpjeti koješta, što se je natovarilo u stotinama godina.

Drugi put ćemo po redu nabrojiti, što se sve ima metnuti u taj novi program.

Poljodjelska politika
ili
Što poljodjelac od države ima, a što bi morao imati?

Što je čovjek dužan državi? — Svaki je čovjek dužan danas dati državi troje: krv, novac i pokornost, t. j. svatko mora služiti u vojsci i dati se u potrebi i ubiti; svatko je dužan plaćati porez i druge daće i napokon je svatko dužan pokoravati se zakonima i oblastima svoje države.

Komu je sve to čovjek dužan? — Državi je dužan.

Ne ćemo sada pitati: Tko je to — ta država, i zašto je to čovjek dužan, — nego ćemo upitati: A što država daje za sve to svomu podaniku?

Što država daje podaniku? — Kaže se, da država daje podanicima sigurnost osobe i imetka, t. j. država brani podanika od svake ljudske sile: da ga tko ne ubije, ne zatvori, i da mu ne otme, što ima. Podanik može, kaže se, mirno živjeti i svoje uživati. — Ne ću sada da o tom razpravljam: Čuvaju li čovjeku više život i imetak oružnici (žandari) i strah pred vješalima i zatvorom, — ili ga pak više čuva to, što se ljudi boje Boga, što imaju dušu i razum. Ja bih barem rekao, da bi uzalud bili svi žandari, vješala i tamnice, da ljudi nisu ljudi, a osobito da ljudi nemaju razuma, koji im kaže, da se ubijanjem i otimačinom ne može trajno živjeti ni pasji, a kamo li ljudski.

Država ima u rukama novce. — No kako bilo, država ne daje svomu podaniku samo sigurnost, nego mu daje još i više, osobito današnja, tako zvana „moderna" ili novovjeka država. Država to danas i može, jer država ima silne novce. Njekada država nije imala toliko novaca, a danas ima zato, što su današnji ministri pravi majstori, kada treba izmisliti način, da se nabere i nakupi što više novaca, i to tako, da čovjek pravo ni

nezna. U tom je danas državi najveća snagâ i jakost njezina, što ima novaca.

U što idu državni novci? — Velik dio državnih novaca troši se danas, to je istina, na vojsku, koja bi imala čuvati sigurnost od neprijatelja. Toga, hvala Bogu, nije već davno trebalo u nijednoj državi, pa tako vidimo, da se državnim novcem uzdržavaju toliki generali i časnici, koji dižu gotove novce svaki mjesec. A to je pomoć mnogim familijama: one od toga živu. — Dalje se troši mnogo na sud i na upravu, t. j. na mnogobrojne činovnike, pa i tu vidimo, da je to ne samo liepa pomoć tolikim gospodskim familijama, nego gospodske familije od toga i živu: hrani ih država, jer svaki mjesec dobiju gotovo, što im treba za život, — dobiju novac.

Ali osim plaćenih službenika ima u državi ljudî, koji ne dižu plaće za svoju službu, nego im država pomaže novcem, da dodju do imetka. Ne mislim baš na to, što država daje baš novčanu podporu fabrikantima, nego mislim na to, što država troši silne novce na takove stvari, koje su na korist ovomu ili onomu staležu. Isto tako ima u državi takovih zakona, koji su korist većinom jednomu staležu.

Dugo bismo se zadržali, da vam stajem razlagati, komu su najviše korist na pr. željeznice, ili na pr. zakon o pečenju rakije. Dosta je kazati, da danas mnogi ljudi živu, i to dobro živu samo zato, što je država dala takve i takve zakone.

A što ima seljak — poljodjelac od države? — Kad promislimo, tko gospodari državnim novcem i tko daje zakone, onda će na to pitanje svatko lako odgovoriti, pa ne treba, da ja odgovaram. No to već ide predaleko, pa već gotovo u svakoj državi ima posebna stranka, koja traži, da i poljodjelac dobije svoje od države, t. j. da država pomogne i poljodjelstvu. Takve se stranke zovu „agrarne“ t. j. poljodjelske stranke („ager“ se latinski kaže „polje“).

U čem bi poljodjelcu trebalo pomoći? — Pet ima glavnih stvari, koje poljodjelcu ne dadu napried, i to: prvo, što nema zemlje, ili je nema dosta; drugo, što je zemlja diobom previše razkomadana; treće, što je zemljište zaduženo; četvrto, što ne zna i nema čim dobro polja obdjelavati, i peto, što priroda (ljetine) ne može dobro prodati.

Kako države pomažu poljodjelcu? — Da se onih pet neprilika ukine, ili da se barem umanje, ima u raznim državama različnih zakona. Tako da poljodjelac ne ostane bez zemlje, ima (na pr. u Srbiji) zakon, da se poljodjelcu nikada i za nikakav dug ne smije sva zemlja prodati. — Da se zemlja previše ne komada,

ne smije se u njekim državama dieliti, nego najstariji brat mora ostale izplatiti. Za onu treću i četvrtu nepriliku države se malo staraju. A proti onoj petoj, t. j. što poljodjelac ne može priroda prodati, radi se ovo: zabrani se uvažati žito i blago iz tudjine, t. j. udari se na tudje žito i blago carina: tko iz tudjine hoće da proda našoj na pr. državi, mora plaćati carinu.

Trebalo bi urediti „poljodjelske obćine“. — No sve ovo slabo pomaže, i to najviše zato, što se prava briga za poljodjelca ne vidi u nijednoj državi. Da se je koja država starala za poljodjelce tako, kako se stara na pr. za vojsku, ili za činovnike (sudce i t. d.), ili za više škole, — oho! gdje bi danas bilo poljodjelstvo! Ali tomu nema ni traga. Pamtite dobro: U svim državama uredjena je uprava i malone sve tako, kao da u državi živu samo gospoda, i kao da nemaju brige za drugo nego za sebe. A kad promislimo, da na pr. u hrvatskom narodu ima od sto ljudi preko 90 poljodjelaca, — ne treba ni pitati, je li to pravo i u redu, da je država uredjena na gospodsku. Već je zadnji čas, da se ta starinska zabluda ukloni i naša zemlja preuredi tako, kako to treba za poljodjelsku zemlju. A kad se tako uredi, onda će se pomalo, ali stalno, ukloniti i onih pet neprilika. Mjesto „političkih“ ili „upravnih“ obćina treba na selima urediti „poljodjelske obćine“.

Zašto su potrebne „poljodjelske općine“? — Vi već odgovarate ovako: „A što bi bile potrebne! Zar ne plaćamo dosta i bez njih?!

Istina je, plaćate. Ali pazite: Vama je žao, što plaćate zato, što ne znate, za što plaćate. A kad čovjek znade, za što plaća, onda mu nije žao za ono, što plati. Kad vam razložim, kakva bi imala biti poljodjelska obćina, uvjerit ćete se, da pravo govorim.

A sad vam kažem samo ovo: Ovako se dalje ne može. Naši su poljodjelci prezaduženi. Zemlja im je razkidana, pa ima radi nje i mnogo pravde. U mnogim krajevima uništuje prirod voda ili druga neprilika, koja se može ukloniti. Naš poljodjelac ne zna gospodariti, nema čim a mnogi ni na čem. Nezna i ne može priroda prodati, kad bi i smio i mogao: treba mu samomu.

A sad vas pitam: Tko se stara, da se sve to zlo ukloni? — Tko ili nitko. Nješto zakonâ i naredaba, što ih ima za poljodjelstvo u našim krajevima (u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji; o Bosni ne govorim, jer je tamo užasno) — to nije dosta, da se narod izbavi i sačuva od propasti. U njekih poljodjelskih stvarih imadu rieč i oblasti, obćinske i kotarske. Nitko pametan ne će kazati, da je to ono pravo. Što mogu na pr. gospoda kotarski predstojnici u tim težkim stvarima!

U jednu rieč: Mi smo Hrvati poljodjelski narod: od stotine ima nas 90 poljodjelaca; zato hoćemo i tražimo, da svakoj našoj vladi i saboru bude prva i glavna briga — briga za poljodjelca. U tom treba da se slože svi poljodjelci, i zato treba da slože posebnu svoju stranku.

A budući put ću vam razložiti kako se čitava uprava u domovini ima postaviti na novi temelj, na novu osnovu, — na poljodjelsku, na seljačku osnovu. Glavni kamen toj osnovi ima biti „poljodjelska obćina". A kakva ima biti ta poljodjelska obćina, to ću vam dojdući put razložiti, premda mi je težko čekati, — jer već vidim, kako se ta obćina stara, kako radi: oslobadja dužnike, preuzima na sebe porez, plaća za tuču i štetu, drži svoje poljare... Ali ne ću vam svega odmah kazati, nego liepo redom.

Mali razgovori.

Dom i rod.

„Samo Hrvat!" — Tako se je pred njekoliko godina podpisivao u pravaškim novinama jedan župnik, a sada se pod istim imenom već dugo tiska u novinah starčevićanske stranke prava njekakvo nabrajanje i ljutito dokazivanje proti Srbljima. Bože, koliko je tu papira uzalud potrošeno! Koliko bi se koristnih i potrebnih stvari moglo mjesto onoga tiskati i dati narodu! Ali ne! Starčevićanske novine ne smiju izaći ni jedan dan na svjetlo božje, a da ne napišu štogod protiv Srbalja. O tom je ne samo vriedno, nego upravo nuždno kazati koju rieč, ali ozbiljno i bez šale po istini, ne pazeći na ništa i na nikoga.

Onaj, što se ono podpisuje „Samo Hrvat", hoće time da kaže: „Ja sam samo Hrvat — i ništa drugo". Pa to je i u redu. Tko je Hrvat, taj drugo i ne može biti, to se razumije. Ali ovi „samo-Hrvati" misle i drugo, i to ovo: „Ne, mi nismo „Srbo-Hrvati", ni „Jugoslaveni", ni „našinci", kako to hoće slavoserbi; mi smo samo Hrvati". — I to je istina: Mi sami, koji smo Hrvati, — mi smo samo Hrvati. — Ali što smo mi zajedno sa Srbljima? — „Ništa zajedno sa Srbljima! Mi smo mi, a oni su oni. Što „zajedno sa Srbljima"!?"

Eto, to su vam „samo-Hrvati"! Ništa zajedno sa Srbljima! Ali kad ti i oči i uši i srce i duša i pamet kazuje, da smo Hrvati sa Srbljima jedno, da smo jedan narod, — tko može i smije reći: „Ništa zajedno sa Srbljima!"?

Ali ne hasni razpredati. Ako hoćete, čujte me i zapamtite ovo: Nema nama Hrvatima većega dušmana i protivnika od onih ljudi, koji hoće, da mi Hrvati budemo samo Hrvati, t. j. da ništa zajedno nemamo i ne ćemo da ikad imamo sa Srbljima. Ovo zapamtite kao sveto pismo naše narodne sreće, časti i — pameti! Zapamtite, a ne morate odmah vjerovati, nego ćete vjerovati onda, kad se uvjerite. Samo ne dao Bog, da bude kasno!

Zašto vam ovo toliko stavljam na srce i na dušu? — Ah, koliko bih vam morao razlagati, da me dobro razumiete — u ovoj tako lakoj stvari! No čujte samo ovo: Naši stari politićari znadu pripoviedati, kako su Madžari god. 1868. bili spremni popustiti Hrvatima mnogo i mnogo, — samo ako se Hrvati ne slože sa Srbljima. A zašto, to se je pokazalo i nedavno, kad su madžarske novine

pisale od prilike ovako: Hrvati se dižu i moglo bi biti zlo; ali sreća je naša, što će se oni poklati sa Srbljima.

Jeste li čuli? Razumiete li? — Kako ne biste razumjeli, kad je to jasno kao dva i dva da je četiri! Razumiete li sada, zašto židovski Hrvati sve i sve hoće, samo ne će sloge sa Srbljima? Razumiete li, zašto su se isti popovi-furtimaši složili s njekadašnjim židovom Frankom?

Ne, ne razumiete na žalost! Ne razumiete, jer ne razumiete, kako bi to moglo biti, da tako veliki Hrvati i takvi „samo-Hrvati" kao što je Frank i Zageršmit — kako bi oni mogli raditi na propast hrvatskomu narodu. Kako bi, kad su oni najbolji, najveći, najvatreniji, najoduševljeniji Hrvati i samo Hrvati!

Ne razumiete, jer ne razumiete politike, koja zamazuje oči. Ta što bi narod Franku i Zajgeršmitu, kad bi oni propoviedali ovakovu neslogu, koja je nama na propast, — a ne bi uza to vikali: „Ta mi smo oni pravi Hrvati!" — Što bi narod? — Odbacio bi ih. A kako će ih odbaciti, kad su to takvi žestoki Hrvati! — Znadu oni, da će tim neukoj prostoti zamazati oči. Zato tako i rade.

Politika.

Imadu li Hrvati kralja? — Ovih dana rekao je u peštanskom saboru jedan Madžar, i to njegdašnji prvi ministar Banfi, da Hrvati nemaju svoga kralja. A rekao je to zato, što je u saboru govorio na Hrvate, kako hoće da se odciepe od Ugarske, pa se je to, kažu, vidjelo i onda, kad je Nj. Veličanstvo sadašnji bečki cesar i kralj bio god. 1895. u Zagrebu. Onda su, kaže, Hrvati vikali: „Živio *hrvatski* kralj!" A hrvatskoga kralja nema. Istina je, cesar bečki ima naslov, t. j. zove se i „kralj hrvatski", ali to nije ništa, to ne dokazuje, da Hrvati imadu kralja. Bečki cesar ima u svom naslovu i to, da je „kralj jeruzolimski", pa tko će pametan kazati, da je to kakav kralj — taj „jeruzalemski" kralj! — O tom su poslie pisale i madžarske novine, pa ih je bilo, koje su pisale i to, da Hrvatska nije kraljevina ili kraljevstvo, nego je Hrvatska, kažu, pod Ugarskom i pod ugarskim kraljem. Hrvatskoga kraljevstva nema, a po tom nema ni hrvatskoga kralja.

Tako Madžari. — Što ovi Madžari hoće, to se jasno vidi: Oni hoće da dokažu, da Hrvati nemaju svoga kraljevstva ni svoga kralja. A što iz toga izlazi, to se zna, t. j.: Ako koji narod nema svoga kraljevstva i svoga kralja, onda spada pod koje drugo kraljevstvo i pod tudjega kralja. Drugim riečima: takav narod ne vlada sam sobom, nego nad njim vlada drugi narod.

Na ove rieči odgovorio je Banfiju njegdašnji Ban Khuen i rekao mu: da je naslov „kralj Hrvatske" poznat od starine, da to dakle nije iz zraka izvadjeno, niti na pamet kazano, kada tko kaže: „hrvatski kralj"; „reks Kroacije" („rex Croatiae") t. j. „kralj Hrvatske" — to je poznato i u starim ugarskim zakonima. — U ostalom ni Khuen ne kaže, da su Hrvati svoja država.

Što Madžari govore za Hrvate i za Hrvatsku, to je, gotovo bi rekao, smiešno i smeteno, kad cieli sviet znade već tisuću godina za Hrvate i njihovo kakvo-takvo kraljevstvo. Danas, naravski, kad su Madžari tako jaki, da gospodare ne samo u cieloj Ugarskoj, nego i Beč ima s njima posla, — danas oni nerado gledaju, što Hrvati nikako ne će da izbrišu svoje ime i zaborave na djedovsku baštinu. Madžare smeta, što se još čuje za Hrvate. No po tom se baš vidi, da su Hrvati i njihova djedovina ipak malo više od onoga, što Madžari govore.

Što se tiče posebice toga, imadu li Hrvati svoga kralja, istina je to, da Hrvati *posebnoga* kralja nemaju, — ali posebnoga kralja nema ni Ugarska, a kamo li bi ga imali

sami Madžari: svima je nama kralj austrijski nadvojvoda, koji je ujedno i cesar u Austriji. Ali da Hrvatska-Slavonija-Dalmacija ima kralja baš svoga, t. j. takvoga, koji ima drugu vladu i druge poslove nego kralj ugarski, to se vidi iz nagodbe s Ugarskom, gdje se kaže: da „se ima kralj kraljevinâ Ugarske i Dalmacije, Hrvatske i Slavonije *jednom* te istom krunom i jednim te istim krunitbenim činom okruniti." Dakle što kaže? Kaže, da se kralj ugarski i kralj Dalmatinsko - hrvatsko - slavonski ima okruniti istom krunom i na jedanput. Zašto je to kazano? Zato, čujte: Dalmacija-Hrvatska-Slavonija mogla bi svoga kralja pozvati u Zagreb i tu ga okruniti posebice za svoga kralja, — a Ugarska bi ga mogla posebice i drugom krunom okruniti u Pešti; bio bi nam isti kralj, ali bi za svaku kraljevinu imao drugu krunu. I to bi lako moglo biti, da se nismo onako pogodili s Ugarskom. Ali mi smo se dobrovoljno pogodili onako, pa mi svoga kralja ne krunimo posebnom krunom. A kad mi ne bismo imali posebnoga kraljevstva i kralja, — zašto bi bilo potrebno odredjivati, da se *jedan* kralj ima kruniti *jednom* istom krunom? Da je tu samo *jedan* kralj, to bi se samo po sebi razumjelo, a ne bi se za to trebalo pogadjati. Ali to je baš ono, što su tu *dva* kralja: ugarski i hrvatski, ali u jednoj osobi.

Sviet.

Svjetski mirovni sud. — „Doma" još nije bilo god. 1899., kada su se u Haagu u kraljevini Holandiji (od nas na sjevero-zapadu iza Njemačke, a uz more) sastali odaslanici raznih država i vladara, i to zato, da se dogovore i odluče: Ne ćemo više rata, nego hoćemo mir. To je bila tako zvana „Haažka mirovna konferencija", na koju je vlade i vladare pozvao sadašnji car ruski Nikola II., a odazvalo se pozivu 26 država, i to 20 iz Europe, a uz njih Kitaj, Japan, Siam i Perzija iz Azije i Sjedinjene Države i Meksiko iz Amerike. Na toj se konferenciji nisu vladari obvezali, da ne će više voditi rata, dapače se njekoje države nisu htjele obvezati ni na to, da u ratu ne će okrutno i nečovječno postupati. Tako na pr. nije Englezka ni Sjedinj. Države htjela pristati na to, da se u buduće ne bi smjelo u ratu pucati kugljama, koje razderu čovjeka. (To su tako zvane dumdum-patrone.) Ali nješto je ipak odlučeno za vodjenje rata, a najglavnije je to, što su države pristale na to, da će njeke razpre medju sobom donašati pred svjetski „mirovni sud". Taj sud je postavljen u Haagu i od onda stoji i posluje, kad ga dvie države zatraže.

Na osnovu ovoga sporazumka pogodila se je Francezka s Englezkom već u listopadu prošle godine, da će njeke razpre izmedju sebe dati tomu mirovnomu sudu, da ih presudi. Ali nemojte misliti, da će taj sud suditi sve. Već to nije gotovo ništa, kad taj sud ne može suditi, ako obadvie stranke ne žele. Taj sud dakle ne može nijednoga vladara i nijedne vlade na ništa prisiliti. Pa ni ove dvie države, Francezka i Englezka, nisu se pogodile tako, da će mirovni sud suditi sve njihove razpre, nego samo njeke, recimo, „fiškalske", t. j. takve, gdje je težko razumjeti, tko ima pravo. A osobito ne dadu ni ove države, da bi taj sud mogao suditi o njihovoj slobodi i nezavisnosti, ili o njihovoj časti; a ne će taj sud suditi ni onda medju ove dvie države, kad bi presuda mogla biti na štetu kojoj trećoj državi. — Dakle u kratko: Još nema suda, koji bi sudio mjesto puške i sablje.

No ipak je dobro, što ima kakav-takav sud, ako i ne može suditi pod silu, nego samo onda, ako pravdaši sami na to pristanu. Ipak je bolje to, nego ništa, jer će se možda time ukloniti gdjekoja neprilika medju državama, a što je glavno: države će se možda priučiti na taj sud, i to možda zato, jer je mnogo — jeftiniji od rata.

Francezka se je poslie pogodila još i s Talijanskom i s Holandijom, a ovih dana se pogodila Englezka s Njemačkom, da će im naime suditi onaj haažki sud, ako se ne bi mogle sporazumjeti, koja ima pravo.

Mi Hrvati, naravski, ne ćemo tako skoro doći pred onaj sud, jer mi toga prava nemamo: mi sami ne možemo na sud, jer imamo tutora, jer nismo svoji. Nama bi trebalo najprije takvoga suda, koji bi odsudio: A je li to pravo, što Hrvati nisu svoji gospodari?

Narodno gospodarstvo i zdravstvo.

Ljetina u dalmatinskom zagorju i primorju. — O ljetini u Dalmaciji pišu „Nov. Listu" riečkomu, da za zagorje onamo zlo kaže: Sv. Petar, kaže tamo narod, zori ili dogori. Ove je godine dogorjelo, a nije dozorilo, jer nije bilo kiše: tri one zlatne kiše — jurjevska, duhovska i križevska — nisu pale, zemlja se spržila, sve posahlo, kao da si vrelom vodom polijao. U njekim se kućama nije žito ni vršilo, jer je klasje bilo prazno, jalovo; spravila se samo slama za hranu blagu.

U primorju naprotiv nije takvoga zla. Loza pače nosi baš junački: nikakvoj bolesti traga. Zrno nabujalo i počelo se već rumeniti, pa bi dobra kiša sve još popravila. Debele zemlje u dolovima ne boje se žege. Nadaju se dobroj berbi ili jamatvi, jer kažu: sušno ljeto — pune bačve, mokro ljeto — prazne bačve. Sačuvaj Bože samo leda iz neba. Prva ljetina — višnje — obrane su, pa premda nije bilo kiše njegdje i preko četiri mjeseca, ipak je bilo višanja kao morskoga pieska. Ciena im je dobra.

Masline za ulje ove godine slabo kažu. Lani su bile bolje.

Za ljetinu iz dolnjega Medjumurja piše prijatelj „Domu" 9. srpnja: Žetva je slabe ruke; raž, ječam (jačmen) i pšenica malo bolje, zobi slabo. Kukuruze dobro kažu do sada, samo kiše treba, daj Bože. Siena će biti srednje ruke. Vinogradi dobro kažu koji su špricali; ali koji nisu, sve im je dolje spalo. Voćke poslie cvietanja sve dobro kažu (jabuke, kruške, šljive), a orasi najbolje, tako da ne pamtimo (baš na mom drvu ih ima osam u grozdu). — Na onaj dopis iz dolnj. Medjumurja ja se ljutim: Kako može jedan čovjek tako što reći: da su miševi usjeve uništili, pak da proljetna sjetva dobro kaže!

Strašna tuča i oluja uništila je veći dio priroda dne 8. o. mj. oko 10 sati na večer u čitavom jugo-zapadnom i jugo-iztočnom dielu jastrebarskoga kotara (izmedju Zagreba i Karlovca) i u Žumberku (to je na kranjskoj medji). Oluja je trajala malo ne pol sata i stresla mnogo voća, polamala mladice u vinogradu, izkorienila mnoge voćke i povalila žito. Na to došla tuča, pa žito upravo zabila u zemlju. — Premda se odpisuje porez nesrećnomu narodu, ne će biti dosta, nego će trebati pomoći od vlade. — „Tučobrani", kojima se puca na oblake, nisu pomogli. („Obz.")

*

Za putovanje u Ameriku mogli ste čitati u „Domu", da se je ugarska vlada bila pogodila s družtvom Kunard-linijom (Cunard-Line) i obvezala se, da će iz Ugarske svake godine slati u Ameriku 30.000 ljudi. Radi toga je vlada Sjedinjenih Država u Americi bila odlučila, da ovih putnika ne će pustiti na kopno, jer su to kao najmljeni radnici. Sad je ugarska vlada došla u nepriliku, pa je napokon morala Kunard-družtvu javiti, da ne jamči za 30.000 putnika.

Tramvaj (ili konjska željeznica) ima u Osieku i u Zagrebu, a tuži se sviet i na jedan i na drugi, pa se čuje, da će se u obadva grada graditi električni tramvaj (bez konjâ),

koji ide brže. Od hrvatskih gradova ima već električni tramvaj grad Rieka (na moru). *

Za kupanje treba paziti na to, da čovjek ne ide u vodu odmah poslie jela, nego tek za 3 do 4 sata. Ono, što se za mnoge kaže: Stupio u vodu, pa premda je znao plivati, potonuo kao kamen, — to nije ništa drugo krivo, nego pun želudac. Možda ste čuli za morsku bolest: Stupi čovjek na brod, i odmah mu mučno: okrene mu se želudac, — mora bacati (bljuvati). To su strašne muke. A to se isto može dogoditi čovjeku, kad se kuplje, jer pun želudac hoće mira, hoće da mirno leži ili stoji, a ne da se njiše. Komu je želudac tako mira željan, tomu se odmah zbuni, čim se na vodi stane njihati, ili čim o trbuh udari voda: čovjeku dodje na bljuvanje, dodje mu muka, pa umjesto da jelo izbaci, gutne još vode — i gotov je. Nema kada, da zove u pomoć. — Pametnomu dosta.

Bilježke.

Talijanski jezik gospoduje ne samo u talijanskoj kraljevini, nego i u rimskoj Crkvi. Tako su novine nedavno doniele pismo, štono ga je papin tajnik pisao spljetskomu biskupu Nakiću: pisano je talijanski. Mislio bi čovjek: Piše mu talijanski, jer zna, da u Dalmaciji razumiju talijanski. Ali nije zato. Kad je ono bilo mnogo vike radi sv. Jeronima u Rimu, pisao je tadašnji papin tajnik nadbiskupu Stadleru opet talijanski.

Sad kako dolaze hrvatski biskupi do toga, da moraju znati talijanski?

Zašto se kaže, da je rimska Crkva „katolička" t. j. posvudašnja, za sve narode? Zašto se kaže, da ima svoj latinski jezik, — kad eto u njoj gospoduje i talijanski jezik? Nije li dosta što nam naturuju svoj jezik Niemci i Madžari, nego još i ovi!?

Ja bi htio znati, da mi koji rimski pop razloži, po čem talijanski jezik ima u Crkvi, u kojoj su svi narodi jednaki, više prava, nego na pr. jezik hrvatski.

Ali poznata je stvar, na koju se tuže i dobri katolici, da u rimskoj Crkvi gospoduju Talijani i — velika politika.

„Ljubimac vlade", t. j. koga vlada ljubi, — to bi imao biti g. Jos. Frank. Tako pišu za njega jedne madžarske novine. A ljube ga vlade zato, što vodi „dvoličnu politiku", t. j. znade biti po volji i vladi i narodu. — Ovo je bilo vriedno zabilježiti barem radi onih popova rimskih, koji su nedavno čestitali g. Franku. Madžarske će novine valjda znati, tko je ljubimac njihove vlade (a njihova je vlada u dobrom prijateljstvu sa zagrebačkom). — Bilo je, rekoh, vriedno ovo zabilježiti, a g. Frank valjda me ne će opet tužiti sudu.

„Sisački glas" (novine g. Tuškana, kako kažu) počeo je sada dirati i u „Dom", dok je do sada grdio samo St. Radića. A sve je to zato, što g. Tuškan misli, da bi koji Radić mogao doći na misao, da bude sisački zastupnik. Zato toliko piše proti tomu, što su se Radići pokazali u sisačkom kotaru, pa ih svjetuje, da idu sa svojom seljačkom strankom u druge kotare, a Sisak neka puste u miru. Osim toga govore neki ljudi o jednom i drugom Radiću svašta, što nije liepo ni istina.

Tko hoće znati, kako je sve to, tomu kažem ovo:

Prvo: St. Radić ne može **kod** prvih budućih izbora biti izabran, jer je osudjen, da je počinio „zločin", kad je ono rekao, da bi trebalo skinuti madžarske naslove na kolodvoru u Zagrebu.

Drugo: Ja, Ante Radić, **nisam** nikad mislio i ne mislim na to, da se dadem ikada birati proti g. Tuškanu. Njegov rad u hrv. našoj politici i životu narodnom za mene nješto znači, pa bio g. Tuškan već sutra — kakav mu drago.

Treće: Stjepan i Ante Radić rodjeni su Trebarci, pa bi im g. Tuškan morao zamjeriti (osobito Anti), što tako riedko dolaze u svoj kraj. A mjesto toga on se ljuti, što su jedan put tamo bili zajedno i kod prijatelja se dogovarali o seljačkoj stranci. Sisački kotar nije nikakav izuzetak, pa da Radići i nisu Trebarci, nitko im nema opravdana razloga braniti, da rade za koju političku misao i u sisačkom kotaru.—Ostalo čitajte malo niže.

G. Tuškanu u Sisku. — U svezi s gornjom bilježkom evo i Vama samo ovo: Istina je, da sam ja Vama zamjerao i zamjeram Vam, što se prema ljudima, koji pomažu današnji način vladanja, vladate tako, kako se protivnik današnje vladajuće politike *ne smije* vladati. Pravi protivnik današnje vladajuće politike može biti fin, uljudan, pristojan, — ali sa stanovitim ljudima ne naručuje si zajedno janjca, da ga s njima zajedno blaguje, — dok žandari okolo šeću.

Jeste li razumjeli, g. Tuškane? Kanite se toga, — to ne ide. Ne ide i još koješta, ali ovo *nikako* ne **ide,** dok hoćemo poštenu narodnu, a ne *osobnu* politiku. — A nije istina uza sve to, da sam ikad pomislio, a kamo li rekao: Bolje bi bilo, da u Sisku bude izabran madžaron, nego Tuškan.

Ove hajke u Vašem listu nije trebalo. I ja imam list, pa sam šutio, osobito o Vama.

Samo o Vama zavisi, hoćemo li mi u sisačkom kotaru zajedno raditi. A vjerujte mi, to nije nemoguće, osim ako Vi zbilja mislite, da je sisački kotar „Vaš", a poslie Vas neka bude i madžaronski. *A. Radić.*

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Politika u Zagrebu u kratko se vrieme posve preokrenula. Glavni je dogadjaj, što se je „hrvatska stranka prava", koju su tako dugo slagali, raztepla. Nema predsjednika, podpredsjednik se Derenčin zahvalio, a 8 do 10 odbornika izstupilo je iz odbora. Bilo se pokušalo, da mladji ljudi spase stranku i da ju brane. Za to su osnovane nove nedjeljne novine „Pokret". No kad se je stranka poslie velike skupštine za financije (12. lipnja) složila s Frankom, digla se na nju u „Nov. Listu" buka, od koje su dobili i oni mladi kod „Pokreta". Prigovaralo se najviše tomu, što su se složili s Frankom, a nisu sa Srbljima, pa onda to, što su se dali navesti na to, da peru Franka. Tim su Franka tako podigli, da njegove novine danas pišu, kao da Madžari strepe od straha pred Frankom. A do toga je njemu i stalo: Neka sviet misli, da je on u Hrvatskoj prvi i da bez njega ne može biti ništa.

Vriedno je zabilježiti, da se popovi približavaju Franku, a odvraćaju od „hrvatske stranke prava". A i oni mladi oko „Pokreta" javljaju, da će čekati još do konca kolovoza; ako se do onda ne sazove skupština „hrv. str. prava", onda će i oni na svoju stranu.

Za seljačku ste stranku već čuli. U „Nov. Listu" piše njetko, da bi trebalo osnovati „gradjansku stranku". Ali ta stranka ne bi bila proti seljačkoj, nego bi radila u gradovima. O tom ćemo se još porazgovoriti.

Svemu ovomu kažu ljudi, da je to „kaos", t. j. smetnja, smutnja, zbrka, da se ne zna, tko pije, a tko plaća, i t. d. Ja ne mislim tako. Istina je, nije sve dobro, što se dogadja, i ne čini svatko dobro, tko vuče na svoju stranu. Ali jedno je dobro: Ljudi su počeli ozbiljnije, iskrenije i poštenije misliti, pa im je dosta zagrebačke politike, koja je zbilja već dugo godina sama komedija. Ja mislim, da će biti dobro.

Starčevićeva hrv. stranka prava držat će dne 17. o. mj. u Zagrebu

svoju skupštinu. Požurili su se prije, nego se složi koja nova stranka, da uzmognu kazati: „Vidite, sve se razpada, samo smo mi čvrsto na okupu! Vidi se, da je naša stranka prava i jedina" i t. d. i t. d. No bit će i toj komediji kraj.

Za bosanske katolike pišu jedne njemačke novine, da su samo oni bili vjerni i odani novoj bosanskoj vladi, oni su jedini bili mirni i poslušni, pa ih te novine pitaju: Što imadu od toga? — To — odgovaraju novine same — da ste u svem zadnji.

U Medjumurju bi, kako dobro pišu „Naše Pravice", trebalo, da naši ljudi (tamo su sami Hrvati) biraju svoga čovjeka, Hrvata, a ne Madžara, kao do sada. To bi bila hrvatska stranka u Medjumurju. Zastupnik te stranke morao bi tražiti slobodu za hrvatski jezik u crkvi, u školi i kod oblasti i u obće slobodu hrvatske narodnosti. Osim toga bi zahtievao dobre zakone i polakšice za seljake. — Cielo Medjumurje bira sada samo jednoga zastupnika (u Čakovcu), no ni to nije pravo, nego bi trebalo odrediti barem još jedan izborni kotar (na pr. u Prelogu i Kotoribi).

Hrvatske djake u Ugarskoj, koji se u vojničkoj školi u Pećuhu uče za domobranske častnike, htjeli su tamo madžarski poglavari prisiliti, da pjevaju madžarsku narodnu pjesmu: „Bože, blagoslovi Madžara, nadari ga obiljem i veseljem" itd. No hrvatski momci (to su momci od 15 do 18 g.) nisu htjeli pjevati, pa su radi neposlušnosti kažnjeni (zatvoreni), a šestorica pače iztjerana iz škole. — O toj su stvari mnogo pisale i hrvatske i madžarske novine, pa čak i njeke madžarske novine kažu: — Ako su školski poglavari povriedili narodnu hrvatsku čast, trebat će da dadu za to zadovoljštinu. — Ako su silili hrvatsku djecu, da pjevaju madžarsku narodnu pjesmu, onda su doista htjeli povriediti hrvatsku čast i ponos. Kako je danas, Hrvat iz banske Hrvatske ne mora nigdje nikad i pred nikim izgovoriti ni jedne rieči u tudjem jeziku — osim kod vojske njemački. Pa i tu se stvari mienjaju, tako da se od ove godine u vojničkim školama u Hrvatskoj njeke nauke naučaju i hrvatski.

U biškupačkom kotaru kraj Varaždina bit će skoro izbor nar. zastupnika. Od opozicije će biti kandidat odvjetnik varaždinski Magdić, a Starčevićanci hoće svoga popa Tomca. Magdić je, pišu novine, siguran, jer mu je već 130 izbornika pismeno obećalo, da će za njega glasovati, a svih izbornika ima 240.

Radi sv. knjiga hrvatskih bilo je ove godine u Dalmaciji malo bune, i to zato, što papa nije dopustio, da se u njekim crkvama na dan sv. Ćirila i Metoda služi sv. misa starohrvatskim jezikom. Do sada se je to dopuštalo, dakako kao izuzetak, i u onim crkvama, u kojima se drugda ne služi starohrvatska misa. — Naši ljudi spremaju tamo deputacije, a njeki govore, da treba početi sasvim drugačije. Što misle, ne znam.

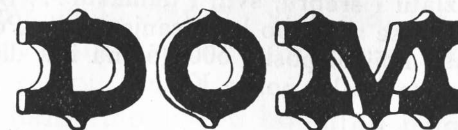
*

Iz rusko-japanskoga rata dolazi glas, da su Japanci navalili na Port-Artur, ali da su ih Rusi odbili i potukli ih trideset tisuća (30.000), a njeki kažu i 40.000! To je moralo biti strašno strieljanje i klanje! Ruski vojvoda Kuropatkin, koji je s glavnom vojskom dalje na sjeveru, pomiče se sve dalje pred Japancima: čeka, kažu, dok mu stigne vojske i dok Japanci oslabe. Onda će on na njih i onda će biti gotovo. Vidjet ćemo.

Papa i Francezka opet su se zavadili. Papa je naime pisao dvojici francezkih biskupa, neka se odreknu biskupske časti. Biskupi su ta pisma dali svojoj vladi, a vlada je na to odgovorila papi, da se nema prava miešati u takve stvari. Papa je odgovorio, da se nije miešao, nego je samo dao savjet. A zna se, da je papin savjet — zapovied. — Kažu, da će se Crkva u Francezkoj posve razstaviti od države.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4. u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 14. | U Zagrebu, u četvrtak 28. srpnja 1904. | God. 5.

»Plašt kralja Milutina i dolama cara Lazara.«

„Što će to biti?" — pitate bez sumnje svi u jedan glas. — „Kakav „plašt kralja Milutina?" Kakva „dolama cara Lazara"? Što je to?

Evo, kazat ću vam, što je to.

Za kratko vrieme okrunit će se novi kralj Srbije, Petar I. Karagjorgjević, t. j. postavit će mu na glavu kraljevsku krunu ili korunu. Za taj posao treba dakako načiniti novu krunu, jer nema nikakve stare krune, kojom su se krunili njegdašnji srbski kraljevi i carevi. Ima valjda njegdje ona kruna, kojom su se krunili novi srbski kraljevi, koji su nedavno pošli naglo u grob, t. j. Milan i Aleksandar; ali Bože sačuvaj, da bi se Petar Karagjorgjević krunio istom onom krunom, koja je bila na glavi kojemu Obrenoviću! Obrenovići su bili krvni dušmani Karagjorgjevićima, pa treba da se izbriše i svaki spomen, da su Obrenovići ikad vladali i gospodarili nad Srbijom, — a kamo li da se koji Karagjorgjević ovjenča njihovom krunom, koju su oni dali načiniti za svoju glavu i za svoju familiju! Ne dao toga Bog, toga biti ne će! — misle Karagjorgjevići i prvi medju njima sadašnji kralj Petar. Zato se i radi u Parizu za njega nova kruna, koja će stajati 15 do 20.000 (dvadeset tisuća) dinara (ili Kruna).

Ali za taj posao nije dosta samo kruna, nego treba za to još i posebno kraljevsko odielo i obuća, pa će se i to raditi novo, i to plašt i crvene čizme izradit će se u Biogradu. O tom odielu pišu, kako vidim, srbske novine i razbijaju sebi glavu: što li će to i kako li će to biti! Pa tako i jedne novine, koje se ne bave baš novostima i kojekakvim sitnicama, pišu ovako:

„Mi mislimo, da bi vladalački plašt za krunisanje mogao biti izradjen po ugledu na onaj sjajni i krasno očuvani plašt kralja Milutina, koji se čuva u riznici manastira Krušedola u Sriemu . . . Imali smo prilike da vidimo taj kraljevski ogrtač i da se divimo njegovoj bogatoj i umjetničkoj izradbi. Plašt kralja Milutina i danas još tre-

peri u suhome zlatu i srebru, svili i damastu... Bilo bi to još veličanstvenije, kad bi se za samo krunisanje kralja Petra mogao dobiti baš sam taj plašt, koji bi poslie 600 godina tek danas pokrio pleća prvoga krunisanoga kralja poslie Kosova.

Iste novine pišu dalje:

„Beogradske Novine" donose još jedan skroman priedlog, da se dolama kraljevska, koja se nosi izpod plašta, načini po ugledu na onu dolamu cara Lazara, koja se hrani (t. j. čuva) u riznici manastira Ravanice u Sriemu... Plašt kralja Milutina i dolama cara Lazara najljepše bi pristajali krunitbenomu činu. I dolama cara Lazara izradjena je zlatnim vezom..."

Da ovo bolje razumiete, kazat ću vama, koji ne znate, dvie tri rieči, i to ovo: Srblji su njegda imali tamo u Srbiji svoje posebne kraljeve i careve. No Turci-Osmanlije navalili na Srbiju, pa je tako već pred 500 godina nestalo ne samo srbskih kraljeva i careva, nego se je i sâm srbski narod dobrim dielom raztepao, a mnogo je toga naroda pobjeglo pred Turčinom pod bečkoga cesara, gdje i danas ima Srbalja po Ugarskoj (u Bački i Banatu) i po hrvatskim zemljama, gdje živu zajedno s Hrvatima, a ne razlikuju se od njih ničim, osim što je većina Srbalja grčkoga (pravoslavnoga) zakona. Poslie propasti srbske države živjeli su njekoji despoti ili velikaši srbski pod bečkim cesarom, a pod cesara je došao i srbski patrijarh sa svojim popovima i kalugjerima (redovnicima); i patrijarhu i redovnicima dao je cesar dosta liepe zemlje, pa su tako nastali u hrvatskoj zemlji bogati srbski manastiri ili samostani, kojih i danas ima u Sriemu. Velikaši i popovi srbski ponieli su sa sobom, što su vrednijega imali, pa se tako u tim manastirima čuvaju njeke srbske starine, kao krstovi (križevi), patrijaršijske krune i t. d. — a medju tim starinama kažu i onaj glasoviti „plašt kralja Milutina" i „dolama cara Lazara". U te manastire prenesene su, kažu, i kosti njekih srbskih vladara, a baš je, i to nedavno, pokopan u manastiru Krušedolu srbski kralj Milan, koji je bio prvi srbski kralj poslie 500 godina, — pa i taj je sahranjen u tudjoj zemlji drugoga vladara, premda je imao svoju slobodnu domovinu Srbiju.

No dugo sam otegnuo to razlaganje, pa se već bojim, da sam vam dodijao, jer ne znate, zašto vam to razlažem. A evo zašto:

Kolikogod su meni Srblji kao i Hrvati — jer ja medju njima razlike ne vidim — ja se ipak nikako ne mogu, štono gospoda kažu, oduševiti za plašt kralja Milutina, ni za dolamu cara Lazara. Što više, ja vam ovo i pišem zato, da vam dokažem, ako je moguće, kako se mi u ludo „oduševljavamo" za kojekakve stare plašte i dolame, — pa zato nam i jest tako.

Nemojte misliti, kažem vam odmah, da smo mi Hrvati što-

god bolji. Nismo, nego smo na vlas jednaki braći Srbljima, pa nam nije uzalud jednima i drugima tako dobro, kao što nam jest...

A kako bi nam i moglo biti bolje! — Sjećate li se, kako smo se ono podavno razgovarali: zašto su u Americi tako velike plaće? Sjećate li se, kako sam onda napisao, da je ono onamo „novi" sviet, a mi smo u „starom" svietu?

Možda se i sjećate, ali valjda niste pravo razumjeli, zašto je ono „novi" sviet. A prosudite sada: Da tko stane Američanu govoriti o njekakvom kraljevskom plaštu i o dolami, pa kako bi to bilo „veličanstveno" i t. d., — vjerujte mi, taj bi ga Američan držao za ludjaka! Američanu bi se mogao činiti „veličanstvenim" na pr. željezni most, dug 500—600 metara, ili pače i cieli kilometar; mogla bi mu se činiti „veličanstvenom" kuća na kojih 20 do 30 podova (tavana, katova), — ali nipošto stara kakva dolama, pa bila baš i suhim zlatom izvezena.

Da, zbilja, — to „suho zlato", pa „svila i damast"! Što se tomu treba „diviti", t. j čuditi se? Čemu? Divi li se onaj mudrac tomu, što je blaženi taj kralj Milutin imao toliko zlata, da dade sebi izvezti jedan plašt? Tužna li mi kralja i njegova kraljevstva, koji ne bi imao toliko!

Ali nije vriedno više ni govoriti, nego čujte ovo:

Sve nas odgajaju i zaludjuju ovakvim stvarima: pokazuju nam nješto, što je bilo, a sad toga više nema. Bez prestanka nam spominju slavne kraljeve: Tomislava, Uroša, Dušana Silnoga, Zvonimira, i što vam ja znam, pa onda velikaše, osobito Zrinjske i Frankapane. Ako sam vam i ja koji put bubnuo o njima, ne zamjerite! Kad sve tuli, tuli i ti i nehotice.

„Pa kakav si ti to čovjek na jedanput?! Što ti tako kudiš slavnu našu prošlost?!"

A dajte mi mira, molim vas, i s tom slavnom prošlošću!

Znam ja za one naše ljude, koji govore, da narod treba učiti slavnu njegovu prošlost, „neka vidi, što je bio". A znate li, što je bio? — Bio je rob i sužanj, — to je bio „dragi" i „mili" i „dobri" i još k tomu „naš" narod! To je bio! Ali toga mu gospoda ne pripoviedaju, nego mu pokazuju kraljeve, banove i velikaše. A što mi, mi koji smo narod, a nismo ni kraljevi, ni banovi, ni velikaši, što mi imamo s njim posla?! Rekao bih vam, ali ne ću.

Ali treba da prestanem, jer bi se mogao daleko zavezti. „Dovle je bilo Dušanovo!" — viče jedan. — „Dovle je bilo Krešimirovo!" — dokazuje drugi. I radi toga se pravdamo, i to vam je velik dio naše politike i „rodoljublja".

Razumiem ja, zašto je sve to tako, i to ne samo kod nas,

nego i drugdje; ali nemam kada, da vam to sad razlažem. No već je vrieme, da se u toj stvari reče otvorena rieč i našemu narodu, da ga kojekakvi tupoglavci i sljepari ne zavode u još veću tamu.

Ali treba da prestanem, jer bi se mogao daleko zavezti.

Jedno vam ipak moram još kazati, a to je ovo: Našega naroda ima dosta, ali je nesložan, raztepen: vuku ga njegova gospoda ovakvim komedijama svakoga na svoju stranu, da se divi i klanja ovaj dio naroda ovomu, onaj onomu, treći trećemu. A živoga naroda gotovo nitko i ne vidi, — nego pita: „Gdje su Zrinjski, Frankopani, — Gdje su ona lava dva?" — a gdje je taj „mili" i „dragi" naš narod, — za to nitko ne pita.

Ljudi, ne budite ludi! Vi prošlosti nemate, jer prošlost i povjest imadu samo kraljevi i velikaši, vaši gospodari. Prah vaših djedova znao bi vam pripoviedati samo o mukama, robstvu i sužanjstvu, a o nikakvoj slavi. Vi u prošlosti ništa nemate, vaša je samo — budućnost, ako u vas bude pameti. Pogledajte u sadašnjost, pogledajte oko sebe, koliko vas ima jednoga plemena i jezika, koji istu muku patite, — onda ćete veselo gledati u budućnost. Inače bit ćete robovi i sužnji, kao što ste i bili. „Plašt kralja Milutina, dolama cara Lazara", pa i ista „kruna Zvonimirova" — to vas i danas drži u robstvu na sve strane.

Da li se vedri, ili se oblači — u Zagrebu?

Čudne se to stvari dogadjaju u Zagrebu medju gospodom, i to medju „rodoljubnom" gospodom, jer se za madžarone ništa ne čuje: oni liepo mirno potežu svoje dalje. Ali „naši" — oni su se počeli baš ozbiljno čistiti ili „sortirati".

Vi možda mislite: „A što to nas briga, što oni tamo imadu". — Možda imate i pravo. Nego ipak radi onih medju vama, koji se još dadu voditi na uzici, dobro je, da vam i opet kažem koju, da znate, za kim ćete poći i s kim ćete držati, ili bolje: komu ćete dati, da vas drži.

Troje je, mislim, glavno, što se više ne može sakriti ni tajiti, i to:

Prvo, „hrvatske stranke prava" nema. Nema više one stranke, koja se je sklapala i slagala preko deset godina. Imadu još novine „hrvatske stranke prava", t. j. „Obzor", ali te novine nijednom riečju ne prigovaraju, što se piše, da njihove stranke više nema. — No mogao bi tko upitati: A ne će li se opet složiti hrvatska stranka prava? — Ne će, jer nitko više ne viče i ne uzdiše za slogom: ljudi su se sloge zasitili do grla.

Drugo, njegdašnje pravaštvo i starčevićanstvo izgubilo je svaku cienu. Od kada su postali „pravaši" i gosp. Derenčin i

gosp. Mazzura st., od onda je pravaštvo mnogim ljudima postalo smiešno upravo onako, kako je drugima starčevićanstvo sramotno od onda, od kada je vodja starčevićanaca njekadašnji židov. Nema dakle straha, da bi se tko pametan i čestit mogao dići i pozivati narod „pod Starčevićevu zastavu", ili u „stare pravaške redove". Ne, nipošto. Pod tom zastavom i u tim redovima pravaškim bilo je i ima već svašta i svačesa, s čime se čestiti ljudi ne će da miešaju.

Treće, a to je možda glavno, to je ovo: Počeo je boj s rimskim popovstvom. Nije to bilo ništa, dok su popovski listovi prigovarali „Domu", a druge se novine tomu tiho smijale, ili pače popovstvu pomagale. Malo je bilo i to, što je riečki „Novi List" znao koji put napisati što proti Rimu i popovima. Glavne novine: „Narodne Novine", njekadašnja pravaška „Hrvatska", a osobito „Obzor" — to se je sve raztapalo od miline, kad im se je dala prilika, da napišu koju pohvalu „dičnomu našemu rodoljubnomu svećenstvu". Istini za volju treba priznati, da je takav u početku bio i isti ovaj „Dom". — Danas je drugačije. Danas i „Obzor" — onaj „pobožni" „Obzor", kako ga danas za porugu zovu popovi — danas i on bije boj doduše samo s „furtimaškim" popovima, ali se sprema i na ljuti boj, jer obećaje, da će ježuvitima kazati, što ih ide. No, a to se zna: Boj proti popovima počinje navalom na njihove učitelje i političare-diplomate, — a to su otci ježuviti. Boj je dakle gotov. Čega su se mnogi bojali, do toga je došlo.

Sad ako uzmemo na oko sve ovo troje, pa ako upitamo: Da li se to vedri, ili se oblači? t. j. kaže li to bolje ili gore za narod, — što ćemo odgovoriti?

Hoćemo li po duši, ne može se za nijednu od one tri stvari kazati samo onako: Dobro je, što se je to dogodilo. Nije dobro, što se je raztepla jedna stranka, oko koje je bilo toliko svadje i muke i od koje su se mnogi mnogo nadali. Nije dobro ni to, što su se pravaši raztepli tako jadno, a starčevićanstvo životari tako sramotno i nedostojno. A napokon ni boj s popovima, koji su naši ljudi, nije dobra stvar sama po sebi.

„Dakle ti kao da proričeš, da se u Zagrebu oblači?" — Ne proričem. Ja doduše nisam kao onaj, koji u čas znade iz zla stvoriti dobro, — nego iza ovoga zla vidim dobro, — ako se budemo dobro vladali. Sad znamo, štono je rieč, na čemu smo, pa se po tom i ravnajmo. Posluhnite samo časak.

Od kada su se Hrvati u banskoj Hrvatskoj pogodili s Ugarskom, — a tomu ima 36 godina — od onda je čitava naša politika jalova, t. j. nismo dobili ništa više, nego smo još i izgubili.

A pita se: Zašto? — Ima tomu više uzroka, ali je glavno ovo dvoje:

Prvo je to, što naša politika nije imala vojske. — To treba ovako razložiti: Naši su vodje doduše govorili o „narodu", pače i mislili na narod, ali su politiku ipak vodili ponajviše radi sebe, t. j. da budu zastupnici, da uzdrže svoje novine, ili pak prosto zato, da se ne kaže: Propali su, ne mogu dalje! Pazite: ni ovo posljednje nije mala stvar. Nije to baš tako lako, da čovjek, koji se je u mladosti dao na narodnu politiku, sutra baci koplje u trnje, ili da postane madžaron. Bilo je i takovih, to je istina, ali to su ljudi, koji do sebe drže malo, a drugi do njih ne drže ništa. — Naši vodje nisu sebi znali naći pomoći u narodu. Kako je i zašto je to, toga sad ne ću razlagati. Ali je istina, da naši vodje nisu mogli uza se pridržati ni onoga naroda, koji ima pravo glasa, a kamo li, da bi sav narod i čitavu njegovu snagu znali upotriebiti u političkoj borbi. I tako su bili sami, koliko ih je bilo. A što su mogli? Još-još, da su to kakvi grofovi, bogataši i velikaši, — još bi štogod moglo biti: možda bi štogod izposlovali. Ali to su većinom bogci, koji su se težkom mukom izškolali i došli na zelenu granu. Bog sveti, da im je koji put mir, da im i toga ne uzmu! A dodajte onda još po kojega kukavca i strašljivca, ili kojega špekulanta medju njima, — pa se ne ćete čuditi, što od sve te politike nije ništa bilo. — To je jedno.

A drugi je uzrok jalovosti naše politike ovo: Baš zato, što naši politički vodje nisu imali uza se naroda, nisu se uhvali zamjeriti popovima. Zašto? — Zato, što su popovi, koji živu medju narodom, — što su oni vodili narod na izbor. Bez popova nisu naši vodje mogli ništa, ili vrlo malo. — Ali ćete me pitati: A zašto je to zlo? Što su popovi krivi, da je naša politika bila 36 godina jalova?

To je pitanje. Ja sam vam na to pitanje odgovorio prošle godine, kad sam razlagao: „Zašto se narod ne miče?" Na ono razlaganje strašno su se popovi razljutili, pa im se ja i ne čudim. No ja vam sad svega onoga ne ću ponavljati, nego ću vam u kratko reći ovako:

Popovi i njihovi prijatelji mogu reći i pokazati više toga, što popovima služi na čast i čim se oni mogu dičiti. Ali jednoga ne mogu ni reći, ni pokazati, a to je ovo: Ne mogu reći ni pokazati, da su rimski popovi ikada i igdje ljudski radili i borili se za slobodu svoga naroda. Toga oni ne mogu reći ni pokazati, a naprotiv bi se moglo pokazati, kako su rimski popovi pomagali držati narod u poslušnosti i u pokornosti, pače i u robstvu, pače ga i sami u svem tom držali.

To je i posve naravski, da su popovi tako radili, ili da nisu radili, i to s tri razloga.

Prvi razlog, što popovi ne rade za slobodu, jest to, što se oni imadu starati za Vjeru, t. j. za to, da ljudi po Vjeri živu i onda dodju u vječno blaženstvo na drugom svietu. To je njihova zadaća i njihov posao. A da čovjek po svojoj Vjeri živi i po tom u nebo dodje, — svejedno je, je li on slobodan, ili je rob i tudji sužanj. Zato se Crkveni poglavari i nisu mnogo, pače se nisu i nikako starali za to, da se ukine i zabrani ono staro robstvo, kad je čovjek čovjeku služio kao živinče, nego su to trpjeli stotine i stotine godina. To Vjeri ne smeta. A kako bi onda smetalo to, ako koji narod nije politički slobodan, t. j. ako nema prava u svom domu, ili ako nad njim drugi narod vlada! Ne, to Vjeri ni najmanje ne smeta, jer se u vječno blaženstvo može doći i bez svega toga.

Drugi je razlog ovo: Crkveni poglavari ne drže mnogo do slobode, dapače protivno naučaju, da je glavno, ako je čovjek poslušan i pokoran svojim poglavarima. Na tom je nauku, može se reći, sagradjeno i sazidano sve, što mogu i što imadu. Bez poslušnosti i pokornosti ne bi oni nikad bili došli do toga, do čega su došli. Oni dapače ne dopuštaju rado ni slobode u mišljenju, nego i tu treba slušati naučitelje. — Ja tim ne rekoh, da poslušnosti i pokornosti i ne treba. Ja rekoh samo to, da Crkveni poglavari ne drže mnogo do slobode i da o tom ne govore rado, a kamo li, da bi naučali i razlagali, kako je to dobro, kad je čovjek svoj i tielom i dušom slobodan.

No najglavniji je treći razlog, i to ovaj: Crkva i njezini poglavari vrlo su čvrsto i jako svezani ne samo s vladarima (cesarima i kraljevima), nego i s velikašima. No to je velika stvar, pa za to treba poseban razgovor. Za danas je dosta spomenuti ovo: Crkva na pr. ne priznaje, da narod jednoga jezika ima pravo ujediniti se i stvoriti svoju državu.

Ako sve ovo troje prosudite, onda ćete lako razumjeti, zašto popovi ne rade za slobodu svoga naroda; onda ćete razumjeti i to, zašto je naša politika trideset godina bila jalova: zato, što su u njoj imali veliku rieč popovi. A ako vas tko sjeti, da su naši popovi bili jedno vrieme, a da su mnogi i danas u opoziciji, recite mu: Jesu, — u takvoj opoziciji, koja nije htjela ni smjela ništa. Ne idu oni (osim preriedkih) u opoziciju, koja bi što ozbiljno htjela. (Zato ih ne će biti ni u seljačkoj opoziciji.)

Eto, razložio sam vam, zašto je naša politika bila jalova: jedno — bila je bez naroda, drugo — bila je svezana s popovima.

A to nam je ujedno i nauk, kako ćemo u buduće. Pita se samo, je li se u toj stvari štogod promienilo na bolje?

Na to vam mogu stalno odgovoriti, da se jest promienilo na bolje. Da se je promienilo na bolje, dokaz je tomu to, što ovako ne piše samo „Dom", nego i druge novine, t. j. ovako za narod i o popovima. Mi ćemo se o toj promjeni — to je velika promjena! — još porazgovoriti, pa ćete onda i sami vidjeti, da li se u Zagrebu vedri, ili oblači, premda je za nas glavno to, da li se vedri ili oblači u narodu, jer dok je nad narodom oblačno, badava je i nad Zagrebom vedro.

Poljodjelska obćina.

Prije nego što vam po redu kažem, kako bi se imala urediti poljodjelska obćina, o kojoj sam posljednji put počeo razgovor, treba da dobro na pameti držite tri stvari, i to:

Prvo: Od silnoga novca, što ga danas imade država u rukama, najmanje ga ide na korist poljodjelcu. Da vam na pr. izvadim iz proračuna za bansku Hrvatsku, koliko se troši na druge stvari, a koliko na „narodno gospodarstvo", t. j. na korist poljodjelcu, — vidjeli biste, da to nije ni spomena vriedno. — To nije pravo i to se ima svojim putem promieniti.

Drugo: Nije dosta to, što gotovo svi zakoni imadu pred očima sve druge staleže, a najmanje poljodjelce, nego vidimo još i to, da država posebnim zakonima brani njekoje staleže. Jeste li na pr. kada čuli i vidjeli, da bi pop morao s palicom po svietu? Niste. A zašto niste? Zato, što imamo takove zakone i uredbe, da pop na pr. ne može propasti. Tko je jedan put pop, taj se ne mora bojati za svoj kruh, dok je živ; mora se za njega naći bilo što, pa ne bio on ni za što. A sve je to radi „staleža". — Ili uzmite činovnike i njihove plaće i penzije: kako je sve liepo uredjeno, osobito penzije! I dobro je, da je tako. Ali zašto nije tako i za poljodjelca? — Napokon možemo spomenuti i to, da je država u posljednje vrieme učinila nješto i za četvrti stalež, t. j. za radnike. Nije to bogzna što, ali ipak je nješto; ipak je odredjeno, da gospodar (poslodavac) i radnik sâm baš mora plaćati u bolestničku blagajnu, pa se siromah radnik nema barem toga bojati, da će gdjegod za plotom izdahnuti. Malo je to, istina je. Više je ono, što se snuje u drugim državama (na pr. u Francezkoj), na ime, da bi i radnici dobivali u starosti mirovinu (penziju).

Treće je napokon ovo: Odavna se već mnogo govori i piše o tom, da prave slobode i nikakvoga napredka ne može biti bez avtonomije ili samouprave, t. j. bez toga, da ljudi istoga kraja i staleža sami odlučuju, što će i kako će odrediti za svoje dobro. I u toj je stvari država već koješta uredila. Ne ću razlagati toga, kako popovi svoga čovjeka ne dadu ni na „svjetski" sud, ni u „svjetski" (t. j. obični) zatvor, nego mu sami medju sobom sude; ne ću velim, toga razlagati, jer je to druga stvar. Ali treba svakako spomenuti, kako je država stvorila za trgovce i obrtnike posebne urede, tako zvane trgovačko-obrtničke komore, u kojima trgovci i obrtnici (zanatnici) viećaju o svojim stvarima. A samo za poljodjelce neka daju odredbe ljudi, koji najviše puta nemaju pravoga pojma o seljačkom životu ni o poljodjelskom poslu!

Eto, vidite, tako država pomaže drugim staležima i novcem i zakonom, da i ne govorim o tom, kako je svakomu drugomu staležu lakše doći u školu, nego seljaku, jer su sve glavnije škole u gradu. Samo poljodjelci, kojih ima najviše, — samo oni neka si pomognu sami, kao da oni nisu u državi.

Nije napokon ni veliko čudo, što se na pr. Englezi ne staraju mnogo za poljodjelce, jer tamo pravih poljodjelaca — seljaka ima vrlo malo: Englezka se hrani izpreko mora, gdje vlada nad silnim zemljama i narodima (u azijskoj Indiji, u južnoj Africi, u sjeverno-američkoj Kanadi i t. d.). Ali da se za seljaka ne stara naša država, gdje nas od 100 Hrvata ima 90 poljodjelaca — seljaka, — to se ne bi smjelo i dalje bez brige gledati.

Na sve ovo mogao bi tko odgovoriti, da ima zakonâ i za poljodjelce. To je istina. Ali je istina i to, da je tih zakona vrlo malo, a da i ne govorimo o tom, kakvi su ti zakoni. No što je glavno, to je ovo: Nijedan poljodjelski zakon ne će i ne može donesti koristi, ako prvo: sami poljodjelci ne odlučuju, kako se imade po zakonu upravljati i ravnati, i drugo: ako nema sredstava, t. j. novaca, da se poljodjelcima pomogne.

Zato, hoćemo li, da država poljodjelcima dade onu pomoć, koju daje drugim staležima, pa i još veću, po pravici, nema druge, nego da se po zakonu stvori Poljodjelska obćina.

Ta poljodjelska obćina ima biti samoupravna (avtonomna), t. j. poljodjelci-obćinari sami odlučuju, što će i kako će; drugo: poljodjelska obćina treba da ima svoj proračun, t. j. novaca za svoje potrebe.

A glavni bi posao poljodjelskoj obćini bio ovo:

1) Poljodjelska obćina popravlja zemljište: suši močvare, kopa kanale i t. d., i to sama, ili sa susjednim obćinama.

2) Poljodjelska obćina vodi gospodarenje, t. j. uči i napućuje poljodjelce-obćinare, kako se bolje gospodari; pazi, da ne bude nigdje neobradjene zemlje; dobavlja sjeme, gnoj, poljo-

djelsko orudje (alat), strojeve (mašine), bikove, ždriebce i t. d.; pazi na zdravlje domaćih životinja i uzdržava poljodjelsku školu.

3) Poljodjelska obćina nadoknadjuje obćinarima štetu od tuče, pošasti i t. d.; daje u zajam, ili dobavlja obćinarima hranu, blago, orudje, pa i gotov novac, te vodi bezplatno sve poslove, koje se tiču zajma (kredita) njezinih obćinara; stara se za prodaju priroda i blaga.

4) Poljodjelska obćina daje odredbe za pašnjake i šume; sudi kao prvi sud o smetanju posjeda i o poljskim i gospodarskim štetama, te postavlja poljske stražare (poljake ili poljare); ima napokon službenika, koji bez posebne plaće obavlja obćinarima sve gruntovne poslove: kupoprodajne ugovore, prenose i t. d., a ujedno vodi u redu obćinsku gruntovnicu.

Još bi se mogle dodati dvie stvari, ali za sada je dosta i ovo, da uzmognete prosuditi, što bi i kakva bi imala biti ta nova Poljodjelska obćina. Razumije se, da onda ne bi trebalo današnjih upravnih ili političkih obćina, niti onih zemljištnih zajednica: njihove bi poslove posve ili velikim djelom preuzela Poljodjelska obćina, kojoj bi glavni posao bila briga za gospodarstvo.

Sad promislite, pa mi javite, kako vam se čini sve to, — a onda ćemo se dalje razgovarati.

Mali razgovori.

Život.

Turisti (to je francezka rieč) — to su ljudi, koju za zabavu putuju, ili barem daleko hodaju, i to ponajviše u visinu: penju se na visoke gore. Sad, kad je njihova „sezona" t. j. doba, kazat ću vam o njima koju rieč pod ovim nadpisom, gdje se govori o „životu", — jer su turisti mogli nastati samo u današnjem novovjekom životu.

Naš na pr. seljak, pa ni gospoda hrvatska ne mare za to, da se veru „kao koze" po planinama, — uzalud, bez posla. Zato se kaže, da seljak za to „nema smisla", ili da Hrvati nemaju za to smisla. Nemaju smisla — kaže se — za „ljepotu prirode". A ljudi, koji za to nemaju smisla, osobito pak oni, koji nemaju smisla za „romantične" gore i krajeve, — to su prosti ljudi, koji bi samo jeli i pili i t. d. Tko hoće, da ga broje medju fine ljude, koji nješto razumiju, te znadu cieniti „plemeniti užitak" — a ne samo jesti i piti — taj se mora diviti i gotovo krstiti od čuda, kad vidi kakvu visoku kamenu goru, ili brzu rieku, koja teče kroz kamene stiene i pećine. To je onda „plemeniti" užitak, taj zna obožavati „majku prirodu". To je fino, to je gospodski, — misle i govore njeki ljudi i po tom se vladaju.

Ja doista moram priznati ne samo to, da naš seljak zbilja „nema smisla" za to, nego da ni stara naša gospoda nisu za to marila. Poznata je rieč medju našom gospodom, da je Švaba izmislio „španciranje" i ići „na špancir". Naši ljudi u njekim krajevima i ne znadu, što je to „šetati se", nego kažu „špancirati". Kako bilo, Hrvati rado ne šeću, a kamo li da bi plazili po gorama. To je, kažu, za Švabe.

Pa jesmo li mi Hrvati po tom

prosti ljudi, koji „nemamo smisla za ljepotu prirode", koji ne znamo za plemeniti užitak, nego samo da nam je gucati i žvakati?!

Ja ne bih rekao, da je tako, jer ja znam, da i naš seljak opaža, je li koji kraj liep. Istina je, da seljak ne će reći za gole stiene i kamenje, ili za kakvu zapuštenu šumetinu, da je to liepo, t. j. seljak zbilja ne razumije, što je to, kako gospoda kažu: „divlje-romantično". — Ali i to ima svoj razlog, kao što ima i to svoj razlog, što gospoda rado idu u puste, zapuštene, „divlje" i gole krajeve. I to je ono glavno, o čem ću vam reći još dvie rieči.

Gospoda rado idu u pustu i zapuštenu prirodu, gdje je sve mrtvo, gdje nema traga čovjeku. A zašto to? — Zato, što su gospoda sita i presita svieta i ljudî, te im je sve to dodijalo, pa prosto bježe tamo, gdje čovjeku nema traga. Gradska buka i žamor, dan na dan isti ljudi, isti pusti razgovori, pa onda isti posao medju četiri zida, — to zbilja čovjeku dodija, osobito ako uzmemo na um, kako se gradski ljudi baš ne ljube osobito, nego se radi službe, radi politike i još koječega podkapaju, ogovaraju i t. d.

Svega toga nema kod seljakâ, a nije toga bilo ni kod starih Hrvata. Naši su ljudi dobri; a dobar čovjek nije srećan, ako nije medju ljudima. Tko bježi od ljudi, mislim, da nije dobar čovjek. Poznam jednoga Hrvata, koji je takodjer „turist", i kažu, da je prvi „turist" hrvatski, t. j. da se je najviše naplazio po gorama. Pa što mislite, kakav je čovjek? Ne ću reći, ali znam, da je najsrećniji, kad je sâm.

No ne ću reći ni toga, da su svi turisti loši ljudi. Ima ih pače, koji su vrlo dobri. To su oni, koji se penju na visoke gore, da se pokažu, što mogu, i kako se ne boje. To je naravski. Kako ruski kozak (konjanik) rado pokazuje, što može na konju, a primorac, što može na moru, — tako gorštak hoće da pokaže, što može na svojoj gori. Kozački konj leti kao striela s kozakom, no kozak skoči s njega, digne sa zemlje novčić — i eto ga opet na konju! Primorac roni u morsku dubinu i iznese u more bačeni novčić! A gorštak nema ni konja ni mora, pa se diči time, što se može popeti po svojim planinama nebu pod oblake. No to nisu „turisti", nego su to naravski ljudi, koji se diče svojom snagom, vještinom i — domom svojim, pa bio, kakav bio.

Dom i rod.

„Ne će biti ništa ni od mladih". — Tako piše „Pokret". Javio sam vam već, kako su njekoji mladi počeli izdavati nedjeljne novine, doduše sami za sebe, ali su pišući pomagali „starima", t. j. hrvatskoj stranci prava i odmah u početku rekli, da nisu za nikakvu novu stranku, a osobito da nisu za seljačku stranku. No od stranke prava svejedno — ništa: nema je, pa je nema, pa sad i ovi mladi valjda vide, da su se u računu prevarili. Isto tako nema ništa ni od onoga velikoga odbora „za financijalnu samostalnost", u kojem je bilo sedam stranaka: tri starčevićanske, dvie „mlade", „stara", kršćanska i socijalistička. Radi starčevićanaca i „Novoga Lista" došlo je u tom odboru do svadje, pa se je na taj odbor počelo vikati, a mladi su ga „pokretaši" branili, — no branili su ga oni sami s „Obzorom", a druge su novine ili šutjele, ili pomagale „Nov. Listu". „Novi List" udari napokon i na same te mlade „pokretaše": da su tudje sluge (misli: „obzoraške" sluge), da su svoje prijatelje ostavili i izdali, samo da ostanu na svojim mjestima (o, blažena ta „mjesta" i „mastne" plaće!) i t. d. To su si „pokretaši" uzeli k srcu i počeli, rekao bih, tužno mudrovati: Tako, tako! Samo udrite, psujte, grdite! To je danas kod nas moda. I mi smo psovali stare, da ništa ne valjaju, a

sad vidimo, da ni mladi ništa ne valjaju.

Dobro je, što „Pokret" ne gleda samo na sebe, nego se stara i za to: A što će biti od nas, kad ništa ne valjaju ni stari, ni mladi! Kad bi naši političari vazda ovako dalje gledali, bilo bi bolje. Ali opet se je „Pokret" previše raztužio i kuražu izgubio, pa misli, da su i drugi izgubili kuražu. A ja velim, da nije tako. Ja ne ću reći ni to, da „pokretaši", koji nisu za seljačku stranku, nisu baš za ništa, pače držim, da će biti sve to bolji, kad su eto počeli spoznavati i priznavati, da „ne valjaju". To je prvi korak k popravku, kada tko počne sam sebi suditi, pa si kaže: Bome baš mnogo ne valjam ni ja! Ako ovim putem podju dalje, bit će i posve dobri. Treba liepo da i na sebe pogledaju, a da ne prigovaraju samo drugima (osobito neka ne budu jalni kojemu bogcu, što ima „udobno mjesto"), pa se neka kane stare gospodske i zakutne politike.

No neka ne misle oni oko „Pokreta", da im „Dom" daje kakve očinske savjete i nauk. Ne, nego se „Dom" naprotiv s njima slaže, kad se oni boje, da ne će ništa biti. I zato bi trebalo, da se mi, koji smo mladji (stari bome ne će), latimo *ozbiljnije* toga posla, o kojem dosta govorimo i pišemo. Zabadati je i prigovarati lako. Ništa zato, što nismo jedni drugima „ni sumišljenici, ni prijatelji" (kako piše „Pokret" u istom broju), ali budimo za *narod* i budimo *ljudi* jedni s drugima, — pa ćemo već imati kuraže.

No jednoga se bojimo od ovih mladih „pokretašâ". Mi znamo, da su naši mladi ljudi već preko 30 godina većinom starčevićanci, a starih starčevićanaca ipak nikad više! Kako to? — Izgube za rana kuražu, pa odu u madžarone. A onda se — tek poslie — brane: A pa što smo mogli! Što smo mi krivi, da nas nema i da ništa ne valjamo?! Što smo mi krivi, da se *vi* koljete. — Toga se ja bojim: da ovo nije već unapried pokretaška izprika, neka se sviet naglo ne začudi? — Vidjet ćemo, ali dao Bog, da toga ne bismo vidjeli!

Politika.

Dioba Hrvatske. Mi se Hrvati tužimo, što nismo sjedinjeni pod jednom vladom, nego živimo pod raznim vladama i zakonima. I to je istina. Ali ipak nije istina, da smo podpuno razdieljeni, jer smo svi pod jednim vladarom i u jednoj državi: svi Hrvati služe na pr. kao vojnici jednoga gospodara. Drugačije su razdieljeni Poljaci: oni su jedni pod ruskim carem, drugi su pod pruskim kraljem (koji je ujedno i dajč-kajzer), a treći su s nama pod bečkim cesarom. Tako bi se lako moglo dogoditi, da bi Poljaci jedni druge u ratu ubijali. — Pita se, bi li se ovo moglo dogoditi i nama Hrvatima?

Na to odgovara velika politika, kojom se mnogi bave osobito sada, kad se pita: Što će biti poslie svršetka rusko-japanskoga rata? Tu se na papiru diele zemlje, narodi i države — kao kruške, a kod te diobe najlošije prolazimo mi Hrvati, jer nas nikad ne računaju zajedno, nego nas jedne dosudjuju jednima, druge drugima. Pa kad bi se zbilja to dogodilo, da nas ovako razdiele, — onda Bog sam znade, kada bismo se opet mogli sjediniti i ovako, kako smo danas sjedinjeni, a kamo li onako, kako mi to želimo!

Promislite li ovo samo malo, lako ćete razumjeti, što to znači za nas Hrvate, kad Madžari nastoje, da dobiju svoju vojsku i da se posve odiele od Austrije. To znači: Mi bismo Hrvati ostali jedni u državi i u vojsci ugarskoj, a drugi (na pr. oni iz Dalmacije i Istre) u državi i vojsci austrijskoj, — razdieljeni.

Sviet.

Sijonski Židovi. Nedavno sam se slučajno sastao s jednim mladićem, kojemu sam pred 7 godina bio učitelj u gimnaziji. Njekako u razgovoru reče mi taj mladić, da nije Hrvat. — „Nego što ste?" — upitam ga misleći, da je možda Niemac, ili još prije Madžar, jer k nama dolazi dosta Židova iz Ugarske, a danas je i bolje u banskoj Hrvatskoj biti Madžar, nego Niemac. No na moje čudo odgovori mladić, da je — kaže — Židov, i počne mi razlagati, kako i zašto, pa ću i ja vama to razložiti.

Od kada su Židovi dobili u cieloj Evropi (osim u Ruskoj) podpunu „ravnopravnost", t. j. od kada mogu imati zemlje, mogu svoju vjeru slobodno obdržavati, mogu dobiti i svaku službu (mogu biti odvjetnici, učitelji, sudci, častnici u vojsci i t. d.), jednom riečju: od kada imadu jednako pravo kao i ljudi druge koje vjere (a toga prije nisu imali), — od onda se Židovi ne drže za poseban narod, nego su u Njemačkoj Niemci, u Francezkoj Francezi, u Španjolskoj Španjolci i t. d. No vriedno je odmah zapamtiti, da se svi židovi u Ugarskoj drže za Madžare, premda u Ugarskoj ima i Hrvatâ (i Srbalja), i Slovakâ i t. d. Nema u Ugarskoj židova, koji bi rekao, da je Slovak, ili da je Hrvat, premda živi medju Slovacima, ili medju Hrvatima.

Sudeći po tom rekao bi čovjek ovako: Tko je židov, to znači, da je židovske vjere, ali on zato može biti Niemac, ili Francez, ili Madžar, — već po tom, medju kojim narodom živi. Treba pače opet dobro zabilježiti i ovo: Židovi nisu samo kakvitakvi Niemci, ili Francezi, ili Madžari, nego su oni ljuti, vatreni i baš, štono je rieč, oduševljeni „narodnjaci". To osobito vriedi za židove u Ugarskoj: Prvi i najveći i najvatreniji Madžari — to su židovi. Može se pače reći, da cielu madžarsku politiku vode danas židovi.

„A mi, vidite, — reče mi onaj mladić — mi ovakve Židove preziremo, jer su to izdajice! Oni su izdali svoj narod, oni su odbacili svoju narodnost. Još gori su oni, koji odbace i svoju vjeru. A sve to čine radi svoje koristi. Mi se stidimo za te svoje suplemenike. Mi znamo, da sviet ne vjeruje u to, da bi židovi od srca mogli biti Hrvati, ili Madžari, pa zato sviet Židove mrzi i prezire. Zato mi — sijonski Židovi — hoćemo da ostanemo Židovi. Mi se ne ćemo drugim narodima narivavati. Mi ćemo zato svejedno raditi na korist onomu narodu, s kojim živimo, — ali ćemo ostati Židovi ne samo po vjeri, nego i po narodnosti. — A priznat ćete, da je to pošteno".

I još mi je pripoviedao mladi taj Židov, kako on mrzi one Židove, koji sramote židovski narod time, što se bave kojekakvim poslovima, koji čovjeku ne služe na čast. Pače mi je rekao i ovo: U Zagrebu ima odvjetnika Židovâ, koji će bez plaće zastupati na sudu, ako tko tuži ovakve nepoštene židove. — „Dajte ih samo tužite, sudu, tê ljude, koji sramote naš narod i našu vjeru".

O tim „sijonskim" Židovima čuje se već 7 ili 8 godina. A zovu se „sionski" ili „zionski" zato, što žele i nastoje, da se presele u staru svoju domovinu, u Palestinu, gdje na brdu Sijonu stoji njihov sveti grad Jeruzalem. Našlo se već židovskih bogataša, koji su dali novaca, da se u Palestini (ta je zemlja sada pod Turčinom) kupi zemljišta za Židove, koji bi se htjeli tamo naseliti. S vremenom bi se tamo u Palestini stvorila posebna židovska država. — No kako se vidi po riečima ovoga židovskoga mladića, nije tim „sijonskim" židovima glavna stvar, da se presele u staru svoju domovinu, nego je glavna stvar to, da se židovi poprave, t. j. da se drže zajedno kao braća i da živu ljudski, pošteno. —

O ovoj bi se stvari moglo mnogo razpravljati, ali će za danas biti dosta ovo: Zbilja je već, štono je rieč, „škandal", što Židovi rade u politici, osobito u Ugarskoj i u Hrvatskoj: oni su ne samo „dobri" i „rodoljubni" Hrvati, nego su oni prvi i najveći Hrvati! A pravo kažu sijonski

židovi, da u to sviet ne vjeruje. A nije to ni moguće. Židovi imadu ne samo posebnu vjeru, nego i svoj način života: oni su samo trgovci i mešetari. Oni se nikako ne mogu pomiešati i izjednačiti s narodom, jer nemaju u narodu ni roda, ni kuma, a ni prijatelja. Zato ni ja nikako ne razumiem, da bi židov mogao biti Hrvat.

Bilježke.

Sramota! Jest, ovo je doista naša sramota, što ću vam kazati. U listu „Hrvatu" (šteta!), što izlazi u Gospiću, čitam kako se njeki „pravaš" ljuti na listove i novine, što ih izdaju mladji naši ljudi, pa onda kaže: „Poplavili su svojimi listovi svu Hrvatsku. Za čudo, kako su ih mogli toliko podići i uzdržavati. Samo onaj, tko ima posla s izdavanjem lista, može znati, koliko to stoji novaca, ako list ima do 1000 predbrojnika, od kojih plaća polovica. Ako ih nema ni pol tisuće, a od tih plaća opet samo polovica, a urednik nema nigdje ništa, neka vjeruje, tko hoće, da list izlazi na pošten način. Mi ne vjerujemo. I zato bi mogli njekim slavosrbom doviknuti: „S krinkom dolje! Kako to vaš list izlazi, a ne plaća se, a nema fonda" (glavnice)?

Jeste li čuli? Bez ikakvoga dokaza piše taj starčevićanski list, da njeki „slavosrbski" listovi izlaze na nepošten način, t. j. da su podkupljeni. Ovako pišu starčevićanci, koji se hvale, da šire pošten život dobrimi djeli za ovaj i za onaj sviet. Tako pišu oni, koji se danomice tuže, jauču i proklinju klevetu, tu našu ranu!

Braćo, braćo! Kamo ćemo tako doći! Pa kad vi znate, kakva je to muka — izdavanje lista, — zašto radje ne pohvalite one, koji s tolikom mukom izdavaju tolike listove? Zašto vam je težko vjerovati, da se ti ljudi muče, pate, stradaju, prosjače, skucavaju novčić do novčića, podpisuju mjenice i t. d. i t. d., — a lako vjerujete, da su podkupljeni? — A znate li vi, što stoji izdavanje dnevnika, kao što je vaše „Hrvatsko Pravo"? Znate li, da je bilo doba, kad „H. P." nije imalo ni 300 predplatnika? Znate li, uz koju ga cienu dobivaju i danas vaši pristaše? Pa što je rekao vaš vodja, kad su ljudi kimali glavom i pitali: Od kuda toliki novci? — Ili zar urednik Lovrenčević ili Zoček imadu imetka?

Ne, dragi „Hrvate", ovako ne ide! Ovo je dušmanski, ovo je naše samoubijstvo. Džaba ti i tvoja starčevićanska politika, — za bolje ne znaš! Ali za Boga — kud ti obraz, kud bratsko i ljudsko poštovanje, kud pravednost! To više nije ni bies na protivnika, nego je to očajničko bratoubijstvo. Vi tamo, vidim, očajavate i gubite pamet (kad na pr. kažete, da su „mladi ukrali javno mnienje"!) videći, da vaša stvar ne ide napried, pa volite brata i ubiti, nego se pokoriti, — znate li čemu? Zdravomu razumu. — A vi to ne ćete. Da hoćete, ne biste pisali onako bez smisla, kako pišete u br. 13. Na što je ono nalik? Kakav je ono naslov prvomu članku? Kako u onaj sastavak spadaju one rieči Franceza Migneta? Je li ono pisao pijan čovjek? Što znači, da „Starčevićanska stranka prava ima okupiti oko sebe hrvatsku misao, snabdjevenu svom duševnom i tjelesnom hranom"? Pišete li vi za ludjake, ili ste sami poludjeli, da ne znate ljudski ni govoriti? Pa se onda čudite, što nemate ni pol tisuće predbrojnikâ! A koja će vam luda čitati onakvo pisanje!

Osviestite se! Neka vam bude ona: „Od Starčevića ni za prst, ni za slamku" — u svem, samo ne u mržnji. Ta vidite, da tim putem nismo nikamo došli. On je bio, priznat ćete, veći um od svih vas, imao je znanja više od svih vas zajedno, šibalac, psovač, sarkasta i satirik bio je veći i od mnogih na glasu, — pa je li mržnjom, psovanjem i sarkazmom uništio „slavosrbsku" pasminu? Je li joj mnogo nahudio? — Ljubav, braćo, i čovječtvo, koje najprije sto-

u pravednosti, — to nam neka sa znanjem bude oružje, pa da vidite, gdje će biti ti nesrećni „slavosrbi", koji su ipak naši, kao što ste i vi.

„Na svoju ruku"? Čitam u starčevićanskim novinama („H. P." od 18. srp. o. g.): „Dr. Frank izjavio je, kako je on primio sudjelovanje u hrvatskom kraljevinskom odboru na svoju ruku. On da nije od stranke primio mandat" (t. j. nalog) i t. d.

Kad bi starčevićanci mislili samo malo, oni bi se morali upitati: A kako je to, da Frank nješto radi „na svoju ruku?" Što to znači? — „Na svoju ruku"? ili „na svoj račun" vode ljudi „gešefte", trgovačke poslove i t. d. Ali kako u politiku dolazi gešeft „na svoju ruku"? Je li to možda tako: Ako bude profita, bit će profit stranci (t. j. naravski: cielomu hrvatskomu narodu); a ako bude gubitka, nosit će ga sâm g. Jos. Frank? Je li tako, — ili je možda i obratno? — Svakako bi trebalo protumačiti neobični taj „gešeft".

Za nas, koji poznamo g. Jos. Franka, nije to ništa novo. Mi znamo, da je on i parnicu za grad Zagreb proti plinari vodio „na svoju ruku", na svoju odgovornost i na svoj riziko; to je g. Frank priznao i u novinah. Samo treba sada još dodati, da je i nagradu (20.000 for.) za svoj posao dobio baš „na svoju ruku", i to od — protivnika (t. j. od plinare).

Razumiete li? Ovo je doduše sumnja, ali tko je kriv g. Franku, što se bavi poslovima „na svoju ruku", pa onda prima nagradu?!

NOVINE

Narodne i političke viesti.

U Dalmaciji će se 8. kolovoza birati jedan zastupnik u bečki sabor (t. zv. carevinsko vieće) mjesto pok. Supuka. Narodni zastupnici i izaslanici gradova, koji će birati (a to je Zadar, Šibenik, Hvar, St. Grad i Korčula), složili su se, da će birati njekoga dra Antu Dulibića, sudskoga činovnika, koji do sada nije gotovo nikako poznat. Jedni su htjeli dra Tresića Pavičića, pjesnika i književnika, koji je nedavno izabran u dalmatinski sabor za zastupnika. Ne znam, može li se vjerovati, ali se čuje, da su iz Beča poručili našima, neka ne dadu birati Tresića. Ja bih vjerovao, jer mislim, da i oni znadu, da bi im Tresić grmio i tresao te da se ne bi dao u petljanije. Uza to je Tresić čovjek učen i obrazovan, a što je nada sve: ne boji se. A nama bi takvih trebalo. Što se Tresiću prigovara u drugim stvarima, to ovamo ne spada, a onda: komu nema prigovora?!

Inače i u Dalmaciji politika — nikakva, smetena. Nego da se tko i tamo nadje za — seljačku stranku? Što vi mislite, koji onamo čitate naš „Dom"? Valaj su, mislim, i vaše onamo vodje prevelika gospoda, te rado jedu trešnje s još većima od sebe! Ja sam ih poniešto vidio, pa i čuo, kako govore — talijanski.

O Dalmaciji treba da se skoro više porazgovorimo. To je zemlja, za koju bi se moglo reći (da nije grieh), da je i sam Bog na nju zaboravio.

Madžari o Hrvatskoj i o Hrvatima u posljednje vrieme mnogo govore u saboru i pišu u novinama. Što to znači, ja pravo ne znam, ali da dobro za nas ne znači, to je stalno. Razumije se, da je njihov „amen" uviek to, da Hrvati moraju pod Madžare, da moraju priznati njihovu vlast. Najviše se boje, da nas kako Beč ne premami.

Bosanski poglavica general Albori putuje po Bosni, pa je u Kreševu posjetio i starca pjesnika fratra Grgu Martića. Znadu oni, što je njima fra Grga vriedio. Inače generali ne po-

sjećuju fratarâ, pa bio fratar baš i pjesnik (osobito hrvatski)!

Radi sastanaka i dogovora sa seljacima odsudjen je kapelan Petreković u Gradini (u virovitičkom kotaru) na šest dana zatvora. Odsudjeni su i seljaci. — A gdje su naši ljudi, gdje odvjetnici, da kažu svoju o toj stvari te da traže pravo?!

Sokolska slava svih slavenskih „sokolova" obdržavala se pred 10 dana u Ljubljani. Slaveni, osobito Hrvati i Slovenci, opet se porazgovoriše i ohrabriše za borbu proti neprijatelju. — Što su to „sokoli", i to bi trebalo da vam skoro razložim. Ali što ćeš: „Dom" malen, a znati treba cielo more svega!

Radi pučkih knjižnica sazvali su osječki djaci visokih škola za danas sastanak. U pozivu liepo govore o prosviećenju i knjizi, da je to novo oružje. I jest. Bez toga — ništa. Samo da sa sastankom ne bude i stvar gotova, t. j. zaboravljena!

*

O rusko-japanskom ratu dolazi i dalje mnogo viestî, ali ih malo ima istinitih. Osobito su englezke viesti nepovoljne za Ruse. Uza sve to se čini, da sreća za sada Japancima više služi, tako da su Rusi morali njeka mjesta ostaviti i zapaliti. Od 24. o. mj. traje boj kod mjesta Dašičao, pa njeke novine već javljaju, da su Rusi i to mjesto ostavili.

Ruska ima nepriliká, i to baš velikih, radi toga, što su dobrovoljački njezini ratni brodovi zaustavljali i pretraživali njemačke i englezke brodove: ne voze li možda oružja za Japance. Jedan su englezki brod pače probušili i potopili. Radi toga se diže na Rusku silna buka u englezkim i njemačkim novinama. Jedne englezke novine pače pitaju: A čemu ima Englezka ratno brodovlje, t. j. zašto ne navali na ruske brodove? — Ruska se vlada kojekako izvlači iz ovih neprilika, pa će i zapovjediti svojim dobrovoljcima, da dalje puste u miru tudje brodove.

Francezki biskup Želi (piše se: Geay), kojega je ono papa bio pozvao u Rim, pa nije išao, izbačen je iz Crkve ali ipak (ako je istina, što pišu novine) obavlja biskupske poslove. To je nečuveno. I taj se biskup tuži, što mu papski tajnik piše talijanski. — Još novine javljaju, da će se papa s Francezkom svakako razkrstiti.

Turska se sprema na rat, ali potajno. Ne zna se, je li radi nemira u Armeniji (u Maloj Aziji) i Macedoniji, ili za slučaj, ako bi došlo do rata izmedju Englezke i Ruske.

Razne viesti.

Biskup Strosmajer bio je ovih dana obolio u Rogatcu, gdje boravi ljeto u kupelji. Sve se bilo na taj glas uzbunilo, no na sreću je veliki biskup za kratko ozdravio, pa se skoro vraća u svoje Djakovo.

Ruska carica očekuje skoro porod.

U Kitaju je ubijen katolički biskup i dva svećenika. Ne zna se, jesu li to učinili pobunjeni Kitajci, ili razbojnici. — Katolike u Kitaju ima braniti Francezka.

Za požare se čuje u ovoj silnoj vrućini sa svih strana. Nije ni čudo: sve gori, kao barut. I u našoj je domovini bilo na mnogo mjesta požarâ i velike štete. Od druguda pak javljaju, da iskre sa željeznice pale šume.

Drobne viesti.

Radi Strosmajera bilo je ovih dana svadje medju „Obzorom" i „Hrvatstvom" (što ga izdaju popovi). „Hrvatstvo" je naime prvo donielo brzojavni glas, da je biskup obolio, a „Obzoru" to žao: Kako bi moglo i smjelo biti, da se „Obzoru" ne javi tako velika stvar, a Strosmajer sâm šalje u „Obzor" viesti, kad se komu zahvaljuje i t. d.! A sad „furtimaši" imadu prvi glas od biskupa! Nema druge, — oni su taj brzojav ukrali. Nije to njima poslano, nego kanoniku Rubetiću, a oni to „furtim" k sebi, tobože: nama je došao brzojav. — Tako je pisao „Obzor" — i bome se grdno porezao, jer su furtimaši imali ovaj put čiste prste: dokazali su, da je brzojav došao baš njima. — Tako vam se eto trga sviet za velike ljude, da se vidi, uz koga su. No ovdje je, kao i ponajviše puta u takvoj zgodi, ovako: da Strosmajer nije ni „Obzorov", ni furtimaški.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 15. | U Zagrebu, u četvrtak 18. kolovoza 1904. | God. 5.

»Tako je bilo, tako jest i tako će se sviet svršiti«.

Došao k meni nedavno seljački momak i umoli me, da mu nadjem „službu". — „Kakvu službu?" — upitam ga. — „Kod željeznice, ili gdje za pisara" — kaže mi. A ja mu stanem razlagati, kako je služba kod željeznice težka, a napokon dodadem, da su kod željeznice gospodari Madžari. A on mi upadne u rieč: — „A, ne mogu ja čekati, dok mi tu stvar s Madžarima na kraj dovedemo". — Ja sam se već tomu čudio, kako taj eto ne pazi na to, što su tu Madžari, jer on ne može čekati, dok se ta stvar na kraj dovede, t. j. dok mi Hrvati dobijemo svoje pravo. No ništa, nego mu počnem dalje ovako razlagati:

„Vidite, vi ćete kao pisar dobivati kakvih 15, 20, 25, a možda s vremenom i 30 forinti, ako dobijete gdje mjesto, premda sumnjam, da ćete dobiti, jer takvih ima mnogo, koji bi htjeli da budu pisari. Ali recimo, dobivat ćete i 30 for. No znate li vi, da vi ne ćete svojim pisanjem učiniti na mjesec ni 30 filira hasne nikomu? Znate li vi to? A tko će plaćati onih 30 for., što ćete vi dobivati? To će plaćati i oni vaši susjedi, od kojih ste vi pobjegli, da vam bude bolje. A je li to pravo, da vi dobivate 30 for., a ne činite nikomu nikakve hasne? — „Gospodine, ja to znam, ali tako je bilo na svietu, tako jest i tako će biti. Za onoga, komu to koristi, za njega je dobro".

Baš mi je tako odgovorio, gotovo rieč po rieč. „Za onoga, komu to koristi, — za njega je dobro". — A je li to pravo, — za to se ne pita.

Kad sam ja to čuo od ovoga seljaka (bio je iz zagrebačkoga zagorja, a služio je tri godine u soldačiji), — ja sam na čas zaniemio: nisam mogao progovoriti ni rieči.

„A zašto, dragi moj? Zašto si zaniemio? Zato, što ti je onaj momak onako odgovorio? Moj dragi! Ono je pametan i praktičan momak! Kako sreće, da nam je onakav čitav narod i da smo svi mi onakvi! Onako je, i baš onako, kako kaže onaj momak. Što

bi čovjek mudrovao, hoće li moj posao donesti komu koristi, samo kad mi se plati! Što ću ja za cieli sviet voditi račun! Meni je dosta, da je meni koristno, a drugi se neka stara za sebe. To je ono pravo i zdravo „načelo“, to vodi k napredku i blagostanju . . .“

I tako dalje i tako dalje. Tako bi mi odgovorilo na ovo mnogo i mnogo ljudi, možda njih devet od desetorice, a možda i sva desetorica. Ali ja ipak držim, da onaj mladić nije na pravom putu. Ja sam o tom tako uvjeren, da vam ne ću ni dokazivati. Ja ću vam samo još nješto kazati, da vidite, kamo vodi ovakav put, kojim ide onaj zagorski mladić.

Svi znate, da se danas vodi veliki rat tamo daleko na iztoku u kitajskoj Mandžuriji: ratuju Rusi s Japancima. Do sada je ubito na stotine tisuća Rusâ i Japanaca; uništeno je toliko ladja i brodova, za koje je narod težko smogao silne novce, da se sagrade; potrošeno je toliko hrane, praha i olova, uzeto poljodjelcu toliko konjâ — i tako dalje. A kolike tisuće ranjenikâ leže i uzdišu trpeći strašne boli i proklinjući čas, kad su došli na sviet!

A kada tko misleći na sve te gubitke, troškove i strahote upita: „A Bože moj, čemu sve to!“ — znate li, što pametni ljudi odgovaraju? Odgovaraju ono isto, što je meni odgovorio onaj seljački momak, na ime: „Tako je bilo, tako jest i tako će se sviet svršiti. Od kada ima svieta, bilo je rata i — bit će ga!“ — I to je cieli odgovor, i sviet je tim odgovorom zadovoljan. Stotine tisuća vojnikâ (soldata) ide na zapovied u rat, da ubija i da se dade ubiti, — a da ne zna i ne misli, zašto je sve to; nu, baš ne zna, zašto i čemu, nego valjda misli: Tako je bilo na svietu, tako jest i tako će se sviet svršiti . . .

No ja u to ne mogu vjerovati. Ne mogu vjerovati, da će tako biti do vieka, da će se tako „sviet svršiti“. Ne vjerujem. Ja vidim samo to, da misao za pravo i pravicu u čovjeku spava, te da će se s vremenom probuditi, tako da čovjek ne će više biti kao stroj (mašina), koji se navine, pa onda sam ide. Ne, tako ne može biti. Tko ima um, razum i dušu, taj može i mora jednom doći k sebi i raditi po razumu i po duši — svagda i svaki put, a ne dati se goniti kao niema živina.

A što je do sada ovako, a nije već sada drugačije, — nad tim ne hasni mnogo mudrovati, nego je dosta priznati istinu, a to je: Sviet ide napried, t. j. jučer je bilo onako, danas je ovako, a sutra će biti drugačije. Nije istina, da je sviet uviek isti i sve na njem isto. Nije istina, da to mora trajati do vieka, što je trajalo i stotine i tisuće godina. Nije istina! Krivica, koja je trajala stotine i stotine godina, — sutra te krivice može nestati.

Znam ja, ima ljudî koji svoju krivicu tako brane: Tako je bilo, — tako će i biti. Znam ja, da to mnogomu ubije vjeru u pravicu, ubije kuražu za boj. Što vi mislite: Stotine i tisuće godina bilo je tako, — pa kako bi i moglo biti drugačije! Ali kad ne samo povjest pokazuje, da je nešto trajalo stotine i tisuće godina, pa je ipak prestalo, — nego kad i razum ne nalazi razloga, da bi nješto moralo do vieka trajati, — zašto da se ne držimo razuma? Nebo, sunce i zviezde stoje već milijune godinâ, pa kad bi nam tko razumno razložio, da jednom mora nestati i neba i sunca i zviezdâ, morali bismo se razumu pokoriti uzprkos milijunima godina! A što su ljudske uredbe i odredbe, koje nas danas taru, — što su one prema nebu, suncu i zviezdama!? I zato će ih nestati, kad se u ljudima probudi misao za pravo i pravicu. Ta misao sada spava u mnogih ljudi — sve pod silom onoga, što jest. Ali ne spava ta misao, mislim, u nijednoga cieloga naroda, pa ni u hrvatskoga naroda. Znala se je ta misao probuditi već više puta, pa su se oni, koji za svoju krivicu kažu, da će do vieka trajati, — oni su se u čudu pitali: „A što je to?“ . . .

Ali jao si ga narodu, koji jednom podje putem, kojim je pošao onaj zagorski mladić! Taj se više ne će probuditi za svoje pravo, jer je on svako pravo pogazio.

Politika medju hrvatskim seljacima.

Čim sam ovo napisao, dolazi mi na misao stotinu stvari, i sve hoću da vam najedanput kažem. Ali to ne ide. Treba da idemo redom.

Pa hoću li od reda da počnem, evo odmah: Ni svaki stoti seljak ,t. j. ni jedan od stotine ne zna ni toga, što je to „politika“. Ali neka bi bilo: ako ne zna za rieč, znade možda za stvar. No ni to nije istina. Ni svaki stoti seljak ne zna, što je to, što gospoda već kojih četrdeset godina zovu i vode narod na „izbore“ i što mu koješta govore. Čuju seljaci i za madžarone, i za starčevićance ili pravaše, čuli su možda i za „narodnu“ stranku, možda i za „obzoraše“, — ali što je to, toga ne znadu. Najviše su čuli valjda za Starčevića, pa ni za to ne znadu, tko je i kakav je to bio čovjek. Svi gotovo misle, da je Starčević bio strašno „proti Madžarom“, a to nije prava istina. Starčević je bio više proti „Austriji“ i proti „slavoserbom“, a za Ugarsku je pisao, da je to naša „zajednička majka“. Polovicu onoga, što je stari Starčević napisao, napisao je proti „Austriji“ (proti Beču), drugu polovicu — ako nije više — proti Srbljem i slavoserbom; a da li je što napisao i „proti Madžarima“, — ja ovaj čas bome ne znam. S tim Starčevićem njekako vam je onako, kao i s Kraljevićem Markom:

Cieli naš narod misli, da je Kraljević Marko bio proti Turčinu, a kad tamo, zna se, da je Marko bio turski sluga i udvorica te da je na zapovied cara-sultana dielio mejdane i ubijao razbojnike, a bome i naše ljude. Slušajte samo, što pjesma pjeva, ili čitajte, ako nema guslara (kako ga već nigdje nema).

A kad je tako sa Starčevićem, što je našemu svietu najbolje poznato, kako je tek u drugim stvarima! Naopako! Narod, osobito seljački narod ne razumije u toj našoj politici ništa, ili posve malo, — toliko, koliko i ništa.

„Ali čovječje božji, nemoj! Kako bi to bilo, kad se zna, da su tolike stotine i tisuće naroda dolazile na izbore i glasovale za „puzijonalca“? Zar ti ne znaš za tolike seljake, koji se ponose, što su „pravaši“? Ne znaš li ti . . .?“

Ta znam ja koješta o toj stvari, pa ću i vama u kratko kazati, i to ovako:

Ima, ili bolje: bilo je do nedavna podosta naroda, koji se je dao povesti za gospodom na izbor te dao svoj glas opozicijonalcu.

—„Pa što onda kažeš, da narod ništa ne razumije?“

Kažem i opet: Ne razumije! — „Nego zašto je dao glas opozicijonalcu, a nije madžaronu?“ — Odgovaram: Većina je ipak dala svoj glas madžaronu. A što su njekoji, u njekojim krajevima i mnogi, dali svoj glas opozicijonalcu, tomu je glavni razlog ovo: Našemu je narodu tako zlo, da bi on dao svoj glas i vragu paklenskomu, samo kad bi mu taj vrag obećao, da će biti bolje. A da je baš to glavni razlog, vidi se i po tom, što opozicija dobiva sve to manje glasova i ima u saboru sve to manje zastupnikâ. Bilo je u saboru već 25 starčevićanaca, a danas su samo — dva!

Zašto je to? Zato, što je narod mislio, da će mu opozicija pomoći, pa kad je vidio, da mu nije ništa pomogla, dapače da se je mnogi dobavio zatvora, globe i t. d., — ne daje više svoga glasa opozicijonalcu, nego madžaronu, — pa ima barem mira.

A ima i još jedan dokaz zato, da su seljaci zato davali svoj glas opozicijonalcu, jer im je preveć zlo, a to je ovo: Riedko koji čovjek, pa bio i seljak, samo ako mu je dobro i ako što više ima, — taj je riedko s opozicijom: „guli-baroni“ drže s onom strankom, koja je za vladu.

A onda ima i drugih razloga, što su seljaci bili za opoziciju, i to u kratko ovo: Njekoja su gospoda seljake samo dovela ili dopeljala na izbor. — „A zašto seljaci idu za gospodom?“ — Idu prvo zato, kako sam rekao, što se nadaju, da će možda biti bolje, jer čuju, kako opozicija govori proti ovomu današnjemu zlu; drugo zato, što se boje, da se ne zamjere onima, koji ih zovu za sobom;

treće — treba priznati — ide ih dosta i od poštenja. Seljaci naime, ako i ne razumiju ništa drugo, oni osjećaju svoje zlo, a čuju, da je opozicija „proti“; ne bi dakle bilo pošteno ne pristati uz one, koji su „za narod“.

„Pa to je dosta, što su seljaci s onima, koji su za narod! Što ćeš više i bolje?! Što bi ti htio, da svaki seljak razumije politiku, kao kakav Bismark?!“

Ne, ja to ne bi htio, ali ipak kažem, da ono nije dosta, t. j. nije dosta, da seljak samo ide za onima, „koji su za narod“. A nije to dosta najprije zato, što svatko može doći i kazati, da je „za narod“. Drugo, to nije dosta zato, što se može naći čovjek, koji je zbilja za narod, ali taj ni sam ne zna, kako bi se narodu moglo pomoći. Ja na pr. poznam ljudî, koji su od srca za narod, ali misle, da bi narodu bilo odmah dobro, kad bismo sutra potukli sve „Vlahe“ (t. j. Srblje). Drugi opet misle, da bi dobro bilo, kad bi sutra došla pod bana i Dalmacija, i Istra i Bosna i Hercegovina. Treći su i s manjim zadovoljni: oni misle, da bi već dobro bilo, kad u zagrebački sabor ne bi došao nijedan madžaron ni slavoserb, nego sami starčevićanci. I tako dalje.

A to, vidite, nije dosta ni prvo, ni drugo, ni treće, — a da i ne pitamo, je li sve to moguće. Za sreću jednoga naroda treba mnogo više, — a najmanje treba praznih rieči, kojih kod nas ima najviše i previše.

No to vam i jest nevolja u našoj seljačkoj politici, a bome i u gospodskoj: mnogo praznih rieči, kojih nitko pravo ne razumije, a kamo li bi ih razumio seljak. Da su se naša gospoda političari toliko trudili, da seljački narod dobro nauče barem to, koliko nas Hrvatâ ima, kakvi smo i što gdje imamo, — koliko su se iskreno trudili govoreći mu o „slavnoj prošlosti“, o Starčeviću i t. d., — bilo bi mnogo i mnogo bolje.

Ali što hasni govoriti: Kad bi, da bi! A onda — nisu samo naša gospoda takva, nego ih je bilo, a ima ih i danas i drugdje. Ostavimo dakle, što je bilo. Ali sada, kad vidimo, što nije dobro, — sada barem neka puste u miru nas, koji hoćemo da počnemo sa seljačkim svietom takvu politiku, koju će seljak razumjeti, i što je glavno: politiku bez praznih rieči i bez bratske mržnje.

No mi ih badava — njekoju našu gospodu — mi ih badava molimo, da nas puste u miru, jer oni ne mogu, nego onako, kako znadu. Oni će i dalje, i to jedni iskreno, a drugi hotimice lažući vikati, da mi narod „trujemo“, jer kušamo, da mu po malo oči otvorimo. Mi smo na to spremni, a budite i vi. To ne će dugo trajati, jer ipak, ipak — idemo i mi napried.

»Guli-baroni«.

Evo, što mislim, kad kažem: „guli-baroni“:

Poznam seljaka, koji ne zna ni čitati ni pisati, a rekao bi mu još, da ne zna ni do pet brojiti. Bio je njegda na grofovskom imanju volar, pa kažu, da je vozeći s polja prirod vozio jedan voz grofu, a drugi — sebi. I još koješta kažu, na pr., da je cielo selo prevario za obćinski pašnjak, t. j. ovako: kupio ga od grofa za 400 for, a prodao selu za 4.000 (četiri tisuće)! To baš nije prevara, ali sviet kaže, da jest. Kako bilo, moj ti čovjek došao tako do novčine, pa kupio od grofa još više zemlje — i danas je, kažu, „jači, nego što je njegda grof bio. Cielo mu selo robuje“ — govore ljudi. I to robuju mu ne samo oni, koji su njemu dužni, nego i oni, koji su dužni obćini. Čudno, ali je tako. Naš je „baron“ (zovimo ga „baronom“) — naš je baron i obćinski odbornik i veliki prijatelj s obćinskom gospodom: piju kod njega svaki dan, t. j. svaku noć, a baronova žena ide u selo i šapće sad s ovom, sad s onom snahom, koja onda ide s njom u „baronovu“ kuću, po noći. A „baron“ sutra, ili prekosutra ide gospodinu načelniku i kaže mu (a govori malo na nos): „Mholim, ghospo'n nhačelnik, ne bi li mi malo poterali štibru“ (t. j. porez)? — I gosp. načelnik ništa zla ne sluteći pošalje ovrhovoditelja sa šerežanima u selo, da tjeraju porez, t. j. krave i t. d. Ljudi bježe k „baronu“. No nemojte misliti, da će „baron“ platiti, t. j. uzajmiti novaca da se plati porez. Ne, nego on kaže tomu Petru, ili Pavlu: „Ja ću se pomoliti gospo'nu ovrhovoditelju, ako mi pojdeš danas kopat kukuruz“. Naravski, — siromah bi dao na se i zajašiti, samo da se rieši ovrhovoditelja. I tako naš „baron“ ima za čas puno polje težakâ bez plaće, a gosp'on ovrhovoditelj počiva u baronovoj krčmi i pije. A roblje seosko radi, a baron u jesen bere.

To je jedan „guli-baron“, i to najgori, što ih poznam. A poznam i boljih. Evo na pr.:

Bio njekakav kramarčić i imao dučančić. Posrećilo mu se i žena mu donesla njekoliko stotina forinti i on počeo sve to veću trgovinu: vinom, sienom, svakakvim žitkom, — osobito žitkom. Ponestane seljaku žitka, kramar mu uzajmi kakvu bilo mjeru, ali tako, da će mu u jesen, kad pobere svoje, dati dvie mjere. I dao mu je! Drugi mu je za mjeru žitka obećao i dao mjeru ili polu drugu mjeru vina. A kad bi davao u zajam novce, uzimao bi sto na sto. I tako je taj za malo od kramara postao „baron“.

Vi poznate stalno više takvih „barona“, pa ne treba da vam dalje nabrajam. Potrebnije je, da vam razložim tri stvari, i to: kako su ovakvi „guli-baroni“ mogli nastati, kakvi su ljudi, i treće: kakvi bi mogli i morali biti.

Kako su postali „guli-baroni“? — „Guli-baroni“ nastali su brzo, pojavili su se i podigli kao ono gljive iza kiše. Ali za gljive nije dosta samo kiša, nego treba još i njekakva gnjila klada ili panj: tu onda gljiva raste. Pa baš je tako bilo i za „guli-barone“. Što je topla kišica za gljive, to je za „guli-barone“ bila ona nova „sloboda“ poslie godine 1848., kad je ukinuta tlaka; a što je za gljive gnjila klada ili panj, to su za „guli-barone“ bile velikaške (grofovske i plemićke) zemlje.

Ali težko je nama mladima danas i pomisliti, kako je to bilo prije god. 1848., dok nije bilo slobode. Pomislite samo, da je seljak bio vlastelinski sluga, na tudjoj zemlji; sluga, koji se nije smio udaljiti s ove tudje zemlje, nije dakle mogao ni misliti na to, da ode u sviet za srećom te da postane sam trgovac. Jedini je spas bio gdjekojemu mladiću, ako ga je njegov župnik dao u školu, da bude pop, ili ako je vlastelin dao za svoju potrebu izučiti kojega mladića u kakvom zanatu, pa ga onda oslobodio i pustio u sviet. Ali toga je malo bilo, pa zato nije čudo, što su zanatnici (majstori) i trgovci u gradovima — što su to bili sami doseljeni tudjinci, najviše Niemci. Čudna je to stvar doista: Kraljevi i velikaši nisu dali slobode svojim ljudima, da odu u sviet za srećom i dobitkom, nego su dozivali iz daleka tudjince, naseljavali ih u gradovima i njima davali slobodu. Ne znate li, da se i danas njekoji gradovi zovu „Kraljevski slobodni gradovi“? — A znate li, zašto? — Zato, što su kraljevi doseljenim tudjincima davali slobodu, da se sami vladaju i upravljaju, a da ne budu podložni nijednomu vlastelinu.

Koliko je u tim tobože „slobodnim“ gradovima bilo i moglo biti prave slobode, to je drugo pitanje. No glavno je ovo: Pravih trgovaca nije u tim gradovima ni bilo, nego je svaki zanatnik (majstor) bio i trgovac: sam je radio, sam je i prodavao robu. To je jedno. A drugo je ovo: Majstori nisu imali nikakve slobode u svom poslu, jer su svi bili pod pazkom svoje „udruge“, tako zvanoga „ceha“. Taj „ceh“ je odlučivao, tko će postati majstor, taj je pazio, kakva se roba radi i kako se prodaje i t. d. i t. d. —

A zašto vam ovo spominjem o „slobodnim“ gradovima? — Zato, da vidite, kako se još pred 60 godina nije nitko mogao brzo obogatiti. Bez trgovine nema brzoga bogatstva. Dakle: siromah i rob seljak, siromah i zanatnik. Nitko ne može napried, jer nema slobode. Nitko nema gotova novca, osim koji židov, koji se tim i bavi, što daje u zajam novce na velike kamate.

U to se proglasi sloboda. Seljak više nije vezan uz zemlju, na majstora ne pazi „ceh", a što je glavno: proglašena je sloboda obrta i sloboda trgovanja: svatko se bavi zanatom i trgovinom, kakovom hoće. Seljački sviet nagrne kao mravlje u grad — u tvornice (fabrike), jer je sad slobodan, nitko ga ne drži kod kuće. U tvornici se radi silna roba, a profit vuče fabrikant (obično židov). Tako je bilo po drugom svietu, i tu su nastali novi bogataši, kakvih do sada nije bilo. To su tako zvani „industrijalni" ili „tvornički" baroni, — novi bogataši i velikaši.

A kod nas se podigoše naši „guli-baroni". — „Kako?" — pitate — premda vi to bolje znate od mene, samo niste o tom razmišljali. Ja ću pokušati, da vam malo posvietim.

Dok je seljak bio gospodski sluga (kmet), nije moglo biti ni govora o tom, da se seljak zaduži, t. j. da padne u dug. A mnogo ima tomu razlogâ. Prvo — čemu bi se seljak zaduživao? Ta on je sebe cieloga bio već dužan: dušu Bogu, a tielo i imanje svomu gospodinu vlastelinu. Odielo i obuću, što mu je trebalo, to se ponajviše napravilo u kući, jer se onda seljaci nisu još oblačili i obuvali iz židovskoga dućana. Daće su bile vrlo male, pače skoro nikakve. A onda: od koga bi seljak bio uzajmio novaca? Tko je novaca imao? Nitko. Ako je seljaku u lošoj godini ponestalo hrane, — ni tu nije bilo velike težkoće: gladovao je i trpio, a kad nije mogao trpjeti, nitko mu nije branio, da od gladi umre . . . I umirali su ljudi, — pa što zato! Došla „gladna godina" ili „huda ljeta", — to je bilo isto, kao da je došla kuga: tko ostane — ostane, tko propane — propane. Kad kada samo dao bi vlastelin žitka svojim kmetovima, — ako ga je sâm imao. — Tako je bilo onda.

Ali došla sloboda — došao i drugi račun. Gospoda velikaši poprodali i ono svoje zemlje, što im je ostalo. Prodali kojekako, samo da prodadu, najviše na izplaćivanje. Njihovu zemlju kupio koji dosadašnji kmet, koji je nješto imao. Taj će postati „baron", — vidjet ćete. Što više: svaki kramar i prnjar, koji ima malo soli u glavi, — i taj će postati „baron". — Vi i opet pitate: „Kako?" — kao da vi ne znate. Ali kad pitate, kazat ću vam i to.

Dok su seljaci bili u zadrugama, medju družinom, — za „barone" se još nije znalo. Ali kad su se zadruge razteple, onda je nastala prava „sloboda", — onda je svatko postao „svoj gospodar". A da je i zbilja bilo dosta „svojih gospodara", vidjelo se po tom, što ih je bilo, koji su sve svoje zapili za njekoliko godina. Tko im je što smio i mogao? Jest, baš tim su mnogi pokazali, da su svoji gospodari, što su se zaduživali, i to bez velike brige, jer

„imam ja grunta dvadeset rali, pa neka mi polovica ostane, — još mogu živjeti!" Tako su mnogi govorili.

Ali što ću vam dalje razpredati! Dosta je kazati tri rieči: Sviet se je počeo zaduživati. Bile su tu osobito potrebe za diobu i poslie diobe: za fiškale, mjernike, za novu kuću i t. d. i t. d. Svaki čas je trebalo novaca. Tko će dati? Došla bi i zla godina, — tko će pomoći?

Taj njetko — to je bio naš budući „guli-baron".

A kakav je to čovjek, o tom u drugom razgovoru.

Mali razgovori.

Politika.

Zašto su njekoji ljudi „proti Vjeri"? — Svagda je bilo pojedinih ljudi, koji nisu ništa vjerovali, t. j. nisu vjerovali ni u Boga, ni u dušu. Ne znam, koliko ih je bilo i kakvi su bili njekada, i jesu li se na njih onda tužili tako, kako se danas tuže na „bezvjerce" i „bezbožce". Za danas se mora priznati, da se zbilja mnogo ljudi diže na Vjeru i na njezine službenike (svećenike ili popove). S više razlogâ držim, da je potrebno, da vam o tom kažem dvie rieči.

Prvo, što vam moram kazati, to je ovo: Strašan je čovjek, koji ne vjeruje. Strašan! Ja sam poznao jednoga jedinoga medju seljacima, pa vam mogu po duši reći: Ne dao vam Bog onakovoga života ni onakove smrti! Da imam kada, ja bih vam možda izpripoviedao, kako je živio i kako je umro; ali nemam, pa ću vam kazati samo to, da je na smrtnoj postelji sâm za sebe kazao: „Kad ja parnem . . . " Znate li svi, što je to, kad se kaže: „parnuti, parnem"? Niema životinja „parne" (ili krepa ili crkne). Ove su rieči nesrećnoga ovoga čovjeka veliko svjedočanstvo, i to, ako za ništa drugo, a to za ovo: Čovjek, koji ne vjeruje, to nije više čovjek. To je u cieloj svojoj duši osjećao i onaj nesrećnik, pa se nije usudio kazati: „Kad ja umrem", — jer samo ljudi umiru, a on se je sam odlučio i izključio od ljudi i od svega, po čem su ljudi — ljudi.

Po ovom nesrećniku, a i drugačije razmišljajući sudim ja, da to moraju biti strašni ljudi, koji ne vjeruju u Boga i u dušu. To su kao njekakve nakaze u ljudskom tielu, pa bih se ja odmah složio s onima, koji kažu, da takovi ljudi nisu pri sebi i da nješta kod njih nije u redu, da su pomiešani, ludi. A ako su pri sebi, ja vrlo sumnjam, da oni zbilja ništa ne vjeruju. A da me upitate, zašto tako mislim, ne bih vam znao pravo dokazati, nego bih samo rekao: Čovjek je tako stvoren i takva mu je narav, da mu je mnogo toga nepoznato, da mnogo toga ne razumije, a osobito: da mnogo više želi i pomišlja, čega sam i na ovom svietu ne može ni doznati, ni razumjeti, ni doseći, — nego sve to može samo duša pomisliti i Bog dati.

Zato krivo misle, koji kažu, da su „popovi Vjeru izmislili". To je budalaština tako što govoriti. Neka sutra ne bude nijednoga „popa", i neka nijednoga ne bude još sto godina, i neka sutra nestane svih ljudi, koji što znadu o Vjeri, — za kratko vrieme ljudi bi, mislim, bilo što vjerovali i opet bi nastali popovi, kakvi-takvi.

No pitat ćete: „Kad je tako, zašto toliki ljudi govore i pišu proti Vjeri, a osobito proti popovima?"

Ja mislim da je to u kratko ovako:

Prvo, koji Vjeru naučaju, imadu često u rukama ne samo velik imetak

i bogatstvo, nego i vlast, t. j. niesu samo naučitelji, nego i mogućnici i poglavari, koji imadu vlast zapoviedati, a mogu i prisiliti svoje podložnike, da njihove zapoviedi slušaju. (Na pr. ako župnik traži, može oblast prisiliti župljana, da plati župniku daću ili „lukno".) A osobito su njegda mnogi biskupi rimske crkve bili pravi knezovi (njekoji se i danas zovu „knezovi-biskupi"), a župnici su bili vlastelini. A i sam papa je do pred 34 godine bio pravi vladar, koji je imao svoju zemlju, svoju vojsku, puške, topove i t. d. Kako su vjerski poglavari došli do imetka, do vlasti i časti medju svietom, toga sad ne ću razlagati. — Sad pustimo sve na stranu, pak prosudimo samo ovo: Kad je tu toliki imetak, i kad vjerski poglavari imadu po zakonu i već po običaju toliku vlast i čast u narodu, lako se razumije, da je glavno pitanje: A tko ima pravo postavljati vjerske poglavare i davati im na uživanje imetak i čast? — To je ono, rad šta su se cesari i kraljevi stotine godina prepirali, svadjali i oružjem tukli s rimskim papom. To je ono, radi čega se i današnja francezka vlada nateže s Rimom. Tu se bore dvie misli: jedni kažu, da na pr. vjerske poglavare rimske Crkve ima postavljati rimski papa, a drugi, da tu treba dati rieč i narodu, t. j. narodnoj vladi, ili pak vladaru (kralju). Naravski, da je sad lako reći ovako: Tko je u toj stvari proti papi, taj je „proti Vjeri", pa to sviet i lako vjeruje. Ali opet stoji i to, da je bilo i pobožnih i vjernih vladara, koji su u toj stvari bili proti papi.

Drugo je to, što vjerske poglavare treba uzdržavati, treba im davati i plaćati. A znate, da se čovjek rado brani, kad treba dati i platiti. Naravski, da je i tu lako reći: Tko ne dade župniku (ili hodži), što traži, taj je „proti Vjeri".

Napokon se može dodati i to, da su i vjerski poglavari ljudi, pa i grieše kao ljudi. Ako tko tomu prigovori, i opet je lako reći: taj je „proti Vjeri". A baš je u ovoj stvari istina, da su najpobožniji i najvjerniji ljudi prigovarali griešnomu životu vjerskih poglavara.

Dakle u kratko ja mislim ovako: Drugo je, kada tko kaže: „Vjera je budalaština, koju su popovi za svoju korist izmislili" i t. d. i t. d., a drugo je opet, kada tko prosudjuje, što i kako rade vjerski poglavari s narodom i u narodu. To se jedno s drugim ne dade ni prispodobiti. — Tko ovo dobro razlikuje, lako će u ovim stvarima suditi mirno i razložno, bez mržnje i ljutine. A tako i treba, ako hoćemo da živimo kao ljudi.

Dom i rod.

„Slavna naša prošlost". — U posljednjem sam broju spomenuo, da ima naših ljudi, koji kažu, da narodu treba dati u ruke njegovu poviest, „neka vidi, što je bio". Ja se s tim podpuno slažem, pa ću evo nješto malo izpisati, neka hrvatski seljak vidi, što je bio on, a što su bili slavni Zrinjski, Draškovići, Erdedi (Bakači) i t. d. (Izpisujem od rieči do rieči iz liepe knjižice „Seljačka buna god. 1573.", što ju je god. 1897. napisao profesor R. Horvat.)

„Ostrogonski nadbiskup Antun Vrančić piše kralju, da se s marvom (sa živinom) bolje i poštenije postupa, nego li postupaju zemaljski gospodari s hrvatskim kmetovima. Kad je trebalo na polju orati, kopati, sijati, žeti i t. d., onda je kmet morao najprije ove poslove obavljati svomu vlastelinu, a tekar poslije — koliko mu je preostalo vremena — svojoj sirotinji. Ako je pak štogod privriedio, morao je davati svakojake danke (daće) svomu gospodaru, plaćati desetinu crkvi, a porez kralju. Tako je sve živjelo od muke siromašnoga kmeta, koji ipak nije imao slobode ni pravice".

„Nego sve bi se to još njekako podneslo, da je bilo srca u gospode

hrvatske. Kmet se već priučio nevoljnomu svomu životu, pa trpio, kako su mu trpjeli i djedovi. Ali njekoja vlastela postadoše upravo okrutna prema biedniku kmetu." (Tu se sad pripovieda, kako je sa svojim kmetovima postupao velikaš Tahi: kako je zahtievao veće daće; kako je kmetove prisilio, da mu pokvareno vino plate kao dobro, a tko nije htio, oteo mu konja ili kravu; kako su mu kmetovi morali hraniti lovske pse, a ako bi se koji pas izgubio, morao bi kmet Tahiju dati vola; kako je napokon na silu sramotio žene i djevojke.) — A onda piše dalje: „I njeki drugi zemaljski gospodari nisu baš mnogo bolje postupali sa svojim kmetovima... Ovakovi gospodari držali su nalik sebi činovnike i sluge. Upravitelji vlastelinskih gradova bijahu pravi krvoloci" (str. 14—16). I tako dalje i tako dalje. „U nevolji svojoj tražio je narod pravicu na svim stranama, ali je nigdje nije dobio" (str. 17).

Vi možda pitate: „A gdje su bili Zrinjski i Frankopani?" — Na to odgovara isti pisac, i to tako, da je Juraj Zrinjski vodio oružano konjaničtvo na seljake (str. 39.), kad su ustali na noge, da se oslobode nevolje i sramote, i zadao im „mnogo jada" (str. 41.) Biskup i ban Gjuro Drašković zvao je na seljake cesarske njemačke generale Auersperga i Halleba (str. 51), no ovi nisu htjeli bez cesarova dopuštenja. — Dalje isti pisac piše:

„Konjanici tjerahu seljačke bjegunce te ubiše u potjeri na stotine kmetova, a još više ih pohvataše. Uhvaćene seljake osudiše odmah na smrt, te ih stadoše vješati po obližnjem drveću: na svakom drvetu uz cestu visio je po jedan kmet... Uz cestu stajaše divlja kruška: na nju objesiše plemići 16 kmetova... Samo njekim seljacima poštediše život, no i tima odrezaše uši i nosove..." (str. 54).

To je poviest hrvatskoga *seljačkoga* naroda. Što je tu slavno i sjajno, ja ne znam.

Sve ovo predobro znadu i oni, koji i danas pitaju: „Gdje su Zrinjski, Frankopani?" Zašto ih zovu, zašto ih narodu na pamet donašaju, ja pravo ne znam. Ja vam samo i opet kažem: „Ljudi, ne budite ludi!.... Prah vaših djedova znao bi vam pripoviedati samo o mukama, o robstvu i sužanjstvu, a o nikakvoj slavi. Vi u prošlosti ništa nemate, vaša je samo — *budućnost*, ako u vas bude pameti. Pogledajte u *sadašnjost*, pogledajte oko sebe, koliko vas ima jednoga plemena i iezika, koji istu muku patite, — onda ćete veselo gledati u budućnost. Inače bit ćete robovi i sužnji kako što ste i bili".

Ovako ja mislim, a vi — kako vam drago. Što ću vam drugo reći, kad znam, da će vas njekoje sljepari i tupaci još dugo voditi za nos, kad ste i sami sliepi!...

Za sijonske židove, o kojimo smo se posljednji put malo razgovarali, dobro je zabilježiti i ove dvie stvari: Sve gotovo naše novine pisale su i razpravljale o njihovom sastanku u Osieku. A vriedno je to zato zabilježiti, što židova ima u našem narodu dosta malo spram našega seljačtva, pa da sutra tko sazove kakav seljački sastanak, mnoge naše novine ne bi toga ni spomenule. Tako je to! — Drugo je vriedno zabilježiti, da i ovi sijonski Židovi ne diele više Hrvatâ od Srbalja, od Slovenaca i Bugarâ, nego su i oni pristali uz razumnu misao, da se ova plemena ne smiju dieliti jedno od drugoga.

Slovjenski sviet.

„Što je to u Ruskoj?" — Tako pita cieli sviet. A zašto? Zato, što je nedavno ubijen ruski ministar Pleve. O tom su dugo pisale novine po cielom svietu. Ajde, da vam u kratko kažem, što su pisale.

To je u kratko vrieme, što je u Ruskoj ubit treći visoki činovnik. Po tom se vidi, da je u Ruskoj narod nezadovoljan. A nije ni čudo, jer u Ruskoj nema slobode: sve tamo stenje pod strašnim „carizmom", jer je sam car gospodar, a nema sabora. Vidi se po svem, da je Rusija golem čovjek, orijaš, koji stoji na glinenim (zemljanim) nogama, pa će se zato i srušiti.

Tako u kratko pišu njemačke, židovske, englezke, a i talijanske novine. A ja ću vam na to po redu i po istini ovako:

Kad su pred godinu dana srbski častnici ubili svoga kralja Aleksandra, iste su ove novine prevraćale očima: kakvi su tobože Srblji divljaci i t. d. i t. d., — a sada gotovo hvale onoga nečovjeka, koji je ubio ministra Pleve. Vidi se, da sude po „babu i po stričevima", a ne po „pravdi Boga istinoga". Aleksander je bio njihov čovjek.

Drugo je vriedno zabilježiti ovo: Njemačke i druge neprijateljske novine pišu, da je Pleve bio „carski stup", t. j. on je bio proti tomu, da se dade sloboda i t. d. Sad je taj stup pao, sad će padati i „carizam", (t. j. carska vlast), a tim će pasti i propasti Rusija, jer dok ima cara i carizma, bit će i Rusije; a čim car ne bude više „car i samoderžec", — ne će biti ni Rusije. — Po tom se vidi, što Niemci žele: Oni žele Rusiji slobodu zato, da propane.

Treće je vriedno zapisati ovo: Niemac Libkneht, socijalist i vodja socijalistâ, rekao je na jednoj skupštini, da on šalje marljivo ruskoj „braći" svakojakih knjiga, pa neka, kaže, šalju i drugi socijalisti. — Tu se vidi, čije je maslo to nezadovoljstvo u Ruskoj, to je jedno; a drugo: Niemci će Rusima slati knjige za njihovo dobro, je li? Niemci — Rusima!

A što se tiče ruskih nezadovoljnikâ, možemo reći u kratko ovo: Nezadovoljnikâ ima danas svuda po svietu, i svuda po svietu ubijaju ti nezadovoljnici vladare i ministre. Nije li ubijeno više predsjednikâ Sjedinjenih Država američkih, a pred 10 godina i predsjednik francezke republike Karnot? Pa barem to nisu bili „cari"! Nije li pred šest godina ubita cesarica Jalžabeta, a pred četiri godine talijanski kralj Umberto? Pa to se barem dogodilo u „slobodnoj" Evropi, u kojoj pače i mi Hrvati imademo sabor!

Ja sam doduše za sabor i za svaku razumnu slobodu, ali istini za volju moram reći, da sabori bome sami po sebi ne donose slobode. To zna već i svako diete, kako se po Evropi prave sabori. — Mali sabori, t. j. u obćinama, u županiji, — to je dobra stvar (kad je dobra i ako je dobra i tu!), — pa takve sabore ima i Rusija. Ali da u veliki ruski sabor dodju Niemci (ima ih u Rusiji mnogo), pa Židovi (i tih ima tamo preko pet milijuna) i t. d., pa da tamo stanu praviti „obštrukciju" i druge kruto hasnovite za narod komedije, — toga Rusu još ne treba.

Sviet.

Kako živu madžarska gospoda, o tom se je u naše dane mnogo pisalo. Najprije se mnogo pisalo o udovici pok. pjesnika madžarskoga Jokaja, pa i o samom Jokaju. Kako ste možda čitali, Jokaj se je pod stare dane oženio s mladom djevojkom, a prije toga bio je pokćerio njeku sirotu. A Jokaj je bio ne samo na glasu pjesnik, nego i bogataš: mnogo su mu nosile njegove knjige (romani), a uza to je bio dioničar i ravnatelj malo ne svih madžarskih banaka i spekulantskih družtava. Židovi i drugi spekulanti su ga upravo vukli u svoje družtvo, da njegovim imenom pokriju svoj posao, tobože: gdje je jedan pjesnik Jokaj, tu se ne smije nepošteno raditi. A što je Jokaj mario za bankarske poslove! On je pobirao ravnateljsku plaću i pisao romane.

Zato su se nadali, da će ostaviti novaca, a kad tamo — ništa, kaže mlada udovica. Tako ona pokćerka nije ništa dobila: Jokaj ju pokćerio samo za paradu, tobože: kako je on plemenit i dobar čovjek, kao pravi Madžar. Još su pisale novine, kako je mlada Jokajica svoga starca psovala: „Šuti, magare staro!" i t. d. Ako to i nije istina, sve ovo dokazuje, da je u Madžarâ već i obiteljski život — trgovina, pače komedija, kad se ovakve stvari iz kuće iznose u novinama na pazar.

Još je strašnija stvar, što se dogodila s njekim madžarskim izdavačem novinâ i političarom, po imenu Fenyö. Taj je na silu osramotio do 50 nedoraslih djevojčica, onda pobjegao, uhvatili ga i sudili na njekoliko — mjeseci! Kako to? Tako: Premda ga policija uhvatila u zlu djelu, oci ga i matere nisu htjeli tužiti, jer su valjda dobili novaca.

Narodno gospodarstvo.

Gladna godina! Radi ljetošnje suše sav se sviet oko nas boji gladne godine, ili, kako u njekim krajevima kažu, boji se narod, da će doći „huda ljeta". Nije čudo! Takve suše ne pamti nitko. U Njemačkoj su presahnule velike rieke, tako da se pokazalo kamenje, koje još nije vidjelo sunca božjega. Na jednom su njegdje kamenu našli napisano: „Kad ovaj kamen nadjete, plačite, jer znajte, da će doći gladna godina!" Bila je dakle već njegda takva suša i gladna godina, pa to ljudi na ovaj kamen, kad je rieka presahnula, napisali. — Da će biti gladna godina, to kao da slute i životinje, na pr. parcovi (štakori). Tako barem javlja naš „Podravac", da su tamo ljudi vidjeli, kako se štakori sele.

Istina je, danas već gladna godina ne može biti tako strašna, kako je to bilo njekada, jer danas može hrana doći dosta brzo iz Amerike, gdje je ima dosta, a može se brzo javiti, da hrane treba (telegrafom). No ipak je narod u strahu, a i vlade su u brizi. Tako je rumunjska vlada već podavno odredila, da se iz Rumunjske ne smjie izvažati kukuruz. Koješta sprema i bečka i ugarska vlada. Tako javljaju, da je ugarski ministar poljodjelstva odredio, da narod smije blago pasti po državnih šumah, a isto tako i brati listinu za stelju blagu. Ne znam, je li što vama proglašeno, koji živite uz državne šume.

Što će učiniti naše vlade, o tom se još malo znade; a da bi mogle mnogo narodu pomoći, to se zna. No vi ništa ne čekajte, nego pazite: ne prodavajte ni žitka ni krme. Već obilaze kojekakvi agenti, da dodju do profita. Nedajte se. Tko nema krme, neka štogod posije, da mu za liepe jeseni naraste koje batavce. Javljajte u novine, gdje nije urodilo i koliko bi žitka i hrane trebalo. Možda će o tom doći pitanje i od vlade. Dobro bi bilo, pače potrebno, da se više ljudi i više sela složi, pa ako im treba hrane, da zajedno naruče. Neka najprije popitaju u novinama za ciene, a onda, odkud bi se moglo naručiti. Svaki sam neka ne kupuje, ako ne zna za pravu cienu. Ta znate, da će se ovom narodnom nevoljom mnogi obogatiti.

Na veliku skupoću tuži se sviet posvuda, osobito u Zagrebu. Blago je jevtino, a meso (govedina) nije jevtinije. O tom smo već pisali: spekulanti drže cienu. U Zagrebu se počelo prodavati bivolsko meso, i to po 22 novč. kilogram.

Silne štete od požarâ ima svuda po svietu ove godine, i to radi suše. Na sve strane gori: gore gradovi, sela, šume i polja sa usjevom. Ne mogu vam ni nabrojiti, koliko je toga već izgorjelo, a dosta i kod nas.

Bilježke.

Svete sličice iz — Trienta. Čitam u „Gospinoj krunici" (izdavaju ju redovnici dominikanci u Spljetu u Dalm.), da je njekakav Artigianelli u

Trientu (to je u Tirolu) izradio sličice svetaca s hrvatskim napisom i molitvama, pa onda piše dalje: „Preporučamo veleč. svećenstvu, da podupre spomenuti zavod (trgovinu), koji se je žrtvovao za izdavanje sličica za hrvatski narod, osobito pak zato, što je dobitak namienjen za uzgoj siročadi, koju taj zavod uzgaja".

Vi znate, koliko narod kupuje takve sličice. Nisu skupe, to je istina, jer je to mala stvar, ali malo i vriedi. Ali kad se pomisli, da se toga proda de na stotine tisuća, onda se vidi, da ipak liep novac otidje iz našega naroda u ruke — Talijanu, koji od toga ima dobitka, pa tim živi i odgaja „siročad", ali taljansku siročad, — kao da mi nemamo svoje siročadi. Pa kako samo nerazumno piše: da se je onaj talijan „žrtvovao" (t. j. bacio svoj novac kao u vatru), a dalje piše, da od dobitka hrani siročad!

Ali ove sličice — to je mala stvar. Više dobitka ima od molitvenikâ, pa i ti se mnogo tiskaju u tudjini. Njekoji se u naše dane tiskaju u Zagrebu, pa i tu ih tiska doseljeni Niemac Scholz (Šolc). A i njekoje druge skupe knjige dali su već naši popovi tiskati u tudjini.

I onda se naši popovi ljute, što im se prigovara, da pomažu tudjinštinu!

Škandal medju popovima. Dogodilo se to ovih dana: Jedan svećenik, rodom iz Bosne (veleč. g. doktor Luka Senjak) služio u Zagrebu kao vojnički kapelan, a uza to se mnogo starao i za našu sirotinju iz Bosne i Hercegovine, i to tako, da je složio družtvo, koje je primalo dječake i namještalo ih u trgovinu i zanat. Mnogo je sebi veleč. taj gospodin zadao time brige i posla. — No pred godinu dana diže se na njega tužba pred njegovim poglavarima: da je politički agitator (nemirnjak), da je „veliki Hrvat", da je pisao proti nadbiskupu Štadleru i proti njegovim crnim redovnicama, da ga je njetko opsovao, a on ništa na to (a kao vojnički čovjek morao bi), i napokon da je oklevetao svoga starješinu, vojničkoga župnika. Tužbu je dao jedan svećenik. Iztraga se vukla godinu dana, a sad pukla osuda i veleč. Senjak izgubio službu, a ima sliepu staricu majku od 78 godina. — Sve je to, samo malo na šire, opisao sam veleč. Senjak i poslao novinama, da se zna. On piše, da nije kriv, a što je „veliki Hrvat", „to mi je, kaže samo na čast". Veleč. Senjak uzda se u Boga i pravicu i ne boji se. Uzet će, kaže, u ruke svoj molitvenik i čislo, pa će na svojoj zemlji, što je ima, — za plugom, ako ga biskup ne pošalje u koju župu.

Ja nješto poznam veleč. Senjaka. Kakav je, takav je, — ali naš je čovjek: srce je i duša njegova ostala uz nas, uz naš narod — nisu ga premamili time, što su mu dali službu, kao što su premamili mnoge. On je ostao naš. Ali i to je bilo dosta, da mu rimski popovi uz pomoć još njekih naših dušmana skrhaju vrat i uzmu kruh, jer njima takvoga čovjeka ne treba, pače ga treba utući.

A dogodio se ovih dana i drugi škandal. Novine „Hrvatstvo", što ih izdaju popovi, navalile iz zasjede, a ružno na starca svećenika Alojziju Borošu, koji je preko dvadeset godina služio rimskoj Crkvi u Bosni i Bugarskoj. Kad je Beč dobio Bosnu, odbacili oni tamo Borošu i dali mu nješto u banskoj Hrvatskoj, da životari. No stari je Boroša dosta zavirio u njihove karte, pa gdješto koju kaže i napiše, a oni da pobjesne. Tako i sada navalili ne imenujući ga, ali opisujući ga, kakav je: suh i t. d. A on im odvratio u „Obzoru", osobito što se tiče njegove suhoće i sala — drugih popova.

Tako popovi preporadjaju hrvatski narod u Kristu — ovakim škandalima. Čudo bi bilo, kad se tomu ne bi mnogi ljudi veselili.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Izbor nar. zastupnika obavljen je dne 11. o. mj. u Iloku (dolje u Hrv. na Dunavu). Izabran je madžaron, a hrvatski i srbski kandidat dobio je svaki pojednako, ali vrlo malo glasova. Politika u narodu — spava. — Očekuje se, da će skoro biti izbor nar. zastupnika u Biškupcu (kraj Varaždina), gdje se je zastupnik Bombelles zahvalio, i u Zlataru (u Zagorju), kojemu je umro zastupnik Kumičić. U Zlataru hoće starčevićanci da biraju Drag. Pisačića, a u Biškupcu se bori starčevićanski pop Tomac s odvjetnikom Magdićem, koji je valjda za hrv. stranku prava. Proti Tomcu su i njekoji popovi (osobito pop Čvek), pa da ih predobije za sebe, došao je valjda zato na ovu misao: Piše u popovskih novinah („Hrvatstvu"): neka se u zagr. saboru složi posebno katoličko (popovsko) kolo ili klub, u kojem bi mogli biti katolici svih stranaka (dakle i „obzoraši", i „madžaroni" i starčevićanci). Ovo je nesmisao, a siromašni je pop to smislio samo u velikoj brizi, da postane pošto po to zastupnik.

Talijani kod izbora u Šibeniku (u Dalm.), gdje je 8. o. mj. izabran za zastupnika u bečki sabor dr. A. Dulibić, dobili su za svoga čovjeka 718 glasova, a Hrvati 1212. Dakle su Talijani smogli preko trećine svih glasova! To je mnogo i premnogo, to je previše!

Dalmatinski namjestnik Handel, kažu, da će otići sa svoga mjesta. Bit će, da nisu s njim zadovoljni, jer Hrvati u Dalmaciji počinjaju kojekakve pogibeljne „bedastoće": ne kolju se sa Srbljima, dočekuju oduševljeno Ruse i t. d.

Rus Čerep Spiridović iz Moskve, predsjednik slavenskoga družtva, putovao je ovih dana po hrv. i dalm. našem primorju, gdje su ga, osobito u Spljetu i Dubrovniku, oduševljeno pozdravljali, sve uzprkos (ili kako bi naši u Dalmaciji rekli: „za dešpet") Beču i latinaškim biskupima.

Radi hrvatske zastave na Rieci (pri moru) mnogo se je pisalo i govorilo u peštanskom saboru. Riečki upravitelj (guverner) izvjesio je naime na svojoj palači uz madžarsku još i hrvatsku zastavu, i to onda, kad je častio Amerićane, koji su sa svojim brodovljem došli na Rieku u goste — Madžarima. Radi toga, što je izvjesio i hrvatsku zastavu, navalile na njega novine i zastupnici u saboru, jer, kažu, Rieka je madžarska, pa hrvatskoj zastavi nema tu mjesta. Prvi ministar Tisza odgovorio je na to, da je hrvatska zastava izvješena samo „za ukras" (za „dekoraciju"), — da bude ljepše. Na to je poznati naš političar Mazzura stari odgovorio u „Obzoru" i razložio, da hrvatska zastava ima pravo na Rieci, jer je Rieka hrvatska, kao što po njegovu razlaganju i po pravu i zakonu i jest. Toliko za sada, a skoro više o Rieci.

Za zastupnika Pliverića (koji je njegda bio opozicionalac, a sad je s madžaronima) pisale su novine, da će govoriti u peštanskom saboru i pobiti ono, što je proti Hrvatima tamo kazao Kovačević. Još se pisalo, da će govoriti hrvatski (Kovačević je govorio madžarski). No peštanski se sabor razišao, a naš Pliverić nije govorio.

Proti Fr. Potočnjaku, koji je žestoko navaljivao na bana Hedervarija, odredio je stol sedmorice novu razpravu, premda ga je sudbeni stol proglasio nekrivim. Više je o toj stvari težko kazati. Svakako je vriedno zabilježiti, što su o tom pisale starčevićanske novine, i to: da je Potočnjak sam sebi kriv, što se tako

s njim postupa. — Vriedno je zabilježiti i ovo: Kad su Potočnjaku govorili, zašto ne tuži toga i toga radi uvriede, što su o njem pisale novine, odgovorio je on: „Pred hrvatski sud mogu doći samo kao obtuženik" (t. j. on pred hrvatskim sudom ne će nikoga tužiti).

Zastupniku Kovačeviću spremaju njegovi izbornici nepouzdanicu radi njegova govora u Pešti. Skoro ću vam za nauk razložiti, kako je za sebe predobivao narod te kako ga i sada kuša predobiti s njekakvih 17.000 K.

Hrvatska misa našla je novoga protivnika, popa i profesora u sveučilištu Pazmana, urednika „Katol. Lista". Ovako pasji (ili što gospoda kažu: cinički) nije još nitko pisao proti svomu narodu, kao ovaj pop. Odgovara mu jedan (nepodpisani) pop u „Obzoru".

Nove putnice za inozemstvo (pasuši) stoje za nadničare 70 filira (do sada 20 fil.) i za biljegu 30 fil., za osobe drugoga staleža 6 K (šest kruna), a za biljegu 2 K; tko želi putovati 2 god., plaća za putnicu 12 K, a za tri god. 18 K (prije sve za 20 fil.). Ove se putnice dobavljaju iz Pešte, pa tamo idu i novci. Skoro o tom više.

*

Iz rusko-japanskog rata imamo zabilježiti ove nevesele viesti: Dne 10. o. mj. bila je pred lukom Port-Arturom pomorska btka: bilo se i pucalo šest velikih i više manjih ruskih brodova. Boj je dugo trajao, a nije se znalo, tko će nadvladati, dok nije jedna kugla od 12 palaca pogodila brod „Cesarević" i ubila na njem zapovjednika (admirala). To je već drugi ruski admiral, koji je u ovom ratu zaglavio. (Prvi je bio Marakov na „Petro-Pavlovsku".) Onda je „Cesarević" potonuo, a ostalo brodovlje počelo uzmicati. — Japanska vojska na suhu krenula je sva prema Port-Arturu, da ga osvoji. Japanci su Ruse pozvali već, neka se predadu. Odgovora još nemaju.

Razne viesti.

Župnik Zorić u Dugom Selu, koji je napisao više pripoviesti za narod, što ih je izdalo Družtvo sv. Jeronima, a uredjivao je više godina i list „Prijatelj Naroda", — umro je ovih dana. Meni nisu bile po volji ni njegove pripoviesti, ni njegovo pisanje za narod, ali sam uvjeren, da je radio, kako je najbolje znao i za dobro držao. Njekoliko sam puta s njim razgovarao, pa bih rekao, da je bio pošten hrvatski pop. Bio je i narodni zastupnik „obzoraške" stranke. Medju seljačtvom hrvatskim zaslužuje blag i častan spomen.

Pavao Krüger, bivši predsjednik Transvalske (burske republike u juž. Africi, umro je pred dvie nedjelje. Iste englezke novine pisale su o njem s poštovanjem.

Ruski ministar Pleve ubit je dne 28. srpnja u Petrogradu. Ubit je praskavicom (bombom), koju je pod njegovu kočiju bacio njeki anarhist, nihilist, što li je. Kočija je otišla u komade, a ministar ostao na mjestu mrtav. Za ubojicu se još ništa ne zna, tko je i što je, jer ne će da govori. — Pleve, premda je bio ruski ministar, podičio se jednom, da je Niemac.

Ruska carica rodila je 12. o. mj. sina. Do sada je imala same kćeri, pa je to velika radost i sreća za Rusiju, što se caru radio nasljednik.

Drobne viesti.

Barun Billot, onaj isti, koji je pred 4 godine poklonio „Domu" 200 for., hoće da se ženi. Ne bi to bilo ništa osobito, da nije ovoga: Gosp Billot učio se za svećenika, pa su ga bili zaredili već i za djakona, a onda on ostavio crnu halju. No djakoni se ne smiju ženiti, pa sad naš barun ima posla, da tu stvar uredi. A moći će se urediti, ako papa popusti, da se djakon oženi. Oženi li se, „Dom" mu želi svaku sreću — Madžarske, a i naše novine pišu, da je Billot bio ježuvit, pa kako se sad ježuvit hoće da oženi i t. d. A sve je to samo radi „senzacije", neka se sviet više čudi, kao da je to kakvo čudo, što mladić hoće da se ženi, osobito bogat mladić, kao što je naš baron.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 16. | U Zagrebu, u četvrtak 25. kolovoza 1904. | God. 5.

Dalaj lama.

Cieli sviet, koji što čuje i čita, gleda daleko tamo na iztok, u Aziju, gdje se već pol godine biju naša braća Rusi s Japancima. Sav sviet gleda na onu stranu i čeka, tko će nadvladati. Niemci se već vesele, da će nadvladati Japanci, a vesele se zato, jer se nadaju, da će onda biti Slaveni oslabljeni i poništeni, a Niemcima će se otvoriti put preko nas na iztok.

To je u kratko vrieme drugi put, što sviet gleda na daleki iztok, jer nije tomu nego tek njekoliko godina, što su se bili digli Kitajci proti našim ljudima, t. j. proti Evropljanima. Pa kako se onda mnogo pisalo o tom, kakvi su Kitajci ili Kinezi ljudi, kako živu i t. d., tako i sada pišu novine svašta o Japancima. I tako mi ovdje u Evropi doznajemo sve to više o tom velikom i čudnom svietu u Aziji, ali ipak znamo još vrlo malo. A da nema ratova, ne bismo znali ni toliko. Čuo sam jednom rieč: „Dok čovjek s čovjekom vreću pepela ne pojede, ne može ga poznati". Danas bi trebalo reći: „Dok narod s narodom u boju ne potuče polovicu njegova svieta, ne mogu jedan drugoga poznati" . . .

Kako bilo, dok su Rusi u poslu s Japancima, Englezi upotrebili priliku, pa odmaširali u Tibet i unišli u glasoviti grad Lhasu. A Tibet — to je golema zemlja, četiri puta tolika, kolika je sva država pod bečkim cesarom, ili blizu dvadeset puta tolika, kolika je sva hrvatska zemlja pod bečkim cesarom. No naroda ima malo, t. j. ni toliko, koliko sama banska Hrvatska. A leži ta zemlja u Kitaju te se na zapadnoj strani (ovamo k nama) dotiče englezke Indije. Zemlja ta leži na velikoj visini (do 4.000 metara), a gore su oko nje još jedanput tako visoke.

U tom dakle Tibetu kažu jedno čudo. Ima tamo grad po imenu Lhasa, a u tom gradu čovjek, a u čovjeku se nastanio indijski bog. Tomu čovjeku kažu „dalaj-lama". On je ne samo prvi glavar svim redovnicima-svećenicima, kojih tamo ima mnogo,

nego je on i vladar nad cielom zemljom, samo što za vladarske poslove ima namjestnika.

Mi smo se već malo razgovarali o tome, kakva je to vjera, koju je tamo u Indiji naučao Buda ili Budha, a iz Indije se raširila daleko po Aziji, pa i u Tibet. Pa premda se je baš tu u Tibetu Budina nauka izopačila, pristaje danas najviše naroda, koji vjeruje u Budu, baš uz tu izopačenu nauku. A glavno je u toj izopačenoj nauci to, da Bog ulazi u čovječje tielo, te kao čovjek živi na ovom svietu. Takav je čovjek, u kojem stanuje Bog, i taj „dalaj-lama", prvi svećenik i vladar u Tibetu. Pod njegovu duhovnu vlast spadaju ne samo svi „budaši" („budisti") u Tibetu, nego i u Kitaju, pače i u Ruskoj (jer i u Ruskoj ima ljudî Budina zakona).

Vi ćete možda pitati: „A po čem se zna, da se je u tom „dalaj-lami" nastanio Bog?"

Na koji su način prvi „dalaj-lame" došli do svoje časti i vlasti, tomu se ne bi bilo težko domisliti ni onda, kad se ne bi o tom ništa znalo. Vi znate, da je najviše naroda po cielom svietu sirotinja, koja ne trpi bogatašâ. Sad pomislite: Nadje se čovjek, koji u sebi osjeća dušu, i stane narod naučati. Ali taj čovjek ne nauča samo, nego i sam radi i živi onako, kako nauča, t. j. živi kao siromah, pustinjak, — još siromašnije i oskudnije, nego ostala sirotinja. I taj čovjek nauča liepo: neka ljudi ljube jedan drugoga, neka ne budu lakomi, neka ne čine sile i t. d. Je li onda čudo, što narod dragovoljno sluša takvoga pustinjaka, te ga drži svetcem i božjim čovjekom?! — To nije čudo, nego je to naravski.

Ali uz svakoga ovakvoga učitelja nadju se i učenici, koji su obično mudriji od učitelja: oni znadu na pamet svaku rieč učiteljevu, — ali po malo počnu živjeti kao gospoda i velikaši. A ako se narod buni, pa ih ne će priznati za učitelje, — za to je lako: oni se slože s velikašima, ili s vladarom, a vladar ih onda svojom vlašću postavi narodu za učitelje i poglavare.

Tako vam je gotovo na vlas bilo i u Tibetu. Sâm Buda živio je kao pustinjak jedući u pustinji jagode i korenje, i narod je za njim dragovoljno išao i slušao ga. A današnji njegov nasljednik, onaj „dalaj-lama" u Lhasi, — taj se drži samo tako, što ga je kitajski vladar (car) proglasio i potvrdio, da je on to-bože pravi „dalaj-lama". A kad su pred 600 i više godina Mongoli osvojili Tibet, postavljao je „dalaj-lamu" mongolski „kan" (tako se zvao njihov vladar).

Da komedija bude veća, danas je stvar s „dalaj-lamom" ovako uredjena: Kad koji „dalaj-lama" umre, onda tamošnji „svećenici" idu i traže diete, u kojem se je nastanio Bog. A ne treba im se dugo mučiti, jer se je kitajska vlada za to već postarala, da nadju diete baš iz one familije, koja je kitajskoj vladi i kitajskomu caru po volji. Čitam o tom i to, da se u tom poslu dogadjaju najodurnije prievare, — kako je i posve naravski, jer svaka familija hoće, da joj diete bude „dalaj-lama", t. j. gospodar tolikim redovnicima i tolikomu imetku, što ga imadu mnogobrojni bogati samostani tamo u Tibetu. Treba naime dodati, da u Tibetu ima toliko redovnikâ, da je poprieko iz svake familije po jedno diete „lama", t. j. što bismo mi rekli „pop", a stanovi redovnički — to su često čitavi gradovi.

Vi možda pitate: „Pa kako se hoće kitajskomu vladaru ovako gadno varati narod, kad on barem od toga ništa nema?"

Na to bih vam mogao odgovoriti, da baš ne bih rekao, da kitajski car ništa nema od „dalaj-lame". Dosta je već to, što je „dalaj-lama" poglavar tolikim redovnicima, koji opet drže narod na uzdi, jer treba znati, da su tibetski budisti već davno uveli i tu novost, da narod mora ići „svećenicima" na izpovied. A onda, što je glavno, kitajski car vrlo dobro znade onu staru: „Sviet hoće da bude prevaren, — pa varajmo ga".

Stotine su godinâ prošle, a u stolicu „dalaj-laminu", u grad Lhasu, nije mogao nikako doći nijedan Evropljanin. Ni isti Englezi, koji su u susjedstvu, nisu nikako mogli u Tibet sa svoje strane, nego su krišom morali okolo. Sad je i taj „sveti" grad u rukama Evropljanima, Englezima, — prosviećenim ljudima. Kad čovjek ne bi poznao Englezâ, veselio bi se tomu, što su došli onamo, da jadnomu onomu dugo varanomu svietu donesu malo svjetla i znanja poslie tisućljetne tame. Ali kad se zna, da Englezi još pomažu mnogobrojnim i odurnim „svećeničkim" dangubama u svojoj Indiji, samo da bude u narodu mir, — taj se neka ne nada mnogo svjetla od Engleza. Možda za koju stotinu godina sine i tamo tračak svjetla. Ali za sada može „preuzvišeni" (tako ga zovu Kitajci, ili u kitajskom jeziku: gial-va-rin-po-tše) — za sada, rekoh, može „preuzvišeni dalaj-lama" mirno spavati, jer Englezi ne će dirati ni u njegovu vladu, ni u njegove dohodke. Njima je posve pravo, što neprosviećeni onaj narod gleda u čovjeku Boga, jer znadu, da će tim lakše u Englezu priznati svoga gospodara, osobito, kada to sâm „preuzvišeni dalaj-lama" potvrdi. A „dalaj-lama" će to potvrditi i reći narodu: „Jest, Englez je ne samo vaš gospodar, nego je on i dobar gospodar, jer je meni priznao moju čast i moje dohodke".

I to vam je u kratko pripoviest o tibetskom „dalaj-lami".

Gdje smo danas mi Hrvati?

Mnoga naša gospoda, kad se sastanu, pa se stanu razgovarati o politici, tuže se i tužno jadikuju već dugo: „Što će to biti! To je „kaos", to je sve smiešano i pomiešano! Tolike novine, tolike stranke! Sve jedan proti drugomu! Nema sloge! Zlo i naopako!"

I zbilja, hoćemo li da pravo kažemo, čovjek bi na prvi pogled mogao reći, da ovi ljudi imadu pravo. Tko promisli, kako se je dugo slagala hrvatska stranka prava, pa kako se danas za nju i ne zna; tko promisli, kako su njekoji zagrebački popovi počeli izdavati svoje novine i ljuto udarati na sve strane; tko promisli, da se i katolički popovi u Dalmaciji, u Istri i u Bosni još više dižu gotovo proti svim dosadašnjim rodoljubima i političarima; tko pomisli, kako „starčevićanci" ljuto i mrzko psuju ostale Hrvate „slavoserbe"; tko promisli, kako se i medju složnim do sada ljudima opaža svadja: kako se ono „Novi List" bio zakvačio s „Obzorom", a napokon se i mladji ljudi razdvojili i raztrojili; — tko sve to i još mnogo toga promisli, a onda još dodade, što rade naši Kovačevići u Pešti, a da mi, ako se i ne svadjamo, ne radimo ništa ni u Zagrebu, ni nigdje, gdje nas ima, — taj bi zbilja morao reći, da mi Hrvati ništa ne vriedimo.

Nemojte reći: „To su gospoda! Pa ako gospoda ne vriede, što nas briga za gospodu!" Ne, nije tako. Ne znam, nisam li vam već deset puta kazao, da narod bez vodje nije ništa, pa da može samo u zlo. To treba da držite na pameti. A tko će biti narodu vodja, ako ne će oni, koji su se više učili, koji su više svieta vidjeli, koji poznadu naše prijatelje i neprijatelje, i što je glavno: koji se znadu boriti istim oružjem, kojim se bore i naši neprijatelji, t. j. znanjem svake ruke?! A to su gospoda. Bez gospode dakle ništa. Pa bila gospoda, kakva im drago, — gospoda su vodila, gospoda vode i vodit će narod. Što kod gospode nije dobro, o tome smo se mi već razgovarali, ali da bez gospode nema vodje, to je gotovo.

Nije dakle time ništa pomoženo, ako se kaže: „Što nas briga za gospodu u Zagrebu, ili gdje bila!", nego treba da znamo, što je to medju gospodom, pa da i mi o tom svoju kažemo.

Ja vam odmah velim, da se meni sve ovo, što sam spomenuo, ne čini tako zlo, kako njeki jauču. Ja ću vam to i razložiti.

Kaže se, da je kod nas „kaos", t. j. da se ne zna, tko je s kim i tko vodi, nego da svatko vuče na svoju stranu.

To je ponješto istina. Istina je osobito, da mladji ljudi ne viču starima na svaku njihovu rieč: „Živio!", nego dapače kažu: To nije dobro, mi ne ćemo s vama, nego idemo svojim putem, pa ako baš budemo morali slagati novu stranku. — Istina je i to, da njekoji ljudi izvan Zagreba ne nazdravljaju više „našim dičnim" u Zagrebu, kako su to do nedavna činili; ne kadi se više, da prostite, smrdljivi tamjan svakomu i sljednjemu „rodoljubu", koji se je i samo maknuo tobože za dobro naroda, a u istinu za sebe. — Istina je napokon u zadnje vrieme i to, da narod na svaki „sekula-sekulorum", što se čuje od strane našega do sada „dičnoga" svećenstva ne odgovara i izvan crkve odmah u sav glas: „amen, amen!", kako su do sada odgovarali svi naši političari, pa bili oni i „liberalni" fiškali.

A sve je to, kažem ja, dobro. Nemojte misliti, da ja to držim za dobro, što svaki vuče na svoju stranu. To samo po sebi nije dobro, kao što nije bilo dobro ni ovo:

Do sada je kod nas bilo sve u strahu i njekako plašljivo. A zašto? Zato: Čim bi tko digao glas proti našim „dičnim", odmah udri po njem, da ga ušutkaju; a ako ne bi htio mučati, odmah dalje po njem, dokle ga ne bi „zatukli", t. j. proglasili zloduhom, smutljivcem, „norcem" i ludjakom, — pa govorio on mudrije od samoga Salamuna! Kako bi tko mogao biti mudriji od naših „dičnih"! Pa kako bi tko smio „dobri naš hrvatski narod" buniti proti istim našim „dičnim", tko bi smio „ubijati povjerenje u njih"! — Ne, to nije smjelo biti. A pogotovo nije smjelo biti, da tko ne bi odgovarao „amen", kad je čuo samo tiho „sekula sekulorum". Ne, to je bio bezbožac, lutoran, gori od svakoga razbojnika: to je bio vuk u ovčijoj koži, koji opet hoće, da „dobri naš hrvatski narod" upropasti, jer hoće da mu otme još „jedino, što ima", — na ime: njegovu Vjeru.

To nije bilo dobro. A nije bilo dobro u kratko zato: Njeki su se ljudi zasjedjeli na svojim mjestima, pa su radili, što su htjeli, i to sve tobože u ime naroda. Kad bi im tko prigovorio, zatrubile bi njihove novine, ili bi se proglasilo kod punoga stola: „To je smutljivac, koji hoće da unesreći „dobri naš i bez toga nesrećni i mukotrpni narod", — pa je opet bio mir.

Svega toga nema više toliko. Previše je bilo lienosti, zasljepljivanja i ciganije, da se nije moglo trpjeti. Mladi su počeli na više strana prigovarati. Istina je, vikalo se na njih, da su smutljivci, da ruše liepu „slogu", da će unesrećiti narod, — ali nije hasnilo: nisu se dali ušutkati, nego su se odielili, najprije jedni, onda drugi. Kad su ovi ostali živi, našlo se i drugih, koji nisu htjeli, da samo šute, prisižu i govore: amen. A kad su „dični" vidjeli, da se na sve strane prigovara i da se nitko više ne boji njihova prokletstva, — pustili su sve s mirom i počeli jaukati:

To je „kaos“, to je kula babilonska, od Hrvatâ ne će biti ništa i t. d. Njeki su to sve jedva dočekali, pa tiho, a i glasno smijući se u brk počeli govoriti: „Dobro, dobro! Dok se vi koljete, mi ćemo liepo glasovati s madžaronima“, — tobože: Što mi znamo, imadu li pravo jedni, ili drugi! — To su vam oni ljudi, koji su bili za narod samo — od straha.

No krivo imadu, koji kažu, da je taj „kaos“ toliko zlo. Istina je, „kaos“, t. j. smutnja je zlo. Zlo je, kad se ne zna, kamo bi čovjek pristao. Ali tu treba držati na pameti ovo:

Prvo, dok mi jedan drugomu ne dademo slobode, — mi nismo za slobodu, pa je ne ćemo ni dobiti. A mora se priznati, mi nismo jedni drugima davali ni priznavali slobode: niti gospoda medju sobom, niti gospoda narodu. Oni, koji su bili na kojem višem mjestu, previše su tražili vjere i pokornosti. No to već nije išlo, jer ima sve više prosviećene gospode i naroda, pa je i pravo, da se čuje svačija. Mi smo i u tom pošli malo napried, t. j. tako, da sve to više ljudî dobiva rieč u svakoj stvari, koja se njega tiče. A tako je svuda po svietu, — to je napredak, naime: da svaki čovjek misli te po svojoj misli i radi i odlučuje.

Drugo: Nije istina, da od „kaosa“ i smutnje mora nastati zlo. Zlo može i mora nastati od nerazumne smutnje, t. j. ondje, gdje je sve smeteno, jer nitko ne zna, što bi i kako bi. Ali u ovom našem „kaosu“ nije tako, jer se tu već vrlo dobro opaža, što hoće jedni, što drugi, a što treći. Tu ima ljudî, koji već misle, pa su već koješta i smislili. Medju takovim ljudima ne može smutnja dugo trajati, nego će se brzo razrediti jedni na jednu, drugi na drugu stranu, pa će se onda stalno znati, što tko hoće; onda više ne će biti smutnje ni „kaosa“, nego će se početi posao.

Časovita smutnja dakle nije zlo. I mošt (mast, šira) — i mošt vrije, kipi i mieša se, pa se u svoje vrieme smiri i postane dobro vino. Tako je od prilike i ovo.

No ima ipak jedna neprilika, a to je ovo: Nije mene strah za gospodu. Neka se gospoda motaju, koliko im drago, oni će ipak ugrabiti i zadržati svaki svoj komad. Mene je strah za naš narod. A evo, zašto me je strah za narod: Naš je narod još dosta neuk i dosta izvaran, pa jedni vjeruju još svakomu, a drugi ne vjeruju već nikomu. Tu će dakle biti smutnje. Oni, koji vjeruju svakomu, koji prvi dodje, dobri su ljudi, ali slabe pameti i iskustva; oni će vjerovati mnogomu sljeparu, kao svetomu pismu. Oni pak, koji nikomu ne vjeruju, ti su malo iskusniji, po tom gdjekoji i pametniji, pa ne će htjeti uz one, koji vjeruju. I tako bi u samom narodu moglo doći do nesloge, do mržnje i svadje.

No — u toj stvari nije drugačije. Do dobra i do istine, kakav je danas sviet, ne dolazi se lako, nego ljudi budu najprije prevareni, onda ne vjeruju, ali onda stanu prosudjivati, komu će vjerovati, — i to je ono pravo. Tako će biti i u ovoj stvari.

A upitate li me, po čem će narod prosudjivati, ne mogu vam drugo kazati, nego ovo: Prosudjivat će po svem, što zna, što vidi i što čuje. Naravski: najmanje će prosudjivati po tom, što zna, jer narod na žalost znade još vrlo malo. No, kako sam vam već mnogo puta rekao: zato se i pišu i izdaju knjige i novine, zato i jesu sastanci i dogovori, da narod što više sazna, pa da uzmogne prosuditi. Drugoga puta nema.

Hoćemo li dakle u tri rieči odgovoriti na pitanje: Gdje smo danas mi Hrvati? — možemo reći ovako: Mi smo na putu k novoj i razumnoj politici, u kojoj će imati rieč više ljudî, osobito više naroda, a to sve zato, što ima sve više ljudi, koji više misle i više znadu. Što se u prvi čas ne mogu složiti, to je naravski, kao što je opet naravski i to, da će se skoro naći oni, koji jedni k drugima spadaju.

Proti gladnoj godini.

Ljetošnja je suša tako uništila ljetinu, da već gotovo svako diete znade, jer čuje, kako se stari razgovaraju, da će ove godine biti vrlo slaba godina, pače da bi moglo biti i da će biti glada.

Nješto sam vam već javio, kako su se njekoje države, t. j. njihove vlade postarale, da se ljetošnji prirod ne rastepe, nego da se doma čuva. Tako je na pr rumunjska vlada zabranila izvažanje kukuruza preko granice, a maknuli su se i ugarski i bečki ministri.

Kako banska Hrvatska ima — barem onda, kad joj treba pomoći — svoju posebnu vladu, kojoj je na čelu ban (sada g. grof Teodor Pejačević), postarao se i ban i vlada, da nješto urade proti gladnoj godini. Najprije je vlada izdala uputu, neka narod sije njekoje trave i drugo rašće, koje bi još ove godine moglo dospjeti, a onda je ban pred njekoliko dana pozvao u Zagreb njekoje ljude u vieće (ili „anketu“, kažu gospoda), da vlada čuje, što i drugi misle, kako bi se dalo pomoći. I zbilja se je ovih dana to vieće sastalo. No prije nego što vam kažem koju rieč o tome, što se tu viećalo, treba da spomenem jednu stvar, koja tu mnogo smeta.

Gosp. ban nije samo pozvao onih ljudi, koje je već sam odabrao, nego je još i posebice unapried oglasio, da će ih pozvati i zašto će ih pozvati. Dobro, to ne bi ništa smetalo; neka sviet unapred znade, što svietli ban snuje. No ime jedna druga vrlo mala doduše stvarca, na koju pak treba upozoriti. A to je ovo:

U tom proglasu kaže se na više mjesta, kako će se pomoći — kaže — „našemu seljaku“. Ni to nije ništa zla samo po sebi. Ali kad uzmemo na um, da vlada ne govori narodu onako, kako mu govori opozicija, na ime: „naš dragi, naš mili narod“, pa sve „naš“ i „naš“, sve „mili“ i „dragi“, — onda se čovjek pita: A zašto je ovaj put svietli ban spomenuo, da se stara, kako će se pomoći„ našemu seljaku“? Zar ne bi bilo dosta kazati, kako se obično kaće: da se pomogne „narodu ovih kraljevina“, ili„ ovozemaljskim poljodjelskim žiteljem“, ili „ovozemaljskomu“, ili „hrvatsko-slavonskomu pučanstvu“? Zašto baš „našemu seljaku“, kad vlada obično tako ne daje pisati, i kad bi dosta bilo reći: „narodu“, ili „seljakom“? Pa zašto baš „našemu“ seljaku? Ta razumije se, da se ban ne će starati za kakove tudje seljake, nego bome za naše!

No ja ne ću iztraživati, zašto je to baš tako kazano. Možda je to napisano samo onako, a da onaj, tko je taj oglas smišljao i pisao, nije baš ništa osobito mislio, kad je pisao, da treba pomoći baš „našemu seljaku“. Meni je kod toga palo na um nješto drugo, i to ovo:

Razgovaram ja o suši i nevolji s jednim gospodinom, koji mi najedanput reče ovako: „Da se sad nadje spretnih ljudi, mogla bi se ova nevolja vrlo dobro politički „izrabiti“. Narod je u nevolji, pa da se nadju ljudi, koji bi stvar dobro uredili i seljacima pomogli, ili samo gledali pomoći, — iz toga bi se mogao napraviti „kapital“, t. j. mogli bi ti ljudi doći poslie pred seljačtvo, pa kazati svietu: Vidite, kako smo se mi za vas starali! A gdje su bili drugi vaši prijatelji!?“ —

Tako mi je govorio taj gospodin, a ja mu nisam ništa odgovorio, nego sam počeo sam sobom razmišljati: Bože moj! mislim ljudi će stradati, — a ovaj evo misli već na to, kako bi se poja. Prokleta današnja politika! Narod je u nevolji, ubila ga suša, služio tom narodnom nevoljom, kako bi narodnu nevolju „izrabio“ za politiku, t. j. išao u pomoć narodu sve misleći na to, kako bi narod dobio za svoju politiku!

A došle su mi na pamet i druge misli, pa baš i to: Kako li bi to bilo, da se vlada postara za živež, pa da gospoda činovnici taj živež i krmu diele narodu. Ja znam, kako su naši ljudi zahvalni svakomu, tko im dobro učini, ja znam, da većina naroda ne zna razlikovati, što je oblasti dužnost, a što je samo dobrota i milost kojega gospodina od oblasti: naš čovjek trpa većinom sve to u jedan koš, pa kaže samo: „Pomogao mi je, dobro mi je učinio, — dobar je čovjek“. I što sam više mislio o toj stvari, to mi se je sve to više činilo — —

Ali ne ću da vam kažem do kraja, kad možda i sami znate; a ako ne znate, svejedno. Spomenut ću vam samo ovo: Učeni ljudi, koji proučavaju prošlost, kažu, da je u starom Rimu tamo pred tisuću pet stotina i više godina bila najveća pokvarenost onda, kad su rimska gospoda dielila gladnomu svietu kruh...

A evo, zašto vam sve to spominjem:

Njekoje vlade same su se njegda zvale „očinske“ vlade, i same su pisale, da se za narod „očinski“ staraju. Danas toga više nema. A nema toga zato, što pod „očinskom“ vladom nema i ne može biti nikakve slobode. To je naravski: Gdje je vlada kao otac, tu je narod kao diete, pa se tako s njim i postupa, — kao s djecom: to smiješ, to ne smiješ. Pa i učenjaci današnji naučaju, da vlada nema postupati s narodom kao otac s djecom; država nije familija, gdje vlada dobar i milostiv otac, nego je država družtvo, družina, gdje su svi jednaki, a svaki ima svoj posao, svoju slobodu i svoje pravo. A država je za to, da svakomu njegovu slobodu i njegovo pravo čuva, t. j. pomaže čuvati.

„Po svem se vidi, da si ti proti tomu, da vlada pomogne „našemu seljaku“. A da se vlada nije maknula, onda bi se na sve strane vikalo, da vlada ne mari za narod i t. d.“

To je istina, da njekoji naši ljudi očekuju sve od vlade. No tako je svagdje, gdje nema dosta slobode, da bi se ljudi mogli po volji za sebe starati; to je posve naravski svagdje, gdje je „očinska“ vlada, koja narod drži za djecu. A gdjegod je tako, tu je posve u redu, da vlada pomogne u svakoj nevolji. Zato bi bilo nerazumno, kad bi tko bio proti tomu, što se i zagrebačka vlada stara za „našega seljaka“, — samo kad bi od te starosti što bilo. A čemu se možemo nadati od toga viećanja, o tom ćete naći koju rieč na drugome mjestu u ovom broju.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Pametna rieč našim Srbljima. Mnogo sam vam već puta rekao, da ja ne razlikujem Srbalja od Hrvatâ, jer držim, koliko vidim na svoje oči i koliko mogu suditi, da smo mi svoji, da nas nitko pod suncem ne može više razrediti. Možda se svi vi, koji „Dom“ čitate, ne slažete sa mnom u toj stvari, — ali ništa za to. Vi ste možda čuli drugi nauk, a onda i sami vidite, da su Srblji većinom drugoga zakona, da gdješto drugačije govore i drugačije se nose, a bome su gdjekoji i drugačiji ljudi, i to ne baš najbolji. Ali to sve nije ništa. Najprije Vjera ili Zakon nema tu nikakvoga posla, barem dan današnji. A što se tiče govora i nošnje, o Bože moj, kakvih li nema Hrvatâ! Koliko se Hrvati sami medju sobom razlikuju i govorom i nošnjom (t. j. po odjeći), pa ipak su Hrvati! A ono, što kažu: Srblji su takvi i takvi, — jesu; ali bome jesu i Hrvati, jer i nas ima svakakvih. Sve je to dakle

ništa. Srblji se od Hrvatâ ne razlikuju baš po ničem, nego samo po tom, što su jedni čuli od otca, od matere, od susjeda, od popa, od učitelja i t. d., — jedni su čuli, da se zovu Srblji, a drugi da se zovu Hrvati.

Tako je kod naroda. Ali je drugačije kod gospode. Ni gospoda se hrvatska od srbske ne razlikuju po ničem, osim po imenu, ali i još po jednoj stvari, i to po — politici. Drugu politiku hoće srbska gospoda, a drugu hrvatska. Pače ima naše gospode, koja se ne razlikuju ni po politici. Evo vam na pr. madžarona: u madžaronskoj stranci ima i Srbalja i Hrvatâ, pa su jedni madžaroni kao i drugi.

A razlikuju se po politici jedni od drugih ovako: Oni, koji žele i nastoje, da od današnje Srbijice postane Srbija, — to su Srblji; a oni, koji žele i nastoje, da od današnje Hrvaščice postane Hrvatska, — to su Hrvati. I to vam je današnja i hrvatska i srbska političica. A politika (ne političica) i hrvatska i srbska jest ovo: željeti i nastojati i raditi, da se cieli naš narod, koji razumije ovo, kako mi pišemo, — da se cieli taj narod najprije prosvieti i oslobodi svačijega straha osim božjega, a onda da se složi u ljubavi i stvori i sagradi zajedno jednu svoju slobodnu i srećnu domovinu, gdje bismo gospodari bili samo *mi*.

No to je daleko. Mi bismo bili zadovoljni, kad bi samo u ovoj današnjoj našoj političici bilo više razuma. No nema ga. Nema ga, kad ima Hrvatâ, koji kažu, da Srbalja nema, ili da ih nema u Hrvatskoj; a opet ima Srbalja, koji kažu i pišu, da nema Hrvatâ, pače im je težko i izgovoriti i pisati rieč: Hrvat, Hrvatska, hrvatski. Imamo dakle i hrvatskih i srbskih starčevićanaca. Istini za volju mora se priznati, da su gotovo svi Srblji, kakvi su hrvatski starčevićanci: svi oni viču, da Hrvatâ nema, pa ni Hrvatske ne zovu pravim imenom, nego ju zovu „trojednica" (zato, što su tri kraljevine: Dalmacija, Hrvatska i Slavonija pod jednim banom), ili kažu i pišu „Hrvatska-Slavonija", pa na pr. „zemaljska zastava", — samo da ne kažu „hrvatska" zastava i t. d., sve takve djetinjarije. Naravski, da je to Hrvatima krivo. A onda se nadje koja tobože pohrvaćena madžarsko-židovska ili njemačko-židovska ništarija, pa stane vikati: „Gle, Srblji hoće tudju zastavu, — zastavu druge kraljevine, zastavu kraljevine Srbije! Gdje je policija! Gdje je državni odvjetnik!" — A to je onda Srbljima krivo, kako i jest krivo. A da su pametniji i pravedniji, pa da su onako otvoreno uz Hrvate, i da nije Srbljima u Hrvatskoj težko kazati istinu: Mi smo Srblji u Hrvatskoj, ovdje se od starine vije hrvatska zastava, — kako otvoreno njekoji mladji Hrvati govore i pred starčevićancima za Srblje i dadu se zato i grditi, — onda bi malo tko pazio na one ništarije.

Ovako je od prilike učio Srblje ovih dana i stari „Obzor", ali je nauk za stalno od mlada čovjeka. Dobro ih je i pametno učio.

Sviet.

Katolička crkva u Americi. Mnogi vas stalno znade, da su njekoji naši katolički svećenici otišli takodjer u Ameriku, kamo pred nevoljom i za zaslužbom bježi toliko drugoga našega svieta. No možda vas gdjekoji ne zna, što ti svećenici tamo rade; možda vas gdjekoji misli, da su se dali na drugi kakav posao. A nisu, nego su ovi ljudi i tamo svećenici, kao što su bili i ovdje. Ta čuli ste valjda, a mnogi i znate, da naši ljudi imadu tamo svoje „hrvatske" crkve. Manje će vas biti, koji ste čuli i za to, kako se na žalost u njekojim župama naši ljudi tamo svadjaju sa svojim župnikom, tako da se je o tom i pisalo u hrvatskim američkim novinama, pa je stvar došla i do biskupa. Čitajući te svadje našao sam

i to, kako su naši ljudi tamo kupili zemljište za crkvu i za groblje, pa kako je kod njekih nastala radi toga smutnja, što to zemljište nije bilo u gruntovnici upisano na kupce, nego na ime tamošnjega katoličkoga biskupa. A sve je to bilo zato, što ti naši ljudi nisu znali, da za katoličku crkvu vriede u Americi drugi zakoni, nego ovdje kod nas. To ću vam u dvie rieči razložiti.

Često ste čuli kod nas, da se kaže za koje zemljište: „To je crkveno". A toga, vidite, u Americi nema. U Americi, u Sjedinjenim Državama, nema Crkve.

„Kako nema Crkve, kad smo malo prije čuli, da i tamo ima svećenikâ i biskupâ?"

To vam je ovako: Kad se kaže: „To je crkveno", to znači, da to nije ni Petrovo, ni Pavlovo, te da nema živoga čovjeka, koji bi mogao i smio s pravom kazati: „To je moje". Ni župnik, ni biskup, ni sam papa ne može reći za crkveno: „To je moje", nego ima reći: „To je crkveno".

„A tko je to Crkva?" — pitate. — Kaže se koji put, da je crkva družtvo. No tu treba paziti. Ako koje družtvo ili družina ima kakav imetak, mogu se družinari sastati i kazati ovako: „To je naše, pa ćemo to sada podieliti." Ali crkva nije takvo družtvo, jer ni svi župljani zajedno, ni svi katolici svega svieta ne mogu, kad bi se sastali, kazati za crkveno: „To je naše". Ne, nego bi i oni imali kazati: „To je crkveno" i ne bi smjeli toga crkvenoga medju se razdieliti.

Drugim riečima se to kaže, da je crkva kod nas „juristička osoba". Velim: „kod nas", i to zato, jer u Americi crkva nije „juristička osoba". A nije zato, jer joj zakon toga tamo ne dopušta. Zato u Sjev. Americi nema „crkvenoga" zemljišta, nego ima biti živi čovjek, na kojega se zemljište može upisati. Taj čovjek je redovito biskup.

A da me upitate, zašto je tako u Americi, odgovorio bih vam ovo: Tamo je crkva rastavljena od države, t. j. crkva nema posla s državom. A ako ne razumiete, što je to, kad crkva nema posla s državom, kazat ću vam ovako: Gdje crkva ima posla s državom, tu država ima rieč i u crkvenim poslovima, a crkva ima rieč u državnim poslovima. Evo vam primjer: Ako župljanin ne će da dade župniku kakvu daću (lukno), kotarska oblast može ga prisiliti; a u Americi bi kot. predstojnik rekao: „Što mene briga za to, što ne će; to na nas ne spada; to vi uredite medju sobom, kako znate".

To je dakle velika razlika od onoga, kako je to kod nas uredjeno.

A upitate li napokon: „Pa kako tamo živu biskupi i svećenici (župnici, kapelani i t. d.), kad im se ništa ne mora davati?" — odgovorit će vam naš jedan bogoslovac, i to ovako:

„Prekrasno napreduje crkva u Sjedinjenim Državama sjeverne Amerike, gdje vlada podpuna sloboda vjeroizpoviesti. Država niti proganja, niti štiti (brani) crkvu, dapače ju ne priznaje ni kao jurističku osobu. Matice (krstne knjige) vodi crkva za sebe, država ih ne priznaje; za škole troši država mnogo, ali su bezvjerske, vjeronauk se u školama ne uči". (Piše Belaj u knjizi „Katoličko crkveno pravo", i to u I. sv. na str. 68). — Dakle djeca ne moraju u školi učiti katekizma, čovjek ne mora k župniku po krstni list, po rodoslovlje, izvjestnicu i t. d. (jer župničke knjige pred državom ništa ne vriede), pa ipak živu i župnici i biskupi, a crkva „prekrasno napreduje".

Gospodarstvo.

Viećanje kod bana radi loše ljetine. Ban je ovih dana pozvao u Zagreb njekoje ljude, i to: ravnatelje novčarnica (banaka), pa onda zastupnike trgovačko-obrtničkih komora i gospodarskih družtava i još dva tri gospodina (ali gotovo nijednoga

gospodara). A pozvao ih je zato, da čuje, što oni misle, kako bi se moglo pomoći narodu u onim krajevima, gdje je ljetos loša godina.

Jedan je od pozvanika rekao, da je na to pitanje težko odgovoriti, dok se ne zna potanko, kakva je gdje ljetina; zato neka bi vlada izviestila, kakva je gdje godina i koji su krajevi od suše postradali. Na to je odgovorio jedan banski savjetnik, koji je vladu u tom vieću zastupao, da se to još ne zna, jer ljetina nije još pobrana. Toliko se, kaže, može reći, da su dvie trećine banske Hrvatske više ili manje postradale od suše.

Glavno je pitanje bilo: Gdje će se uzeti novci za pomoć, jer bez novaca ne će biti ništa. — Vladin je savjetnik na to odgovorio, da vlada ne može dati novaca, jer svi novci, što će ih vlada imati, imadu već svoje mjesto.

I tim bi viećanje moglo biti gotovo, jer ako vlada ne može dati novaca, i to jevtinih novaca (uz nizke kamate, ili bez kamata, pa na dulji poček, dok narod dodje do nove ljetine), — ako vlada toga ne može, onda može malo ili nimalo pomoći. Njetko je još spomenuo, kako peštanska vlada ima njekoliko stotina milijuna u kasi, što je u više godina prištedila. Od toga će, kaže, davati vlada jevtine zajmove narodu u Ugarskoj, pa ne bi li dala i narodu u Hrvatskoj, jer tu ima, kaže, i naših novaca, a ban bi se mogao postarati za to, da se odanle dade i „našemu seljaku“, koliko je pravedno.

Još je jedan od pozvanika spomenuo, kako bi vlada pokupovala bolje blago, što bi ga narod morao prodati mesaru, jer nema ni sebe ni blaga čim hraniti; to blago neka bi se preko zime prehranilo na zemaljskom posjedu (imanju) u Božjakovini. Vladin se je savjetnik s tim složio. — Ja mislim, da se u Božjakovini može prehraniti vrlo malo blaga (gotovo ništa za cielu bansku Hrvatsku). To je jedno. A drugo ja ne znam, kako bi se to zgodno uredilo.

Po svem se čini, da će biti potrebno, da vlada još jedanput pozove ljude na viećanje, ili da sama nješto uradi. Ali bez novaca će se malo učiniti. Vi, po mojem sudu, nemojte ništa čekati, niti se mnogo nadati, nego se sami složite onako, kako sam vam već napisao: Koji nemate dosta hrane ni krme, dogovorite se, složite se, popitajte, gdje se može kupiti, pak kupite svi zajedno, i to ponajprije pitajte, imadu li naši ljudi, seljaci u drugom kraju. Zato bi dobro bilo, da se u novinah oglase i oni, koji imaju što na prodaju, a i oni, koji žele što kupiti. „Dom“ vam u tom stoji na službu.

Dva milijuna za lošu godinu odredila je Prva hrvatska štedionica u Zagrebu, i to ne možda kao dar, nego ovako: Ova štedionica davat će u zajam (na posudbu) ovaj novac onima kojima je ove godine slabo urodilo, i to uz male kamate od 4% (četiri od stotine). — Kako se u nas do jevtinoga novca težko dolazi, čini se, da su se njeki ljudi, i to špekulanti, već požurili i navalili na Prvu hrv. štedionicu, neka im dade tih novaca, pa je štediona dala oglasiti, neka se ljudi ne nagle tako jako, jer će se ovi novci davati samo onima, koji dokažu, da su od zle ljetine postradali. — Ja mislim, da bi u toj stvari najbolje bilo ovo: Oni, kojima treba hrane i krme, neka se, kako sam već rekao, slože, pa neka zajedno zatraže novce u zajam, a neka onda zajedno i kupe živež. — Dobro će biti, ako se kod vlade izposluje barem to, da bi obćinski službenici imali bezplatno praviti molbenice za zajam, pak još i to, da se ne bi plaćale tolike biljege (štempli), koji se obično plaćaju.

Za ljetinu u Dalmaciji pišu iz njekojih krajeva, da će biti vrlo slaba, a iz njekojih, da će biti dobra. Tako se na otocima (adicama) tuže i boje zle godine, a iz južne Dalmacije pišu „Nov. Listu“, da će biti dobra godina, jer je loza (a loza — to je u Dalmaciji glavno), kaže, ostala zdrava, a ova kiša, što je pala 22. kolovoza, da je još pomogla, pa će biti dobro, ako težak bude mogao dobro spremiti. S otokâ javljaju, da je kiša došla prekasno.

Za vinograde oko Zagreba tuže se gospodari, da im je ova kiša na štetu, jer groždje naglo gnjije (trune).

Šljiva na prodaju ima u okolici Jastrebarskoga (Jaska). Tko hoće da kupi, neka piše na gospodarsku podružnicu u Jastrebarsko.

Za ljetinu u Bosni nitko nam ništa ne javlja. Ne bi li se koji naš čitalac i prijatelj latio pera? Dosta je kojih desetak rieči.

Soli za blago snižena je ciena od 15 na 11 K za cent (100 kg). Kod trgovaca može se kupiti najmanje 5 kg, a u solani najmanje 50 kg.

Mladići, koji se žele učiti gospodarstvo, i to za vinogradara (vincilira), ili voćara, neka do 15. rujna pošalju molbu vis. kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljskoj vladi u Zagrebu. Molbi se ima priložiti troje: krstni list, svjedočba od obćine o ponašanju i školska svjedočba. Koga vlada primi, davat će mu stan, hranu, ogrjev, posvjet, knjige i još 30 K na mjesec. Mladići treba da su navršili 17 godina.

Bilježke.

Radi „osla“ bio je nedavno osudjen viećnik stola sedmorice Rakodczay. Taj je naime gospodin obćinski viećnik (odbornik) u jednoj obćini, gdje imade svoj posjed, pa je obćinskomu načelniku, koji je seljak (ratar), kazao: „Vi ste osel“. Načelnik ga je tužio, a sud je presvietloga odsudio, mislim, na malu globicu, — ali ga je ipak odsudio. Presvietli pravoznanac branio se pred sudom: da je, kaže, u Zagorju običaj, da gospoda kažu seljacima „osel“, pa da to nikoga ne vriedja. — O toj su stvari imale sve naše novine po koju kraću ili dulju bilježku, — samo starčevićansko „Hrv. Pravo“ nije. „Novi List“ je na to pisao, da je „H. P.“ hotomice tu stvar zamučalo, da se ne zamjeri jednomu presvietlomu. Je li, nije li, ja ne znam, ali za svakoga, tko nije sliep, već je odavna očito, da „H. P.“ brani madžarone, ili ih pušta na miru. Sjetimo se samo, kako je pisalo za g. Potočnjaka: da si je sam kriv, što ima toliko posla sa sudom.

„g“. Bog. Mali „g“ — to se piše mjesto „gospodin“. I dobro je, što se to skraćuje, kad se piše, jer vrieme je novac, a i papir je novac, pa čemu pisati osam slova mjesto jednoga. — Ali drugo je, kada tko piše „g. Bog.“ To je drugo i to se mora pokuditi, i to zato: Prvo, Bog nije onakav „gospodin“, kakvi smo mi ljudi jedni prema drugima i kao što govorimo: „g. načelnik, g. župnik, g. učitelj“ i t. d. Tko već hoće da dade Bogu čast kojom drugom riečju, ima za to prava i stara hrvatska rieč, i to *Gospod* (a ne gospodin). A Gospod je samo i samo jedan, pa se zato ima pisati veliko G. — Drugo, velika je i prevelika lienost, nemarnost i ne znam, kako da rečem, kada tko ne će da Bogu žrtvuje onih sedam slova, bez obzira na to, što ga uzporedjuje sa ništetnom gospodom ovoga svieta stavljajući pred ime božje malo „g“.

„Gle, kako taj bezbožnik prevraća očima!“ — reći će gdjekoji moj dobri prijatelj. Slobodno, samo neka dokaže, da imam krivo. Ovo mi je već dugo na pameti baš zato, što malo „g“ čitam često u „Kat. Listu“ i drugdje, gdje pišu samo pobožni ljudi, svećenici. Kad pišu „Preuzvišeni“, (ban, nadbiskup i t. d.), nije im težko izpisati cielu rieč s velikim P . . .

Sve za novac! Ovih dana prigovorile su jedne novine popovskomu „Hrvatstvu“, što prima židovske ogla-

se, i to još k tomu takove, koji narod namamljuju, da u ludo baca svoj novac za kojekakvu lutriju, za koju su učeni ljudi dokazali, da nije drugo, nego guljenje naroda. Pa ipak popovsko „Hrvatstvo" širi takve oglase, a na drugoj strani piše: Kupujte samo kod onoga tko drži naše novine, tko je katolik i t. d. — Kad sam to čitao, sjetio sam se, kako drugi kršćanski list, i to „Glas Naroda", već dugo donaša oglase o njekakvom čudotvornom električnom križu, a sav sviet zna, da je to sljeparija, na koju se je jedan seljak u „Hrv. Narodu" javno potužio. To je zbilja bezdušna farizejština i licemjerstvo! Na jednoj strani pišu, kako im je za siromašni radnički sviet, a na drugoj pune kapitalisti-sljeparu žepove, a sve za novce. Sram ih bilo! Kad će samo sliepi sviet progledati!

Ove kojekakove sljeparske križe i lutrije mogao bi oglašivati i „Dom" i zaslužiti time više stotina na godinu. No „Dom" može s ponosom kazati, da je sve židovske ponude odbijao, kao što će ih i unapried odbijati. Što hasni na jednoj strani roniti suze nad narodnom nevoljom, a na drugoj širiti sljepariju, kojom se narod guli!

☞ **Pročitajte,** što je na omotu na prvoj strani.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

U zagrebačkoj politici nema ništa nova, sve je mirno i tiho. Nije ni čudno: dugo je bila velika vrućina, pa su mnoga gospoda bila gdjegod u hladovini izvan Zagreba. Sad je zahladjelo, ljudi se po malo vraćaju, pa će skoro biti sve življe. Malo je već počelo. „Obzor" je odkazao prijateljstvo starčevićanskomu „Hrvat. Pravu", jer vidi, kaže, da se starčevićanci ne će poboljšati: kao do sada, tako i od sada smetaju samo opoziciji, a madžarone puštaju na miru. To se, kaže, osobito vidi u tom, kako i što rade u zlatarskom i biškupečkom kotaru, gdje se spremaju izbori.

Popovi, židovi i starčevićanci — očito su prijatelji, tako, da ih već nije ni stid. Da popovsko „Hrvatstvo" udara na sve strane, samo ne će po „Hrvatskom Pravu", to se je vidjelo odmah u početku. Valjda je gospodar „Hrv. Prava", njekadašnji židov, — valjda je on najbolji i najvjerniji i najčestitiji kršćanin-katolik! Valjda jest! Osim toga se i drugačije vidi, kako se ove dvoje novine liepo slažu, premda si još nedavno mogao u „Hrv. Pravu" čitati žestoke dopise i bilježke proti ježuvitima, nadbiskupu Stadleru i t. d. No o tom savezu tobožnjih i pravih starčevićanaca s tudjinskim popovstvom imat ćemo prilike, da još koju zabilježimo.

Za danas će biti dosta, da saznate još ovo: Njeki dan je popovsko „Hrvatstvo" ljuto i grubo prostački navalilo na braću Radiće (na urednika „Doma" i na Stjepana). To je za koji dan prenesla osječka „Drau". A da znate: „Drau" — to su židovske i madžaronske novine, pa kako se liepo slažu s tudjinskim i mračnjačkim popovstvom! Jadni naš sviet toga dakako ne zna, — ali će već doznati.

Radi hrv. mise još se vodi pravda u novinama. U cieloj toj stvari najviše je vriedno zabilježiti ovo: Pop Pazman piše i pita: Zašto Hrvati nisu čuvali hrv. mise i zašto su dali, da ju biskupi guše i uguše? (Sam priznaje, da su ju biskupi gušili i ugušili, samo veli, da nije papa tomu kriv.) — Ovo je čudno pitanje. Isti Pazman se ljuti i viče na one „laike", t. j. na one ljude, koji nisu svećenici, a staraju se za tu stvar. „To spada, kaže, na crkvene poglavare". Dobro. Ako to spada na poglavare, pak ti

poglavari guše i dave hrv. misu proti svakomu pravu i pravici, — pita se svaki razuman čovjek: Zar ti poglavari, ti biskupi, zar oni nemaju gospodara? Zar papa nije gospodar biskupima? Kako su biskupi smjeli gušiti hrvatsku misu? — Na to neka odgovori Pazman. Ali ne će moći odgovoriti, kad se zna, da su biskupi bili pozivani u Rim na odgovornost radi svake malenkosti, a radi krivice proti hrv. misi nije još nijedan bio pozvan na odgovornost. I onda Pazman ima obraza pitati, zašto „Hrvati" (ili na pr.) Spljećani nisu čuvali hrvatske mise!

Izbor nar. zastupnika bit će u Zlataru dne 7. rujna. Osim Drag. Pisačića, kojega hoće da biraju čisti starčevićanci, postavit će i „hrv. stranka prava" svoga kandidata, kojemu će stalno dati glas i „Domovi" čitaoci. — „Obzor" bilježi, da su čisti starčevićanci prije znali, koji će dan biti izbori, nego što je oglašeno. Čudno. Tako kažu starčevićanci i za izbor u Biškupcu, da će biti 14. rujna.

Dalmatinski namjestnik Handel uvriedio je, pišu novine, cieli naš narod u Dalmaciji, jer je kazao, da Dalmatinci nemaju poštene rieči. Rekao je to njekim činovnicima, kad ih je pozvao preda se i pitao, je li koji od njih pisao nješto u novine, a oni mu odgovorili na poštenu rieč, da nisu. Na to je g. baron kazao: „A, šta! U Dalmatinaca nema poštene rieči" — Radi toga su se naši vrlo uzbunili, kako je i naravski, a zadarski „Nar. List" iznio je sve to na javu i pozvao g. barona, neka se pokupi iz Dalmacije. No taj je broj bio zarobljen.

Proti biskupu Strosmajeru bile su njemačke i madžarske novine digle buku radi toga, što je tobože služio službu božju za novorodjenoga ruskoga princa i za pobjedu ruskoga oružja nad Japancima, — kao da bi to bilo kakvo zlo, da je to veliki naš i dobri starac učinio; no nije, kako piše osječka „Nar. Obr." veleći, da je ovlaštena javiti, da nije. To znači, mislim ja, toliko: Je li Strosmajer služio službu božju za carevića, ili nije, toga ne treba javljati Niemcima i Madžarima.

Za županijsku skupštinu bio je dne 22. kolovoza izbor skupštinarâ u Gjurgjevcu (u Podravini), pa su izabrani opozicijonalci, koji su dobili još jedanput više glasova od madžaronâ, t. j. po 130 i 140 glasova, a madžaroni samo po 60 do 70, premda se je, kako piše naš „Podravac", kot. predstojnik Spoja kojekako grozio izbornicima, osobito uredniku „Podravca" g. Ljubiću: da će ga, kaže, i „onoga drugoga" prijaviti drž. odvjetničtvu, što nije oblasti najavio skupštine. Treba naime spomenuti, da su se prije tih izbora držale tri pouzdane skupštine, i to u Virju, Molvama i Novom Gradu. Na tim skupštinama bio je i govorio i g. Ljubić i „onaj drugi", t. j. Stjepan Radić. Ove skupštine i jesu „krive", što su madžaroni pali.

Dosadašnji naši političari malo su marili za županijske izbore: Oni su tjerali samo veliku politiku. Što se može učiniti novom politikom, u kojoj ima rieč narod, to su pokazali evo ovi izbori. Svaka čast našim podravskim seljacima, g. Ljubiću s „Podravcem", a i „onomu drugomu", pa onda i trećemu i četvrtomu do stotoga, kojigod se primi ovakvoga posla!

Vojničke oblasti dobile su od svoga ministarstva naputak i nalog, da od sada imadu u čitavoj Ugarskoj dopisivati s gradjanskim oblastima u madžarskom jeziku, a ne u njemačkom, kako je to do sada bilo u čitavoj državi pod bečkim cesarom. Tako se eto sve više izpunjava ono, za čim idu Madžari: da dobiju svoju, t. j. madžarsku vojsku. — Kad su novine pisale o toj madžarskoj borbi, pisalo se i to, da će i banska Hrvatska dobiti sve, što dobiju Madžari. U ovoj naredbi nema još tomu traga, da bi Hrvati što dobili. Tu se kaže,

da se madžarski ima dopisivati u cieloj Ugarskoj „osim Hrvatske i Slavonije“; dakle u banskoj Hrvatskoj ne će se dopisivati madžarski, ali se ne kaže, hoće li se dopisivati i dalje njemački, ili pak hrvatski. — Vriedno je zabilježiti, da Madžar Bartha piše proti tomu, da bi se u banskoj Hrvatskoj dopisivalo njemački, a nije proti tomu, da bi se dopisivalo hrvatski. To je liepo i pravo od toga Madžara, a i — pametno.

*

„Proti Austriji" slaže se ciela „kompanija" na Balkanu: Srbija, Bugarska, Talijanska i — Turska slažu se, da zakrče bečlijama put na Balkan, t. j. u Macedoniju. Novine, koje se boje za Austriju i koje joj služe (t. zv. "švarc-gelbi"), pišu, da je to sve komedija, a same javljaju, da je turski poslanik u Biogradu prvi iznesao ovaj plan. Ja ne bih rekao, da je to komedija, samo mi se čini, da je Talijanska u toj stvari peti u plugu, a još više Turska.

Madžari se tuže, da će im Česi, Poljaci i drugi Slovjeni preoteti Bosnu, jer nijedan Madžar ne će da ostane u Bosni, ako tamo i dodje. A malo ih dolazi tamo. Pa što imadu Madžari tražiti u Bosni? Bosna valjda ne će biti „Nova Madžarska". Dosta je, da je Niemci zovu „Novom Austrijom".

Ruski car, kad mu se je rodio sin, izdao je ukaz (zapovied), kojim je pomilovao mnoge krivce i zločince, oprostio narodu dugove, što se narod bio zadužio za gladne godine, pače je i istim židovima oprostio njekoje novčane kazne i t. d. Ali je najglavnije to, što su ovim ukazom u Rusiji ukinute batine: nema više batinâ (bijenja) u Rusiji.

Iz rusko-japanskoga rata dolazili su do pred koji dan vrlo povoljni glasi, na ime: da Japanci nikako ne mogu prodrieti u tvrdjavu Port-Artur, premda je japanski vladar bio zapovjedio, da se ta tvrdjava „mora" predati 23. kolovoza. Sad sami Japanci kažu, da bi se Rusi mogli držati još do nove godine. — Na kopnu, dalje na sjeveru, započeli su veliki bojevi pod konac kolovoza, no do sada se ne zna, tko je jači. Na jednoj i na drugoj strani poginulo je do 10.000 (deset tisuća) ljudi. Rusi su se povukli opet dalje u svoju zemlju i ostavili Japancima grad Laojan.

Razne viesti.

Princeza Lujza, kći starca kralja belgijskoga, a sestra njegdašnje princeze Štefanije (udovice pok. princa Rudolfa, koja se je udala za grofa Lonjaja) — pobjegla je iz njeke kuće, gdje su na nju pazili. O toj princezi mnogo se pisalo pred tri četiri godine, i to radi toga, što je svoga muža ostavila, pa živjela s njekim Matačićem, zagorskim hrvatskim plemićem. Najviše se pisalo onda, kad je izašlo na javu, da je Matačić s njom podpisivao krive mjenice, pa je stvar došla i do suda: Matačića osudili, a za princezu rekli, da je luda, pa s njom pod pazku. Sad je eto pobjegla, kažu, s istim Matačićem.

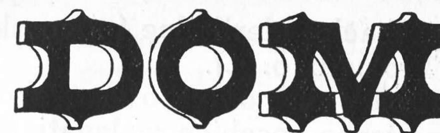
Novi prorok pojavio se u Mongoli i, tamo iza Tibeta (o kojem govorimo u prvom razgovoru). Čitave tisuće ljudi išle su za njim, tako da je nastala čitava buna. Nije bilo druge, nego su „proroka" morali uhvatiti i zatvoriti. A da vidite, kako danas nastaju proroci i kako im jadni sviet vjeruje, dosta je spomenuti ovo: Novi taj mudrijaš čuo njegdje i vidio koješta o elektricitetu (o telefonu, telegrafu i t. d.), pa je to pokazivao neukomu svietu, a sviet odmah zinuo, pa: „To bome mora da bude božji čovjek, kad može to i to". Naši ljudi u njekim krajevima nisu mnogo pametniji, jer bi oni takvomu mudrijašu rekli: „To nije bez vraga" ili barem, da to nije bez „coprije". Eto, što sve nastaje, kad je narod u tmini!

Ovaj je broj dogotovljen 3. rujna.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Broj 17. | U Zagrebu, u četvrtak 15. rujna 1904. | God. 5.

»Nahuškani i zavedeni« — do vieka?

Hvala Bogu: o seljacima i seljačtvu sve se više čuje, govori i piše u našim novinama, osobito od onda, od kada se počela slagati hrvatska „seljačka stranka". Te stranke još i nema (premda ima već sada najviše pristaša), — o njoj najviše govore i pišu oni, koji su proti njoj! Govore o njoj i njeki drugi, koji možda nisu proti njoj, no ovi se samo njekako porugljivo smiju: „No, što vaša seljačka stranka? Hoćemo li skoro svi u opancima i gaćama šetati po ulicama? E, vidimo, ne će biti druge! Pa dobro!"

Dobro je još, dok se ovi ovako podruguju: ovo nisu zli ljudi, jer se zli ljudi ne znadu šaliti. Zli su oni, koji se boje ne samo seljačke stranke, nego i svake misli, koja bi se mogla roditi u seljačkoj glavi, a koje oni ne bi prije znali. Strah pred seljacima tako je obična stvar medju gospodom, da sam čuo već i od ozbiljnijih političara rieč: „Seljak je beštija!"

Kad čovjek pita te ljude, zašto se tako i toliko boje seljaka, nisu ni malo u neprilici, nego odmah stanu nabrajati, koliko su strahota i grozota počinili seljaci, kad su se znali „pobuniti"; kako su harali, palili, razbijali, klali i biesno ubijali sve, što bi im došlo pod ruku. — I neka se tko nadje, pa stane zagovarati seljake i braniti ih, često se sve diže na takovoga čovjeka strašeći ga, da će i on već vidjeti, kakovi su seljaci. No da vam ne pišem na pamet, pročitajte ovo:

„Mi znademo, da je već bilo u svietu ovakovih pučana i pučkih prijatelja, pa kamo su zavedeni narod doveli, što od njega učinili? I Luter je, da svoju svrhu poluči (postigne), makar je bio skroz nesebičan, laskao seljacima i nazivao ih gospodom i braćom svojom. Seljak je ovoj laski povjerovao i udario na gospodu. No kada je Luter vidio, da je veća vlast gospode, nego u seljaka, da će gospoda pobiediti, i sam je gospodu huškao proti seljacima, i sam je rekao Luter: „Svatko neka na seljake udari, ubija ih i kolje. Sada si može knez lakše zaslužiti nebo krvoprolićem, nego li molitvom!" Nije Lutera duša zazebla, kada je 50.000 nahuškanih po njemu seljaka izgubilo glavu. — Tko pozna nestalnost braće Radića, mora se vanredno da zabrine, što li će biti od biednoga hrvatskoga seljaka, ako zapadne kojom nesrećom u vodstvo njihovo?"

Ovako pišu zagrebačke klerikalne (popovske) novine „Hrvatstvo“ (u prilogu broju 90. o. g.).

Zašto su ljudi kod ovih novina ovo ovako napisali, to je očito, pa vam toga ne treba posebice razlagati. Bit će zato bolje, da vam u njekoliko rieči izpripoviedam, kako je bilo za vrieme Luterovo, kad je on seljake „nahuškao“ proti gospodi.

Vi ste već i u „Domu“ čitali da je u nas Hrvata bila t. zv. „seljačka buna“, u kojoj je poginulo na tisuće seljakâ. Ali je u Niemaca bila „seljačka buna“ još prije. U nas je bila pred 333 godine, a u Njemačkoj pred 379 god., dakle za 46 godina prije (godine 1525.). Bilo je pače „seljačke bune“ u Njemačkoj već pred 428 godina (god. 1476.), kad je jedan prosti pastir ustao medju narodom i digao ga na oružje.

Zašto su se seljaci „bunili“? Zašto su se laćali oružja i proti komu? — Mi smo se već o tom razgovarali nješto malo. Da imam više prostora, ja bih vam i opet, i još više ovdje izpisao, i to slovima visokima do neba, — jer je do neba dosezao jauk i vapaj nevoljnoga seljačtva za pravicom, ili barem za njekakovim odu- škom i olakšanjem. No kad imam malo prostora, izpisat ću vam malo, i to sitnim slovima, što čitam u njemačkoj jednoj knjizi. Čujte:

„Uzrok tomu, što su se seljaci sa silom digli, treba prije svega tražiti u tom, što su seljaci živjeli u nevolji, i jer su bili dielom podložni i *bez ikakvoga imetka*, a dielom, gdje su imali nješto polja, tako ih je priti- skala tlaka i daće, *da* seljak *ništa nije mogao u miru uživati*. U rato- vima i velikaškim bojevima vukli su seljaka za sobom i mučili ga; bez zaštite i zagovora u državi, ili u saboru — *nije se seljak mogao nadati nikakvomu poboljšanju; pred sudom*, koji je sudio po rimskom pravu, *nije nalazio nikakvoga prava;* knezovi i gospodari bili su uvjereni, da smiju seljaku lovom činiti štetu bez obzira, te u obće snjim tako po- stupati, *kao da on nema nikakvoga prava;* pače je i svećenstvo su- djelovalo u tom tlačeći i izsisavajući nesretnika desetinom, milostinjom, školom i t. d.“

A sad bi trebalo, da vam potanko nabrojim: kako je seljak morao pod silu služiti svomu gospodaru za plaću i bez plaće, kako je morao plaćati glavarinu, kako je sin za otca morao plaćati osmrtninu, kako se bez gospodareva dopuštenja nije smio ženiti, nego morao opet platiti, kako je morao platiti i za to, kad je na pr. poslie smrti otčeve dobio od gospodara zemlju na obdjelavanje, kako je za zemlju morao plaćati c i e l o č i s l o najamnine itd. itd. A kada bi čovjek nabrojio sve one piliće i kopune, što ih je seljak morao donašati svomu gospodaru! Tu su bili „fašenjski pilići“, pilići „od vrata“, pilići „od glave“, pilići „od tiela ili života“, onda; pilići „od ognjišta“, pilići „od dima“, onda: pilići „za listinu“, (šumsku), pilići „za stelju“, pilići „za drva“ itd. itd. itd. itd. itd. itd. itd. itd. itd. itd. itd., — samo da još spomenem one blažene piliće, što ih je otac morao davati za svakoga neoženjenoga sina sve dotle, dok se sin nije oženio: to su bili „puben pilići, ili pilići „od pubića“.

A sad ja vas molim: Vratite se samo malo okom natrag, pogledajte ono: seljak bez ikakvoga svoga imanja, ništa svoga ne može u miru uživati, kod suda nije nalazio nikakvoga prava, nije se mogao nadati nikakovomu poboljšanju — pogledajte, pročitajte i onda prosudite: Je li ovakve nevoljnike trebalo tek „huškati“ na to, da se oslobode svoga zla? — A ipak naši popovi oko „Hrvatstva“ pišu, da je Luter „nahuškao“ seljake na gospodu.

No zaustavimo se najprije kod toga Lutera. — Nije to prvi put, što se rimski popovi služe ovom nesrećom seljačkoga svieta, samo da pokažu, kako su oni pravi prijatelji seljacima, a krivovjerac Luter — on je bio zlotvor seljačkomu svietu, kao što je u istinu i bio. Luter je od početka svoje opozicije proti Rimu šurovao s velikašima; on je jedino s velikašima sve i postigao, što je postigao: on je radio u njihovu korist, — što bi bolje od mene mogli znati rimski popovi. A što je i Luter, kako pravo pišu naši popovi, „polaskao“ seljacima: da su gospoda i braća, — to nije čudo, jer tako baš i rade oni, koji se seljaka boje, jer u njem vide veliku snagu. No kad se pravo prosudi ono, što naši popovi pišu, — je li to koliko bolje od laskanja? Meni se barem čini mnogo gore, jer je mnogo neiskrenije.

Recimo istinu: Kad je govor o „seljačkoj buni“, Luter se mora spomenuti kao zlotvor seljački i kao vječna opomena seljacima: neka se čuvaju izdaje, kojekakve gospode koja su spremna svaki čas narod u pogibelji zatajiti i izdati. (Ne smije se u ostalom zamučati, da je i Luter bio — pop.) Mi smo to nedavno doživjeli u svojoj kući. Ja se toga ne bojim reći, pače dovikujem i opet seljacima: Neka paze, komu vjeruju i koga slušaju. Ja im pače, i to ponovno, kažem: Neka slobodno paze, što i meni vjeruju, premda sam se iz opanka podigao. Iz opanka se podiglo već više svakakvih ljudi. Tko je sto i tisuću puta prevaren i izdan, taj ima razloga paziti. Ali govoreći tako ja vjerujem i u to, da i seljak ima i razum i razbor, — pa kako se ne će dati do vieka varati, tako će jedan put moći i prosuditi, komu će vjerovati.

A u ovo posljednje ne vjeruju još mnoga gospoda, pa ni naši popovi oko „Hrvatstva“. Zato i straše narod luterskim strašilom, kao da je narodu sudjeno, da do vieka bude varan. Oni još uviek misle, da seljački narod pod nebom ništa ne može ni zamisliti ni učiniti, ako nije zaslieplјen, „zaveden“, ili „nahuškan“.

Ove posljednje rieči treba zapamtiti: to je obljubljena i vazljubljena rieč njekoje naše gospode, kad je govor o seljacima, da nješto kane, ili da su što učinili: „Nahuškani su! Zavedeni su!"

Ja se ni malo ne čudim, što su i naši popovi pristali u to kolo. Prosudite samo: Čuli ste, kako je bilo seljaku: kako nije imao ništa svoga, koliko je morao davati daće, kakva ga je tlaka pritiskala, kako nigdje nije mogao naći prava ni pravice, — i naši popovi pišu, da je toga seljaka trebalo tek „nahuškati" i „zavesti", t. j. prevariti, da opazi svoju nevolju i da se digne proti tlačitelju, kad se već nije mogao nadati nikakvomu poboljšanju!

Ovo je krivo mišljenje, koje i opet dokazuje, kako su naši popovi zaostali i kako se nisu ni malo poboljšali, nego su ostali, kakvi su i bili pred 500 godina. Ostali napredni sviet, koji je za slobodu i pravicu, prosudjuje danas nesrećne njegdašnje „seljačke bune" posve drugačije. Sav prosviećeni sviet danas priznaje, da se seljaci nisu laćali sile i oružja iz kakve obiesti, ili ne znajući, što rade. Naprotiv sav pravedni i prosviećeni sviet priznaje, da je seljačtvo živjelo u nevolji, pod velikom nepravdom i nepravednim pritiskom drugih staleža, t. j. plemstva i svećenstva. Nije dakle trebalo nikakvoga „huškanja" ni „zavadjanja", jer je i seljak htio živjeti. Nije to nikakva „buna", nego je to bila borba za život upravo onako, kako su se i velikaši medju sobom klali i mesarili. Drugim riečima: tobožnja seljačka „buna" — to je bila, kako bi gospoda rekla, socijalna (družtvena) pojava, koja se je rodila iz krivice medju ljudima.

Ali toga ovi naši popovi još ne razumiju. Oni još uviek tešu jednu te jednu — sve o pokornosti i poslušnosti. Oni se njekako tako drže, kao da se narod bez svojih poglavara ne bi smio ni maknuti za svoje dobro; a čim se makne, — to je stalno sam vrag pakleni, koji obilazi kao ričući lav i „huška" narod na nepokornost i neposlušnost. A kad tamo, — nema vragu ni „huškanju" ni traga, nego se prosto ne da trpjeti, ne može čovjek živjeti, — pa se miče.

Ja se samo jednomu čudim, a to je ovo: Čuli ste, velim i opet, u kakvoj je nevolji živio seljak: ništa nema, a što priradi, mora dati, mora bez plaće služiti i raditi, prava ni pravice nigdje ne nalazi, a ni nade nikakve nema, da bi kada moglo bolje biti. — A što na to ovi naši popovi, kad se je čovjek maknuo u nevolji? — Oni na to ovo: Nije istina, da se je narod po svojoj pameti digao proti nevolji i krivici, nego su ga „nahuškali"!

Dobro je, „nahuškali" su ga. A sad ja pitam: Ako je istina, da je seljački sviet tako tup i glup, pa ga treba tek „zavesti" i

„nahuškati", da opazi ono, što na svoje oči vidi i cielim svojim tielom i životom osjeća i trpi, — nije li onda sto puta više istina, da je taj sviet devet puta jače zaveden, zasliepljen i „nahuškan", kad vjeruje ono, o čem — štono je rieč — nema ni pojma, o čem ne može nikako suditi, a što mu govore i na što ga nagovaraju isti ovi naši popovi? — Možda ovi naši popovi po tom i sude, pa drže, da i mi drugi narod samo zasljepljujemo i zavadjamo?

Kako bilo, mi treba da udarimo drugim putem. Seljak ima razum i razbor, kao i ljudi drugoga staleža, i on hoće da živi kao čovjek, pa se zato diže, miče — bori se. To je naravski. A ako je to naravski, zašto ga vriedjate, zašto ga ponizujete do živine: da on ne zna sam ništa, nego ga treba tek „nahuškati" kao — psa? To je sramota, to je nedostojno, to nije ljudski ni bratski. Otvorimo jednom oči, pogledajmo se, pa priznajmo, da smo svi ljudi.

A što su i seljaci imali, što imadu i što će imati svoje vodje, sada bolje, sada gore, — to je naravski. Zar ih gospoda nemaju? Što bi njeki rekli, da mi kažemo: Vi ste „nahuškani" iz Rima!?"

Kanimo se dakle laži i stare politike, koja hoće da sviet vodi na uzici kao medvjeda. Ta su vremena prošla. „Nahuškani" i „zavedeni" — to je stara poderana krpa, kojom se sakriva narodna potreba i nevolja, a ujedno nehotice priznaje neznanje i tama, u kojoj živi većina naroda. Mi, koji vidimo i priznajemo narodnu nevolju i potrebe narodne, a gledamo da svjetlo i napredak dospije i u zadnju kućicu, — mi se „nahuškanih" i „zavedenih" ne bojimo.

Nova hrvatska država.

Već smo se o tom razgovarali, pa evo i opet pitam: Hoćemo li što postići mi Hrvati? I vjerujte mi, kadgod napišem ovo pitanje — ne znam, kako vama kojemu — ali u meni nješto zadrhće, nješto me strese i u čas mi prodje glavom stotinu misli. — Reći ću vam, kako mi dodju na pamet.

Ne ću mnogo spominjati naše prošlosti, premda mi nismo svietu poznati od jučer: mi smo u svietu stariji medju starima; za nas se ovdje zna već tisuću i trista godina. To je mnogo. Bilo nas je svakakvih. Imali smo svojih kraljeva, koji su bili proti narodu, ali smo imali i junakâ, koji nisu svoga obraza i plemena pogazili; imali smo naroda, koji je branio dom, ognjište, čast i slobodu do zadnjega daha, — ali smo ga imali i takvoga, koji se je pred silom poklonio i pogazio djedovsku čast, odrekao se slobode, — samo da mu bude miran užitak . . . No ostavimo prošlost.

Danas — što hasni tajiti! — danas nam gospoda ne vriede. Velikaši su se naši potudjinčili već davno i nisu naši; a što ima školane gospode, to dobro čuva komad kruha, što im ga daje država, u kojoj oni nisu gospodari. Naša gospoda ne mogu pomoći ni sebi, ni narodu. A što hasni pitati: Zašto ne mogu? Ne mogu, pa Bog! To traje već dugo, dugo. Mnogi misle: I ne će biti ništa.

Mi njekoji kažemo: Imamo još narod. Narod je zdrav, nije pokvaren — i tako dalje.

O tom, o tome „našem" narodu, o toj našoj jedinoj nadi, — o tom ću vam kazati, što mislim, da jest, a što nije. No prije toga samo druge dvie rieči.

Nije li svejedno, je li čovjek Hrvat, Niemac, Madžar, Talijan, Grk, Turčin — ili bilo kojega drugoga imena čovjek? Je li, nije li to svejedno?

Koliko ja znam i osjećam, to nije nikad bilo svejedno, to nije svejedno i ne će nikad biti svejedno. To vi i sami znate, i zato vam toga ne ću razlagati, nego ću vam razložiti nješto drugo, i to ovo:

Kažu njeki: Svatko je najprije čovjek. To je istina, i to je nješto drugo. Svatko hoće prije svega da živi: da se hrani i odieva, da radi, da počiva i s ljudima se druži. To je po prilici čovječji život. A ljudski, t. j. slobodno i po volji, a ne prisiljen kao živina, može čovjek živjeti samo po zakonu, t. j. po dogovoru i sporazumu s ostalim ljudima. A pravi je zakon samo onaj zakon, s kojim se slaže barem većina naroda na kojem zemljištu. I ako je tako, t. j. ako ljudi u kojoj zemlji imadu svoje zakone, — to je tek pravi narod. Zato se može kazati u kratko: Ljudi, koji hoće da ljudski živu, treba da živu u jednom narodu, a taj narod treba da ima svoju vladu i državu. Gdje toga nema, tu pravoga i ljudskoga života nema. To vi i sami možete dokučiti bez velikoga mudrovanja. Promislite samo: Vi biste to i to, a ne dade vam zakon. I ne samo vi, nego i vaš susjed i onaj tamo u devetom selu — i on bi, ali ne dade zakon, ili ne dade oblast.

Zašto vam ovo potanje razlažem? — Evo, zašto: U Africi ima sva sila naroda, koji su istoga plemena i govore jednim jezikom, — pa ipak se medju sobom bez prestanka kolju, jedni na druge navaljuju, jedni drugima pale kuće itd. Zašto to čine? Zato, što nemaju zakona, nemaju vlade. Jednoga su plemena, jednoga su jezika, ali nisu jedan narod, jer nemaju jednoga zakona i jedne vlade.

A pogledajmo sad na narod našega plemena i jezika i pitajmo se: Jesmo li što bolji od onih afričkih divljaka? — Jesmo, kako ne bismo bili! Mi smo bolji, — ali jedan narod još nismo svi mi, koji smo jednoga plemena i jezika. — A zašto nismo? Zato, što mi doduše živimo svi pod jednim vladarom, ali ne živimo pod svojom vladom i pod svojim zakonima. To možete i sami dokučiti bez velikoga mudrovanja. Nije samo to, što na pr. u banskoj Hrvatskoj vriede njeki zakoni, koji ne vriede u Dalmaciji i Bosni itd., nego je glavno to: Mi s tim zakonima nismo zadovoljni. A zašto nismo zadovoljni? Zato, što tih zakona nismo dali ni postavili mi, t. j. naši ljudi u dogovoru s narodom, nego su nam te zakone dali i postavili drugi ljudi, koji nisu znali, ili nisu marili za ono, što nama treba. Sjetite se samo, kako biste vi koji put htjeli ovo ili ono, — ali ne dade zakon.

U kratko dakle: Mi Hrvati nemamo svoje države, u kojoj bismo bili mi gospodari, kojoj bismo mi davali zakone. A ako hoćemo da ljudski živimo, a ljudski živjeti ne možemo — kako sam razložio — bez svojih zakona i bez svoje države, nije li posve naravski, da se borimo za to, kako bismo stvorili svoju državu?

Jest, vidite, to je posve naravski. Ali baš u toj stvari imali smo do sada najmanje pomoći od većine naroda, t. j. od seljačkoga naroda. A zašto? Je li zato, što naš seljački narod ne će da ljudski živi? Ta ako je istina, da narod, koji hoće da ljudski živi, mora imati svoju državu, — onda je istina i to, da većina našega naroda ne će da ljudski živi, kad ne nastoji, da stvori svoju državu i da postavi svoje zakone! Kako je to?! Ta ne pišu li naša gospoda, da smo mi njegda imali svoju državu? Zar mi idemo natrag? Kako su naši pradjedovi mogli imati svoju državu, a mi je ne možemo?

To su velika pitanja, to je istina. Ali to nije Bog zna kakovo mudrovanje, kako njekoji misle, pa zato narodu o tom i ne govore, jer narod toga ne bi tobože razumio. Mnogo je lakše kazati: „Dušmani su nas nadvladali i slavnu našu Hrvatsku razkomadali! Slavosrbi su nas prodali Ungariji" — i tako dalje. — Sve to može biti istina, — ali se i onda pita: A kakovi smo mi najedanput postali ljudi, da su nas dušmani nadvladali? Koliko mi vriedimo, kad smo se dali prodati?

Na sva ta pitanja treba da znade odgovoriti barem svaki drugi čovjek u narodu. Kad bi to bilo, onda bi se moglo kazati, da mi razumiemo svoju narodnu politiku. Ali takve politike nema bez razmišljanja. A dok su nama na jeziku Starčevići, slavoserbi, frankovci, pa sve psovke, laži itd., — to nije politika, jer se tu ne razmišlja o tom: što mi zbilja vriedimo, koliko možemo, i što će od nas biti.

Ali kod nas još nitko na to i ne misli, da bi narod imao stvoriti sebi državu. To nije ni čudo, jer se može reći, da nijedne gotovo države u Evropi nije stvorio narod, nego ih je sve stvorila sila, i sila ih više ili manje drži na okupu: vojska, žandari, stražari. Stvorila ih je tudja sila, pa zato i po svim evropskim državama vriede i danas tudji rimski znakovi. — Zato nitko pravo i ne vjeruje, da bi „narod" i mogao stvoriti državu, pa će se naša gospoda još dosta dugo smijati „seljačkoj stranci" i njezinoj „narodnoj politici".

Ali će se i prestati smijati. Istina je, da su gotovo sve evropske države nastale silom. Ali ima ipak jedna, i to Švicarska, gdje je sam narod sebi izvojevao slobodu i postavio zakone, pa zato i živi u slobodi, kojoj se sviet divi. A više novih država stvorio je sâm narod. Evo vam Sjedinjenih Država u Americi; to je stvorio narod, pa zato tamo i vlada sloboda, a i sreća, za kojom i naš sviet bježi. A onda sjetimo se transvalske republike, koju su stvorili baš „seljaci", pauri, bauri ili „buri", kojima su nasilni i otimački Englezi državu uzeli, ali će ju buri, ako Bog dade, i opet stvoriti.

„Dakle misliš, da ćemo i mi Hrvati stvoriti takvu novu svoju državu?" — Ako hoćemo kada, tako ćemo — i nikako drugačije: narod će ju stvoriti, ili ne će nikada ni biti nikakve hrvatske države.

Naravski, naša će njekoja gospoda i dalje voditi staru politiku: spominjati Tomislava, Krešimira, i Zvonimira, pa Zrinjske i Frankopane i tako dalje — i uza sve to vikati: živio naš dični taj i taj! Čast i Tomislavu i Zvonimiru i ostalima, — no oni nam ne pomogoše. Znam, da je mnogomu Hrvatu mila njihova slava, — kad druge nemamo. No oni su naša slava samo po tom, što su nam dokaz, da nismo svietu ni sebi poznati od jučer, pa onda po tom, što smo uzprkos njima, kakvi su bili — ostali do danas živi . . . Baština i nasljedstvo, što su oni ostavili, ili sačuvali, — to je prošlo od onda kroz mnoge ruke. Tko bi parnicu o toj baštini na kraj izveo! Gledajmo radje, što je ostalo i stupimo u posjed, štono je rieč. Stare države hrvatske obnoviti ne ćemo, starom politikom ništa postići ne ćemo. Ako što još možemo, — moći ćemo novom politikom: s prosviećenim narodom — sve tamo do zadnje kućice.

Ako bude kada, — bit će nova, narodna hrvatska država.

Ima šakâ, ali nema posla!

I opet mi dolazi na pamet Amerika i njezine visoke nadnice. Kad smo se o tom ono dva puta razgovarali, onda sam vam razlagao onako iz daleka, da bolje upoznate novi onaj sviet. Danas ću zasjeći ravno u samu stvar, — samo se strpite, pa čitajte dalje, i ako koje rieči ne budete odmah razumjeli.

Evo, što ću vam prije svega kazati: Naš se sviet tuži, da se ovdje doma ne dade ništa zaslužiti, i to je istina. A zašto se ne dade zaslužiti?

Ne dade se zaslužiti zato, što mi sebi ne znamo naći posla i ne znamo ljudima dati posla. Vi znate, kako se mnogomu čovjeku prigovara, da si ne zna naći posla. Takvih ljudi ima — i takvi ljudi ne mogu napried. A tako je danas baš svima nama Hrvatima: Mi sebi ne znamo naći posla kod kuće, nego bježimo, u sviet za poslom.

Zašto je to tako?

Ja vam toga ne ću na dugo i široko razlagati, nego ću vam reći ovo, što znam dobro:

Ima krajeva na pr., gdje rodi mnogo siena (krme), pa ljudi voze sieno daleko na pazar, da ga prodadu; izmuče blago vozeći težki teret po čitav dan, dangube, troše putem i još prodadu sieno koji put upravo za ništa: ni za toliko, koliko bi vriedio gnoj od onoga siena. Mučio se čovjek koseći i sušeći to sieno, ubio si blago teretom, zadangubio dosta — i onda kad sve sračuna, — gotovo ništa! A da je čovjek hranio blago — —

„Nemoj, čovječe, kad mi nemamo toliko blaga, a nemamo ni novaca, da blago kupimo, pa da ga hranimo! Ta vidiš, da i sieno moramo prodavati, samo da do krajcara dodjemo!"

Znam ja to. Ali čujte me: Da se svi vi, koji imate siena složite u zadrugu, pa da kupite volova, kravâ — —

„A tko će nam dati novaca?" — Nješto valjda imate, na što ćete svi skupa kao zadruga uzajmiti na kratko vrieme pet šest tisuća forinti, a nješto vam i sieno vriedi. Za pol godine — i prije — možete već prve volove prodati, — nješto duga vratiti, pa kupiti druge volove i opet hraniti. Mogli biste hraniti i 300 volova, — a tu bi vas barem dvadesetorica imala posla hraneći i čisteći volove, — pa ne biste morali u Ameriku.

„E, moj dragi!" — Da: „E, moj dragi!" Ali to je baš ono — znati sebi naći posla!

A ovo je samo jedan primjer. Ako hoćete još, evo: Koliko ima naših krajeva, gdje ima drva, pa bi sviet mogao izradjivati drvenu robu, koju znade i koja se može prodati u drugi kraj; gdje opet rodi lan i konoplja, tu bi se u množini moglo tkati platno. Za mljekarne i sirane ste već čuli, pa ih već i ima kod nas. — Gdje ima svinja (krmaka), mogla bi se načiniti sušionica za meso, — i t. d. i t. d.

Ja znam, čega se vi bojite i zašto ne vjerujete. Ja ću vam i na to odgovoriti, ali prije još čujte ovo:

Svemu ovomu mogao bi tko prigovoriti ovako: „Pa što hoćeš! Mi i ovako hranimo i volove, tkemo platno, pravimo sir i t. d., pa kakva je to zaslužba?"

Nije tako. To je sve prtljanje i kubura. Prave zaslužbe nema bez velikoga posla, t. j. bez takvoga posla, kod kojega radi mnogo ljudi pod jednom pazkom ili komandom, t. j. kad je posao organizovan ili ti podieljen, uredjen i stalan. Samo kod takvoga posla može čovjek svagda i u svako doba godine dobiti zaslužbe.

To je jedno. A drugo je ovo: kod ovih današnjih kućnih posala ima posla samo jedan ukućanin, ili dva, a drugi su najviše bez posla, pa i sam onaj, koji hrani blago i t. d., i taj je mnogo puta veći dio dana bez posla. A danguba je strašan gubitak. **Organizovati posao** — to baš i jest to, da nijedna ruka ne mora dangubiti, doklegod je sposobna za posao. Zato su potrebni ovakvi veliki zadružni poslovi, o kojima govorim.

A onda još i ovo: Kad bi se ovako u nas organizovali veliki poslovi kao njeke zadružne tvornice, moralo bi se mnogo robe, što bi mi tako priradili i izradili, prodavati u tudjinu, to je istina. I kad bi se stvar dobro prije promislila, ne treba se bojati, da ne bi bilo kupaca. No treba dodati i to, da bi i naš domaći sviet sve više kupovao ono, čega danas ne kupuje. Prosudite na pr.: Kad sam putovao po Bosni i Hercegovini, nisam nigdje u seljačkoj kući našao postelje (kreveta), a malo sam vidio i stolova i stolaca! Jednom mora doći vrieme, kad će i onaj sviet to kupovati, — a bit će mu to lakše, ako se postelje i stolovi budu kod nas izradjivali u velikoj množini. A to vriedi i za platno, za meso i t. d. Jednom riečju: Kad bi se kod nas više radilo, više bi se i trošilo. A pamtite dobro: Gdje se ne radi, tu se i ne troši, tu nema napredka! Treba svietu dati priliku, da zaradi, a onda će i trošiti. A naš narod živi danas strašno kukavno, — ne troši ništa, ili malo, — jer malo i radi. Promislite samo ono, kakav je to život, kad čovjek nema ni postelje, ni posteljine (ponjave ili plahte, jastuka itd.) — nego po onoj staroj: U čem hodam, u tome i spavam!

No sve vidim, vi se bojite: Ne će biti novaca za to, — pa onda još koješta, a glavno: Ne će se vama maknuti, pa u sve to ne vjerujete. No ja vam na jedanput ne mogu vjere ulijati. Promišljajte. Svakako i u toj stvari treba da držite na pameti: Novo je vrieme, treba se drugačije prometati, — treba i tu napried. „Lezi, kruše, da te jedem!" — toga više nema; ili ako ima: bome se pomalo jede. A vi slobodno recite, da nije tako.

Mali razgovori.

Dom i rod.

Iz nedavne prošlosti banske Hrvatske čitam vrlo čudnih stvari u riečkom „Nov. Listu", naime to, kako je baron Rauh god. 1872. imao u Zagrebu i po cieloj domovini plaćene ljude (naravski gospodu), koji su bili kao agenti za madžaronsku politiku. Ti su ljudi imali dosta velike plaće (po 300 for., po 150 for., po 100 i po 60 for. na mjesec), tako da je na jedan mjesec stajala ciela ta plaćena organizacija 10 do 12 tisuća for. (10.000—12.000)!

Jednu je stvar vriedno posebno spomenuti: Medju tim agentima spominju se imena mnogih ljudi, te se čovjek upravo čudi, kad čita to i to ime, pa mora uzkliknuti: Bora mi, gledaj: ne pada voće daleko od stabla! Ta i danas je sin toga i toga plaćenoga agenta osobiti narodni neprijatelj, ili barem madžaron! A toliko tu ima imenâ ljudi, kojima su danas sinovi, kakvi su i otci bili! Moglo bi se baš reći: U banskoj Hrvatskoj ima njekoliko madžaronskih familija od starine. Njekoji se madžaroni tim i diče. — Bilo bi vriedno spomenuti posebice ime jednoga čovjeka, nekadašnjega židova, koji je takod'er spomenut medju madžaronskim agentima, i to s plaćom; ali je bolje u to ne dirati, jer taj čovjek odmah leti k sudu, a ja se nemam kada po sudu potezati. Svakako je dobro i to zapamtiti.

Uz put je vriedno kazati koju rieč o tom, kako je to bilo u banskoj Hrvatskoj pred 30 i toliko godina.

God. 1848., kad je bila „madžarska buna", bio je u Zagrebu glasoviti „sabor četrdesetosme godine". To je bio prvi hrvatski sabor, u kojem nisu bili samo velikaši, nego i zastupnici naroda. Taj je sabor odlučio rat na madžarske i bečke buntovnike (jer se i Beč digao proti vladi cesarovoj), a na obranu „kral'a i domovine". Vojsku je, kako znate, vodio ban Jelačić. To je bio zadnji ban, koji je sablju pasao: poslie toga je stvoren zakon, da ban ne može imati nikakve vlasti nad vojskom.

Kad se je buna svršila, t. j. kad su madžarski buntovnici bili svladani, jer je i car ruski pomogao cesaru, zavladali su u Ugarskoj i u Hrvatskoj Niemci. Sabora nije bilo 12 godina, nego je cesar vladao po svojoj volji bez pitanja sabora. To je bio tako zvani „absolutizam", t. j. odrešita ili odrešena vlada od sabora i naroda.

God. 1859. potučena je cesarova vojska u Italiji. Na to je cesar god. 1860. odlučio, da će vladati sa saborom zajedno, i to s jednim saborom u Beču, ko'i bi davao zakone svim narodima pod cesarom. To nije išlo, jer ni Hrvati ni Madžari nisu htjeli u taj bečki sabor. Mnogo je bilo razprave o tom u saboru hrvatskom u Zagrebu god. 1861.: hoćemo li u Beč (u „rajhsrat"), ili ne ćemo. Tu su nastale prve naše stranke: jedni su htjeli u Beč, drugi nisu. Madžaroni nisu htjeli u Beč, nego u Peštu, k Madžarima. To se tako motalo do god. 1866., kad je cesarova vojska opet bila potučena, i to kod Kral'ičina Gradca (Kenigreca). Na to se cesar god. 1867. pomiri s Madžarima i dade im gotovo sve, što su htjeli. A za godinu dana pogodiše se i Hrvati s Madžarima: sklopiše glasovitu nagodbu god. 1868. Prvi ban po nagodbi bio je baron Levin Rauh (Rauch).

Po tom vidite, da su nadvladali „madžaroni", t. j. oni, koji su htjeli pod Ugarsku, ili k Ugarskoj, zajedno s Madžarima — kako hoćete — samo nisu htjeli u Beč. No još je bilo dosta ljudi, koji nisu htjeli u Peštu: cesarski oficiri u penziji (koji su se pred 20 godina borili proti Madžarima!), pa onda svećenstvo — to je bilo proti Pešti. Kažu, da

su ovi ljudi radili po naputku „očinske Austrije", t. j. po naputku iz Beča, i to „kroz desetu ruku" (kako je pisao pok. Starčević), — ali to, mislim, nije istina. Beč se je bio s Madžarima pomirio, pa ovi naši ljudi nisu radili za Beč, nego su nastojali, da sruše tu pomirbu i pogodbu Beča s Madžarima, t. j. da sruše gospodstvo njemačko i madžarsko nad Slavenima, pa da svi narodi pod cesarom budu jednaki. Zato su Madžari bili na ove ljude biesni, a pok. je Starčević najviše o njimja pisao i grdio ih do zla boga. Tako i jest nastala ona strašna mržnja izmedju steklišâ (pravašâ) i „obzorašâ" ili „slavoserbâ". Ovi su se ljudi (kasnije „obzoraši" ili „slavoserbi") sami zvali „narodna stranka", a i bilo je medju njima i pravih narodnih ljudi.

Ova „narodna stranka" dakle započne boj proti prvomu nagodbenomu banu Rauchu — i bome ga sruši: dokazalo se Rauchu na sudu, da je njekako, kako ne bi smio, postupao s novcima za sušenje Lonjskoga Polja, pa s njekakvom solju, — ne znam pravo. Dosta je — ban Rauh pade i sad se počeo spremati na boj proti narodnoj stranci, kojoj je bio vodja Mato Mrazović.

No „narodna stranka" dobije kod izborâ god. 1873. većinu, a po tom i vladu u ruke. Njezin ban je bio Mažuranić (za kojim je došao Pejačević, a onda Hedervari.) Kako znate, „narodna stranka" ima i danas u zagrebačkom saboru većinu i vladu, — ali to više nije ona stara „narodna stranka", nego je to čisto madžaronska stranka. Istina je, mnogi su se ljudi stare narodne stranke pomadžaronili, ali nisu svi, nego su se pred 20 godina (god. 1884.) odielili od madžaronâ i postali od njih neodvisni, pa su se i prozvali „neodvisna narodna stranka" To su „obzoraši", koji su se — koliko ih je još bilo — pred poldrugu godinu stopili i sjedinili s pravašima.

Politika.

„Dinastijska, imperijalistička i — nova politika". Mi smo se više puta razgovarali o „novoj" hrvatskoj politici. Naravski, kako naši ljudi, i gradski i seoski, znadu vrlo malo o politici, a o novoj politici ne znadu baš ništa, morao sam razlagati svašta i sve po malo, ne biste li barem malo razumjeli, što hoću da kažem. No mi se evo već petu godinu toliko razgovaramo o raznim stvarima u čovječjem životu, da biste, mislim, mogli razumjeti i kraći razgovor bez dugoga razlaganja. Zato ću vam o toj stvari kazati nješto i u malom razgovoru.

Nova politika razlikuje se od stare osobito po tom, što je stara politika išla za tim: da se koji vladar i njegova familija uzdrži na svojem priestolju i u vladi, te da što više zemalja i naroda spravi pod svoju vlast ili svoje žezlo. To je tako zvana „dvorska" ili „vladalačka" („dinastijska") politika.

Vrlo je slična ovoj dinastijskoj politici druga stara politika, i to ova: Stari Rimljani nisu bili gospodari samo u svojoj Italiji, nego su sve malo po malo spravili pod svoju vlast sve narode daleko oko sebe: pod njima su bili i današnji Španjolci, Francezi (Gali), velik dio Niemaca (Germana), pak onda Grci, Iliri (ovdje, gdje smo mi) i velik dio Azije i sjeverna Afrika. Kad su tako zavladali svietom, nazvali su to „imperium romanum", t. j. rimski imperium ili rimsko vladanje. Rimljani su se strašno dičili time, što su oni gospodari gotovo cielomu svietu, pa su te dike i hvale pune njihove knjige. A vi znate, da ni danas nema učena gospodina — bez rimskih knjiga: gospoda se i danas uče iz tih knjiga. Nije zato čudo, što je mnogoj gospodi puna glava rimske „slave i veličine". A nije čudo ni to, što po tom mnogi političari nisu ni na što drugo mislili nego na to, kako bi i njihova domovina postala *„velika"* i *„slavna"*: velika po tom, što bi imala mnogo zemlje, a slavna najviše po tom, što bi potukla i ujarmila što više tudjih naroda oko sebe. Ova misao o „velikoj i slavnoj" domovini — to se je tako zabilo u glavu svietu, da vi i u hrvatskim knjigama možete čitati, kako smo mi Hrvati bili slavni, kako se je naša domovina širila odatle dotle, kako smo imali toliko i toliko tisuća vojske, brodova itd. To je išlo tako daleko, da su nove popovske novine („Hrvatstvo") bez šale napisale na svoju zastavu: „Za krst častni i hrvatstvo *slavno*". Ta njekakva slava zavrtjela je svietu glavom. A sva je ta politika više ili manje smiešna, jer je puna samo praznih rieči, i to često o njekakvim „slavnim" kraljevima, o kojima ne znamo ništa nego samo njihovo ime. A smiešno je to i zato, što su i maleni narodi (kao što su Madžari i Hrvati) upravo pobenavili za tom njekakvom slavom, premda nisu mogli ni svoje slobode sačuvati, a kamo li da bi svoju vlast proširili nad druge narode. To je pošlo za rukom tek njekojim velikim narodima: Španjolcima, Francezima, a osobito Englezima, koji imadu preko mora naseobine (kolonije) te tu vladaju nad drugim narodima. Za tim idu i njeki drugi narodi, pa se to zove „imperijalistička" politika. Od malih naroda najviše se prče i koče Madžari, koji bi htjeli, da se njihov „imperij" ili njihova vlada proširi preko Hrvatske i Bosne u Dalmaciju do mora, i na drugu stranu preko Dunava na Balkan.

Samo se po sebi razumije, da oni, koji vode „dinastijsku" ili dvorsku politiku, ni najmanje ne pitaju, kako živi narod. Isto tako ni isti naši ljudi, kojima su na jeziku „slavni" naši kraljevi, ništa ne pitaju: A kako je bilo narodu pod vladom tih „slavnih" kraljeva? — To vam je, vidite, ta stara politika.

A ipak je i jedna i druga ta stara politika i te kako znala upotrebiti narod, da joj služi. Ta tko je osvajao tudje zemlje i ubijao tudje narode, nego narod?! Prosudite samo, gdje su sve boj bili i svoje kosti ostavili naši graničari: po žarkoj Italiji, po Njemačkoj, po Rusiji! Nije li to Bogu plakati? A stari hrvatski ljetopis pripovieda, da su Hrvati kralja svoga Zvonimira ubili baš zato, što je htio da ih odvede u rat njekamo na iztok, kamo ga je zvao papa.

Na drugi opet način vodi narod u propast „slavna" ili imperijalistička politika, osobito kod malih naroda. Svietu je puna glava praznih rieči, koje se mnogomu i srca uhvate tako, da je spreman za domovinu „slavno" poginuti. To znadu upotrebiti agenti i spekulanti, pa vode jadni narod u — mesnicu, na klanje. Bit će, da njekoji madžarski zastupnici znadu o tom više, kad su u peštanskom saboru govorili, kako je iz Austrije dolazilo u Hrvatsku novaca za takve stvari.

Svemu tomu treba da jednom bude kraj. Politika nije za to, da se vladaru osvajaju tudje zemlje i ujarmljuju tudji narodi; politika nije za to, da njetko ili nješto postane „slavno" i da se koji narod pokaže, kako može drugomu stati na vrat. Politika je za to, da narod bude srećan i da živi ljudski u miru. To je nova politika.

Narodno gospodarstvo.

Za lošu ljetinu pišu „Nar. Nov.", da bi narodu mogle pomoći tako zvane „vjeresijske udruge" (koje imadu glavno ravnateljstvo u Pešti), i to tako, da bi davale zajam uz 5.1% (pet i jednu desetinu od stotine). — Pravo tomu prigovara naša osječka „Nar. Obrana", da to nije nikakva pomoć u ovako težko vrieme. Još je bolje ovo, što isti list kaže, naime: Neka se narodu daju zajmovi od ona č e t i r i m i l i j u n a kruna, što

su naši ljudi do sada dali u te „vjeresijske udruge" (jer su već toliko dali u ime t. zv. „poslovnih dielova), — i to neka se od tih novaca daju za movi bez kamata. — Gdje ima u kojem mjestu takva „vjeresijska udruga", neka ljudi ne miruju, već neka kod tih zadruga pitaju i tjeraju tu stvar, dok što ne iztjeraju.

Ista „Nar. Obrana" piše još i to: „V,eresijske udruge" ne plaćaju nikakovih biljega (štempla) u svojem poslu, a „Hrv. Poljodjelska Banka" i naše „Hrv. selj. zadruge" moraju plaćati, kao i svaka druga novčarnica, gdje guli-baroni i židovi vuku od naroda još uviek po 12% do 25%. Je li to pravo, kad se zna, da dioničari „Hr. Polj. Banke" ne dobivaju više od 4% na svoj novac, a seljačke su zadruge za to osnovane, da se narodu pomogne?!

Što se tiče onih novaca, što je „Prva hrv. štedionica" odredila za ovu lošu godinu, najbolje će biti, da i tu narodu budu na ruku „Hrv. selj. zadruge", naime, kad bi komu trebalo zajma. Iste bi se naše seljačke zadruge imale postarati za nabavljanje živeža i krme. Radi li se što u toj stvari?

Šljivâ ima u okolici N. Gradiške toliko, da ni trgovci ni narod nema dosta posudja (sudova) za njih, pa je onda naravski, da se šljive prodaju vrlo jeftino (3—4 K sto kg). — Tu se je trebalo za vremena postarati ili za posudje ili za kupce. Zašto su novine, nego da se to oglasi?! Ali vi — sve po starom!

Sieno iz Amerike. Čitam, da iz Nju-Jorka (New-York) u Americi kane ovamo k nama dopremati sieno, no ne znam pravo ciene, i hoće li se naš sviet time moći okoristiti.

Za kukuruzovinu (ili kukuruzno „perušinje") izdala je vlada za Hrvatsku i Slavoniju naredbu: da se blago ne smije puštati na polje, doklegod se perušinje ne požanje i ne pospravi. (Tako se i radi.) — Još vlada upućuje, da je kukuruzovina dobra hrana, osobito ako se sasieče ili izrezucka. Siečkarnica za taj posao stoji 50 K, a može se dobiti kod unutarnjega odjela kr. vlade u Zagrebu na odplatu, samo ako obćina ili zemljištna zajednica jamči, da će se platiti.

Proti skupoći u Zagrebu držala se opet skupština. Od 1. listopada otvorit će gradska obćina tri svoje mesnice. Da vidimo, što će onda spekulanti.

Bilježke.

„Samo svećenici" smjeli bi poučavati i prosvjećivati narod. Tako piše popovska sara,evska „Vrhbosna". Toga valjda ni sama „Vrhbosna" nije prije znala, nego ju je to naučio jedan Niemac, koji piše, da njemačkim katoličkim novinama „nije svrha, da poučavaju puk (narod). Ovu brigu prepuštamo mi svećenikom i listovom čisto religioznim (vjerskim)". — Tomu dodaje sama „Vrhbosna":

„Zato je bila velika falinka u Zagrebu, kad se je pustilo jednomu Radiću, da nam on poučava hrvatskoga seljaka".

Pustimo sad u miru „jednoga Radića", pak upitamo: A zašto „se je pustilo", da tko drugi poučava narod, a ne svećenici? Ta tko je branio svećenicima, da poučavaju narod? Nisu li oni stotine i stotine godina bili *jedini*, koji su smjeli i mogli poučavati narod (drugi nitko nije ni smio ni mogao)? Pak što su učinili u toj stvari? A kad oni nisu, ili kad nisu dosta učinili, pa došao drugi, sad oni na njega, da je „falinka", što se je to pustilo. — Ali takvi već jesu ovi ljudi. Oni su stotine i stotine godina imali glavnu rieč kod vladarâ i velikašâ, pa ipak su mirno gledali, kako čitavo to vrieme, gotovo do jučer, slabiji bez obrane stradaju pod jačima: seljak pod tlakom i robotom, radnik pod kapitalistom i t. d. Kad se već nije dalo trpjeti, našli su se drugi vodje, — i tako su nastali „socijalisti". Razumije se, da „socijalistička" sada sirotinja, nije popovima l,ubila ruke,

jer ta ruka nije gladila. Zato su socijalisti „bezbožci" (gdjekoji i jesu), osobito njihovi vodje, — zato im treba vodstvo uzeti, pa će radnički sviet voditi — svećenici, jer — i oni su socijalisti, i to pravi! — Ali kasno, ljudi bož,i! Gdje ste bili prije? Prije ste vikali, da se sirotinja diže proti „božjemu redu", a ona se je tužila samo na krivicu, koju ste vi prozvali „božjim redom".

Nemojte se zato ljutiti, nego prosudite, pa ćete vidjeti, da i za vas vrijedi isti zakon, kao i za druge ljude, na ime: Tko zakasni, zakasnio je; tko zaspi, sunce mu uteče.

U ostalom — vi ste u mnogom zakasnili. (Bilo vam je predobro.) Pokušali ste u Zagrebu, da pišete novine. Ali i sami vidite, da niste za taj posao. Zar ne čitate, kako se vaši ljudi dan na dan sramote u onom vašem „slavnom Hrvatstvu"?

A napokon — što još uviek sanjate, da vi morate biti svuda prvi i da je vama sviet voditi baš u svem? Budite i s manjim zadovoljni jer, — ta vremena prolaze.

U Sisku se rodila smutnja. G. Tuškan počeo je ne samo zabadati u njekoje domaće tamo ljude, bez kojih on ne bi bio ono, što jest, nego im počeo dirati i u poštenje, i to upravo dušmanski. Što je počeo zabadati u Radiće, neka bi bilo: mladji su, pa neka se stari „izlarma", kad mu je takva ćud i narav, te hoće, da mu sve bude pokorno. Ali da on javno (u „Sis. Glasu") dira u poštenje jednoga Jose Stiića, kojega daleko po Posavini pozna i poštuje svako diete, — to je moralo ljude ozlovoljiti i razpaliti. Uz Stiića počeo dirati u miro-l,ubiva čovjeka, odvjetnika Šuperinu, te iztraživati, kod koje oblasti — da li kod suda, ili kod kotarske oblasti — Šuperina više zasluži, pa je li po tom bolji prijatelj sa sudcem, ili s kotarskim predstojnikom. — Ovo je, da blago kažem, vrlo nepristojno, pa nije čudo, da je to Šuperinu razpalilo, te on (u „Hrv. Narodu") pokazao, komu je opet Tuškan bolji prijatel,: narodu, ili raznoj gospodi i sebi. I škandal je gotov.

Kad je već do ovoga došlo, ja držim, da bi najbolje bilo, kad bi sisački izbornici pozvali g. Tuškana, da im dade račun o tom, što je u posljednjih njekoliko godina učinio za *narodnu* politiku, **poimence: 1.** Kako se je držao za vrieme slaganja s čistim starčevićancima? — 2. Kako se je držao u vrieme narodnih nemira? — 3. Kako se drži prema popovskoj stranci? — 4. Je li od vladinih prijatelja tražio kakvu *političku* pomoć za sebe, bilo proti komu drugomu?

NOVINE

Narodne i političke viesti.

„Katolička stranka prava" — to je već peta ili šesta i to „popovska" „stranka prava". — Čudno je ta nova stranka oglašena. Kad su počele izlaziti klerikalne (popovske) novine u Zagrebu („Hrvatstvo"), svatko je mislio, da će ljudi oko ovih novina skoro proglasiti i novu stranku valjda „katoličku". Ali su se oni rukama i nogama branili, da oni ne će nikakve nove stranke. Zato, kad su za zlatarski kotar našli svoga čovjeka za zastupnika, nije bilo kud kamo, nego da ga sprave pod krov starčevićanske stranke prava: popovi su ga izabrali, ali on će u starčevićance.

No njekoji su se popovi ipak sramili, što su se spetljali s njekadašnjim židovom, pa nakanili, da se od njega odciepe: on nije bolji od drugih „bezvjeraca" i „bezbožnika" hrvatskih, nego se samo pritajuje, ne bi li k sebi namamio što više popova, kako već i jest. I nitko se ne bi baš čudio, da je zagrebačko „Hrvat-

stvo" proglasila tu novu stranku. Ali ne, — nego opet „furtim": nova je stranka proglašena u sarajevskoj „Vrhbosni". A što ima „Vrhbosna" s politikom? Bez obzira na to, što je „Vrhbosna" posvećena „katoličkoj prosvjeti", treba još držati na umu, da u Bosni nema „konstitucije", t. j. tamo nema sabora, niti se tamo biraju zastupnici. A što je ipak „Vrhbosna" proglasila novu katoličku stranku, to je jedan dokaz više, da ne treba *naša politika* nove stranke, nego ju trebaju oni, koji naše popove dižu proti ostalim Hrvatima.

Što će sada biti s čistim starčevićancima, to je lako pogoditi: do sada su imali popove i židove (u Zlataru su svi popovi i židovi glasovali za Pisačića), a od sada će imati židove, kojega bosanskoga ili dalmatinskoga djaka i napokon one pravdaše seljake, koji hoće da im odvjetnici badava vode parnice.

Izbor u Zlataru svršio se tako, da je izabran Drag. Pisačić. Popovi su priznali, da je to njihov čovjek, ali kako nemaju još svoje stranke, prignuli su ga čisti starčevićanci k sebi.

Novu hrvatsku politiku navješćuje i stari „Obzor", i to zato, što su popovi u zlatarskom kotaru pristali listom uz „frankovce". Ako se, piše „Obzor", hrvatski popovi otudjuju tako od narodne politike, onda, kaže nema druge, nego da političari gledaju, da u politici narod otudje od svećenstva. — „Hrvatstvo" je na to već i odgovorilo: da se toga ne boji.

Radi glagolice, t. j. radi svetih knjiga hrvatskih, još se vodi razprava izmedju „Obzora" i „Kat. Lista". U „K. L." piše o toj stvari, kako sam vam već javio, pop Pazman. On se muči, da dokaže, da se sv. služba u slavenskom jeziku ne obavlja po zakonu, nego samo po dopuštenju (po „privilegiju") sv. otca pape. Proti tomu je sada ustao u „Obzoru" takodjer pop i profesor crkvenoga prava u sveučilištu, dr. Ferdinand Belaj, pa kaže u kratko: Nije istina, da se sv. služba u slavenskom jeziku ne obavlja po crkvenom zakonu, nego samo po dopuštenju papinskom, — nego je baš protivno istina, na ime: sv. služba u slavenskom jeziku ima se kod svih Slavena obavljati po zakonu, a latinska sv. služba može se obavljati po papinskom dopuštenju. — Na ovo nije do sada odgovorio ni rieči ni Pazman ni „Hrvatstvo": šute, kao da ništa o tom ne znadu.

A ono, što je napisao g. Belaj, ono je velika stvar, jer on ne kaže ništa manje nego to, da bi se po zakonu imala kod svih Slavena, dakle i kod svih nas Hrvata, služba božja obavljati u slavenskom jeziku (t. j. kod nas Hrvata u starom hrvatskom jeziku); a latinska služba smije se kod nas obavljati samo po dopuštenju.

Razne viesti.

O rusko-japanskom ratu znade se ovo: Rusi rade po svojem starom načinu, t. j. oni mame neprijatelja sve dalje u svoju zemlju, samo ga na utvrdjenima mjestima zaustavljaju. Tako su Japance zaustavili kod mjesta Liao-janga, potukli ih preko 30.000 (a i Rusa je poginulo do 20.000), a onda su se opet povukli dalje k sebi na sjever. Bilo se je bojati, da će ih Japanci na putu uhvatiti i na prelazu preko rieke potući. Ali su Rusi srećno i u redu umakli, pa čekaju, dok im dodje više vojske. — U tvrdjavi Port-Arturu Rusi se još drže, premda su Japanci već silnu vojsku izgubili. Ovih dana krenulo je rusko ratno brodovlje iz Baltijskoga mora (na sjeveru) u pomoć Port-Arturu.

Novi ruski ministar mjesto ubijenoga Plevea zove se Mirskij.

U Biogradu počimaju se ovih dana svečanosti. Kruni se kralj Petar.

*

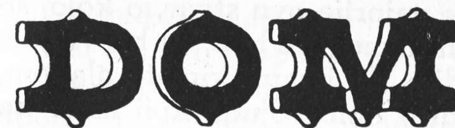
Po smrti cesarice Jalžabete navršilo se dne 10. kolovoza 10 godina. Počivala u miru!

5.665. nova godina židovska počela je dne 10. o. mj.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM“ izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma“ Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU“ na cielu godinu 3 Krune.

Broj 18. || U Zagrebu, u četvrtak 29. rujna 1904. || God. 5

Jesmo li svi jednaki?

Često ste već čuli rieč, da su svi ljudi „pred Bogom jednaki“; svi su božja djeca, za sve je Isus muku na križu trpio i t. d. A čuli ste valjda i to, da su svi ljudi „pred zakonom jednaki“, t. j. da na sudu i pred oblašću može i mora svaki čovjek dobiti jednako svoje pravo.

No ovo su samo rieči, ili bolje: ovo je samo jedna misao i jedna želja, da bi ovako bilo; a u istinu cieli nam ljudski život pokazuje i dokazuje, da ljudi nisu jednaki, nego samo „pred Bogom“.

„Pa zašto onda takve rieči, kad nije tako? Kad nije, valjda i ne može biti. Zašto se onda sviet opet vara praznim riečima?“

Nu — nije baš tako. Prije svega treba kazati, da nije istina, da ono i ne može biti, čega još nema. Mnogo toga nema, što bi moglo biti, — to znate i sami. Drugo je ono, kad razum kaže, da nešto ne može biti: onda je naravski, da toga i nema.

Treba dakle pitati: Je li nemoguće, da bi ljudi bili jednaki? Na to se ne može odmah odgovoriti, jer treba znati, što to znači, da bi svi ljudi bili jednaki. Pita se: Kakva se tu misli jednakost? U čem bi i po čem bi ljudi bili jednaki? Jednakosti ima svakakve. Mogu ljudi biti jednaki po veličini i jakosti, po pameti i po znanju, po dobroti i poštenju; onda mogu bi jednaki po imanju ili imetku; dalje mogu biti jednaki po vlasti i po časti. A mogu ljudi biti jednaki i po čem drugom, na što se toliko ne gleda, kao na pr. po ljepoti.

Pita se dakle: Po čem bi ljudi imali biti jednaki? — To je vriedno razmisliti, jer se o tom ne samo piše i razpravlja u novinama i po skupštinama, nego se o tom obični ljudi često razgovaraju: kako bi to liepo i dobro bilo, kad bi svi ljudi bili jednaki. Osobito se često čuje to, kako jedni ljudi imadu previše, a drugi premalo, pa kako bi to bilo, kad bi se to liepo jednako razdielilo.

Uzmimo dakle najprije ovu stvar, o kojoj se najviše govori, pa razmislimo: Bi li to moguće bilo, da bi svi ljudi jednako imali? — No već vas vidim, da i sami kimate glavom, da to nije moguće. To već znadu i obični ljudi, koji ništa ne čitaju i mnogo ne razmišljaju. Već sam i od takvih ljudi čuo ovo: Ne bi iz toga ništa bilo. Da se danas bogatašima uzmu njihovi novci i razdiele medju nas siromahe, — za malo vremena ne bi jedan imao ništa, jer bi sve potrošio, a drugi bi svoje čuvao, pa bi opet nastali bogataši. — O tom dakle ne može biti ni govora, da bi svi ljudi ikada jednako imali, jer tko radi i štedi ili čuva, taj ima, a tko ne radi i ne štedi, taj nema. Kad bi svi ljudi jednako radili i štedili, onda bi možda štogod bilo. No to i djeca znadu, da svi ljudi ne rade i ne štede jednako.

„Nije to baš tako, moj gospodine! Ima ljudi, koji ne rade ništa, pa ipak imadu mnogo više, nego drugi, koji mnogo rade. To je ono, što je krivo!"

Jest, to je ono, što i ja velim, da je krivo. No o tom za čas više. Za sada ostanimo kod toga: Svakako je istina ovo: Gdje se radi, tu nješto i ima. Sad ja ne pitam, tko ima: da li ima baš onaj, koji radi, ili mora dati i pustiti drugomu; nego recimo, kad bi bila najveća pravica na svietu, svakako bi bilo ovo istina: Tko ne bi radio, taj ne bi ništa ni imao. Bez rada nema ni imetka, ni bogatstva. — Isto tako treba kazati za štednju: Tko ne štedi, taj nema. Vi i sami znate za gdjekojega čovjeka, kojemu je otac, ili tko drugi ostavio baš silni imetak, pak za malo godina nije bilo ništa.

Ostaje dakle ipak istina, da svi ljudi ne bi nikad mogli jednako imati, i to baš onda, kad bi bila najveća pravica na svietu; a to zato, što svi ljudi jednako ne rade i jednako ne troše. U tom dakle ne može biti govora o jednakosti.

A da sad upitamo: Bi li ljudi mogli biti jednaki po veličini i po jakosti, ili po pameti i znanju?, — tu bi nam se i djeca smijala, te bi nam rekla, da ni svi prsti na ruci nisu jednaki. Tko bi to mogao načiniti, da svi ljudi budu jednako veliki, jednako jaki, jednako pametni i učeni! To ne može biti.

„Ali na to nitko i ne misli! Tko je kada rekao, da bi svi ljudi morali biti jednako veliki, jaki i pametni! Za to se ne pita, nego se pita za pravo i pravicu, t. j.: Zašto ne bi svi ljudi imali jednako pravo?"

I meni se tako čini, da bi tu moralo biti ono pravo, — ali ćete vidjeti, da ni tu nije lako odsjeći. Prosudite samo: Vi imate pravo stanovati u svojoj kući; imate pravo hodati po svojem dvorištu i po zemljištu ili gruntu; imate pravo na svom gruntu orati i što vam drago raditi. A da vam dodjem ja u kuću, ili na vašu zemlju, pa da tu stanem gospodariti, vi biste me liepo pogledali i rekli mi, da ja tu nemam pravo. — Ili prosudite ovo: Vi imate pravo opomenuti svoje diete i ženu; imate pravo poslati svoje diete i ženu na posao, kako hoćete; imate pravo svoje diete i ošinuti i potegnuti za uši. No što biste vi rekli, kad bih ja počeo opominjati vaše diete, ili ga pošiljati na posao, ili ga čak potezati za uši? Vi biste skočili kao ris na mene vičući: da ja to nemam pravo.

Je li dakle, da ni tu ne može biti govora o jednakom pravu? Vi imate pravo, a ja nemam. U svojoj kući, u svojoj obitelji ili familiji i na svojoj zemlji svatko ima svoje pravo. Ako sad promislite, kako smo se malo prvo složili, da svi ljudi ne mogu imati jednako imetka, nego jedan ima samo krpicu zemlje, a drugi ima čitava polja i šume, čitave „spahiluke", — ako sad to promislite, kako se može kazati, da bi svi ljudi imali jednako pravo?! Vi imate pravo na svojoj krpici zemlje, a onaj ima pravo na polovici kotara! On smije tamo hodati, orati, pasti, drva sjeći i t. d. i t. d., a vi ni blizu! Kakvo je to jednako pravo?! A kako možete tomu prigovarati, kad smo se složili, da svi ljudi ne mogu jednako imati, jer svi jednako ne rade i ne štede?

„Istina je, tomu je težko prigovarati, premda se to čovjeku čini njekako krivo, — baš to, što njekoji imadu toliko zemlje, a ne treba im. No —"

Nemojte dalje, jer ste nješto rekli, što ni sami pravo ne vjerujete. „Njekoji imadu — kažete — toliko zemlje, a ne treba im." To može biti posve lako istina. No prosudite: Što biste vi rekli, da vama tko kaže: „Ti imaš više zemlje, nego što ti treba"? — Težko je to suditi, koliko komu treba, a još teže odlučiti, kako bi se to uredilo, da onaj, komu ne treba, dade onomu, komu treba.

„Pa da, i ja sam rekao, da je tu težko prigovarati. No pustimo to, jer to baš i nije glavno. Glavno je ono, što njekoji ljudi imadu vlast nad drugima, a njekoji opet misle, da imadu samo oni čast, a mi smo prostaci i ništa, na nas nitko ne gleda i ne pazi, te kamogod dodjemo, grubo s nama postupaju, a gospodi nude stolac. Tako mi težko dolazimo i do svoga prava. A onda i kod tih svakakvih izbora nema reda ni pravice, tako da mi mnogi —".

Čekajte malo. Ja vidim, vi sve više popuštate od jednakosti, pa se samo tužite na koješta i sve miešate zajedno. A to se mora razrediti, da se vidi, čemu se može prigovoriti, a čemu ne može.

Toliko smo do sada, mislim, razabrali, da to nije samo tako reći: Neka bi svi ljudi bili jednaki. To ne ide, jer bi se sve moralo preokrenuti tako, da čovjek ne bi bio gospodar ni svojoj djeci, ni svojoj ženi, nego bi i u tom svi imali jednako pravo. Zato su na pr. komunisti, koji su slični socijalistima, i „naučali" tobože, da bi se ljudi morali tako urediti, da nitko ne bi imao ni svoje žene, ni svoje djece, ni svoga imetka, nego bi sve bilo zajedničko. Naravski, da od toga ne može biti ništa.

„Dakle i ti kažeš, da od jednakosti nema ništa! Pa što onda toliko pišeš proti krivici?! A što je krivica, nego to, da ljudi nisu jednaki, pa jedan može i smije, a drugi ne može i ne smije?!"

Ja ne kažem, da od jednakosti nema ništa, nego kažem, što i sami vidite, da to nije lako ni kazati, u čem bi ljudi mogli biti jednaki, a kamo li sve to odmah i preurediti i promieniti. To ja kažem. A onda kažem još i ovo:

Kao što je ono riec, da se drvo oslanja na drvo, a čovjek na čovjeka, tako je istina i to, da se čovjek ugleda u čovjeka, pa hoće da jedan drugomu bude ravan i jednak — u svem, što ljudi drže za dobro. Ta želja tako je jaka u čovjeka, da ljudi s vremenom postaju sve to više jedan drugomu jednaki. A kad jednom dodje do toga, da budu svi posve jednaki, naime tako, da već nitko ne bude nad nikim, niti će tko koga htjeti dostići, — to bi valjda bio raj, jer onda ne bi bilo ni borbe, ni svadje itd.

Kako će to biti tamo Bog zna kada, za to sad ne pitamo; ali se stalno može reći, da ljudi zbilja s vremenom postaju sve to više medju sobom jednaki. Prosudite samo to: Danas može i smije kod nas svaki seljak raditi na svojoj zemlji, što hoće; a bilo je vrieme, kada toga nije smio. Dalje: Bilo je vrieme, kad seljaka nije nitko pitao, kakve će gospoda dati zakone; a danas ga pitaju na izboru: koga hoćeš za zastupnika, t. j. koga hoćeš, da nam daje zakone? — A tako je i u mnogim drugim stvarima, tako da mnogi čovjek, koji još nedavno nije smio ni pisnuti, može i smije danas kazati u mnogoj stvari: Ja sam gospodin čovjek, kao što si i ti!

Dakle u dvie rieči: Ljudi idu za jednakošću i sve to više joj se približuju; ali ne može to biti u svem na jedanput.

»Jugoslavija.«

Što je opet to — „Jugoslavija"?

To vam je, najbrže budi rečeno, jedna stvar, radi koje se hrvatska gospoda do zla boga prepiru i svadjaju, a hrvatski neprijatelji Hrvate krivo gledaju. A zašto sve to, evo da vam kažem:

To znate: Svi narodi, koji govore slično kao i mi Hrvati, zovu se zajedno Slaveni ili Slovjeni. Svaki slovjenski narod ima još svoje posebno ime, a glavna su imena ovo (idući od zapada prema jugu, pa onda na iztok, sjever i zapad): Slovenci, Hrvati, Srblji, Bugari, Rusi, Poljaci, lužički Srbi, Česi i Slovaci, dakle svih devet. Po broju ili veličini idu ovim redom: Rusi, Poljaci, Česi, Bugari, Hrvati, Srblji, Slovaci, Slovenci, lužički Srbi. — Slavenski jezici nisu medju sobom jednako slični, nego je na pr. poljski jezik sličniji češkomu, nego hrvatskomu, a hrvatski sličniji ruskomu, nego poljskomu. Medju hrvatskim i slovenskim jezikom ima vrlo malo razlike, a medju hrvatskim i srbskim, kako znate, nema baš nikakve razlike. Jednako je mala razlika izmedju hrvatskoga i bugarskoga jezika. Zato mnogi kažu, da hrvatski, srbski, slovenski i bugarski jezik nisu četiri različna jezika, nego da je sve to zapravo jedan jezik. No kako ćeš nazvati taj „jedan" jezik, kad ga Hrvati zovu hrvatskim, Srblji srbskim, Bugari bugarskim, a Slovenci slovenskim? — To je lako. To je slavenski jezik, a da se zna, da nije ni ruski, ni poljski, ni češki, reklo se: to je jugo-slavenski jezik, jer ga govore Slaveni, koji su na jugu. (Rusi su od nas na sjevero-iztoku: njima na zapadu su Poljaci i Česi; nama su Poljaci na sjevero-iztoku, a Česi na sjeveru.)

Eto, sad znate, što je to jugoslavenski jezik: to je jezik, kojim govore Slovenci, Hrvati i Srblji i Bugari. A sav ovaj narod zajedno, t. j. iste ove Slovence, Hrvate, Srblje i Bugare zovu njeki jednim imenom: Jugoslaveni ili južni Slaveni. A kako se zemlja, u kojoj živu Srblji, zove Srbija, a zemlja, u kojoj živu Prusi — Prusija, gdje živu Rusi — Rusija, — tako se i zemlja, u kojoj živu ovi Jugoslaveni, zove „Jugoslavija". Ali to samo njeki tako zovu, a drugi za to ne znadu i ne će da znadu, nego imenuju svaku zemlju posebice: Kranjska, Štajerska, Istra, Hrvatska, Slavonija, Bosna, Dalmacija, Hercegovina, Srbija, Bugarska, Macedonija, ili ako mjesto svega toga hoće da kažu jednu riec, onda kažu „Balkan", premda Istre, Kranjske i Štajerske ne računaju k Balkanu, a njekoji ne računaju ni Hrvatske.

A sad bi trebalo, da vam kažem, zašto se Hrvati medju sobom svadjaju radi te „Jugoslavije" i zašto nas naši neprijatelji radi toga krivo gledaju. To vam je dakle u kratko ovako:

Vi znate, da su oko nas veći i jači narodi, koji nad nama gospodare. Ima već više stotina godina, što ne samo kod nas Hrvatâ, nego i kod drugih Slavena, na ime: kod Slovenaca, kod Čeha i kod Poljaka imadu veću riec tudjinci, to Niemci, to Madžari, — veću riec, nego domaći ljudi. A i sama domaća go-

spoda, osobito velikaši, znali su biti, a i danas su više prijatelji tudjincu, nego svomu narodu. A velik dio Hrvatâ i gotovo svi Srblji bili su do nedavna pod Turčinom. — To su naša njekoja gospoda, koja su se od nizkoga roda podigla, — to su i ta gospoda vidjela, pa su počela razmišljati: zašto je to? Zašto bi baš mi Slaveni morali biti pod tudjom vladom? Razmišljali ljudi tako, gledali naš mnogobrojni siromašni narod, pa su spoznali, da nas ima dosta, — ali je samo jedna velika nevolja: mi smo nesložni, jer jedni za druge ne znamo. Mi ne osjećamo, da jedni k drugima spadamo, nego svaki vuče na svoju stranu. A kako bi drugačije bilo, da se mi spoznamo i složimo, pa da budemo jedan narod — mi, koji jednim jezikom govorimo! No kako ćeš reći: mi? Tko mi? Ako kažeš: „Mi Hrvati", Srbljin će reći: „Ja nisam Hrvat, ja s vama ne ću"! Ako kažeš: „Mi Srblji, — Hrvat će reći: „Ja nisam Srbljin, ja s vama ne ću"! A naći će se još drugih, koji će reći: „Ja sam Kranjac, ja sam Dalmatinac, ja sam Istranin, ja sam Bošnjak, ja sam Hercegovac, ja sam Ličanin, ja sam Slavonac, ja sam Bačvanin, ja sam Medjumurac — ja nisam Hrvat, ja s vama ne ću!"

Što ćeš sada? Svi ovi govore istim jednakim jezikom, ili malo drugačije, — a svaki hoće da bude nješto drugo! Tko će to složiti!

Tako je bilo pred kojih 70 godina, kad su se prva naša gospoda počela pitati: A zašto bi nama morao gospodariti tudjinac? — Ali videći toliku neslogu, neprosviećenost i neznanje, dosjetili su se ti naši ljudi, pa su rekli i počeli naučati ovako: Dobro je, ti si Kranjac, ti si Hrvat, ti si Slavonac, ti si Srbljin, ti si Bošnjak i t. d. i t. d., — ali svi smo jedan narod, svi smo mi Iliri, mi smo ilirski narod! Zovimo se svi jednim imenom, kako su se njegda zvali slavni naši djedovi u ovoj zemlji, koji su se onako junački borili proti silnim Rimljanima!

Tako vam je počelo ilirstvo ili ilirizam tamo pred 70 godina; tako su nastali naši Ilirci, tako je naučao njihov vodja, slavni Ljudevit Gaj, o kojem ste već stalno štogod čuli.

Ovi su naši Ilirci prvi počeli izdavati novine, i to u narodnom jeziku. (Te su se novine zvale: „Danica horvatsko-slavonsko-dalmatinska", a za malo vremena „Danica ilirska".) Ali što je osobito vriedno zapamtiti, to je ovo: Premda su ova ilirska gospoda bili tako zvani kajkavski Hrvati (koji govore kaj mjesto što), ipak oni nisu pisali svojih novina kajkavskim, nego štokavskim govorom, t. j. onako, kako mi i danas pišemo. A učinili su to zato, što se tamo, gdje je bila stara ilirska, a poslie hrvatska država, t. j. u Dalmaciji, u Bosni i Srbiji — što se tamo govori

štokavski, i što većina „ilirskoga naroda" tako govori, a poglavito zato, što je u tom govoru već u starije vrieme, pred 300 i 400 godina bilo napisano dosta knjiga.

I Ilirci su liepo napredovali i dosta naše gospode probudili i složili tako, da su se naši za deset, dvanaest godina tako okuražili, te se nisu dali pod Madžare, kad su se Madžari god. 1848. digli, nego su dapače bana Jelačića poslali u rat na madžarske buntovnike, koji su imali toliku rieč, te su izhodili, da je već g. 1847. vlada zabranila ilirsko ime, t. j. od god. 1847. nije nitko smio kazati: Mi smo Iliri, mi govorimo i pišemo ilirski.

Poslie rata 1848. god. zavladali su kod nas Niemci, pa je sve bilo mirno. Istom za 13 godina, kad su Niemci protjerani, i kad se sastao zagrebački sabor, javi se biskup Strosmajer i predloži u saboru, da se osnuje „jugoslavensko" učeno družtvo ili akademija. I on je vidio, da je nas Hrvata premalo, da mi nemamo dosta učene gospode za učeno družtvo, nego, reče, složimo se svi mi: Slovenci, Hrvati, Srblji i Bugari, i kakogod se zvali, — složimo se barem u jeziku i u književnom znanstvu. I tako se je opet pojavila ona ista misao, koju su naučali Ilirci, samo pod drugim imenom: Sad se više ne ćemo zvati Iliri, jer stari njegdašnji Iliri i nisu bili našega slavenskoga plemena, nego se zovimo Jugoslaveni, kad jesmo Slaveni i kad smo na jugu.

Tako vam je s tim „ilirstvom" i „jugoslavenstvom".

A sada da vam razložim, zašto se naša gospoda, kako rekoh, radi toga svadjaju i prepiru. — To vam je ovako:

Kad su se ono digla prva naša gospoda pred 70 godina, tim se je onda dogodila velika stvar: naša su se gospoda razdvojila, i to tako, da se više ne mogu složiti, doklegod svaka strana ima svoju misao, jer su njihove misli jedna drugoj protivne. — A koje su to i kakve su to misli? — pitate.

To su ove dvie misli: Nova ona gospoda, Gaj i njegova družina, — oni gledaju na narod: kakav je, koliko ga ima i što može. Oni hoće, da taj narod probude i prosviete, neka se složi i neka si sam pomogne. To je jedna misao. — Druga je misao ovo: Hrvati imadu staru svoju kraljevinu, koja ima stare svoje pravice, svoje „državno pravo". Mi hoćemo, da to staro pravo dobije opet svoju vriednost. To staro pravo ne zna za nikakve „Jugoslavene", za nikakve Srblje, nego samo za Hrvate ili Horvate i za kraljevstvo horvatsko-slavonsko-dalmatinsko. Tko hoće njekakvu slogu s njekakvimi Slavjani i Srbi, taj ne priznaje staroga kraljevstva horvatsko-slavonsko-dalmatinskoga, — taj je naš neprijatelj, a moguće je, da je i bečki sluga, jer je Beč vazda nadizao Slavjane protiv Madžarom, pak i Horvate god. 1848.

Eto, to su vam te dvie misli. Samo još treba dodati, da je ova druga misao, koja je proti „Jugoslavenima", rodila dvojaki plod, i to ovako: Jedni naši ljudi, koji su za staro pravo kraljevstva horvatsko-slavonsko-dalmatinskoga, vide i kažu, kako je i istina, da to horvatsko-slavonsko-dalm. kraljevstvo ima već više stotina godina zajedničko pravo s Ugarskom ili s Madžarima, t. j. da obadva kraljevstva imadu iste zakone, isto državno pravo. Ovi ljudi hoće, da tako bude i u buduće, — i to su t. zv. „madžaroni". — Drugi naši ljudi, koji su za staro državno pravo, kažu, — i to je opet istina — da je bilo vrieme, kad je kraljevstvo hrvatsko bilo samo za sebe, ili uz Ugarsku pod jednim kraljem, ali nije bilo pod Ugarskom, nije bilo Ugarskoj podložno. Tako neka bude i u buduće, misle ovi, — i to su starčevićanci ili pravaši. No i jednima i drugima: i madžaronima i starčevićancima glavno je kraljevstvo i državno pravo, a za narod malo pitaju jedni i drugi; a koliko i pitaju, čine to samo zato, što i narod ima glas kod izbora. A što i osim toga, osobito gdjekoji starčevićanac, znade koju reći o „našem mukotrpnom narodu", to je zato, što ljudi i tvrdjega srca ne mogu biti sliepi za toliku narodnu nevolju. A napokon mnogi starčevićanci i ne znadu pravo, da prava njihova nauka o kraljevstvu i državnom pravu ne daje narodu gotovo nikakve vriednosti, pak zato opetuju rieči, što ih čuju od drugih ljudi, kojima je u politici glavno narod. —

No time još nisam kazao sve, što bi trebalo kazati o toj „Jugoslaviji". Htio sam samo, da vam malo posvietim u toj stvari, i to osobito radi toga, što se je prošlih dana sastalo u Biogradu mladih ljudi od svih jugoslavenskih plemena: bilo je tamo Slovenaca, Hrvatâ, Bugara, a dakako i domaćih Srbalja. Bilo je tamo zbora i dogovora o mnogoj stvari. Bi li od toga dogovora moglo biti što koristna za nas, o tom vam mogu u dvie rieči kazati ovo: U tom je naša budućnost — u slozi s našim narodom istoga jezika i plemena ovdje na jugu: Od kranjskoga Triglava i našega Jadranskoga, pa tamo do Crnoga mora. „Samo"-Hrvati, — kako njekoji hoće da budu — to su samoubojice, ili pak tudjinske sluge.

Gdje ima više ljudi, tu se bolje živi.

To je čudna stvar, ali je istina. Čudno je to zato, što se ljudi tuže, da je već previše svieta, pa se ne dade živjeti. A kad se bolje pogleda, vidi se, da ljudi bolje živu ondje, gdje ih ima više.

Evo vam za to primjera: Sav se već sviet tuži, kako ljudi ostavljaju selo i idu u grad. To i vi znate. Eno englezki glavni grad London ima s okolicom do šest milijuna ljudî, t. j. dva puta toliko, koliko ciela banska Hrvatska s Dalmacijom! A tako naglo rastu i drugi gradovi. Naš je Zagreb imao pred kojih 30 godina nješto preko 20.000 ljudi, a danas ima tri puta toliko i još više. Sve bježi u grad, a nije se još čulo, da bi ljudi iz grada bježali na selo. A kad se u gradu ne bi bolje živjelo, bome ne bi sviet tako vrvio u gradove.

A pogledajmo i one zemlje, u kojima živi mnogo naroda. Evo nam u susjedstvu naša Bosna. Bosna je s Hercegovinom veća od banske Hrvatske za cielu Istru, a ima samo nješto preko poldrug milijun ljudi, a banska Hrvatska, koja je manja, ima blizu dva i pol milijuna. Pa kako se živi u Bosni, a kako u banskoj Hrvatskoj? Čuli ste posljednji put: U cieloj Bosni i Hercegovini nisam na svom putu našao postelje u seljačkoj kući! Što vi velite na to?

A gledamo li dalje, vidjet ćemo isto. Eno vam Češke. Nije mnogo veća od Bosne-Hercegovine, a ima malone četiri puta toliko ljudstva, kao Bosna, dakle mnogo više na jednakom prostoru. Pa pitamo li, kako se živi u Češkoj, a kako u Bosni, — tu nema ni prispodobe, jer Česi i češki Niemci živu kud i kamo bolje, nego bosanski Hrvati.

Idemo li još dalje, eno nam Belgije i Holandije. To su dvie male kraljevine uz more nama na sjevero-zapadu izmedju Njemačke i Francezke. Prva je za četvrtinu manja od banske Hrvatske, a ima toliko stanovnika, koliko Češka (okruglo šest milijuna); druga je samo nješto veća od Belgije, pa ima i ona preko 4½ milijuna duša, dakle malone još jedanput toliko, kao banska Hrvatska, od koje je mnogo manja. Pa da i tu upitate, kako se tamo živi, opet biste se uvjerili, da je istina: Gdje je više svieta na okupu, ili, kako se još kaže: gdje je pučanstvo gušće naseljeno, tu se bolje živi.

Ako vam se to čudno čini, što sviet bolje živi ondje, gdje ga ima mnogo, pomislite samo, kako se živi u onim krajevima, gdje su kuće tako riedko posijane, da jedna drugu dozivlje.

Istina je, mogao bi tkogod cielu tu stvar ovako okrenuti: Ne živu ljudi zato dobro, što ih mnogo ima, nego ih zato ima mnogo, što se dobro živi, t. j. ljudi idu tamo, gdje se bolje živi. A ono drugo moglo bi se ovako okrenuti: Ne živu ljudi zato zlo, što ih ima malo, nego ih ima malo zato, što se tu zlo živi, pa ljudi bježe od onuda, gdje se zlo živi! — Tako je to, moj gospodine!

I zbilja mi se čini, da nemaju posve krivo, koji i ovako stvar okreću. Za gradove se na pr. može reći, da tu živu gospoda činovnici, koji dižu mjesečnu plaću, pa mogu dobro živjeti i sami i uz njih po koji sluga, ili služkinja. Gospoda se liepo nose, pa

treba u gradu krojač, postolar, trgovac. U gradu živu i drugi ljudi, koji su štogod prištedili, pa hoće da se toga u miru užiju. No da dulje ne nabrajam, kazat ću vam jedan primjer: Gledajte, koliko svieta ima na sajmu (na vašaru, derneku), — sve čovjek do čovjeka, i svaki malone ima novaca; tu se jede i pije kao na Božić. Pa sad prosudite, bi li pravo govorio čovjek, koji bi ovako dokazivao: „Gle, istina je! Gdje ima mnogo svieta, tu se dobro živi. Eto živi primjer — sajam!“ — Ne bi pravo govorio, jer na sajmu ništa ne raste, sajam sâm ništa nema, — ako ljudi ne donesu od druguda. Zato, kad bi tko rekao: „Idem ja na sajam, — tamo se dobro živi, tamo se jede i pije, tamo ljudi imadu novaca“, — vi biste mu rekli, da mu se malo mieša u glavi.

A isto bi se moglo reći za velike gradove i za one zemlje, u kojima živi mnogo naroda: Te su zemlje i ti su gradovi — kao sajam; kao što na sajmu nema ništa, ako ljudi ne donesu, tako ni u gradovima ni u onim zemljama ne bi bilo ništa, kad ljudi ne bi donašali iz okolice, ili iz dalekoga svieta, kako se na pr. u London, ili u Holandiju dovaža iz dalekoga svieta, iz naseobinâ ili kolonijâ.

No uza sve to, neka tko tu stvar okrene kako mu drago, svejedno je istina ovo: Gdje ima mnogo svieta, tamo ga grne i vrvi i još više, tamo se nosi i vozi, — tu se ipak živi i svatko se nada, da će se tu „proturati“. I protura se mnogi, a mnogi i propane, — pa ipak sviet i dalje ide i vrvi onamo, gdje ima više ljudî. Tu ne hasni ništa okretati, kad se uviek može pitati: A zašto sviet vozi i nosi na pr. u Holandiju, a ne vozi i ne nosi u našu Bosnu? — To je pitanje! A na to pitanje nema drugoga odgovora, nego ovaj: Takvi su tamo ljudi, — ljudi, koji znadu sve tako urediti, da se k njima nosi i vozi! Ništa zato, što ih ima mnogo: oni si već znadu pomoći, tako da svi dobro živu.

I to bi sada bilo dobro razložiti, zašto je tako. Zašto ljudi grnu tamo, gdje ih već ima mnogo? Kako mogu toliki živjeti?!

Kad se stvar dobro promisli, ja mislim, da je to naravski. Ja ću vam kazati samo dvie, tri stvari.

Prvo je ovo: Gdje ima mnogo ljudi, tu se čovjek lako „protura“, štono je rieč. Zašto? Zato, što tu i mnogo treba, gdje ima mnogo ljudi. Počni tu, recimo, kakvu trgovinu, — napredovat će ti posao svakako, jer mora napredovati, gdje ima mnogo svieta. A tako je i za svaki drugi posao. Gdje ima mnogo svieta, tu se čovjek lakše obogati, nego u pustinji: od svakoga dobije malo, pa eto mnogo, kad ima mnogo ljudi. — To je jedno.

A drugo je ovo: Gdje ima mnogo ljudi, tu nema šale u životu, tu se sviet žuri, tu se trči, tu je stiska, tu je jagma! I tko hoće da što uhvati, mora dobro paziti, ne smije driemati, jer eto stotina drugih, koji ne driemlju, nego ti skaču preko glave te grabe! Ako hoćeš da živiš, — bome žuri se i ti, trči, leti, grabi, nosi: ne daj drugomu preda se! To je tako zvana svjetska „utakmica“ ili „konkurencija“ (zapravo: „strka“, kako i jest strka!). A gdje je konkurencija, tu je život. Istina je, u konkurenciji mnogi propane, — ali propane ono, što je slabo, što nije za život. A što ostane, to je zdravo, to hoće da živi, — pa i živi.

Mali razgovori.

Život.

Tko pod drugim jamu kopa, — bome ga koji put u nju i zakopa! A ljudi kažu, da sâm u nju padne. Dogodi se i to, ali je ipak nastala ova rieč, kao da nitko nikoga nikad nije u jamu zakopao! Kako to? Zašto ljudi tako sami sebe varaju?

„Eto te opet s tvojim varanjem! Ti misliš, da se na svietu samo vara! Toliko spominješ to varanje i varanje. Ti si čudan svat!“

Možda i jesam, ali zato se sad ne pita, nego ako se vi ne možete potužiti na varanje, — tim bolje. Drugi se sviet tuži. — A što se tiče onoga: Tko pod drugim jamu kopa, nisam baš htio kazati, da se sviet vara, nego sam vam htio razložiti, je li to istina, što se kaže: da onaj sam u jamu padne. Ja mislim, da je to zbilja istina, i to više puta, nego ono drugo, kad zlotvor koga zakopa. I to ne samo, da je to istina, nego je to i pravo i naravski.

„Zašto bi to bilo „naravski“, kad zlotvor sam padne u jamu? Zar nije i ono „naravski“, kad drugoga zakopa?“ — Zato baš i pišem, da vam pokažem, koje je naravski.

Čovjek, koji pod drugim jamu kopa, to je loš i zao čovjek. A takav čovjek ne će kopati jame samo pod jednim, nego pod svakim, doklegod sam u nju ne padne. A pasti će stalno, jer tko pod kim jamu kopa, taj ima protivnikâ, i to ne samo medju rodom i prijateljima onoga nesretnika. koiega je upropastio, nego je takvomu čovjeku protivnik svaki živi razumni, a skoro bih rekao: i nerazumni stvor, jer čini se, da i živine poznaju zla čovjeka. A tko ima mnogo protivnika i neprijateljâ, taj lako strada. — Nije to dakle nikakvo čudo, ako zla čovjeka stigne kakva nesreća, neko je to naravska stvar, koja se dogadja po naravskom redu, gdje sve ima svoj uzrok. Tomu se i kaže: naravski, kad se nješto dogadja po redu tako, da čovjek svemu vidi uzrok.

Dom i rod.

„Jugoslavenski Piemont“. Malo sprieda možete čitati razgovor o „Jugoslaviji“. Na koncu je tamo spomenuto i to, da su se „jugoslavenski“ mladi ljudi sastali u Biogradu. To je bilo onih dana, kad se je Petar Karagjorgjević ovjenčao krunom za kralja Srbije. Sad njeke novine pišu, da kralj Petar gleda, kako bi Srbija postala „jugoslavenski Piemont“. Što to znači, doznat ćete, kad ovo dalje pročitate.

Od kad je propalo staro rimsko carstvo, kojemu je glava bila u Italiji, od onda pa sve do pred 34 godine nisu Talijani nikako mogli da stvore svoju jednu državu i vladu, nego su bili razciepani i razdieljeni na više država i državica. Tu je bila repu-

blika Venecija ili Mletci, vojvodstvo Milan ili Majland, vel. vojvodstvo Toskana, papinska država, Napulj, Sicilija i još više manjih državica, kao: Parma, Piačenca, Modena i t. d.

Nije zato čudo, što su nad cielom Italijom vladali i gospodarili tudjinci: najprije su se za Italiju otimali Niemci, onda su došli Španjolci, onda Francezi i na zadnje austrijski Niemci. Narodu je talijanskomu tudje gospodstvo dodijalo, a osobito su omraženi bili tamo austrijski Niemci, a s njima i hrvatski graničari, koji su kao cesarovi soldati po Italiji vojevali. I narod se je tamo pred 70 godina počeo dizati, digao se i dizao više puta, ali uzalud, dok g. 1848. kralj Sardinije i Piemonta ne stupi sa svojom vojskom na narodnu stranu, a proti Austriji. Od sada su „Piemontezi" glavni borioci za jedinstvo talijanske zemlje i naroda, a Piemont je srce, oko kojega se kupe ostali dielovi raztrgane Italije.

Tako bi, misle njeki, i Srbija mogla postati srce i središte, oko kojega bi se kupile i skupile ostale „jugoslavenske" zemlje.

Ta misao nije sada prvi put izrečena, nego se je to čulo već pred 40 godina, — već onda, dok su još Talijani boj bili za svoju slobodu proti Austriji. No od toga nije bilo ništa. A hoće li biti u buduće, to nije tako lako unapried kazati, kad bi se o tom i moglo govoriti kao o kruškama. To su velike stvari, pa se jako pazi, što tko govori i piše. Tako se i sada pazilo iz Beča i iz Pešte na svaku rieč kralja Petra: hoće li mamiti „Jugoslavene".

Jedno bi vam ipak mogao kazati, a to je ovo: Vi znate, kako sam vam više puta rekao, da nama nema srećne budućnosti bez sloge s našom braćom na jugu.

Narodno gospodarstvo.

Nesrećna „Klauzula", t. j. dozvola, da se vino iz Talijanske smije uvažati u cesarovu državu (ovamo k nama), bit će opet obnovljena, ako je vjerovati novinama. Već na sam glas, da će talijansko vino opet k nama, pala je našemu vinu ciena za 4 do 5 forinti po stolitru! — A svemu je tomu kriva politika. Tako se barem tuže i sami Niemci vinogradari u Austriji. Talijane treba, kažu jedne njemačke gospodarske novine, — treba ih mititi, samo da u politici ne budu proti Beču.

Žigice družbe sv. Ćirila i Metoda troše se već po cieloj Hrvatskoj, osobito posvuda u Zagrebu, pa ako od toga dobije liepu pomoć i naša družba za naše hrvatske škole u Istri, — dobije još više ona njemačka tvornica, kojoj je Družba dopustila, da te žigice pravi (a Družbi daje dio dobitka). Zato je čudo, što su te žigice skuplje nego druge, kako se njeki tuže. To nije u redu. Uz to nam se tuži jedan prijatelj, da bi rado naručio te žigice, ali ne zna, od koga bi ih naručio.

Zašto su oglasi?

Svaštice.

Kako nastaje potres, o tom si učenjaci već davno mnogo glavu razbijaju. Jedni su naučali, da u zemlji ima velikih jama, a u njima vode; no kako je zemlja dolje u sredini vruća, to se ta voda ugrije, pa onda ona para (sapa) sili njekuda van — i tako nastaje potres. — Drugi su naučali, da se zemlja sve to više razhladjuje i stišće, pa se tako na mjestima trese. — Pok. Falb, onaj, koji je znao proricati vrieme, on je naučao, da mjesec na zemlju djeluje tako, da se potresuje.

Sad čitam novu nauku, naime: da u zemlji ima munjine (striele) kao i u oblacima, pa kako striele i gromovi udaraju u zraku, tako to grmi i trese se i u zemlji. To je tim lakše, što je zemlja puna svakakve rude i kovinâ (željeza, bakra i t. d.), a kovina privlači munjinu, pa onda munjina skače, puca i trese zemlju.

Trinaest metara debelo soli moglo bi se po cielom svietu nasipati, kad bi se sva sol iz mora izvadila.

Bilježke.

Kad ljudi prenizko puzaju, mogu doći u neugodnu priliku. Tako se je desilo i našim madžaronima, koji sjede u gradskom vieću zagrebačkom i varaždinskom. A bilo je to u kratko ovako: Kad je njegda bio u Ugarskoj prvi ministar baron Banfi, izabrali su ga zagrebački i varaždinski gradski zastupnici za svoga počastnoga gradjanina, a ni rad šta drugoga, nego radi toga, što je bio prvi ministar. No došlo je vrieme, i taj isti Banfi nije više bio ministar, pače je bio u opoziciji, te se je i na Hrvate ljuto okosio u peštanskom saboru. Na to njeki gradski zastupnici i u Zagrebu i u Varaždinu iznesoše priedlog: neka se tomu Banfiju uzme darovana mu gradjanska čast. A naši madžaroni u neprilici: težko im se zamjeriti jednomu Madžaru, a još teže braniti Banfija, — ne zato, što se Banfi okosio na Hrvate, nego zato, što je on proti visokoj ugarskoj vladi. — Iz te neprilike izbavio je zagrebačke madžarone njeki gradski zastupnik — židov, koji je rekao: da ga je to najbolše ništa ne paziti na Banfi, t. j. neka se to „ignoriralo". — Ova je pripoviest bila davno, ali mi je svaki put izpala. A mislim, da nije šteta, ako saznate i ovu žalostnu komediju.

Medju našim popovima, t. j. baš medju njima samima, razmahao se grdni boj: pravdaju se i ljudski psuju po novinama. To ide tako daleko, da jedni druge nazivaju: taj „individuum". A „individuum" kažu gospoda obično nepoštenoj ženi (kojoj se i drugačije kaže, ali bi to ružno bilo napisati), pa onda čovjeku, za kojega se ne zna, što je, dakle nitkovu i ništariji kaže se individuum. A tako sad pop Pazman zove popa Korenića. Još mu kaže: taj „dečko", i da piše za krajcare! Osim toga krive jedni druge, da lažu, kleveću, izkrivljuju, podmeću i t. d. — Ako ovako psuju i grde svećenici jedni druge, onda nije čudo, što misle, da im je proti nama sve dopušteno. Ja se na te psovke, što su ih na urednika „Doma" u ove dvie godine sasuli, nisam gotovo ni ogledao, pa vidim, da sam pravo činio. Zato se ne ću ni na ono, što me je „Vrhbosna" opet, — ne znam, po koji put — opsovala. Kao što ima rieč: „Kune kao madžarski hajoš", tako će skoro biti kod nas rieč: „Psuje i biesni kao furtimaški pop".

Dà, još ovo: Znate, da popovi pišu i propoviedaju s oltara, da je „Dom" proti Vjeri, proti Rimu itd. Sad pišu za odličnoga i na svome mjestu čovjeka, rimskoga svećenika i profesora Belaja: da je i on proti Rimu, te da hoće da se mi Hrvati od Rima otrgnemo (t. j. ono, što Niemci kažu: „los fon Rom — dalje od Rima!). Tko će im sada i ono vjerovati, što su proti „Domu" pisali i govorili? — Tko? „Zaslijepljeni", „zavedeni" i „nahuškani" narod.

„To je komotno“ — rekla bi gospoda, i to ovo: „Sisački Glas“, kojemu je gospodar g. zastupnik Tuškan, navalio na odvjetnika g. Šuperinu, a g. Šuperina mu, kako sam vam javio, odgovorio na navalu. A što g. Tuškan na to? Sakrio se, šuti. Sam se sakrio, a u „Sisački Glas“ dao si napisati obranu, svjedodžbu i nove psovke na g. Šuperinu, a podpisao *„Njekoliko gradjana“*. I sada g. dr. Šuperina ima muke, da nadje tih „njekoliko gradjana“: zove po novinama, neka se jave, — nema im traga! — A baš ovako radi jedan naš političar, na kojega g. Tuškan toliko viče: i on ima plaćene pisare, koji se u javnom životu nigdje ne pokazuju; i on se rado služi ovakvim naručenim svjedočbama. — Čudim se samo sisačkim gradjanima, što daju, da se ovako tobože u njihovo ime radi.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

Hrvatski sabor u Zagrebu, bit će, pišu novine, sazvan koncem listopada ili početkom studenoga. Glavna će stvar biti to, da sabor potvrdi financijalnu nagodbu s Ugarskom.

Istarski sabor, koji je, kao što i drugi zemaljski ili pokrajinski sabori, pred Bečom, sazvan ovih dana u Kopar, imao je drugu sjednicu dne 28. o. mj. Kad su naši zastupnici hrvatski govorili (tamo su medju našima braća Trinajstići, Spinčić i drugi), ljudi su sa triemova (galerije) po svom talijanskom običaju bučili, vikali i lupali, jer ne dadu hrvatski govoriti u „talijanskoj“ Istri. Zast. Spinčić upita na to predsjednika: Hoće li to uviek trajati? Na to predsjednik dade iztjerati vikače s triemova. Čudo! — No poslie su i sami talijanski zastupnici u sabornici bučili proti hrvatskomu govoru, kad je govorio naš Spinčić. „To je vaša djedovska kultura!“ — odgovorio im Spinčić. Onda su prestali, ali Spinčić nije od saborskoga predsjednika dobio odgovora na svoje hrvatsko pitanje. Talijani se naime u istarskom saboru tako drže, kao da hrvatski ne razumiju, pa o tom i ne vode računa, kada koji zastupnik hrvatski govori.

U toj sjednici iznesen je predlog, da se stvori novi zakon proti pravljenju vina (t. j. kvarenju i fabriciranju vina).

Razdor i borba medju svećenicima po hrvatskim zemljama već je očita: ide do gusta. Na drugome mjestu možete čitati, kako tako zvani furtimaški popovi u svojim novinama (u „Hrvatstvu“ tobože, u „Kat. Listu“, u „Vrhbosni“ i t. d.) gadno grde svoju braću od protivne strane. S početka se je mislilo (ja sam barem mislio) da se njekoji svećenici zbilja boje za Vjeru, a ponješto i za svoje gospodstvo, pa da su u prevelikom strahu počeli boj proti bezbožnicima i neprijateljima katoličke Crkve. Ali sada, kad vidim, da oni još bjesnije lupaju po svećenicima, koji nisu s njima, sad mi se stvar čini čudna, jer mislim: Valjda nema već i rimskih svećenika, za koje bi njihovi drugovi mogli reći, da su bezbožci i neprijatelji katoličke Crkve! To mora biti nješto drugo, osobito, kad ima znakova, po kojima se može suditi, da ni svi biskupi nisu na furtimaškoj strani. Čudno je i to, što su se našla tri svećenika, koji bez straha, javno, ne krijući svoga imena — pišu proti furtimašima: to je prevendar Korenić, profesor u sveučilištu Belaj i župnik (u Zagrebu kod sv. Petra) Ilijašević. Osobito ih ovaj treći kefa u „Obzoru“, da je, štono rieč, milina; a Belaj opet kvrcnuo Pazmana po drugi put tako, da je Pazman

posve nemoćno i slabo zapištio u svom „Kat. Listu“. Sve se vrti još uviek oko ‚glagolice“ i oko toga: Smiju li se njeki obredi i sakramenti (na pr. sv. zadnja pomast) obavljati hrvatskim jezikom, ili se moraju latinskim. Furtimaši dakako pišu, da se bez latinskoga jezika ne može u nebo.

Što se to iza brda valja, ja ne znam. Ali da se tu ne pita za Vjeru i za vječno blaženstvo kršćanskih duša, — to je stalno. Tu je njekakva politika, — ali kakva, i tko ju i od kuda tjera ili vodi, to mi još ne znamo. — Po tom se vidi i to, da strašna ona hajka na „Dom“ nije bila radi Vjere, nego se je već onda nješto spremalo; a na „Dom“ su najprije navalili, jer je najmanji i jer su znali, da ga nitko ne će braniti. Tako su ga na silu turili medju bezbožnike, — a danas ima već i „bezbožnih“ svećenika. Da me ne biste krivo razumjeli, treba dodati, da ni ovi tobože bezbožni svećenici ne drže i ne će držati s „Domom“. Oni idu svojim putem. — A da me upitate, što mislim, kako će se sve to svršiti, ja bih vam rekao ovo: Furtimaši će medju svećenstvom nadvladati, t. j. svi će popovi biti uz furtimaše.

Madžarskih škola ima u Hrvatskoj sada već do 30, i to najviše u dolnjoj Hrvatskoj, gdje ima naseljenih madžarskih kalvina, pa onda uz željezničke kolodvore, gdje idu u te škole djeca onih Madžara, koji su u Hrvatskoj kod željeznice namješteni. A i mnogi Hrvat, koji kod željeznice služi, šalje svoje diete u takvu madžarsku školu. Ovih je dana bilo proti tim školama dosta pisanja po našim novinama, osobito kad se je čulo, da je grof Janković i vlastelin Tüköry pozvao k nama madžarske učitelje. No to pisanje ne će ništa pomoći. — U Ugarskoj, gdje ima na stotina tisuća Hrvatâ, koji se tamo nisu doselili, nego su tamo od starine (kao na pr. u Medjumurju), — nema ni jedne hrvatske škole.

Nova vladina opozicija tobože — to će biti klerikalci (popovi oko „Hrvatstva“). Oni to dosta otvoreno pišu već sada. U br. 119. pišu, da „će si vlada preuzv. g. bana doista postaviti spomenik u srcu naroda“, ako se bude kod izborâ držala, kao što se je do sada držala u Zlataru i Vel. Gorici“ (gdje je izabran pop i popovski kandidat!). Onda iza ove pohvalnice piše: „Ovime ne kanimo reći, da bi zato odmah morala pasti Pejačevićeva vlada, ako bi opozicija pobiedila kod izborâ“. Drugim riečima to znači: Mi bismo bili zadovoljni i sa sadašnjim banom, premda smo opozicija, t. j. još jasnije: Mi ćemo narodu reći, da smo opozicija (proti madžaronima), ali mi ne ćemo zato tražiti drugoga bana, nego neka ostane ovaj; ali zato neka on nama ne smeta kod izborâ, kako nam nije smetao u Vel. Gorici i u Zlataru.

No mogli biste upitati: Zašto klerikalci ne kažu odmah, da su za vladu? — Zato ne kažu, jer toga narod rado ne sluša, pa bi slabo išlo; a ovako kao „opozicija“, pa ako se još vlada bude držala kao do sada, — onda bi moglo nješto biti.

Svakako je vriedno zabilježiti, da su klerikalci, koji na svojoj zastavi nose „slavno hrvatstvo“ i pravaški program — za vladu grofa Teodora Pejacsevicha. Ili je i g. grof postao pravaš? Ili ako nije, svejedno bi radio po pravaškom programu? — Petljanci! Ta to je oberslavoserbska petljanija.

U Medjumurju imadu neprilike oni ljudi, koji drže kakve hrvatske novine: „Dom“, ili „Naše Pravice“ (koje u Varaždinu izdaje odvjetnik Magdić). To ja znam odavna, jer su „Dom“ već žandari ljudima uzimali, — ali što ćemo! Neka se bore oni naši ljudi, koliko mogu. Mi im odavle pomoći ne možemo, nego ovako — pisanjem, pa i toga ne dadu!

U Bosni je vlada odredila, da se djeca ne primaju u više škole (gim-

nazije, realke itd.), dok ne polože izpita. To je i prije bilo, ali je malo ne svako diete položilo taj izpit. No ove godine izpitivalo se strogo, tako da mnogo diete nije primljeno u školu. U jednim novinama čitam, da se to radi zato, da ne dodje u više škole previše domaće hrvatske djece, nego neka se školaju gospodska djeca, sinovi doseljenih činovnika. Ako je istina, krivica je.

Socijalisti su u Virju imali ovih dana skupštinu, — jer ih i tamo ima medju seljacima. To se opaža i u drugim većim mjestima, na pr. u Osieku. A to je naravski, jer gospoda ne idu u narod, pa se narod miče, kako znade.

*

Kralj Petar I., kad se je ovih dana krunio, napio je pred svojim gostovima liepu zdravicu crnogorskomu knezu, tastu svomu: napio mu zbilja tako, kako napija brat bratu, Srbin Srbinu, koji su jedno, koji imadu istu radost i žalost, koji rade za istu stvar: za sreću cieloga srbskoga naroda. To je tim ljepše, što Obrenovići nisu tako bratski govorili o Crnoj Gori i njezinom knezu. — Crnogorski je knez poslao na slavu kralja Petra jednoga svoga sina; taj je u Biograd putovao preko Pešte, pa se tamo kod madžarskih velikaša zadržao više dana u lovu. Jedne su novine tomu prigovorile, — ali je knez crnogorski mudar: on razumije politiku, pa ne će, da Madžari štogod sumnjaju, kako šura sa svakom snuje veliko srbsko carstvo.

U rusko-japanskom ratu nema mnogo novosti. Tvrdja Port-Artur još nije pala Japancima u ruke, premda su to englezke novine već više puta javile. No boj se i gruvanje se topova čuje bez prestanka. — Na suhu su se Rusi pomaknuli, kako smo javili, dalje k sebi sve do svoga grada Mukdena, što su ga pred njekoliko godina osvojili Kitaju. To je „sveti" kitajski grad, u njem počivaju kosti kitajskih careva. Tu će se, kažu, za koji dan biti strašan boj: tu su se Rusi ustavili, da dočekaju Japance.

Razne viesti.

Talijanska kraljica rodila je mužko. To je za mnoge Talijane velika radost, a za talijanske republikance (koji ne će kralja, nego republiku), i za socijaliste, žalost.

Sin kajzerov, princ Anton, putuje po Japanu, a onda će na bojište. Niemci svuda traže prijatelja.

Rumunjski kralj doći će 30. rujna u Beč.

Kralj Petar srbski poći će 22. listopada u Bugarsku, da posjeti kneza Ferdinanda. Knez je već posjetio Petra.

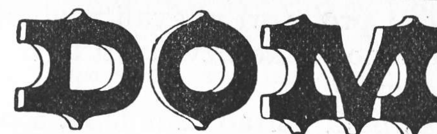
Drobne viesti.

Nije deset, nego samo šest godina prošlo od smrti nesrećne cesarice Jalžabete, i to nije prošlo dne 10. kolovoza, nego dne 10. rujna. U „Domu" je dakle bilo krivo. Ali je „Dom" tako sretan da ga ljudi čitaju, pak i paze, što čitaju, a onda i sude, o čem mogu suditi, je li istina. Tako je i urednik „Vrhbosne" čitao, pazio i opazio onu pogrešku i onda u „Vrhbosni" to popravio. Hvala mu liepa! — Uz put me je, ne znam već po koji put — opsovao, da sam čak „smušen" i još kojekako, no o tom je već bilo govora u bilježkama.

Nesrećni pop, njeki mladi župnik na poluotoku Pelješcu (u Dalm.) otrovao ovih dana i sebe i nesrećnu jednu ženu, s kojom je živio. Ta žena ima dvoje djece od svoga muža, koji je, luda, otišao u Ameriku, a ženu doma ostavio. Novine pišu, da su oboje našli mrtvo, a jedno drugo zagrlilo. Kod popa su našli pismo na liečnika: neka ih ne para nijednoga (jer je žena bila noseća, pa da se ne sazna za sramotu). „Novi List", koji je tu žalostnu i strašnu stvar iznio, piše, da je tomu krivo to, što se popovi ne smiju ženiti. Moguće, da je ovdje to krivo. No istina je i to, da idu u zlo i oni ljudi, koji se smiju ženiti. Veće je zlo, što roditelji davaju djecu u „crnu" školu za rana, kad mladić ne može prosuditi, što ga čeka; a kad se već škola šest godina, teško je crnu halju svući, pa na novo drugo učiti. Tako mnogi postane pop nadajući se: bit će već dobro, čuvat ću se; a kad tamo, — čuva se i čuva, dok se ne dogodi štogod, što se živima dogadja.

List hrvatskomu seljaku za razgovor i nauk.

„DOM" izlazi 2 puta na mjesec (2. i 4. četvrtka).

Sve se šalje na Uredničtvo i upravu „Doma" Akademički trg br. 4 u Zagrebu.

Vlastnik i urednik Dr. ANTUN RADIĆ.

Ciena je „DOMU" na cielu godinu 3 Krune.

Br. 19. i 20. | U Zagrebu, u četvrtak 10. studenoga 1904. | God. 5.

Tko je zbilja prosviećen?

O „prosvjeti" ili prosviećenju, o „znanju", o „kulturi" i „civilizaciji" — o svem se tom mnogo govori i piše. A i u „Domu" ste mogli više puta čitati, da ne će biti ništa, dok se narod ne prosvieti. A da vam pravo kažem, i opet mi se hoće, da tu stvar pred vas iznesem, — no sve se bojim jedne stvari, i to ove:

Kad čovjek svrši njekoliko razreda kakve više škole od pučke škole, recimo: tri, četiri razreda tako zvane „gimnazije" ili „realke", — to je već nješto. A kad ja prosudim, kakvi su to većinom ljudi, koji su svršili tih njekoliko razreda, a možda i više, t. j. kad na njima ni u njima ne vidim ništa, po čem bi se poznalo, da su prosviećeni, onda mislim ovako: Mi kažemo, da bismo bili srećni, kad bi većina naroda znala barem čitati i pisati, ili kad bi malo ne svako diete svršilo pučku (malu) školu. No, pa bi li tim već narod postao prosviećen? Ta kad vidimo, da je taj i taj svršio ne samo pučku školu, nego i njekoliko razreda gimnazije, a uza to je služio kao vojnik, ili je položio još kakav izpit, pa ipak si ne zna pomoći, ipak se ne zna vladati ni živjeti kao čovjek, — kako se onda može reći, da bi narod bio već po tom prosviećen, što bi većina ljudî znalo čitati i pisati?!

A onda još ovo: Ima ljudî, koji su svršili „svih dvanaest školâ", — pa ipak je i mnogi takav čovjek ne samo kukavica, ili nespretnjak, ili neznalica, nego i zločinac, pa ih je već više takvih sjedjelo po tamnicama, a stalno ih ima, koji bi zaslužili tamnicu.

Što ćemo sad na to? Što toliko govorimo o toj blaženoj prosvjeti, kad vidimo na svoje oči, da čovjek ni po većoj prosvjeti ne postaje Bog zna što, da ni veća prosvjeta ne čuva čovjeka od zla, — a kamo li bi načinilo od naroda drugačije ljude — ono malo čitanja, do čega može doći na pr. seljak! Što je to, ako seljak pročita i deset kakvih knjižica, što je to prema onomu

znanju, što su učitelji i profesori ulievali u glavu školanim ljudima?! Je li onda vriedno toliko uzvisivati tu prosvjetu i nadati se od nje Bog zna čemu?!

Tako sam ja više puta upitao sam sebe, a onda sam si odgovorio ovo, što ćete sada čuti:

Drugo je, kad je čovjek prosviećen, a opet je drugo, kad čovjek nješto znade, ili kad je čak učen. Može čovjek mnogo znati, može u mnogoj stvari biti učen, — ali svejedno nije još prosviećen. — Da to pravo razumiete, prosudite ovo:

Pomislite čovjeka, koji ima, recimo, posla u tamnoj sobi, ili u kakvom drugom tamnome mjestu, kojega nije nikada vidio pri svjetlu, nego uviek samo u tami. Čovjek se s vremenom nauči, gdje što stoji i kamo što treba metnuti, premda nema svieće ni nikakvoga svjetla. — A sad pomislite toga čovjeka, da najedanput dobije svjetlo, pa da pri svjetlu obavlja svoj posao: Ono prvo, bez svjetla, — ono je kao čovjek, koji nješto zna, kojega su nješto naučili; a ovo drugo, t. j. kad čovjek ima svjetlo i svieću, luč, lampu i t. d., — to je kao čovjek, koji je prosviećen. — Kolika je razlika izmedju jednoga i drugoga, to i sami možete prosuditi.

I tako je dakle pravo prosviećen onaj, koji ima svjetlo, kojemu svieti svjetlo. A svjetlo, što čovjeku u svietu svieti, — to je um, koji svemu traži uzrok i svemu pita za razlog. A čovjek, koji samo znade nješto, tomu je dosta samo pamet: on zapamti, što je čuo i vidio, ili što su mu kazali, ali ne napinje svoga uma, da doznade, zašto je to i čemu je ovo i ono.

Sad pazite još časak. Više puta sam vam kazao, da ima ljudî, koji su proti prosvjeti, osobito pak proti tomu, da se narod prosvieti. No ni ovi ljudi nisu baš proti svakomu znanju, nego i sami govore, da narodu treba „koristnoga znanja". I oni zbilja šire u narod ovo ili ono koristno znanje: kako se sade voćke, ili loza, pa kako se goji živad, ili blago, ili kakvih ima životinja, kako je njegda bilo ovo ili ono itd.; uz to dakako koristno je najprije znati čitati, pisati i malo računati. — No to još nije prosvjeta. Zašto? Zato: Ovi ljudi šalju čovjeka u tamnu sobu (tamna soba — to je, recimo, ovaj sviet), pa ga uče: „Pazi, ondje bi se mogao udariti; ondje bi mogao propasti: tamo je jama; ondje stoji stol, ondje klupa, tamo dalje visi nješto sa stropa (s prsnicâ)" itd. Sve to oni čovjeku kažu, i još ga za ruku uzmu, da ga povedu, — ali mu nikako ne dadu svieće, ne dadu mu svjetla, da sâm vidi, da si sâm posvjeti. Drugim riečima: Oni, koji samo ovako naučaju sviet, ne kažu svietu: zašto je što i čemu je, nego samo: to i to jest. Ničemu ne kažu ni uzroka, ni

razloga. A ako koji put i kažu, često se čuje, da je to tako zato, što tako kažu i tako hoće „oni", t. j. poglavari i naučitelji.

Zato, vidite, nije čudo, što ima ljudi, kako sam rekao, koji su svršili poslie male škole još svih „dvanaest škola", pa se ipak ni najmanje ne staraju, zašto je to i to tako, a ne onako, — nego mirno gledaju i najveću krivicu, a i sami ju čine. Oni znadu, da je tako bilo stotine i stotine godina, pa što bi oni sebi glavu razbijali, kako bi se to preuredilo! Gdjekoji i vidi i spoznaje krivicu, ali on zna, da je većina svieta neprosviećena, pa da ne će pitati, zašto je to tako.

Zato nije čudo ni to, što djaci u školama rado ne uče. Ja sam bio dobar djak, bio sam i medju prvima, imao sam „dobru glavu", štono je rieč, — pa znate li, što ću vam reći? Za sve blago ovoga svieta ne bih htio opet u školu! I ne znam, ne bih li volio odmah umrieti, nego opet u školu. A to, kako rekoh, nije ni čudo, jer cieli taj školski nauk nije drugo, nego ono, kako sam rekao: Vode te po tamnoj sobi, pa ti govore: tu je to, ovdje stoji ovo, tamo leži ono itd., a ti niti što vidiš, niti što znaš, čemu je to, samo pamti i pamti, da im uzmogneš kazati, kada te upitaju! — A nemojte misliti, da bi tako moralo biti, i da bez „muke nema nauke". Nipošto! Znao se naći učitelj, koji nam je samo malo posvietio, tako da smo i sami nješto vidjeli u toj strašnoj tami, — i mismo gorjeli i bili bismo ga slušali gladni i žedni.

A onda nije čudo ni to, što je naš narod slabo prosviećen, premda se već dosta dugo pišu i izdaju kojekakve knjižice „za narod", jer narod tih knjižica ne čita rado, kao što djaci ne čitaju rado svojih školskih knjiga. A naši ljudi onda jauču, kako „narod ne mari za knjigu . . ."

No mogli biste me upitati: „Pa kako ti misliš, da bi pravo trebalo prosvietiti narod? Na koji način? Nije moguće, da bi ti htio od svakoga prostaka načiniti mudroga Salamuna! Reci ti svoju!"

I reći ću, i to što brže, da ne mislite na čas, da sam ja možda izumio kakav lievak ili tako zvanu lakomicu, na koju se može u svakoga čovjeka ulijati vedro svjetla i prosviećenja. Ne mislim ja tako. Prosvjećenja ima malo, kao i svakoga dobra, i ne dade se samo onako ulievati u glavu, ili bolje: u dušu. Ja bih pače skoro rekao, da je prosviećenje dar božji, te da je težko prosvietiti čovjeka, kojemu Bog nije dao vedroga i oštroga uma.

„Pa što onda toliko prigovaraš i školama, i knjigama i svemu, — kad je to dar božji i kad u tom ljudi ne mogu mnogo pomoći?" — Reći ću vam i to.

Ja prigovaram zato: Mnogo se govori i piše o toj prosvjeti:

otvarajmo škole, neka narod nauči čitati, dajmo mu knjige i novine, pa će biti prosviećen.

Nije tako. Čitanje, knjige i novine — to nije dosta za prosvjetu. Čovjek se ne može onako lako prosvietiti, kao što se može na pr. obući u drugo odielo, ili kao što se može zamazati, ili oprati. A to njekoji misle, da to ide tako: naučimo čovjeka čitati, dajmo mu knjigu, dajmo mu novine — i on je prosviećen.

Nije, velim i opet, i tomu prigovaram. Tko hoće da čovjeka pravo prosvieti, taj treba da promieni cieloga čovjeka. Tko je jučer bio neprosviećen, danas ne može biti prosviećen; ni danas, ni sutra, ni za mjesec, a možda ni za više godina dana. Prije nego što se čovjek prosvieti, treba mu probuditi um na razmišljanje i dušu na razsudjivanje. Dok toga nema, nema ni prosviećenja. A tko je do toga došao, ne treba mu mnogo knjigâ za prosviećenje. Zato i ima ljudi, koji su prosviećeni, a ne znadu čitati ni pisati. Naravski, tko uza to saznade još više iz knjiga, ima još više za razmišljanje i razsudjivanje, pa može dakako biti još prosvjećeniji. —

A napisao sam vam ovo zato, da malo promislite, zašto u „Domu" pišem ovako, kako često pišem: za to, da se priučite o svem razmišljati svojim umom i razsudjivati po svojoj duši. A za ostalo je već mnogo lakše.

Zar zbilja ni s mjesta?

Tko bi sudio samo po Zagrebu, morao bit reći, da mi Hrvati ne možemo zbilja ni s mjesta. Istina je, mnogo toga ide liepo dalje: narod i dalje plaća porez i namet, različni službenici idu i dalje u svoje kancelarije i na komisije, častnici i vojnici na svoje vježbe i parade, i tako dalje. Ali sve je to ono, što ide onako, „kako drugi hoće"; a ono, što bi bilo, kako mi hoćemo, — to ne ide ni s mjesta.

Ne znam, ima li tko od naših čitalaca, kojemu je tako dobro, te ne misli, kako bi se iz svoga zla pomaknuo njekamo napried, na bolje. Nema toga, koji bi pitao: „Pa kamo nam se treba micati? Nije li najbolji mir? Ti za stalno misliš na našu politiku, pa ti je njekako krivo, što se naši tamo političari ne svadjaju."

Ne, toga nema. Ako i ne gledamo na to, što je ove godine učinila suša, tako da ima mjestâ, gdje nije ništa urodilo; ako i ne gledamo na one krajeve, gdje je ovih dana voda napravila štete; ako i ne mislimo na tolike naše ljude, koji su za korom kruha otišli u sviet preko mora, — ako i ne gledamo na sve to, dosta je pokazati na to, da većina našega naroda živi tako zlo i tako loše, da to već nije spodobno čovječjemu životu. Ne pitajmo, kako živu naši susjedi, t. j. koliko kod njih ima ljudî, koji dobro živu, dok kod nas nješto bolje živu samo oni, koji imadu stalne plaće od narodne muke, pa gdjekoji tudjinac, ili gulibaron, — nego promislimo to, da većina našega naroda ne živi, kako rekoh, na čovječju, jer — nema. A kad se još sjetimo, da se od dana do dana živi kod nas sve to gore, dok drugi sviet živi sve to bolje, — onda zbilja nije dosta upitati: „Zar zbilja ni s mjesta?" — nego bi trebalo pitati: „A što će to od nas biti?!"

No recimo, da nije svuda kod nas baš tako zlo; recimo, da još ima našega svieta, koji dobro živi, t. j. nije kruha gladan i ne tare ga svaka nevolja, — to još nije ni izdaleka dosta za pravi čovječji život. Znam ja, da vas ima, koji mislite, da je to dosta, samo ako čovjek ne gladuje i drugačije ne strada. Ali sjetim li vas samo malo, vidjet ćete svi, da je naš narod daleko od pravoga čovječjega života. Ne ću vam previše nabrajati, nego čujte samo ovo: U našem narodu ima dosta jala i svadje. Dugo bih vam o tom mogao pripoviedati, — što vi i sami znate. A jal i svadja — to je divljačtvo; i gdje toga ima, tu nema mirnoga ljudskoga života, tu je čovjeku život gorak. Koliko još treba narodu olakšice, mira i nauka, dok se barem povrati ono mirno vrieme i ono malo domaćega veselja, kako je bilo prije nesrećnih dioba, koje su sviet zavadile! — A onda gdje je drugi duševni mir i užitak, bez kojega čovjek nije čoviek? Gdje naš čovjek u današnje vrieme može mirno barem koji dan u godini dati svojoj duši da počine, i umu svojemu, da razmisli ovo i ono?! Kada se naš čovjek može sam sa sobom, ili s prijateljem porazgovoriti, kakav je taj naš život na zemlji danas, a kakav je bio njekada; kako se živi kod nas, a kako drugdje; kako se ljudi bore već tisuće godina, pa razmislivši sve to da smisli, kako bi se dostojnije, častnije i čovječanskije poživjelo?! — Nema naš čovjek za to časa, a ni um njegov nije za to pripravan, jer za to treba mira, treba prijateljskoga razgovora, treba kakva zgodna knjiga, u kojoj su pripoviesti o ljudskom životu i o prošlosti čovječanstva i t. d. i t. d. — jednom riečju: treba barem nješto prosviećenja.

A onda, kad bi i toga već po malo bilo, još se ne bi moglo reći: „Sad smo mi Hrvati gotovi, sad nam više ne treba napried." Kad bi većini našega naroda dobro bilo, kad bi bilo i dosta prosviećenja, — onda nas tek čeka posao, kojega možemo samo svi mi Hrvati zajedno obaviti, a ne svaki sâm. Ne će mi se, da o tom govorim, jer se bojim, da ne ćete razumjeti. Ali svejedno, dvie rieči ne će biti na štetu, pa evo: Našega plemena ima mnogo, dosta, ako i ne računamo svih naših „od Triglava do Balkana." Kad nam je Bog dao jedan govor i jedan običaj i ćud,

valjda nam nije dao toga uzalud, nego za to, da se sporazumijemo, pa da nješto uradimo po svojoj misli i po svojoj volji: da se po svojoj misli i po svojoj duši uredimo i vladamo, da načinimo svoj red, svoju pravicu, svoju vladu, svoju državu. Ta bilo bi jednom vrieme! Od kad nas sunce božje grije, — mi se moramo vladati po tudjem običaju, po tudjoj volji. Valjda to nije božja volja, da tako bude do vieka!

No, vidite, — ja sam daleko zašao: od kruha našega svagdašnjega, kojega nemamo, pak do naše vlade i države! A vi negdje mislite: „A, daj ti nama mira! Gdje smo mi za to, da razmišljamo, kako je bilo za Kulina bana, ili za Matijaša kralja! Dok u želudcu kruli i crieva pjevaju, nema tu razmišljanja i mudrovanja. A ono, da bi mi, mi seljaci i drugi prostaci, da bi mi vodili njekakvu politiku i snovali svoju vladu i državu — —"

Znam, da je to mnogima smiešno i pomisliti, jer mnogi misle, da to nije za nas, da mi u tom ništa ne možemo, nego da to mogu „oni tamo", „oni u Beču", „oni u Pešti" — i Bog zna gdje. — Dobro je, i ja velim, da oni mogu. Ali zašto mogu oni, njih njekoliko, a ne možemo mi toliki? Zašto mogu? — Zato mogu, što im i mi pomažemo. A zašto im mi pomažemo? — Vi mislite, da im zato pomažemo i činimo ono, što nam zapoviedaju, — zato, što moramo. A nije tako! Koliki im naši ljudi služe dobre volje! Koliki ih slušaju dobre volje! A zašto? Zašto?

To je ono veliko pitanje, na koje nitko ne zna kratkoga i pravoga odgovora. A nije to ni tako lako, jer ima više načina, kako se sviet može „držati na uzdi", da njekomu drugomu služi. Mi smo se o tom već razgovarali, pa se možda štogod i sjećate. Ima mnogo ljudi, i to učenjakâ, koji kažu, da sviet drži na uzdi sila i strah pred silom, i onda laž. Za silu znate: tu su stražari, oružnici, a napokon vojska. Ako nije dosta globa i tamnica, dodju na red bodeži i puške. To ste svakako čuli, a na žalost možda i vidjeli. A i za laž nješto znate: Kitajski vladar kaže, da je on „sin sunca", a onaj dalaj-lama — u njem se je nastanio bog, pa što on kaže, to bog kaže. I sviet to vjeruje, milijuni ljudî vjeruju i slušaju i pokoravaju se. I to još nije najveće zlo, što se sviet boji tamnice, bodeža, puške i „boga" — kakvoga bilo. Zlo je to, što ima ljudi prosviećenih, koji vide, da je sila mnogo puta težka i krivična, i da onaj „bog" nije Bog, pa ipak kažu: „Što ćemo! Drugačije nije moguće! Mnoštvo je mnoštvo i gluposti ima najviše. A za mnoštvo i za glupost nema druge nego sila i laž, zasliepljenje. Kad sâm nema pameti, neka ga uči sila! Kad ga ne možeš prosvietiti (tko bi svu glupost prosvietio!), — zasliepi ga! Što ćemo, kad je glupost u većini!"

I tako dalje — govore mnogi političari, državnici i vodje. — „Kud ćemo doći, ako svakomu bude vodja njegov razum! To ne može biti! Zar smo mi krivi, što je razum čovjeku potamnio?! Nema tu ništa samo s razumom. To je pogibeljno. Razum! Nije razum sve. Oho! Razum! Tko bi na kraj došao svačijemu razumu?! Ima još nješto nad razumom."

I opet — i tako dalje. I da vam pravo kažem, ja sam i sâm mnogo puta već rekao, da je glupost u većini. A nedavno sam čitao, kako učen čovjek piše, da će tako biti do vieka. „Tu prosvjeta ne pomaže ništa. Zašto? Zato: Ako narod bude više prosviećen, bit će i gospoda još više prosviećena, — pa imaš opet isto. Glupost će biti uviek u većini!"

„Ali čovječe, — kud si ti to zašao! Počeo si razgovor o tom, hoćemo li mi Hrvati kada dalje s mjesta, — a ti nama o devetoj stvari, o gluposti!"

Istina je, treba da se vratim, premda mislim, da nisam daleko otišao. Ja sam pitao: Zašto bi mi Hrvati morali uviek druge slušati, drugima služiti i drugima se pokoravati? Eto, to sam ja pitao, a sad znate: Zato, što su drugi jači i pametniji, pa nas mogu prisiliti i prevariti.

No o tom nije tako lako ni govoriti, a kamo li pisati, kad čovjek promisli, da su u ovoj ili onoj zemlji stražari, žandari, ili soldati bili pozvani i poslani, da strieljaju svoje ljude, koji su se bunili. Riedko se dogodilo, kako se je dogodilo u Francezkoj za revolucije: Kad je kralj pozvao vojsku, da strielja narod, a vojska prešla na narodnu stranu. To je bila revolucija, buna, — a na to ne treba ni misliti.

Ja ću vam kazati nješto drugo, i to ovo:

Rekao sam, da su drugi od nas jači i pametniji. Da je to istina, o tom se ne može sumnjati, jer je ludo i pomisliti, da bi jači i pametniji slušao slabijega i bedastijega, — nego naprotiv: slabiji i bedastiji sluša jačega i pametnijega i pokorava mu se. A kad je tako, onda je za sve nas, koji danas moramo slušati i pokoravati se, — za nas je glavno pitanje, kako bismo postali jači i pametniji. To može razumjeti i svako diete.

No kako narod može postati jači i pametniji, toga ne znadu ni mnogi odrasli ljudi, a kamo li bi to znala djeca. A tko to zna, ili samo misli, da zna, taj se razumije, ili misli, da se razumije u politiku. Što se i kako se u toj stvari radilo i danas još radi, to si pročitajte dalje u „Malim razgovorima", gdje je govor o staroj i novoj politici. A ovdje ću vam kazati još samo ovo:

Premda već dugo čitamo, da se je „čitav narod hrvatski okupio" oko ovoga ili onoga „programa", ipak ne vidimo, da smo

po tom „programu" što postigli i bilo koliko dalje došli; ipak ima ljudi, koji bi se radi toga „programa" možda i počupali s kimgod. O tom smo se već više puta razgovarali, pa sam kazao, da naša politika velikim dielom i nije drugo nego pravdanje za programe. To je pravdanje išlo tako daleko, da je jedan stari naš političar kazao: „Do vraga i programi!" To su mu njekoji jako zamjerili. A ipak nije čudo, što se je čula takva rieč, jer je toga bilo već previše, kako su se naši programi natezali. I o tom možete dalje čitati više na drugome mjestu. A kad su se toliko natezali učeni ljudi, kako bi moglo biti istina, da se je „čitav narod okupio" oko kojega programa! A što je gotovo čitav naš narod nezadovoljan, a po tom i u opoziciji, kako sam podavno već razlagao, to ne znači, da narod razumije baš ovaj ili onaj program, nego prosto to: da je narodu zlo, pa sluša onoga, koji kaže, da bi moglo biti bolje. A kako se govori i misli, da naše zlo dolazi od tudjina, koji nad nama gospodari, posve je naravski, da sviet rado sluša, kad mu se govori, da bi to dobro bilo, kad bismo mi bili svoji i samostalni. No bi li narodu bilo mnogo bolje, kad bi nad njim vladala samo domaća gospoda, i to onako, kao što vladaju i zapoviedaju i do sada, — o tom smo se već razgovarali. Naravski, da mnogi ljudi, koji žele, da bi Hrvati bili „slobodni" i „svoji", ne misli samo na to; ali ipak ima i neukih ljudi, koji dobro vide, da ciela ta politika nije više puta ništa drugo, nego to, da se gospoda bore za sebe. — A onda treba držati na umu i to, da neuk čovjek ne može prosuditi, je li to moguće, da mi Hrvati budemo svoji i slobodni: da bismo imali svoju vojsku, svoje novce itd. A politički su vodje obično tako pametni, pa narodu o tome i ne govore, kako bi to težko išlo: oni im ne govore, da bi na to morala pristati Evropa.

I tako se može reći, da narod znade samo jedno, a to je: da mu je zlo. A što rado sluša o slobodi i o tom, da bismo mi bili „svoji u svom", to je posve naravski, ali to ne znači, da narod dobro razumije i hoće jedino ovaj ili onaj program i nijedan drugi. Naprotiv narod nema ni pojma, što bi trebalo učiniti za to, da mi budemo zbilja „svoji i slobodni". A kad čovjek koje stvari dobro ne razumije i ne zna, kako bi do nje došao, onda je naravski, da ne može za tu stvar raditi onako, kako treba. Zato nije čudo, što mi nismo gotovo ništa postigli, premda već dugo čujemo za kojekakve „programe". I gdjegod se politika vodi po ovakvim programima, tu mogu doduše gospoda izposlovati koješta za sebe, ali vrlo malo, ili ništa za narod. Ako se hoće štogod izposlovati za narod, onda treba narodu kazati takav program, da i narod razumije.

„A koji je to program?" — pitate me za stalno. — Na to ću vam odgovoriti ovako:

Može se reći, da su Francezi učitelji cielomu svietu u borbi za čovječju slobodu i pravicu. To se ne može poreći, jer to svatko priznaje, da se je ciela Evropa promienila od onda, od kada su Francezi digli bunu ili revoluciju u svojoj domovini. I kad čovjek to znade, čudom se čudi, što razni evropski narodi tako malo paze na to, kako su Francezi počeli svoju borbu?

A evo, kako su Francezi počeli, i kako nisu počeli: Francezi nisu počeli tako, da bi narodu tumačili stare ugovore i zakone, nego su počeli zbilja od početka, t. j. ovako: Njihovi vodje počeli su narod naučati i razlagati mu, da su svi ljudi braća, svi su jednaki i slobodni. To razumije svaki čovjek, jer vidi na svoje oči, da se svaki čovjek rodi gol i slab, da svaki mora umrieti i t. d., — pa kako onda ne bi bili jednaki! Kako bi onda moglo biti, da jedan čovjek smije drugoga tlačiti i gaziti! Tko mu je dao to pravo? Zar nemaju svi ljudi jednako pravo!

I tako dalje. To razumije i svako diete, koje je došlo k razumu. A kada to jednom sine čovjeku u glavi, — onda je lako: onda razumije i to, da jedan narod nema prava gaziti drugoga naroda i t. d.

To je ono, za što se može kazati: Čovjeku se dogodila revolucija u glavi, u mislima, t. j. čovjek gleda drugačije na ljude i na sviet. Takav je čovjek stalan, ne treba ga mnogo učiti, jer on znade svoj program na pamet: nosi ga u duši i u razumu, te znade, što mu treba činiti. Jednom riečju: takav čovjek ide od temelja od koriena, od početka, i to sâm, bez gončina, takav je čovjek istom zrio, da dobije rieč u politici.

Većina našega hrvatskoga naroda još je previše ustrašena, da bi mogla ovako misliti i po tom raditi. A dok toga ne bude, nema ni spomena o tom, da bismo mi mogli s mjesta iz naših nevolja.

Žalost i sramota!

Gotovo cieli mjesec listopad vodila se u Zagrebu pred sudbenim stolom razprava proti onim seljacima, koji su proljetos iza skupštine u Samoboru kraj Zagreba najprije navalili na svoga zastupnika Kipaha, a onda navalili na obćinski ured, polupali tamo sve, upalili uredske knjige, spise i t. d. Obtuženo je bilo preko 50 seljaka, mužî i ženâ. Obtužen je još i samoborski trgovac Joso Kompare, župnik šestinski Matej Miletić i odvjetnik sabomorski Hercog. Ova su dvojica obtužena, da su krivi, što je

narod navalio na Kipaha i na obćinski ured, jer su svojim govorom narod bunili.

Ova je razprava naša sramota i naša žalost.

Sramota je, što je naš sviet još tako neuk, te misli, ili se dade naputiti, da je i to politika, kad narod navali batinama na svoga zastupnika, k tomu čovjeka-starca. Sramotno je to, kad starac-čovjek, inače ugledan i poštovan barem medju gradskim svietom i medju gospodom, — kad, rekoh, starac-čovjek pripovieda pred sudom, da je bio bijen i tučen, da ga je ovaj ili onaj udario. Pomislite, kako je to samo liepo bilo pogledati, kako kakavgod tkogod udara starca po siedoj glavi, a starac jadan gleda, kako bi izmakao i pobjegao!

A tri i devet puta sramota, što se je to dogodilo narodnomu zastupniku, i to zastupniku od opozicije, dakle od „prave“ narodne stranke! To se je dogodilo zastupniku, kojega je sâm narod izabrao sebi za zastupnika, — a sad ga bije! Kakav je taj g. Kipah čovjek i zastupnik, to je sad svejedno; kakavgod je, narod ga je sam izabrao sebi za zastupnika, — a sad hoće da ga bije! Ako je narod znao, da je g. Kipah takav i takav, te da zaslužuje batine, — zašto ga je birao? A ako nije znao, opet se moramo pitati: Zašto je birao čovjeka, kojega ne pozna? Ovako, ili onako — sramota i žalost i za narod i za one, koji su narod nagovarali, da svoj glas dade takvomu i takvomu, ili pak nepoznatu čovjeku. A još je veća sramota, što su se našli drugi, koji su narod nauckali na zastupnika na ovaj sramotni i nedostojni način.

A žalost je, što poslie svega toga dolazi još i golema šteta za narod, a bez ikakve koristi. Pomislite vi, što je to, kad do stotine, a možda i preko stotine ljudi čami u zatvoru preko pol godine dana! Kolika je to šteta pri gospodarstvu, koliko u kući smetnje i nemira, koliko nereda, koliko plača i grieha!

Naravski je, da svatko videći svu tu sramotu i žalost pita: „A tko je tomu kriv?“ — I doista ima ljudi, koji odmah nadju krivca: „Krivi su čisti starčevićanci“ — i tako dalje. No to je lako reći, kao što je opet lako reći, da su svemu krivi „obzoraši“ i „slavoserbi“. Lako je reći, ali je malo teže kazati: A od kuda su i što su ti čisti starčevićanci? Zašto se narod dade varati i u zlo i u sramotu voditi? — Teže je odgovoriti na to, što su to i tko ti prokleti „obzoraši“ i „slavoserbi“.

Da, to je teže, pa zato nitko za to i ne pita, nego udri jedni po drugima, a za batine neka plaća narod!

Kako rekoh, sramota je, što ima ljudi, koji tako rade, a kažu, da se bave „politikom“. Nije to tolika sramota za narod, koliko za cielu tu našu „politiku“, za naše stranke i za njihove vodje.

To je tolika naša nevolja, da je vriedno prosuditi i iztražiti, što je tomu krivo. Ja ću to i pokušati, a vi sudite.

Ja sudim, da je najprije i najviše kriva želja za političkom „slavom“, ili u kratko:

Kriv je „živio!“

Poslušate li me malo pažljivije, mislim, da ćete se sa mnom složiti. Prosudite samo :

Nema tomu ni sto godina, što se je politika u cieloj Evropi posve promienila. Još pred sto godina, a pod bečkim cesarom još i poslie, vodili su politiku samo vladari i velikaši. Za narod se, kako sam vam već možda sto puta napisao, nije ni pitalo. Istom od onda, od kada su evropski vladari dali svojemu narodu „konstituciju“ ili „ustav“, t. j. pravo, da i narod ima rieč u politici, — istom onda javljaju se u politici učenjaci, odvjetnici i drugi ljudi. Sad vi promislite, kolika je tu nastala promjena! Do jučer nije nitko smio ni pisnuti pred vladarom i pred velikašima; nitko nije znao ni mogao znati, što vladar i velikaši snuju, kako se pogadjaju s drugim vladarima, zašto vode rat itd., — nego se je o tom samo šaptalo, što „oni gore“ snuju i kuju, a narod neka samo plati. A sad najedanput imadu rieč ljudi, koji do jučer nisu smjeli ni pisnuti, — imadu rieč o velikim stvarima, kao što je na pr. to: Koliko će se vladaru (kralju, cesaru) dati troška ili plaće za njegovu osobu, pa koliko će mu se dati vojske i troška za vojsku; onda: kako se vladar ima držati prema drugomu vladaru, t. j. hoće li mu biti prijatelj ili neprijatelj; onda: koliko će se plaćati poreza, što se i kako se smije pisati itd. Jednom riečju: Posve drugi ljudi, koji su do sada morali samo u strahu šutjeti, — ovi ljudi dobiše sada veliku rieč, veliko pravo: mogu se dogovarati s vladarom, s Njegovim Veličanstvom, ili s kraljevskom vladom, pa mogu kazati za stotinu stvari: Mi ne ćemo, mi ne damo!

Sad vi dalje prosudite, je li to čudo, što ovi novi političari misle, da su oni Bog zna što. Koliko puta imadu prilike odkresati „onima gore“: „I mi smo tu! Mi ne damo!“ A koliko puta imadu opet prilike kazati narodu: „Aha, alaj smo im kazali! Alaj smo im odrezali i odkresali!“ A narod to sluša i viče svojemu spasitelju, sad ovomu, sad onomu: „Živio!“

A što iz svega toga nastaje? — Prosudite: Čovjek, koji do jučer, kako rekoh, nije imao nikakve rieči; čovjek ponajviše siromah, kojemu je možda koji put učinjeno i krivo; čovjek, koji je kako već i to rekoh, do jučer živio u strahu i samo zubima škripao na „one gore“; čovjek, na kojega se jučer nije nitko ni ogle-

dao, — taj čovjek ima sada rieč i proti „onima gore", proti najvišima, koji sad moraju paziti na svaku njegovu rieč, a vidi i čuje, kako ga narod hvali i viče mu „živio!". Nije li po tom posve naravski, da takav čovjek vrlo lako zaboravi na sve drugo, a misli poglavito na to, kako je on eto sada na glasu, kako on može to i to, kako ga narod drži za spasitelja, izbavitelja i branitelja? Nije li naravski, da taj čovjek lako i nehotice zaboravi na pravi svoj posao i zadaću, t. j. na to, da je on za to tu, da narodu pomogne i olakša život? — Ja mislim, da je to naravski. A ako je tako, onda nije čudo ni to, što mnogi ovakav političar ne sluša i ne gleda rado, ako se tko drugi digne i počne govoriti za narod; on odmah tiho i nehotice u duši misli, kako to nije ono pravo, što ovaj drugi govori, jer to nije ono, što „mi" naučamo, što hoće „naša stranka". I tako se dogodi, da tko drugi govori i hoće da radi mnogo bolje za narod, — a „vodje" su proti njemu. I mnogi onda kažu: „Ovi su se prodali! Ti su podkupljeni!" A nisu, nego oni i nehotice misle, da je sve propalo, ako ne bude onako, kako hoće oni i njihova stranka.

Tako vam eto nastaje

Strančarstvo.

Tu našu i tudju nevolju vide ljudi odavna, pa ste i vi o tom mogli dosta čitati, da su ovi i oni naši političari „strančari", a da nisu domoljubi; da im je više za njihovu stranku, nego za narod. Vi toga možda niste mogli pravo razumjeti, — ali sad, mislim, možete. Nije to dobra stvar, to „strančarstvo", ali je, ja bih rekao, naravska — svagdje, gdje se politika tek počne. Nadju se ljudi, koji proti tudjemu gospodstvu, proti sili i krivici stvore cieli „program"; kad se sve po tom planu i programu uradi, — onda će biti narod i domovina srećna i slavna, a bit će slavni i svi oni, koji su taj program izmislili i za njega se borili. A sada dodje njetko drugi i govori nješto drugo. Govori možda i dobro, — ali to nije po onom planu, to nije po onom programu, — „a kud onda naša slava!?" Ako propane naš program, onda mi više nismo jedini spasitelji i izbavitelji naroda, onda mi više nismo „dični", „požrtvovni", „čelik-rodoljubi", „čelik-Hrvati" — i t. d. Tako i nehotice pomišljaju mnogi, koji su postali slavni, ili barem poznati samo po tom, što su bili za ovaj ili onaj program. — „Kako bih ja mogao sada okrenuti na drugu stranu, kad sam ja „stari obzoraš, stari pravaš, stara strčevićanska korenika!" i t. d. i t. d. Jednom riečju: Ljudi se tako zaljube u svoju stranku, te misle, da je stranka — domovina i narod, pa ako stranka propane, — sve je propalo. Zato sav politički rad nije više puta ništa drugo, nego

Kortešacija.

Što je „kortešacija?" — To je zlo. To je ono, kad „političari" gotovo ništa drugo ne rade, nego gledaju, kako bi k sebi dovabili, primamili, nasnubili što više „pristaša" ili, kako se još kaže, „sumišljenikâ" ili „sljedbenika".

Reći će tkogod: „Pa to je posve naravski, što se tako radi! Ako tko hoće da izradi veliki kakav plan, kao što je politički program, onda je posve naravski, da za to treba ljudi, jer se program može, štono je rieč, „oživotvoriti" samo onda, ako je za program cieli narod, ili barem većina naroda".

To je istina. Ali nije istina, da je sve dobro samo u jednom programu. Nije istina, da zlo hoće svatko, tko nije za moj „program". A što je glavno, to je ovo: Nije istina, da je čovjeku dosta poznati samo ovaj ili onaj program; a po tom nije dosta ni to, ako je tko uz taj program, ili samo kaže, da jest. Ne, to nije dosta. Za politički rad treba znati još mnogo drugih stvari: za to treba prosviećenih, stalnih i poštenih ljudi. A da se do toga dodje, treba da se ljudi uče, da razmišljaju, razgovaraju i razpravljaju. A na to mnogi naši ljudi ne paze, nego — da prostite — trube samo i jedino i uviek o programu i opet o programu: kortešuju za svoju stranku. A da što više izkortešuju, ogovaraju, kleveću, ocrnjuju druge stranke i njihove ljude. A ako koga ne mogu uvjeriti, znadu se poslužiti koječim drugim: dadu ljudima piti i jesti i t. d., obećavaju im ovo i ono, idu im na ruku u kakvoj parnici, ili kad čovjeku treba novaca u zajam i t. d. A na žalost i sramotu mora se priznati i to, da već ima ljudi, koji se dadu podkupiti, pa će za njekoliko groša izlemati svakoga, koga im pokažeš. K ovakvim podkupljenim ljudima pridruže se i drugi nepodkupljeni, ali i nerazumni ljudi, koji su koješta čuli i čitali o nasilju i krivici. Ovi ne znadu, tko je svemu tomu vodja, nego misle, da se je to digao „narod", pa dobiju kuražu i lete bez razuma u zlo.

Tako nastaje ono, što je nastalo u Samoboru, — tako nastaje naša žalost i sramota.

Znam, da vam je na jeziku pitanje: Kako bi se to popravilo?

Na to biste mogli i sami odgovoriti, kad biste dobro prosudili, što sam do sada razlagao. No njekoliko rieči kazat ću vam i ja.

Prije svega treba da vam kažem ono, što sam vam već mnogo puta rekao, na ime:

Kriva je gospodska politika.

Mi smo se već o toj politici razgovarali, pa sam onda spo-

menuo, kako se gdjekoja gospoda rugaju tomu pisanju veleći: da mi hoćemo njekakvu „mužku“ politiku u gaćama i opancima. No ovi nisu pravo razumjeli, zašto „Dom“ kudi „gospodsku“ politiku, pa ću to sad još bolje razložti.

„Dom“ je proti „gospodskoj“ politici zato, što je to — tudja politika, kao što je na žalost većinom sve tudje, što je kod nas gospodsko. No nemojte misliti, da je „Dom“ proti svemu, što je tudje. Nije, jer ima i tudjih stvari, koje su dobre. Ali tu vriedi ona: Nije svaka čizma za svaku nogu. Pripazite malo, pa ćemo se odmah razumjeti.

Čitali ste možda, kako se naša gospoda tuže, da naš narod ne zna za svoje pravo: ne zna na pr., da ima pravo izabirati zastupnike za sabor, nego čeka, dok dobije pozivnicu. — „Treba dakle narod poučiti, da upozna svoje pravo“ — kažu i pišu njekoji naši. A ja, vidite, kad ovo čujem, — meni je muka, da vam ne mogu kazati. Kakvo je to nesrećno pravo, za koje čovjek i ne zna! Kakvo bi to moglo biti pravo?! Znate li vi, kako naš sviet brani svoje pravo? Znate li, kako se naši ljudi za pravo paše (ili za „juš“) svadjaju, a često dodje i do krvi? Znate li, kako se za komadić zemlje vuku po sudu godine i godine, i ne bi jedan ni drugi pustio svoga prava ni za živu glavu! — To je, vidite, pravo. A ono pravo, za koje ja i ne znam, — za to me glava ne boli.

Čudno je to doista pravo, za koje čovjek i ne zna. A čudno je zato, što toga prava narod nije tražio, nego su mu gospoda to pravo dobrovoljno dala, a da narod nije za to ni znao, ni pitao! To tobožnje pravo su dali, a ono, što je narod tražio, — to su uzeli. Ta vi znate, da je narod imao svoje „pravice“: mogao je peći rakiju, saditi duhan i t. d.

„Pa onda reci, da ne buniš naroda, a spominješ eto rakiju i duhan! Mogao si još spomenuti šume, drvariju, pašariju, pa eto bune!“

Ja ne znam, zašto bi to bila buna. Ako narod ima pravo izabirati zastupnike po svojoj volji, ja ne znam, zašto ne bi smio izabrati i takve zastupnike, koji bi stvorili novi zakon za rakiju, duhan i t. d. No o tom nije govor, jesam li ja za tu rakiju i za duhan, nego ja hoću da vam pokažem, kako su naša gospoda političari naučali narod njekakvo novo pravo, a ni malo se nisu starali za one „pravice“, za kojima je narod toliko uzdisao! A nije to samo duhan i rakija.

A to je samo jedan primjer, kako su naša gospoda vodila njekakvu tudju politiku, koju su naučila iz knjige, a nisu ni najmanje pitala, kako narod živi i što mu treba. A da su za to pitali,

narod bi već sám kazao, što hoće, pa bi onda to došlo i u zakon, što narod hoće, — a onda ne bi naroda trebalo tek učiti, što je njegovo pravo, jer bi svako diete znalo čitavo to pravo na pamet.

No kad bi tako bilo, tko bi se onda mogao hvaliti, da je to njegov „program“ i njegova „nauka“? Nitko toga ne bi mogao, jer bi svako diete znalo kazati: „To je nama trebalo, bez toga mi nismo mogli ljudski živjeti, pa smo izabrali takve zastupnike, koji su to sve metnuli u zakon!“ — No kad bi se gospoda borila za program, koji znade svako diete, — kud onda njihova slava, zašto bi im se vikalo: „Živio“! Jednom riečju: Kad bi tako bilo, politika ne bi bila varancija i komedija, kako to narod često i posve pravo misli i kaže, nego bi se kod nas počela

Narodna politika.

I o tom smo se razgovarali. No sad, kad opet počinjem o tom razgovor, treba svakako prije svega kazati ovo: Mora se priznati, da je već bilo dosta hrvatske gospode, koja su težkim srcem gledala, što naš narod pati pod tudjinskom vlašću, kojoj služe na žalost i sramotu našu mnogi domaći ljudi. No ovi su rodoljubi mislili, da je to prava narodna politika, ako mi svi Hrvati uznastojimo, da stvorimo svoju državu i u njoj dakako i svoju vladu.

O tom smo se takodjer već mnogo razgovarali, pa se stalno sjećate, kako sam na to odgovorio: Što će nam i naša vlada i naša država, ako sve kod nas ostane, kako je i danas?! Ta osim Madžarâ na željeznicama — sva naša gospoda barem u banskoj Hrvatskoj domaći su ljudi. Ja ću rado priznati, da bi mnogi naši ljudi bili drugačiji u svom poslu i prema narodu, kad bi nad sobom imali druge gospodare. No tu svagda pomislim na to, kako je znalo biti u Srbiji, koja nije pod tudjim gospodstvom: koliki su tamo nedužni ljudi čamili u tamnici, a mnogi i glavu izgubili! To su bile strahote! A ja već danas vidim, što bi bilo u Hrvatskoj, kad bi njeki ljudi dobili vladu u ruke: ne znam, ne bi li svoje protivnike žive u ognju žgali!

Treba dakle znati unapried, kakva bi to bila naša vlada i država, i kako bi u njoj bilo onima, kojih ima najviše, t. j. kako bi bilo seljacima, narodu. No kada tko tako kaže, prigovara mu se ovako: „Mi smo kao braća, koja hoće da grade kuću, ali ne mogu početi, jer se ne mogu složiti, kakav će u kući biti stol, kakvi stolci, kakva peć i t. d. A to su luda braća.“ — No to nije tako. Latinac kaže, da je svaka prilika ili prispodoba šepava, pa zato treba dobro paziti, kada se tko služi prispodobom, jer može čovjeka lako zasliepiti. Tako i ovdje. Kad mi pitamo, kakvo

bi pravo imali seljaci i drugi staleži u našoj hrvatskoj državi, onda to nije isto kao ono, kad se pita, kakav će u novoj kući biti stol i t. d., — nego je to mnogo više: To je, kao da koji brat upita: „A hoćemo li mi sva braća imati jednako pravo u kući? Hoćemo li svi sjedjeti za stolom i grijati se kod peći, — ili će samo njekoji biti u sobi, a drugi će pred vratima gladni drhturiti na zimi!?“

No glavno je ovo dvoje:

Prvo. Svatko, tko ne će da vas vara, mora vam priznati, da mi Hrvati ne ćemo svoje države imati ni sutra, a ni prekosutra. A živjeti treba i sutra i prekosutra, a svi priznajemo, da nam ne dadu živjeti ljudski. Tražimo dakle pravo, koje se danas ne može zakratiti nijednomu čovjeku, a to je pravo, da nam se dade živjeti ljudski, t. j. da nam se dade pravica i sloboda, koja nas ide zato, što smo i mi ljudi. A onda ćemo tražiti pravicu i slobodu, koja nas ide zato, što jesmo i što hoćemo da ostanemo Hrvati.

Drugo. Hoćemo li mi Hrvati, da stvorimo svoju kakvu-takvu državu, ne će toga postići naša gospoda sama, nego samo s narodom: treba da se slože gospoda medju sobom i onda s narodom. No sloge u politici ne može doći medju gospodom dotle, dok se ne slože u tom, da će svi raditi na korist i na dobro naroda. A kad se slože u tom, složit će se i s narodom. A narod će složno poći za svojim vodjama samo onda, kad bude vidio, da ga vode ljudi, t. j. ljudi, koji s narodom dobro i pošteno, jednom riečju: koji ljudski misle.

Kad bi to nastalo, onda bi se moglo reći, da naši ljudi razumiju i hoće da razumiju, što je to

„Socijalna“ politika.

Ima ih, koji kažu, da je „socijalna“ politika nastala istom jučer i da su ju izmislili socijalisti.

To nije istina. Pravo govoreći — svaka je politika „socijalna“. „Socijalno“ — to znači gospodi ono, što bi se hrvatski reklo „ljudski“ (a za pravo „družtveno“), t. j. onako, kako se živi u družtvu s ljudima. No prava socijalna politika jest ona, koja sve radi na korist cielomu ljudskomu družtvu, a ne samo jednoj osobi, jednomu staležu, ili samo jednomu narodu.

I tako smo došli do politike, kakva se dan današnji vodi u većini evropskih država. No o tom dalje ne ću govoriti, jer je već vrieme, da završim. Kazat ću vam samo još ovo:

Kod nas Hrvatâ nema još pravoj socijalnoj politici ni traga, premda smo mi većinom dobri ljudi, te nam je neprestano na jeziku „siromašni mukotrpni narod“. Zašto je to? — Zato — velim po stoti put — što naš narod nije toliko prosviećen, da bi znao tražiti, što ga ide. A socijalne politike nema, dok jedni ne počnu tražiti, a drugi puštati i davati, što drže u rukama. Mi se još motamo medju „obzorašima“, „furtimašima“, „starčevićancima“ i t. d., — a sve je to dandanas više ili manje — da proste, kojih se tiče, — komedija. Ni pol muke, kad ta komedija ne bi više puta bila onako sramotna i žalosna, kako je bila ona u Samoboru...

A zašto sam vam o tom toliko nadrobio? — Zato, što sam uvjeren, da ćete i vi, kad ovo pročitate i prosudite, biti uvjereni barem o tom, da za ovakvu politiku, kakva se je vodila na samoborskoj skupštini, nije vriedno sjedjeti u zatvoru ni sedam časaka, a kamo li sedam godina, kako je jedan od samoborskih „političara“ osudjen.

Mali razgovori.

Život.

„Vjerna do — groba“. Prije mnogo godina bio je Janko Habdija iz Gornjih Plavnica u obćini Sv. Trojstvu (kraj Bjelovara) osudjen na tamnicu do smrti. U kaznioni vladao se je liepo, izučio zanat i od svoje zaslužbe prištedio i novaca, a ove prištednje slao je kući svojoj ženi Kati, te joj ovako poslao oko 1600 K. Žena mu uviek odgovarala, da gospodarstvo dobro napreduje, da se ona brine od zore do mraka, a napokon zatraži od njega, da dade svoj posjed — prenesti na nju, što je on i učinio. Kako se je Habdija u kaznioni vladao veoma pohvalno, pustiše ga nedavno na slobodu, pošto je odsjedio u Lepoglavi 23 godine. Svatko može pomisliti, kako mu je bilo pri duši, kad se je vraćao kući. Ali evo, što ga dočekalo: Kad je iznenada došao u svoju kuću, izidje pred njega žena. U početku ga sva osupnuta gledala, a napokon ga stane tjerati iz kuće, jer da on nema tude ništa tražiti. Tužni čovjek nije znao, što da misli, a u to se pokaza iza Kate nepoznat čovjek, koji ga stade takodjer tjerati od kuće, — veleći mu: ja sam tu gospodar, ja sam kuću kupio. Tako otjeraše čovjeka iz njegove kuće. Habdija saznade kasnije, da je Kata uzela onoga čovjeka k sebi malo iza njegova odlazka u Lepoglavu, da je s njim živjela i imala sina, a kasnije mu predala i kuću. Taj je čovjek bio stranac, te ga u selu i okolici nije nitko poznavao. Habdija se obratio ovih dana za podporu na kr. vladu, a vlada je molbu predala družtvu za odpuštene kažnjenike, koje je nesrećnomu protjerancu odmah i odaslalo prvu novčanu pomoć — To pripoviedaju „Nar. Novine" i očito žale Habdiju. No tu bi jedno bilo dobro znati: Prvo, kakav je čovjek bio Habdija? A drugo bilo bi dobro razmisliti: Kako je moralo biti pri duši njegovoj ženi, kad je vidjela i znala, da joj se muž ne će nikada vratiti! — Istina, prisegla je kod oltara, ali onda nije ni sanjala, što će ju stići. — To su težke stvari. A tko ima kuraže, neka prvi baci na tu ženu kamen. Ja te kuraže ne bih imao, kao što mi srce ne bi dalo odsuditi mlada oženjena čovjeka na tamnicu — do smrti. „A žena?" — To bi mi uviek kopalo po duši.

Dom i rod.

Tko je stvorio Hrvate? — To je čudno pitanje, kad svi vjerujemo, da je sve ljude i narode stvorio Bog, pa je valjda stvorio i nas Hrvate. No kad vam kažem malo više, i vi ćete možda o tom posumnjati. Već sam mnogo puta, pa i nedavno slušao ovakvo razlaganje:

„Lako vama danas govoriti, moj gospodine! Ali da ste vi još pred 20 godina došli tamo dalje u Hrvatsku, na pr. u Vinkovce, pa da ste rekli, da ste Hrvat i da su oni ljudi tamo Hrvati, — vi biste srećni bili, kad bi vam se sav sviet smijao, jer biste lako bili dobili i batina. A nije tako bilo samo medju gospodom, nego još više medju seljacima: i to su bili „raci" i „šokci" — a Hrvatima kakovim ni traga. — A tko je to učinio, da su danas i gospoda po Slavoniji većinom Hrvati, te ima i seljaka, koji ponosno kažu, da su Hrvati, hrvatski seljaci? Tko je to učinio? Tko je te Hrvate tako rekući stvorio? — To je učinila stranka prava! Nauka Ante Starčevića — ona je od nesvjestne mase stvorila Hrvate! Tako je to, moj gospodine, a lako vama danas govoriti!"

Drugi mi je opet ovako dokazivao:

„Ne znam, kako je tamo u Hrvatskoj, no ja vam mogu reći, da mi Dalmatinci nismo bili Hrvati, dok nismo postali starčevićanci, pa da nije bilo njega, pa i Spinčića, ja ni danas ne bih bio Hrvat, nego možda najljući protivnik neprijatelj svemu, što je hrvatsko. U najboljem slučaju bio bi „Sćav", Slav, Slaven, — ali Hrvata od mene nikada!"

Mogao bih vam još i dalje nabrajati ovakove, osobito za Bosnu i Hercegovinu, — ali dosta i ovo, da se malo zamislimo. Pa i zbilja, promislimo li dobro ove pripoviesti, čovjeku se najedanput otvore oči, te njekako tužno priznade: „Bome je istina! Osim ono nješto zagrebačkih zagoraca, pa komadić gornje Posavine i Podravine — Hrvatâ bome nije ni bilo prije Starčevića. No onda se čovjek sjeti, kako smo njekada bili slavni, veliki i jaki — mi Hrvati, pa kako nas je i kamo nas je i kada nas je nestalo?!

„Nije nas nestalo, nego nismo znali, da smo Hrvati! Nije narod imao sviesti! To je ono! A tu sviest, da je Hrvat, da je sin slavnoga hrvatskoga naroda, — to je stvorio Starčević."

Na to bih ja dalje mogao upitati: „Ako nas nije nestalo, kako smo se, kada smo se i zašto smo se pretvorili u „šokce" i „race", „Dalmatince" i t. d.? — Ali ne ću dalje pitati, nego ću vam sâm kazati, kako mislim, i to ovako:

Ovdje vriedi ona rieč: Tko hoće da previše dokaže, taj ne dokaže ništa. Pače još više: taj dokazuje zlo, a možda protivno onomu, što hoće da dokaže. Tako je na vlas i u ovoj stvari. U velikom veselju, što se je narod naš počeo buditi i sve više se prikupljati u jedno i osjećati jednako, a sve pod hrvatskim imenom, — u tom dakle velikom veselju, a u prevelikom poštovanju svoga vodje pok. Antuna Starčevića — njeki Hrvati kao da su zaboravili, da je Hrvatâ ikada prije i bilo, te počeli onako govoriti i pisati, kako smo čuli: da bi jedva gdjegod i bilo Hrvatâ, da nije bilo Starčevića. A to ne samo da nije istina, nego je to i proti nama. Kad bi to bila istina, onda bi nam naši protivnici mogli prigovoriti: da je Hrvatâ u početku bilo vrlo malo, nego da su to bili Slovinci, Slavonci, Bošnjaci, Dalmatinci, a ponajviše Srblji i t. d., a samo njekakva „propaganda" iz Zagreba i Bog zna još od kuda kroz desetu ruku da je od toga stvorila Hrvate, samo da pokvari račune Srbljima i Madžarima. Pa i zbilja ima dobrih naših „prijatelja", koji su tako govorili i još govore. A pomažu im u tom i nehotice mnogi vatreni Hrvati, kad kažu, da je Hrvate stvorio ovaj ili onaj.

A s tom stvarju nije nikako drugčije, nego ovako:

Njegda, tamo pred poldrugu tisuću godina, a još i mnogo kasnije bilo je ovako: Cieli naš narod nije jednako ni govorio — kako ni danas ne govori — niti se je jednim imenom zvao, nego je tu bilo Hrvatâ, Srbalja, Neretljana, Zahumaca, poslije Bošnjakâ, Slavonaca i t. d. Tako je bilo i kod drugih naroda, pa su na pr. Niemci imali barem deset imena (Alemani, Švabi, Sasi, Franci i t. d.). Ako tko danas pita: Jesu li na pr. njegdašnji Zahumljani bili Hrvati, ili Srblji? to pitanje nema pravoga smisla, jer su Hrvati bili Hrvati, a Zahumljani su bili Zahumljani. No drugo je ono, kad je jedno pleme po imenu Hrvati osnovalo svoju državu i imalo svoga vladara. Onda se je naime pitalo: Jesu li na pr. i Zahumljani spadali pod hrvatskoga ili pod kojega drugoga vladara? — A kad su i Zahumljani osnovali svoju državu, onda se je moglo reći za one Hrvate, koji su bili pod zahumskim vladarom: To nisu Hrvati, to su Zahumljani.

Drugim riečima hoću da kažem ovo: Nema smisla pravdati se o tom, da li su Zahumljani, Ličani, Bošnjaci i t. d. bili Hrvati, ili su bili Srblji, ili što drugi. Oni su bili Zahumljani, Ličani, Bošnjaci i t. d. sve dotle, dok nisu došli pod hrvatskoga vladara, pa i još poslie. Istom sve malo po malo počeli su se nazivati Hrvati sva ona plemena, koja su bila pod hrvatskim vladarom. A da su na pr. Ličani osnovali svoju državu i vladu, pa da su svoju vladu nametnuli ostalomu narodu, — sav bi se narod, koji bi bio pod tom ličkom vladom — sve bi se to zvalo Ličani. U jednu rieč: Cieli narod dobije jedno ime tek onda, kad stvori jednu državu, pa se onda država zove po onom plemenu, koje je državu stvorilo, a po državi se onda zovu sve malo po malo svi ljudi, koju su u toj državi. Tako je bilo svuda po svietu, pa i kod nas.

A o tom nema nikakve sumnje, da je hrvatsko pleme osnovalo državu već pred tisuću i više godina, i da ta država kakva-takva obstoji još i danas. No kako je ta država dosta brzo razkomadana, te nije imala ni domaćega gospodara, nego joj je gospodar bio u Pešti i u Beču, nije čudo, što se narod u svakom komadu njegdašnje hrvatske zemlje zvao ili starim svojim imenom, ili su mu dali kakvo novo ime po kraju, u kojem je živio. Tako se je narod u Dalmaciji počeo nazivati Dalmatincima, u Bosni Bošnjacima i t. d.

No pok. Starčević i njegovi pristaše, premda nisu stvorili Hrvatâ, ipak su učinili nješto drugo, i to ovo: Oni su širili misao, da su Hrvati imali njegda svoju državu, pa bi trebalo i pravo bi bilo, kad bi ju i opet imali. A to je ono, što sam prije razlagao: Kad narod jednoga plemena ima jednu državu, onda s vremenom dobije i jedno ime, i to je onda tek pravi narod.

Politika.

Politika hrvatske opozicije u mnogom se je u zadnjih njekoliko godina promienila. Ne ću vam potanko svega razlagati, nego ću spomenuti samo njekoje stvari, koje treba znati, ako tko hoće da razumie sve, što se kod nas dogadja.

Ovih dana razgovarao se njekadašnji starčevićanac, a sadašnji madžaronski zastupnik Gavranić s jednim madžarskim novinarom, pa mu medju ostalim kazao i to: da se madžaroni više ne boje „obzorašâ", jer „obzoraši" sada nemaju uza se svećenstva (popova). — Da to razumiete, treba da znate, da su se madžaroni zbilja bojali „obzoraša" i onda, kad je „obzoraša" bilo manje, nego

„pravaša". Tim su se „obzoraši" znali dobro poslužiti te su uviek na to pokazivali i dokazivali, da su oni prava opozicija proti madžaronom, kad ih se madžaroni boje, a pravašâ se ne boje, nego ih puštaju u miru, ili im koji put i pomognu. Naravski, da su se pravaši od toga branili i dokazivali, da su „obzoraši" samo lieva strana madžaronska, koja ide za tim, da pod madžaronima podmakne stolac, t. j. da im uzme vladu, a onda samo primi vladu iz madžarskih ruku. To su sto i tisuću puta jedni drugima napisali. Njekoji su opet govorili, da se madžaroni zato boje „obzorašâ", što „obzoraši" rade po naputku iz Beča, a dobro se je uviek bojati svega, što se u Beču kuha, jer Beč može svaki čas jedne ljude sa vlade protjerati, a druge postaviti. Sad evo dolazi zast. Gavranić i kaže Madžaru ono, što smo čuli: da se madžaroni boje obzorašâ radi — popova.

Tu ćete se valjda sjetiti onoga, što sam vam javio, kako je stari Mazzura, jedan od prvih obzoraša, pisao, kad su ono svi katolički svećenici u zlatarskom kotaru glasovali za „frankovca": on je pisao, da je to „novi tečaj", t. j. da je tim hrvatska politika potekla drugim putem. Vidjelo se svakako, da to „obzoraši" drže za veliku stvar, — ako ih ostavi čitavo katoličko svećenstvo. A sada to potvrdjuje i jedan madžaron, pa se po tome može suditi, da i madžaroni tako misle.

Tu bi se sad moglo mnogo toga pitati, kao na pr.: Zašto su „obzoraši" dopustili, da se u njihovu „Obzoru" piše onako, kako svećenstvu nije po volji? Zašto se je svećenstvo približivalo starčevićancima? — A glavno bi pitanje bilo: Zašto se madžaroni boje opozicije, u kojoj je veći dio svećenstva? — No na svako ovo pitanje trebalo bi napisati cieli razgovor, a toga sada ne mogu.

Programi hrvatske opozicije. Madžaronska stranka nema posebnoga programa, t. j. nije nikad i nigdje proglasila, što hoće, osim to, što hoće da se drži one nagodbe, koju je banska Hrvatska sklopila s Ugarskom god. 1868. „No nagodba je zakon" — prigovara opozicija madžaronima — a zakon ne može biti program. Zakon je zakon, pa se mora obdržavati, — to se samo po sebi razumije". Zato se madžaronima i prigovara, da nemaju programa.

„Neodvisna narodna stranka" (ili „obzoraši") imala je svoj program od god. 1884. To je tako zvana „Vojnovićeva adresa". — Starčevićanci ili „stranka prava" nije dugo imala pisanoga programa za cielu politiku, nego su se pravaši ravnali po spisima Antuna Starčevića. Istom g. 1894. složili su pravaši zajedno s obzorašima zajednički program, i to je onaj glasoviti program od „god. 1894.", ujedno i prvi pisani program stranke prava. Za taj je program danas čitava hrvatska opozicija: hrvatska stranka prava, Starčevićeva stranka prava i oni katolički svećenici, koji se drže „Hrvatstva".

No nije prošla ni godina dana od onda, kad su se pravaši i obzoraši za taj program složili, — i već su se počeli pravdati radi toga programa. Zašto? Zato, što su jedni govorili, da u programu stoji to i to, a drugi su govorili: Nije istina, da stoji to i to, nego stoji ovo i ovo. O tom su napisane ciele knjižice.

Vi ćete možda pitati: Kako je to moguće? Zar ti ljudi ne znaju čitati? Ili zar ne znaju, kako su se dogovorili? — Da bolje razumiete, razložit ću vam jedan primjer, radi kojega su se najviše prepirali.

U tom programu kaže se medju ostalim i to, da će kraljevina Hrvatska poslove zajedničke čitavoj monarkiji rješavati (obavljati) „ravnopravno kraljevini Ugarskoj i ostalim zemljama Nj. Veličanstva". — Ovako su čitali pravaši. A obzoraši su sve ovo čitali baš ovako, samo kad su prešli preko Ugarske i došli do onoga maloga slovceta **i**, nisu čitali **i**, nego **s**, t. j. ovako: „ravnopravno Ugarskoj s ostalim zemljama Nj. Veličanstva".

Vi ćete pitati: Kakova je to razlika? — A ja vam velim, da je to velika razlika, tolika razlika, da se oko toga vrti gotovo ciela naša politika. Kako je to, odmah ćete razumjeti.

Vi znate, da banska Hrvatska od god. 1868. spada k Ugarskoj, te nema nikakvoga posla s Češkom, s Kranjskom, s Galicijom i t. d., pače ni s Dalmacijom, riečju s nijednom zemljom Nj. Veličanstva, t. j. s nijednom zemljom pod bečkim cesarom, — s nijednom posebice, niti sa svima zajedno. „Kako ne bi imala, kad banska Hrvatska ima na pr. zajedničku vojsku s ostalim zemljama Nj. Veličanstva?" — Ima, to je istina, ali se u te poslove, koji su svim zemljama Nj. Veličanstva zajednički, — u te poslove ne pača se banska Hrvatska sama, nego zajedno s Ugarskom, t. j. banska Hrvatska živi u zajednici s Ugarskom, pa imaju zajedno rieč, ali svaka za sebe nema rieči u tim poslovima, nego imadu za te poslove zajednički (skupni) sabor i zajedničke ministre u Pešti. To je tako zvani „dualizam" ili dvojstvo, t. j. pod bečkim su cesarom samo dvie države, i to Ugarska zajedno sa banskom Hrvatskom, i druga država, a to su „ostale zemlje Nj. Veličanstva", t. j. Austrija, Češka, Galicija, Dalmacija itd. zajedno; jedna država ima vladu u Pešti druga u Beču.

Mi Hrvati nismo s tim zadovoljni, kako je to sada uredjeno, jer mi tu upravo nemamo nikakve rieči. Zašto? Zato, što banska Hrvatska ima u zajedničkom saboru u Pešti samo 40 svojih ljudi, a Ugarska ih ima 400, i to samih Madžara, a kad se o čem odlučuje, onda se glasovi broje. Što tu onda može 40 Hrvata proti 400 Ugara, koji su svi Madžari? A u delegaciji, t. j. u saborskom poslanstvu, koje vieća i odlučuje na pr. o ratnim troškovima, tu Ugarska ima 55, a banska Hrvatska samo 5 delegata. Eto, ni tu Hrvati ne mogu ništa. Napokon u zajedničkom ministarstvu u Pešti imadu Hrvati samo jednoga ministra i to „bez torbe". Jednom riečju: Ugarska vodi zajedničke poslove bez Hrvatâ, kako ona hoće. Da toga ne bude, stoji u onom programu od god. 1894., da će Hrvatska riešavati te poslove *„ravnopravno Ugarskoj"*, t. j. ovako: Ako **medju** 400 ugarskih zastupnika bude i dalje samo 40 Hrvata, ugarski delegati ne će moći ništa odlučiti, ako Hrvati budu proti, jer bi 40 Hrvata imali jednako pravo kao i 400 ugarskih delegata, t. j. Hrvatska i Ugarska bile bi medju sobom „ravnopravne".

Ali sad se pita još ovo: A kako bi bilo s onim poslovima, koji su zajednički i Hrvatskoj i Ugarskoj i ostalim zemljama Nj. Veličanstva? Bi li i tu Hrvatska imala svoj glas, Ugarska svoj glas, a ostale zemlje svoj glas, — ili bi i dalje Hrvatska s Ugarskom imala jedan glas? Drugim riečima: Bi li i dalje bila samo *dva* glasa, ili *tri* glasa, t. j. bi li **i dalje** trajalo „dvojstvo" (dualizam), ili bi nastalo *„trojstvo"* (trializam)?

To je pitanje, i tu se sad **vidi** što znači onaj ***i*** u onom programu. Kaže li se, da će Hrvatska rješavati one poslove „ravnopravno Ugarskoj sa ostalim zemljama", — to znači, da bi Hrvatska bila ravnopravna Ugarskoj **i** ravnopravna ostalim zemljama, t. j. da bi Hrvatska imala svoj glas, Ugarska svoj glas, a ostale zemlje svoj glas, dakle **tri** glasa; kaže li se pak, da će Hrvatska one poslove rješavati „ravnopravno Ugarskoj i ostalim zemljama", — to znači, da bi Hrvatska bila doduše ravnopravna Ugarskoj, ali ne bi bila ravnopravna ostalim zemljama, nego bi Hrvatska i Ugarska zajedno rješavale one poslove „s ostalim zemljama", t. j. Hrvatska i Ugarska pogadjale bi se **s**

ostalim zemljama tako, da bi na jednoj strani bila Hrvatska i Ugarska, a na drugoj ostale zemlje, dakle *dva* glasa.

Za *tri* glasa bili su pravaši, a za *dva* glasa bili su obzoraši. A da su i pravaši pristali na *dva* glasa, to bi značilo, da su oni zabacili mišljenje pok. Starčevića, koji je htio, da bi Hrvatska bila sama svoja država te imala svuda sama svoj glas, a ne zajedno s Ugarskom. A onda su obzoraši mogli reći, da su pravaši pustili svoj program i primili obzoraški program. Zato su se toliko i borili jedni i drugi svaki za svoje tumačenje. A pravo se ni danas ne zna, što o toj stvari misle starčevićanci: jesu li za *dva*, ili za *tri* glasa. Bi ih bilo vriedno pitati?

Nešto o političkom razvoju. Već preko pol godine traje rat izmedju Rusa i Japanaca; svaki dan gotovo dolaze na bojište nove stotine i tisuće vojnika, a onda se opet javlja, da je taj i taj dan bila bitka te da je poginulo po 300, 400, po 1000, po 2000, pače i po 10 do 15 tisuća ljudi! — To je, veli se, strašno. I jest. No na što je mislim, najviše vriedno paziti, za to nitko i ne pita, na ime za ovo: Kako je to, da tolike tisuće i stotine tisuća ljudî idu bez prigovora u rat ne znajući, hoće li iz rata iznieti živu glavu? — Kaže se: Moraju! — Ali kako bi oni s v i morali? Kako bi to moguće bilo, da oni s v i idu proti svojoj volji? Ta tko će cielu vojsku proti volji kamo natjerati, osim druga jača vojska? A gdje je ta druga vojska, koja stotine tisuća ruskih vojnika tjera u rat, u boj? Nema takve vojske.

„Dakle vojska ide dobrovoljno u rat, u smrt?" — To je pitanje. To je stvar, koja nije na dlanu, nije očita. To je, skoro bi čovjek rekao, prava tajna. Više puta dolazi čovjeku misao, da su ljudi, Bože prosti, kao stado: Kud ga potjeraš, tud ide; kud ga povedeš, ono za tobom. Kažu, da se magarac (osao) vodeći ovce znade preplašiti i skočiti u kakav ponor, — a ovce za njim. Jesu li takvi i ljudi?

Ja bih rekao, da nisu, nego da je tu nješto drugo. Meni se čini, da ljudi idu u rat, plaćaju poreze i t. d. — ne zato, što moraju i što bi ih tko silio, nego zato, što po svem osjećaju i ćute u sebi: d a t a k o m o r a b i t i. To je razlika: Ne idu u rat, ne plaćaju poreza zato, što bi ih tko baš silio, i to svakoga pojedinoga, — nego svaki pojedini dobrovoljno ide u rat i plaća porez, jer osjeća, da bez toga ne može biti, nego bi bez toga bilo još i gore.

Pitat ćete me, po čem ja to sudim. Ja to sudim po tom, što se zna, da ima narodâ, koji se bez prestanka medju sobom kolju, sve selo sa selom, pleme s plemenom, danas plane ognjem jedno selo, sutra drugo; danas udari jedno pleme na drugo — i tako to traje stotine i stotine godina. U takvom neredu, metežu i klanju bio je svaki narod jedno vrieme. Istom sve malo po malo, poslie stotina i stotina godina — došlo je barem do ovakvoga mira, u kakvom mi danas živimo.

„A kako je do toga došlo, da su se ljudi tako pripitomili i umirili te priznali nad sobom red i zakon, i što je glavno — jednoga gospodara?" — Kako je to bilo u davno vrieme, dok je trajalo ono klanje ili „rat svih proti svima", to mi možemo ponješto suditi po tom, kako danas živu njeki narodi u Africi, jer dok se je klalo i palilo, nisu bome ljudi pisali ljetopisa za nas, da bi se znalo, kako je to bilo. Ali i ne treba, da idemo tako daleko, nego je dosta ono, što znamo, kako je bilo u Evropi prije tisuću i još koju stotinu godina poslie. To ću vam u kratko razložiti, koliko znam.

Prije tisuću godina i još mnogo poslie nalazimo već kod nas u Evropi gospodu i kmetove, t. j. nalazimo u jednom narodu po koju stotinu velikaša, koji su jedino svoji ljudi i slobodni, a svaki ima svoje kmetove, t. j. ljude, koji nemaju ni svoje zemlje, ni slobode, nego moraju raditi na zemlji, kojoj je drugi gospodar; tomu gospodaru mora kmet raditi i služiti, — a on sâm samo da životari. Kojim su načinom gospoda velikaši dobili kmete pod svoje gospodstvo, to se pravo ne zna za svaku zemlju. Njekoji vele, da je otac najprije bio gospodar svojoj ženi i djeci, onda svojim unucima i cieloj familiji, pak onda cielomu plemenu. Ako je tko imao veliku familiju i veliko pleme, pa ako su k tomu bili svi jaki, spravili su po malo pod svoju vlast i drugo koje pleme: oteli im pašu, zemlju itd., pa su onda oni slabiji morali jačima služiti i raditi, — postali su kmetovi. Po tom bi dakle gospoda i velikaši postali iz familije (obitelji), pa se zato kod Hrvatâ i zovu „plemići", jer su najprije bili gospodari svomu plemenu. — Drugi opet kažu, da je svako pleme sebi izabiralo vodju ili vojvodu za boj, pa ako je takav vojvoda bio na mjestu, svi su ga slušali, a onda mu se ulizivali i častili ga. S tako poslušnom vojskom lako je pod sebe spravio i druge. — Treći razlažu napokon ovo: U zemlju su došli neprijatelji te savladali domaće ljude i prisilili ih, da su jačemu morali služiti.

Kakogod bilo, svakako se vidi, da su prva gospoda, velikaši i vojvode postali silom, t. j.: tko jači, taj kvači. Dalje je bilo od prilike ovako:

Nijedan ovakav vodja ili velikaš nije odmah u početku imao vlasti nad cielim narodom, t. j. u početku ga nije slušao cieli narod, nego samo jedan kraj. Zato je i bilo u svakom narodu više vodja i velikaša, tako da je svako pleme imalo svoga vodju ili plemića. Ovi su se plemići medju sobom svadjali i tukli, dok jedan nije nadvladao i postao vladar (knez, vojvoda, kralj, ili cesar). Tako je postala t. zv. „dinastija" ili vladarska kuća, t. j. takova familija, u kojoj je poslie otca bio narodu vladar njegov sin, ili tko drugi iz familije, pa i ne bio nikakav junak. Drugi su ga priznali gospodarom i vladarom za volju pokojnomu otcu, koji je mnogomu manjemu velikašu učinio što dobra: dao mu kakvu zemlju, obranio ga od drugoga velikaša i t. d. Ali se je mnogo puta dogodilo, da velikaši nisu priznali ovakvoga sina ili rodjaka za svoga gospodara, nego su vrlo često znali nastati dugotrajni ratovi. Ovakvi „nasljedni" ratovi — to i jest velik dio povjesti srednjega vieka (t. j. od god. 500 do 1.500 po Isusu). Narod tu već nije imao nikakve rieči, to su velikaši medju sobom obavili. Narod je bio sretan, kad su se velikaši brzo pogodili, jer je onda bio mir. Baš želja za mirom tjerala je i velikaše na to, da priznadu novoga nasljednika. K tomu su vladari bili povezani ženidbom, pa su u takvoj nevolji jedan drugomu pomagali. Jednom riečju: Od maloga plemena postale su s vremenom veće države, jer je čovjek u nuždi i za nuždu tražio prijatelja sebi i svojoj familiji. I ovdje se zbilja može reći, da je vladare (knezove, kralje, cesare) — da je njih stvorila obitelj, t. j.: koji se je velikaš najbolje starao za to, da se dobro oženi, da steče što više prijateljâ i imetka, — taj je najprije stvorio dinastiju i državu.

Kako je to dalje išlo — premda mnogo dalje od toga do danas nije išlo, — o tom bismo se drugi put mogli više porazgovoriti, — ako vam se čini, da je vriedno.

Slovjenski sviet.

Što Rusi misle o svom ratu? Ne znam, jesam li vam javio, da je stari grof i pisac ruski Tolstoj napisao veliki prigovor proti svakomu ratu u obće, a osobito proti rusko-japan-

skomu ratu, koji se sada vodi. Radi toga se bilo pročulo, da će vlada Tolstoja prognati u Sibiriju, kamo se šalju veliki krivci i zločinci. No car je, kažu, na to rekao, neka stari slobodno piše, što hoće, kad ga i onako nitko ne sluša, pa ni njegova djeca. Jedan sin Tolstojev otišao je naime u rat, a kći mu je sudjelovala kod svečanosti, kad su čete odlazile u boj. Drugi pak sin, Lav po imenu, piše u jednim novinama, kako Rusija mora nadvladati cieli sviet i sve susjedne narode sebi podložiti, a Engleze iztjerati iz Indije i Egipta. A i drugi Rusi, pa i starovjerski ljudi pišu, da bi se Rusija morala postarati za domaće stvari, te popraviti sve ono, što se je za ovoga rata pokazalo, da ne valja.

Ovo nije prvi put, što Rusi poslie rata „dolaze k sebi". Tako je bilo i pred 50 godina, kad je Rusija pošla u rat s Turskom, pa zlo prošla: i onda su nezadovoljnici rekli: „Aha, vidite, vi nas davite, a sad ste dobili sami! Mjesto da doma napravite red, vi vodite narod na klanje" i t. d.

No to je sve naravska stvar. Svi znamo, da čovjek u stisci i nesreći bolje vidi, što mu valja, a što ne valja. Rat, to je istina, nije nikakvo dobro; ali onaj nije pravi Rus, koji nesreću domovine hoće da upotrebi samo za to, da dokaže: „Aha, vidite, — ja imam pravo". — Svakako se možemo nadati, da će se u Rusiji poslie rata koješta promieniti, kao što se je poslie turskoga rata (1857. god.) promienilo to, da su za 4 godine (1861. god.) oslobodjeni seljaci. A to je obično u svakoj državi poslie rata, da se što promieni. Tako je bečki cesar poslie rata s Prusijom (1866. god.) dao slobodu Madžarima (1867. god.).

Narodno gospodarstvo.

Pokvareni kukuruz, kojega je mnogo dovezeno iz južne Amerike, a nije dobar za hranu, nego samo za pravljenje špirita, nude trgovci na prodaju i kod nas, i to uz povoljne ciene. Zato neka naši ljudi paze, da im se ne dogodi kao nekima lani, kad su pretrpjeli velike štete.

Berba (jematva) u Dalmaciji bila je u njekojim mjestima vrlo dobra. Tako se je na pr. na otoku Hvaru nabralo mnogo više vina od lanjske godine. Vrsti su jako dobre, osobito, bielo vino i opoli. To neka bude trgovcima na znanje, da ne vjeruju špekulantima, već neka se sami potrude i uvjere o dobroj vrsti vina. U drugim je opet mjestima vrlo slabo, a i loza je od suše tako stradala, da ni do godine ne će pravo roditi. — Tko bi od nas želio pravoga dalm. vina, neka piše na „Zadrugu za izvoz dalm. priroda" u Spljetu.

Obrtnička izložba otvorena je već duže vremena u trgovačko-obrtničkoj komori u Zagrebu, pa dolaze, da ju razgledaju, osobito naučnici (šegrti) izvan Zagreba, a vode ih njihovi učitelji. Jedan majstor razlagao je više dana, što je to stroj (mašina) i kako se kojim strojem radi.

U Ameriku se izselilo iz Austro-Ugarske u prvoj četvrti ove godine mnogo manje ljudi, nego u istom razdoblju prošle godine, jer Amerika ne daje danas zarade, kao nekad. Napose iz banske Hrvatske izselilo se je mnogo manje ljudi ove godine, nego predjašnjih godina, pa i od ovih vratila se je gotovo većina opet u domovinu. Tako pišu „Nar. Nov."

Tko putuje u Ameriku, a ima voznu kartu za „Cunard-Line", neka nipošto ne ide preko Njemačke, jer će njemačka granica biti najstrože zatvorena za one, koji putuju sa »Cunard-Line«. Preporučuje im se, da putuju preko naše Rieke. To pišu jedne berlinske njemačke novine.

Lov na tune (to su morske ribe) bio je nedavno u blizini Kraljevice osobito obilat, jer su ribari izvukli 15 komada, koji su težili do 3.800 kg. — Nije se skoro čulo za ovako liepu lovinu.

Žigice u Turskoj bit će monopol t. j. smjeti će ih prodavati samo država i iz toga vući dobitak. No kako Turskoj treba novaca, a nema ih, to će Turska taj dohodak prodati, pa se je za taj posao našlo družtvo novčarâ, koje je htjelo taj monopol u svoje ruke uzeti. Za Austriju bi to moglo biti vrlo štetno, jer se u Tursku izvozi najveći dio žigica iz Austrije. God. 1903. izvezeno je iz Austro-Ugarske u Tursku 26.700 metričkih centi običnih žigica, a vriedile su jedan i jednu trećinu milijuna K.

Talijanski ribari u Jadranskom moru plove i love ribe na 300 ladja plieneći i uništavajući ribu. Talijanski se ribari drže ponajviše tršćanskoga zaljeva, ciele Istre, banske morske obale i gornje Dalmacije.

Kad bi u vodama, koje su pod zaštitom austrijske vlade, bilo osobitih vrsti riba, kao što ih ima u hrvatskim vodama, ta vlada ne bi dopustila, da se stranci prekomjerno koriste tim plodinama. Zato je u starom ugovoru bilo talijanskim ribarima zabranjeno trgati spužve i korale. Poznato je i suviše, kako se naši ribari tuže na Talijane (tako zvane „ćozote", jer dolaze iz grada Ćoze ili Kjogje u Italiji). Ti „ćozoti" imaju takve strašne mreže, da polove i riblje sjeme! Zato naše domaće ribarstvo i propada, jer Talijani najbolje vrsti riba u našim vodama naprosto tamane bezobzirnim načinom. Poznato je i to, da korepnjaci (raci i jastozi) sve više izčezavaju. Najgore je u svem to, što će se sve to produljiti novim trgovačkim ugovorom s Italijom na drugih 15 godina! Austrijska vlada troši godimice u podupiranje domaćega ribarstva 238.000 K, a pomorska vlada za bansku Hrvatsku gotovo ni prebijene pare.

Svaštice.

Kakova je pas životinja, vidi se i po ovom, što se javlja iz jednoga tudjega grada, gdje psi služe kao potraguši (ili „detektivi", kako se kaže po svietu. „Detektiv" je čovjek, koji služi kod redarstva ili policije, a traži tate i druge zločince). U tom gradu izgubila se na jedanput njeka djevojka. Znalo se je samo to, da je isti dan po podne, kad je je nestalo, bila kod jedne prijateljice. Detektivi uzeše svoje pse i odvedoše ih najprije u djevojčin stan, a onda k prijateljici. Kod prijateljice su psi odmah našli stolac, na kojem je djevojka sjedjela, a onda poletješe u vrt, a onda ravno k rieci, koja teče uz taj grad, i htjedoše da skoče u vodu, — kao da je djevojka u vodi. No detektivi ih nisu pustili u vodu. Za koji dan našli su djevojku zbilja mrtvu u vodi: utopila se.

„Kako ste se prije zvali?" — Tako moraju oblasti u Ugarskoj često pitati, kad koga traže. A to je zato, što u Ugarskoj ima na tisuće ljudi, koji su se jučer zvali drugačije, nego što se danas zovu. Treba naime znati, kako sam već koji put spomenuo, da su u Ugarskoj židovi najveći i najvatreniji Madžari. No kako židovi obično imadu njemačko ime, odmah se pozna po imenu, da mnogi vatreni Madžar nije koreniti Madžar, nego židov, pa da se i ta neprilika ukloni, pišu židovi molbenice na vladu, da im nadjene ime, i to madžarsko. I tako se jučerašnji Schwarz (Švarc) zove danas Fekete, Gross se zove Nagy, Reiner se zove Ronay i t. d., te se za 50 novč. (toliko stoji biljeg na molbenicu) broj „pravih" Madžara poveća za cielu židovsku familiju.

A došlo je to „krštenje" i „prekrštavanje" židovâ i u Hrvatsku, pa i mi imamo Crnićâ, koji su jučer bili Švarci, imamo Zviezdića, koji je prije bio Stern. Više puta čovjek i ne sluti, da ima posla sa židovom, jer čujem, da mnogi dugo nisu znali, da je glasoviti Mosković židov, a i meni se desilo, da mi je pisao njeki g. Vojko Vojković i strašno branio g. Franka. Ja sam mislio: Vidiš, vidiš,

kako se i pravi Hrvati bore za toga gospodina, — a kad tamo, kaže mi prijatelj, da je g. Vojković — židov. Vlada bi, mislim, morala paziti, kada židovi prezime mienjaju, pa im ne dopustiti, da si uzimaju liepa stara i častna hrvatska imena. Ugarska vlada, čujem, na to i pazi, pa se još nije dogodilo, da bi se kakvomu Kuhu ili Tenceru dopustilo, da nosi ime jednoga Eszterházija. Kod nas, mislim, da se jedan židov od Dajča prekrstio u Njemčića, a Njemčići su poznata čestita plemićka seljačka obitelj. Jedan je Njemčić bio i pjesnik.

Bilježke.

Ne rade dobro oni naši ljudi, koji u naše dane ne znadu

Hrvati nisu tu za to, da grade srbski, a ruše — kakav takav — hrvatski dom, nego da i Hrvati i Srblji grade zajednički dom, — ako Bog dade i ako vidimo, da nam je to i jednima i drugima i svima zajedno na korist i na — čast. A nije na čast onim Hrvatima, koji radi naših neprilika, radi naše nesloge, kukavštine i svakakve druge nesreće — koji radi sve-ga toga sve naše grde i psuju i na sve mrmljaju, pa se njekako i stide, da su Hrvati. To je sramota, a baš ovakvi ljudi — to su najveća naša sramota, i oni najmanje imadu pravo prigovarati. A napokon hrvatski narod nije za to tu, da ga tko njekomu nudi i pod njekoga tura, a onda dobije zato orden ili kakvu medalju. A ovim putem pošli su njeki naši ljudi, — a to je, što nije dobro. Ulizavanje ni puzanje, pa bilo to komu i pred kimgod, — to je stvar odurna i ogavna. Zapamtite jednu: Samo pravi Hrvati i pravi Srblji mogu jedni druge poštivati kao brat brata i raditi složno kao brat s bratom. A oni, koji misle, da ne mogu Srbljima dati časti, dok ne popljuju svojega hrvatstva, to su — znate i sami, što su.

Još jednom:

Mi imamo i imat ćemo posla s našim narodom u Srbiji.

Ako svega ne razumiete, nješto svakako razumiete. A trebalo je to napisati radi kojekakvih bilježčica i pričica, što ih u našim novinama možete čitati

— a nama pameti i nješto više onoga nječesa, što čovjeku govori: Čovječe, poštuj se!

„I ja sam sanjao“ ... kazao je u zagr. hrvatskom saboru novi daruvarski narodni zastupnik i požeški odvjetnik Kiršner. — A što je to sanjao g. zastupnik Kiršner? — Sanjao je, kako bi to liepo i dobro i pravedno bilo, kad bi hrvatski narod bio srećan i slobodan u svom domu. — Bio je „pravaš“, starčevićanac. I on je to sanjao, a danas je medju „madžaronima“, danas više ne sanja ...

Bože moj, kako će to dugo trajati?! Kako će dugo trajati, da naši mladi ljudi samo „sanjaju“ o sreći svojega naroda i domovine? — Nije g. zastupnik Kiršner prvi, koji se evo kaje za lude svoje sanje. Koliko ih ima medju madžaronima, koji su tako sanjali, a onda se izpričavali!

Kako će to dugo trajati? — Ja mislim, tako dugo, dokle naš sviet bude tako kratke pameti, te bude držao, da je to dosta, kada tko mnogo hoće, a samo psuje i grdi one, koji ne pitaju: koliko hoćemo, nego: koliko možemo. To će dotle trajati, dok sviet bude držao samo do pustih rieči. A to će biti opet tako dugo, dok narod ne bude znao prosuditi, što mu se govori. A na našu žalost i nesreću — to je još daleko.

„Domovim“ predplatnicima.

„Dom“ je mnogo zakasnio, i to zato, što je urednik imao posla, od kojega živi, jer od „Doma“ bome ne živi. A prva je stvar čovjeku — njegova dužnost. No ja ipak molim predplatnike — t. j. one, koji su „Dom“ za ovu godinu platili — neka se radi toga zato na „Dom“ ne ljute i neka mu ostanu i dalje prijatelji, ako to „Dom“ drugačije zaslužuje. Dužnost je, velim i opet, dužnost. A da „Dom“ ima 4 do 5 tisuća predplatnika, ne bi njegov urednik morao tražiti drugoga posla, pa bi „Dom“ u redu izlazio i dolazio.

Broj 21. i 22. izaći će opet zajedno koncem ovoga mjeseca, a br. 23. i 24. opet zajedno 15. prosinca, pa ćemo biti u redu. A za buduću godinu — što Bog dade.

Još jednom: Izvinite! — kako bi Rus rekao.

NOVINE

Narodne i političke viesti.

U Zagrebu nema baš ništa, što bi bilo osobito vriedno spomenuti, a osobito ništa, čemu bi se narod mogao veseliti. Premda je sabor na okupu, premda se spremaju gradski izbori — ipak se nigdje ne vidi prave volje za kakav narodni posao. Što je tomu krivo i tko je tomu kriv, Bog zna. Valjda su svi skupa krivi: i desni i lievi, i stari i mladi, i crni i crveni, — premda svi nisu jednako krivi. Tko bi kojima prigovorio, taj bi dirnuo u osinjak, jer to treba priznati: Kad je skočiti na svadju, onda nas ima dosta. Je li tako i drugdje na svietu, Bog zna. Jedno ipak treba svima jednako prigovoriti, i ljudima, i novinama, od socijalista do popova, od Mazzure do Kapule, od velikoga „Obzora“ do maloga „Doma“. A to je, da sve to hoće da bude premudro, svatko misli, da može sam za sebe, i da mu nitko ne smije prigovoriti, a on da smije svakomu pamet soliti. I vjerujte mi, ja vam po duši kažem, mene je već strah ičemu i bilo komu prigovoriti ili kazati kakvo mišljenje, — jer vidim, da se kod nas ništa drugo i ne radi, nego jedan drugomu prigovara. Mnogi su radi svega toga tako zlovoljni, da sve pošiljaju k vragu, budi Bog s nami. — Htio sam, da vam kažem, što je tomu krivo, ali ne ću, jer, kako rekoh, svi mi jedan drugomu pamet solimo, pa već nitko do nikoga ništa ne drži. Ne ću zato ništa reći. Neka to u Zagrebu ide svojim putem. Strpljivost je mnogo puta potrebna, a osobito u ovakvoj zgodi. Budimo zato strpljivi, pa gledajmo, da što uradimo. „Dom“ ima mnogo posla i bez prigovaranja i „kritiziranja“. A i oni u Zagrebu doći će već k sebi, dosadit će i njima.

Hrvatski sabor u Zagrebu vieća već više dana. Osobita nema ništa. Glavna će stvar biti to, da sabor odobri financijalnu nagodbu s Ugarskom. — Vriedno je zabilje-

žiti, da je većina (u većini je „nar. stranka" ili „madžaroni") izabrala ovaj put i jednoga bilježnika od opozicije, a toga do sada nije nikad bilo. (Sabor naime ima četiri bilježnika, koji se biraju izmedju zastupnika, a imade svaki 1.000 K plaće.) Od opozicije su izabrali zast. Harambašića, i on je primio.

Novu financijalnu nagodbu s Ugarskom strašno hvale one novine, koje su za sadašnju vladu: kažu, da će banska Hrvatska od sada dobivati četiri do pet milijuna više, nego što je do sada dobivala. Osim toga ne će plaćati kamata za one dugove, što ih napravi zajednički peštanski sabor i potroši na Ugarsku, a na Hrvatsku ništa. Do sada je i to plaćala. — I tim se naša „narodna stranka" hvali! Ta za Boga miloga: Ako bansku Hrvatsku po pravici ide za četiri do pet milijuna više, zašto do sada nije toga dobivala? Zašto je do sada plaćala kamate i odplaćivala dug, od kojega nije imala hasne? Neka bi bies odnio ono, što je bilo do god. 1898., kad je prestala stara nagodba; ali je li to pravo, da banska Hrvatska ne će dobiti ništa za onih šest godina, što je trajalo pogadjanje? Ako nije do 1898. dobivala do pet milijuna više, bio je takav zakon, takva pogodba; ali kako su naši mogli pristati na to, da ništa ne traže za onih šest godina, kad nije bilo zakona, nego se samo na novo pogadjalo, — to neka sam Bog prosudi i odsudi.

U ostalom druge novine pišu, a vidi se i iz izvješća kraljevinskoga odbora, koji se je s Ugarskom pogadjao, da banska Hrvatska ne će ni od sada dobivati svih svojih dohodaka.

Sabor će, nema sumnje, novu ovu nagodbu odobriti, a nama ne preostaje drugo, nego plati, pa šuti. Hoće li se u deset godina, na koliko je nova nagodba pogodjena, narod koliko probuditi, osviestiti i okupiti, da uzmogne izvojevati što drugo mjesto ovakve nagodbe, — to Bog zna. No da bismo svi o tom morali nastojati, o tom nema sumnje.

U Ivancu i dol. Miholjcu obavljen je izbor narodnoga zastupnika. U Ivancu je izabran župnik Šašel od opozicije, a u dol. Miholjcu izabran je madžaron. Proti Šašelu htio se dati izabrati starčevićanac Zatluka, ali je vidio, da ne bi prošao, pa je odstupio. Starčevićanske su novine pisale, da je zato odstupio, što je župnik Šašel prisegao pred izbornicima, da će ostati vjeran Starčevićevu programu. Radi toga se je bio pronio glas, da će Šašel stupiti u Starčevićevu („čistu") stranku prava, ali nije stupio. — U Dol. Miholjcu dobio je dr. Lorković, urednik osječke „Nar. Obrane" samo 38 glasova, a madžaron Chavrak (tako se piše; a kako ga zovu, ja ne znam) — on je dobio preko 400 glasova. Gosp. Lorković — to je jedan „mladi", pa starčevićanske novine pišu, da je zato dobio tako malo glasova, što je „mladi", t. j. „naprednjak", „realist", „proti popovima", „mladi obzoraš" i t. d. A kod posljednjega izbora dobila je opozicija 150 glasova, jer je onda bio kandidat pravaš dr. Kovačević. „Sisački Glas" gosp. Tuškana piše isto tako o toj stvari, kao i novine g. Franka, i daje „mladima" savjete: neka ne diraju u kojekakva „socijalna pitanja" i t. d. jer to, kaže, nije za nas. — U „Nar. Obr." je razloženo, kakav je bio izbor i zašto g. Lorković nije dobio više glasova, a to vi sve znate, kako se to radi.

Gradski izbori u Zagrebu spremaju se već dulje vremena. U gradskom vieću (odboru) zagrebačkom imali su do sada većinu pristaše „narodne" (madžaronske) stranke, a načelnik je bio Mošinski. No u posljednje vrieme počeli su gradskoj upravi prigovarati i sami njekoji madžaroni, i tako se je složio gra-

djanski odbor od svih stranaka, koji hoće da u gradsko vieće dodju drugi ljudi, koji bi se sdušnije i bolje starali za gradsko dobro. Kao što se kod izbora obično radi, tako su i ovaj put proti sadašnjemu načelniku iznesli njekakvo „Rebro"; to je „Rebro" njekakvo mjesto u gradskoj šumi, a stajala je tu lugarska kućica, pa je g. načelnik dao to „Rebro" gospodski urediti za sebe, a na gradski trošak. Načelnik se u novinah branio, da to baš nije tako. A je li, nije li, ja ne znam.

Gradski se izbori obavljaju razdieljeno u tri kotara. U trećem su kotaru do sada bili birani čisti starčevićanci (njih osam). No i proti ovima se diže jedan dio gradjanstva, osobito poradi toga, što je jedan od njih na gradski račun primio njekakvu nagradu od 1.200 K, koja ga po zakonu ne ide, a drugi (njeki židov Mosković; tako se nije prije zvao, nego si je ime promienio) — taj je htio da podmiti jednoga zagrebačkoga novinara, neka bi hvalio njekakve nove barune Gutmane. I tako će u tom trećem kotaru, gdje živi najsiromašnije gradjanstvo, biti borbe izmedju starčevićanaca i drugih opozicionalaca. Držalo se već više dogovora i skupština, a jednu su gradjansku skupštinu starčevićanski radnici raztjerali i njekoje skupštinare jajima napucali, — dakle gotovo onako kao i u Samoboru.

Razumije se, da ni narodu izvan Zagreba, a ni nijednomu Hrvatu nije svejedno, je li uprava glavnoga našega grada u rukama ovakvim ili onakvim ljudima. Ali kako je danas, — mi tu ne možemo mnogo pomoći, pa neka to zagrebčani medju sobom urede.

Proti madžarskim školama u Hrvatskoj ustao je u zagr. hrv. saboru zastupnik Vrbanić i iznesao priedlog za novi školski zakon, po kojem se ne bi mogle ni smjele u banskoj Hrvatskoj osnivati madžarske škole. Madžarskih je škola osnovano u Hrvatskoj samo ove godine jedno 20. Madžarske škole uzdržavaju najviše željeznice za svoje službenike, onda kalvinske crkvene obćine i njekoji velikaši u dol. Hrvatskoj. U te škole idu ne samo doseljeni Madžari, t. j. njihova djeca, nego i domaća hrvatska djeca, osobito hrvatska djeca željezničkih službenikâ, jer ako željeznički takav službenik ne šalje svoga djeteta u madžarsku školu, lako mu se dogodi, da mu prigovore: „Ti jedeš madžarski kruh, a djeteta ne dadeš u madžarsku školu". Pa što će onda siromah! — Prieko u Ugarskoj, znate, ima od starine na stotine tisuća Hrvatâ (osobito u Medjumurju i u Bačkoj), — pa vi tamo znadete, koliko ima hrvatskih škola.

Što će biti od priedloga zast. Vrbanića, Bog zna. Sudeći po onom, što je ban Pejacsevich odgovorio Vrbaniću, nemamo se ničemu nadati.

U magjarsku školu u Osieku piše „Nar. Obrana" — upisano je ove godine 111 djece, pa pita: Koliko imade od ovoga broja hrvatske djece?

Za slovenske pučke škole bore se braća Slovenci u Trstu već od god. 1884. No tršćansko gradsko vieće ne dade, pa ne dade. God. 1901. ponovno je zahtievalo 840 Slovenaca jednu pučku školu, no i tu molbu su odbile sve oblasti, pa i ministar školstva. Na to je 116 Slovenaca uložilo na upravno sudište priziv. Upravno sudište u Beču razpravljalo je o tom cieli dan i napokon odlučilo, da ministar nije radio po zakonu, kad je molbu za školu odbio. (Trst je veliki grad i luka na Jadranskome moru tamo iza Istre: od naše Rieke treba proći cielu Istru, onda se dodje do Trsta. U gradu živi većina Talijana, a u okolici naši ljudi Slovenci.)

Radi madžarske škole. Nedavno su pred osječkim kr. sudbenim sto-

lom osudjena trojica Vukovarčana radi toga, što su na krovu madžarske škole upalili nešto iverja, od čega ne bi mogao nastati požar. Osudjeni su radi zločinstva paleža i to jedan na pet godina težke tamnice, drugi na tri godine težke tamnice, treći na dvie godine težke tamnice, dakle ukupno deset godina života!

Novi list „za narod". U „Katol. Listu" piše jedan valjda svećenik kako bi bilo nuždno, da se za narod, za puk, počne izdavati novi list, jer nijedan sadašnji list za narod ne valja, a poimence kaže, da ne valja „Hrvatski Narod", a pogotovo ne valja „Dom".

Dvogodišnja vojna služba bit će uvedena i u Ugarskoj i Hrvatskoj, kao što je to uvedeno već i po ostaloj Evropi. Tako je nedavno javio u peštanskom saboru ministar Tisza.

Domobranci će dobiti topove! I to je nedavno javio u peštanskom saboru ministar Tisza. A to je ono, što je toliko godina tražila madžarska opozicija. Zašto? — To je škakljivo pitanje. Znate, da je domobranstvo „ugarsko" i da ima posebnoga svoga ministra, Madžara. — Madžari dakle imaju nješto svoje vojske — barem domobranstvo. No kakva je to danas vojska — bez topova!? — Zato sad, kad je vlada bila u velikoj stisci, jer se madžarska opozicija opet sprema na obstrukciju, a vlada na boj s opozicijom, da udobrovolji i opoziciju i narod, — obećala je vlada domobrancima topove. Tako kaže opozicija. A Tisza odgovara: Nije istina, da je vlada to dala za volju opoziciji. — Sve je to igra, o kojoj ćemo se još porazgovoriti.

Radi rieči baruna Handela, cesarskoga namjestnika u Dalmaciji, koji je ono rekao, da Dalmatinci nemaju poštene rieči, zatvoren je dalmatinski sabor odmah, čim je otvoren, i to zato, što su svi zastupnici (t. j. i Hrvati i ono par Talijana) proglasili u saboru: da ne će dolaziti u sabor, dok je u Dalmaciji cesarski namjestnik Handel. — Tako se i radi, kada se što hoće.

Radi Talijanâ bilo je u tirolskom gradu Insbruku nedavno strašnih nemira i krvi. Bečka je naime vlada odredila, da se u tom gradu uredi visoka škola za pravnike (juriste t. j. sudce i odvjetnike), a to je jedan dio sveučilišta, i to da bi se naučalo talijanskim jezikom, jer pod bečkim cesarom imade nješto preko milijun Talijana, a nemaju svoga sveučilišta. To su Talijani dugo i dugo tražili i vlada im je napokon popustila. Ali kad se je ta škola otvorila, navalili Niemci na zgradu i do temelja ju porušili. Kaže se, da su talijanski djaci pucali iz revolvera, pa je odmah u početku ubit jedan slikar. Poslie toga bilo je i gore. Bečka je vlada u velikoj neprilici: baš je bila primirila Čehe, da ne prave obstrukcije u bečkom saboru, a sad će valjda Niemci u obstrukciju.

Pitamo li, tko tu ima pravo, treba reći ovo: Talijani imadu pravo, da im se dade visoka škola u njihovom jeziku. Ali je opet istina ovo: Talijani imadu u Istri i Dalmaciji, gdje ih gotovo i nema, nego nješto po gradovima, — tu imadu toliko pravice, koliko ih ne ide, a vladaju se prema nama Hrvatima u Istri tako razbojnički, da u istarskom saboru njih 18 ne dade devetorici naših ni pisnuti u hrvatskom jeziku, a preko 30 Hrvata u dalm. saboru dopuštaju četvorici Talijana, da govore talijanski! Kakva je to pravica? Sad vide, kako je to. Dok Talijani čine nama krivo, Niemci šute; a kad se Talijanom dala škola u njemačkom gradu, eto razbojstva i krvi! — Hoće li to Talijane navesti na pravi put, Bog zna. Svakako im je dana politika, da prosude onu: Što ne želiš, da drugi tebi čini, itd.

Novi admiral Nj. Veličanstva bečkoga cesara, t. j. zapovjednik Njegovih ratnih brodova, zove se Montecuccoli, a pred njim je bio Spaun. — Premda su momci na brodovima Nj. Veličanstva većinom Hrvati, još nikada nije bio nijedan Hrvat admiral.

Tučnjave u saboru — to danas nije u Evropi ništa nova. U bečkom saboru išli su već Niemci na Čehe noževima. Ali najviše se uzpisale novine po svietu radi ovoga, što se dogodilo u francezkom saboru u Parizu: Jedan zastupnik udario ministra rata šakom po glavi tako jako, da je ministra uhvatila groznica, te je njekoliko dana odležao u postelji. Kažu, da je morao imati u ruci ključ, ali zastupnik kaže, da nije, nego ga je udario golom šakom, što je igda mogao. — Njeki su mislili, da će ministar radi toga pozvati toga zastupnika na dvoboj (mejdan), ali o tom nema ni govora, nego će taj zastupnik odgovarati sudu, a na dvoboj se zove samo radi uvrede, s kojom čoviek ne će pred sud, ili sud ne bi mogao suditi.

Ovaj zastupnik, što je udario ministra, pripada francezkoj „narodnoj" stranci, koja je proti t. zv. „slobodnim zidarima" ili framasonima, koji sada imaju vladu u šakama.

Na rusko-japanskom bojištu na suhu sve je mirno: obadvie stranke stoje jedna proti drugoj u šancevima, pa topovi uzalud gruvaju. — Tvrdja Port-Artur **na moru još se drži,** premda su novine nedavno, kao već i nebrojeno puta, javile, da će se skoro predati. — Rusko brodovlje iz baltijskoga mora putuje Port-Arturu u pomoć. Englezi su mu na putu bili napravili nepriliku, pa je malone došlo do rata izmedju Rusije i Englezke.

Razne viesti.

Novi papa štedi. Već je odpustio počastnu stražu, koja je predjašnje pape uviek pratila na šetnju. Sad je odlučeno, da se prodadu i konji počastne garde. Velika zbirka riedkih ptica: nojeva, fazana i ptica svih vrsti u vatikanskim vrtovima bit će razpoklanjana. Veliki dielovi vatikanskih vrtova, gdje se do sada gojilo cvieće, pretvorit će se u livade.

Srbijanski kralj Petar putujući u Žiču na pomazanje, zaustavio se u Vukovcu. Tu ga je pozdravio jedan seljak, koji je u svom govoru stao nemilo grditi Obrenoviće. Kralj mu je presjekao rieč i kazao: „Obrenovići su neprijatelji moje kuće, ali ipak ja, kao Srbljin, moram priznati, da je to pleme učinilo mnogo dobra za Srbiju." To je bio dobar nauk tomu seljaku, koji ne zna, što se pristoji. Nikako se ne pristoji ovako pred novim kraljem grditi pokojnoga, jer bi to moglo biti samo ulizavanje. A to je odurno. No na žalost ima toga i medju gospodom svuda po svietu.

Za španjolskoga kralja Alfonza XII. javile su novine, da će se zaručiti s jednom njemačkom princesom. Princesa je rodjena 1884. a kralj 1886. godine.

Sedamnaest godina spavala. Jedan francezki liečnik razlagao je nedavno u Parizu, kako je neka djevojka spavala punih 17 godina. Liečnik pripovieda: Djevojka se rodila god. 1860. od sasvim zdravih roditelja. I ona je bilo podpunoma zdrava. God. 1877. pala je s kolâ i malo si ozledila glavu. Za njekoliko se dana tužila, da ju boli glava i njekoliko puta izgubi sviest, tako, da nije znala za se. Za malo vremena zaspi i spavaše tri mjeseca. Tada se probudila. Iza toga bi kroz više godina zaspala na više tjedana. Najposlie god. 1886. dne 22. studenoga usne iza težke glavobolje opet i spavaše punih 17 godina. Cielo to vrieme ležala je u krevetu, ali se je uviek micala. Kad je bila gladna, bacala se po krevetu, dok joj ne bi dali hrane. Trebalo je samo žlicom udarati po ustima, a ona bi zinula i hranu gutala. U to je vrieme sasvim oglušila, a vid joj je sasvim oslabio,

pa bi svjetiljku tek onda opazila, kad bi joj ju stavili sasvim pred oči. Jedino joj je ostao njuh. Kad joj dadoše mirisavih ruža, odmah je njuškala. Mnogo liečnika pokušalo ju je probuditi, ali im to nije uspjelo. Tek nakon 17 godina probudila se čudnim slučajem: porodila se vatra, pa je silna buka tako na nju djelovala, da se je probudila i u tili čas opet sve čula i vidjela. Kad se probudila, sjećala se svega onako, kako je to bilo prije 17 godina, kad je zaspala. U obće joj se pričinilo, kao da tek od jučer spava. Najprije zovne svoju sestru, koja je prije 17 godina uz nju spavala, medjutim je djevojka davno bila udata. Kad joj se približio otac, silno se začudila, da je preko noći tako silno posiedio. Kad je stupio u sobu brat, zapitala ga je: „A kamo tvoja uniforma?“ (Kad je ona prije 17 godina zaspala, bio joj je brat vojnik.) Sve osobe, koje je poznavala prije 17 godina, prepoznala je odmah. Napokon joj polako razjasniše, što se dogodilo. Saznavši za to, gorko je plakala. Medjutim je sada posve zdrava, jedino ju mori strah, da će opet zaspati. Inače je danju živahna i radina, kao svaki drugi čovjek.

Drobne viesti.

Joso Kompare. Na drugome mjestu možete čitati za samoborske dogadjaje. I trgovac Joso Kompare bio je obtužen radi one sramote u Samoboru, no državni je odvjetnik odustao od tužbe proti njemu, jer se je pokazalo, da je Joso Kompare samo veliki šaljivdžja. Po čem se je to vidjelo pred sudom, ja ne znam, ali je istina, da je stari Joso Kompare na daleko, i to već odavna poznati šaljivdžija. Tako sam i ja davno već čuo za toga Josu, da ima na svojem dućanu ovakav nadpis:

Joso Kompare
prodaje kolendare nove i staree, i šajbe za obloke uzke i široke, i zrcala velika i mala, i melje svake fele i t. d.

Osim toga prpovieda se mnogo o tom samoborskom šaljivdžiji. Kažu, da je jednom napisao njekakvu molbu na vladu, i to sve u pjesmi, da se slaže. Počeo je ovako: „Visoka kraljevska zemaljska vlado — sada još jedina moja nado!“ — i tako sve redom. Ta je molbenica išla kod vlade od ruke do ruke i sva se gospoda smijala — i uslišala mu molbu. Pripoviedaju i to, da je imao, ili da još ima u svojoj klieti (kućici) u vinogradu mnogo košara obješenih negdje pod krovom, i to sve jedna košara veća od druge. Njetko je jedanput upitao Josu, kakve su to košare i čemu je jedna veća od druge, a Joso odgovorio: „To je, kaže, naša štibra“ (porez). — „Kako to? Kako bi to bio porez?“ — Liepo. Ona mala košarica — to je naš porez, kakav je bio za moga djeda; ona veća — to je porez, kakav je bio još za mojega otca; ona još veća — to je porez, kakav je bio pred 20 godina, i tako redom; a ova najveća, — u koju bi sve ove druge stale, — to je današnji naš porez.

A znadu ljudi još više toga o tom dobričini. Rekoh „dobričini“, jer ljudi, koji znadu za šalu i rado se šale, — to su dobri ljudi, pa za stalno nije izuzetak ni Joso Kompare, i zlo bi sudio, tko bi ga sudio samo po tom, što je bio obtužen zajedno s onima, koji su skrivili onu bunu i tučnjavu. Više puta čovjek ni sam ne zna, kako dospije u čudno kakvo kolo. Ja medjutim ne znam, jer ne poznam Kompara. A napisao sam ovo njekoliko rieči zato, što su dan današnji riedki ljudi, koji bi se rado šalili: danas je, rekao bi čovjek, sve u brizi, sve mrtvo, zavadjeno, jalno, jedno drugomu, neprijateljsko i dušmansko — i nikomu nije do šale. Po tom je Joso Kompare po svojoj domišljatosti i dobroj volji riedak čovjek, te možda nije šteta, ako se za njega dočuje i dalje od Samobora.

Ovaj je broj dogotovljen 18. ov. mj.

Tiskara Mile Maravića u Zagrebu